F. Kafka

BİR DOSTLUK

KAFKA- MAX BROD MEKTUPLAŞMALARI

Türkçesi: Kamuran Şipal

cem yayınevi

F. Kafka

BİR DOSTLUK

KAFKA- MAX BROD MEKTUPLAŞMALARI

cem

BİR DOSTLUK

Kafka-Max Brod Mektuplaşmaları

KAFKA KİTAPLARI DİZİSİ

BİR DOSTLUK
Kafka-Max Brod Mektuplaşmaları
(Eine Freundschaft-Briefwechsel)
Franz KAFKA

Türkçesi: Kamuran Şipal
1. Basım: Ekim 2019 / ©Cem Yayınevi
ISBN: 978-605-7995-76-6

Düzelti: Kadir Kıvılcımlı
Sayfa Düzeni: Bayram Erdoğan
Kapak Tasarımı: Duygu Kocabaş Atılgan

Baskı: Enki Matbaacılık
Tuna Mah. Sanat Cad. no.4/1
Bornova / İzmir
Tel: +90 232 457 46 44
Matbaa Sertifika No: 35787

CEM YAYINEVİ
Eğitim Mah. Mehmet Akif Ersoy sk. No:11/1 Balçova / İzmir
Tel: 0232 278 44 22 - 0232 278 47 35
Faks: 0232 278 52 12
www.cemyayinevi.com
cemyayinevizm@gmail.com
info@cemyayinevi.com
Yayıncı Sertifika No: 40513

Bu çevirinin Türkçe yayın hakları Cem Yayınevi'ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmadan kullanılamaz, çoğaltılamaz.

Franz KAFKA

BİR DOSTLUK

Kafka-Max Brod Mektuplaşmaları

cem yayınevi

1904

[*Prag, olasılıkla 1904*]

Sevgili Max,

Özellikle dün derste bulunmadığım için sana yazıp, söz vermeme karşın dans akşamına neden sizinle gidemediğimi açıklamayı gerekli görüyorum.

Bağışla, bir akşam seninle P.'yi *(1)* bir araya getirmek zevkini yaşamak istemiştim; öyle düşünmüştüm ki, senin o anın zorlamasına karşı duramayarak bir topluluk içinde her zamanki gibi aşırı sivrilikte sözler çıkacak ağzından, o ise sanat dışında hemen her konuda sergilediği o mantıksal toplu bakıştan yola çıkarak bunlara uygun karşılıklar verecekti.

İşte bunları düşünürken, senin topluluk, senin içinde bulunduğun o küçük topluluk aklımdan çıkmıştı. Bir yabancının ilk bakışı iyi bir izlenim edinmeyecektir senin üzerinde. Çünkü biraz sana bağlıdır bu bakış, biraz senden bağımsızdır. Sana bağlı olduğunda, yankısı geniş bir alanı kapsayan dağlık bir arazi gibi çevreni kuşatacaktır. Bu da seni dinleyeni şaşkınlığa uğratacaktır. Bir yandan gözleri önündeki nesneyle rahat rahat oyalanmak isteyecek, bir yandan sırtına sopalar inecektir. Bu durumda, hele olağanüstü çevik biri değilse, her ikisinin de tadına varamayacaktır.

Ama bağımsız olduklarında sana daha çok zararları dokunur. Seni çekip çekiştirirler çünkü, onların yüzünden yanlış bir konuma sürüklenirsin. Seni dinleyenlerden kaçırırsın kendini. Dostlar alışageldikleri gibi davrandı mı, güzelim fırsatlar çıkar gider elden. Dostlar kalabalığı ancak devrimlerde işe yarar, yeter ki herkes aynı zamanda doğrulup el atsın işe. Ne var ki, dostlar titrek ışık altında, ufak bir masada başvurulacak bir ayaklanmanın önüne durur. Sen "Sabahleyin Kır" isimli sahneyi görsünler ister, onu fonda kurup çatmaya bakarsın, ama onlar, ama dostların senin "Kurt Boğazı"nın o saat için daha uygun kaçacağına inanır ve yanı başına "Kurt Boğazı" dekorunu getirip koyarlar. Kuşkusuz ikisi de senin elinden çıkmıştır, her bakan da görebilir.bunu; peki ama o nasıl insanı şaşkına uğratan gölgelerdir ki sabah kırının çimenleri üzerine düşer ve iğrenç kuşlar kır üzerinde uçuşur. Böyledir sanıyorum. Seyrek olarak, yine de arada bir (bilmem ama, buna pek akıl erdiremiyorum ben) şöyle diyorsun: "Flaubert'e bak işte, olaylar üzerinde sezgilerden geçilmiyor, duygusal saçmalıklara yer yok." Bir ara sen şöyle bir açıklamada bulunur, "*Werther* ne kadar güzel," der, ben de, "Doğruyu söylemek gerekirse, fazlasıyla duygusal yerler var içinde," diye karşılık verirsem, bununla seni kötülemiş olmak istemem. Benimki gülünecek, hoş karşılanmayacak bir sözdür. Senin dostun olduğum için böyle söylüyorumdur, sana kötülük yapmak gibi bir niyetim yok, bizi dinleyenlere böyle şeylere ilişkin senin derli toplu görüşünü bildirmek istiyorumdur. Çünkü bir dostun ağzından çıkan söz üzerinde fazla durmamak çokluk dostluğun gereği sayılır. Ne var ki, bu arada bizi dinleyen hüzünlenmiş, yorgun düşmüştür. –

Sana bütün bunları yazdımsa, bu mektubumu bağışlamayacağın gibi, akşamı seninle birlikte geçirmeyişimi de bağışlamamanın beni mahzun biri yapacağı içindir. Seni güzel güzel selamlarım. – Senin olan Franz K.

Mektubu henüz bırakma elinden. Ben baştan sona bir kez daha okudum onu. Gördüğüm kadarıyla açık seçik bir mektup değil. Aslında şuydu yazmak istediğim: Ne mutluluktur insan için yorgun düştüğünde üşenmek ve gideceği yere kendisi bir adım atmadan kafa dengi kişilerle taşınıp götürülmek. Bu da işte bir toplantıda – kafamdan P.'yle ilgili olarak geçti bu düşünce – seni benim istediğim gibi göstermiyordu. Şimdilik bu kadar.

[*Damga: Prag, 29.8.04; varış damgası: St. Wolfgang, 30.8.04*]
Bay Max Brod, St. Wolfgang "Zum Cortissen"
[*Gön.:*] Franz Kafka, Zeltner Sokağı, Prag

Yaz başında neşeli olmak kolaydır, kıpır kıpırdır kalp, yürüyüş fena sayılmaz, yarınlardaki yaşamı kucaklayıcıdır. Oryantal – ilginç bir şeyler beklenir, sonra yine komik bir reverans ve geniş sözlerle yine itilip uzaklaştırılır yanından. Bu hareketli oyun insanda bir rahatlık duygusu sağlar, ürpertilerle donatır onu. Sağa sola savrulmuş çarşaf ve yorganlar arasında kalkılıp oturulur, gözler saate çevrilir, ilerlemiş kuşluk vaktini gösterir saat. Ama biz akşamı, uzakların uzadıkça uzayan manzaralarıyla buğulanmış renklere boyarız. Gölgelerimiz uzar, akşamsı bir görünüme bürünür, sevinçten kızarana kadar ellerimizi ovarız. Süsün doğamıza dönüşeceğini umarak süslenip püsleniriz. Biri çıktı da ilerisi için nasıl bir hayat amaçladığımızı sordu mu, ilkbaharda az sonra yine önüne düşecek elimize geniş bir yay çizdirerek, böyle şeyleri bellekten çıkarmanın gülünç derecede gereksizliğini anlatmak ister gibi hiç acele etmeden oynatarak karşılık vermeyi alışkanlık ediniriz.

Ağır bir düş kırıklığına uğramamız hoş olmaz bizler için, ama

dışarıdan bakıldığında, hayatımızdaki düzenin hiç kaybolmaması için her gün yaptığımız duanın kabulü gibidir bu.

Ama düş kırıklığına da uğramayız, başı olmayan, sadece bir sonu içeren bu mevsim bizi öldürebilecek kadar yabancı ve doğal bir duruma sürükler.

Biz bir esinti tarafından bayağı taşınıp götürülürüz. Hava akımıyla sürüklenirken ince parmak uçları dizlerimize bastırılmış elimizi tutacakmışız gibi yıldızlara uzatmamız ve ağzımızdan çıkan sözlerle kendimizi yatıştırmaya çalışmamız şakadan uzak değildir. Başka zaman kendimizle ilgili bir açıklığa kavuşmayı istemeyecek kadar kibar davranmamıza karşın, şimdi belli bir güçsüzlük duygusuyla onu ararız ve kuşkusuz bunu öyle yaparız ki, adeta elimizi uzatıp, küçük adımlarıyla önümüzden tıpış tıpış geçen çocukları yakalamaya çalışırız. Bir köstebek gibi bulunduğumuz yeri eşeler, simsiyah olmuş, kadifemsi saçlarla üzerine yıkılan kumdan kubbeler altından zavallı kırmızı ayakçıklarımızı sevecen bir merhamet duygusu için yukarı uzatmış, çıkmaya çalışırız.

Bir gezinti sırasında köpeğim yoldan karşıya geçmeye çalışan bir köstebeği yakaladı. Durup durup atladı üzerine. Köstebek yavruydu henüz, korku nedir bildiği yoktu. İlkin neşelendirdi bu beni, özellikle köstebeğin telaşı hoşuma gitti; adeta umutsuzluğa kapılmış, caddenin sert yüzeyinde boşuna başını sokacak bir delik arıyordu kendisine. Derken köpek ayağıyla yeniden vurunca bağırdı. Kıss, kıss, böyleydi bağırışı. O anda bir duygu uyandı içimde, ama hayır, duygu falan değil, sadece öyle geldi bana, çünkü akşam başımın göğsüme gömüldüğünü fark edince şaşırmıştım. Ama ertesi gün başımı yine güzelce dik tutmaya koyuldum. Ertesi gün kızın biri beyaz bir giysi geçirdi üzerine, sonra da bana âşık oldu. Bu bir hayli mutsuzluğa sürükledi kendisini, kızı teselli etmeye çalıştımsa da beceremedim, zaten zor bir şeydir bu. Bir başka gün kısa bir ikindi uykusundan sonra, yaşadı-

ğımdan henüz pek emin olmadan, annemin normal bir sesle balkondan aşağı, "Ne yapıyorsun?" diye sorduğunu işittim. Bahçeden bir kadın cevap verdi: "Yeşillikler içinde ikindi kahvaltısı yapıyorum." *(2)* İnsanların hayatı göğüslemedeki kararlılığına şaşmadan edemedim. Yine bir başka gün hava bulutluydu, günün telaşına gerilimli bir acıyla sevindim. Bunu bulutların gökyüzünden uzaklaştırıldığı bir ya da iki ya da üç hafta izledi. Derken bir kadına kaptırdım gönlümü. Bir ara tavernada bir dans partisi düzenlendi. Ama ben gitmedim. Derken bir karamsarlık çöktü üzerime, iyice aptallaştım, çevredeki hayli yokuş patikalarda düşe kalka yürüdüm. Daha sonra Byron'un günlüklerinde *(3)* şunları okudum (kitap kapatılıp yerine kondu, dolayısıyla aklıma geldiği gibi yazıyorum): "Bir haftadır evden çıkmadım dışarı. Ruhumu huzura kavuşturmak için üç gündür kitaplıkta, açık pencereler önünde eskrim hocamla boks yaptım. Ve sonra, daha sonra yaz bitti." Havanın soğuduğunu, yazın yollanmış mektupları cevaplamanın zamanı geldiğini hissettim. Biraz tutukluk yapınca kalemi elimden bıraktım yine.

Senin olan Franz K.

28 Ağustos

[*Prag, olasılıkla 1904*]

Bana *Tonio Kröger*'le *(4)* ilgili bir şey yazmaman şaşılacak şey. "Kendisinden bir mektup alınca ne çok sevindiğimi biliyor, *Tonio Kröger*'le ilgili bir şey de yazması gerekir bu arada" demiştim kendi kendime. Kuşkusuz bana yazmıştır, gelgelelim birtakım rastlantılar vardır, değişimler vardır ayrıca, bakarsın mektup yolda kaybolmuştur. Ama hemen ardından böyle bir şey aklıma geldiği için kızdım kendime. Bir şey yazmak istemiyordu

canım, belki kaleme alınmamış bir mektubu cevaplamak zorunda kaldığım için söylenerek, oturup yazmaya koyuldum.

Mektubunu aldığımda kalkıp sana geleyim mi, yoksa çiçekler mi yollayayım, bir türlü karar veremedim; derken ikisinden de vazgeçtim, biraz savsaklıktan, biraz da aptalca davranmaktan korkmuştum; çünkü normal yürüyüşümden uzak düşmüştüm biraz ve yağmurlu bir hava gibi kasvetliydim.

Ama senin mektup iyi geldi bana. Çünkü biri doğru bir şey söylemeye görsün, buna bir böbürlenme gözüyle bakıyorum. Bana hocalık taslıyor diyorum kendi kendime, benden bunun aksini kanıtlamamı bekliyor, ama hiçbir tehlike söz konusu değil onun için, çünkü dile getirdiği doğruyu eleştiri kabul etmez görüyor, bir kimseye bir önyargının duyurulması ne kadar içler acısıdır, bu yargının birtakım nedenlere oturtulması, bunların yine birtakım önyargılara bağlanması daha da içler acısı.

Belki *Tonio Kröger*'in senin öykü "Ausflug ins Dunkelrothe"ye *(5)* benzediğini de yazmışsındır mektubunda. Şimdi onu yeniden okumadan önce *Tonio Kröger*'le senin öykü arasında geniş çapta bir benzerliğin bulunduğunu düşünmüştüm. Çünkü *Tonio Kröger*'de yeni olan, içindeki karşıtlık değil (Tanrıya şükür bu karşıtlığa inanmak zorunda değilim artık, insanın gözünü korkutuyor çünkü), bu karşıtlığa kendine özgü, yararlı ("Gezintide Yazar") tutkunluktur.

Bana bu konulara ilişkin yazmış olabileceğini düşündüm mü, neden o zaman mektubunun böyle telaşlı, nefes nefese olduğunu anlayamıyorum. (Belki de Pazar sabahındaki durumunu hatırlamamdan başka bir şey değildir bu.) N'olur rahat ol biraz.

Evet, evet, bu mektubun da kaybolması iyi olurdu doğrusu.

Senin olan Franz

Çalışmakla geçirilmiş iki günün ardından.

[*Kartvizit (Franz Kafka), olasılıkla 1904*]

Lütfen biraz bekle. Saat 10.30'da kesinlikle oradayım. Biliyor musun, bugün bayram olduğunu unuttum, Přibram yakamı bırakmaz artık. Ama kesinlikle geleceğim.

Senin olan Franz

1905

[*Kartpostal. Damga: Prag, 10.2.05*]
Bay Max Brod, Prag, Shalen Sokağı No 1

Lütfen Max, yarın öğleden önce vaktim yok, ama Cuma günü gelirsen çok sevinirim. Gelemeyecek oldun mu bana yazarsın.

Franz K.

[*Pnömatik* kartpostal. Damga: Prag, 5.4.05*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Bugün oda müziği var, gidiyorum. Lütfen bağışla; "Etik"i *(1)* Cumartesi getireceğim.

Senin olan Franz K.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 21.4(?).05*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No:1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Prag, Zeltner Sokağı, No: 3

Şu sıra biraz bir şeyler öğrenebildiğime seviniyorum, onun için bu hafta Café'ye gelemeyeceğim. Akşamları seve seve ora-

* Gönderilerin bir tüp içinde, hava basıncı yoluyla iletilmesini sağlayan sistem. (ç.n.)

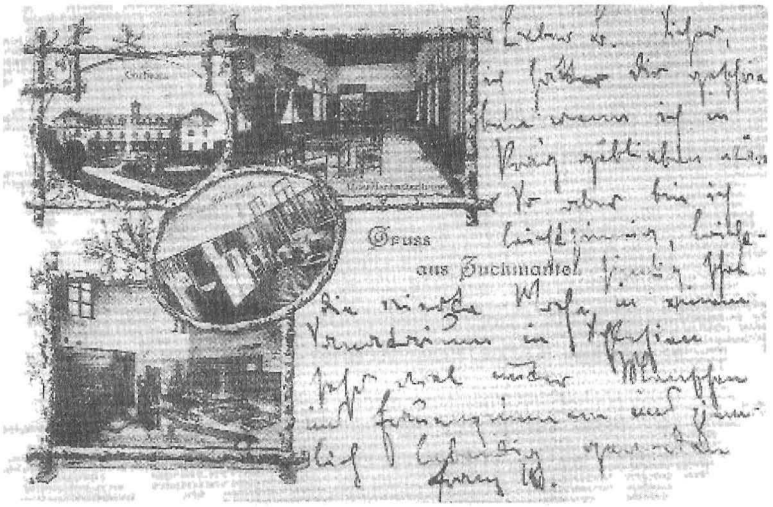
da olabilirim, yediden sonra asla ders çalışmıyorum. Ne var ki gece böyle gevşemeler ertesi bütün gün ders çalışmamı zorlaştırıyor. Oysa boşa harcayacak zamanım yok, dolayısıyla en iyisi gece "Kügelgen"i *(2)* okumak benim için, küçük bir kalp ve kendini hissettirecek uyku için iyi bir uğraş olur.

Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 4.5.05*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı, No: 1

Madem seninle paylaşamadığım hoş şeyler yaşamışsın, o zaman bana kızamazsın. Hele o çok kötü havada toplantının Café'de olacağı ve senin Stefan Georg'u okuyarak biraz yatıştığın düşünülürse. *(3)* Ayrıca şimdi saat 11'de hava öyle güzel ki! Ama bunun için beni teselli edecek kimse yok yanımda.

Senin olan F. K.

Zuckmantel'den selamlar (sanatoryum odaları)

[*Manzara kartı (Zuckmantel, sanatoryum). Damga: Zuckmantel, varış damgası: Misdroy, 24.8.05*]

Bay Max Brod, Baltık Denizi Kaplıcası Misdroy, Markt Sokağı No: 9

Sevgili B.

Prag'da kalsaydım, kesinlikle yazardım sana. Ama şimdi üşengeç biri oldum; bu dördüncü haftadır ki, Silezya'daki bir sanatoryumda *(4)* pek çok zaman insanlar ve kadınlar arasında üşengeç biriyim ve oldukça hayat doluyum.

Franz K.

1906

[*Pnömatik kartpostal, Damga: Prag, 19.2.06*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı, No: 1

Sevgili Max,

işte sonunda sana da yazıp yarın sergiye *(1)* gelemeyeceğimi, daha sonra da gelmemin asla söz konusu olamayacağını haber vermeyi unutacaktım. Diyeceğim şeytana uydum, anlamsız denecek kadar geç bir sınav tarihi aldım, oysa bildiklerim hiç de az değil. Aklım işimden ayrılabilmem için çok geçmeden doktordan alacağım raporda olmasaydı, düşüncesizce bir şey sayılırdı bu, dolayısıyla çok hoş olurdu – *Amethyst*'te *(2)* durum nasıl? Param çoktan hazır. – Sergide az bir paraya şöyle sevimli bir şey alınabilir mi, bir bak istersen, belki düğün hediyesi yaparım.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 15.3.06*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 3

Sevgili Max,

doğrusu sana sınav sırasında *(3)* yazmam gerekirdi; çünkü hayatımın üç ayını maliye öğrenmeye harcamaktan kurtarıp, bir başka yerde değerlendirmemi sağladın kesinlikle. Beni kurtaran

yalnızca senin notlar oldu, çünkü notlar sayesinde W.'nin *(4)* kendisini yansıtan bir ayna oldum adeta, hatta ne ilginçse Avusturya rengine boyanmış bir ayna. W.'nin aklı bu yarıyıl ders verdiği öğrenci topluluğunda, benimse aklında şadece senin notlar, yine de ikimizin arasında pek güzel bir birliktelik oluştu. Bu konuda fazla bir şey bilmiyorsam da başkalarında da çok hoştu durum. Pek çok selam.

P.'nin *(5)* de iyi geçti sınavı.

Senin olan F. K.

[*Kartvizit (Franz Kafka), 27.5.1906*]

Sevgili Max – Hayli zamandır sana gelmediğim için (sandıkları götür, toz al, dükkânı taşıyoruz *(6)* anlayacağın, küçük kız, çok az ders çalışma, senin kitap, kadınlar, Macaulay'in "Lord Clive"i; bu kadarı bile koca bir bütün oluşturuyor): evet işte, hayli zamandır senin oraya gelemediğimden bugün kalkıp geliyor, seni düş kırıklığına uğratmak istemiyorum. Gelmemin bir nedeni de sanırım senin doğum gününün "Mutlular"ın gülünç denecek kadar sevimli değişimi içinde yer almasıdır.

Senin olan Franz K.

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 29.5.06*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Sevgili Max,

Şu sıra ders çalışmam gerekiyor (acınmak istemem, boş bir şey için boşa geçecek bir zaman bu), ayrıca gündüz vakti sırtımdaki çulları çıkarıp, üzerime sokak kıyafeti geçirmem de bir çabaya bakacağından, bir gece hayvanı olarak yaşamak zorunda-

yım. Ama bir akşam seni yine görmek istiyorum, yarın Çarşamba akşamı belki ya da sen ne zaman istersen. – Ayrıca sana yazmamın başlıca nedeni, nasıl olduğunu bilmek istemem, Pazartesi doktordaydın çünkü.

Franz

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 7.6.06*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Şu sıra bir süre için, dostum, bir yere gidemeyeceğim. Dekan, benim sınav tarihini *(7)* biraz ileri almak düşüncesizliğinde bulundu. Ben de ondan daha düşünceli davranmaktan utandığım için bir şey diyemedim.

Dün bir edebiyat tarihçisi bana kesin bir ifadeyle: "Max Brod gerçek bir yazardır," dedi.

Candan selamlar.

Franz

[*Kartvizit (Franz Kafka), Prag, 1906*]

Bir ara Krasnopolski – Bogen notlarını *(8)* istediğini söylemiştin.

Sana başarılar dilerim.

Senin olan Franz

[*Manzara kartı (Zuckmantel, toplu bakış). Damga: Zuckmantel, 28.7.06*]

Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Güzel doğrusu, güzel. Çok geçmeden sana bir mektup yazacağım. Yazmam da gerekiyor, çünkü burada görülecek o kadar çok şey var ki ve her şey de karman çorman. – Anne ve baban için burayla ilgili bilgi edinilmesi gereken bir şey varsa, bana yazmaları iyi olur; kaç oda istiyorlar örneğin, mutfak olacak mı içinde –

[*Kartpostal. Damga: Zuckmantel, 13.8.06; varış damgası: Prag, 14.8.06*]

Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı III

Sevgili Max – uzun zaman yoktum, şimdi bir nefes darlığıyla da olsa ortaya çıktım yine. – Önce sizin kalacağınız yerle ilgi-

Zuckmantel'den selam (panorama)

li küçük bir haber: Otel "Edelstein" sanatoryumdan iki dakika, burnunun ucunda orman, haftalık 5 florin karşılığında bir oda. İçinde birinci sınıf yemekle aylık 45 florin. On sekizinden sonra belki ucuzlar biraz. Sanatoryumun müştemilatındaki bir binada haftalık 7 – 8 florine bir odada kalınabilir.

Senin olan Franz

[*Manzara kartı (Zuckmantel, ormanda yürüyüş yolu). Damga: Prag (...) 06*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

[*Yabancı bir kalemin yazısı:*] Burası bir orman ve bu ormanda kendini mutlu hissedebiliyor insan: Dolayısıyla kalk gel! [*İmza okunaklı değil*] *(9)*

[*Pnömatik kartpostal. Damga: Prag, 31.10.06*]
Bay Bay Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Sevgili Max,
Dün akşamdan dolayı bağışla beni lütfen. – Saat beşte sana geleceğim. Bağışlanma nedeni biraz komik kaçacak, onun için hiç kuşku yok inanacaksın.

Senin olan Franz

[*Pnömatik posta. Damga: Prag, 11.12.06*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Zeltner Sokağı 3

Sevgili Max
Sana daha önce sözünü ettiğim, Paraguay'da yaşayan kuzenim *(10)* Avrupa'ya geldiğinde, senin devlet sınavının tam arife-

sinde birkaç gün Prag'da kalmıştı. Geldiği yere dönerken bugün yine Prag'a uğradı. Hemen akşam ayrılmak istiyordu buradan, ama senin kendisini görmeni istediğimden, bir hayli zahmetle ancak yarın sabah Prag'dan ayrılmaya razı ettim kendisini. Çok seviniyorum, bu akşam seni alıp kuzenle tanıştıracağım.

Senin olan Franz

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 16.12.06*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Sevgili Max
Hintli dansöze *(11)* ne zaman gidiyoruz, küçük kızı kaçırdık kaçırmaya, teyzesi şimdilik ondan daha yetenekli.
16/12

Franz

[*Pusula. Prag, olasılıkla 1906*]

Bu mektubu da, fena halde bozulmuş bir mideyle yatakta yatarken yazıyorum; insanın canını sıkan tam da ders çalışmaktan bunaldığım şu sıra böyle bir şeyin olması.
Bütün kötülükler senin hastalık üzerine olsun.

Senin olan Franz

1907

[*Prag*]

12/2 1907

Sevgili Max,

Yatmadan sana seve seve yazıyorum bu mektubu, saat henüz dört.

Dün "Gegenwart" *(1)* gazetesini okudum, ne var ki pek rahat değildim, çevremde başkaları vardı, dolayısıyla "Gegenwart"ta basılı olanların da kulağa fısıldanması gerekiyordu.

Evet, karnaval, bayağı karnaval ve karnavallar içinde en güzeli. – İyi, bu kış yine de dans adımları gördü ayağım.

İsmimin bu yerde gerekliliğini herkesin göremeyecek olmasına özellikle seviniyorum. Çünkü öbür durumda kafasında bu isimle ilk paragrafı okuyacak, cümlelerin mutluluğundan söz eden yeri belleğine aktaracaktı. Ve şöyle bir yargıya varacaktı ardından: Meyrink'le (sanırım büzülmüş kirpi anlamına geliyor) sonlanan bir isim grubundaki isimlerin arkasından gelen sözcüklerin soluk alması isteniyorsa cümlenin başında bulunması olanaksızdır. Dolayısıyla, araya yerleştirilecek açık sesliyle biten bir isim arkadan gelen sözcüklerin hayatını kurtaracaktır.

Ancak üzücü olan – biliyorum, sen böyle bir amaç gütmüyordun – ileride bir şey yayınlatmak benim için artık yakışıksız bir

davranışa dönüşmüştü, çünkü ilk kez okuyucu karşısına çıkıştaki zarafet bundan düpedüz zarar görecek ve ismim senin cümlendekine eşdeğer bir etkiyi başka hiçbir zaman gösteremeyecekti.

Ne var ki, bugün üzerinde fazla durulmaya değmeyecek bir düşünce bu. Ben, daha çok şimdiki ünümün çemberini sağlam bir temele oturtmaya bakıyorum, uslu bir çocuğum çünkü ve coğrafyayı seviyorum. Almanya'ya pek güvenemem. Öyle ya, ne çok insan vardır Almanya'da, bir eleştiriyi aynı kalan bir merakla son paragrafına kadar kaç kişi okur? Bu da ün sayılmaz. Oysa yabancı ülkelerde yaşayan Almanlarda, örneğin Baltık eyaletlerinde, ama daha çok Amerika'da, hatta Alman kolonilerinde durum başkadır, çünkü kendi haline bırakılmış bir Alman baştan sona okur gazetesini. Dolayısıyla benim ünümün odaklandığı noktalar Darüsselam, Udschidschi, Widhock'tur. Ama özellikle bu çabuk ilgi duyan insanların rahatlaması için (ne güzel: çiftçiler, askerler) parantez içinde şunu da yazmadan geçmemeliydin: "Bu isim unutulmak istiyor." Öpüyorum, sınavdan hemen sonra görüşmek üzere.

Senin olan Franz

[*Prag, Mayıs 1907*]

Sevgili Max,

Dökülüyorum, ama bu benim her zamanki değişmez halim. Dün öğle sonu pnömatik postayla bir kart yolladım sana: "Şimdi burada, Graben'deki tütüncü dükkânında akşam sana gelemeyeceğim için beni bağışlamanı rica edeceğim. Başım ağrıyor, dişlerim ufalanıyor, tıraş bıçağım kör; hoş olmayan bir manzara. Senin olan F."

Şimdi akşam vakti kanepeye uzanıyor, senden bağışlanma rica ettiğimi ve dünyaya yine biraz düzen geldiğini düşünüyorum,

ama böyle düşünürken kartı Schalen Sokağı yerine Wladislaw Sokağı'na *(2)* yolladığım geliyor aklıma.

Ne olur kız bana ve benimle bir daha konuşma. Tuttuğum yol hiç iyi değil, bir köpek gibi – bu kadarını görebiliyorum – gebe-rip gideceğim. Kendi önümden kaçabilsem sevinirdim, ama artık olacak gibi değil. Sevineceğim tek şey kaldıysa, kendime hiç acımayışım, işte bu kadar bencil oldum sonunda. Ulaşılan bu zirvenin kutlanması, senin ve benim onu kutlamamız gerekirdi; en başta sen gelecekteki düşman olarak kutlayabilirdin.

Geç oldu. Bugün senin için rahat bir gece dilediğimi bilmelisin.

Senin olan Franz

Mayıs 1907

[*Kartpostal. Damga: Prag, 22.6.07*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Zeltner Sokağı 12

Sevgili Max,

Etajere bastırılmış kart üzerinde yazıyorum sana: Bu akşam nereye istersen seve seve gelirim. Bana bir cevap vermedin mi, saat 12'ye doğru kesinlikle "Louvre"dayım, *(3)* ama fırsat buldun mu yaz bana, 12'den önce buluşabiliriz.

Franz K.

[*Triesch, (4) 1907 Ağustos ortası*]

Sevgili Max,

dün akşam gezintiden (şen şakrak) eve döndüğümde, baktım senin mektup orada duruyor, bu benim aklımı karıştırdı, oysa

yorgundum. Kararsızlığı bilirim, başka da şey bilmem. Ama bir şey beni gerektirdi mi, düşerim yola yarı isteksiz ve gerilerde kalan binlerce ıvır zıvırdan dolayı yarı kuşkular içinde. Dünyanın kararlılığına karşı koymam olanaksızdı. Dolayısıyla seni fikrinden döndürmeye çalışmam bile bana yakışan bir davranış değildi.

Senin mizacınla benimki düpedüz farklı birbirinden ve bu yüzden "kendimi kabullenmemeyi kararlaştırdım," yazılı yerde bir savaş haberi karşısındaymışım gibi hemen okumayı bırakışım bir önem taşımıyor. Ne var ki, çok geçmeden başka her şeyde olduğu gibi burada da sakınca ve üstünlüklerin lanet olası sonsuzluğu da yatıştırdı beni.

Kendi kendime şöyle dedim: Sana hayli etkinlik gerekli, ne kadar bana anlaşılmaz görünürse görünsün bu yöndeki gereksinimlerinin kesinlikle bilincindeyim; bir yıl boyunca gezinti yeri olarak orman yeterli gelmeyecek sana ve sonunda kentteki adli yıl sırasında kendine başka her şeyi gereksiz kılacak edebiyatta bir mevki sağlayacağın da adeta kesinlikten uzak.

Bana gelince çıldırmış biri gibi Komotau'a *(5)* koşacağım, ne var ki, bir etkinlik gerekli değil bana, özellikle orada bir etkinliğin üstesinden gelebilmem söz konusu değil, bakarsın orman da bana yeterli görünmeyecekti o zaman – bu açık – adli yıl *(6)* boyu bir şey kotarıp ortaya koyamadım demektir.

Hem sonra bir meslek kendisiyle başa çıkılır çıkılmaz yitirir gücünü, ben çalışma saatlerinde – altı saat hepsi – kendimi sürekli gülünç duruma sokacağım ve benzer bir girişimi gerçekleştirebileceğime inandığını yazdığına göre bana her şeyin üstesinden gelecek biri diye baktığını görüyorum.

Oysa iş ve akşamın tesellisi. Evet, teselliyle mutlu olabilse insan, mutlu olabilmek için biraz şans da gerekmese!

Hayır, hayır, Ekime kadar düşüncelerimde bir düzelme olmadı mı, ticaret akademisinde bir çıraklık kursuna katılır, Fransızca

ve İngilizce, ayrıca İspanyolca öğrenirim. Sen de benim gibi davransan hoş bir şey olurdu, öğrenim sırasında benimle açacağın arayı sabırsızlıkla gidermeye çalışırdım. Dayım *(7)* İspanya'da bize bir iş ayarlardı, olmazsa Güney Amerika'ya ya da Azor Adalarına, daha olmadı Madeira'ya giderdik.

Belki şimdilik 25 Ağustos'a kadar burada kalabilirim. Motorla hayli dolaşıyor, çok yüzüyor, çıplak vücutla uzun süre göl kenarındaki otlara uzanıyorum; insana sıkıntı verecek kadar âşık bir kızla gece yarılarına kadar parktayım, çayır üzerine yer yer samanlar yerleştirdim, bir atlıkarınca kurdum kendime, fırtınadan sonra ağaçların yardımına koştum, ineklerle keçileri otlattım, akşam olunca da yine ağıllarına götürdüm, hayli zaman bilardo oynadım, uzun geziler yaptım, bol bol bira içtim ve havraya da gittim bu arada. Ama en çok zamanı – altı gündür buradayım – iki küçük kızla geçirdim, üniversitede öğrenci ikisi de, ikisi de zeki, koyu sosyal demokrat, gerektiğinde bir görüşü, bir ilkeyi dile getireceklerini düşünerek dişlerini birbirinden aralık tutuyorlardı. Birinin Agathe'ydi adı, öbürünün Hedwig. *(8)* Agathe çok çirkindi, Hedwig de öyle. Hedwig ufak tefek bir kızdı ve topluydu, al al yanakları vardı ve allık sınır tanımadan kesintisiz uzanıp gidiyordu, üst ön dişleri kocamandı, ağzın kapanmasına ve alt çenenin küçük görünmesine izin vermiyordu. Kelebek gözlüğünü burnuna – küçük alanlardan bir araya getirilmiş ucu gerçekten güzeldi burnun – yerleştirmesinden anlaşıldığına göre hayli de miyoptu. Bu gece kısa ve tombul bacakları rüyama girdi. Bir kızın güzelliğini işte böyle dolambaçlı yollardan anlıyor ve ona âşık oluyorum. Yarın her ikisine, "Denemeler"i *(9)* okuyacağım. Stendhal *(10)* ve "Opale"ler *(11)* dışında yanımda olan tek kitap bu.

Evet, "Amethyste" de yanımda olsaydı, içinden şiirler kopya ederdim sana, *(12)* ama evde, kitaplıkta, kitaplığa gelince kilitli, anahtarı da yanımda. Evde kimsenin varlığını bilmediği banka

cüzdanını görmemeleri için kilitledim kitaplığı, aile içindeki yerim bu cüzdana bağlı çünkü. 25 Ağustos'a kadar bekleyemezsen, anahtarı sana yollarım.

Şimdi kala kala bana, çizimimin kalitesine yayıncını inandırmak için katlandığın zahmete teşekkür etmek kalıyor.

Hava sıcak, öğleden sonra ormanda dans edeceğim.

Lütfen aile üyelerini tarafımdan selamlar mısın.

Senin olan Franz

[*Ekte Max Brod'un birkaç şiirinin kopyası*]

[*Kartpostal. Damga: Prag, 29.8.07; varış damgası: Komotau, 29.8.07*]

Bay Dr. Max Brod, Komotau Eyalet Maliye Müdürlüğü

Sevgili Max Brod – Bu iyi olmadı. Çünkü bir kez Komotau'da nasıl olduğunu bana yazmaman, ama benim nasıl olduğumu, yazı nasıl geçirdiğimi sorman doğru değil. Harz dağlarının manzarası, hatta masa üzerine yayılmış yeşil örtü üzerinden bakınca görülen her şey güzel olabilir; yol parası o kadar fazla olmasaydı, gelip seni ziyaret etmek isterdim. Orada yazısı benim eski yazıma benzeyen birini bulmuş olabilirsin, ama ben değiştirdim yazımı. Ancak sana yazarken harflerin eski devinimlerini hatırlıyorum. Pazar günü geliyor musun? Gelsen sevinirdim.

Senin olan K.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 24.9.07; varış damgası: Komotau, 25.9.07*]
Bay Dr. Max Brod, Komotau Eyalet Maliye Müdürlüğü
[*Gön.:*] Franz Kafka, Prag, Niklas Cad. 36

22 Eylül

Sevgili Max,

Böyle işte – Başkaları zaman zaman bir karar verir, aralarda da kararlarının keyfini çıkarırlar. Bana gelince, sık sık bir boksör gibi kararlar alır, ama boks yapmam. Evet, Prag'da kalıyorum.

Sanıyorum çok yakında burada bir iş *(13)* edineceğim kendime (hiç de öyle sudan bir iş olmayacak) ve sadece o işbaşındaki alınyazısını kızdırmamak için – [*birkaç sözcük okunmaz duruma sokulmuş*] – bu konuda kesin bir şey yazmadım, yazmayacağım.

Seni göreceğime seviniyorum.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 4.10.07*]
Bay Dr. Max Brod, Schalen Sokağı 1
Gön.: Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Sevgili Max. Biliyorsun bir işim var şimdi, diyeceğim yeni bir yıl başladı, sıkıntılarım şimdiye kadar ayaklar üzerinde mi ilerledi, şimdi yeni işime uygun olarak eller üzerinde ilerleyecek. Seni saat 2.30'da meydandaki Meryem Ana heykeli önünde görmek beni çok sevindirecek. Bir yolunu bul, tam saatinde gel lütfen.

Senin olan Franz K.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 8.10.07*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Sevgili Max – Sana bir an önce cevap verebilmek için bu kartı sokakta yazıyorum. – Nasıl oluyor da boş zamanın için bu kadar kötü, ödünç verilmiş kitaplar için bu kadar iyi bir belleğin var. Yine de ben Cuma günü geliyorum. Opaleler konusunda bildiğim bir şey yoktu, sadece sordum (sana yalnızca bir kart yazmamın nedeni de bu), neden aziz Tanrı Almanya'yı böyle cezalandırıyor, Blei'ı ve bizi. *(14)* Özellikle beni, öyle ya, akşam altıyı çeyrek geçene kadar –

Senin olan Franz

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 16.10.07*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Sevgili Max
sokakta yazıyorum, bundan böyle de hep sokakta yazacağız birbirimize, yoldan gelip geçenlerin dokunuşları yazıya bir dirimsellik kazandırıyor.

Paula R.'nin *(15)* fotoğrafı önünde. Dün birkaç defa canlı gördüm kendisini. Beyazlar içinde, yanında kırış kırış pantolonlu bir adamla biraz durup biraz yürüyerek Hyberner Caddesi'nden aşağı iniyordu. Sadece tutunacak bir izlenim sağlamak için: Dişleri eğri büğrü, yalnızca sağ yanağında bir gamze var, yüzünün cildi esmerleşip sertleşmiş, pudrayla değil külle kaplı; belli ki gündüzün cilt dinleniyor – Perşembe geliyorum. Sıkı çalış, sevindir beni.

Franz

[*Prag, olasılıkla sonbahar 1907*]

Sevgili Max,

Özür dilerim, dün gerçekten kabarelere özgü bir hava esmiş olmalı, çünkü saat 10'da İtalyanca dersinden *(16)* çıkıp gittiğimde her şey sona ermişti.

Valslardan sallanmış belleğiyle dün annem bana senin geleceğini söylediğini belli belirsiz hatırlıyor. Böyle bir şey varsa, ben sana geleyim daha iyi. Evde ameliyat olmuş bir teyzemiz var çünkü, akşam ikide bir uyuyan kadının üzerinden atlayarak geçmemiz gerekecek. Senden cevap bekliyorum, her zamankinden daha bir içtenlikle yaparsın bunu artık, çünkü sana *Lukianos*'u yolluyorum. *(17)*

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 21.10.07*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Prag, Niklas Cad. 36

Sevgili Max, sözüne güvenilmezlik ve randevularına zamanında gelmeyiş konusunda bir yarışma düzenleyebiliriz. Bu konuda birinci olmayı düşündüğüm yok kuşkusuz, çünkü benim randevularıma zamanında gelmeyişim bir İtalyan çalışkanlığından kaynaklanıyor sadece, oysa seninki bundan keyif aldığın için. Ama mademki sen bunu yine gidermeye çalışıyor, bana gelmek istiyorsun (Çarşamba, tamam mı?), bir diyeceğim yok. Ama belki sen bunu, bir kabulden daha kolay bir ziyaretten dönülebileceği için yapıyorsun.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 21.10.07*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Ofiste hızlı bir çalışma, öğle yemeğini hak ettik. – Bugün gelemezsem bağışla, Pazar günü yapılacak ufak bir iş vardı, savsakladım, çünkü Pazar kısa. Öğle öncesi uyur insan, öğle sonrası da saçlarını yıkar ve hava kararmaya yüz tutunca da aylağın biriymiş gibi kalkıp gezmeye çıkar. Ben, Pazarlara hep eğlencelere bir giriş gözüyle bakarım. Perşembe ve Cuma dışında ne zaman vaktin olduğunu yaz bana. En güzel selamlar.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 26.10.07*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1
Gön.: Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Sevgili Max, – Ben en erken 10.30 ya da 11'de gelebilirim, çünkü orada muayeneden geçirecekler beni, mutsuz bir gülümsemeyle mutsuzluğumu sürdürmem adeta kesin olduğuna göre, vücudumu bencillikten alabildiğine uzak bir zevkle gözden geçirecekler. *(18)*

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 6.12.07*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Sevgili Max – beni sevindirmek istersen yarın "Korso"ya *(19)* gel, ben saat 8'den başlayarak oradayım. Bu keyfi sana ve bana çok görmem.

Senin olan Franz

6/12

[*Kartpostal. Damga: Prag, 16.12.07*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Sevgili Max,
sana bir an önce haber vereyim, bu akşam gelmiyorum. Bana zevk vermeyecek çünkü. Ne var ki bu, benim şimdiki yaşam tarzımda bir bağışlanma nedeni değil.

Senin olan Fr.

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 21.12.07*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı No: 1

Sevgili Max,
kötü durumdayım, bu durumdan kurtulabilmem için bir hafta ya da gerektiği kadar uzun süre kimseyle konuşup görüşmemem gerekiyor. Benim bu karta asla cevap vermeye kalkmayışından beni sevdiğini anlayacağım.

Senin olan Franz

[*Prag, 1907 sonu*]

Sevgili Max,
sana rastlamamın sevinciyle, ağzımdan bazı dikkatsiz sözler çıktı ve ancak senden ayrılıp gittiğimde bunun yol açacağı sonuçlardan kaygılanmaya başladım. Öyle değil mi, sen böyle bir şey olsun istemezsin artık.

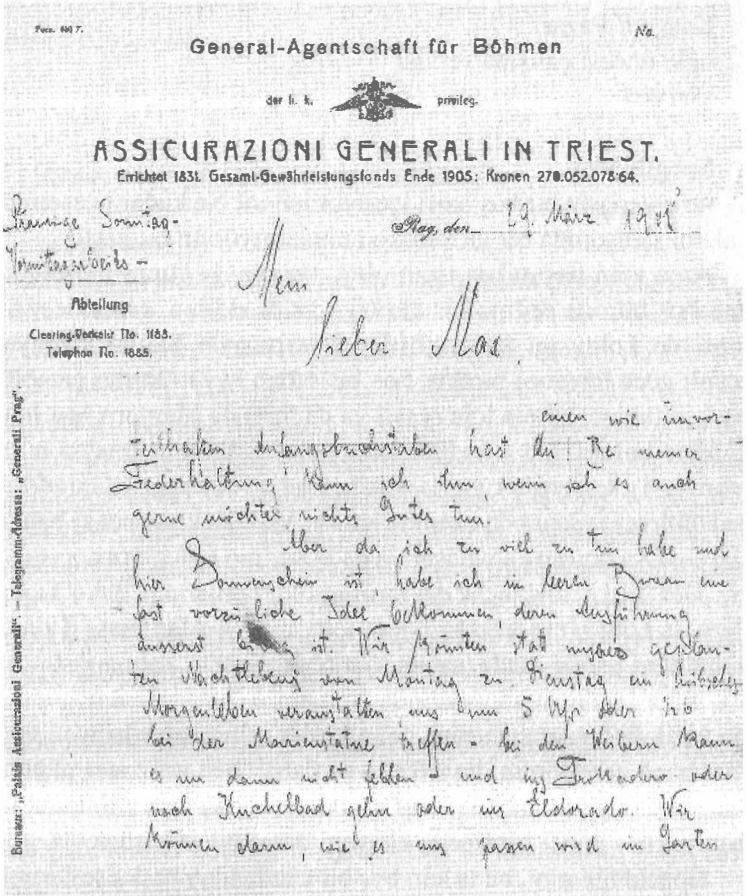
Babanın H. Weißberger'e *(20)* Bay Bäuml *(21)* için ricada bulunmasında değişen bir şey yok, pek hoşlanacağım bir şey değilse de benim ismimi de verebilir, ama asla, sana rica ediyorum, asla işimden memnun olmadığımı, işimi bırakacağımı, postanede bir

iş bulup çalışacağımı söylemesin, buna benzer bir şeyden söz etmesin. Bu beni son derece üzer, Bay Weißberger beni Assicurazioni'ye yerleştirene kadar az zahmet çekmedi. Daha önceki umutsuzluğumdan sonra buna ölçüsüz sevinmiş, kendisine delicesine teşekkürde bulunmuştum. Adeta sigortadakilere karşı bana kefil olmuş, oradaki kıdemli memurlar da bir kez sigortaya alınayım, alınmam henüz pek kesin değildi, kuşkusuz bir daha oradan ayrılmayacağımdan söz etmişti. Ben de kuşkusuz başımı sallamakla kalmamış, bundan başka onaylayıcı davranışlarda bulunmuştum.

Elbette, posta idaresinde bir iş edinirsem ki henüz yeterince kuşkulu bu, ilgili açıklamaların yapılması gerekecek, ama henüz şimdilik geçmişteki yazgımı parmak ucuyla olsun incitmek istemem.

Senin olan Franz

1908

Fcs. 661 7. No.

General-Agentschaft für Böhmen

der k. k. privileg.

ASSICURAZIONI GENERALI IN TRIEST.

Errichtet 1831. Gesamt-Gewährleistungsfonds Ende 1905: Kronen 270.052.078·64.

Prag, den 29. März 1908

Abteilung

Clearing-Verkehr No. 1885.
Telephon No. 1885.

Bureaux: „Palais Assicurazioni Generali". — Telegramm-Adresse: „Generali Prag".

Mein Lieber Max,

Kafka'nın 29 Mart 1908 tarihli mektubu

[*Mektubun başlığı: Bohemya Genel Sigorta Ortaklığı, imtiyaz hakkı Trieste'deki Assicurazioni Generali'den*]

[*Prag*] 29 Mart 1908

Kasvetli Pazar
öğle öncesi çalışma servisi
[*Servis*]

Sevgili Max,

ne elverişsiz bir baş harfi içeriyor ismin! Ne kadar istesem de kalemi tutuşumda bir güzellikte bulunamıyorum bu harfe.

Ama işim başımdan aşkın olup, buraya da güneş vurduğundan boş büroda değme bir düşünce geldi aklıma, gerçekleştirilmesi de kolay mı kolay. Bizim Pazartesiyle Salıya rastlayan planlı gece hayatını bırakır, hoş bir sabah hayatı kurup çatabiliriz kendimize, bunun için saat 5 ya da 5,30'da Meryem Ana heykelinde buluşabilir – kadınlardan yana eksiklik çekmeyiz o zaman –, Trokadero'ya ya da Kuchelbad'a, olmazsa Eldorado'ya gidebiliriz. *(1)* Sonra da canımız isterse Moldau kıyısındaki bahçeli gazinoya oturup kahve içer ya da Fosci'nin omuzlarına yaslanırız. Her ikisi de övülecek davranışlar olur bunların. Çünkü Trokadero da kötü olmayacaktır bizim için; milyonerler, hatta daha da zenginleri vardır orada, sabah saat 6'da paraları kalmamıştır, biz ise diğer bütün şarap evlerinde soyulup soğana çevrilmiş, şimdi ne yazık ki bu sonuncusuna gelmişizdir, minicik bir kahve içeceğiz, buna gereksinim duyuyoruz ve daha önce milyoner olduğumuzdan – ya da hâlâ milyoner sayıldığımızdan kim bilir bunu sabah vakti – ikinci bir fincan kahveyi ödeyebilecek güçteyiz.

Görüldüğü gibi, bu iş için boş bir cüzdandan başka şey gerekli değil, onu da istersen ben ödünç verebilirim sana. Ama bu iş için pek cesaretin, pek enerjin yoksa, fazla eli sıkı biriysen bana

o zaman yazman gereksiz, Pazartesi 9'da buluşursun benimle; yok bunların hepsi varsa sende, hiç durmayıp, pnömatik postayla bana bir kart yollar, kendi koşullarını yazarsın içinde.

Diyeceğim, Eldorado'ya giderken Karadağ prensliğini keşfettim – her şey bu limandan içeri girmemize elverişli – yanımıza senin o çok sevdiğin sabah kahvaltısı olarak iki kızı da alabiliriz.

Franz

[*Prag, yaklaşık Mart/Nisan 1908*]

Sevgili Max,

yarın, Çarşamba akşamı gelip seni almamı ister misin? Pribram'a da veda edeceksin nasıl olsa, bunu pekâlâ yapabilirsin. Cumartesi geceki bilinçsizliğimden sıyrılmış bulunuyorum. Nasıl bir durumdu, tahmin edemezsin. Kuşkusuz çoktan bir topluluk içinde bulunmayışımın da rolü var bunda, ama yalnız bu değil, bu kadarıyla başa çıkılabilirdi, bunun aynısını bir zaman Londra'da Fosci ve Maltschai'in yanında yaşamış, ama Pazar günü yine dikilmiştim ayağa. "Vice admiral"e gittim; *(2)* şunu ileri sürebilirim ki, bir oyun yazılması isteniyorsa, sadece operetleri örnek almak gerekiyor; yukarıda sahnede işler tavsadı, bir çıkar yol bulunamadı mı, aşağıda orkestra şefi bir şey çaldırmaya başlar. Körfezin arkasında türlü türlü toplar karmakarışık ateş eder, tenorun kol ve bacakları silahlar ve bayraklara dönüşür, sahnenin dört köşesinde tayfaların cezbedip getirdiği koro kızları, şirin kızlar güler.

Hem yarın sabah gelmek ister de geleceğini yazarsan, benim yeni pardösümü gösteririm sana, yeter ki hazırlansın o zamana kadar ve mehtap olsun.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 3.6.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max – iki ayda bir, bir Perşembe öğle sonrası büroda görevliyim, şimdiki de tam yarına rastlıyor. Dolayısıyla ancak akşama doğru gelebileceğim.

Senin olan Franz

[*Mektup başlığı: Bohemya Genel Sigorta Ortaklığı, imtiyaz hakkı Trieste'deki Assicurazioni Generali'den*]

[*Prag*] 9/6.08

Sevgili Max,

sana teşekkür ederim, daha önce bunu yapmadığım için sanırım bağışlarsın ben mutsuz insanı. Pazar öğle öncesini, öğle sonrasının ilk zamanını boşuna, ama boşuna harcadım, sadece vücut durumum sayesinde bir iş edinmeye çalıştım, öğle sonunun kalan zamanında büyükbabamın yanında *(3)* oturdum, boş geçen saatlerden dolayı sık sık duygulandım, alacakaranlıkta kuşkusuz kanepede oğlanı andıran vücudu kırmızı battaniyeye sarılmış sevgili H.'nin *(4)* yanında oturdum. Akşam yanımda bir başka kızla sergiyi *(5)* dolaştım, şarap evlerine girip çıktım ve 5.30'da eve döndüm. İlk senin kitabı *(6)* gördüm evde, bunun için sana yeniden teşekkür ederim. Önceden bildiğim bir yeri biraz açıp okudum şöylece. Nasıl bir gürültü, nasıl denetim altına alınmış bir gürültü.

Senin olan Franz

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 11.6.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
Gön.: Franz Kafka, Niklas Caddesi 36

Lütfen sevgili, sevgili Max, akşamı bir başka türlü değerlendirmeyi istemiş olsan da bekle beni de kimseyi tiyatrodan gidip almak, gummiradlerle* bir yere gitmek, bir kahvenin balkonunda oturmak, bir bara uğramak, o çizgili giysiyi görmek zorunda kalmayayım. Her akşam bana ayıracak vaktin var mı!

Senin olan Franz

[*Damga: Prag, 19.7.08, matbu zarf: Hermann Kafka, Tuhafiye mağazası ve satış: Prag I, Zeltner Sokağı No: 12, 1. kat; işyerine ilişkin bilgilerle Çekçe matbu bir mektup kâğıdı*]

Sevgili Max – Goethe araştırmalarını sürdür rahatlıkla! Kesin olan bir şey varsa, Goethe asla "Bunu Goethe hiç yapmazdı" diye yazmazdı, ama son anda kapı önünde doğum günü *(7)* olduğunu itiraf etmeden duramamış değil miydi? Rica ederim! Tersine, Goethe diye yazabilirdin, ben asla bunu yapmazdım. Ben de yapmazdım (doğum günü gelişigüzel bir şey olmaktan çok 23 yaşındaki bir kişinin açıklamasına dayanmadı mı daha can sıkıcı bir şeydir). 23 yaş ne büyük bir yaş görünmüştü gözümüze. Goethe'nin açıklaması ertesi gün harika bir Pazar çıkarmıştı önüme. Pazar dediğin böyle olurdu.

Söyler misin, ne diye iki bölümle *(8)* canımı sıkıyorsun hep? Akıl almaz şeyler yaz, bırak başka şeyleri kalsın, benimle mutlu ol.

Senin olan Franz

* Tekerlekleri lastik kaplı araba. (ç.n.)

[*Kartpostal. Damga: Prag, 22.8.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Caddesi 36

Sana içtenlikle teşekkür ederim, sevgili Max. Ancak olaylardaki anlaşılmazlık senin açıklamalarından daha açık benim için. Bu açıklamalardan inandırıcı şekilde gördüğüm tek şey, bizim daha uzun süre ve sık sık sinemayı, makine dairesini ve geyşaları görmemiz gerekecek ki durumu yalnız kendimiz için değil, dünya için de anlayıp bilelim. Pazartesi gelemeyeceğim, ama Salıdan sonra gelebilirim her gün. Salı saat 4'de seni bekliyorum.

Senin olan Franz

[*Resimli kartpostal (Tetschen (9) a. E, Pazar yeri). Damga: 2.9.08*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, şu an saat 5, 6 saatlik bir çalışmanın sıkıntısını sütle içime yolladım. Ama bu o kadar önemli değil. Başka birkaç şey var: Sabah, öğle, akşam şahane bir yemek ve otel. Bir otel odasında kalmak çok hoşuma gider. Otel odalarında hemen evimde hissederim kendimi, hatta evdekinden de çok, gerçekten.

Senin olan Franz

Perşembe öğle sonrası geliyorum.

[*Manzara kartı (Černošic). Damga: 9.9.08*]
Bay Dr. Max Brod, 21 Riva, Hotel Riva

O zaman saat 12'ye kadar yataktan çıkmadım, öğleden sonra da iyileşemedim. Önceki gündüz ve geceden oldu. Černošic'de bulunuşum ilginç değil. İsterdim ki sen benden daha iyi olasın.

FK

[*Eylül 1908*]

Sevgili Max, senin mutlu olmana, hepinizin mutlu olmasına seviniyorum. Ne yazık ki bu sizi *(10)* biraz daha konuşkan yapmıyor. Ama öyledir zaten, sana hak veriyorum. İnsan seyahatteyse bir şey yazmak istemiyor canı, mutluysa da öyle. Buna karşı direnmek mutluluğa karşı direnmek demektir. Dolayısıyla rahat rahat banyonu yap sen, sevgili Max'ım.

Ne var ki, bana Leman Gölü'nün bilgi içeren bir kartpostalını yollamadın, dolayısıyla seni düşünmek istedim mi coğrafya bilgime güvenmem gerekiyor. Bu bilgiler genelde çok iyi sayılır, ama ayrıntılara girilince kusursuz genel bilgilerin ötesine geçmez. Diyeceğim, nasıl durum? Riva'da göle girdiğin, birazcık yüzdüğün var mı? Borromee adalarından birine gidiyor musun – ismi ne adanın – otlara uzanıp bu kartla yolladığım mektubu okuyor musun? Hoş bir mektup, değil mi? Daha yazıdan kimin yazdığını anlıyorsun.

Adieu.

Senin olan Franz

[*Manzara kartı (Bavorsky les. Javorské jezero s restaurací). Damga: Spitzberg, (11) 18.9.08*]

Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max,

Verandanın çatısının altında oturuyorum, yağmur yağmak üzere, ayaklarımı korumak için soğuk tuğla döşemeden kaldırıp masanın üzerine koyuyorum, sadece yazı yazan ellerimi bırakıyorum açıkta. Ve çok mutlu olduğumu, burada olsaydın sevineceğimi, çünkü ormanda yosunlara uzanılıp üzerinde yıllarca düşünülecek kadar çok şey olduğunu, yosunlar üzerinde yıllarca yatılabileceğini yazıyorum. Adieu, pek yakında oradayım.

Senin olan Franz

[*Prag, Eylül 1908*]

Sevgili Max – gece saat 12.30, gece gündüzki kadar sıcak olsa bile, mektup yazmak için alışılmadık bir zaman. Pervanelerin bile ışığa geldiği yok.

Bohemya ormanında geçen mutlu sekiz günden sonra – kelebekler orada bizim buradaki kırlangıçlar kadar yüksekten uçuyor – dört gündür yine Prag'dayım ve yine öyle çaresizim. Kimse bana katlanamıyor, ben kimseye katlanamıyorum, ama ikincisi birincisinin sonucu yalnızca; ne var ki şimdi ara vermeden okuduğum senin kitap *(12)* bana iyi geldi. Hanidir yok yere böylesine mutsuzluğa gömülmüş değildim. Mutsuzlara asla el uzatmasa bile, amaçlamamış olsa bile okuduğum süre, senin kitaba tutunabiliyorum. Ama başka zaman bir an önce bana dost elini uzatacak birini arayıp bulmam gerekiyor, örneğin dün bir sokak kadınıyla bir oteldeydim, kendisini hüzne kaptıramayacak kadar yaşlı biriydi, şaşırmasa bile sokak kadınlarına bir hanımefendi gibi dav-

ranılmamasına üzülüyordu. Onu teselli etmedim. O da beni teselli etmemişti.

[*Basılı gönderici bilgisiyle kartpostal: Herman Kafka, Praha 1, Celetná ul 12, 1 posch. Damga: Prag, 23.10.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag Schalen Sokağı 1
Gön.: Franz Kafka, Niklas Cad. 36

[*Praha*] 23.X.1908

Sevgili Max – yarın sana gelmem söz konusu değil. Bu izdivaç! *(13)* Bu izdivaç! Sanki ben suçluymuşum bundan. Perşembe gelebilir miyim? Öğle sonrası ya da belki akşam?

Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 25.10.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Evet, sevgili Max, Salı günü hem de erkenden nasıl koşa koşa geleceğim sana. Hemen cevaplandırabilirsen sormak istediğim bir soru var şimdi. Diyelim ki sekiz kişi bir araya gelmiş sohbet ediyor; ketum bir kişi gözüyle bakılmamak için ne zaman ve nasıl söz alınabilir de konuşulabilir? Allah saklasın, bu onun keyfine bağlı değil, hele konuşmaya adeta bir Kızılderili gibi katılmışsa. Keşke sana daha önce sorsaydım bunu?

Senin olan Franz

Not: Babam bana "sorciére" *(14)* için balkonda bir koltuk almadı!

[*Kartpostal. Damga: Prag, 12.11.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Sevgili Max – öyle anlaşılıyor ki gelemeyeceğim. Sabahleyin öğle sonrası ve akşam için tam seviniyordum ki, öğleden sonra büroda olmam istendi. Öğleyin akşam için sevinirken, öğleden sonra ve akşam mağazada bulunmam gerektiği söylendi. Yapılacak çok iş vardı mağazada, bir yardımcı hastaydı, babam kendisini iyi hissetmiyordu. Akşam 8'e kadar mağazada kalmadım da belki gece de işyerinden ayrıldım mı sen seyret gümbürtüyü. Dolayısıyla güzel güzel bağışla beni.

[*Resimli kartpostal (Jarní Krajina v Okolí Fuzijamy. Maloval Slavny Hirosige Montanaga). Damga: Prag, 21.11.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Çok sevgili Max, benim bu lekelenmiş, ama en güzel kartpostalım üzerinde ve herkesin önünde öpüyorum seni. Sana kendimden çok inandığım için dün gerçekten suçlu olduğumu düşündüm, ama o kadar önemli değil, nasıl olsa daha uzun zaman yaşayacağız dedim. Ne var ki, senin yazdığın gibiyse durum, bir kez böyle olduğuna inanmış bulunuyorum, o zaman daha iyi, sen de bir dahaki sefer finükilerle gidersin. Öte yandan kendimi bugün çok iyi hissediyorum, sanki yaşamaya yeni başlamışım, senin kartının da payı var bunda. Çünkü ne güzel bir tanışmadır ki bu, öyle başlıyor. Senin olan

Franz K.

Tarihle beni korkutamazsın, çünkü daha önce işi ele geçireceksin, olmadı senin *Hizmetçi* (Dienstmädchen) *(15)* yayınlana-

cak, kesinlikle yayınlanacak, o halde ne istiyorsun başka. Gece daha çok şey istenebilir, ama öğle öncesi?

[*Kartpostal. Damga: Prag, 21.11.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, gazetelere bakılırsa her şey olağanüstü bir güzellikte gerçekleşiyor senin için; dolayısıyla seni, beni ve hepimizi kutlarım. Daha önce söylediğim gibi, bu yeryüzünde mutluluğun nerede olduğunu bilmiyorsam da, sana bunu görebilme şansı sağlanacağı için seviniyorum.

Senin olan Franz

[*Kart. Damga: 10.12.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.*:] Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Sevgili Max – Bugün sana gelseydim – önemli değil, yarın gelirim – senden rica ederdim şimdi yaptığım gibi – çünkü böyle bir sürpriz anlamsızdı –, işi bir şekilde, kötü niyetli bir izlenim bırakmayacak şekilde öyle düzenlerdin ki, yarın akşam oraya gitmem gerekmezdi. Çünkü bu sabah elimi yüzümü yıkamadan önce anladığım gibi iki yıldır umarsız durumdayım ve yalnızca bu umarsızlığın kapsamı, içinde yaşayacağım ruh durumunu belirliyor. Kahvedeyim şu an, birkaç güzel şey okudum, keyfim yerinde, bu yüzden evde yapmayı istediğim gibi öyle pek kararlılıkla yazmıyorum. Ama bu iki yıldır sabah yataktan kalktığımda beni, ben tesellide güçlü kişiyi teselliye yetecek kadar güçlü bir şeyi hatırlamayışımı değiştirmiyor.

Senin olan Franz

Hiçbir yere gitmeyecek, kesinlikle gitmeyeceğim.

[*Damga: Prag, 15.12.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max,

yarından önce "Diderot" *(16)* için sana teşekkür etmeliyim. Üzerine yüründü mü hep insanın ilerisinde kalan, kendisinden uzaklaşıldı mı insanın çevresini kuşatan böyle bir keyfi yaşamaya çoktan ihtiyacım vardı.

Geçenlerde Kassner ve diğer birkaç şey üzerinde şu cümleyi yazmıştım:

Tarafımızdan görülmüş, işitilmiş ya da sadece hissedilmiş öyle şeyler vardır ki, dışarıda varlıklarıyla henüz kimse karşılaşmamış, akıp gidişlerinin yönü bilinemese de peşlerinden de koşulmamış, kendisine ulaşılamadan yakalanılmamış ve bir ara da giysiler, aile anıları ve toplumsal ilişkilerle yolda bir gölgeden başka bir şey olmayan bir çukur içine düşer gibi içlerine düşülmemiş olsun.

Ama bu seni selamlamak ve çalışmalarında sana başarılar dilemek için bir fırsat oluşturacak sadece.

Senin olan Franz

15 XII 1908

[*Bayan Elsa Taussig'e, Prag, 28.12.08*]

Sayın Bayan,

korkmayın sakın, yalnızca söz verdiğim gibi vakit varken size (ama bundan böyle unutmamanız için olabildiğince geç), bu akşam kız kardeşinizle "Orient"e *(17)* gitmek istediğinizi hatırlatacağım.

Daha fazla yazmam gereksiz olup, hatta önce söylediklerimin önemini azaltacaktır. Gelin görün ki, ben her zaman işin kolayına kaçmış, adeta gerekli olandan çok gereksizi yapmışımdır. Di-

yeceğim bu adeta gerekli olanı hep bir kenara itmişimdir, itiraf ediyorum bunu, itiraf edebilirim, çünkü doğal bir şey.

Kesinlikle gerekeni yaptıktan sonra (bu da kuşkusuz her zaman vakit geçirilmeden yapılmalıdır, yoksa sinematograf için – bu akşamı unutmayın –, jimnastik ve duş için, evde tek başına yaşamak için, uykusunu aldıktan sonra kafayı bulmak için, eskide kalmış bazı şeyler için, kışın hava karardığında sıcak bir banyo için ve kim bilir daha başka neler için kendimizi nasıl ayakta tutabiliriz) öylesine neşelenir ki insan, neşesinden gereksiz olanı yapar, adeta gerekli olanı ise yapmadan bırakır.

Bütün bunları yazmamın nedeni, evinizdeki o akşamdan sonra size yazmamı adeta gerekli görmemdir. Oysa ben savsakladım bunu – çünkü son sinematograf gösterisinden sonra – bu ikisini birbirinden ayrı tutmalısınız – mektup nerdeyse hâlâ gerekliliğini koruyordu; ne var ki başlangıçtaki gerekliliği artık biraz geride kalmıştı, ama gereksiz olanın bulunduğu doğrultuda değil de bayağı değersiz bir başka doğrultuda gerçekleşmişti bu.

Geçende size yazmamı, yazımı görmek istediğinizi söylemekle gereklinin, dolayısıyla gereksizin tüm koşullarını da elime tutuşturdunuz.

Yine de o adeta gerekli mektup yazılsa fena olmazdı. Gereklinin her zaman, gereksizin çokluk, neredeyse gereklinin en azından bende ancak seyrek gerçekleştiğini, dolayısıyla bütün ilişkilerinden koparılmış, biraz yakınarak söylüyorum, eğlendirici nitelik kazanabileceğini düşünmelisiniz.

Dolayısıyla o mektuba yazık, çünkü o mektuba gülmenize yazık, ama bununla – bana inanırsınız kuşkusuz – gülmenize karşı hiçbir şey söylemek istiyor değilim; ayrıca örneğin bu akşam "galante Gardist"in ya da hatta "durstige Gendarm"ın (18) sizde yol açacağı gülmeye de yine karşı değilim.

Sizin olan Franz

28 XII 1908

[*Damga: Prag, 31.12.08*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, hayır, teşekkür ederim, yapma bunu, ne olur yapma.

(Aklımdayken saat 4'de tam sana gelmek üzereydim ki aldım kartını. Sonra yatıp uyudum, şimdi 6.30'da kalktım ayağa; denebilir ki hâlâ biraz uyuyacakmışım gibi bir halim var.)

Evet, konuklar var sizde, aralarında bulunmamı ya da sadece bana katlanmak istediklerini kim söyledi sana; daha dört gündür uyandığım zaman bugün uyuyacağım uykuyla avutuyorum kendimi ve her şeyden önce çaya gidebilirdik, ama kutsal Antonius'a kesinlikle hayır, hele "Mutlular" hiç düşünülecek gibi değil.

Ama şu anda "Mutlular"dan daha önemli bir şey bulunmuyor benim için, dolayısıyla büyük bir ciddiyetle sana yeni bir yıl, ayrıca gece geç vakte kadar uyanık kalıp çalışmamanı dilerim.

Adieu, sevgili Max, aile üyelerine yeni bir yıl dile tarafımdan ve ne vakit senden yine haber alabilirim bana yaz.

Senin olan Franz

31 XII 1908

[*Olasılıkla postaya verilmeden kalmış pusula, 1908?*]

Sevgili Max, bugün sana gelemediğim, yarın değil öbür gün de gelemeyeceğim gibi yarın öğleden sonra da gelemeyeceğim. Son bulmayan sıkıcı bir yaşam. Akşam 7'de sendeyim.

Senin olan Franz

[*Olasılıkla postaya verilmeden kalmış pusula, 1908?*]

Sevgili Max, evde olmayışın bir mutluluk senin için, belki bana yapabileceğin bazı iyiliklerden kurtuluyorsun. Benim için bir mutluluk, çünkü yarın Baum'a gelemeyecek olmamı bağışlaman ve dünya karşısında da mazur göstermen o kadar daha kolay, senden de bunu kesinlikle rica edebilirim. Uzaktan bazı akrabalar var bizde. Unutmadan Pazartesi saat 5'te bir an için sana geliyorum, çalışırken seni rahatsız edecek olursam evde yok dedirtirsin.

Senin olan Franz

1909

[*1909 yeni yılı kutlama kartı (postaya verilmemiştir)*]

Sevgili Max – durmayıp biraz "Arco"ya *(1)* gelsen, fazla bir zaman için değil, Allah korusun, sadece hatırım için. Biliyor musun, Přibram orada. Lütfen hanımefendi, lütfen Bayan Brod, ne olur Max'ın Arco'ya gitmesine izin verin.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 13.1.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Caddesi 36

Sevgili Max, dün B.'deydim, yani senden dolayı ve güzelim gece dolayısıyla hayli zaman ayaktaydım; o kadar yorgun düştüm ki, uykusuzluktan serseme döndüm. Allah bilir nedenini, ama dayanamayacağım artık. Diyeceğim uyuyacak, saat 6'ya doğru geleceğim, akşam da P.'ye *(2)* gideceğim ders için, buna gerek duyduğumdan değil sadece, beni biraz da dinlendirdiği için, o sıkışmış durumda P.'ye gerçekten biraz yardımcı olmak gerektiği için; öte yandan iş dolayısıyla *(3)* da gözümü kendisinden ayırmamam gerekiyor. Hani fazla bir şey değil, yine de bi-

raz bir şey ve sen de son zamanlar – öyle geliyor bana – sinirli biri oldun, doğrusu sende anlamıyorum bu sinirliliği.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 21.1.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Caddesi 36

Sevgili Max, hatırlayacaksın sana *Bohemia*'dan *(4)* söz etmiş, anlaşıldığına göre kendime biraz fazla güvenmiştim. Şimdi bunu tersine çevirmem çok üzecek beni, tersine çevirmekten değil, sorunun kendisinden dolayı. Bu yüzden bir kesinliğe kavuşmak için elimden geleni yapacağım, "elimden geleni" söyleminin sadece "ne olur bana yardım et" anlamını içermesine karşı bir şey yapamayacağım. Dolayısıyla yarın Cuma günü sanırım saat 4 ve 5 arasında sana geliyorum. Bütün iş bilemedin kırk beş dakika sürecek, senin için çok zaman, biliyorum, ama bağışla, ben kendimi bağışlamıyorum çünkü.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 13.2.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Sevgili Max, bu akşam gelemeyeceğim. Bilmiyor musun peki? Bu akşam biz aldatılmışlardan oluşan 3 kişilik küçük topluluk varyeteye gidip eğleneceğiz. Senin bu kuşkular da ne oluyor? Perşembe günü sana geldiğimde, kendi sıkıntılarımı bir yana bırakıp, postanedeki *(5)* görev için seni kutlayacaktım. Bu işte kuşkulardan kaçınılamaz, ama kararın çoktan verilmiş olması gere-

kir. Postadaki mütevazı görev sana göre tek iş. Bir hafta içinde bol para ve yüksek makam alışkanlığından vazgeçersin, her şey yoluna girer o zaman. Lütfen at kuşkuları içinden. Hem sana olan borçlarımı ödeyeceğim, sen de yine paraya kavuşacaksın. Pazartesi saat 6'da geliyorum.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 12.3.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Senin de bu belleğin, sevgili Max! Ben çok iyi hatırlıyorum: Pazar gecesi senin evin önünde silkinip şöyle dedim sana: Salı günü oraya ve oraya gidiyorum. Sen de dedin ki, Çarşamba günü gel. Ben: Yorgun olacağım Çarşamba, ayrıca Přibram'a gideceğim. Sen: Perşembe gel o zaman. Güzel. Ben de işte Perşembe geldim. Hem öyle bir durumdayım ki, en haklı eleştiriler bile ağır gelecektir bana.

Senin olan Franz

[*Kart-mektup: Damga: Prag, 23.3.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, hoşlandığım kimselerin hepsi böyle oluyor, benden zaten hoşlanmayan biri sayılmazsa hepsi bana içerliyor. Dünkü yaşantım şöyle: Saat 10'a kadar oradaydım, 1'e kadar tavernada. Belki sizin müzik başlamıştı ki, saatin 7.30'u vurduğunu işittim. Babam ve annem pek iyi değil, büyükbabam *(6)* rahatsız, yemek odası boyanıyor, bütün aile bir çingene arabasındaymış gibi benim odada kalıyor. Öğle sonu büroya gitmem

gerek. Baum'dan özür dilemeyi göze alamıyorum. Beni bırakma.

Senin olan Franz

[*Prag, olasılıkla 11.4.09*]

Sevgili Max,

Evet, dün akşam gelemedim. Bizim aile içinde bayağı bir savaş var, babamın durumu eskisinden kötü, büyükbabam işyerinde ağır bir baygınlık geçirdi.

Bugün saat 6'da hava kararmaya başlamıştı ki pencere önünde "Steine nicht Menschen"i (İnsanlar Değil Taşlar) *(7)* okudum. Bir yandan insanı pohpohlayarak beşeri alandan tutup dışarıya çıkarıyor, günah değil, bir sıçrayış değil, geniş çapta olmasa bile tek tek adımları hep bir haklılığın izlediği açıkça bir çıkış. Şiir sımsıkı kucaklandı mı sanılıyor ki, hiç çaba harcamaksızın, kucaklamanın neşesiyle gerçekten daha gerçek olarak mutsuzluktan dışarı çıkılabilir.

Dün Hamsun'un bir romanından *(8)* söz ettik, ben nasıl adamın otelin önünde bir arabaya bindiğini anlattım, ama asıl önemli olan bu değil şuydu daha çok: Adam, restoranın birinde sevdiği kızla bir masada oturuyordu. Ama aynı restoranda bir diğer masada kızın sevdiği bir genç oturmaktaydı. Adam ne yapıp yapıp, bu gencin kendi masasına gelmesini sağladı, onu kızın karşısına oturttu. Bir süre sonra da ayağa kalktı, sandalyenin arkalığından tutuyor olabilirdi bu arada ve gerçeğe olabildiğince yakın konuşarak şöyle dedi: "Baylar ve bayanlar – çok üzgünüm – siz, Bayan Elisabeth, bugün beni yine baştan aşağı büyülediniz, ama artık görüyorum ki size sahip olamam – ayrıca bir bilmece benim için –" Bu son cümle, bu öyle bir yer ki, roman okuyucunun gözünde yok ediyor kendini ya da en azından kararıyor, ama ha-

yır, küçültüyor, uzağa çekip alıyor kendini; dolayısıyla okuyucu onu gözden kaybetmemek için besbelli tuzağa yakalanmak zorunda kalıyor. – Kendini iyi hissetmedin mi, hemen yaz bana.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 21.4.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Cad.

Sevgili Max, tepeden aşağı iniş. *(9)* Ameliyat, *(10)* şu an anlaşılabildiği kadarıyla iyi geçti – Sana çok teşekkür ederim; ama biliyorsun, ben her zaman ayak üstündeyim. W.'ye Eski-Yeni Sinagog'dan köprüye kadar eşlik ettim, Köprüden geçiş parası toplayan görevli bana seslenseydi, hemen yeniden başlardım. Böyle davranmaya karşı içimdeki istek fazla büyük değil, küçük bir direniş yetecekti, ama bu direnişi gösteremem. Buna bir de sınırsız genelliklerde kendi üzerinde konuşabilmenin keyfini ekle.

Adieu.

Senin olan Franz

Evet, Perşembe günü, ama o gün anneme gitmem gerekiyor.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 5.5.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Niklas Caddesi 36

Sevgili Max, son günlerde her bakımdan iyi durumda olduğuna göre, aslında pek önemli sayılmayan iki sözümü tutmayışımı bağışlaman güç olmayacak. Çok yorgunum. Öylesine yorgunum ki, sonradan gerçekleşir mi gerçekleşmez mi diye üzerinde dü-

şünmemek için en iyisi her şeye hemen karar veriyorum. Nitekim Pazar günü de öyle oldu, başım öyle çabuk düzeleceğe benzemiyor, düzelirse o da. Dün akşam yemekten sonra bir 15 dakika kanepeye uzanıp yatayım dedim, uyumuşum, saat 10'da babam birkaç defa boşuna yarı buçuk uyandırdı beni, ışık söndürüldükten sonra saat 1.30'a kadar geçti aradan, kalkıp yatağıma yattım. Dün akşam beni beklemekten sıkıldıysan, çok özür dilerim.

Senin olan Franz

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 2.6.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max – kartını şimdi akşamleyin aldım. Doğrusu anlaşılmaz bir şey. Bunu nasıl açıklayacağız. Bay Kalandra *(11)* küçük stajyerleri çalıştırmaktan korkuyor mu, yoksa bir kez harekete geçirilen yüksek çevreler şimdi kendi başlarına senin işinle ilgili kararlar mı alıyorlar? Yapılan şey bir sürpriz oluşturuyor doğal olarak, yine de gözünü korkutmamalı. Senin biraz süfli yaşamın son bulacak. Öğle önceleri şimdiye kadarkinden daha düzenli olarak tembellik edebilecek, öğle sonraları çokluk yazı yazabileceksin, bu da nihayet senin ve bizim için asıl önemli olan şeydir. Genelde söz konusu sadece yazın öğle önceleri. Onlar da çok geçmeden kapıda ve kimse de bu öğle önceleri sanırım çalışamaz. Buna karşılık öğle sonraları ve havanın kararmasıyla birlikte akşamları seni rahatsız edecek bir şey olmayacak, bundan fazlası da söz konusu edinilebilirse de daha fazlası istenemez. Ayrıca yasal izin hakkına da besbelli kavuşacaksın şimdi. Böylece genelgenin etkisi genç bir bayanın zaman zaman canını biraz sıkmasından öteye geçmeyecek. Tanrım!

Senin olan Franz

[*Prag, Temmuz başı 1909. Mektup Başlığı: Úrazová pojišťovna dělnická pro království České v Praze.*]

Sevgili Max – acele ediyorum, çünkü öyle uykuluyum ki! Bir an önce ne yaptığımı, bir an sonra ne yapacağımı bilmiyorum. Hele şu an ne yaptığımı hiç bildiğim yok. Çeyrek saattir ilçe kaymakamlığıyla ilgili bir düğümü çözmeye uğraştım, hemen peşinden ansızın bir zihin açıklığıyla uzun zaman aradığım, gereksinim duyduğum, henüz kullanmadığım bir dosyayı kaldırdım önümden. Sandalyenin üzerinde işi bitmemiş öyle bir yığın dosya daha duruyor ki, bir bakışta tümüyle görebilecek kadar gözlerimi açamıyorum.

Ama şu senin Dobřichowitz. *(12)* Kesinlikle yepyeni bir şey. Bu duyguyla kim bilir daha neler başarabilirsin. Ancak birinci bölüm belki günümüz için en azından biraz gerçekdışı. "Her şeyden güzel kokular geliyor vs." Anlatının henüz var olmayan bir derinliğine dalıyorsun. "Geniş bir çevreden kaynaklanan sessizlik - - vs." Bunu sanırım anlatıdaki dostlar söylemedi. Anlatı parçalara bölündü mü onların söylemediği anlaşılıyor.

Ama her şey iyi ve gerçek. Gecenin oluşumuna bakar gibi anlatının içine bakabiliyorsun. "Benim en çok hoşuma giden şu oldu örneğin: Bir taş parçası aradıysa da bulamadı. Biz koştuk vs."

Sana verdiğim roman, *(13)* çok iyi görüyorum bunu, benim baş belam. Ne yapabilirim. Birkaç sayfası eksik olsa da ki bildiğim bir şeydi bu, başka her şey yerli yerinde. Bütün manüskriyi baştan sona yırtıp atsam, etkisi eskisinden daha büyük olacak! Mantıklı ol! Bu kızın kanıtladığı bir şey yok: Senin kolunu kalçasında, belinde, arkasında ya da ensesinde hissettiği süre o ateş içinde ya her şey hayli hoşuna gidecek ya da gitmeyecektir. Romanın benim çok iyi bildiğim, hayli mutsuz saatlerde hâlâ bir şekilde içimde hissettiğim odak noktası karşısında bütün bunların ne önemi var. Ve şimdilik yeter. Bu konuda seninle aynı görüşteyiz.

Yeter ki çalışmak zorunda kalmayayım, sonsuza kadar böyle yazabilirdim. Ama gerçekte olmaması gerekiyor bunun.

Franz

[*Prag, yaz 1909*]

[*Mektup başlığı: Bohemya Krallığı, Prag İşçi Kaza Sigortası Kurumu*]

Büroda da, ama 4.30'da

Çok sevgili Max, öğleyin aldığım, sana bu kez tüm kurallara karşın o kız konusunda neden yardım etmediğime şaşırdığım, annen olsaydım seni nasıl teselli edeceğimi araştırdığım ve olup biteni öğrendiğim (öğleyin şeker ekilmiş ekşi kremayla çilek, öğleden sonra uyumak için Mnichovic ve Stranschitz *(14)* arasındaki orman içine yollanmış, akşam bir litre Pschorr marka bira) mektubun üzerinde düşünüp duruyordum ki iyi haberlerle kartın geldi. Şantöz kızın romanı *(15)* 14 gün rahat bırakacağı haberi bunlardan en iyisiydi, çünkü o kızın aynı zamanda içten ve dıştan üzerine bastırmasına en iyi roman bile dayanamazdı. Öte yandan, bilmeden, bunu hak etmeden, buna yol açacak bir şey yapmadan şantöz kızın altında ezilen öbür kız da bu arada soluklanmış olacaktı.

Perşembe günü Baum'a gitmem gerektiğini mektubundan, gitmesem de olabileceğini kartından sevinerek öğrendim. Çünkü Pazartesi nasılsam Perşembe de yine öyle güçsüz olacağım. Romanı *(16)* doğrusu beni çok sevindiriyor; kendi çalışmamdan baş alabilirsem, Perşembe günü ilk işim kalkıp Baum'a gitmek olacak. Ama bakarsın yine gidemem, eşi ya da kendisi kızmasın. Benim dört çalışma bölgemde *(17)* – öbür işler bir yana – çalışanlar sarhoş gibi iskelelerden makinelerin üzerine düşüyor, bütün

direkler devriliyor, bütün toprak setler çöküyor, merdivenler yerlerinden kayıyor, yukarı uzatılan malzemeler aşağı, aşağı uzatılanların üzerine de çalışanların kendileri düşüyor. Porselen fabrikalarında ellerinde kule gibi tabaklarla merdivenler üzerine yığılıp kalan o küçük kızlar başını ağrıtıyor insanın.

Pazartesi belki işin en kötüsü geride kalmış olacak. Yapabilirsen yarın Çarşamba günü saat 8'e doğru mağazaya uğra, Novak *(18)* konusunda bana bir tavsiyede bulunursun.

Ziyafet işini kabul edersen bir yürüyüş ödülüne dönüştürür, senin romanın tamamlanmasından sonra da ödülleri dağıtırız. Şimdi gelsin dosyalar!

Senin olan Franz

[*Damga: Prag, 15.7.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, söylenmesi ertelenemeyeceği, ama ne de olsa senin soruna bir cevap olacağı, buna verilecek cevap için dünkü yolun fazlasıyla kısa sayıldığı için. ("Dünkü" değil, gece 3'e çeyrek kalaydı.) Sen onun beni sevdiğini söyledin. Nereden çıktı bu? Bir şaka mıydı, yoksa uykulu bir durumdan kaynaklanan ciddi bir şey mi? O beni seviyor, ama benim kiminle Stechowitz'de olduğumu, neyle uğraştığımı, neden haftanın bir günü kalkıp bir gezinti yapamadığımı vs. sormak aklına gelmiyor. Barda belki bunun için yeterli zaman yoktu, ama gezintide vardı zaman ve ayrıca istediğin her şey için zaman vardı, onun için hangi cevap olursa olsun fena sayılmazdı. Bütün bunlar görünürde yadsınabilir, ama bir şey var ki asla yadsınacak gibi değil: D.'de Bayan Weltsch'le *(19)* karşılaşmaktan korkuyordum, bunu söyleyince o da korktu, Bayan Weltsch'le karşılaşmaktan benim için korktu birden. Buradan basit bir geometrik şekil *(20)* çıkar.

Onun benimle ilişkisi alabildiğine büyük bir dostluktur, gelişim gücünden olabildiğince yoksun, en büyük sevgi gibi en küçük sevgiden de olabildiğince uzak, sevgi bambaşka bir şeydir çünkü. Kendimi ilgili geometrik şeklin içine yerleştirmem kuşkusuz gerekmiyor, şekil açık seçikliğini korusun diyorum.

Artık uykuyu tümüyle hak ettim sayılır.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 19.7.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, hemen düzelteyim, midemde bir baskı var, sanki bir insan da ağlamak istiyor midem, iyi bir şey mi bu? Öte yandan kesin bir nedeni de yok bunun, ya bir de olaydı? Genellikle midedeki bu ideal basınç, eksikliğinden yakınamayacağım bir şeydir, yeter ki öbür ağrılar aynı düzeyde kalsın.

Franz

[*Prag, Ağustos 1909*]

Sevgili Max – dünkü hiçbir şeydi. Biri, dün benim yaptığım gibi bütün bir akşam bana böyle tatsızlıklar yapsaydı, onu Riva'ya *(21)* yanımda götürüp götürmeyeceğimi iki defa düşünürdüm. Durma üzerinde. Kuşkusuz o değildi bu kız, bir başkası da değildi, ismini ağza almamamız bir mutluluk.

Senin olan Franz

[*Prag, Ağustos sonu/Eylül başı 1909*]

Sevgili Max, bu akşam gelemeyeceğim, bugün öğleye kadar sanıyordum ki bizimkiler ikindi üzeri saat 3'te dönecek, ben de o zaman zar zor da olsa sana gelebileceğim. Ama şimdi saat 7'de dönecekleri anlaşıldı. Onlar döner dönmez evden çıkayım desem kopacak gürültüyü seyret sen. Ben de onun için yarın akşam geleceğim. Evdeysen ve zamanın varsa çok iyi, yoksa darılıp gücenmeye hakkım yok. Evet, yolculuk! Ancak Salı günü *(22)* yola koyuluyoruz, bu tarihten herhalde memnunsun, ben de ancak Pazartesi gelecek birine veda edebileceğim böylece.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 11.10.09*]
Bay Dr. Max Brod, Prag Merkez Postane Müdürlüğü, Daire V

Sevgili Max, "Besuch" (Ziyaret) yazısını *(23)* ilkin Cumartesi büroya giderken yolda okudum, böyle aceleyle ve merakla okurken pek çok şey fazla ısıtılmış, hatta yer yer altı tutmuş gibi geldi bana. Ama dün akşam tekrar tekrar okuyup, o pek çok ayrıntının gürültüsü içinde asıl konunun nasıl sakin sakin kendi yolunda ilerlediğini görünce kıvanç duydum. Özellikle yemeğin anlatımı, Bouilhet'yi *(24)* sorma, ardından başka şeyler, sonunda veda. Ne var ki, pek yeterince bilgilendirilmemiş okuyucuya bu merak biraz ansızın ortaya çıkmış ve yüzüne biraz fazla yaklaştırılmış olacak, bu da onun belki hiçbir şey görmemesine yol açacaktır. Ne önemi var.

Adieu.

Franz

Çarşamba günü geliyorum; Kestranek davasına *(25)* gitsek mi, diye düşündüm.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 13.10.09*]
Bay Dr. Max Brod, Posta İdaresi, Daire V
[*Gön.:*] Dr. Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Sevgili Max, kızma bana, başka türlü davranamam. Dr. F. *(26)* şimdiden onun işini, bizim işimizi sürüncemede bıraktığım için adeta bana eleştiriler yöneltiyor, oysa bana fazla eleştiri yöneltilecek gibi değil durum, bilemedin Pazar için söz konusu olabilir bu, çünkü Pazartesi başka bir nedenden dolayı bürodaydım. Bugün ancak başladım çalışmaya, bu işe ısınmadan bir şey yapamam, ısınabilmem için de Aziz Antonius'u *(27)* işe karıştıramam ve yarın da gelemem sana. Evet, bugünkü gibi o kadar çok öğle sonu ardından Cumartesi kendime güzel bir öğle sonrası bağışlayabilirdim, ama senin yine vaktin olmayacaktır. Ayrıca yeni oyalamalar kapıda, Rauchberg *(28)* sigorta üzerine bir seminer düzenliyor – Baum, bana bir romandan küçük, ama pek nefis bir parça okudu.

[*Manzara kartı (Jeschken – kızak yolu). Damga: Maffersdorf, olasılıkla Aralık 1909*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, yine birkaç günü *(29)* geride bıraktım! Ama bu konuda bir şey yazmak istemem, yaşanırken bile onlara ilişkin bir şey yazmak güçtü benim için. – Bugün 6.30'da Gablonz'a gittim, Gablonz'dan Johannesberg'e, oradan da Grenzendorf'a; şimdi de Maffendorf'a gideceğim, sonra da Reichenberg'e, ardından Röchlitz'e, akşama da Ruppersdorf'a, sonra da dönüp geleceğim.

[*Resimli kartpostal (Noel resmi). Damga: Pilsen, 22.12.09*]
Bay Dr. Max Brod, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, artık nerdeyse işin sonuna gelmesi ve yarın akşam Prag'a dönüyor olmamız iyi bir şey. Ben başka türlü tasarlamıştım. Bütün zaman kötüydü durumum, sabah süt içiminden akşam ağzımı çalkalayıncaya kadar masaj, bu bir kür değil. Ancak iyi olan şey, senin romanın tezgâhta bulunuşu ve roman üzerinde çalışman.

Senin olan Franz

1910

[*Damga: Prag, 5.1.10*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, (gelip gidenlerin on satırda on defa beni rahatsız ettiği bürodayım) o zaman şöyle demek istemiştim: Her kim senin romanını *(1)* onaylarsa – o büyüklüğüyle öylesine yeni ortaya çıkışı pek çok insanın gözlerini kamaştıracağı gibi keyfini de kaçıracaktır – kim senin romanı onaylarsa – burada onaylamak gösterebilecek tüm sevgiyle onu kucaklamaktır – kim senin romanı onaylarsa, senin okuduğun yarı bölümde ortaya koyduğun çözümü ele geçirmek için bütün zaman giderek içinde büyüyen bir istek duyacaktır. Ne var ki, bu çözümün romanın o olabildiğine tehlikeli doğrultusunda – roman için değil, sadece okuyanın onunla mutlu ilişkisi bakımından tehlikeli – ele geçirilmesi gerekir – ve bu çözüm onun kesinlikle hissettiği gibi romanın istediği şeye kavuştuğu, okuyucunun da yoksun kalmayı bir türlü benimseyemediği şeyi elde ettiği en son sınırda kendini açığa vuracaktır. Ve romanın alabildiğine içlerine giren senin için haklı olarak ele geçirdiğin çözümlere ilişkin düşünceler, görüldüğü gibi okuyucuyu henüz tedirgin eder. Romanı gotik bir katedrale benzetmek kötü bir kıyaslama olmayacaktır. Kuşkusuz bu kıyas-

lamada koşul, diyalektik bölümlerdeki her yerin o ilk yeri taşıyacak diğer bölümlerle katlanması, özellikle bu yerin ilk yerin özelliğini yüklenmek istemesidir. Sevgili Max, ne kadar mutlu sayılırsın ve nasıl sonunda gerçek mutluluğa kavuşacaksın, biz de seninle mutlu olacağız.

Senin olan Franz

Milada *(2)* üstüne bir şeyler yazmak istiyordum, ama korkuyorum.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 29.1.10*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] Franz Kafka, Prag, Niklas Cad. 36

Sevgili Max, unutmadan söyleyeyim, kız kardeşin *(3)* Pazartesi Prag'da olacaksa bugünden yazmalısın bana, ancak daha sonra gelecekse henüz zaman var demektir, Pazartesi bana yazarsan da olur. Yarın bir mide sondası bağışlıyorum kendime. Öyle hissediyorum ki, içinden iğrenç şeyler çıkacaktır.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 18.2.10*]
Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max. Beni büsbütün unuttun, bana yazmıyorsun artık –

Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 10.3.10*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Lucerna'ya *(4)* gelemeyeceğim, Max. Şu an saat 4'de bürodayım, yazı yazıyorum, *(5)* yarın öğle sonu da yine yazacağım, akşam da yazacağım, yarın akşam da ve böyle sürüp gidecek. Ata da binemeyeceğim. Kala kala Müller egzersizleri *(6)* kalıyor bana. Adieu

Senin olan Franz

[*Kartpostal (adres), olasılıkla posta damgası: 10.3.10*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max – aslında bilmem gerekirdi, realistler *(7)* sözlerini tamamladıkları zaman susar, Dr. Herben *(8)* ancak saat 11'e çeyrek kala sustu. Sonra da ben Stockhaus sokağına gittim, Baum'un pencerelerinde ışık yanıyor mu diye bakıp eve döndüm. Yukarı mı çıksaydım acaba? Uykuya öyle ihtiyacım var ki! Belki bilmiyorsun, daha önce bir buçuk gün, birazcık çay dışında ağzıma hiçbir şey koymadım. Cas'ta *(9)* Smolová *(10)* üzerine şöyle bir yazı: "Její útlý, čistý procitlivělý hlásek arci příjemně se poslouchal."* Ve bu da akşamın sezilen pisliğinin kesinlikle ve zevkle izleyicilere buyur edilmesinden sonra.

[*Damga: Prag, 12.3.10*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, Tarnowska *(11)* davasını değilse de Wiegler'in davaya ilişkin yorumunu çok iyi anlıyorum, ama Wiegler'inkin-

* "İnce, temiz ve duygusal sesi kuşkusuz kulağa hoş geliyordu."

den çok Handl'ın yargısı önemli, çünkü kamuoyunu dikkate almakta. İki şiirin benim için hazırlandığına ilişkin haberle bilemeyeceğin kadar teselli ediyorsun beni. Teselliye de doğrusu ihtiyacım var. Tam da zamanında mide ağrıları başladı; öyle de şiddetli ki, ancak Müller egzersizleriyle güçlenmiş biri dayanabilir. Bütün bir öğle sonrası, işte öylesine uzun sürdü ağrılar, kanepenin üzerinde yatıp kaldım, öğle yemeği olarak birazcık çay kursağımda. Çeyrek saatlik bir uykunun ardından hâlâ havanın kararmadığına içerlemekten başka bir şey gelmedi elimden. Şöyle 4.30'a doğru çok hafif bir aydınlık oluştu ve bir türlü kaybolmayı bilmedi. Hava karardıktan sonra da sürüp gitti ağrılar. Kızlardan yakınmayı bırak Max, senin canını acıttıkları acı iyi bir acıdır; değilse direnirsin buna, acıyı yok eder, güç kazanırsın. Oysa ben? Benim olan ne varsa, bana cephe almış konumda, bana cephe alan şey de benim olmaktan çıkmış demektir. Örneğin bana – temiz bir örnek sadece – midem acı veriyorsa, doğrusu benim midem olmaktan çıkmış, adeta beni pataklamaktan keyif alan yabancı bir insana dönüşmüştür. Ama her şey de bunun gibi, yalnızca sivri uçlardan oluşuyorum ve uçlar içime gömülüyor. Karşı koyayım, kuvvete başvurayım demem, sivri uçların daha çok içime gömülmesinden başka işe yaramıyor. Kimi zaman şöyle söylemek geçiyor içimden: Genel olarak hâlâ nasıl acı hissedebiliyorum Allah bilir, çünkü bu acıları bir an önce kendim için kotarmaktan onları algılamaya fırsat bulamıyorum. Öte yandan, sık sık da şöyle söylemeden geçemiyorum: bilmiyor da değilim, gerçekten acı falan hissettiğim yok, çünkü gerçekten dünyada acı hissetmediği düşünülebilecek biri varsa, o da benim. Dolayısıyla kanepede ağrı duymadan yattım. Zamanla kaybolan aydınlığa içerlemedim, karanlığa da öyle. Ama sevgili Max, istemesen de şuna inanman gerekiyor, her şey bu ikindi öyle düzenlenmişti ki, ben bensem bütün o acıları sırayla bir bir duyumsayacaktım. Bugünden başlayarak hiç ara vermeksizin şöyle di-

yeceğim kendi kendime: En iyisi bir kurşun. Kısaca kendimi bir kurşunla bulunduğum yerden uzaklaştırmam. Zaten bulunduğum yerde değilim. Doğru, korkakça bir şey olur bu, korkaklık da korkaklıktır kuşkusuz, belli bir durumda ondan başka seçenek olmasa da böyledir. İlgili durum da buradadır; buradadır ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırılması gereken durum, ama korkaklıktan başka hiçbir şey bunun üstesinden gelemez. Cesaret onu yalnızca krampa dönüştürür. Ve krampta da kalır korkaklık, merak etme.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 18.3.10*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Schalen Sokağı 1

18.III 10 Sevgili Max – kartından benim kartı aldığını pek çıkaramadım, kaç gündür kendimi toparlayıp Baum'a da yazabilmiş değilim. Geçen gün kala kala bana Müller egzersizlerinin kaldığını yazmamış mıydım, o da elimden çıkıp gitti şimdi. Diyeceğim sırtıma romatizma ağrıları yapıştı, oradan bele indi, belden de bacaklara kaydı, bacaklardan belki yerin içine girmez de yukarılara, kollara çıkar. Bugün için beklenen maaş artışının *(12)* gerçekleşmemesi, yakında da gerçekleşmeyeceği, ancak can sıkıntısından üzerine tükürülecek gibi olduğu zaman gerçekleşeceği buna pek uygun düşüyordu. Romanda *(13)* beni en çok sevindiren onu evden uzaklaştırmam oldu. Yarın 7'ye doğru (şimdi saat 6, hâlâ bürodayım) sana geleceğim (gelmemin bir nedeni de *Bohemia(14)*). Bana şiirleri gösterirsin. Güzel bir akşam geçiririz. Adieu.

Senin olan Franz

[*Prag, Nisan 1910*]

Sevgili Max – buna da acele yazmak denemezse artık, saat 1'e geliyor. Lütfen bunu Matras'a yolla, Almanca yazı Marschner'i kuşkusuz hayli sevindirecektir. *(15)* Ama korkarım bunun dergiye konması hayli güç olacaktır onun için. Sanırın Matras'a bir an önce evet mi, hayır mı cevap vermesini yazarsan iyi olur. İstediği şeyi değiştirebilir elbette, hatta canı isterse yeniden kaleme alabilir, ama kitap üzerine dergiye bir yazı koymak onun görevi (bunu söylemelisin ona). Sana candan teşekkür.

Senin olan Franz

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 30.4.10*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Schalen Sokağı 1
Gön.: Dr. Franz Kafka, Niklas Cad. 36

Yazıp çizmelerinde hepimiz adına başarılar, sevgili Max. Kendini romana adayışındaki güçle ilk kızı hasta yaptığın gibi ikincisini de anlaşılmaz biri yapabileceğin henüz aklına gelmedi mi? Çarşamba günü içinde yanan o ateş! Bütün bu zaman içinde bu ateş, tıp öğrencisi atmosferinde senin için çok iyi korunmuş durumda. Soğu biraz, kız yine koşarak sana gelecek ve bunun bilinci sana soğuma cesaretini verecektir, ta ki başka türlü yapamayasın. Ama ne bileyim, bakarsın bu arada senin kız roman *(16)* içine koşup girmiştir, keşke onu arkasından tutup geriye çekebilsem!

Senin olan Franz

[*Prag, olasılıkla 27.5.1910*]

Sevgili Max, işte sana iki kitap ve bir çakıl taşı. *(17)* Doğum günün için şöyle rastgele bir şey olduğu için değişmeyecek, kaybolmayacak, mahvedilmeyecek ve unutulmayacak bir şey bulayım diye zorladım kendimi. Aylarca üzerinde düşündükten sonra sana yollayacak yine kitaptan başka bir armağan bulamadım. Kitaplar bir dert, bir yandan sıradan, öte yandan ilginç şeyler. Derken bende asla kesin rolü oynamayan inancım sıradan kitaplara çekti beni, sonunda hâlâ aklım bir başkasında, ilginçliğinden öylesine yanıp tutuşan bir kitap buldum elimde. Bir ara bile isteye unuttum doğum gününü. Ne de olsa bir kitap yollamaktan daha iyiydi bu, ama iyi sayılmazdı. Onun için sana şimdi çakıl taşcığını yolluyorum, biz hayatta olduğumuz süre de onu yollayacağım. Cebinde bulundurduğun süre koruyacaktır seni, bir çekmece içinde bulundurduğun zaman da eli boş durmayacaktır. Ama kaldırıp atarsan en iyisini yapmış olursun. Çünkü biliyor musun Max, sana olan sevgim benden daha büyüktür, onun benim içinde olduğundan daha çok ben varım onun içinde ve benim güvenilemeyecek varlığımda pek barınamamakta, ama taşcığın içinde kayadan bir barınak bekliyor kendisini, isterse Schalen Sokağı'ndaki kaldırımda, bir yarık içindeki taş olsun, fark etmez. Daha çok zamandan bu yana, senin bildiğinden daha sık kurtardı beni, özellikle kendimi her zamankinden az tanıdığım ve bilincim tastamam yerindeyken kendimi yarı uykuda, işte öylesine hafif, ancak belli belirsiz hissettiğim şu sıra – ölü biri gibi dolaşıyorum ortalıkta – böyle bir taşı kaldırıp dünyanın içine atmak, dolayısıyla güveniliri güvenilemezden ayırmak iyi geliyor insana. Kitaplar mademki buna karşı! Bir kitap canını sıkabilir insanın ve bir türlü de son vermez sıkmaya ya da senin çocuğun onu yırtıp parçalayabilir, olmadı sana geldiğinde Walser'in kitabı *(18)* gibi dağılıp dökülüyor olabilir. Oysa taşta canını sıkacak

hiçbir şey yoktur, böyle bir taş mahvolamaz çünkü, olursa çok zaman geçtikten sonra olur, ayrıca unutamazsın da onu – çünkü onu hatırlamak gibi bir yükümlülüğün yoktur ve nihayet bir daha ele geçirememek üzere de kaybedemezsin, – çünkü Schealen Sokağı'ndaki kaldırım taşlarının bir kovuğunda ilk çakıl döşeli yolun birinde yeniden karşında bulursun, gözüne ilk çarpacak taştır çünkü. Bundan büyük bir övgüyle de olsun ona zarar veremezdim, çünkü övgünün zarar vermesi, övülen şeyin övgü sonrasında ezilmesinden, örselenip hırpalanmasından ya da yanlış bir yere konmasından kaynaklanır. Oysa çakıl taşı? Sözün kısası, senin için en güzel bir doğum günü hediyesini arayıp buldum ve hayatta olduğun için de sana yetersiz bir teşekkürü dile getirecek bir öpücükle yolluyorum.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 11.6.10*]
Bay Dr. Max Brod, Schalen Sokağı 1
[*Gön.:*] F. Kafka, Niklas Cad. 36

Sevgili Max – kartını ancak öğleyin alıp okuyabildim, dolayısıyla ancak Cumartesi günü ziyareti gerçekleştireceğim. Tanrım, o çizimler! *(19)*

Senin olan Franz

[*Postaya verilmemiş pusula, Prag, olasılıkla Temmuz başı 1910*]

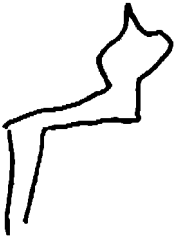
Sevgili Max, yarın yine gelemeyeceğim; bakalım akşam gelebilir miyim? Saat 6'da sana gelmeyecek oldum mu, doğru konferansa giderim, konferansta değilsem seni Rudolphinum'dan *(20)* gelip alırım. Yazık ki evde değilsin, Bohemyalı öğretmenim

beni bekliyor olsa da, sende birkaç şiir *(21)* okumayı çok isterdim. Çocuklar, o sonu gelmeyen topun sesi kulaklarımdan gitmiyor. Çalış, sevgili Max, çalış!

Senin olan F.

[*Prag, olasılıkla yaz 1910*]

Sevgili Max, bana 6.05'de F. Joseph İstasyonu'nda olamayacağını yazacağın kartı pnömatik postayla yollayacağım diye masrafa girme, orada olman gerekiyor, bizi Wran'a götürecek tren saat 6.05'de kalkıyor çünkü. 7.45'de Davle'ye ilk adımı atacağız, Davle'de saat 10'da Lederer'de biber dolması, 12'de de Stechowitz'de öğle yemeği yiyeceğiz, *(22)* 2'den 3.45'e kadar orman içinden çağlayanlara gidecek, üzerlerinde botla dolaşacağız. Saat 7'de de vapurla Prag'a döneceğiz. Daha fazla düşünme üzerinde ve saat 5.45'de istasyonda ol. –

Ayrıca Dobrichowitz'e ya da bir başka yere gitmek istersen pnömatik postayla bir kart yazıp bana bildirebilirsin. –

[*Mürekkep kalemini anlatan bir şekil:*] bu Sönnecken'den *(23)* alınmış bir yazı kalemi; anlatılanların içinde değil.

[*Manzara kartı (Saaz, şerbetçiotu toplayıcılarının dönüşü). Damga: 22.8.10*]

Bay Dr. Max Brod, Prag Posta İdaresi

Bir süre bir ot yığınının kucağında uzanıp yatmak, yüzünü otlara gömmek yine de fena değil.

Franz

[*Pusula (büyük olasılıkla Brod'un evinde yazılmış). Prag, Eylül 1910*]

Sevgili Max, nasıl olduğunu görmek istemiştim – yatağında gerçekten asabi bir hava esiyor –, ikincisi, yarın yine o Fransızca *(24)* öğretmeni bayana yalnız gitmeni rica edecektim, çünkü benim Gablonz'daki iş *(25)* giderek ciddilik kazanıyor (ilanı, gazetede seçim bildirisindeki ilgili "alçaklar ve düzenbazlar" sözü ve selamet ordusunun bir bildirisi arasında yer alıyor) – nasıl olacak bu iş, daha bu notu yazarken ipin ucunu kaybediyorum. Bir başarı öncesinde normal olarak duyulandan daha çok korkuyorum.

[*Manzara kartı (Gablonz a. N., anacadde). Damga: Gablonz, 30.9.10*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, senin gerçekten bir kız kadar narin, yumuşak ve canlı büyükannenin *(26)* odasından.

[*Pusula. Prag, olasılıkla Ekim başı, 1910*]
[*Arka sayfada:*] Max

Sevgili Max, seni ne rahatsız etmek ne de bekletmek isterim. Saat 5'de gelemeyeceğim, ama yarın saat 5'de gelirim, bir deneme için, seni hiçbir yükümlülüğe sokmaksızın. Bugün 5.45'de doktordan randevu aldım, ama doğru, bendeki bütün rahatsızlıkları bilmiyorsun sen (ayakta başparmak burkulması).

F

[*Prag. Olasılıkla Ekim başı 1910*]

Bay Dr. Brod [*Postaya verilmemiş*]

[*Mektup başlığı: Bohemya Krallığı, Prag İşçi Kaza Sigortası, dekode numarası: 191...*]

Sevgili Max!

Hasta ayağımla kanepede uzanmış yatıyordum ki mektubun geldi. Pek hoş değil durum, özellikle ayağım hayli şiş, ama fazla ağrıdığı yok, güzelce sarılıp sarmalanmış durumda, iyileşecek artık. Ne var ki, Cumartesiye kadar yolculuğa hazır olur mu bilemem, bir yolculuk merakı hasta bir bacağı iyileştirecek kadar güçlü olursa, Cumartesi sağlığıma kavuşurum, bana inanabilirsin, çünkü ben [*mektup burada, kâğıdın tam ortasında kesiliyor*]

[*Tek mektup için kullanılan 3 kart: 1) Manzara kartı (Prag, Assicurazioni Generali binası, 2) Resimli kartpostal (bir Japon kadınının sanatsal resmi, 3) Resimli kartpostal (Prag'da bir öğrenci şenliğinde kullanılan plakanın resmi). Bütün kartlar damgalanmış: Prag, 20.10.10; bütün varış damgaları: Paris, 22.10.10*]

[*Her üç kartın yollandığı adresler:*] Monsieur Otto Brod, Paris (IXE), Grand Hotel La Bruyére, Rue La Bruyére 35

Sevgili Max – sağ salim geldim, *(27)* herkes bana olmayacak bir hayalet gözüyle baktığı için rengim pek soluk. – Ufak bir baygınlık geçirip kanepeye uzanmak zorunda kalmam, beni doktora bağırmaktan duyduğum zevkten yoksun bıraktı. Baygınlık sırasında kendimi – tuhaftı doğrusu – öylesine bir kız gibi hissettim ki, parmaklarımla sözde etekliğimi düzeltmeye çalıştım. Öte yandan doktor, sırtımdaki durumdan dehşet duyduğunu açıkladı, beş yeni apse o kadar önemli değildi, nedeni de bütün apselerden

daha kötü, iyileşmesi uzun zamanı gerektiren, asıl ağrılara yol açan ve açacak olan bir dökün tünün başgöstermesiydi. Benim doktora kuşkusuz açıklamadığım düşünceme göre, döküntü Prag, Nürnberg ve en çok uluslararası Paris kaldırımlarından kaynaklanmıştı. – Şimdi öğle sonrası da evde sanki bir mezardaymışım gibi oturmaktayım (o sıkı bandajdan dolayı kalkıp dolaşamıyorum, ağrılardan dolayı da rahat oturduğum yok, iyileşme süreci ağrıları daha da artırmakta). Sadece sabahları gitmem gereken büro dolayısıyla ahiret yaşamının kalkabiliyorum altından. Senin evdekilere yarın gideceğim. – Prag'daki ilk gece bir rüya gördüm, bütün gece sürdü (uyku bu rüyanın çevresinde, Paris'teki yapılmakta olan bir binanın çevresindeki iskele gibi asılmış duruyordu), sanki uyumam için kocaman bir eve kapatılmışım, ev de sadece Paris'teki fayton ve otobüslerden oluşuyor, bunlar da kıl payı birbirlerinin yanından, birbirlerinin üstünden geçip gidiyordu; ücretlerden, kavşaklardan, bağlantılardan, bahşişlerden, Pererie yönünden,* sahte paralardan vs.den başka bir şeyden konuşan ve başka bir şey düşünen kimse yoktu. Bir kez rüya gördüğüm için uyuyamıyor, sorulacak soruları bilemediğim için rüyaya da ancak alabildiğine büyük bir çabayla katlanabiliyordum. Seyahatten sonra dinlenmeye o kadar ihtiyacı olan beni ister istemez böyle bir binaya yerleştirmişlerdi; ama içimde biri daha vardı, Fransız doktorların o gözdağı veren reveranslarıyla (hepsinin de iliklenmiş önlük vardı üzerinde) bu gecenin gerekliliğini onaylıyordu. – Lütfen sayın paranızı, sizden para çalmış olmayayım. Benim biraz kuşku götüren hesabıma göre o kadar az para harcadım ki, sanki Paris'te bütün zamanı yaralarımın yıkanıp temizlenmesiyle geçirmiştim. Lanet olsun, yine ağrı başladı. Tam zamanında da dönüp geldim, kendim için olduğu kadar sizin için de.

Sizlerin olan Franz K.

* Paris'in metro duraklarından biri. (ç.n.)

[*Manzara kartı (Berlin, Zafer Anıtı). Damga: Berlin W., 4.12.10*]

Bay Dr. Max Brod, danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Sevgili Max, fark şurada: Paris'te aldatıyorlar insanı, burada aldatıyorsun, bir çeşit gülmekten kendimi alamıyorum. Cumartesi trenden inip doğru oda tiyatrosuna *(28)* koştum. Komedi için biletler önceden alınabiliyor. Bugün *Anatol*'e *(29)* gideceğim. Ama hiçbir şey buradaki vejetaryen restoranında yenen yemek kadar iyi değil. Mimari açıdan ahım şahım bir yer sayılmaz, gelgelelim buradan duyulan memnunluk! Yağda yumurtayla lahanayı (en fiyatlı yemek de bu) az paraya yiyebiliyorsun. Ben sadece kulak verip içimi dinliyorum, şimdilik durum kuşkusuz hayli kötü, bakalım yarın nasıl olacak? Burada öylesine vejetaryen havası esiyor ki, bahşiş vermek bile yasak. – Ufak somun yerine sadece Simon ekmeği *(30)* var. Şu an garson ahududu şurubuyla irmik pudingi getiriyor. Benim niyetim kremayla kıvırcık salata yemek, yanında da bektaşiüzümü iyi gidecek, çilek yaprağı çayıyla da yemeği noktalayacağım.

Adieu

[*Resimli kartpostal (Frankfurt'taki çalışma odasında Goethe'nin portresi, yaklaşık 1770'de Goethe tarafından yapılmış). Damga: Berlin, NW, 9.12.10*]

Bay Dr. Max Brod, danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Çok iyi düzenlenmiş bir çalışma odası değil mi, sevgili Max? Aslında beş parça mobilya ve onların gölgeleriyle döşenmiş. Masa üzerinde kuşkusuz sağlığa aykırı fazla ışık. Şişe, bitişikteki masa üzerinde rahat bir konumda duruyor, çalışma masasından biraz uzanılıp ulaşılabilecek uzaklıkta. Ayaklar yere basmı-

yor, masanın pervazları üzerinde dinlenmekte. Resim yapılmak istendi mi, sehpa masanın üzerine yerleştiriliyor.

Senin olan Franz

[*Resimli kartpostal (Stein'ın sarayı Kochberg, Goethe tarafından 1779'da çizilmiş). Damga: Berlin NW, 9.12.12*]
Bay Dr. Max Brod, danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Max, bugün bir Hamlet oyunu gördüm, daha doğrusu Bassermann'ı *(31)* izledim. Tanrım, çeyrek saatler boyu bir başka insanın yüzü vardı karşımda, şaşkınlığımdan zaman zaman gözlerimi sahneden boş bir locaya çevirmeden duramadım.

Senin olan Franz

[*Damga: Prag, 17.12.10*]
Bay Dr. Max Brod, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, bu haftanın üzerinde daha fazla konuşmak zorunda kalmamak için:

İlkin her şeyin kafanda aynı zamanda canlanması bakımından zaten bildiklerini tekrarlamakla başlayacağım. – Bu hafta her şey durumumun asla elvermediği, öyle görülüyor ki ileride de pek elvermeyeceği kadar olumlu geçti. Berlin'deydim, gitmeden önce ve şimdi döndükten sonra alışılmış çevremde öylesine gevşek bir durumda duruyorum ki, doğam izin verse bir hayvan gibi davranabilirdim. – Tam sekiz serbest gün *(32)* vardı önümde. Ancak dün akşam bürodan korkmaya başladım; ama öyle bir korku ki, masanın altına girip saklanmam işten değildi. Ama kendim bu durumu ciddiye aldığım yok, çünkü bağımsız bir korku değildi duyduğum. – Şimdilerde sağlıklı ve halinden memnun yaşayıp

duran anne ve babamla hemen hiç tartıştığım olmadı. Sadece babam akşam beni geç vakit hâlâ masa başında oturuyor görünce kızdı, beni fazla hamarat bulur çünkü – Aylar öncesindekinden, en azından bu hafta başında sağlığım daha yerinde. Sebzeler öylesine şifalı ve öylesine sessiz sedasız midemden içeri girdi ki, sanki mutlu bir rastlantı özellikle bu hafta için beni besleyip doyuruyordu. – Bizim ev sessiz mi sessiz. Düğün *(33)* geride kaldı. Yeni akrabalar sindirilmeye çalışılıyor. Çaldığı piyanonun sesi yer yer işitilen alt kattaki froylayn üç hafta için gitti evden. – Bütün bu avantajlar şimdi güz sonuna doğru, yani öteden beri kendimi her zamankinden güçlü hissettiğim bu zamanda bana buyur edilmiş bulunuyor.

17.XII

Cenaze töreninde evvelki günkü konuşmanın sonu gelmiyor. İlgili konuşmanın açısından bakıldı mı, şimdi bütün bu mutsuzluğa bir de benim tümüyle kanıtlanabilen bir hüznü birkaç gün kendimde alıkoyamayışımın perişanlığı da ekleniyor. Hayır, bunun üstesinden gelecek gücüm yok benim. Kendimi gözaltında tuttuğum bir haftadır öyle hızlı bir duygu içinde yaşıyorum ki adeta uçuyorum havada. Kısaca kendi kendimin sarhoşuyum, bu durumla da şimdilerde içilecek en hafif şarapta bile karşılaşılmasına şaşmamak gerekiyor. Öte yandan iki günden beri değişen fazla bir şey yok, değişen şeyler de eskisinden daha kötüye evrildi. Babamın durumu pek iyi değil, evde kalıyor artık. Solda kahvaltı gürültüsü, soldaki kesildi mi sağda yemek gürültüsü başlıyor, sanki duvarlar çökertiliyormuş gibi kapılar dört bir yanda açılmakta. Ama hepsinden önce mutsuzluğun odak noktası yerini koruyor. Bir şey yazabilmem olacak gibi değil, şöyle kabulleneceğim tek satır kaleme almış değilim, Paris'ten sonra yazdıklarımın hepsini de – çok bir şey değildi zaten – karalayıp attım. Tümüyle vücudum her sözcükten önce uyarıyor beni; tarafımdan yazılmadan önce her sözcük dört bir yana bakıyor;

cümleler önümde bayağı kırılıp dökülüyor; içlerini görüyor, ama hemen çeviriyorum gözlerimi.

Romanın ekteki fragmanını *(34)* evvelki gün kopya ettim, öylece bırakıyorum şimdi. Artık eskidi ve kuşkusuz hatadan yoksun değil; ne var ki romanın öncelikli amacına çok uygun.

Henüz bu akşam gelmeyeceğim, Pazartesi sabahının son anına kadar yalnız kalmak istiyorum. Bu kendimin hemen peşinde oluşum her şeye karşın benim için bir kıvanç kaynağı, beni ısıtıyor, sağlıklı bir neşe öte yandan, bana olası biricik dengenin kaynaklandığı genel huzursuzluğu sağlıyor. Böyle sürdü mü, herkesin, örneğin senin gözlerine bakabilirim, oysa Berlin'e yolculuktan önce, hatta Paris'te üstesinden gelememiştim bunun. Ama sen durumu fark etmiştin. Seni işte öylesine seviyorum, bu yüzden gözlerinin içine bakamamıştım. – Ben kendi sorunlarımla geliyorum sana, oysa belki senin kendi sıkıntıların vardır, acaba Pazartesi büroya gittiğimde senin işle ilgili bir kart geçer mi elime? Kız kardeşini de henüz kutlamış değilim. *(35)* Pazartesi kutlarım.

Senin olan Franz

[*Prag, 1910 ya da daha sonra*]

[*Matbaa harfiyle bir yazının koparılmış başı. Mektup başlığı: Bohemya Krallığı, Prag İşçi Kaza Sigortası Kurumu (basılı dekode numarası: 191.)*]

Sevgili Max, yazı burada, belki yer yer kullanabilirsin; ne çok şeyi değiştirir, ne çok şey çıkarır içinden ya da ne çok şey eklersen o kadar iyi yazı için, ayrıca benim için. Onu kaleme almadan utanıyordum sana bu küçük şeyi [*matbaa yazısındaki satır burada son buluyor*]

1911

[*Kartpostal. Damga: Prag, 27.1.11*]
Bay Dr. Max Brod, danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Sevgili Max – Pazartesi Friedland'a *(1)* gidiyorum. Bugün anlaşıldığı kadarıyla yarın diş doktoruna görünmeden olmayacak, dolayısıyla saat 6'dan önce sana gelemeyeceğim. Kleist'ı *(2)* okuyorum, domuz derisinden bir körük gibi içime üfleyip duruyor Kleist. İş kötüye varmadan ve bir kez niyet ettiğimden şimdi Lucerna'ya gideceğim.

Franz

[*Manzara kartı (Friedland i. B., Şato). Damga: Friedland, 1.2.11*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Schalen Sokağı 1

Şato sarmaşıklara boğulmuş, evlerin yarı yüksekliğine kadar tırmanıyor sarmaşıklar. İndirilip kaldırılan köprü, cicili bicili öteberileri saran zincirlere ve tellere benzemekte, dolayısıyla pek dikkati çekmiyor, oysa başka şeyler ilgi uyandırmıştı. Alttaki kırmızı çatıya inanmasan da olur.

Franz

[*Manzara kartı (Friedland i. B., Kont Clam Gallas şatosu). Damga: Friedland, 2.2.11*]

Bay Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Schalen Sokağı 1

Bir kişinin genel olarak bütün dünyada söz konusu olabilecek bir işle huzur içinde vaktini geçirdiğini işittin mi, sen de o yabancı çevreyi benim gibi kafanda hepsinden iyi tasarlayabiliyor musun? Ben bunu bir yandan o çevreden ayrılmak istenilmemesi, öte yandan o çevreyle ilgili tek bir karakteristik izlenimin edinilememesi, dolayısıyla her şeyin olduğu gibi yerinde bırakılmasıyla açıklıyorum. – İmparator panoramasına *(3)* gittim, Brescia'yı, Mantua'yı ve Kremona'yı gördüm. İnsan, katedrallerin kaygan zeminini nasıl da dilinin ucunda duyumsuyor!

Franz K.

[*Manzara kartı (Grottau). (4) Damga: Grottau, 25.2.11*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Schalen Sokağı 1

Birkaç yeni haber sana, Max: İnsanlar parkta karatavuğun öttüğünü işitmişler – hanımlar inerken saray arabalarının fazla yaylanmasını önlemek için şasesini beylerin arkadan sımsıkı tutması gerekiyor – bugün buraya gelirken ırmak kenarında suda dikilmiş duran bir ördek gördüm – yolculuk sırasında bir kadın vardı yanımda, "Beyaz Köle Kadın"daki *(5)* köle ticareti yapan kadına benziyordu.

[*Manzara kartı (vejetaryen restoranı: "Thalysia", Reichenberg). Damga: Reichenberg, 26.2.11*]

Froylayn Sophie Brod, Prag Schalen Sokağı 1

Evde kurulan yeni kitaplık *(6)* için, Bayan Sophie, size A. K. Green'in "Der Tag der Vergeltung" (İntikam Günü) isimli romanını tavsiye edeceğim, bugün trende gelirken karşımda oturan bir bay okuyordu. Anlamlı bir isim değil mi? "Der Tag" (Gün) bir bayrak direğidir, birinci "der" sicimle bayrağın altta, ikinci "der" bayrağın yukarıda direğe tutturuluşunu, "Vergeltung" (İntikam) siyah değilse de koyu renkte, Vergeltung sözcüğündeki "e"den "v"ye bükülmesi özellikle sözcüğün sonundaki "ng"nin zayıflattığı, orta güçteki bir rüzgâr tarafından sağlanan, bundan böyle siyah değilse de koyu renk bayrak bezidir. – Yorgunluğuma aldırmayarak yolculuk sırasında da çevreme göz gezdiriyor, size yararlı olabilecek bir şey var mı diye bakıyorum. Sizi ilk ziyaretimde "İntikam Günü" romanını edindiğinizi görmek beni kuşkusuz hayli gururlandıracaktır.

Franz K.

[*Resimli kartpostal (Lola Nansen). Satış damgası: Meiningers'in ilk tiyatro – varyetesi, Reichenberg, 1911. Posta damgası: Prag, 2.3.11*]

Bay Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, yarın gelirken yanında *Hyperion*'u *(7)* getirir misin? Eisner'e *(8)* ödünç vereceğim. Onun *Rundschau* fasikülleri *(9)* yine birikti bende. Sonunda bunları kendisine verirken, yanlarına bakarsın ilgi duyacağı bir şey katmam içimi rahatlatacak.

Franz

[*Resimli kartpostal (Bir Japon kadınının fotoğrafı). Damga: Prag, 5.3.11*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag, Schalen Sokağı 1

Teşekkür, sevgili Max. Yolladığın şeyin değerini bilmiyor değilim. Her zamankinden farkı yok. Hataları iyi tarafından daha çok derinlere gömülüyor etimde. Ama dünyayı ilgilendirecek daha önemli bir şey: Zamanlama doğru değil, kartımı saat 10'dan önce alan pnömatik postanın onu öğleden sonra yerine ulaştırması beklenirdi. Postada çalışan bir memur olarak bundan sen de sorumlusun.

Senin olan Franz K.

[*Kartpostal. Damga: Prag, olasılıkla Mart başı 1911*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag, Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, dün henüz eve gelmiştim ki *Mutsuz Olmak* öyküsünde bendeki nüshadan *(10)* uzaklaştırdımsa da sendekinde kalan birkaç küçük, ama çirkin imla ve dikte hatası bulunduğunu hatırladım. Dolayısıyla içim rahat değil, sendeki nüshayı hemen bana gönderir misin. Hataları düzeltip geri yollayayım sana.

Senin olan Franz

[*Manzara kartı (Zittau, Marstall'la yeni kent). Damga: Oybin, 23.4.11*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Burada, Oybin dağında *(11)* iki yüzden fazla asık suratlı müşteri oturuyor. Ben hâlâ bir güneyli gibi kartpostallarımı yazıyorum. Ama sadece kartpostalları, o yazıyı *(12)* kaleme almış değilim henüz.

Franz

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 27.5.11*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Schalen Sokağı 1

Sevgili Max, bugün doğum günün, sana doğum gününde yollanmaya alışılmış kitabı bile yollamıyorum, çünkü yapmacık bir şey; doğrusu sana bir kitap armağan edecek gücü bile göremiyorum kendimde. Bugün bu kartla da olsa bir an yanında bulunmak ihtiyacını duyduğum için yazıyorum sana. Yakınmama gelince, hemen beni tanıyasın diyedir. *(13)*

Senin olan Franz

[*Damga: Erlenbach/Zürih, 18.9.11*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi, Avusturya

[*Gön.:*] Dr. Franz Kafka, Prag, Niklas Cad. 36

[*Mektup başlığı: Erlenbach Sanatoryumu, (14) Fellenberg doğal tedavi kliniği, İsviçre*]

[*Erlenbach*] 17.IX.[*191*]1

Sevgili Max,

Buradaki durumu öyküye *(15)* katmamı istemekle bir sanatoryumdaki düzeni bilmediğini göstermiş, ben de söylediğini yapa-

cağıma söz vermekle sanatoryumlardaki aslında çok iyi bildiğim yaşam tarzını bir şekilde unutmuş olacağım. Çünkü gün burada banyo, masaj, jimnastik vs. gibi uğraşlarla, ayrıca bu uğraşlara hazırlık olarak dinlenmeler, daha sonra da dinlenip yorgunluk atmalarla doludur. Elma kompostosundan, patates püresinden, sebze çorbasından, meyve sularından vs. oluşan yemekler, fazla bir zaman gerektirmeksizin, göz açıp kapamadan, denebilir ki hiç farkına varılmaksızın, hatta yine denebilir ki tadı çıkarıla çıkarıla yenilip yutulabilir, sadece tam buğday ekmeği, omlet, puding ve fındık fıstık biraz uzatır işi. Buna karşılık akşamlar, özellikle hava şu sıra yağmurlu olduğundan hep bir arada geçirilir, bazen gramofon çalınıp eğlenilir, bu arada Zürih'teki katedralde olduğu gibi bayanlar ve baylar ayrı yerlerde oturur, seslice okunan ezgilerde, örneğin sosyalist marşında gramofonun borusu erkeklere doğru çevrilir, öncelikle ya da özellikle kendini vererek dinlenecek parçalardaysa baylar kalkıp bayanlar tarafına geçer, ezgi bittikten sonra yine dönüp yerlerine oturur, bazen tek tük dönmeyen olur, bayanların yanından ayrılmaz, kimi zaman da (cümleyi gramer açısından gözden geçirmek istersen, sayfayı çevireceksin) Berlinli bir saksafoncu çaldığı saksafonla beni zevkten kendimden geçirir ya da dağlık bölgeden ayakta kararsız dikilen bir Bay Rosegger'den değil, Achleitner'den diyalektle ilgili parçayı okur ve sonunda içinde ne varsa buyur eden güler yüzlü bir bay kendi kaleme aldığı dizilerden mizahi bir romanı okumaya koyulur, bu arada benim de eski alışkanlığım depreşip gözlerim yaşarır. Belki sen, bütün bu eğlencelere benim katılmayacağımı düşünüyorsun. Ama doğru değil. Çünkü önce sanatoryumdaki gerçekten biraz başarılı tedavi dolayısıyla teşekkürlerimi bir şekilde açığa vurmam gerekir (düşünsene, ilacı Paris'teki son akşam almıştım, bugün daha üçüncü gün, etkisi kayboldu), ikincisi sanatoryumda o kadar az hasta var ki, bir kişi istese bile gözden kaybolamaz. Üçüncüsü sanatoryumda aydınlatma olduk-

ça kötü, hangi köşede yalnız kalıp bir şeyler yazabileceğimi doğrusu bildiğim yok. Bu mektubu yazmak bile biraz göz nuruna mal oldu.

SANATORIUM ERLENBACH
FELLENBERGS NATURHEILANSTALT SCHWEIZ
Telephon: Küsnacht, Naturheilanstalt
ÄRZTLICHE LEITUNG
DIRETION:
FR. FELLENBERG-ESCHER
Bankconto: Gewerbebank Zürich
Erlenbach den 18. IX

Kafka'nın 18 Eylül 1911 tarihli mektubu

Kuşkusuz uzun bir dönem düşünüldü mü epey önce, tümüyle kendimi tırnaklarımın ete gömüldüğü bir yumruk gibi duyumsadığım – başka türlü de dile getiremem bunu – Stresa'da bir ara olduğu gibi yazma zorunluluğu diye bir şey hissetseydim, ilgili güçlüklerin hiçbiri söz konusu olmazdı. Kısaca uygulamalara katılmaz, yemekten sonra oradakilerden izin isteyip ayrılır, peşinden bakılan hayli antika biri gibi odama çıkar, sandalyeyi masanın üzerine yerleştirir, yüksek tavandan sarkan ampulün sönük ışığı altında yazacaklarımı kaleme alabilirdim.

Şimdi senin bir yazı dışarıdan bakılarak da yazılabilmeli görüşün – senin buna bir örnek oluşturduğunu söylüyor değilim hani – düşünüldü mü, sanatoryumları tanı tanıma, böyle bir isteği yöneltmekte haklısın ve üzerinde durularak hazırlanmış özrüme karşın her şey gerisin geri dönüyor bana ya da her şey küçük bir görüş farklılığı ya da büyük bir yetenek sorunu üzerinde odaklanıyor. Henüz Pazar akşamı, sonunda yalnız kaldığım okuma odasındaki saat isterse ilginç bir hızla çalışsın, benim daha burada geçireceğim yuvarlak bir buçuk gün kalıyor.

Sağlığımı saymazsak, burada kalışım bir bakıma kesinlikle yararlı oluyor benim için. Buradaki topluluğu başlıca orta sınıf yaşlıca İsviçreli kadınlar, yani etnografik özellikleri son derece silik, adeta hiç denecek gibi insanlardan oluşuyor. Dolayısıyla bu özelliklerin kendilerinde barındıranlara sımsıkı tutunmak gerekmekte. Konuştukları Almancayı bilmeyişim de kendilerini izlemede benden yardımını esirgemiyor, çünkü söz konusu özellikler daha dar bir grupta topluyor onları. Trende bir vagonun penceresinden baktığımızda aslında var olandan başka değilse de daha çok şey görülebiliyor. Şimdilik kısaca söylemek gerekirse, İsviçre'yi değerlendirirken en iyisi Keller, Walser ve Meyer'den yola çıkmak.

Senin savaş üzerine magazin yazın için *(16)* Paris'te bir kitabın ismini ve arkasındaki tanıtım yazısını bir kopya ettim: Albay

Arthur Boucher: "La France victorieuse dans la guerre du demain. L'auteur ancien chef des operations militaires á 'Etat-major de l'armée demontre que si la France était ataquée elle saurait se défendre avec le certitude absolue de la victoire."* Bunu St. Denis Bulvarı'ndaki bir kitabevinin önünde Alman edebiyat casusu olarak not ettim. Dilerim işine yarar.

Senin olan Franz

Sen de pul koleksiyonunu benimkinden daha çok sevmiyorsan, bu mektubun zarfını sakla benim için.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 12.10.11*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Sevgili Max, ne şans: Goldfaden'in *Sulamit*'i *(17)* oynanıyor tiyatroda. Sana zaten senin okuduğun şeyden söz edebilmek için bir bilet parasını harcıyorum. Umarım sen de bana yazmışsındır.

Franz

* "Fransa yarının savaşında muzafferdir. Antik savaş şefliğinden genelkurmay ordusuna dek şunu görüyoruz ki, saldırıldığı takdirde Fransa zaferden emin olarak kendini savunacaktır."

1912

[*Kartpostal. Damga: Prag, 19.2.12*]
Bay Max Brod, posta danışman stajyeri, Posta İdaresi.
Gön.: Dr. Franz Kafka, Prag, Niklas Caddesi 36.

Sevgili Max'ım, amcanın içten içe yasını tuttuğum parasını eve gidince iç cebimde buldum. Amcanın parayı posta tasarruf hesabından yolladığına ilişkin ilk sözün üzerimde öyle bir etki yaptı ki, bu etkinin yanında elimdeki zarfın hiçbir önemi kalmadı. – Lütfen anne ve babana bir kez daha teşekkür et benim tarafımdan. Ben boş yere ortada dolanırken, onlar geceyi *(1)* düzenledi. – Hangi akşam sana gelebilirim? Seni o kadar zaman şöyle doğru dürüst görmedim hiç.

Franz

[*Prag, Mart sonu 1912*]

Sevgili Max, sorunu ötesinden berisinden iyice düşündüm. Senin tarafından bir şikâyet pek işe yarar *(2)* gelmedi bana, şikâyette bulunma! Şikâyet dışında yapılacak tek şey kalıyor, duruma katlanmak. Ben olsam yapardım bunu. Sense hayır. Şikâyetten daha iyidir şikâyet edilmek. Madem ona ister istemez bir nef-

ret duyuyorsun, resmen yalancılıkla suçlarsın onu. Pes etmezse, *Bohemia*'daki açıklamaya göre buna hakkın var. Ama bana kalırsa en iyisi, gazetelere ilan olarak bir açıklama yollar, şöyle dersin örneğin: "Öğrendiğime göre biri, tarafımdan düzenlenen bir konser sırasında kendisini sözde skandal bir davranışta bulunmakla suçladığım bir mektubu sağda solda gösterip, mektubu benim yazdığımı ya da yazdırdığımı ileri sürüyor. Benim olayı mahkemeye taşıyacak ne zamanım ne de isteğim var. Başka bir şekilde bir sonuca bağlamak için de söz konusu suçlamayı yeterince önemli görmüyorum. Dolayısıyla o mektubun ne benim tarafımdan yazıldığını, ne de benim bilgim dahlinde yazdırıldığını resmen ilan etmekle yetiniyorum." Kuşkusuz benim bu sorunu öyle tehlikeli gördüğüm yok. Ne var ki dünkü yüzün korkuttu beni.

[*Kart-mektup. Damga: Prag, 7.5.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Posta ve Telgraf İdaresi

Gön: Dr. Franz Kafka, Poric 7

Sevgili Max, daha dün gece evde sayfalarını karıştırdığım kitabını *(3)* öyle sevdim ki! Bana anlattığın tren yolculuğunun etkisi açıkça görülüyor. Fazla sessiz diye korkmuştun, ama hayat var içinde, denebilir ki gündüz ve gece hayat var. Nasıl da her şey peş peşe Arnold'a doğru ilerliyor, sonra tekrar dönüp geliyor oradan her şey içerisine üflenmiş en ufak bir müzik olmadan yaşamakta. Bir özet kesinlikle, aynı zamanda yukarıdan başlayarak Ölüm'e Ölenlere bir bağlantı. Öpüyorum seni.

Senin olan Franz

[*Manzara kartı (Halberstadt, (4) Café Kaiserhaus). Damga: Halberstadt, 7.7.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Sevgili Max, senin büroya ilk sabah selamı. Kolay gelsin. Bu akıl almaz derecede eski kentte ben de öyle pek mutlu sayılmam. Yukarıdan balık pazarına bakan bir balkonda oturuyor, bacaklarımı birbirine dolayıp, üzerlerindeki yorgunluğu atmaya çalışıyorum.

Herkese selam.

Senin olan Franz

[*Manzara kartı (Halberstadt, Gleim'ın evi). Damga: Hannover – Leipzig istasyon postanesi, 7.7.12*]

Bay Dr. Max Brod, Prag Posta İdaresi

Şu Alman yazarlarının durumu ne kadar da rahatmış! Sokağa bakan 16 pencere. Ve ev baştan aşağı çocukla dolup taşıyor. Benim edebiyat tarihi anlayışıma göre Gleim'da (5) olmayacak şey de değil bu.

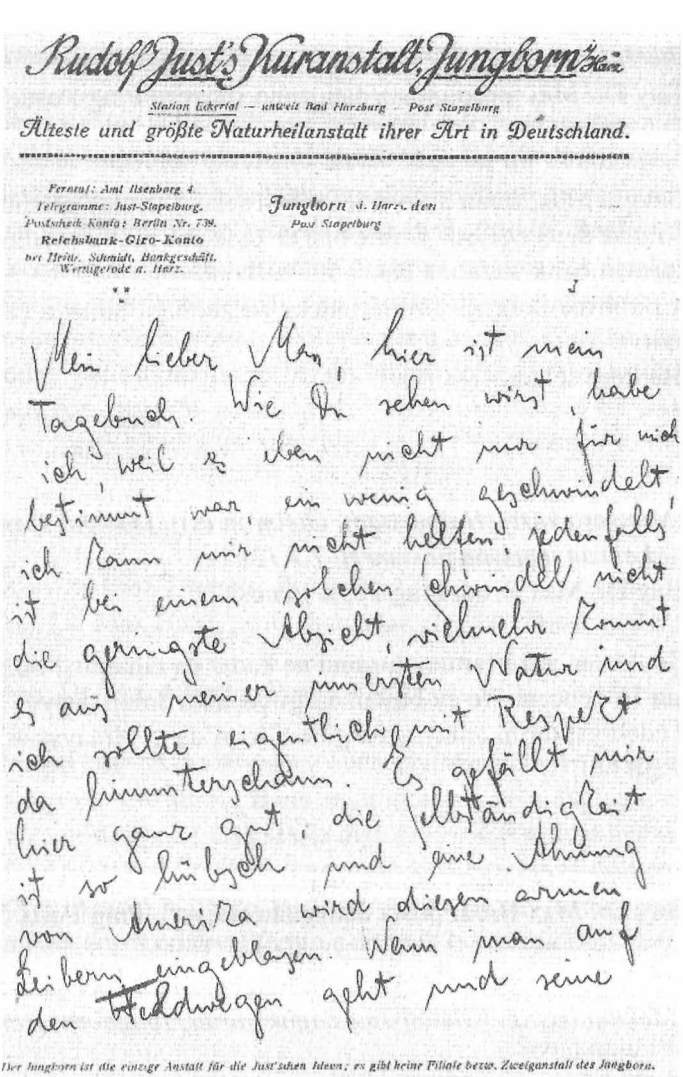
[*Damga: Stapel Şatosu, 9.7.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Gön.: Dr. Franz Kafka, Harz'da Jungborn P. Stapel şatosu

[*Mektup başlığı: Rudolf Just sağlık yurdu, Jungborn, Harz*]

Sevgili Max, işte sana günlüğüm. (6) Göreceğin gibi yalnızca kendim düşünülerek oluşturulmadığı için biraz uydurma şeyler

Rudolf Just's Kuranstalt Jungborn im Harz

Station Eckertal — unweit Bad Harzburg — Post Stapelburg

Älteste und größte Naturheilanstalt ihrer Art in Deutschland.

Fernruf: Amt Ilsenburg 4.
Telegramme: Just-Stapelburg.
Postscheck-Konto: Berlin Nr. 739.
Reichsbank-Giro-Konto
bei Heute, Schmidt, Bankgeschäft, Wernigerode a. Harz.

Jungborn a. Harz, den
Post Stapelburg

Mein lieber Max, hier ist mein Tagebuch. Wie Du sehen wirst, habe ich, weil es eben nicht nur für mich bestimmt war, ein wenig geschwindelt. Ich kann mir nicht helfen, jedenfalls ist bei einem solchen Schwindel nicht die geringste Absicht, vielmehr kommt es aus meiner innersten Natur und ich sollte eigentlich mit Respekt davor hinuntersehen. Es gefällt mir hier ganz gut, die Selbständigkeit ist so hübsch und eine Ahnung von Amerika wird diesen armen Leibern eingeblasen. Wenn man auf den Feldwegen geht und seine

Der Jungborn ist die einzige Anstalt für die Just'schen Ideen; es gibt keine Filiale bezw. Zweiganstalt des Jungborn.

Nr. 16. F. VI. 12. 10.

Kafka'nın 9 Temmuz 1912 tarihli mektubu

içeriyor, başka türlüsü elimden gelmedi, uydurmalara başvurmayı en ufak şekilde istemiş değilim, daha çok en iç doğamdan kaynaklandı, bunu da doğrusu saygıyla karşılaman gerekir. Burası çok hoşuma gidiyor, bağımsızlık öyle hoş ki Amerika'da bulunuluyormuş gibi bir sezgi bu zavallı vücutlara pompalanıyor. Patikalarda yürüyüp, sandallarını önden geçip gitmiş bir köylünün ağır konçlu çizmelerinin yanı başına bastırırken öyle mağrur duygulara kapılamıyor insan, ama ormanda tek başına yürünür ya da çayır çimenlere uzanılmış yatılırken, içte uyanan duyguya diyecek yok. Ne var ki, şimdilik bunlar insanın içinde yazma isteği uyandırmaktan uzak. Bu isteği uyandıracakları yer sanırım Harz değil, belki Weimar'dır! Az önce resimli üç kartpostal yazdım o kıza. *(7)*

Hoşça kal ve herkesi selamla tarafımdan.

Senin olan Franz

9.VII

[*Damga: Stapel Şatosu, 10.7.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Gön.: Dr. Franz Kafka, Harz'da Jungborn doğal sağlık yurdu, Stapel Şatosu postanesi.

[*Mektup başlığı: Rudolf Just tedavi yurdu, Jungborn, Harz*]

10.Temmuz [*191*]2

Sevgili Max, mektubun sevincimden yanıp tutuşuyor elimde, dolayısıyla hemen cevaplıyorum. Şiirin *(8)* benim kulübenin süsü olarak kalacak; gece uyandığımda – ki sık sık da uyanıyorum, otlardan, ağaçlardan ve havadan gelen seslere alışamadım henüz – şiiri mum ışığında okuyacağım. Bakarsın gün gelir ezbere de okuyabilirim ve o zaman sadece öyle hissediyor olsam da fındık

fıstıkların başında kimselerce tanınmadan otururken bu şiire tutunarak yukarılara çıkabilirim. Saf bir şiir (sadece iki dizede "bol üzümlerle" pek sağlam denemeyecek bir fazlalık giriyor şiire ve sana biraz iş düşüyor), ama bunun dışında, bundan daha önce: şiiri benim için yazmıştın, öyle değil mi, belki bana hediye edeceksin onu, asla bastırmayacaksın, çünkü biliyor musun en olmayacak birliktelik bile benim için bu dünyada her şeyden önemlidir.

Ne kadar efendi, akıllı ve becerikli biri şu Rohwohlt! *(9)* Juncker'den kopar bağları, Max, her şeyinle ya da olabildiğince çok şeyinle ayrıl Juncker'den, *(10)* o uzak tuttu seni, kendi içinden değil, buna inanmıyorum, bu bakımdan izlediğin yola diyecek yok, ama dünyadan kesinlikle uzaklaştırdı. Kleist'ın anekdotları *(11)* çok iyi uyuyor buna, bu kuru anekdotlardan yüce duyguların çağıltısı o kadar daha iyi işitiliyor.

Yıllıktan *(12)* ve *Billig*'den *(13)* hiçbir şey yazmıyorsun. Rohwohlt "Kavram"ı *(14)* bedava mı almak istiyor? Benim kitabı *(15)* düşünmesi kuşkusuz güzel bir şey, ama buradan ona yazmak nasıl olur bilmem? Sonra ne yazacağımı da bildiğim yok.

Büro biraz canını mı sıkıyor, önemli değil, büro bunun için vardır zaten. Başka bir şey isteyemezsin. İsteyebileceğin bir şey varsa, Rohwohlt'un ya da bir başkasının gelerek seni bürodan çekip çıkarmasıdır. Ama sonra seni hep Prag'da bırakması gerekir bu kişinin, senin de orada kalmak istemen.

Burası yeterince güzel, ama ben bu güzelliği algılayacak durumda değilim ve üzüntülüyüm. Bu hep böyle gitmeyecek, biliyorum. Yazmaktan kuşkusuz, henüz çok uzağım. Roman *(16)* öyle kapsamlı ki, taslağı bütün gökyüzünü kaplayabilir (bugünkü gibi renksiz ve belirsiz) ve ben daha yazmak istediğim ilk cümlede şaşalıyorum. Daha önce yazılanların perişanlığından ürkmem gerektiğini öğrendim artık, dün de bu deneyimden hayli yararlandım.

Ama kulübemden çok hoşlanıyorum. Bütün zemini dışarıdan getirdiğim otlarla örtülü. Ha, dün henüz uykuya dalmamıştım ki, kadın sesleri işitir gibi oldum. Yatakta yatan birine çıplak ayakların otlar üzerinde çıkardığı şap şup sese yabancıysa, kulağına kulübenin önünden bir insan değil de bir buffalo geçiyormuş gibi gelir. Ot biçmeyi öğrenemeyeceğim.

Hoşça kal ve herkesi selamla tarafımdan.

Senin olan Franz

[*Damga: Stapel Şatosu, 14.7.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Gön.: Dr. Franz Kafka, Harz'da Jungborn, P. Stapel şatosu

13.Temmuz 1912

Sevgili Max, senden bana mektup yazmanı isteyen kim? Sana yazmak, dolayısıyla aramızdaki ilişkiyi daha da pekiştirmek bir zevk benim için (bu arada Weltsch'e ve Baum'a yazmayı da düşünmüyor değilim, ne var ki onlara yazmanın üstesinden gelemiyorum bir türlü, yazacak önemli bir şey bulabilmem için pek çok şeyi tekrarlamam gerekiyor); sonra senin zamanını almak istemiyorum. Prag'a dönünce kısa günlüğünden açıklamalarla birlikte bazı parçalar okuman yeter bana. Sadece arada bir birkaç satırlık bir kart yolla ki, öylesine öksüz mektuplarımı kırda bayırda ezgilere dökmeyeyim.

Sen Bayan Kirchner'e aptal gözüyle baktın. Ama bana iki kart yazdı, ikisi de en azından Alman dilinin bir alt gökyüzü bölgesinden geliyor. Kartlarda yazılı olanları kopya ediyorum senin için:

Pek Sayın Bay Fr. Kafka!

Yolladığınız o sevimli kartlar ve o içtenlikli düşünceleriniz için sonsuz teşekkürlerimi sunmama izin veriniz lütfen. Baloda iyi eğlendim ve annem babamla ancak sabah saat 4.30'da eve döndüm. Tiefurt'ta da Pazar günü de çok nefisti. Sizden kartlar almam hoşuma gidiyor mu diye soruyorsunuz. Bunu sadece sizden haber almanın gerek beni, gerek annemle babamı pek çok sevindirdiğini söylemekle cevaplayacağım. Bahçede, pavyonun yanı başında oturmayı seviyor ve sizi düşünüyorum. Nasılsınız? Umarım iyisinizdir.

Kalpten hoşça kalın, ben ve annemle babam da dostlukla selamlıyor sizi.

Margarethe Kirschner

İmzaya varıncaya kadar kopya ettim. Ne diyorsun? Her şeyden önce bu satırların baştan sona edebiyat olduğunu düşünmelisin. Aklımdan geçirdiğim gibi kendisinden hoşlanmadığı biri değilsem de metelik etmeyen adamın biriyim onun için. İyi ama neden o zaman benim istediğim gibi bir dil kullanıyor? Kızların yazıyla ele geçirebileceği gerçek olsa!

Kartında yıllığın sözü geçmiyor. Senden Weltsch'le ilgili kısaca bilgi rica edeceğim. Benim için okşa onu. Ve Froylayn Taussig'i ve Baum'ları selamla benim için.

Senin olan Franz

Yedi sayfadan az olmasın yollayacağın günlük.

[*Damga: Harzburg – Wernigerode istasyon postanesi, 18.7.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Gön.: Dr. Franz Kafka, Harz'da Jungborn P. Stapel şatosu

17.VII 12

Sevgili Max! Mektubundan anladığım kadarıyla keyfin pek yerinde değil. İyi ama neyin var? "Nuh'un Gemisi" *(17)* üzerinde çalışıyor, çalışmayı ileriye götürüyor, onu beklentime uygun öyle güzel bir şekle sokuyorsun ki, senden bir kopyasını çıkarıp bana yollamanı istemekten kendimi alamayacağım. Ayrıca Rohwohlt'ta yerin sağlam ve iyi. Lissauer'in *(18)* çirkin açıklamalarına karşı kılını oynattığın yok kuşkusuz. Yoksa bana özeniyor musun?

Benim başlıca hastalığım aşırı yemek yiyişim. Bir sucuk gibi dolduruyorum içimi, otlarda yuvarlanıyor, güneşte şişiniyorum. Aptalca bir düşünce var kafamda: kendimi şişko birine dönüştürmek. Sonra da bu ikincisi ya da sadece birincisi ortadan kaldırılabilirmiş gibi kendimi genel bir tedaviden geçirmek istiyorum. Sanatoryumun olumlu etkisi, bütün bunlara karşın midemi mahvetmiş olmayışımda görülüyor, midem duyarsızlaştı sadece. Yazıp çizmelerimin Prag'dakinden daha ağır ilerlemesinin bununla ilgisi yok. Buna karşılık, daha doğrusu bunun dışında, dün ve bugün üstelik yazmamın fazla değer taşımadığına ilişkin bazı sezgilere ulaştım ve korkarım kaybolmadan da kalacak bu sezgiler. Ama önemli değil, yazmaya son veremem, diyeceğim zarar görmeksizin çekirdeğine kadar testten geçirilebilecek bir zevk bu.

Yıllık elinde demek? Ben olsam "Arcadia" ismini vermezdim. Bugüne kadar sadece tavernalar bu ismi taşıdı. Ama bir kez otursun, isim ister istemez zorla kabul ettirecektir kendini.

Neden Pazar akşamı tek başına Louvre'da oturuyorsun? Ni-

çin Schelesen'de Baum'un yanında değilsin? Sana daha uygun olacaktı bu.

Weltsch'e yazacağım, ama sen yine de benim için olumlu bir şey söyle kendisine. Kız kardeşinin geçendeki hastalığına benzer bir şeydi belki rahatszlığı?

Hoşça kal sevgili Max ve üzülme! Yalan değil, şu sıra yaşadığım hayat büyük çapta üzüntüyü aldatıp yanıma yaklaştırmamaya uygun, ama hemen her akşam çokluk tek başıma bir şey yazmadan bir buçuk saat geçirdiğim çalışma odasındaki gibi üzüntünün ortasına dalmak bin kez daha çok istediğim bir şey. Jungborn'daki yazı odasında konuşulamayacağı kuralı buraya özgü temel kurallardan daha önemli benim için. Ne var ki, yine bir başka kurala ya da batıl inanışa göre pencerelerin saat 9'da kapatılması gerekiyor. Yazı odasında saat 10'a kadar kalabiliyorsun, ama saat 9'da bir kız gelip – bazen öyle sanıyorum ki saat 8'den başlayarak bu cinsi lâtifin gelmesini beklemişim – pencereyi kapatıyor. Kızın kısa kolları var, ona yardımcı olmam gerekiyor. Doktorun konferans salonunda konuştuğu günler (haftada üç kez) özellikle sessiz oluyor burası. İki zevkli şeyden birini seçmem gerekirse, ben sessizliği seçiyorum, oysa konuşmalara gitmeyi çok severim. Geçenlerde bu doktor karından solumanın cinsel organların büyümesi ve uyarılmasına katkı yaptığını, dolayısıyla daha çok karından nefes alıp veren opera şarkıcısı kadınlar ahlaksızdır açıklamasında bulundu. Öte yandan özellikle bu kadınların göğüsten solumaya zorlandıkları da olası. Seç seç al! Herkese selamlar.

Senin olan Franz

3 ek

[*Damga: Harzburg – Wernigerode istasyon postanesi, 22.7.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi Avusturya

Gön.: Dr. Franz Kafka, Harz'da Jungborn P. Stapel şatosu

22.VII.12

Sevgili Max, bir kez daha mutsuz çocuklar oyununu mu oynuyoruz? Bir çocuk bir ötekini gösterir ve eski nakaratını okur. Senin şu an kendine ilişkin görüşün filozofça bir kapristen kaynaklanıyor; benim kendime ilişkin olumsuz görüşümse sıradan kötümser bir görüş değil. İlgili görüşte benim biricik iyi yanım saklıdır, bu da hayatımı güzelce sınırlandırmamdan sonra hiç, ama hiç kuşku duymayacağım bir olumluluğa dönüştü. İçime düzen getiriyor bu olumluluk, belirsizlikler karşısında hemen yıkılan beni yeterince rahatlatıyor. Birbirimizin görüşünün dayandığı nedenlerin içini görebilecek kadar birbirimize yakınırız sanırım. Çünkü bazı ayrıntıları görebildim ben ve bunlar senin doğru sayacak olmandan daha çok sevindirdi beni – yoksa kalemi bir daha elimde tutabilir miydim? Ben, bir şeyi ne pahasına olursa olsun gerçekleştiren bir insan olmadım hiç. Sorun da bu zaten. Ne yazdımsa ılık bir banyoda yazıldı. Belki sınırsız güçlerine karşın seyrek görülebildiklerinden ve hafifliklerinden dolayı dikkate alınamayacak birkaç nöbet sayılmazsa, gerçek yazarların o sonsuz cehennemini yaşamadım.

Burada da yazıyorum, kuşkusuz çok az; yakınıyor, ama öte yandan seviniyorum; dindar kadınlar böyle yakarır Tanrı'ya, ama Tevrat'taki anlatılarda Tanrı başka türlü bulunur. Şu sıra yazdıklarımı sana daha uzun zaman gösteremeyeceğimi bana ancak sevginden de olsa anlaman gerekiyor Max, yazılan küçük parçalar iç içe değil, yan yana yerleştiriliyor, çok arzu edilen o daire oluşana kadar da uzun süre böyle böyle dümdüz gidecek,

derken benim önlemeye çalıştığım o an her şey daha kolaylaşmayacak, şimdiye kadar sendeledim mi, şimdi aklımı yitireceğim. Dolayısıyla, ilk versiyon *(19)* tamamlandıktan sonradır ki kendisinden söz edilebilir bir şeye benzeyecek.

"Nuh'un Gemisi"ni daktiloyla yazmadın mı? Bana ondan bir kopya yollayamaz mısın? Ve başarıyla sonlandırılması bir sözle değinilmeyi hak etmiyor mu?

Weltsch hâlâ hasta yatıyor mu? Nasıl onu yıktı bu hastalık. Ben hâlâ yazmış değilim kendisine, hâlâ yazmış değilim. Bayan T.'ye,*(20)* Weltsch'e ve mümkünse Baum'lara hepsini sevdiğimi ve sevginin mektup yazmakla ilgisinin bulunmadığını söyler misin. Bu dediklerimin üç mektuptan daha iyi olduğunu ve daha dostça kabul göreceğini ilet kendilerine. İstersen bunu yapabilirsin.

Bizim birlikte kaleme aldığımız romanda *(21)* ayrıntılar dışında beni sevindiren tek şey, Pazar günleri (umutsuzluk nöbetleri bunun dışında kuşkusuz) senin yanında oturmamdı ve bunun sevinci beni hemen ortak proje üzerinde çalışmaya heveslendirecek oldu, ama senin yalnız Ulysess *(22)* de olsa yapacak daha önemli işin vardı.

Organizasyon yeteneği diye bir şey yok bende, dolayısıyla yıllık için bir isim olsun bulamıyorum. Şunu unutmamalısın ki, arama sırasında rastgele kötü isimler bile gerçeğin belki kestirilemeyen etkisiyle iyi bir isim aşamasına yükselecektir.

İnsanlarla düşüp kalkmama karşı bir şey söyleme! Ben insanlar için geldim buraya ve en azından bunda yanılmadığım için memnunum. Benimki nasıl bir yaşamdır Prag'da! İnsanlarla bir arada olmak için duyduğum, gerçekleşmesi durumundaysa korkuya dönüşen istek ancak tatillerde bir doyuma kavuşuyor. Biraz değiştim kuşkusuz. Öte yandan, benim günlük programla ilgili yazdıklarımı dikkatle okumamışsın anlaşılan, saat 8'e kadar fazla bir şey yazdığım yok, 8'den sonra ise hiçbir şey yazmıyorum;

oysa kendimi en özgür hissettiğim vakit bu. Zamanı bugünkü gibi top ya da iskambil oynayıp, bahçede sağda solda oturarak ve uzanıp yatarak aptal aptal geçirmeseydim daha çok şey yazabilirdim. Gezintiye ise hiç çıktığım yok. Brocken'i bile göremeyecek olmam gibi çok nazik bir durum var ortada. Kısa zamanın nasıl geçtiğini bilseydin! Su gibi öyle duru olarak akıp gitse, ama hayır, sıvı yağ gibi akıyor.

Cumartesi öğleden sonra buradan ayrılıyorum (o zamana kadar senden gelecek bir kart beni pek sevindirecektir), Pazar Dresden'deyim, akşam da Prag'da. Daha uzaktan seçilebilen güçsüzlüğümden dolayı Weimar'dan geçmiyorum. Kızdan kısa bir mektup aldım, *(23)* annesi kendi el yazısıyla selam yolluyor bana ve mektuba üç fotoğraf eklenmiş. Üç fotoğrafta da kız birbirinden değişik pozlarda görülüyor, daha öncekilerle kıyaslanmayacak bir açık saçıklık içinde ve güzel. Ve Dresden'e gidiyorum, sanki ille de gitmem gerekiyor; Dresden'de hayvanat bahçesini göreceğim, benim yerim de orası

Franz

9 günlük sayfası

Sen "Şimdi hoşça kal..." diye başlayan ezgiyi *(24)* biliyor musun, Max? Sabahleyin bu ezgiyi söyledik sanatoryumda, ben de yazıya geçirdim. Kâğıdı büyük bir titizlikle saklayacağım. Tertemiz bir ezgi, ne kadar da sade, her kıtası bir haykırış ve bir baş eğişle son buluyor.

Ayrıca geziden unutulmuş bir yaprak.

[*Manzara kartı (Harz'da Jungborn dolayında Ecker ovası). Damga: Harzburg – Wernigerode istasyon postanesi, [..].7.12*]
Bay Dr. Max Brod, Prag, Schalen Sokağı 4

Tatilden sıçrayıp dışarı çıkmadan son selamlar.

Senin olan Franz K.

[*Prag, 1912 Ağustos başı*]
[*Çizilmiş mektup başlığı: Rudolf Just sağlık yurdu, Harz'da Jungborn*]

1912

Çok sevgili Max!

Uzun zaman katlanılan bir eziyetin ardından sonra çalışmaya son veriyorum. Kalan parçaları *(25)* tamamlayacak gücüm kalmadı, yakın bir gelecekte de bulamayacağım bu gücü. Şimdilik bunun üstesinden gelemeyeceğim, ama kuşkusuz ileride bir gün uygun bir saatte başaracağım için, *Hyperion*'daki iki konuşma *(26)* gibi sonradan benim iğrenç gözüyle baktığım bir şeyi bile bile bastırmamı – ne gibi nedenlere dayanarak lütfen – gerçekten salık verir misin? Şimdiye kadar daktiloda yazılanlar bir kitap için yeterli olmasa gerek. Peki ama kitabın basılmaması, bu lanet olası kendini zorlamalardan daha az kötü değil midir? Bu kısa yazılarda birkaç yer var, kendilerine başvuracağım on bin danışman gerekli; ama bunları geride tutuyor, senden ve benden başka kimseye gereksinim duymuyorum ve bu kadarı da yeter bana. Haklı değil miyim? Bu yapay çalışma ve düşünme oldum olası rahatsız ediyor beni, gereksiz yere perişan duruma sokuyor. Kötü şeyleri ancak ölüm döşeğinde kötü olarak bırakabiliyoruz. Söyle haklı olduğumu ya da en azından bunun için bana darılmadığını; o zaman gönlüm rahat ve senin için tasalanmaktan kurtulmuş, bir başka çalışmaya koyulabilirim.

Senin olan Franz

[*Prag, 14.8.1912*]
Bay Dr. Max Brod [*postaya verilmeden kalmış*]

Günaydın! Sevgili Max, dün küçük parçaları düzenlerken, Froylayn'ın *(27)* etkisi altındaydım; bir sersemlikte bulunup, sıralamada farkına varmaksızın bir komikliğe kaçmış olabilirim. Bir daha bakar mısın şunlara? Bunun için yapacağım teşekkürü sana borçlu olduğum o hayli kalabalık teşekkür topluluğu içine katmama izin ver.

Senin olan Franz

Ayrıca bazı ufak tefek imla hataları da var içlerinde, şimdi üzülerek söyleyeyim bir kopyayı daha ilk okuyuşta farkına vardım. Bir de noktalama işaretleri! Ama tashih için belki gerçekten zaman vardır henüz? Sadece çocuk öyküsünde *(28)* "Nasıl görüneceksiniz?"i çiz, onun 4 sözcük öncesindeki "gerçekten" sözcüğünden sonra bir soru işareti koy.

[*Elsa Taussig'e*]
[*Mektup başlığı: Bohemya Krallığı, Prag İşçi Kaza Sigortası Kurumu*]

Sevgili bayan! Çok teşekkürler. Güney işte. Daha bu günlüğü *(29)* okurken kanım alışık olduğu üzere hafifçe kaynamaya başlıyor.

Sizi ne zaman ve nerede görebileceğime ilişkin tek bir sözcük yazın bana, zevkle gelirim. Ancak sürpriz yapmak istemem, hoş sürprizler yoktur çünkü. – Bu arada sizinle yaşlı amcayı *(30)* ziyaret etsek nasıl olur; Max buradan ayrılıp gittiğine göre sizinle biz bir aradayız demektir. En derin saygılarımla.

Franz K.

Prag, 18.IX.1912

Arbeiter-Unfall-Versicherungs-Anstalt
FÜR DAS KÖNIGREICH BÖHMEN IN PRAG.

Cisla-Csslo des k. k.
Postpervenkommissariates N o. 18.923.

No. E. ai 191
M. Sch. No.
Bei Rückäußerungen wollen vorstehende Zahlen gefl. belegen werden.

Keinem lieben Glücklichen!

Ich mache mir die allerdings sehr nervöse Freude,Euch mitten in den Bürostunden zu schreiben.Ich würde es nicht tun,wenn ich noch Briefe ohne Schreibmaschine schreiben könnte.Aber dieses Vergnügen ist zu gross.Leicht einmal und meistens die Laune nicht ganz aus, die Fingerspitzen sind noch immer da.Ich muss annehmen,dass Euch das sehr interessiert,weil ich Euch das so in Eile schreibe.

Danke Max für das Tagebuch.Dein Fräulein war so lieb,es mir gleich zu schicken,es kam gleichzeitig mit Deiner ersten Karte an.Ich habe mich aber auch gleich schön bedankt und offen gesagt gleich um ein Rendezvous gebeten,für das ich ,hoffentlich in Deinem Sinn,die Wohnung Deines Onkels vorgeschlagen habe,damit wir drei Verlassenen einmal beisammen sind.

Mit dem Tagebuch darfet Du nicht aufhören!Und besser wäre es noch, wenn Ihr alle Tagebücher führtet und schicktet.Wenn wir uns schon im Walde wälzen,wollen wir wissen,warum.Schon aus den paar Seiten ist mir der Süden ein wenig eingegangen und die Italiener im Kupee,an die Du Dich im ununterbrochenen Wohlleben wahrscheinlich gar nicht mehr erinnerst,haben mich stark gepackt.

Gestern abend war ich Max bei Deinen Eltern.Deine Vater war allerdings in einem Verein und ich fühlte mich gerade zu schwach,um das Auspacken Deiner Briefschaften bei Deinem Bruder durchzusetzen.An Neuigkeiten soll es

Bei dieser spannenden Stelle wurde ich unterbrochen, eine Deputation [illegible] des Landesverbandes der Kaufmannsvertreter [illegible] nicht weniger, als Eindruck machte [illegible] den das auf Euch macht - und wird ewig bleiben.

Alles Liebe!

Euer Franz.

Kafka'nın 18 Eylül 1912 tarihli mektubu

[*Max Brod ve Felix Weltsch'e*]

[*Damga: Prag; varış damgası: Venedik, 23.9.12*]

Bay Cteny pán Dr. Max Brod, Trieste dolayında Porterose, Adria pansiyonu [*daha ileriye ulaştırılmış: postrestant, Venedik*]

Gön.: Dr. Franz Kafka, Prag, Mikulašská 16

[*Mektup başlığı: İşçi Kaza Sigortası*]

Sevgili mutlu dostlarım!

Bürodaki çalışma saatleri içinde sizlere yazmanın kuşkusuz o hayli asabi zevkini yaşıyorum. Daktilosuz mektup yazmasını becerebilseydim, bunu yapmayacaktım. Ne var ki, bundan duyduğum zevk hayli büyük. Çokluk olduğu gibi bir ara, ruh durumum sonuna kadar elvermedi mi, parmak uçlarım ne güne duruyor. Bu mektubu işte öylesine acele yazdığım için, söyleyeceklerimin sizi hayli ilgilendireceğini ummam gerekir.

Günlük için teşekkür, Max. Senin nişanlın onu hemen bana göndermek inceliğinde bulundu. Yolladığın kartla aynı zamanda elime geçti. Ben de vakit geçirmeden güzelce teşekkür ettim ve açıkçası hemen bir randevu rica ettim kendisinden, bunun için de umarım senin de düşüncene uygun olarak biz üç terk edilmişin bir yol bir araya gelebilmemiz için amcanın evini önerdim.

Günlüğe son vermemelisin! Ama hepiniz günlük tutup bana yollarsanız daha iyi olur. Birbirimizi kıskanmaktan göz açamıyorsak, bilelim bunun nedenini. Daha birkaç sayfadan Güney'i biraz olsun tanımaya başladım. Kompartımandaki İtalyanlar hayli etkiledi beni. Sürekli rahat yaşamalardan dolayı belki aklından tümüyle çıkıp gitmişlerdir.

Dün akşam, Max, sizinkilere gittim. Ne var ki baban bir dernekteydi, biraderinden mektupları çıkarmasını isteyecek cesareti bulamadım kendimde. Yeni haberler konusunda –

Bu meraklı yerde yazmam kesintiye uğradı, hızarcılar derneğinden bir heyet geliyor – öncelikle bunun senin üzerinde bıra-

kacağı izlenim dolayısıyla – ve kolay kolay da gidecekleri yoktur.

Böylece hoşça kal!

Sizin olan Franz

Bay Süssland'a *(31)* selam.

Kız kardeşim Valli Pazar günü nişanlandı, *(32)* resimli bir kartpostal yaz da kutla, sevindir kendisini, ama nişanlandığını nereden öğrendiğini açıklama.

[*Prag, 29.9.1912*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag, Schalen Sokağı No: 4

Gön.: Dr. Franz Kafka, Prag, Poric v.v 7

Çok sevgili Max, neredesin kuzum? Seni kanepede uyurken beklemek istiyordum, ama ne uykuya dalabildim ne de sen geldin. Şimdi eve gitmem gerekiyor, ama yarın öğle sonu seni nihayet görmek istiyorum. Saat 12'ye kadar bürodayım, hani benim için büroya gelmeni ya da beni bürodan gelip almanı istiyor değilim, ama büroya gelirsen seni bir an önce görmüş olurum, belki yapacağın işleri buna göre düzenleyebilirsin. Ama 12'den sonra kesinlikle sana geleceğim. Evde olabilirsen – seni alıp bizim güneşimizde gezmeye götürebilirim – Bayan Bauer selam söylüyor sana, ben de bunun için seve seve ağzını ona ödünç veriyorum.

Franz

[*Prag, olasılıkla 1.10.12*]

Sevgili Max – dün çok önemli bir şey tümüyle çıktı aklımdan: telefon işi; bunun bize nasıl bir an önce gerekli olduğunu, en azından 14 gün önce son kez fabrikada *(33)* bulunduğumda buna nasıl ihtiyaç duyduğumuzu asla düşünemezsin. (Sık sık bürodayım). Biliyor musun, ortaya çıkabilecek olan, pratikte fark edemediğim, göremediğim, ama eniştelerimin yüzlerindeki ifadeden sezinlediğim böyle bir olasılık için ileri sürülecek bahaneleri elden geldiğince sınırlamak istiyorum.

Senin olan Franz

[*Prag, Ekim 1912'nin 7'sini 8'ine bağlayan gece*]

Sevgili Max!

Pazarı Pazartesine bağlayan gece epeyce yazı *(34)* yazdıktan sonra – geceyi, gündüzü, sonra yine geceyi, yine gündüzü yazarak geçirebilir, sonra da uçup gidebilirdim buradan! – bugün de pek güzel yazabilirdim yine – dünkü on sayfanın *(35)* soluklanması için bir on sayfa yazılmış bekliyor hatta, ama şimdi belirteceğim nedenden dolayı yazmaya son vermem gerekiyor: Eniştem – fabrikanın sahibi – bu sabah, mutlu dalgınlığımdan pek dikkat etmemiştim, on – on dört gün kadar sürecek bir iş gezisine çıktı. Bu süre içinde fabrika doğrusu sadece ustabaşına bırakıldı, fabrikaya para yatırmış hiç kimse, hele babam gibi evhamlı biri şu sıra buradaki başını almış giden o düzenbazca yönetim konusunda kuşkuya kapılmasın, olacak şey değildi. Bu konuda ben de aynı görüşteyim, hani para için değil pek, bilgisizliğimden içim rahat değil, ondan. Ne de olsa kafamda tasarlayabildiğim kadarıyla dışarıdan biri, babamdaki telaşın haklılığından pek kuşku duymazdı. Ayrıca unutulmaması gereken, kafamın hiç almadığı

bir şey de, neden teknik ve organizasyon konusunda eniştemden kat kat üstün bir Alman ustabaşının fabrikadaki bütün işleri eskisi gibi aynı düzen içinde yürütemeyecek olmasıydı.

Ustabaşı dışında eniştemin en küçük kardeşi de fabrikada; iş dışında, hatta iş konusunda da bir hayli öyle, her bakımdan aptalın teki, aynı zamanda becerikli, hamarat ve dikkatli bir adam, bir cankurtaran adeta. Ne var ki, kuşkusuz çok vakit büroda oturması, öte yandan acente işlerini yürütmesi gerekiyor, dolayısıyla günün yarısını kentte sağa sola koşturmakla geçirmekte, bu yüzden fabrikayla ilgilenecek fazla zaman kalmıyor kendisine.

Geçenlerde bir ara sana karşı dışarıdan hiçbir şeyin yazı yazarken beni rahatsız edemeyeceğini (bu da bir övünme değil, kendimi avutmaydı) ileri sürerken tek düşündüğüm şey, annemin hemen her akşam karşımda sızlanıp, babamın içinin rahat etmesi için arada bir fabrikaya bir göz atmamın gerektiğini söylemesiydi, ayrıca babam da bakışlarıyla ve diğer dolambaçlı yollardan aynı şeyi dile getirmişti. Bu tür rica ve sitemler hiç de anlamsız değildi, çünkü eniştemin gözaltında tutulması hem babamın hem de fabrikanın kuşkusuz hayrına olacaktı ve – gelin görün ki ilgili konuşmalardaki asla yok edilemeyecek saçmalık da buradaydı – ben böyle bir denetlemenin kafamın her zamankinden yerinde olduğu zamanlar bile üstesinden gelecek biri sayılmazdım.

Ne var ki, ilk 14 gün böyle bir şey söz konusu değildi, bu süre içinde sadece benimkilerin de içinde söz konusu olabileceği rastgele iki gözün sağda solda gezdirilmesinden başka bir şey gerekmiyordu. Böyle bir şeyin özellikle benden istenmesine karşı en ufak bir şey söylenecek gibi değildi, çünkü herkesin düşüncesine göre fabrikanın kuruluşunda başlıca suçlu bendim – bu suçu rüyada üstlenmiş olmalıyım, öyle geliyor bana –, öte yandan söz konusu iş için fabrikaya gidebilecek benim dışımda kimse yoktu ortada, zaten kendileri için böyle bir şeyin söz konusu

olamayacağı annem ve babam için tam şu sıra mağazadaki iş bakımından en yoğun sezondu (dükkân yeni yerinde eskisinden daha iyi işliyora benziyordu), örneğin bugün annem öğle yemeği için eve gelememişti.

Bu akşam yine eski yakınmasına başlayan annem, babamın rahatsızlığına işaret edip, benim yüzümden hastalandığını söylemesi bir yana, yeni bir neden olarak eniştenin gezisini ve fabrikanın büsbütün bakımsız kaldığını ileri sürmesi ve her vakit benim yanımda yer alan en küçük kız kardeşimin *(36)* de son zamanda benden kendisine geçen bir duygusallıkla, aynı zamanda alabildiğine bir düşüncesizlikle beni annemin önünde yalnız bırakmasından sonra bir acılık – sadece safra mıydı bilmiyorum – tüm vücudumda dolaşmaya başlayınca, benim için artık iki olasılığın varlığını, bunların da ya evde herkes uyuduktan sonra pencereden aşağı atlamak ya da önümüzdeki 14 gün her Allahın günü kalkıp fabrikaya ve eniştenin bürosuna yollanmak olduğunu bütün açıklığıyla anladım. Birincisi, bana gerek yazmalarımın kesintiye uğramasının, gerek fabrikadaki bakımsızlığın sorumluluğunu üzerimden atmamı sağlıyor, ikincisi ise beni yazmama kesinlikle ara vermek zorunda bırakıyor (14 günün uykusuzluğunu öyle ha deyince gözlerimden silip atamazdım) ve bana içimde yeterli istek ve umudum olması durumunda belki 14 gün sonra bugün bıraktığım yerden başlayabilme umudunu veriyordu.

Pencereden atlamadım aşağı, bu mektubu bir veda mektubuna dönüştürme konusundaki ayartılar pek güçlü sayılmazdı içimde (mektup dolayısıyla düşündüklerim bir başka yöndeydi), uzun zaman pencerenin önünde dikildim, cama yapıştırdım yüzümü, ikide bir pencereden atlayarak köprüdeki görevliyi ürküteyim dedim. Ama bütün zaman tuttum, bırakmadım kendimi, atlayıp kaldırım üzerinde un ufak olma kararım bir türlü gereken olgunluğa ulaşamadı. Ayrıca bana öyle geldi ki, hayatta kalıp yazmayışım yalnızca, ama yalnızca bir kesintiyle sınırlı kalacak-

sa, öldüğümden sonrakinden daha kısa süreli bir kesinti olacaktı bu, romanın başıyla devamı arasında özellikle fabrikada, özellikle memnun edilmiş anne ve babamın karşısında bir şekilde romanın iç dünyasında hareket edecek ve yaşayabilecektim.

Bütün bunları belki bir değerlendirmeden geçirirsin diye anlatmıyorum, çünkü bu konuda bir yargıda bulunabilmen söz konusu değil, ama bir veda mektubu kaleme almadan pencereden aşağı atlamamaya kesinlikle karar verdiğimden – son karşısında sanırım yorgun düşebilir insan – dolayısıyla tekrar eski sakini olarak odama döneceğim için, yeniden görüşelim diye sana uzun bir mektup yazmak istedim. Ve mektup burada.

Ve şimdi bir öpücük ve iyi geceler sana, istenildiği gibi yarın fabrikada bir şef olarak çalışmaya başlayacak benden.

Senin olan Franz

Salı, saat yarım
Ekim 1912

Ve doğrusu şimdi bunu sabah vakti dile getirmeden duramayacağım, sırayla hepsinden nefret ediyorum ve sanıyorum ki bu 14 gün onları selamlamak için gereken sözcükleri ağzımdan çıkaramayacağım. Ama nefret – yine dönüp beni buluyor – aslında yatakta rahat yatmalara değil, daha çok pencere dışına yönelmesi gerek. Gündüz gecedekinden çok daha az güvendeyim.

[*Prag, 15.10.1912*]

Sevgili Max, sana 2. bölümü, bensiz yolluyorum. *(37)* Cumartesiden beri bununla sadece doğru dürüst bir saat geçirdim. Pazar günü de tek iyi saati de buna harcadım. Babamın durumu iyi değil, yanında olmamı istiyor, bu yüzden gelemeyeceğim. Belki akşam gelip görürüm seni.

Senin olan Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 1.11.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Schalen Sokağı No 4

Gön.: Dr. Franz Kafka, Prag, Poric v.v. 7

Hiçbir şey, Max, hiçbir şey.

Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 7.11.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag Posta İdaresi

Gönder: Dr. Franz Kafka, Prag, Niklas Caddesi 16

7.XI.12

Sevgili Max! Seni uzun bir zaman sonra yalnız olarak yeniden görüp, seninle güzel güzel sohbet edebilecekken, neden bu insan giriyor aramıza? İlgilendirmeye kuşkusuz ilgilendiriyor beni, çünkü mektuplarda bir kez sözü geçmişti. Ne var ki, ölesiye yorgun yatıyorken, beni yataktan sürükleyip kaldıracağı kadar yakınlık duyduğum biri değil. Ancak saat 9 dolayınca Arco'ya gelebilmemin nedeni de buydu. Baktım siz çıkıp gitmişsiniz, ben de yine döndüm eve. Çalışmıyor musun? Çalışmanı engelleyecek kadar çok şeyin zamanla çevrende birikmiş olması üzüyor beni. Bir ara kolunu bir güzel oynatıp, çevreni temizlemen gerekiyor. Sanırım şiirlerin *Herder Blattër*'de yerini bulmuş. *(38)* – Cuma günü geliyorum.

Senin olan Franz

[*Damga: Prag, 14.11.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Prag, Schalen Sokağı No 4

Gön.: Ottla Kafka, Prag, Niklas Caddesi 16

[*İmza ve tarih dışında kalanların hepsi Ottla tarafından yazılmıştır*]

Sevgili Max (yataktan yazdırıyorum mektubu, tembellikten, ayrıca yatakta tasarlanan mektup aynı yerde kâğıda aktarılsın istedim). Sana sadece Cuma günü Baum'da bir şey okumayacağımı söylemek istiyorum. Henüz roman tümüyle kesin bir şekle kavuşmuş değil. Dün 6. bölümü kendimi zorlayarak, kabaca ve üstünkörü bitirdim. Bu bölümde yer alması tasarlanan iki kişiyi çıkarıp attım içinden. Yazmakla uğraştığım bütün zaman bu iki kişi peşimden koştu, ellerini kollarını kaldırıp yumruklarını sıkarak romanda başvuracakları aynı tehditkâr davranışı sergiledi karşımda. Bütün zaman yazıya geçirdiklerimden daha canlıydılar. Bugün artık başka bir şey yazmıyorum, istemediğim için değil, yine sağıma soluma çukura kaçmış gözlerle bakmakta olduğumdan. Berlin'den *(39)* de gelen bir şey yok. Hangi budala oradan bir şey gelmesini bekleyebilirdi ki zaten? Ne de olsa sen orada iyiliğe, akla ve sezgiye dayanılarak söylenebilecek her şeyi söyledin, *(40)* senin yerine telefonda bir melek konuşsaydı, benim zehir zemberek mektubum karşısında o da bir şey yapamazdı. Evet, Berlin'deki bir çiçekçide çalışan çırak Pazar günü başlıksız ve imzasız bir mektup götürecek. Benim diğer sıkıntılarımı daha da artırmak için, üçüncü bölümü baştan sona okudum biraz ve gördüm ki bu bölümü gömüldüğü çamurdan çekip çıkarabilmek için bendeki güçlerden apayrı güçler gerekiyor. Hatta onlar bile bu bölümü şimdiki haliyle size okumayı göze almamı sağlamayacaktır. Ama bu bölüm üzerinden de atlayıp geçemem; dolayısıyla verdiğim sözü geri almamı, biri bana kızmamandan, öbü-

rü onu senin okumandan oluşacak iki güzel davranışla karşılamak sana kalıyor.

Adieu (sekreterim Ottla'yla gezmeye çıkacağım; akşamleyin dükkândan dönüyor Ottla, ona bir paşa gibi yataktan 6. bölümü dikte edeceğim, bu yetmezmiş gibi susmaya mahkûm edeceğim onu, çünkü zaman zaman konuşup, kendisinin de söylenecek bir sözü olduğunu belirtiyor). Bu gibi mektupların güzel tarafı, sondan başa doğru gerçekliğini yitirmesidir. Şimdi mektubun başında olduğundan çok daha rahat hissediyorum kendimi.

Senin olan Franz

13.XI.12

[*Kartpostal. Damga: Prag, 14.11.12*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışman stajyeri, Schalen Sokağı No 4

Gön.: Dr. Franz Kafka, Niklas Caddesi 16

Sevgili Max, dünkü mektubumu aldın mı bilmem, ama her olasılığa karşı şunu belirteyim ki, içinde temel soruna ilişkin söylenenlerin tümünün bugün doğru olmadığı anlaşıldı, her şey tasarlanamayacak kadar düzeldi.

Franz

[*Kartpostal, posta tarafından iletilmediği gibi üzerinde bir adres de bulunmuyor. Dikte edilip, Ottla Kafka tarafından yazılmış. Yazıldığı tarih 16.11.12 olabilir*]

Sevgili Max, yarın Pazar sana gelip gelemeyeceğimi gerçekten bilmiyorum; çok çok yalan atar, gelirim derim, senden korkuyorum çünkü. Yolculuğa çıkacağın *(41)* akşamki gibi yüzünde-

ki bir ifadeyi görmeye katlanamam. Şu sıra düzenli olarak saat 8.45'e kadar uyuyorum. Evdekilere bugün için beni daha saat 7'de uyandırmalarını söylemiştim, 8.45'de kesin olarak uyandığımda hayal meyal hatırladığıma göre saat 7'de de uyandırdılar. Ama bu, şu sıra korkunç derecede açık rüyalarımdan daha çok rahatsız etmedi beni. (Örneğin dün rüyamda Paul Ernst'le *(42)* çılgınca bir konuşma geçti aramızda, o söyledi, ben söyledim, o söyledi, ben söyledim, Felix'in babasına benziyordu. Yarından başlayarak her gün iki hikâye yazacak.) İki gündür hiç mektup almadım. İki kartımla bir mektubumu cevaplamış değilsin, neden cevaplamadığının açıklanması güç değil; öyleyken bunu dile getiriyorsam, randevularıma zamanında gelmeyişimi bağışlatacak başka bir şey bilmediğimdendir.

1913

[*Max ve Elsa Brod'a*]

[*Manzara kartı (Prag içinden Lodecká ulice). Damga: Prag, 4.2.13; varış damgası: Monte Carlo, (1) 7.2.13*]

Bay Dr. Max Brod, Monte Carlo postrestant

4.II.13

Sevgili dostlar, bir gece bekçisine *(2)* ihtiyacım yok, kendim gözünden uyku akan, gece yürüyüşlerine çıkan ve kemiklerine kadar üşüyen biriyim. Siz oradaki güneş altında bir güzel ısınıyor musunuz? Yaz ya da güz için bana da orada vejeteryen tarzı bir hayat yaşayabileceğim, hep sağlıklı olacağım, yalnız kaldığında bile insanın kendini öksüz hissetmeyeceği, İtalyancanın bir mankafanın bile aklına girebileceği vs. sözün kısası şöyle güzel, bulunmaz bir yer sağlar mısınız? Hoşça kalın. Hep aklımdasınız.

Franz

[*Max ve Elsa Brod'a*]

[*Kartpostal (Prag içinden Ziegen Sokağı). Damga: Prag, 14.2.13*]

Bay Dr. Max Brod, St. Raphael, Postrestant Riviera
Gön.: Dr. Franz Kafka, Prag, Niklas Cad. 16

18 gün burada olmayacağınızı ancak birkaç gün önce öğrendim. O kadar uzun zaman ha? Sonu gelecek gibi değil. Bir günlük tutuyor musunuz bari? Daha önce tutmadınızsa, bugün deniz kenarında bir yere oturun şöyle, şimdiye kadarki yolculuğunuzu topluca yazıya geçirin, isterse sabahtan akşama kadar sürsün bu, vazgeçmeyin. Size söylüyorum bakın, böyle yapmadınız mı, buraya döndüğünüzde elimizden çekeceğiniz var demektir. Ve bir an önce de dönüp gelin.

Franz

[*Damga: Prag, 3.4.13*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
Gön.: Dr. Franz Kafka, Prag, Poric v.v 7

3.IV.13

Sevgili Max!

Yeterli bir açıklamaya başvurmadan – bunun için yeterli bir açıklamayı da sözcüklerle nasıl dile getirebilirdim – doğrudan şu andaki durumumda yapacağım en iyi şeyin ortalarda görünmemek olduğunu söylemem aptalca bir davranış sayılmasa, en doğru cevabı oluşturacaktır. Hiçbir yerde bunu yapamadım mı en azından büroya kapanır, dışarı çıkmazdım; bugün biliyorum ki içimdeki isteğin peşinden gidersem ki bunun için pek engel yok ortada, büroda müdürün ayaklarına kapanır, beni tutup insanlık aşkına kapı dışarı etmemesi için yalvarır yakarırdım (ortada başka nedenler göremiyorum ben, oysa dışarıdakiler mutlu bir şekil-

de yalnızca bunun dışında başka nedenler görmekte). Örneğin yerde uzanmış yattığım, bir pirzola gibi parçalara ayrıldığım ve böyle bir parçayı elime alıp usulca köşe başındaki bir köpeğe uzattığım gibi hayaller kafamın günlük besinini oluşturuyor. Dün Berlin'e yazıp önemli bir itirafta *(3)* bulundum, Berlin'deki gerçek bir çilekeş, ben de daha önce onun bütün dünyayla uzlaşı içinde mutlu yaşayıp gittiği ayakları altındaki zemini apaçık oyup durmaktayım.

Aslında bugün sana gelecektim, Max; ama önemli bir işim çıktı. Nusle'ye *(4)* gidecek, oradaki sebze bahçıvanlarından birinin yanında öğle sonraları çalışmak üzere iş arayacağım kendime. Yarın gelirim sana, Max.

Franz

[*Manzara kartı (Lugano, göl kenarında Hotel Pfister–Belvedere). Damga: Prag, 14.5.13*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi

Sevgili Max, yarın Aussig'e *(5)* gitmem, bunun için hazırlanmam ve az sonra gidip yatmam gerekiyor. Nasıl olsa Berlin'de *(6)* ne yaptığımı anlatmak için hiçbir zaman geç olmayacak.

Franz

[*Manzara kartı (Hamburg, kentle beraber Lombard Köprüsü). Damga: Prag, 31.5.13*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi

Sevgili Max, *Tagblatt*'a uğramadın mı, yazı *(7)* mahvolmuş demektir. En azından bendeki izlenim böyle. Dolayısıyla lütfen, lütfen!

Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 14.7.13*]
Bay Dr. Franz Kafka, Prag, Poric, İşçi Kaza Sigortası
Gön.: Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

14.7.1913

Sevgili Franz,

Juncker'den kitaplar geldi. Wolff'a bir sipariş vermedim. – Senin için kitapları nerede saklayayım? Geçici bir süre için büroda bırakacağım onları, çünkü şimdi (Cumaya kadar, Cuma içinde) her gün Podbaba'ya *(8)* gidiyorum. Belki bir ara öğle öncesi büroya uğrar, bir öğle sonrası da kalkıp Podbaba'ya gelirsin.

Wolff'un selamı var. "Ateşçi"nin satışına *(9)* diyecek yok.

Selam

Max

[*Manzara kartı (Koloni Rechoboth). Damga: Viyana, 9.9.13*]
Bay Dr. Max Brod, danışman, Prag Posta İdaresi

Sevgili Max, acımasız bir uykusuzluk, elimi kaşlarıma dokundurmayayım, duyduğum ateş korkutuyor beni. Her şeyden, edebiyattan, kongreden *(10)* kaçıyorum, en ilginç oldukları bir zaman ben yokum ortada. Herkese selam.

Franz

[*Damga: Venedik, 16.9.1913*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Zarfın arkasında basılı olarak: Hotel Sandwirth, Venedik*]
[*Mektup başlığı: Parlamento binası (Viyana)*]

16.IX.13

Sevgili Max

Tutarlı bir davranışla tutarlı bir şey yazabilecek gücüm yok. Viyana'daki günleri en iyisi hayatımdan koparıp atmak isterdim, hem de kökünden; boşuna bir koşuşturmaydı, böyle bir kongreden *(11)* daha yararsız bir şey düşünülemez. Siyonist kongresinde sanki büsbütün yabancı bir toplantıdaymışım gibi oturup durdum, ne var ki kimi şeyler bunalttı, dalgınlığa sürükledi beni (şu an bir delikanlı ve yakışıklı bir gondolcu pencereden bana bakıyor), karşı galerideki kız *(12)* gibi kâğıttan küreleri aşağıdaki delegelere atmadımsa da yeterince bezgin bir halim vardı. Buradaki edebiyatçılara *(13)* ilişkin hemen hiçbir şey bildiğim yok, sadece iki defa bir araya geldim kendileriyle, hepsi de belli bir düzeyde etkiliyor beni, ama doğrusu içlerinde beğendiğim biri yok, belki tam da şu sıra Viyana'da bulunup, bir kararlılıkla güzel güzel konuşan Stößinger, *(14)* sonra yine insan canlısı E. Weiß *(15)* dışında bunun. Senden de bir hayli söz edildi. Belki senin kafanda bu insanlarla ilgili *Tycho*'ya özgü düşünceler *(16)* olabilirse de, burada rastlantı sonucu masa başında bir araya gelenlerin hepsi de senin iyi dostlarındı ve ikide bir hayranlıkla senin şu ya da bu kitabından söz açtılar. Bu gibi konuşmalar en ufak bir değer taşımaz demiyorum, sadece durumun böyle olduğunu söylüyorum. Bunu ayrıntılara başvurarak da sana anlatabilirim. Arada bir eleştiri dillendirilecek oldu mu, alabildiğine keskin görüşlülüğünden dolayı o kör gözlerin kuşkusuz seni rahatsız etmesinden kaynaklanıyordur.

Ne var ki, bütün bunlar geride kaldı, şimdi Venedik'teyim. O

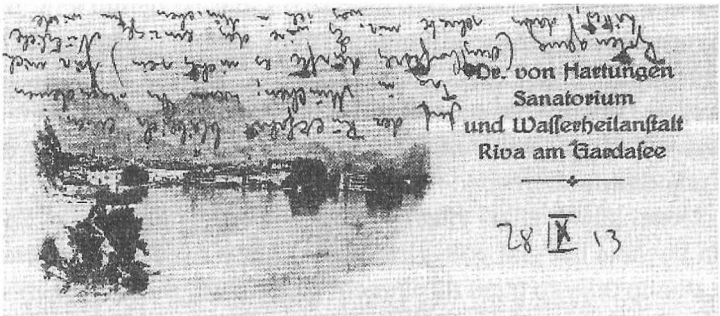
kadar hantal ve üzüntülü biri olmasaydım, Venedik önünde ayakta kalacak gücü zor bulurdum. İşte öylesine güzel ve bizde pek değeri bilinmeyen bir kent. Düşündüğümden daha çok kalacağım burada. İyi ki yalnızım. Hanidir önüme olumlu bir şey koymamış edebiyat, P.'yi *(17)* Viyana'da alıkoyarak yine beni hatırladı. Şimdiye kadarki yaşantılarıma göre ancak seninle ya da hiç iyi olmasa da tek başıma bir geziye çıkabilirim ben. Herkese selam.

Franz

[*Damga: Riva, 29.11. (recte: 9).13*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Mektup Başlığı: Dr. von Hartungen Sanatoryumu (18) ve Suyla Tedavi Merkezi, Riva del Garda*]

28.IX.13

Benim sevgili Max'ım, her iki kartını da aldım, ama bunları cevaplandıracak gücüm yoktu. Cevaplandırmama bir kimsenin çevresini sessizleştirilmesini de sağlıyor, ben de en iyisi bu sessizlik içine gömülüp, bir daha da oradan dışarı çıkmayayım istiyorum. Yalnız kalmaya ne kadar da ihtiyacım var, her konuşma da nasıl kirletiyor beni! Ne var ki, sanatoryumda bir şey konuştuğum yok, yemek salonunda yaşlıca bir generalle (onun da bir şey konuştuğu yok, bir ara da konuşacak oldu mu çok akıllıca, en azından salondakilerin hepsinden daha üst düzeyde konuşuyor) yanı başındaki komşusundan yana talihsiz, İtalyana benzeyen boğuk sesli, ufak tefek bir İsviçreli kadın *(19)* arasında oturuyorum. – Tam da şu an sadece konuşamadığımı değil, aynı zamanda yazamadığımı da fark ediyorum. Sana bir sürü şey anlatmak istiyorum, ama anlatacaklarım birbiri içine geçmiyor ya da yanlış bir yöne yöneliyor. Gerçekten de 14 günden beri yazdığım hiçbir şey olmadı, günlük tutmuyor, mektup yazmıyorum, günler

Kafka'nın 28 Eylül 1913 tarihli mektubu

ne kadar ince bir su gibi akıp giderse o kadar iyi benim için. Bilmiyorum, ama şuna inanıyorum ki, biri vapurda (Malcesine'de *(20)* bulunuyorum) benimle konuşmasa ve ona söz verip, akşam Bavyera Taverna'ya geleceğimi söylemeseydim, şimdi burada oturuyor olmaz ve bunları yazmaz, gerçekten Pazar Meydanı'nda olurdum.

Genel olarak güzel güzel yaşıyor, dinleniyorum burada. Salıdan bu yana her gün göle girdim. Ne olur, bir şey yakamı bıraksa, dönüp dolaşıp bunu düşünmem gerekmese, zaman zaman sabah erkenden yataktan kalktığımda kendini toparlayıp canlı bir şeye dönüşerek üzerime saldırmasa! Her şey apaçık çünkü, 14 günden beri de bir sona kavuşmuş *(21)* görünüyor. Bunu yapamayacağımı söylemem gerekirdi, gerçekten de yapamayacağım. Peki ama ortada bir neden yokken doğrudan bunu düşünmekten yine Prag'daki en kötü zamandaki gibi bir huzursuzluk kaplıyor içimi. Şu an mektup kâğıdı önümde durmasaydı, bir şey yazacak gücü bulamazdım apaçık ve sürekli gözlerimin önünde görüyorum bunu.

Bunun yanında başka hiçbir şey önem taşımıyor; aslında bu mağaralar içinde oradan oraya seyahat edip duruyorum. Sen sanabilirsin ki, yalnız olmak ve konuşmamak bu düşünceleri böyle aşırı güçle donatıyor. Ama doğru değil bu, yalnızlık ihtiyacı bağımsız bir ihtiyaçtır, benim can attığım bir şeydir. Çıkılacak bir balayı seyahatini tasarlamak dehşetle dolduruyor içimi. Kendimi ister bununla ilişkili kılayım, ister kılmayayım, balayı gezisine çıkan her çift iğrenç bir manzara oluşturur benim için. Tiksinti hissetmeyi istedim mi, kafamda kollarımı bir kadının kalçalarına doladığımı düşünmek yeter bunun için. Ne diyeceğim, yine de, bu iş sona ermişken, karşı tarafa hiçbir şey yazmıyor, karşı taraftan da yazılı bir şey almıyorken, yine de yine de kurtaramıyorum kendimi. Bu konuda tasarlanan olanaksızlıklar tıpkı gerçekteymiş gibi birbirlerine hemen yakınında konumlanıyor-

PRAG, POSTDIREKTION.

26. 11. 1913

Liebes Kanz,

Du ziehst dich ja ganz ins Unsichtbare! – Gestern bei Chanasek, was sagt er gestern? –

Ich bin jeden Nachmittag zu Hause und warte, wann du zu mir kommst. – Du müßtest mich dann allerdings in meinem ganzen Glanz vor einem ganzen Concordia-Sonntags-Saal strahlen, zumindest das Programm mit mir besprechen.

Dein Max.

Max Brod'un 26 Kasım 1913 tarihli mektubu

lar. Onunla yaşayamam, onsuz da yaşayamam. Bu çelişkiyle, şimdiye kadar iyilik olsun diye kısmen benden gizli kalmış varlığım tümüyle açığa kavuşuyor. Aslında sopayla kovalanıp çölden içeri sürülmem gerekirdi. Yolladığın kartların bütün bunların ortasında beni ne kadar sevindirdiğini bilemezsin. *Tycho* ilerlemesi (bir yerde takılıp kalmaması), Reinhart'ın "veda"yı düşünmesi. *(22)* Ben birikimlerime dayanarak sinir nöbetlerini senden uzaklaştırmaya çalışmam gülünç olur, sen kendin bunu tümüyle başaracaksın. Sevgili eşini, ayrıca Felix'i (bu mektup onun içindir de, kendisine ayrıca yazamıyorum, ama bir haber de beklemiyorum kendisinden, hem senden hem ondan) ve Baumları selamla tarafımdan.

Franz

Dönüşte bir gün Münih'te kalacağım. Yapmamı istediğin bir ayak işi varsa (daha zor bir şey olmasın da) bana yaz. Münih'te yapacağım tek yararlı şey olur bu.

[*Mektup başlığı: Prag, Posta İdaresi*]

26.11.1913

Sevgili Franz

Hiç görünmüyorsun, Max! – Dün Ehrenfels'te *(23)* kaytaran kim?

Öğle sonraları hep evdeyim, kalkıp bana gelirsen sevinirim. Geldiğinde Pazar günü boş Concordia salonu *(24)* karşısında kapılacağım sonsuz korkudan dolayı beni teselli eder, en azından birlikte programı gözden geçiririz.

Senin olan Max

[*Kartpostal. Damga: Prag, 5.12.13*]

Bay Dr. Franz Kafka, Prag, Poric, İşçi Kaza Sigortası Kurumu.

[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

Sevgili Franz,

Cumartesi saat 8.30'da Lucerna.

Senin için bilet alındı!

Gecikeyim deme! "Galeere"yi *(25)* getireceğim yanımda.

Senin olan Max

1914

[*Prag, 6.2.1914*]

Sevgili Max!

Diş ağrılarıyla, baş ağrılarıyla oturuyorum evde; aşırı ısıtılmış karanlık odada yarım saat masanın bir köşesinde oturdum, daha önce yarım saat sobaya yaslanmış, ondan önce yarım saat şezlongda uzanıp yatmış, ondan önce yarım saat şezlongla soba arasında gidip gelmiştim. Sonunda şimdi kendimi salondan kurtarıp, odama geçeceğim. Senin için Max, yakacağım havagazı lambasını, sana yazmaya karar vermeseydim, onu yakacak gücü kendimde zor bulurdum.

Tycho'yu bana adamak istemen, *(1)* çok zaman sonra doğrudan beni sevindiren ilk neden oldu. Böyle bir adayışın ne demek olduğunun farkında mısın? Benim görünürde de olsa, (bu görünüşün yandan vuracak ufak bir ışığı bile olsa ısıtıyor beni) yukarı çekilip alınarak, benden o kadar daha canlı *Tycho*'ya ekleniyorum demektir. Bu romanın çevresinde ne kadar küçülmüş durumda dolanıp duruyorum. Ama nasıl da onu kendi eserimmiş gibi seveceğim! İlgili davranışınla bana hak edilmemiş bir iyilikte bulunacaksın, Max. Her zaman olduğu gibi.

Demek Haas'ın çalışmasını *(2)* anlamak hiç zor olmadı senin için? Yabancı her sözcüğe varıncaya kadar anladın? Madem se-

nin genel görüşünü doğruluyor, bu çalışmadan Fikher'in *(3)* (böyle yazılmıyor sanırım) sarsılabilmesi de ne demek oluyor?

Musil'e *(4)* benim adresi hiç vermeyecektin. Nedir istediği? Ne isteyebilir o, genel olarak rastgele biri ne isteyebilir benden? Benden ne olabilir alabileceği?

Evet, diş ağrılarına dönüyorum şimdi. Üç gündür çekiyorum giderek güçlenen bu ağrıları. Ancak bugündür ki (dün doktordaydım, bir şey bulamadı) ağrıyan dişin hangisi olduğunu kesinlikle anladım. Suç doktorda kuşkusuz, ağrı dolguların birinden kaynaklanıyor; Allah bilir, dışa kapalı dolgu içinde neler olup bitiyordur? Öte yandan alttaki bezler de şişti.

Yarın Fanta'ya *(5)* pek gelemeyeceğim, oraya gitmekten hoşlanmıyorum. Gelecek hafta ne zaman bana yine bir şeyler okuyabileceğini yazar mısın? Öyle görülüyor ki, *Tycho* konusunda bundan böyle sana direktifler verebileceğim.

Franz

6 II 14

[*Max Brod ve Felix Weltsch'e*]

[*1914 Temmuz sonu, mektup başlığı: Merielyst Østerse Kaplıcası*]

Sevgili Max, sevgili Felix,

Bu mektubun daha önce yazılması gerekiyordu, öyle değil mi? Bakın neler geldi başıma: Nişanlımdan ayrıldım, üç gündür Berlin'deydim, buradakilerin hepsi benim iyi dostumdu, ben hepsinin iyi dostuydum; şunu çok iyi biliyorum ki yapabileceğim en ölümlü şeydi bu; diyeceğim atılmasının gereği apaçık ortada olan bu adım sanılabileceği kadar beni huzursuz etmedi. Ancak başka şeyler var ki, onlarda durum pek iyi değil. Sonradan Lübeck'e gittim, Travermünde'de yıkandım, Danimarka'nın

Lübeck'teki bu deniz kaplıcasına gelen Dr. Weiß beni ziyaret etti. Daha sonra da ben Gleschendorf'a *(6)* gitmekten vazgeçip buraya geldim. Gerçekten ilginç birkaç Danimarkalıyla tenha bir sahil. Nişanın bana mal olduğu görünürdeki inadı bıraktım, hemen yalnızca et yiyorum, sonunda midem bulanıp, kötü geçen gecelerin ardından sabah erkenden ağzım açık, kötüye kullanılıp cezalandırılmış vücudumu bana yabancı bir şeymiş gibi yatağımda hissediyorum. Burada iyileşemem, ama dağıtabilirim kendimi. Dr. W., arkadaşı hanımla burada. Cumartesi gecesi herhalde Prag'a dönerim.

Bütün eş ve gelinlere selam.

Franz

1915

[*Prag, olasılıkla Mart 1915*]

Sevgili Max, daha önce hazırlanamadım, 2'ye çeyrek kalana kadar uyumaksızın ve fazla yorgunluk hissetmeksizin yatakta kaldım.

Manüskri burada. Aklıma geldi, acaba Blei artık *die weissen Blätter*'de olmadığına göre hikâyeyi orada yayınlatmaya çalışabilir miyiz? *(1)* Ne zaman yayınlanacağı, bir sonraki yıl mı yoksa ondan sonraki mi, benim için hiç fark etmez.

Fontane'yi *(2)* getirmiyorum, kitabın seyahate çıktığını bilmek benim için fazlasıyla tekin olmayan bir duygu.

Ne olur Max, Almanya'da bir yerde Fransızca gazeteler görürsen al benim için, parasını öderim.

Ve unutma ki Berlin'le Thüringen ormanı arasında bir seçim yapacaksın. Berlin'de Berlin'den başka şey yokken, Thüringen ormanında yanında *Yeni Hıristiyanlar*'la (die Neue Christian) *(3)* yürüyüş yapabilirsin, hele onun aşağılardan yukarılara çıktığı şu nazik anda.

Ve böylece hoşça kal!

Franz

1916

[*İki kartpostal. Damga: Marienbad, (1) 5.7.16*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. F. Kafka, Marienbad Balmoral Sarayı

Sevgili Max, sonunda Marienbad'dayım. Bana aradan çok, ama çok uzun zaman geçmiş gibi gelen birbirimize veda edip ayrılmamızdan sonra her geçen gün sana yazsaydım, içinden çıkılmaz bir karmaşa oluştururdu bu. Ben de son günlerden yazacağım sadece: Büroya hoşça kal demenin mutluluğu içinde, başım bir istisna olarak özgürlüğüne kavuşmuş durumda, bürodaki hemen bütün işleri yapıp bitirdim, geride örnek olacak bir düzen bıraktım. Bir daha dönmemek üzere bürodan ayrılabilseydim, altı saatlik diktenin ardından bir de diz çöküp, tavandan bodruma kadar bütün merdiveni yıkar, böylece her basamak karşısında bürodan ayrılışım dolayısıyla şükran duygularımı açığa vururdum. Ne var ki, bürodan ayrılışımın hemen ertesi günü beni serseme çeviren baş ağrıları; Pazar öğle öncesi de eniştenin *(2)* beni hâlâ Prag'da kalmak zorunda bırakan evliliği; masallara öykünmekten başka şey olmayan bütün o seremoni; adeta Tanrıya küfür sayılacak nikâh vaazı: "Ne kadar da güzeldir senin çadırların Israel" *(3)* ve buna benzer diğer şeyler. Ayrıca günün havasına katılan, aslında ilginçliğini korkunçluğun değil, sadece yolda tanıdıklarla sıradan bir karşılaşmanın oluşturduğu bir rüya. Ayrıntı-

ları çıktı aklımdan. Ama sanırım sen yoktun rüyada. Korkunçluk tanıdıklardan biri karşısında içimde uyanan duygudan kaynaklanıyordu. Belki böyle bir rüyayı hiç görmemiştim şimdiye kadar. – Marienbad'da Felice nazik bir davranışla istasyondan gelip aldı beni. Öyleyken sevimsiz otel odasında karamsarlık içinde geçirilen ilk gece. Karamsarlık içinde geçirilecek ilk gecelerden ilki. Pazartesi son derece güzel bir başka odaya taşındım. Şu sıra "Balmoral Sarayı"nı aratmayacak bir lüks içinde kalıyorum otelde. Burada da iznimi geçirmeye bakacağım. Bugüne kadar önüne geçilemeyen baş ağrılarını gidermeye çalışmakla işe koyuluyorum. Felice ve ben, candan selamlarız sizi.

Franz

[*Kartpostal. Damga: Marienbad, 8.7.16*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Franz Kafka, Marienbad Balmoral Sarayı

Sevgili Max – Tepl'de *(4)* birkaç saat. Kafanın ve gecenin cinnetinden soluğu dışarıda kırlarda alış. Nasıl bir insanım ben! Nasıl bir insanım ben! Ona ve kendime ölesiye acı çektiriyorum.

Franz

8/VII

[*Kartpostal. Damga: Marienbad, 9.7.16*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Franz Kafka, Marienbad Balmoral Sarayı

Sevgili Max, mektubun için çok teşekkür. *Tägliche Rundschau*'da şaşılacak bir eleştiri. *Tycho* nasıl da dünyayı sürüklüyor peşinden. Buradaki kitabevinde çok satan kitapların başında bir

kitap olarak önerildi bize. Sadece Tevrat'tan biraz bir şey okuyorum, o kadar. Ama şakır şakır yağmur altında az dolaştığımız yok, zaman zaman da biraz güneş çıkıyor. Ne tuhafsa örneğin bugün Tepl'de insanın içini karartacak kadar pis bir hava var, dün de öyleydi, daha önceleri de öyle. Bu ikindiyse olağanüstü denecek kadar hafif ve güzeldi hava. Ne var ki, bulutların kaybolduğu yok, nasıl kaybolsunlar ki. Bir dahaki sefer ayrıntılı. – Otto'nun *(5)* adresi lütfen. – Bana Nowak'ın bir tablosu gerekiyor, evlilik yıldönümlerinde anne ve babama hediye alacağım. Fiyatı 100-200 Kr olabilir. Lütfen sen aracı olabilir misin? Tablolarını öyle ucuza mı satıyor Nowak? – Yarın yazarım sana.

İçtenlikle

Senin olan Franz Kafka

[*Marienbad, 12'den 14.7.1916'ya kadar*]
[*Mektup başlığı: Balmoral ve Osborne Sarayı*]

Sevgili Max – sürekli ertelemeyi bırakıp, bugün ayrıntılı yazacağım sana, çünkü Felice'yle birlikte geçireceğim son, daha doğrusu sondan bir önceki gün, yarın annemi görmek için onunla Franzen kaplıcasına gideceğiz.

Kurşunkalem kartının yazıldığı öğle öncesi, (bu mektubu insanların birbirlerinin rahatını kaçırıp, sinirlendirmesine olağanüstü uygun lobide yazıyorum) daha korkunç gecelerde kotarılmış bir dizi korkunç gündüzün sonuncusuydu, ama benim anlamadığım bir sürü geçiş de yok değildi arada. Bana öyle geliyordu ki, fare kaçıp sığınacağı son delikteydi artık. Ama bundan da kötü olamayacağı için, artık iyileşmeye başlamıştı durum. Beni sımsıkı bağlayan ipler en azından gevşemiş, biraz kendime gelmiştim. Şimdiye kadar yardım için tam bir boşluktan içeri ellerini uzatıp duran o, yeniden bana yardıma koşmuştu, kendisiyle

aramda insandan insana o vakte kadar bilinmeyen bir ilişki oluşmuştu, en iyi zamanlarımızda mektup yazarı bir erkekle mektup yazarı bir kadın arasında oluşacak ilişkiye yaklaşan bir ilişkiydi bu. Doğrusu şimdiye kadar biri Zuckmantel'deki *(6)* (ama o zaman karşımdaki bir kadın, bense bir çocuktum), öbürü Riva'daki (ama Riva'daki yarı çocuktu, bense büsbütün şaşkın ve bayağı hastaydım) dışında bir kadınla asla yatmamıştım. Ne var ki, Riva'da bir kadının karşısındakine güven dolu bakışını yaşadım ve ben de kendimi buna karşı kapayamadım! Hep kendimde alıkoymak istediğim (tek bir ayrıntıyı değil, tümünü) kimi şeylerde bir çatlak oluştu ve bu çatlaktan da biliyorum, bir insan yaşamından daha fazlası için yetecek kadar mutsuzluk çıkıp gelmekte. Ne var ki insanın kendisinin kotardığı değil de, dışarıdan ona buyur edilen bir mutsuzluktu bu. Buna karşı koymaya hakkım yoktu, hatta olup biten şey olup bitmeseydi, kendim o bakışı yeniden ele geçirmek için kendim bu mutsuzluğu davet ederdim. Onu hiç tanımıyordum (diğer sakıncalar bir yana) nişan öpücüğünü benden almak için geniş odada karşıdan yaklaştığımda o mektup yazarının gerçekliği karşısında ürperdim adeta. Anne ve babamla nişan için giderken attığım her adım ölümden farksızdı. Evlenmeden önce F.'yle yalnız kalmaktan duyduğum korkuya benzer bir korkuyu hiçbir zaman yaşamamıştım. Şimdi değişikti durum ve iyiydi. Anlaşmamız kısaydı: Savaş bittikten az sonra evlenecek, Berlin'in bir banliyösünde iki, üç odalık bir yer tutacak, her birimiz kendi ekonomik sorumluluğunu kendisi taşıyacaktı. Evlendikten sonra da F. şimdiki gibi çalışacaktı; benimse, evet benimse ne yapacağımı henüz bildiğim yoktu. Diyelim Karlhorst'taki evde iki odayla ilgili durum somut olarak dile getirilmek istenirse denebilir ki, bir odada F. sabahleyin erkenden kalkacak, acele çıkıp gidecek evden, akşamları yorgun argın dönüp kendini yatağa bırakacaktı; öbür odada ise bir kanepe bulunacaktı, üzerinde ben uzanıp yatacak ve balla, sütle beslenecektim.

Kanepede yatacak, uzanıp gerinecekti herkesçe bilinen (o deyişteki gibi) bu terbiyesiz adam. Öyleyken bu durumda huzur vardı, bu durum kesinlik ve yaşam olanağı içeriyordu. (Sonradan bakıldığında kuşkusuz bunlar büyük sözler, güçsüz bir kalemin sürekli olarak pek baskılayamadığı sözlerdi.)

Wolff'a şimdilik yazmayacağım, nasıl olsa o kadar acelesi yok, kendisi de öyle acele etmiyor çünkü. Yarın değil, öbür gün yalnızım, o zaman kendimi (ertesi Pazartesiye kadar vaktim var)

---

biraz elden geçirmek istiyorum – istiyordum diyecektim, bu arada Çarşamba Cuma oldu. F. ile Franzen kaplıcasında annemin yanındaydık. Derken Valli, ardından F. gitti, ben yalnız kaldım. Tepler'deki öğle öncesinden bu yana işte öylesine güzel ve hafif günlerdi, artık böyle günler yaşayacağımı sanmıyordum. Doğal olarak karanlık noktalar bulunuyordu arada, ama güzellik ve hafiflik baskındı, annemin yanında bile öyleydi, bu da işte hayli olağanüstüydü, dolayısıyla beni az korkutmuyordu. Oysa şimdi –

Burada, otelde hoş olmayan bir sürpriz hazırladılar bana, kasıt ya da kötü niyet olmaksızın kaldığım odayı bir başkasına verdiler, beni de daha önce Felice'nin kaldığı odaya geçirdiler, pek rahat edilecek bir oda değildi, sağında solunda çift kişilik birer oda, arada basit bir kapı; penceresiz, sadece balkonu var odanın. Ama kalkıp kendime bir başka yer arayacak halim yoktu. Tam da şu sıra asansörün kapısı vurulup kapatılıyor ve biri sert adımlarla odasına doğru ilerliyor.

Wolff'a şimdilik bir şey yazmıyorum. Daha başlangıçta ikisi önceden yayınlanmış üç öyküden oluşan bir koleksiyonla *(7)* ortada görünmem uygun düşmeyecek. En iyisi yeni ve bütün bir şey ortaya koyana kadar sessiz kalmak. Baktım ki bunu yapamadım, sessizliğimi sürekli korurum o zaman.

Tagblatt'taki yazıyı – sanırım özel saray meclis üyesi tarafın-

dan kaleme alınmış *(8)* – ekte yolluyorum, benim için saklarsın. Pek nazik birinin "Egerländer"deki *(9)* kahvede düşünmekten kafamızın çatlayacak gibi olduğu bir sırada yazıyı getirip masanın üzerine koyması onun bu nezaketini bir kat daha artırıyor. Gerçekten ilahi bir elin uzanışından farksızdı. Bu davranışı için saray nazırına teşekkür etmeyi çok isterdim ve edeceğim.

Onaylamadığım, ama anladığım bu koleksiyonun *(10)* için sana iki resim yolluyorum. İkisinde de diğer şeyler arasında ilginç olan gerek merdivendeki gözlemcinin, gerek bir kitap üzerine eğilmiş öğrencinin bir şeye kulak verişi. (Şu an benim basit kapının önünden nasıl da paldır küldür geçiyorlar! Ders çalışan öğrenciyi çocuk rahatsız etmiyor kuşkusuz.)

9 – 14 bin *(11)* ha! Kutlarım Max. Demek dünya âlemin kitaba uzanıyor eli. Özellikle Franzen kaplıcasında *Tycho* bütün kitabevleri vitrinlerinde. *Tägliche Rundschau*'da dün tesadüfen okudum, Gsellius isimli bir kitapçı, senin kitabın reklamını yapmakta. *Rundschau*'daki eleştiriyi *(12)* bana yollayabilir misin?

İki ricamı da tekrarlayacağım. Otto'nun ve tablo alımlarında aracı olan işyerinin adresi. Ama bir üçüncü ricam daha var: Yahudi halkevinin *(13)* bir kılavuzunu Felice'ye yollayabilir misin (Teknik atölyeler, Berlin O–27, Markus Cad. 52). Bu konuda konuştuk kendisiyle, böyle bir kılavuza pek sevinecek.

Richard ve Samuel'i her zaman el üstünde tuttun, biliyorum. Olağanüstü güzel zamanlardı. Ama bu onun kaliteli bir yazı olduğunu gösterir mi?

Tezgâhta ne var? Salıdan sonra bir hafta Prag'da mısın? Kuşkusuz bu mektubu Felice'ye gösterebilirsin, ama kadınlara asla. –

Senin olan Franz

[*Marienbad, 18.7.1916*]

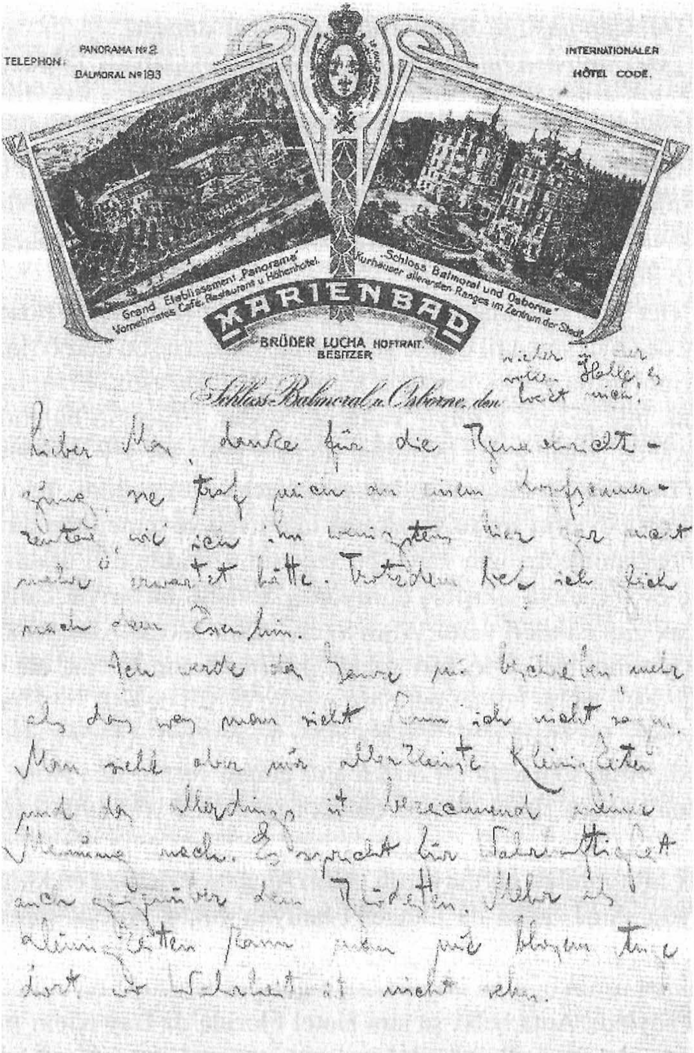
[*Mektup başlığı: Balmoral ve Osborne Sarayı*]

[*Mektup başlığına eklenmiş*:] Yine dolu kalabalık lobide, beni çekiyor lobi.

Sevgili Max, verdiğin haber *(14)* için teşekkür, baş ağrılı günlerimden birinde gelip buldu beni, artık böyle bir günü burada yaşayacağımı hiç beklemiyordum. Öyleyken yemekten sonra hemen koşup gittim.

Her şeyi anlatmakla yetineceğim. Gözle görülenden fazla bir şey de söyleyemem. Gözle görülen de yalnızca son derece küçük ayrıntılar; ne var ki, hepsi de kanımca karakteristik. En aptal kişinin bile gerçek gözüyle bakacağı şeyler. Gerçeğin bulunduğu yerde de çıplak gözle ayrıntılar dışında fazla bir şey görülemez.

Başlangıçta Langer *(15)* ele geçirilecek gibi değildi. Tek kişinin olan evlerin ancak yeraltında merdiven ve temellerle birbirine bağlanmasına izin veren bir tepenin üzerinde irili ufaklı birkaç ev bir araya sıkışmış duruyordu. Evlerin birbiriyle karıştırılacak gibi isimleri vardı: Altın Saray, Altın Tabak, Altın Anahtar. Bazılarının biri önde, biri arkada iki ismi bulunuyordu, öte yandan restoran bir bölümünü oluşturduğu evden değişik bir isim taşıyordu. Bu yüzden bir solukta evler arasından geçilecek gibi değildi. Ama sonradan bir düzen aldı bunun yerini. Biri Hotel National, öbürü Hotel Florida olmak üzere zarif iki büyük yapının kuşattığı alan içinde yaşayan, sosyal sınıflara göre ayrılmış küçük bir topluluk görülüyordu. Altın Anahtar evlerden en külüstürüydü. Ama orada da Langer'i tanıyan yoktu. Ancak sonradan bir kız, çatı katında birkaç kişinin kaldığını hatırladı. Praglı konyak tacirinin oğlunu arıyorsam, o gençler arasında bulabileceğimi söyledi. Ama belki şu sıra Hotel Florida'da Bay Klein'ın yanında olabilirdi. Ben de doğru oraya gittim. Langer tam kapıdan çıkıyordu ki, otele vardım.

TELEPHON: PANORAMA No 2
BALMORAL No 183

INTERNATIONALER
HÔTEL CODE.

Grand Etablissement „Panorama"
Vornehmstes Café, Restaurant u. Höhenhotel.

„Schloss Balmoral und Osborne"
Kurhäuser allerersten Ranges im Zentrum der Stadt

MARIENBAD

BRÜDER LUCHA HOFTRAIT.
BESITZER

Schloss Balmoral u. Osborne, den

Lieber Max, danke für die

Kafka'nın 18 Temmuz 1916 tarihli mektubu

Şimdi onun anlattıklarını değil, sadece benim kendi gördüklerimi yazacağım.

Her akşam saat 7.30 ya da 8 sularında Rabbi arabayla gezmeye çıkıyor. Ağır ağır ormandan içeri giriyor, birkaç kişiden oluşan çevresi arkadan yürüyerek kendisini izliyor. Ormanın genellikle önceden belirlenmiş bir yerinde Rabbi iniyor arabadan ve çevresiyle ortalık kararana kadar orman içindeki yollarda gidip gelmeye başlıyor. İbadet vakti saat 10'a doğru dönüp kaldığı yere geliyor.

Ben de saat 7.30'du ki, Rabbi'nin konakladığı Hotel National'ın önündeydim. Langer beni bekliyordu. Bu yağmur mevsiminde bile görülmedik şiddetle bir yağmur yağmaktaydı. Özellikle son on gün bu saatte hiç yağmamıştı. Langer yağmurun kesinlikle dineceğini söyledi, ama yağmur dinmediği gibi eskisinden de şiddetli yağmaya başladı. Langer, Rabbi arabayla ormana giderken yalnızca bir defa yağdığını, ormanda da hemen kesildiğini anlattı. Ama bu defa kesilmemişti.

Bir ağacın altına oturduk. Yahudinin biri elinde boş bir soda şişesiyle koşarak otelden çıktı. Rabbi için su götürecek dedi Langer. Biz de Yahudinin peşine takıldık. Suyu Rudolf pınarından alacaktı, doktorlar böyle söylemişti Rabbi'ye. Ne çare, adam bu pınarın yerini bilmiyordu. Yağmurda boş yere sağa sola gidip geldik biraz. Karşıdan yaklaşan biri yolu gösterdi. Rabbi için su alacak Yahudi pınarın saat 7'de kapandığını söyleyince seğirtmeye başladık. Gerçekten de daha uzaktan gördüğümüz kadarıyla pınar kapanmıştı. Yine de yaklaştık pınara, ama bir şey değişmedi. "O zaman Ambrosius pınarından al suyu!" dedi Langer adama. "O pınar hep açıktır." Adam hiç karşı çıkmadı, bunun üzerine Ambrosius pınarına doğru koşmaya başladık. Gerçekten de pınarın başında kadınlar vardı henüz, içki kadehlerini yıkıyorlardı. Adam daha önce yağmur suyuyla doldurulmuş şişeyi elinde döndürerek, çekine çekine basamaklara yak-

laştı. Kadınlar sinirlenip kendisini geriye çevirdiler, o pınar da kuşkusuz saat 7'de kapanmıştı. Bunun üzerine biz de koşa koşa geri dönmeye koyulduk. Dönüş yolunda önceden dikkatimi çekmiş iki Yahudiyle daha karşılaştık. İki âşık gibi yan yana yürüyor, birbirlerine sevgiyle bakarak gülümsüyorlardı, biri elini hayli aşağıya doğru uzanan arka cebine sokmuştu, öbürü şehirli birine benziyordu. Sımsıkı kol kola girmişlerdi. Kendilerine pınarların kapandığını söyledikse de inanmadılar, bunun üzerine yanımızdaki Yahudi de inanmamaya başladı; böylece her üçü bizi bırakıp, Ambrosius pınarına doğru seğirtmeye koyuldu. Biz yine yürüyerek Hotel National'a geldik. Derken elinde su şişesiyle Yahudi yine dönüp arkadan yetişti bize, sonra da bizi geçip gitti, ileriden bize seslenip pınarın gerçekten kapanmış olduğunu söyledi.

Yağmurdan korunmak için tam kendimizi otelin girişine atıyorduk ki, L. yana çekildi. Rabbi geliyordu. Kimse onun önünde bulunamazdı, Rabbi'nin önü her zaman açık olacaktı, bu da her zaman kolay değildi, çünkü Rabbi çokluk hiç beklenmedik anda arkasına dönüyordu, kalabalıkta da gerektiği kadar çabuk bir kenara çekilmek kolay değildi. (Otelde daha da kötü olmalıydı durum, çünkü oda öyle kalabalık oluyordu ki, Rabbi'nin kendisi için bile tehlike söz konusuydu. Anlatıldığına göre geçen gün bağırmıştı Rabbi: "Siz Hasidiksiniz ha? Katilsiniz siz!") Bu âdet her şeyi bir kutsallıkla donatıyordu. Rabbi (kendisi izlenecek yolu göstermiyordu, sağında solunda başkaları vardı çünkü) atılan bütün adımların doğrudan sorumluluğunu taşımaktaydı. Onun rahatça ileriye bakabilmesi için çevresindeki topluluk ikide bir dağılıp, yeniden bir araya geliyordu.

Rabbi, çocukluğumda sık sık bir göz attığım Münchhausen'in Dorée tarafından resimlenen *(16)* öykülerinden birindeki sultana benziyordu. Ama maskeli balo için kılık değiştirmiş bir sultan değildi bu, gerçek bir sultandı. Ve yalnızca sultan da değil, ba-

baydı aynı zamanda, ilkokul öğretmeni, lise öğretmeniydi. Rabbinin sırtını görmek, kalçasında dinlenen elini görmek, o geniş sırtın sağa sola döndürüldüğünü görmek – Bunların tümü güven sağlıyordu insana. Bütün çevresindekilerin gözlerinde de o sakin, mutlu güven vardı, çok iyi sezinliyordum bunu.

Rabbi orta boylu, kalıplı bir adamdı, ama uyuşuk biri değildi. Uzun bir ak sakalı vardı, şakaklarından aşağı olağanüstü uzun bukleler sarkıyordu (böyle bukleleri başkalarında da görmekten hoşlanıyordu Rabbi, bir ara babasının elinden tutmuş götürdüğü iki çocuktaki güzelliği övmeye başladı, ama güzellikle demek istediği sadece çocuklardaki buklelerdi). Bir gözü görmüyordu ve bir noktaya bakıyordu; ağzı çarpıktı, aynı zamanda hem alaylı hem dost bir görünüşü vardı. Önü açık bir kaftan vardı üzerinde, belinde de enli bir kemer; kendisini hepsinden çok öne çıkaran kürk bir şapka geçirmişti başına, şapka başından hayli yukarıya uzanıyordu. Ayaklarında da beyaz çoraplar vardı ve L.'nin dediğine göre beyaz pantolon giymekteydi.

Evden çıkmadan Rabbi gümüş bastonunu şemsiyeyle değiştiriyordu. (Yağmur şiddetini azaltmadan habire yağıyordu şu ara, saat 10.30'a kadar da kesilmedi.) Derken yürüyüş başlıyordu, (ilk defadır ki Rabbi arabaya binmiyor, yağmurda çevresindekileri peşinden sürükleyip ormandan içeri götürmek istemiyordu). Arkasından gelen, sağında solunda yürüyen on Yahudi vardı belki. Biri bakarsın Rabbi'nin bastonunu ve bakarsın oturmak isteyeceği koltuğu kurulamakta kullanılacak bezi taşıyor, biri Rabbi'nin su içeceği bardağı, Petersburg'dan Schlesinger isminde bir Yahudi Rudolf pınarından alınmış suyla dolu şişeyi taşıyordu. Anlaşılan su dolu şişeyi bir dükkândan almıştı. Topluluk içindeki dört gabim *(17)* (ya da onlara benzeyen) kişilerin özel görevleri vardı, Rabbi'ye "en yakın" kişilerdi bunlar, müstahdem ve sekreterlerdi. Dört kişiden en baştaki, L.'nin ileri sürdüğüne göre alçağın ta kendisiydi, koca göbeği, kendini beğenmişliği ve

şaşı bakışı adeta bunu ortaya koymaktaydı; ne var ki, bu yüzden onu suçlamak doğru değildi, bütün gabimler zamanla kötü insanlara dönüşüyordu, olumsuz etkisini üzerinde hissetmeksizin Rabbi'nin sürekli yakınında bulunmak söz konusu değildi. Rabbi'deki derinlikle kesintisiz gündelik yaşam arasında yer alan, sıradan bir kafanın kaldıramayacağı bir çelişkiydi bu.

Yürüyüş hayli ağırdan ilerliyordu.

Rabbi ilkin yürümekte zorlanıyor, ayaklarından biri, sağ ayağı biraz tökezliyor, ayrıca başlangıçta öksürmeden duramıyor, oradakiler hemen saygıyla çevresini sarıyordu. Ama az sonra dışarıdan kaynaklanan bir engel kalmıyordu adeta. Ne var ki, şimdi de görülmeye değer yerler dolaşılmaya başlanıyor, bu yüzden yürüyüş her an sekteye uğruyordu – Hiçbir şeyi görmeden geçmek istemiyordu Rabbi, ama hepsinden çok binaları görmek istiyor, kıyıda köşedeki en küçük şeylerle ilgileniyor, sorular sorup bazı şeylere de kendisi dikkat çekiyordu, davranışındaki can alıcı nokta hayranlık ve meraktı. Genel olarak sağı solu dolaşan majestelerinin önemsiz konuşmaları ve sorularıydı hepsi, belki biraz daha çocuksu ve neşeliydi bunlar, Rabbi'ye eşlik edenlerin bütün düşüncelerini kesinlikle aynı düzeye indirgiyordu. Langer bütün bunlarda derin bir anlam arıyor ya da derin bir anlam seziyordu. Ben, böyle bir anlamın eksikliğinin aranan derin anlamı oluşturduğuna inanıyorum, bu da bana göre sanırım yeterlidir. Böyle elverişsiz bir altyapının bir gülünçlüğü içermeyişi kuşkusuz Tanrı'nın bir lütfuydu.

Bir sonraki bina Zander Enstitüsü'ydü. *(18)* Caddenin hayli yukarısında taş bir set üzerinde bulunmaktaydı enstitü ve önünde parmaklıkla çevrili bir bahçe vardı. Bina konusunda bazı açıklamalarda bulunan Rabbi'nin ilgisini derken bahçe çekti, bunun nasıl bir bahçe olduğunu yanındakilere sordu. Schlesinger (Sina'daki İbranice ismi), tıpkı böyle bir durumda bir valinin im-

parator önünde yapacağı gibi bahçeye çıkan merdivenin basamaklarını tırmandı, sonra bir an bile kaybetmeden merdivenden indi aşağı ve bunun yalnızca Zander Enstitüsü'nün özel bir bahçesi olduğunu açıkladı (oysa bunu merdiveni tırmanmadan da araştırıp öğrenebilirdi).

Rabbi bir kez daha dikkatle bahçeye göz attıktan sonra arkasına döndü. Derken Yeni Kaplıca denen yere geldik. İlk binanın arkasındaki bir çukur içinde buharlı banyo için döşenmiş borular görülüyordu. Rabbi korkuluk üzerinden iyice eğildi aşağı, borulara bakmaya bir türlü doyamıyor, borular üzerinde görüşler ve karşı görüşler açıklanıyordu.

Bina gelişigüzel, tanınmaz karma bir üslupla inşa edilmişti. En alttaki pencere dizisi kameriye tarzında duvarla örülmüş bir kemerle bina içine oturtulmuş, pencerelerin tepelerine de bir hayvan başı yerleştirilmişti. Bütün kemer ve hayvan başları birbirine benziyordu, öyleyken Rabbi enlemesine altı kemerden her birinin önünde özellikle duruyor, kemeri inceliyor, başkalarıyla karşılaştırıyor, hem yakından, hem uzaktan bakıp onu değerlendiriyordu.

Derken binanın çevresini döndük, cephesinin önüne gelip dikildik. Bina bir hayli etkiledi Rabbi'yi. Kapısının üstünde altın harflerle "Yeni Kaplıca" yazıyordu. Yanındakilere yazıyı okuttu Rabbi, neden ona böyle bir isim konmuştu, buralarda tek kaplıca mıydı bu ve ne kadar eski bir kaplıcaydı vs. vs. sorup durdu çevresindekilere. İkide bir Doğu Yahudilerine özgü bir hayretle, "Güzel bir bina!" sözü çıktı ağzından.

Daha önceleri de çatıdaki yağmur oluklarını sık sık incelemişti; binanın cephesini karşı caddeden bir kez geçip, binanın yanı başından geriye dönerken özellikle bir yağmur oluğunun önüne gelmek için bir dönüş yaptı Rabbi; oluk evin bir çıkıntısıyla oluşturulmuş bir açı içinde yukarıdan aşağı iniyordu. Suyun oluk içinde çıkardığı patır kütür seslere sevindi Rabbi, ku-

lak verip dinledi sesleri, gözleriyle alttan yukarıya boruyu izledi, eliyle yokladı boruyu, gördüğü düzenle ilgili açıklama bekledi yanındakilerden [*Burada mektup, kâğıdın orta yerinde kesiliyor*]

1917

[*Kartpostal. Damga: Prag, 29.8.17*]
Bay Max Brod, Danışman, Prag Posta İdaresi
[*Gön.*:] Dr. Franz Kafka, Poříč v.v 7

Sevgili Max, özellikle veda sırasındaki gülmemi düşününce bana öyle geliyor ki, üzerinde korkunç bir izlenim bırakmış olmalıyım. Ama biliyordum ve biliyorum ki, herkesten önce sana karşı özürlere başvurmam gereksizdir. Ama ben, senden çok kendim için de olsa yapacağım bunu: dün sergilediğim, bu şekilde yalnızca senin ve F. ile Ottla'nın bildiği manzara *(1)* (senin karşında da dişlerimi sıkıp bunu önlemem gerekiyordu) kuşkusuz Babil Kulesi'ndeki katlardan birinde gerçekleşebilecek bir olaydı yalnızca, kuşkusuz yukarı ve aşağı katlarda ise neler olduğunun Babil kentinde kimse farkında değildi. Ben, bu bakımdan ustalaşmış elimle pek çok şeyi kolayca düzeltmeye kalksam bile bu yeterli değil. Korkunç olay, ama hiç de korkunç sayılmazdı aslında, olduğu gibi kalacaktır. Bu da yine bir gülüşe yol açacak, onu da bir kartın izlemesi gerekecektir. Kuşkusuz kötü insanlar vardır, kötülükleri ışıldayıp durur.

Franz

[*Damga: Prag, 5.9.17*]
Bay Dr. Max Brod, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Franz Kafka, Poric v.v 7

Sevgili Max,

Bu mektubun karbon kâğıdına çıkarılmış bir kopyası Felix'e gidecek. Annem için ilk açıklama şaşılacak kadar kolay oldu. Sadece şimdilik bir ev tutmayabileceğimi söyledim, kendimi pek iyi hissetmiyordum, sinirlerim biraz bozuktu, bürodan uzunca bir izin almaya bakacak, Ottla'nın yanına gidecektim. Annem de o sonsuz iyi niyetliliğiyle hayli sudan bir bahane üzerine gitmeme izin verdi, iş izne bakıyorsa sınırsız izinli sayılacağımı söyledi, sözlerimde kuşkulanacak bir taraf görmedi en azından. Şimdilik böyle de kalacak. Babam için de değişen bir şey yok. Dolayısıyla bir kimseye bu konudan söz edersen (aslında kuşkusuz sır değil bu, benim dünyadaki varlığım bir yandan tüberkülozla çoğaldı, bir yandan da azaldı biraz) aynı zamanda ya da söz ettinse sonradan anne ve babama bundan bir şey çıtlatmamasını, konuşma sırasında benden bahsedilse bile böyle bir şey yapmamasını eklemeyi unutma lütfen. Madem bu yoldan anne ve babamın şimdilik kaygılanmasını önlemek pek kolay görünüyor, elbette bu yola başvurmak gerekir.

Bir kez daha, Max, karbon kâğıdı kullanmaksızın sana teşekkür ederim; iyi ki doktora gittim, sen olmasaydın kesinlikle gerçekleşmeyecekti bu. *(2)* Sen bu arada doktora benim sorumsuz biri olduğumu söyledin, tersine ben her şeyi fazlasıyla hesap kitap eden biriyim, böyle kişilerin yazgısı da Tevrat'ta anlatılmış bulunuyor. Ama yakındığım yok, bugün başka günlerdekinden daha az yakınıyorum. Ayrıca bu durumdan daha önce kendim söz ettim. "Köy Hekimi"ndeki *(3)* açık yarayı hatırlıyor musun? Bugün F.'den mektuplar geldi, rahat, dostça, siteme yer vermeyen, tıpkı benim ancak rüyamda göreceğim mektuplar. Şimdiki durumda kendisine yazmak kolay olmayacak.

Franz

[*Zürau, (4) 13.9.1917*]

Sevgili Max, ilk gün sana yazmak fırsatını bulamadım, çünkü burada her şeyi o kadar sevdim ki! Ayrıca aşırılığa kaçmak istemedim, yoksa yapardım ister istemez, bu da şeytana görevini hatırlatmak olurdu. Ne var ki, bugün her şey doğal görünümüne kavuşuyor, içteki güçsüzlükler (hastalık demiyorum, şimdilik onunla ilgili hemen hiçbir şey bildiğim yok) sesini duyuruyor, karşı avludan zaman zaman adeta Nuh'un gemisindekilerin bir ağızdan bağrışması geliyor, ebedi bir tenekeci durmadan tenekesini çekiçliyor; iştahım yok hiç, aşırı yemek yiyorum, akşamları ışık yanmıyor vs. vs. İyi şeyler ise, şimdiye kadar görebildiğim kadarıyla bu durumun kat kat üstünde – Ottla, beni doğrusu bayağı kanatlarına almış, bu zor dünyanın içinde taşıyıp götürüyor; odaya (ne var ki, kuzeydoğuya bakıyor) diyecek yok, havadar, sıcak, hem ev de nerdeyse tümüyle (şu an hayır) sessiz. Yiyeceğim şeyler bol bol elimin altında, hepsi de kaliteli (Ne var ki birbirine kilitlenmiş duruyor dudaklarım. Bir değişiklik başgöstermesin hayatımda, ilk günler böyle olur hep), sonra da özgürlük, hepsinden önce özgürlük.

Kuşkusuz yara da var daha, akciğerdeki lezyon bunun sadece simgesi. Koridordaki sözlerine bakılırsa bunu yanlış anlıyorsun, Max. Ama ben de belki yanlış anlıyorum, belki bu gibi şeylerde (senin iç sorunlarında da böyle olacaktır) asla anlamak diye bir şey söz konusu değildir, çünkü topluca görmek olanaksızdır bunları, ele avuca gelmez devcileyin kitle hep devinim üzeredir, bir türlü ara vereyim demez büyümesine. İçler acısı bir durum, içler acısı bir durum! Öte yandan söz konusu kendi vücudumuzdan başka bir şey de değildir. Acınacak durumun düğümü sonunda çözüleyim dese (yalnızca kadınların üstesinden gelebileceği bir şey bu), seninle ben dağılıp dökülürdük.

Kuşkusuz bugün tüberküloz karşısındaki davranışım, tıpkı bir

çocuğun annesinin eteklerine tutunmasına benziyor. Hastalığın anneden geçmesine daha uygun bir benzeti; anne o sonsuz şefkatiyle ne yaptığının farkına varmaksızın bu iyiliği de bana yapmış olurdu. Hastalık için hep bir açıklama arayıp duruyorum, çünkü herhalde ben peşinden koşup onu ele geçirmiş değilim. Bazen öyle sanıyorum ki, beyin ve akciğer benim haberim olmadan anlaşmış birbiriyle, "Böyle sürüp gidemez bu!" demiş beyin, akciğer de 5 yıl sonra yardıma hazır olduğunu açıklamış.

Ama bana kalırsa bu sözlerle dile getirdiklerimin doğru yanı yok. İlk basamağın algılanması bu. Tepesinde benim insan (sonradan kuşkusuz adeta Napolyon) yaşamıma karşılık ödül olarak bir evlilik yatağının rahatça açılmış beni beklediği merdivenin ilk basamağının. Ne var ki yatak açılmayacak, ben de (böyle yazılmış alnıma çünkü) Korsika'dan dışarı çıkamayacağım.

Bütün bunlar Zürau'da aklıma gelmiş değil, henüz sana gönderdiğim mektup – kartın bagajımın en ağırlıklı bölümünü oluşturduğu tren yolculuğunda vardı kafamda. Ancak bu konuda düşünmeye kuşkusuz son verecek değilim.

Herkese, özellikle Tartuffe'den eşine selam. Bakışı kötü değil, ama fazlasıyla bir noktaya yoğunlaşıyor, çekirdeği görüyor sadece, çekirdekten çevreye yayılan ışınları görmekte fazlasıyla zorlanıyor.

Kalpten selamlarla Franz

[*Zürau, 18.9.1917*]

Sevgili Max, sendeki gibi bende de olan güçlü içgüdü! Ben atmaca, sessizlik arayarak yükseklerde uçarken kendimi doğruca bu odadan içeri bırakıyorum; karşıda bir piyano, çılgınca pedallarına basılıyor ve çalmaya başlıyor. Çepeçevre bu yörede

kuşkusuz tek piyano. Ama ben onu, ne yazık ki sadece hayalde, burada bana sunulan pek çok iyi şeyin içine katıyorum.

Bizim birbirimize yolladığımız mektuplar pek basit olabilir. Ben kendi yazacaklarımı yazarım, sen kendi yazacaklarını. Bu da işte cevap olur, yargı olur, avuntu olur, avuntusuzluk olur, nasıl isteniyorsa artık. Aynı bıçağın keskin ağzı boyunlarımızı, zavallı güvercin boyunlarımızı, biri orada, biri burada kesip durur. Ama işte öylesine yavaş, öylesine oya oya, öylesine fazla kan akıtmamaya çalışarak, öylesine kalbe, öylesine kalplere – acı çektirerek.

Burada işin manevi yönü belki üzerinde en son düşünülecek şeydir, hatta en son bile değil; birinci, ikinci ve sonuncu sırada kan vardır. Önemli olan katlanma gücünün büyüklüğü ve çarpa çarpa kalbin duvarları yeterince incelinceye kadar geçecek süredir; bunun için de koşul akciğerin kalpten önce davranmamasıdır.

F., birkaç satırla geleceğini haber verdi. Onu anlamıyorum, olağandışı biri, daha doğrusu anlıyorum anlamaya, ama elimde tutamıyorum. Çevresinde koşup duruyor ya da asabi bir köpeğin bir heykele havlaması gibi havlayarak çevresinde dolanıyor, ya da aynı şekilde gerçek, ama karşıt bir imgeye başvuracak olursam, odasında sakin sakin yaşayan birine içi doldurulmuş bir hayvanın bakması gibi ona bakıp duruyorum. Yarım doğruluklar, binde birlik doğruluklar. Doğru olan, yalnızca F.'nin belki buraya gelmesi.

Beni sıkan pek çok şey var, bir çıkış yolu ele geçiremiyorum. Yalancı bir umut mu, kendini aldatış mı hep burada kalmak isteyişim; diyeceğim taşrada istasyonun çok uzağında, bir kimsenin ya da hiçbir şeyin en ufak şekilde karşı duramadığı o loş akşamın yakınında? Bir aldatışsa, kanımın taşra hekimi dayım olarak beni bir yeniden dirilişe ayartmasındandır. (Kendisine o kadar sevgi ve saygı duymama karşın) dayıma bazen "cıvıldak" diyorum, çünkü daralmış gırtlağından insandan geldiği söylenemeye-

cek öylesine ince, bekârsı, kuşlarınkine benzer, kendisinden hiç ayrılmayan bir cıvıltı çıkarıyor! Ve taşrada yaşayıp gidiyor dayım, bulunduğu yerden koparılamaz, hayatından memnun, nasıl birini hayatın melodisi diye bakılabilecek usul usul çağıldayan bir cinnet memnun edebilirse, öylece memnun. Ama taşrada yaşama arzusu bir yanılgı değilse, iyi bir şeydir o zaman. Peki, benim 34 yaşımda, alabildiğine sorunlu bir akciğer ve insanlarla daha da sorunlu ilişkilerle böyle bir beklentiye kapılmama hakkım var mı? Taşra hekiminde daha olası bu; onay bekleniyorsa, babanın laneti; umut babayla savaştığında o olağanüstü gecemsi, güzel manzara hazırdır.

Senin (birbiriyle boğuşanları bir yana bırakalım) roman konusundaki tasarıların tümüyle benim isteğime uygun. Roman büyük bir eser olmaya aday. *(5)* Ama ne de olsa biraz hafif ilk iki bölüm senin bu tasarıların karşısında tutunabilecek mi? Bana kalırsa asla. O yazdığın üç sayfa nedir öyle? Romanda söz sahibi olacak şeyler mi? *Tycho*'yu yadsımak istemesi üzülecek bir şey mi? Hiçbir doğru yadsınamayacağı için, *Tycho*'yu da yadsıyamayacak, belki onu alaşağı edecektir. Bütün savaş muhabirlerinin yazdığı gibi, saldırının en iyi şekli her zaman ayağa kalkmak, bir hamlede karşı tarafı alaşağı etmek değil midir? Bunun da o koskoca kale karşısında sürekli yinelenmesi, toplu eserlerin son ciltdinde mutlu bir yorgunlukla yere yığılana ya da biraz olumsuz durumda diz üstü çökene kadar sürdürülmesi gerekir.

Bunları üzüntü içinde yazıyor değilim. Öyle fazla üzüldüğüm de yok. Ottla'yla kendi halinde mutlu bir evlilik hayatı yaşıyorum, o alışılmış yüksek gerilimli evlilik değil, ufak dönemeçlerle düşük voltajlı bir evlilik. Sizin için, Felix ve Oskar için biraz bir şeyler biriktirmeye çalışacağım, kolay değil, fazla bir şey ele geçirilecek gibi değil burada, pek çok ailenin ağzı da bunlar üzerinde öncelikle hak sahibi. Yine de biraz bir şeyler olacak, ancak birinin gelip alması gerekiyor.

Evet, benim hastalığa gelince: Ateşlenme yok, geldiğimde kilom 61,5'tu, sanırım topladım biraz. Hava güzel. Bir hayli güneşlendim burada. Şimdilik İsviçre'yi aramıyorum, zaten orasıyla ilgili ancak bir yıl önceki haberleri alabiliyorsun.

Tüm iyilikler, ayrıca gökyüzünden yağacak teselli sizin olsun!

Franz

Mektupların yazımında bir yardımcı gerekiyorsa, benim sekretere *(6)* söyleyebilirim pekâlâ.

Sanırım bir mektubum geçmiştir eline. Mektuplar gideceği yere ancak üç, dört günde ulaşıyor.

Zürau (manzara)

[*Resimli kartpostal (Zürau). Damga: Flöhau, 20.9.1917*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi.
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Posta Flöhau.

Sevgili Max, paket için çok teşekkür. Kızın mektubu (şu an Ottla'nın odasındayım, fareler iyice azıttı) içindekilerin haydi haydi en güzeli. Bu ihtiyatlı davranış, bu serinkanlılık, bu üstünlük, bu dünyayı tanıyış şahane bir şey, müthiş kadınımsı. – Pek yakında sana hepsini geri yollayacağım. Kartpostalda benim pencereyi daire içine aldım, *(7)* Ottla'nın evi işaretle belirtilmiş ağacın arkasında. Ama gerçekte her şey daha güzel burada, hele şimdiki güneşte.

Franz

Tam şu an F.'den telgraf. Öğleden sonra geliyor.

[*Ottla'nın notu:*] Sizi istasyondan gelip alacağız, hem de atlarla. Yoksa Franz'ın işaretine uyar, bizimkinin yerine Bay Feigl'ın evine gidersiniz. Bizim evi işaretlemiyorum, geldiğinizde kendiniz görürsünüz.

Ottla Kafka

[*Prag*]

24.9.[*1917*]

Sevgili Franz,
Bayan Bauer'in getirdiği haberler hayli telaşlandırdı beni. Demek Ekim ortasına kadar doktor muayenesi için gerçekten gelmeyeceksin buraya, yani bana verdiğin sözü tutmayacaksın???? Asıl önemli olan bu, kalan şeylerin fazla önemi yok. Ne

olur, bu konuda rahatlatıcı bir şeyler yaz bana! Seni kesinlikle Prag'da bekliyorum, en geç 10 Ekim'de.

Ateş! Hayır! Kahvaltıda soğuk süt! Kaynatılmamış, yani tüberküloz basilleriyle dolu! Sabah 8'den öğle 2'ye kadar yiyecek yok. Şezlongda yatma kürü söz konusu değil, şezlong yok çünkü, sarılıp yatacağın battaniye yok! – Üzgünüm, durumun ciddiliğini asla kavramamış görünen, ortada bir ölüm kalım sorunu olduğunu bilmeyen Bayan Ottla'yla konuşamadım. Genel olarak sana gösterdiği bütün o kusursuz bakım ve sevgiye karşın, fazlasıyla senin telkinin altında bulunuyor. Bir hastabakıcı söz geçirebilmeli hastasına; Bayan Ottla'ya gelince, yalnızca senin istediklerini yapıyor. Senin de durumu ne yazık ki yeterince ciddiye aldığını yok.

Eskisi gibi gücüm kuvvetim yerinde olsaydı, şimdiye kadar çoktan kalkıp gelirdim Zürau'a. – Ama sağlık durumum öyle kötü ki, bu yolculuğa dayanabileceğimi sanmıyorum. – Onun için ne olur sen aklını başına topla.

Sanırım şimdiki durumunu çok hafif, gelecektekini çok ağır olarak değerlendiriyorsun. Şu sıra öğrendiğime göre, tanıdıklarımın hepsi bir akciğer apeks nezlesi atlatmış ve kesinlikle sağlığına kavuşmuş. Örneğin eşimin kuzini Bayan Antschi Riemer ya da geçen gün bana gelen yazar Rudolf Fuchs. *(8)* – Kuşkusuz onlar hastalığa yakalandıktan sonraki nazik dönemde tıbbi kurallara harfi harfine uymuş, senin gibi reçetelerden keyfince bir potpuri hazırlayıp kuralları hiçe saymamış. – Schnitzer *(9)* ne cevap verdi?

İki mektup, kart ve un için teşekkür. Şimdi bana gereken yalnızca senin ateş grafiğin. – Mektuplarınla ilgili söyleyeceğim tek şey, benim acılarımı senin çok iyi anlamana karşılık, benim seninkileri pek anlamadığımı ileri sürmen. Tuhaf değil mi, senin ve Felix'in durumunda olsam, ne yapmam gerektiğini bilirdim. Ya

da en azından bana öyle geliyor. Kendi durumuma gelince, bayağı çaresizim. – Bakış açısının değişmesi bu kadar yanıltabilir mi insanı? – Özellikle Bayan F.'yi görüp de her zaman senin kendisiyle ilgili olumlu sözlerini işittikten sonra, bir evliliğe karşı direnmene pek akıl erdiremiyorum. Ama belki düşünülmeden öylece söylenmiş sözlerdi. Ben kararsızlıkta henüz toy biriyim. Ayrıca senin gibi onun iç dünyasına girecek, onu adeta evde bir danışman gibi hayatıma monte edecek güç yok bende. Ben her adımda ona toslayıp tökezliyorum, uyumuyor, yazmıyor, düşünmüyorum; – yine de benim durumum seninkinden daha iyi. Bir krize, kesin bir karara doğru ilerliyor. Ama bu da acemi bir kişinin yanlış bakış açısından kaynaklanıyordur. – Sana ve kız kardeşine bol bol selam.

Max

[*Zürau, yaklaşık 26.9.1917*]

Sevgili Max, mektubunu ilk okuyuşta sanki fonda Berlin şivesiyle bir ses seninkine eşlik ediyormuş gibi geliyor insana, ama daha ikinci okuyuşta bu ses işini bitirmiş gibi yalnızca senin sesin duyuluyor. Hep düşündüm, hastalıktan söz açmamın zamanı gelecek dedim, gelinceye kadar da sen öyle istediğin için ateşimi sık sık ölçtüm, kesinlikle yok ateşim, dolayısıyla ateş eğrileri de yok, ilk haftanın sonuçlarını gören doktor geçmişteki duruma olan bütün ilgisini şimdilik yitirdi. – Kahvaltıda (kendimi savunmalarda belleğim olağanüstü çalışıyor), sütün buz gibi soğuk ya da sıcak içilmesi gerektiğini söyledi doktor. Havalar hâlâ sıcak gittiğinden soğuk süte itiraz söz konusu değil. Soğuk süte alıştım, her gün bazen yarım litre soğuk sütü ve en çok dörtte üç litre sıcak sütü kaldırıyor midem. – Kaynatılmamış süt. Çözüme kavuşturulmamış tartışma konusu. Sen basillerin soğuk sütte

güçlendiklerini düşünüyorsun, ama ben soruna matematiksel açıdan yaklaşılamayacağı, kaynatılmamış sütün insanı daha çok kuvvetlendirdiği görüşündeyim. Ne var ki inatçı değilim, kaynatılmış süt de içerim, havalar soğudu mu yalnızca sıcak ya da kesilmiş süt içeceğim. – Ara öğün hayır. Yalnızca ilk zamanlar kilo almaya henüz başlamamışken ya da canım hiç yemek yemek istemiyorken. Yoksa öğleden önce ve öğle sonrası üç çeyrek litre ekşimiş süt. Hâlâ çok vakit bir şey yemek gelmiyor içimden. Hayat (genel olarak) kasvetli. – Yatma kürü mü? Her gün yaklaşık 8 saat yatıyorum. Gerçek bir şezlongda olmasa da, bana pek çok şezlongdan daha rahat gelen bir düzenekte. Düzenek eski, geniş ve rahat bir sandalyeyle önünde iki tabureden oluşuyor. Bu kombinasyona diyecek yok doğrusu, en azından battaniyelere, yorganlara gerek duymadığım şu sıra. Yorganlara, battaniyelere sarınmak mı? Aksine, güneşte uzanmış yatıyor, son günler üzerimdeki tek giysi olan pantolonu da soyunup atmadığıma hayıflanıyorum. Gerçek bir şezlong yolda. – Doktora gitmeye gelince: Gitmeyeceğimi ne zaman söyledim? İstemeye istemeye gideceğim elbet. – Schnitzer cevap vermedi. – Sen gelecekte hastalığımın hayli ağırlaşacağını düşündüğüm görüşünde misin? Hayır. Nasıl düşünebilirim ki bunu, şimdiki durum öyle hafifken ve bu konuda karar verecek olan içindeki duyguyken. Böyle bir şey söylemişsem yapmacık bir söylem olmuştur bu, yoksul zamanlarımda da bol bol vardır bende bu yapmacıklık ya da benim yerime izin verdiğim hastalığın kendisi böyle bir söyleme başvurmuştur. Kesin bir şey varsa, ölüm dışında başka kendimi eline daha eksiksiz bir güvenle teslim edebileceğim bir başka şeyin olmayışıdır.

F.'nin ziyaretinin uzun geçmişine ya da ziyaretin kendisine ilişkin bir şey söylemiyorum. Çünkü senin mektuplarında da sendeki sorunla yakınmalardan başka bir şey bulunmuyor; ama yakınmaların olmasında da, Max, anlaşılmayacak bir şey yok, hiç değilse çekirdekleri kırılıp çıkarılabilir.

Haklısın, bakılınca kararsızlığın mı yoksa bir başka şeyin mi görüleceği seçilen bakış açısına bağlıdır. Kararsızlıkta da her zaman acemidir insan, eski kararsızlık diye bir şey yoktur, zaman kararsızlıkları öğütüp durur. Benim durumumu anlamayışın hem ilginç, hem güzel. F. konusunda çok daha olumlu konuşabilirdim, böyle de yapmam gerekirdi – yaşam boyu için kurulup çatılmış bu durum yine de kaybolmazdı ortadan. Öte yandan, senin yerinde olsam benim için ne yapabileceğimi de açıklamayı asla göze alamıyorum. Senin gibi ben kendim de şu sıra sokakta havlayan köpek gibi çaresizlik içindeyim. Sadece içimdeki birazcık sıcaklıkla sana yardım edebilirim, o kadar.

Okumaya gelince, okudum birkaç şey, ama senin durumunla hiç ilgisi olmayan şeyler. Olsa olsa Stendhal'den *Éducation*'da *(10)* yer alabilecek bir anekdot: *(11)* Stendhal genç biridir Paris'te, işsiz güçsüzdür, hırslıdır, Paris'ten ve hiçbir şeyden memnun değildir. Yanında kaldığı akrabasının eşi dostu arasında evli bir kadın arada bir el uzatır kendisine. Bir ara kadın sevgilisiyle beraber Louvre'a gitmeye çağırır onu. (Louvre mu? Kuşkuluyum. Ama benzer bir yer işte.) Müzeden çıktıklarında şakır şakır yağmur yağmaktadır, her taraf çamur içindedir, evin yolu da hayli uzundur, bir arabaya binmeleri gerekir. O sıra önüne geçemediği kaprislerinden biriyle davranan Stendhal kadın ve sevgilisiyle arabaya binmekten kaçar, o berbat yolu tek başına yürüyüp eve gelir. Odasından içeri gireceği sırada neden daha önce yakın bir sokakta oturan kadına bir ziyarette bulunmadığı gelir aklına, ağlayacak gibi olur. Dalgın bir halde kadının oturduğu evin merdivenlerini tırmanır. Doğal olarak kadınla sevgilisi arasında bir aşk sahnesiyle karşılaşır. Dehşetle haykırır kadın: "Tanrı aşkına, ne diye bizimle arabaya binmediniz?" Odadan fırlayıp çıkar Stendhal! Hayatta doğru dürüst nasıl davranacağını öğrenmiştir artık.

Franz

Bir dahaki mektubunda özellikle kendi durumundan söz et.

[*Taahhütlü Mektup. Damga: Flöhau, 28.9.17*]
Bay Dr. Max Brod, Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, Posta Flöhau

Sevgili Max, aşağıdaki satırlar aracılık için bir rica değil, yalnızca sende bir tereddüt uyandırmak içindir:

Ben bir mektupla Felix'i *(12)* buraya davet ettim, bu benim için önemliydi. Felix'i birkaç gün burada konuk etmek sevindirici bir şeydi benim için, öncelikle ona yalnız kalmasını ve kız kardeşimle tam bir görüş birliği içinde (Ottla'sız ya da Ottla'yla bir görüş birliğinde olmaksızın besin maddeleri sağlama konusunda şaşırıp kalırım) onun burada beslenip biraz kilo almasını sağlamak istiyordum. Ama dünyaya evlilikle beraber içte olsun, dışta olsun yalan da girdiğinden (bile bile abartıyorum, çünkü gerçekte yalan benimle girmiştir dünyaya), o mektupta ister istemez kadının ismini de dillendirmeden duramadım ve onu da davet ettim ekte. Doğrusu o sırada bu davet pek de yapmacık sayılmazdı. Gerçi kadını anladığım yoktu, ama kendisini hayalimde olumlu bir kişiye dönüştürmeye bakıyordum; kaldı ki o sıra benim ilk mektuptan da gördüğün gibi böyle bir davetten hatta çok daha fazlasına gücümün yeteceği gibi bir kapris içinde bulunuyordum. – Ne var ki Felix, mektuba verdiği cevapta doğrusu küçük bir engele takılıp fena halde tökezledi ve eşi olmadan (hatta "kadın" sözcüğünü kullanmıştı) bir yere gidemeyeceğini yazdı. – Bu arada ben de tümden değişmiştim, Zürau'la ilişkim bakımından değil, bu ilişkide bir sorun yoktu, ama insanlarla dolaysız ilişki yeteneğimde değişiklik başgöstermişti. Üzüntü söz konusu değil, kol ve bacaklarımda bir ağırlık var. "Courbature"u* şu sıra dönüp dolaşıp Fransızca bir kitaptan okuyorum. Baş ağrıları değil sorun, başımda bir ağırlık yok. Ama boğazımda bir kapak yerinden ayrılıp düştü sanki, aşağıda duruyor ve boğazımı

* İnsan organlarındaki ağrı ve kırıklık anlamında Fransızca sözcük. (ç.n.)

sıkıyor. F.'nin ziyaretinden beri böyle, Prag'da da buna benzer zamanlar yaşamıştım. Ne var ki, orada insan tümüyle görülemiyor ve daha kolay bağışlanabiliyor. Ev sahibi olarak Felix'in eşi için elimi uzatıp, oturacağı sandalyeyi düzeltmek gibi en ufak bir hizmette bile bulunacak durumda değilim. Dolayısıyla davetle ilgili olarak Felix'e benim yerimde bir Alman şansölyesi olsa onun yapacağı gibi bir mektup yazdım. Felix'e karşı da bunu yapmadan duramayışım bir yüz karasıydı benim için, dolayısıyla sana yakınıyor, bunu da öteki yüz karalarımın arasına koyuyorum.

Matbu yazıların bulunduğu ikinci paket ancak tesadüfen geçti elime, postacı rastgele bir köylüye bırakmış. Posta hizmeti burada pek güvenilecek gibi değil, benim gönderdiğim mektuplarda da aynı şey söz konusu. Posta hizmetinin verildiği bir yerde bir tren istasyonunun olmayışının da bununla ilgisi var sanıyorum. Yollayacağın gönderileri numaralarsan iyi edersin, bir şey kaybolduğunda şikâyette bulunabilirim, kaybolan şey de yine geçer ele. Son paketin kaybolması çok üzücü olurdu. *Jüdisches Echo*'da yayınlanan Hasid öyküleri *(13)* belki en iyileri değil içlerinde, ama tümüyle bu öyküler, anlamıyorum, anlamıyorum, Yahudice ele geçen tek şeydir, bunları okuyunca nasıl bir hava içinde olursam olayım, kendimi hemen ve her zaman yerimde yurdumda hissediyorum. Başka bütün yazılarda ancak bir esinti beni alıp götürüyor içlerine, bir başka esinti de yine beni alıp çıkarıyor içlerinden. Öyküleri, bir diyeceğin olmazsa, şimdilik yanımda alıkoyacağım.

Yahudi Yayınevi'nin *(14)* (Jüdische Verlag), özellikle Dr. J.'nın ricasını niçin geri çevirdin? Kuşkusuz az buz şey değil istenen, senin durumun da bir engel isteneni yapmaya, ama ricayı geri çevirmeni gerektirecek bir neden mi bu? – Sanırım denemeleri bir antolojide *(15)* toplamak istemiyorsun? "Esther"ine mi *(16)* saklıyorsun onları?

Löwy, Budapeşte'de üç ay için yatırıldığı bir sanatoryumdan yazıyor bana. *Der Jude* gazetesi için kaleme aldığı bir yazının başını gönderiyor. *(17)* Ben hayli işe yarar buldum yazıyı, ama gramer bakımından üzerinde ufak bir çalışmayı gerektirmekte, bu da yine olağanüstü usta bir kaleme bakıyor. Denemenin başını daktiloyla yazılmış olarak (çok kısa bir şey) bir bakman için vakit geçirmeden yollayacağım sana. Güçlükler için örnek: Polonya tiyatrosunun seyircileriyle Yahudi tiyatrosundakilerin arasındaki ayrımı, Polonya tiyatrosundaki seyirciler içinde fraklı erkeklerle balo kıyafetli kadınların bulunmasında görüyor. Söz konusu ayrım bundan daha güzel dile getirilemez. Ne var ki, Alman dili güçlük çıkarıyor Löwy'ye ve buna benzer başka pek çok şey var. Dil, Yiddiş'le Almanca arasında gidip geliyor, Almancaya yaklaştığında projektörler daha bir parlak yanıyor. İş, Yiddiş'i senin Almancaya çeviri yeteneğine kalmış.

Franz

Kekliklerden ikisi sana, ikisi Felix'e, afiyet olsun.

[*Elsa ve Max Brod'dan*]
[*Prag, yaklaşık 1.10.17*]

Sevgili Franz Kafka! – Bu size yazdığım ikinci mektup, birincisini yırtıp attım. Size olanca gücümle dünkü kabare akşamını anlatmak istemiştim, ama üstesinden gelemedim, fazlasıyla yetersiz kalemim! – Sizi çok düşündük, özellikle dün akşam; ben, sizin o mahzun, mütevekkil, ama hemen ardından bir şimşek çakmış gibi neşeyle aydınlanan yüzünüzdeki mimik olmadı mı, gösterilerden zevk alamayacağımızı düşündüm. Ama kabare yine de hoştu, Wagner *(18)* düş kırıklığına uğratmıyor insanı; tatlı bir resimciği ekte yolluyorum. Kabareye biraz geç geldik, Li-

liputlu Ferdi'yi kaçırdık, ama sonradan Tabarin'de gördük onu, aptalca bir cesaretle seyirci yerindeki bir korkuluğa yapıştırmıştı kendini. – İyi bir oyun, hiç de açık saçık değil. Yüzünüzün kızarması bile gerekmiyordu. Müller, o devcileyin Schmafuheit'la beraber şahane bir oyun çıkardı. Sizin de bu oyunun, yani ondaki havanın keyfine varmanızı istemiştim, ama olmadı, diyeceğim yeter bu kadar! – Derken bir mimikçi rolünde Andreas Hofer çıktı sahneye, General Dewett rolünde gümbür gümbür "Mantua'da çeteler içinde" oynandı (bu arada bir Boer marşı söylendi vs.). Derken eski bir tanıdık göründü sahnede, korkuluğun arkasındaki kim bu dersiniz! İmparator Franz Joseph, öbür dünyadan trende bir kompartımandan sallar gibi (Max'ın benzetmesi!) mendil salladı bize. – Birkaç kantocu kadın hoş şeyler söyledi. – Bir mizah ustasınca sunulan makas bileyicisi *couple*'si hiç de ikili bir anlam içermiyordu, hoş bir anlamı vardı. Ertesi gün Max, makas bileyicisine işte o kadar güzel öykünerek mırıldandı ezgiyi. Tabarin'de olağanüstü güzel dans eden çıplak bir dansöz, her türden ve her kılıkta danslar sundu. Schrammel'ler tek tek izleyiciler arasında dolaşıyor, şarkı söylüyorlardı. Belli masaların önünde duruyor, ücret dışında biraz bahşiş kazanabilirim umuduyla oradaki bir ya da iki kişinin ısrarla gülümseyen yüzüne bakarak şarkı söylüyordu. Bütün bunları ve daha fazlasını Wagner avcunda tutuyor, dört bir yana yetişiyor, salonun bir köşesinden ya da çok yukarıdaki galeriden oyuncuları şevke getiren seslenişleri işitiliyordu. Bizim istediğimiz ve onun arzuladığı havaya giremeyişimiz kendi suçu değildi. Fazlasıyla çok şey görmüştük! – Ne de olsa Max, şimdilerde daha sakin, eskisi gibi çabuk parlamıyor, sizce de öyle değil mi? – – Çok geçmeden tümüyle sağlığınıza kavuşun artık, en azından kabarelere gidecek kadar. – Siz nasılsınız? Ottla'ya çok selam! O güzel un için teşekkür!

Sizin olan

Elsa Brod

Sevgili Franz –

Ekte henüz düzelti aşamasındaki metnin *(19)* ilk baskısını yolluyorum. Ne de olsa yedi yerinde hata bulmuşlar, örneğin ikinci perdedeki son sözler bunların arasında. – Yolladığım mektubu ve matbu evrakı herhalde almışsındır. Cevabını merak ediyorum. Sen nasılsın? Weltsch kazasız belasız taşınmış bulunuyor, şimdi biraz daha rahat. – Grünberg, *(20)* özyaşamöyküsünden oluşan koca bir demet manüskriyle çıkıp geldi bana; manüskri o kadar hoşuma gitti ki, Georg Müller Yayınevi'ne tavsiye edeceğim. Yayınevi, Polonya'daki kitaplık için kitaplar basıyor çünkü. – Seni ne zaman Prag'da görebileceğiz?

Sana ve kız kardeşine candan selamlar.

Max

Not:

Asker Adolf Schreiber *(21)* bir yıl izinli. Hastalığına ilişkin bulgu şöyle: Her iki lopta dumanlanma, solunumda zayıflama ve çıtırtıyla kapalı tüberküloz. – İşin güzel yanı, bir yıl önce bir akciğer apeks nezlesini gerçekten atlatmış olması, ama çoktan aklından çıkıp gitmiş bu. Şu sıra sağlığına diyecek yok. Daha önce atlatılmış akciğer apeks nezlesinin henüz saptanabildiği dönemde de askerlikte olumlu hizmetlerde bulunmuş.

[*Elsa ve Max Brod'a*]
[*Zürau, yaklaşık 3.10.1917*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, Podersam yakınında P. Flöhau

Sevgili Bayan Elsa, "Lucerna"nın *(22)* anlamını nasıl olup da çıkaramadım bilmiyorum diyorsunuz. Ama buna sadece sevinmelisiniz. Lucerna'daki olaylar adeta insanlığın yüksek bir pen-

ceresindeki pervazda gerçekleşir. Pervazda fazlasıyla vakit geçiren biri, düşmekten kendini kurtaramaz. Böyle bir durumda dışarıdaki boşluğa düşmektense odanın içine düşmek daha iyidir. Bütün oyun baştan aşağı bir uç örnek oluşturuyor buna, W. de bunu canlandırıyor. Resimde yatıştırıcı bir etkisi var. Resimde ve gerçekte de dudaklarının konumuna bakılırsa kendi kendisine tükürmeye bile kalkabilecek biri. Siz onun görünürdeki gülümsemesini yanlış anlıyorsunuz. Ayrıca sizin inanıyor göründüğünüz gibi hiç de eşi bulunmaz biri değil Wagner. Bir domuza benzetip onu aşağılamak istiyor değilim. Ama ilginçlikte, kararlılıkta, kendini unutuşta, tatlılıkta ve mesleğiyle ilgili başka ne varsa hepsinde evren düzeni bakımından belki domuzla aynı sırada yer almaktadır. Siz hiç W. gibi bir domuza da dikkatle baktınız mı? Şaşılacak şeydir. Yüz insan yüzüdür, alt dudak çene üzerinden aşağı sarkar, üst dudak göz ve burun deliklerine zarar vermeden yukarı katlanarak alına kadar uzanır. Bu ağız-yüzle de domuz eşelenip durur toprakta. Bu da doğrusu gerçekte anlaşılır bir şeydir, böyle yapmayan domuzda bir tuhaflık var demektir. Şu sıra onu sık sık yakından gören bana inanmalısınız ki, işin daha da tuhafı onun bunu yapmayışıdır. Sanılır ki ne olduğunu anlamak için bir şeyi ayakla yoklaması ya da onu koklaması, çok yakından onun kokusunu alması yetecektir. Domuza bütün bunlar yetmez, böyle şeylerle asla fazla oyalanmaz domuz, vakit kaybetmeksizin var gücüyle ağzını daldırır o şeyin içine – iğrenç bir şeydir ağzını içine daldırdığı da – dört bir yanda dostlarımın, keçilerin ve kazların pislikleri bulunmaktadır –, derken mutluluktan horultulu sesler çıkarmaya başlar. Her şeyden önce bu da bana nasılsa W.'yi hatırlatır, vücudu pis değildir domuzun, hatta (insanın iştahını açacak gibi olmasa da) sevimli bir hayvandır domuz. İncelikle yere basan zarif ayakları vardır. Gövdesindeki tüm devinimler tek bir içtepiden kaynaklanır. En soylu organı olan ağzı bile kesinlikle domuz ağzıdır.

Görüyorsunuz, sevgili Elsa, bizim de Zürau'da kendi "Lucerna"mız var, W.'nin resminden dolayı teşekkür için bizim domuzcuğumuzdan hazırlanmış bir budu size yollayabilsem çok mutlu olurdum; gelin görün ki, önce benim değil domuz, sonra bütün o bol bol yiyip içmesine karşın öyle yavaş kilo alıyor ki! (Ottla'yla beni sevindirmek için) daha uzun zaman da bıçak altına yatırılamayacak.

Buradaki çeşitli hayvanlar arasında yaşamak sağlığıma çok iyi geliyor. Öğleden sonra keçileri doyurdum. Güneşlendiğim yerin önünde birkaç ağaççık var, en lezzetli yaprakları keçiler için fazla yüksekte, ben de dalları tutup, keçilerin ulaşabileceği yere kadar eğiyorum. Keçiler için dışarıdan bakıldı mı kesinlikle Yahudi tipleri dersin, çokluk hekim olur Yahudiler, ama aralarında avukata benzeyenler, Polonya Yahudileri, ayrıca tek tük Yahudi kızlar da var. Özellikle beni tedavi eden Dr. Mühlstein *(23)* dikkati çekiyor aralarında. Bugün kendilerini doyurduğum Yahudi hekimlerin oluşturduğu heyet benden öyle memnun kaldı ki, akşam sağılmak için evlerine pek gitmek istemediler. İşte böylece gerek benim, gerek onların günleri huzur içinde geçip gidiyor burada.

Unun sözünü etmekle beni utandırıyorsunuz. Sizler için önemli bir yiyecek sağlayamıyorum, ama biraz beceri sahibiyle bunun yapılabilecek gibi olması cidden üzüyor beni.

Candan selamlarla

Franz K.

Sevgili Max, "Besleme" (Ziehtochter) için çok teşekkür, yarın benim şezlong keyfimi oluşturacak. – Schreiber'den verdiğin haber tuhaf. Bu bir yana, şu sıra okuduğum kadarıyla Flaubert'in babası da tüberkülozmuş, dolayısıyla o zamanlar acaba çocuğun ciğerleri de ötecek mi (ben hırıltı için bu deyimin kullanılmasını öneriyorum), yoksa ileride çocuk Flaubert mi olacak diye birçok

yıl evde gizli saklı konuşulmuştur sanırım. – Grünberg için yaptığını candan onaylıyorum. Bir sonuç vermesi ne kadar mutlu kılacaktır kendisini. – Senin roman konusunda yeni bir haber yok mu? – Son birkaç günde benden iki mektubun eline geçmiş olması gerekiyordu. – Prag'a Ekim sonunda geleceğim.

Franz

Mektubu bir kez daha okuyorum, doğrusu bir kadına yazılacak mektup değil. Ama ben değilim bunun suçlusu, Wagner'dir.

Geçen hafta, yani 28 Eylül'de "Selbstwehr"in *(24)* yeni sayısı çıktı mı?

No: 1 – 4.X.[*1917*] – Prag Posta İdaresi

Sevgili Franz – İşte numaralamaya başladım mektupları, "Jenufa"yla birlikte bundan önceki mektubum umarım eline geçmiştir.

İki mektup ve az önce gelen paket için sana teşekkür borçluyum. Pakete dokunmak çok hoş bir duygu uyandırıyor insanda, içinde keklikler olmalı. Eve gitmeden açmayacağım. Çok teşekkür. Bana ne kadar da iyi davranıyorsun.

Şimdi gelelim sana? – Son mektubundan öğrendiğim kadarıyla, hastalığın geçmiş tümüyle. Bunu iyileştiğine ve artık öksürmediğine ilişkin (?) kesin bir açıklama olarak pek benimseyemeyeceğim. – Benim için hepsinden önemlisi, çok yakında Prag'a geleceğine söz vermen. Ayın sonu nerdeyse. Şimdi senden ricam, sevgili Franz, bu mektup eline geçer geçmez, seni ne zaman istasyondan gelip alabileceğimi bana yazman. –

Felix eskisinden daha iyi şimdi. Öyle görünüyor ki bu krizi bir kez daha atlattı. Karısı sanki önemli olan tek o varmış, başka şeyler önemsizmiş gibi büyük bir özenle besliyor kendisini, to-

parlamasına çalışıyor. Evli pek çok Yahudi kadınının arka planda yatan, başvurulmaktan posası çıkmış hilesi.

Kendimle ilgili pek bir şey yazmak istemiyorum. O kadar çok şey var ki yazılacak, başı sonu görülecek gibi değil. Var olan duruma bir değişiklik getirmek için, perişanlığım aklıma bir güzel düşünce getirdi. Günlerden bir gün baş döndürücü bir hızla korkunç derecede büyüdü, ardından nedenlerle yine eski düzeyine indi. Bu da bana alabildiğine bir hafifleme ve rahatlık olarak döndü. O günden sonra sanki yeniden yaşamaya başladım. Aslında yanımdaki iki kadının sayesinde ayakta duruyorum, sözleşmişler gibi ikisi de bana çok iyi davranıyor. Böylece çatışma ortadan kalkmıyor (yaşam boyu ceza burada da söz konusu), arka plana da itilmiyorsa da en azından bir sonraki zaman için güçlenmeye bakıyor, ben de bu arada çalışacak zaman buluyorum.

Pazar günü dinleyiciler önünde romandan *(25)* bir parça okudum, henüz isim konmamış romana da yeni eklemiştim bu parçayı. Başı romanın tümüne uymayacak diye bir korkum yok. "Savaş"ı sansür dolayısıyla zaten dışarıda bıraktım. Romanın birinci bölümü bundan böyle bir çevre betimlemesi; tuhaflığı sonradan Liberya'daki bütün o ilginç olaylarla çok iyi desteklenmekte. En azından öyle geliyor bana. – Hem şu sıra önümde gördüğüm sorunlarla karşılaştırıldığında, ikinci derece bir sorun bu. Bundan sonrasının altından kalkabileceğimden hayli kuşkuluyum.

Tesadüfen evvelsi gün tarafıma yollanmış, bana yardımcı olabilecek iki kitap geçti elime. İkisi de Hans Blüher'in, biri "Erkek topluluğunda erotizmin rolü", öbürü "Gençlik hareketinde halk ve önder". Uygarlıkta atılacak bütün ileri adımların temeli diye bakılan oğlancılığa övgü ikisi de. – Kitapları hiç ara vermeden okudum. – Ancak bugün yine kendime geldim biraz. Kitaplarda genel olarak sıradan bir erkeğin değil, Alman erkeğinin anlatıldığını görüyorum. Blüher'e göre sadece erkekler arasındaki sev-

gi, toplumsal nitelikte gerçek bir ürün ortaya konmasını sağlayabilir, oysa doğuştan kadın sevgisine eğilim gösteren erkekse topluma değil, aile çevresine yönelik bir ürün yaratabilir, dolayısıyla daha alt düzeyde bir erkek tipidir. – Prag'a geldin mi, kitapları sana veririm. Kesinlikle okumalısın bunları. – Peki, F.'yle yolladığım Scheler'in kitabını *(26)* okudun mu??? Şu sıra neler okuduğundan bana söz etmeni senden rica edebilecek kadar rahatlamış durumdayım. Bu konuda biraz bir şey yazar mısın bana?

Öyle değil mi? Zaman zaman eskisi gibi bana evdekilere gösterebileceğim gibi mektuplar yazacaksın.

Selam!

Max

[*Zürau, yaklaşık 6.10.1917*]

Hastalığımı soruyorsun. Aramızda kalsın, hastalığımı pek fark etmiyorum. Ateşlenmiyor, fazla da öksürmüyorum, bir ağrı sızı da duyduğum yok. Doğru, nefes darlığı çekiyorum biraz, ama yatarken ya da otururken bir şey yok, yalnızca yürürken ve iş yaparken eskisinden iki kat daha çabuk nefes alıp veriyorum, ancak bu da fazla bir sıkıntıya yol açmıyor. Tüberkülozun ya da bendeki türünün özel bir tür ya da özel bir isim taşıyan bir hastalık değil, önemine bakılınca ölümün kendisinin bir tohumu olduğunu, nereye kadar gelişip yoğunluk kazanacağının şu sıra belirlenemeyeceğini düşünüyorum. Üç hafta içinde iki buçuk kilo aldım, dolayısıyla buradan taşınıp götürülmemi önemli ölçüde zorlaştırdım.

Felix'le ilgili haberler eskimiş olsa da sevindirdi beni, ne de olsa ortalama durumu ya da uzaktan bakıldığında tümüyle durumu bir kesinti ya da tümündeki perspektif biraz daha rahatlatıcı kılıyor, ne var ki bunun kendisine yararından çok belki zararı do-

kunacaktır. – On beş günü geçiyor, bir ara kendisine yazdımsa da henüz cevap alabilmiş değilim. Bana darılmış olmasın? Böyle bir şey söz konusuysa, ben de ona kendi hastalığımı hatırlatır, böyle bir hastaya darılınamayacağını açıklamak kabalığında bulunurum.

Romanın *(27)* yeni bir parçası. Tümüyle yeni mi, yoksa henüz bana okumadığın parçalarının yeniden gözden geçirilmişi mi? – İlk bölümün bütünle uyum sağlayacağına inanıyorsan sorun yok demektir. – Ne kadar ilginç geliyor kulağa: "Bundan böyle önümde gördüğüm sorunlar." Aslında anlaşılır şeyler, ama ben anlamıyorum ve sende bunların biraz daha yakından karşıma çıkarıldığını görüyorum. Gerçek bir savaş bu, ölüm kalım savaşından kalır yeri yok, üstesinden gelinsin gelinmesin varlığını sürdürecektir. En azından düşman görülmüştür ya da hiç değilse gökyüzüne yansıyan görüntüsü algılanmıştır. Bu durumu enine boyuna düşünmeye çalıştım mı, kendimi düpedüz yeni doğmuş biri gibi hissediyorum, kendim karanlık bir şeyim de, karanlıkta avlanmaya bakıyorum.

Yine de pek öyle sayılmaz. Kendini tanımaya ilişkin olup, F.'ye yazdığım bir mektuptan *(28)* kopya edilmiş şu göz kamaştırıcı parçaya ne diyorsun? Mezar için iyi bir kitabe olabilirdi.

"Son amacım konusunda kendimi sorguladım mı, şöyle bir durumla karşılaşıyorum: İyi bir insan olmaya ve o alabildiğine yüce o mahkemenin isteğine uygun davranmaya yönelik bir çaba harcadığım yok, tersine son amacım, tümüyle insan ve hayvan topluluğunu kuşbakışı görmek, onların temeldeki önceliklerini, isteklerini ve etik ideallerini öğrenmek, sonra da kendimi geliştirip herkesin hoşlanacağı, hem de (işte burada sarpa sarıyor iş), bana gösterilen genel sevgiyi kaybetmeksizin sonunda cehennem ateşinde yakılmayacak tek günahkâr olarak içimdeki tüm bayağılıkları herkesin gözü önünde yaşayabileceğim kadar hoşlanacağı biri yapmaktır. Benim için önemli olan sadece insan

ve hayvan mahkemesidir, bunu da kuşkusuz sahtekârlığa kaçmadan aldatmak istiyorum."

Bu kendini tanımanın orta noktası, belki pek çok çıkarıma ve nedenlendirmeye olanak sağlamaktadır.

"Jenufa"yı aldım. Okumuyor, bir müzik parçası dinliyorsun sanki, libretto ve müzik kuşkusuz en önemli katkıyı sağlamış, ama sen bunu devcileyin bir insan gibi Almancaya taşımışsın. O tekrarları nasıl canlandırıp nefes alır duruma soktun?

Bu arada bazı ufak tefek noktalara da değineyim istersen? Yalnızca şunlar: "Schaffen"den (yaratma, yaratı eylemi) kaçılabilir mi? "Siehst du, dann soll man Dich lieben?" (Görüyor musun, o zaman seni sevmeli mi?) Bu bizim Alman olmayan annelerimizden hâlâ kulağımızda kalmış Almanca değil mi? "Mannsverstand" (Erkek aklı) – İns Wasser gefallen (suya düşmüş) yapay Almancadır. "Bange Inbrunst"un (ürkek heyecan) yeri burası mı? Yargıcın iki açıklamasını anlamıyorum: "Eğer sadece sigarı..." ve "bilgin baylar olmaksızın orada görüyorum (dikiliyorum?)..." "Memnuniyetle" sözcüğü bu önemli yerde biraz rahatsız edici. – Şarkılar için daha güzel metinler beklenirdi, Çekçede de pek iyi olmamalı bunlar. – Sırıtan ölümü seve seve Reichenberger'in *(29)* kendisine bırakırdım, ayrıca ikinci bölümün sonunun berbat edildiğini söylüyorsun, bu yerin sana özellikle zahmet verdiğinden söz ettiğini hatırlar gibiyim, belki bir çeşitleme olarak manüskride benzer bir çeviri yer almıştı. – "Kayyum"un *(30)* anlamı üzerine bir ön açıklama yapmak gerekmez miydi?

Scheler konusu pek yakında – Blüher'i bir an önce okumak istiyorum. Bir şey yazdığım yok. İçimde doğrudan yazmaya yönelik bir istek bulunmuyor. Ben de tarlafaresi gibi toprakta delikler de oyarak kendimi kurtarabileceğimi bilsem bunu yapardım.

Franz

Groß, Werfel ve dergi konusunda *(31)* kulağına gelen bir şey var mı? Peki senin Komotau-Teplitz yolculuğu?

Ottla'nın resmiyle *(32)* ilgili bir şey söylemiş değilsin, oysa (Ottla'yı savunayım) resmi sana yolladığı için öyle gururlanıyordu ki, onun için de mektubu taahhütlü yollamıştı.

[*Prag, yaklaşık 8.10.1917*]

Sevgili Franz –

Senin o şahane domuz mektubunu ve şu an cevaplamakta olduğum bir sonrakini aldım. Rahatını kaçıracağımdan korkmasaydım, mektuplarından hayli iyi olduğunun anlaşıldığını söylerdim sana. Zaten şimdi de söylemiş oldum, – Bunun ya da bir başka şeyin rahatını kaçırabileceğinden pek korkmadığıma bir kanıt: Mutsuzluğun içinde mutlusun sen. *(33)*

Felix'in darılması mı? En ufak bir iz yok buna ilişkin. Ne var ki Felix'in işi başından aşkın, vereceği pek çok saat ders için hazırlanmakta. Geçen gün söylediğine bakılırsa, sana göndereceği bir mektubu yazmaya başlamış.

Benim yolculuğa gelince, bu değil, bundan sonraki Cumartesi saat 2'de (20.X) sanıyorum buradan çıkacak, Cumartesi akşamı ve Pazar öğle öncesi de Komotau'da konuşacağım. *(34)* Sen de gelmek istemez misin? – Pazartesi öğleden sonra çalışıyorum, sana da uğrayabilirdim belki, ancak tren tarifelerine henüz pek bakmış değilim. Senin orada misafir istemiyorsan hiç çekinmeden söyle. Baum'a böyle bir şey yazmışsın çünkü, bunu büyük bir anlayışla karşılarım. – Sanırım en iyisi senin kalkıp Komotau'a gelmen. Eşim orada başlıca numarası sayılan Sch. Alechem'in *(35)* "Rat"ını (Öğüt) okuyacak. İlgi çeker mi o dersin?

Çok geçmeden Prag'a gelip, benimle Profesör Pick'e görünmeni büyük bir sabırsızlıkla bekliyorum. Kilo alman iyi, nefes

almakta zorlanman kötü. Sonuç berabere. Ama böyle olmamalı, kesinlikle tümden sağlığına kavuşmalısın. Hep düşünürüm, insan bir kez içindeki şeytanın hatırı için sapasağlam olmalı derim, çünkü hasta şeytan hiç de iç açıcı bir manzara oluşturmaz. Biz kendimiz olan canavarları besiye çekelim; böylece kendimizi olduğu gibi gün ışığına teslim ederiz, bundan böyle kötülüklerimize romantik hayaletler gibi bakılıp gözetilmesini istememiz için bahane kalmaz elimizde. – Ve bunun yanı sıra sağlığımıza kavuşursak, içimizdeki Tanrı'nın gücü de belki biraz daha büyür. Yapmamız gereken, bu son umudu elden bırakmamak değil midir?

Roman *(36)* büyüyor ve öngördüğümden bambaşka bir şeye evriliyor. – İnat etmez de Prag'a gelir, doktora gitmemize ses çıkarmazsan, içinden bir parça okurum sana.

"Sırıtan ölüm", 1. perdedeki ikinci şarkının birinci kıtası ve "ürkek ateş" Bay Reichenberg'in kafasında çakan zekâ kıvılcımlarıdır. Kalan hatalar benden kaynaklanıyor. Çekçede öylesine güzel kaçan şarkı sözleri umduğum gibi pek başarılı düşmemiş çeviride. Bütünüyle temiz bir çalışma sayıldığı söylenemez. Son kalan pürüzleri seve seve gidermek isterdim. Ne var ki, Viyana'da pürüzsüz ve pürüzlü yerler arasında bir ayrıma gidilmeksizin her ikisi de berbat edilip çıkılırsa, bunun için istek kalır mı insanda. Yargıcın söylemek istediği: 1) Sigar olmadan çeyizin o sıkıcı gözden geçirilmesi tamamlanana kadar yaşayamazdım. 2) Bilgiç yargıçlar işe karışmadan da cinayeti görür o. – Bunların dışında insanı rahatsız eden yeterince hata söz konusu, ama pek çoğunda benim suçum yok. Ancak bu bir teselli sayılamaz.

Senin olan Max

Sevgili Bayan Ottla – resmin hayli öğretici ve güzel, ama gerçek bir şezlong daha da güzeldir, çünkü göğsün daha bir özgür ve derinden nefes almasını sağlar; söz konusu durumda da önemli olan budur.

[*Prag, yaklaşık 13.10.1917*]

Numaralamanın başlamasından bu yana dördüncü mektup. –

Sevgili Franz!

Ekte senin hayvan öykülerinin *(37)* "Jude"de basılmış olduğunu da okuyabilirsin. Bu sayı benim elime geçmedi henüz.

"Selbstwehr"in son sayısı ilginçti, öyle değil mi? – Sorduğun bir soru için ayrıca cevap borçluyum sana. Yeni yıldan sonraki ilk hafta dergi gerçekten çıkmadı.

Benim 2 nolu mektubum eline geçti mi? – Komotau işi henüz olgunlaşmış değil. Belki ayın 27'sine ertelenecek.

Sana dün bir "Aktion" gönderdim. Bu arada aklıma geldi, benim Radetzky Marşı'nın *(38)* basılı olduğu "Aktion"u henüz geri yollamış değilsin.

"Prager Tagblatt"ta Teweles'in magazin yazısını *(39)* – Pazar günü – okudun mu? Goethe'nin Bayan von Stein'la ilişkiyi nereye kadar vardırdığını her Almanın bilmesi gerekir. Föyotonu "Aktion" için *(40)* kesip sakladım.

Werfel'in, Pick'in, Stößinger'in, Herbert von Fuchs'un ve Leppin'in imzalarıyla zenginleşen bizim sirküler, "Prager Tagblatt"ta oldukça heyecan yarattı. Bu konuda akla gelecek bütün düşünceleri temsil eden yazı işleri müdürü Kellner'le bir görüşme yaptım. Bu, seyrek rastlanır bir görkem içinde kutlanan sıkıcı bir fener alayıydı. – Haberlerini bekleyen

Max

[*Zürau. Yollanış tarihi: 13.10.1917*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Franz Kafka, Posta Flöhau

Sevgili Max, senin "mutsuzlukta mutlu" sözünü beni ve başkalarını düşünerek içinde taşımana, hem de darda kalınca bir saptama ya da bir hayıflanma ya da bir uyarı değil, bir eleştiri olarak kullanmak üzere bunu yapmana her zaman şaşmışımdır. Bu "mutlulukta mutsuz" sözünün aynı zamanda içerdiği art düşünceyle ne anlama geldiğini bilmiyor musun? Belki "mutlulukta mutsuz"un aynı zamanda içerdiği o gizli art düşünceyle olumsuzluk ekine o damga vurulmuştur. Bir kimse "mutlulukta mutsuz" ise, öncelikle o kişi dünyayla uygun adım yürümekten çıkmış anlamına gelir; yine bir diğer anlamı, her şey kopup un ufak olmuş, ilgili kişiden yerlere dökülüyor, kırılıp dökülmeden hiçbir şey artık ona ulaşamıyor, o da hiç birinin peşinden gidemiyor demektir. Benim durumuma gelince, pek öyle kötü sayılmaz ya da en azından şimdiye kadar kötü değildi, mutluluk da mutsuzluk da tastamam gelip buldu beni. Ancak bunun ortalamasına gelince, haklısın kuşkusuz, şimdiki zaman açısından da son derece haklısın. Ancak bana bunu bir başka tonda söylemen gerekir.

Senin bu "mutluluk" karşısındaki duruşuna benzer şekilde ben de "kökleşmiş üzüntü"ye eşlik eden bir başka şey, yani bu üzüntünün onsuz görülemediği kendini beğenmişlik karşısında bir duruş sergiliyorum. Sık sık, son olarak da Thomas Mann'ın *Neue Rundschau*'daki Palestrina yazısının *(41)* ardından düşündüm. Mann, yazılarını açlıkla beklediğim biri; bu yazısı da olağanüstü bir yemek benim için; ne var ki, içinde yüzen (mecazi anlamda) Salus'unkilere benzer saç buklelerinden *(42)* dolayı yenmekten çok hayranlıkla seyredilecek bir yemek. Öyle görülüyor ki, üzgünse insan, dünyanın üzücü görünümünü daha da pekiştirmek için banyodan sonra kadınların yaptığı gibi uzanıp gerinmelidir.

Komotau'a geliyorum kuşkusuz. Misafirlerden korkumu yanlış anlama. Benim istemediğim şey, insanların uzun bir yolculuk ve hayli masraftan sonra buraya, buradaki güz havasına, ıssız (yabancı için) bir köye, yabancı için ister istemez bir evin dağınık düzenine, ufak tefek pek çok rahatsızlığa, hatta hoşnutsuzluğa çıkıp gelerek beni ziyaret etmek isteyen, bazen can sıkıntısı (en kötüsü de bu değil benim için), bazen aşırı duyarlık içindeki, kimi gelen ya da gelecek olan ya da yollanacak olmasıyla tehdit edilen bir mektuptan dolayı korkuya kapılarak, bazen kendi yazdığı bir mektuptan dolayı rahatlamış, bazen gerek kendisi, gerek rahatlıkları konusunda ölçüsüz tasaya kapılmış, alabildiğine iğrenç gözüyle baktığı kendisini içinden tükürüp atacak gibi olmuş ve böylece Faust'un çevresindeki köpek gibi daireler çizerek yaşayan beni ziyaret için gelmemeleridir. Ama sen bir fırsatını bulup buraya uğrarsan, benim değil, Komotaulular için bundan güzel ne olabilir? Öğleyin Zürau'da olabilmen için Pazar günü Komotau'dan erken yola çıkacaksın, yoksa beni ziyaretin söz konusu olamayabilir (şu sıra tren tarifesi ancak şöylece aklımda). Ama dediğim gibi yaparsan, Pazar akşamı yine rahat rahat Prag'a dönebilirsin, geceyi burada geçirip Prag'a dönmen tavsiye edilecek gibi değil, çünkü öğleyin Prag'da olmak istiyorsan Pazartesi çok erken zamanda buradan yola çıkman gerekecek, ayrıca o saatte trene Prag için bir vagon eklemeleri kolay olmayacak, çünkü şu sıra tarlalarda işten göz açılmamakta. Öte yandan ben de belki sizinle birlikte dönerim Prag'a, tek başıma yapabileceğim bir şey değil bu, bürodan gelen dostça mektuplar ve özellikle büroda görünmemin gerekliliği hayli gözümü korkutmakta.

Diyeceğim şöyle bir plan yaptım; Cumartesi günü Michelob'da sizin trene bineceğim; Pazar günü de hep beraber Zürau'a gidecek, oradan da yine hep beraber Prag'a döneceğiz.

Sözünü ettiğin, kendimi sağlıklı kılmamı gerektiren nedenler

güzel, ama ütopik şeyler. Bana verdiğin ödevin, belki anne ve babamın ya da daha iyisi halkımın evlilik yatağının üstündeki bir melek üstesinden gelebilirdi, yeter ki bir halkım olsun.

Bütün iyi dileklerim roman *(43)* için. Senin romana kısaca değinmen büyük bir anlam taşıyor. Roman, Prag'da büronun üzerimde oluşturacağı yüke karşın kendimi az buçuk dengede tutmama katkı yapacaktır.

Sana ve eşine candan selamlar. Ancak kabare havası içinde değilim, asla da olmadım. Ya siz? Kabareler bile bundan böyle hayatımdan uzaklaştırılmıştır. O "ses topları" gümdürdediğinde benim o akciğer tabancamla hangi deliğe kaçıp sığınabilirim? Ancak aradaki bu oran zaten öteden beri yok değildi.

Franz

Komotau'da Pazar günü ne zaman işini bitirebileceğini vakit geçirmeden bana yaz ki, birlikte Zürau'a gidip gidemeyeceğimizi, trene eklenen vagonun bizi almasının gerekip gerekmeyeceğini, ayrıca bagajımı nasıl hazırlayacağımı bileyim.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 15.10.1917*]
Bay Dr. Franz Kafka, Zürau, Flöhau
[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

No: 5

Sevgili Franz –

az önce aldım (13.10 tarihli postane damgalı) mektubunu, demekten gelen habere göre Komotau'da ancak Kasım sonunda okuma saatini gerçekleştireceğimi hemen bildiriyorum sana. Dolayısıyla senden öncelikle ricam, bir gün bile ertelemeden Prag'a dönmen.

"Hemen" yazıyorum bu mektubu, çünkü roman beklemek is-

temiyor. Yaptığım değişikliğin ardından bu ilk gündür ki gerçek bir hevesle onu yazmayı sürdürüyorum. Şu sıra kendimi biraz mutlu hissediyorsam, belki gerçekten o dile gelmeyen tarifsiz sıkıntılarla satın alınmış bir mutluluktur bu.

Bu hafta içinde kesinlikle gel Prag'a, lütfen!

Bayan Ottla'ya dün yazdım! Candan selam.

Max

Bugün senin o güzel öykülerinin birincisiyle geldi "Jude" dergisi.

[*Kartpostal. Damga: Prag*]
Bay Dr. Franz Kafka, Zürau, Flöhau
[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

19.10.17

No: 6

Sevgili Franz!

Az önce Komotau'dan haber geldi; 27 Ekim'de orada bir okuma saati düzenlememi istiyorlar. Ben de evet dedim. Dolayısıyla seninle Michelob'dan Komotau'a gidip, oradan da Pazar öğle sonu Prag'a dönebileceğiz. Programdaki sürekli değişiklikten dolayı bana kızma. Benim elimde bir şey yok. 3, 4, 5 nolu gönderilerime karşılık senden bir cevap alamadım.

Senin olan Max

[*Damga: (Flöhau), 20.(10.17)*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Franz Kafka, Zürau, Flöhau

Sevgili Max, daha öncekileri azaltamayacağıma göre, sana şimdi elden geldiğince az rahatsızlık vermeye bakacağım.

Aktion dergisi bende, diğer pek çok şey de öyle, hepsini yanımda getireceğim sana. Senden gelecek her gönderi beni işte öylesine sevindiriyor. Radetzky Marşı, kuşkusuz senin onu bir şiir gibi okuduğun zamanki izlenimi bırakmadı üzerimde. Ama bunun dışında da bir şey eksikti içinde. Acaba kısaltmadan mı kaynaklanıyor? Bunun olmaması gerek. Marşta esrimenin ardından kin ve nefret boy verip çıkmakta. Ne var ki, daha önce bu kin ve nefretin azar azar büyüdüğü görülmüyor. Belki yer gerektiğince geniş değil bu tersine dönüşüm için, belki de geniş olmayan kalpteki yer.

Teweles'in magazin yazısı, belki geçenlerde Werfel üzerine zekice-berbat bir yazı kaleme alan Kuh *(44)* için bir incelik dersi olarak kaleme alınmıştı. Böyle bir yazının kaleme alınmasına yol açan ruh durumu anlaşılır gibi değildir. Oysa bu bilmecenin oluştuğu masada, onun yanı başında oturuyordum. Özellikle Goethe'nin de taştan olmadığını not ettim kendim için. Ama yazı tümüyle Frau von Stein'a ilişkin hüzünlü bir kitap yazdığına inanan, bu yazıda onun bütün zaman belli ki gözyaşlarıyla karışık bir şaşkınlık içinde – Goethe'nin pantolonlarıyla ilgilendiği anlatılan o yaşlı hanımefendinin *(45)* canını sıkmıştır.

Komotau'daki heyet Prag'a dönüşümü biraz güçleştirmiş bulunuyor, ben yine de Prag'a döneceğim kuşkusuz, şimdilik Ottla'yı yolluyorum, bir baksın bakalım "ortalık nasıl". Ben de ay sonunda gelirim.

Selbstwehr'deki başyazıya şöyle bir göz atıldı mı, içerdiği protesto gücü ve atak havası bakımından adeta senin kaleminden

çıkmış denebilir. Ancak birkaç yer var ki, bunu kesinlikle ileri sürmekten alıkoyuyor beni. Yazıyı Helmann *(46)* mı yazdı acaba?

Candan selam

Franz

[*Kartpostal. Damga: Flöhau, 22.10.17*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, Flöhau

Sevgili Max, demek 27'sinde Komotau'a gidiyorsun, Komotau'dakilerin durmadan değişen kararları, insanı kuşkusuz hayli sağa sola savuruyor, en çok da seni. Doğrusu senin Komotau'a gitmen olmasaydı, ben henüz Prag'a dönmez, en azından 14 gün daha burada kalırdım. Benim için önemli olan yalnızca buradaki yaşam değil, aynı zamanda ondaki tutarlılık; Zürau'dan gidersem bu tutarlılıktan olurum. Son günlerde – kendimi çok iyi hissediyorum oysa – hiç iştahım yok; ya zayıflarım da, doktor beni Zürau'dan, bu ele geçmeyecek yerden uzaklaştırırsa diyorum? Bunlar seni görmenin, seninle konuşmanın sevincini ağzını tıkayan kaygılar. Bir şey daha: dişlerimdeki tedavi dolayısıyla sanırım en azından üç gün Prag'da olmam, öte yandan büroya da bir görünmem gerekecek. Yani özgürlük bırakılıp, kölelik günleri ve kasvetli günler yaşanacak.

K.'ye gitmen sanırım artık kesinlik kazanmıştır? Bir iptal söz konusu oldu mu, telgrafla bildirirsin bana. Sen olmadın mı oraya gitmek istemem. Kaldı ki senin okuma saatinde hazır bulunmak, seninle geçmiş yaşamındaki çalışmaları paylaşmak istiyorum.

Franz

[*Kartpostal. Damga: Prag, 2.11.17*]
Bay Dr. Franz Kafka, Zürau, Flöhau
[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

2.XI
No: 1

Sevgili Franz!

Sendeki iki taslağı *(47)* beni söyleyerek doğrudan Froylayn Leontine Sagan'a – Frankfurt am M., Bürger Sokağı 4 – yollayabilir misin? Ben de bugün Fuchs'unkilerle kendi çalışmalarımı ona yollayacak, senin de taslakları doğrudan kendisine göndereceğini bildireceğim, bu işin daha çok ertelenmesini istemiyorum. Geçenlerde aklımızdan çıktı bu, dolayısıyla benim şimdi böyle davranmama karşı durayım deme lütfen. –

Senden bir an önce yerine getirmeni istediğim bir ricam var: Nefes alırken zorlanmana, ayrıca öksürmene dikkat edecek, baktın ki bunlar bir türlü geçmedi, güneye gitmek ya da yüksek bir yerde kalmak şıklarından biri üzerinde karar kılacaksın. Ne olur, çok ciddiye al bu söylediğimi, senin dişinden daha önemli bu, diş nasıl olsa seni öldürmez.

Senin olan Max

[*Damga: Flöhau, 6.11.17*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Franz Kafka

Sevgili Max, bugün ziyaretçilerimiz vardı, benim hiç istemediğim bir şeydi, bürodaki froylayn *(48)* (ne yaparsın, Ottla davet etmişti), ayrıca onun yanına takıp getirdiği yine bürodan bir bay (hatırlarsın belki, bir gece bazı konuklarla rıhtım boyunda yürüyorduk, derken ben bir çifte dönüp bakmıştım, işte bu çiftti) Ka-

tolik, aslında mükemmel bir adam, hoş ve ilginç biri (eşinden ayrılmış), ama buraya gelişi bir sürpriz; zaten geleceği daha önceden bildirilen bir konuk bile yeterince sürpriz oluşturur. Böyle sürprizlerle başa çıkabilecek biri değilimdir ben. Kız karşısında geçici bir kıskançlıktan büyük çapta bir rahatsızlığa, oradan da bir çaresizliğe uzanan duygular belirdi içimde. (Söylediğimin doğru olup olmamasına aldırmaksızın kıza adamla evlenmesini tavsiye ettim.) Tümüyle o uzun gün tam bir çaresizlik içindeydim, bu arada içimde uyanan pek çirkin duygulara da değinmiyorum. Veda saatinde biraz hüzün içeriyordu, alabildiğine bir anlamsızlık, midenin rastgele bir kaprisi ya da buna benzer bir şey işte. Genelde sıradan diğerleri gibi bir ziyaret günüydü, yani öğretici, ama sık sık yaşanamayacak bir öğreti.

Bunları anlatmamın nedeni, bizim "geçici kıskançlık" konusundaki söyleşilerimizle ilgili olması. Günün tek iyi anıydı, bir düşmanım vardı şimdi çünkü, başka zaman "boş alan" adeta kaypaktı.

Frankfurt'a bir şey yollamıyorum, beni ilgilendiren bir şey olarak görmüyorum bunu çünkü. Yollarsam bunu yalnızca kendimi beğenmişlikten yapmış olurum, yollamazsam yine kendimi beğenmişlikten, ama sadece beğenmişlikten değil bu kez, ondan daha iyi bir şeyden. Gönderebileceğim oyunlar aslında benim için bir anlam taşımıyor, sadece onları kaleme aldığım an'a saygı duyuyorum. Artık içlerinde işine yarayan pek çok şey bulacak bir kadın oyuncu *(49)* bir anda ya da ağır ağır içlerine yuvarlanacakları hiçlikten bir gece onları tutup çıkarmaya bakacak, öyle mi? Boşuna zahmet.

Nefes darlığı ve öksürük. Aslında haksız sayılmazsın, Prag'dan beri ben de bu konuda eskisinden çok daha dikkatliyim. Bir başka yerde açık havada daha çok şezlongda yatabilir, beni daha çok güçlendirecek bir havayı soluyabilirdim vb.; ne var ki – bu da sinirlerim, o da akciğerlerim için pek önemli – hiç-

bir yerde kendimi kız kardeşimin yanındakinden daha rahat hissetmeyecek, hiçbir yerde (ziyaretçiler dışında bunun, ama bunlar da seyreklikleri dolayısıyla huzurlu yaşamın içine geride fazla bir iz bırakmaksızın gömülüp gidecektir), hiçbir ev ve otel yaşamına kız kardeşimin yanındakinden daha az direnişle, öfke ve sabırsızlıkla katlanmam gerekmeyecekti. Kız kardeşimde, bu şekliyle hepsinden kolay uyum sağlayabileceğim yabancı bir şey var. Steckel'in *(50)* bir ara benim için ve çok sayıda diğer hasta için söylediği "kişilik korkusu" bende gerçekten söz konusu, ama ruh sağlığına ilişkin korkuyla bir tutulmadıkça bunu pek doğal karşılıyorum; ne de olsa gün gelip kişiliğe gereksinim duyulacağı ya da kişiliğin kullanılabileceği umudu, dolayısıyla bunun hep hazırda tutulması gereği kaybolmuyor. Hiçbir yerde bana yabancı bir şey karşısında kız kardeşimin yanında olduğu kadar ayaklarım öyle sağlam yere basmamıştır. Söz konusu yabancı şeye boyun eğebilirim; yerde serilmiş yatan bir babaya boyun eğebilirim. (Onun ayağa kalkıp benim yerde yatmamı çok istesem de, bunu yapamam.)

Romandan *(51)* bana üç parça okudun. İlk parçadaki müzikle üçüncü parçadaki saydamlığı mutlulukla içime aktardım (ilk parçadaki gerçekten "Yahudice" yerlerin bazı noktaları sanki karanlık bir salondaki ışıklar hep birden bir yanıp bir sönüyormuş gibi gözlerimi rahatsız etti). İkincisi karşısında gerçekten durakladım, ama senin sözünü ettiğin sakıncalardan dolayı değil. Rulet oyunu, *(52)* senin Yahudilik anlayışında gerçekten Yahudice bir oyun mu? Olsa olsa Yahudilik, Ruth'un kafasının içinde bir başka oyun oynamasında yatıyor, ama önemli olan bu değil. Oyundaki bu sertlik kendi kendine ve sevgiliye reva görülen bir işkence ise, o zaman anlayışla karşılardım bunu. Ama ne Ruth'la ne de senin yaşamınla doğrudan nedensel bir ilişkiden yoksun bağımsız bir inançtan kaynaklanıyorsa, o zaman karamsar bir inançtır bu, rüyada Filistin'i görmeye benzetilebilir ki gerçekte

de söz konusudur bu. Ne var ki, tümüyle Hindenburg'un o ünlü yarma olayını temel alan bir savaş oyunu oynanıyor adeta. Belki yanlış anlıyorum seni, ama özgürleşmek için sayısız olanaklar bulunmasa, özellikle yaşamımızın her anında böyle olanaklar karşımıza çıkmasa, belki hiçbir özgürlük söz konusu olmayacaktır. Ne var ki, gerçekten yanlış anlıyorumdur seni, çünkü özgürlük oyunu sürekli yineleniyor, belli bir anda atılmış yanlış bir adımla her şey değil, yalnızca o an kaybediliyor. Ama o zaman bunun söylenmesi gerekirdi, bir defa hastanın sağlığına kavuşması için bir hemşirelik gözetimiyle *(53)* yapılması gerekirdi bunun.

Franz

Bugün Wolff'tan 102 adet "Betrachtung" (Gözlem) *(54)* için hesaplaşma geldi, şaşılacak kadar yüksek bir rakam, ama sana söz verdiği parayı göndermiyor, ayrıca "Landzarzt" (Köy Hekimi) *(55)* için yolladığı bir şey yok.

İlişikte senin not defterine kaydetmeyi unuttuğum beslenme görevi açıklaması.

Lütfen, Max, her zaman "die Jüdische Rundschau"ı (Yahudi Panoraması) *(56)* hiç aksatmadan yolla bana. – Ottla, iki hafta sonra Prag'a dönmek istiyor, benim emekliliğimi sağlamaya çalışacak.

[*Prag*]
8.11.1917
Sevgili Franz –

Burada bulunmandan ve üzerimdeki etkini kuşkusuz hissetmemden sonra (özellikle Komotau'da da dünyayı düzeltmeye yönelik henüz emekleme dönemindeki çalışmalara hayli ciddi bir gözle bakman beni duygulandırdı) biraz rahatladım. Bu du-

rum ne kadar sürer bilmiyorum. Böyle çilelerden sonra hiç direnmeden, hatta zevk düşkünü biri gibi derinlerde yatan nedenlerini sorgulamadan huzurun keyfini çıkarmamı kimse kötü karşılamasın. – Şu sıra eşimle birlik beraberlik içinde hayli sessiz yaşayıp gidiyorum. Onun Franz Amca üzerine "Selbstwehr"in gelecek sayısında çıkacak bir yazıyı *(57)* kaleme almış olması doğrusu beni sevindirdi. – Öfke ve umutsuzlukları dışarı salacağım bir baca buluyorum romanda.

"Ufak tefek yardımlar" işte. – Bundan böyle kendimi yakın hissettiğim o büyük dönüşten beni çekip aldığına göre belki şeytani şeylerdir. – Söylediğin gibi gözün sadece bir şeye odaklanmasının gereğini ben de içimde senin gibi derinden derine duyumsuyorum. Ancak senin için belki söz konusu olmayan bir güçlük var bende. Bu da o bir şeyin yaşadım yaşayalı sadece özel durumlarda, noktamsı kısa bir süre tam da benim sevgi ya da müzik ya da sosyal yaşam gibi (bunlar benim üç baş meleğimdir) bazı dünyevi konularla kendimi içten içe bağlı hissettiğim zamanlar anlık kısa dalgınlıklar olarak kendini açığa vuruyordu. Yani senin şimdi kuşkusuz başarıyla ve hayranlık uyandıracak şekilde gerçekleştirdiğin gibi, kendimi dünyadan soyutlayıp arıttığımda o şeyle karşılaştığım yoktu, – hayır, Tanrıyı ancak dünya işlerine daldığım zaman adeta tesadüfen, insanın önünden acele geçip giden bir esinti olarak hissediyordum. – Benim huzursuz ve kuşkucu durumum da nerdeyse havasız mekânda bir dönüş için gücümün elverip vermeyeceğini, bunun da benim yazgımı oluşturup oluşturmadığını bilemeyişimden kaynaklanıyor. – Dolayısıyla yazdıklarım natüralizmin akla gelen tüm pisliklerini barındırıyor içinde. Bir ara "Esther"de olduğu gibi pisliklerden arınmış bir şey yazabiliyorsam, bu da ancak yüzünü belki görmeye pek katlanamayacağım Tanrının sessizce önümden geçip gidişindendir.

Diyeceğim gözümü çok'tan alıp tek'e yönelttim mi, o zaman

(belki?) ne tek'i ne çok'u göreceğim. Çoğa bakıp da teki arayacak oldum mu, tek birden parıldayıveriyor önümde, ama o zaman ben çok'tan öylesine kirlenmiş durumda oluyorum ki, bu parıltının sahte bir parıltı olmasından kuşkulanıyorum. "Esther"e sevgim işte bu kuşku dönemine rastgelmiş olabilir. Ama buna bir ilerleme denemez, ne de olsa bir korsanlıktır bu, rahat ve etkin bir yaşamın kabuğu altındaki derin güvensizliktir - - -?

Ekte senin için bir davet.
Bazı matbu şeyleri ayrı olarak yolluyorum.

Senin "Jude"nin Ekim sayısında çıkmış insan olan maymun öykünü *(58)* kız kulübünün *(59)* topluma açık akşamında eşimin oradakilere okumasına izin vermek ister misin? Senin öykünle birlikte Fuchs'tan *(60)* ve Feigl'dan *(61)* da şiirler okunacak. – Bana Fuchs'un adresini verebilir misin? Şiiri Feigl'ın kendisine okutmak daha mı iyi olur acaba? Akşama "yeni kuşak" (?) ismini vermek onu ve ulusal ekonomi konuşmalarını yaptığım Chewra salonunda *(62)* düzenlemek istiyoruz.

Aynı salonda yapılan Yahudi akşamı ziyaretçi akınına uğramıştı; ne var ki, bize uzak duran çevreler üzerinde karışık bir izlenim bırakmış olacak. Ben orada değildim.

Wolff alacaklarımı çok eksik hesaplamış (*Tycho*'nun satışını 8000 adet göstermiş sadece, oysa 25000 adet satmış bulunuyor); ben de 12 sayfalık bir mektup yazarak itiraz ettim. Yine benim "Ölümden Sonra İlk Saat"i *(63)* hiç hesaba katmamış. Yayınevinde rezalet diz boyu, ne var ki yayınevinin çıkarı bundan asla olumsuz etkilenmiyor. –

Sen de eksik gördüğün şeyler varsa, bana hepsini ayrıntılı yaz.

Ne olur, öksürük ve nefes darlığındaki durumu eksiksiz yaz bana. Belki bir ara yeniden tartılman gerekiyordur? Ateşin de vardır belki? – Hava öyle berbat ki, seni zorla, gerekirse anne ve babanla açıkça konuşarak, güneye yollamamakla bağışlanmaz bir suç işlediğimiz dönüp dolaşıp aklıma geldikçe içim içimi yiyor. – İnatçılığından vazgeçmeyecek oldun mu, bu son çareye başvurmakta kararlıyım. Aralık ayında bir Pazar kesinlikle Zürau'a gelecek ve sağlığın konusunda bilgi edineceğim. Baktım ki durumunda köklü bir iyileşme yok, iyileşebilmen için şimdiki bu rahatlığını gözden çıkarman gerekecek.

Genellikle, örneğin senin hastalığında güney iklimi gibi kesinlikle çare gözüyle bakılan önlemleri hastaların ruh derinliklerinde etkisizleştirdiğini gördüm. Genel olarak önemli gözüyle bakılan şeylere karşı insanlarda bir güvensizlik vardır. Örneğin, ben Paris'teki balo salonlarının diğer büyük kentlerdekinden farklı olduğuna inanmamışımdır. İnanmamamın nedeni de bütün dünyanın farklı olduğu konusunda fikir birliği içinde olmasıdır. Bugün bile midyelerin lezzetli olduğuna inanmam. Nedeni de herkes tarafından son derece nefis bir yiyecek olarak el üstünde tutulmasıdır. Şampanya için de aynı şey söz konusudur; ne var ki, bu konudaki görüşümde bir bocalama var artık. Neden olmasın ki, insanlar *consensus omnium*'a* karşı çıkar, sonra da örneğin Paris'teki balo salonlarındaki gibi (en başta metafizikle hiçbir ilişkisi bulunmayan pratik yaşamda) *consensus omnium*'la doğru davrandığı sonucuna varır. Yüzyıllar boyu yaşanmıştır bu, öyle bir çırpıda gözardı edilemez. – Schubert liedlerinin yazılı olduğu defterlerin en çok satan birincisinde gerçekten en güzel liedler vardır ve Shakespeare unutulup gitmiş Marlowe'dan gerçekten daha değerlidir.

Güneydeki iklim konusunda da böyledir durum. Aslında bunun kesin bir çare olduğuna inanıyor değilsin (ben de öyle), – ne-

* İnsanların belli görüş ve düşüncelerde uzlaşmaları. (ç.n.)

denine gelince, bütün akciğer hastalarının "sözde" güneyde sağlıklarına kavuşuyor olmasıdır. İçinden gelen sese aldırmayarak kalkıp güneye gideceksin ve daha ilk gün durumunda öyle bir hafifleme hissedeceksin ki, genellikle benimsenen bu çareye karşı neden öyle uzun zaman karşı çıktığını anlamayacaksın.

Ekmek ve tereyağı için Bayan Ottla'ya çok teşekkür. Ama ben bu teşekküre ikinizin de yanlış anlamaması gereken bir rica ekleyeceğim. Bir daha böyle değerli bir şey yollamak isterseniz, parasal değerini de yazın yanına, bize büyük bir lütufta daha bulunmuş olursunuz, böyle iyi bir tereyağı Prag'da hiç ele geçecek gibi değildir çünkü. Zahmetiniz, ayrıca tereyağına ek olarak gönderdiğiniz ekmek için zaten size teşekkür borçluyuz. – Ne var ki, hediye almanın bir kural durumuna gelmesi insanı utandırıyor biraz. Bunun nedenlerini eksiksiz söyleyemeyeceğim, ama utanma duygusu tartışılmaz şekilde yaşıyor içimde ve karar verdim, şimdiden sonra bir çözümlemesine kaçmadan boyun eğeceğim bu duyguya. Ben nasıl sizin duygularınıza, yeter ki doğrudan zavallı Franz'ı öldürme amacına yönelik olmasın, saygı göstereceksem, siz de iyi dostlar olarak benim duygularımı saygıyla karşılayın lütfen. Candan selamlar!

Max

[*Kartpostal. Damga: Prag, 8.11.17*]
Bay Dr. Franz Kafka, Zürau, Posta Flöhau
[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

No: 4

Sevgili Franz –
Sana daha bugün bir mektupla matbu kimi şeyler yolladımsa da, ama şimdi bir şey daha geldi aklıma.

Bay Langer uzun bir aradan sonra ilk kez geldi bana, işçi-kaza sigortasında kendisine arka çıkmanı bekliyor. Sakalını kestirecek. Yalnızca Cumartesileri serbest kalsın istiyor, gerekirse Cumartesi akşamı gündüzden kalan işi yapıp çıkaracak. – *Komptoir** konusunda yeteri kadar bilgisi var.

Aile içindeki çatışmalar dolayısıyla hayli sıkıntıda, kendisine büyük bir hizmette bulunmuş olacaksın.

Senin olan Max

[*Kartpostal. Damga: Flöhau, 14.11.17*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[Gön.:] Dr. Kafka, Prag, Poric v.v 7

Sevgili Max, yolladığın kartı, mektubu ve matbu gönderiyi (*Judische Rundschau, Aktion, Selbstwehr*'in özel baskısı *(64)*) aldığımı bildirmek için şimdilik bu kartı yolluyorum. Nedense senin mektubunla kartın ancak bugün, ayın 13'ünde geldi. Ama olsun, önemi yok, mektuplarından duyduğum sevinç zamana bağlı değil. – Langer'e bu şekilde yardımcı olamam. Kurum Yahudilere kapalı. Sadece kendi keyfim için kuruma yeni alınacak birinin Cumartesileri çalışmama arzusu gibi bir suikaste müdüre karşı başvurmak – bunu yapamam doğrusu. Kurumda çalışan iki Yahudinin nasıl olup da (bir üçüncüsünün yardımıyla) oraya alındığı anlaşılır gibi değildir ve böyle bir şey bir daha da tekrarlanmayacaktır. Ama belki bizim kendi işyerimizde çalışabilir Langer, ancak bunun için – neden yapılamasın – babama karşı sorumluluğu üstlenmek gerekecektir. Sen bir ara gelip annem, kız kardeşim ya da kuzinimle konuşamaz mısın, ben geleceğini haber vereceğim kendilerine. Peki ama Langer güçlü kuvvetli bi-

* Özel olarak tezgâh, genel olarak satış noktası anlamında Fransızca sözcük. (ç.n.)

ri, neden çiftçilik yapan Yahudi bir kiracıya gidip yanında çalışmıyor? – "Franz Amcaya selam" *(65)* çok hoş, ama bir yumuşaklığı içeriyor. Bir teyze kuzeninin sevdiği birini dövemez.

Franz

Ottla, L.'nin bizde çalıştırılamayacağı görüşünde, kendisi babamı ve işyerini bizden iyi biliyor.

[*Damga: Flöhau, 2(0?).11.17*]
Bay Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, Posta Flöhau

Sevgili Max, yaptığım basit ve anlaşılır bir şey: Ben kentte, ailede, işte, toplum içinde, sevgi ilişkisinde (bunu başa koy istersen), var olan ve var olmasına çalışılan kendi halkımızın içinde, bütün bunlarda yaya kaldım, hem de – kesinlikle gözledim bunu – çevremdeki kimsenin kalmadığı kadar. Aslında çocukça bir düşünce bu ("kimse benim kadar kötü değildir"); ileride düzeltilmesi durumunda yeni üzüntülere yol açar, ama artık kötülük ve kendini suçlama yoktur ortada, kendini kanıtlayamamış olmanın açıkça içte işitilen sesi söz konusudur, düşünce ayakta kalmış ve kalmaktadır. Bu yaşanmamış yaşama eşlik eden acılara katlandığım için övünmek istemem. Geriye bakıldı mı baskısına dayanılması gereken olaylarla kıyaslandığında hak edilmediği kadar önemsiz sayılacak bu acılar yine de bundan böyle katlanılamayacak kadar büyüktü ya da çok büyük değilse bile kesinlikle anlamsızdı. (Bu bataklıklarda anlam sorusu sorulabilir belki.) Bütün bunlardan belki daha çocukluk yıllarından beri kendini buyur eden çıkış yolu intihar değil, onu düşünmekti. Kendi durumumda beni intihardan uzak tutan özel bir ödleklik değil, yine anlamsızlıkta sonlanan "Elinden hiçbir şey gelmeyen sen tutup da

özellikle bunu mu yapacaksın? Nasıl cesaret edip böyle bir düşünceyi geçirebiliyorsun aklından?" sözüydü. Sonradan giderek başka düşünceler gelip katıldı buna, intiharı düşünmeyi bıraktım. Bu durumda ileride beni bekleyen karmaşık umutlarla, tek başına yaşanan mutluluk ve şişirilme kendini beğenmişlikler üzerinden açıkça düşünüldü mü (üzerinden sözünün hayatta kalmanın izin verdiği kadar seyrek üstesinden geliyordum) sefil bir yaşam, sefil bir ölümdü. "Sanki utanç o öldükten sonra da yaşayacaktı" sözü *Dava* romanındaki yaklaşık son sözdü.

Bu derece eksiksiz olacağını şimdiye kadar sanmadığım (tüberküloz kendi güçlerim arasında sayılmayacağına göre) kendi güçlerimle bulamayacağım yeni bir çıkış yolunu artık önümde görüyorum. Yalnızca görüyor, yalnızca gördüğüme inanıyorum, ama o yolda yürüdüğüm yok henüz. Bu yol da benim sadece kişisel, sadece karından konuşmamdan değil, aksine davranışımla kendimi burada kanıtlayamayacağımı açıkça itiraf etmemden oluşuyor. Bunun için şimdiye kadarki yaşamımın siluetini tam bir kararlılıkla çizmekten başka şey yapmam gerekmiyor. Bunun hemen ardından gelecek sonuç da kendimi toparlayıp, bundan böyle anlamsızlıklarda kendimi dağıtmamam, gözlerimi açık tutmam olacaktır.

Bu amaca varılmış olsa bile – böyle bir şey söz konusu değil – hayranlık duyulacak bir yanı içermeyecek, yalnızca tutarlı bir niyet olacaktı. Sen buna hayranlık duyulacak bir amaç dersen, bu beni kendini beğenmiş biri yapar, ben öyle olmadığımı bilsem bile kendini beğenmişliğin coşkularını yaşatıp durur bana. Ne yazık ki öyle. İskambillerden kurulup çatılan çürük bir ev, onu yapanın böbürlenip bir nefes almasıyla yıkılır. (Allahtan ki yerinde bir karşılaştırma değil bu.)

Bu konuda görme diye bir şey varsa, senin izlediğin yolu senden tümüyle değişik görüyorum. Sen dağınık şeyleri bir arada tutabiliyorsun, ben yapamıyorum bunu ya da şimdilik yapamıyo-

rum. Bizim giderek birbirimize daha çok yaklaşmamız, ikimizin de "yürümekte olmasından" kaynaklanıyor, şimdiye kadar ikide bir sana yük olduğum duygusu uyandı içimde.

Senin "Kuşku" dediğin şey kimi zaman bana öyle geliyor ki, sadece senin yoğunluk nedeniyle edebiyat ve siyonizme (ikisi gerçekte aynı şey) ayıramadığın aşırı güçlerin oyunundan kaynaklanıyor. Dolayısıyla istersen "haklı bir kuşku" olarak niteleyebilirsin bunu.

Eşinin öykümü *(66)* okumasına bir diyeceğim yok, böyle bir akşamın düzenlenmesine hele hiç karşı değilim. İtirazım Frankfurt'a yaptığımın aynı. Sen ileri gitmekte haklısın; ben, belki Fuchs ve Feigl da (adres "Union") yerimizde sessiz kalmakta haklıyız, bundan da sonuna kadar yararlanmamız gerekiyor.

"Daimon"a *(67)* ne diyorsun? Bana Werfel'in adresini yazar mısın? Yayınlanmasının üzerinden uzun zaman geçtikten sonra da bir dergi hâlâ çekici görünüyorsa (bir an için kuşkusuz her dergi böyledir), o da Dr. Groß'un çıkardığı dergidir; nedeni de, en azından o akşam belli bir kişisel bağlantının ateşinden doğuyor görünmesindendir. Kişisel olarak birbirine ulanmış çabaların ürünü; bir dergi belki bundan fazlası olamaz. Peki, "Daimon"? Dergide yazı işleri müdürü *(68)* olan kişinin "Donauland"daki *(69)* resminden başka bildiğim bir şey yok.

Bu söylediklerime bir süre önce rüyamda Werfel'e bir öpücük verdiğimi eklersem, Blüher'in kitabının orta yerinde *(70)* soluğu alırım. Ama ileride konuşuruz bunu. Kitap beni tedirgin etti, okumaya iki gün ara vermeden yapamadım. Ne var ki, ilk anda bir şeye şaşılacak derecede açlık duyulması, kısa süre sonra önceki aynı açlığın yeniden hissedilmesi psikanalizle tümüyle bağdaşmakta. Psikanalizle kuşkusuz çok kolay açıklanacak bir durum. Acele bilinçdışına baskılama: Kraliyet treni hepsinden hızlı yol alır.

Ayrıca: Sağlık durumuma diyecek yok (Doktor Pick bile güneyden söz etmedi); beni ziyaret haberin sevimli ve güzel, hediye konusundaki düşüncen hayli sorunlu, ileride karşı çıkılacak buna.

Franz

Ama hayır, bu ricanın şimdiden geriye çevrilmesi gerekiyor, çünkü çok önemli. Biz yalnızca zevkimiz için hediyeye başvurur, bunu da hem duygusal, hem maddi açıdan bizi zarara sokmasına aldırmadan yaparız. Çünkü bir şeyi hediye etmeyip satacak olsak, kuşkusuz çok daha fazla şey hediye edecek olanağa kavuşurduk. Buradaki fiyatlarla Prag'dakiler arasındaki farktan dolayı "hediye edilen şeyin" değerinden çok daha fazla kazancımız olur, siz de çok daha fazla yiyeceğe kavuşurdunuz. Ama biz bunu yapmıyor, sizi zarara uğratıyor, hiçbir şeye aldırmadan hediyeye başvurup duruyoruz. Dolayısıyla katlanmanız gerekiyor duruma. Zaten bizim de fazla bir şey hediye ettiğimiz yok, hem üstelik azalıyor giderek.

[*Kartpostal. Damga: Prag, 20.11.17*]
Bay Dr. Franz Kafka, Zürau, Posta Flöhau
[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

20.11

Sevgili Franz – çok fazla bir zaman habersiz kalmaman için sana kısa bir haber: az önce ölesiye yorgun döndüm Viyana'dan. Oda tiyatrosunun programında okudum: *Askonas* (7. Bölüm ve rüya), 1. Perde, *Esther*, şiirler, *Tycho* fragmancığı. *(71)* Bilet tükenmiş, başarı, pek çok Yahudi genci, az edebiyat ve basın. Ben en iyi bölümü seçtim. – "Jenufa"nın provaları yapılıyor. Kostümler Moravya'dan alınıp getirilmiş. Jenufa rolüne Jentze'nin

çok iyi gittiği söyleniyor. Metnin benim orijinal metne eksiksiz uydurulmasını sağladım. Kartını ve mektubunu çok geçmeden cevaplayacağım; ama bu taşradaki boş zamanından yararlanarak bana uzun mektuplar yazmaktan alıkoymasın seni ve ne olur, bir hediye yollarsan, üzerine maddi değerinin de belirtildiği bir kâğıtçık iliştir. Bu kadar zevkperestçe davranıp kendi sevincini düşünme.

Senin olan Max

[*Damga: Flöhau, 24.11.17*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, P. Flöhau

Sevgili Max, boş zaman çok, ama ne tuhafsa mektup yazmak için değil. Sen hesap et: Belki işitmiş olacaksın, fare belasından bu yana (uzunca bir ara, derken bir kutuyu ve bir saksıyı boyamam gerekti) gerçekte bir odam yok, kediyle, ama sadece onunla zar zor geceliyoruz şimdikinde. Ama bir şey yazar ya da okurken odada oturup, bazen sepetin arkasında, bazen pencerenin orada çıtırtılar işitmekten (pençe üstüne atılan pençeler) hiç hoşlanıyor değilim. Ama tatlı mı tatlı bir yavru kediyi de gözaltında tutmak, sıçrayıp kucağıma çıkmasından korunmak ya da o değişik çıkartılarını gerçekleştirdi mi zamanında kül alıp gelmek hayli sıkıcı bir şey. Sözün kısası, kediyle de yalnız kalmak istemiyorum. Odada başkaları oldu mu sıkıntı yok; diğer zamanlarda kedinin önünde soyunmak, jimnastik yapmak, yatağa gidip yatmak hayli sıkıntılı.

Bu durumda kala kala kız kardeşimin odası kalıyor, çok rahat bir oda, belki eşikten ilk kez odayı görmenin yol açacağı dehşetin (düzayak bir oda, pencerelerinde kafesler, pul pul dağılıp dökülen duvarlar) hiç haklı yanı yok; ama akşam bir şey yazılmak

istendi mi, ortaklaşa kullanılan odada buna pek fırsat bulunacak gibi değil. Oysa gündüzün – gündüzler de öyle kısa ki, yatakta kahvaltı yapılıp ayağa geç kalkıldı diyelim, nerdeyse saat 2'de zemin kattaki odaya karanlık çökmeye başlıyor – 3 saatten fazla bir zaman kalmıyor insana, gökyüzü iyice bulutlanmasın, 3 saatten de az, kışa girildikçe daha da azalacak. Ben ya dışarıda ya da pencere önünde uzanıp yatıyor ve kitap okuyorum; iki karanlık arasında bir kitaptan bir şeyler kapmaya çalıştığım bu zaman (bu arada Honved'ler Piave Deltasından temizleniyor, Tirol'den saldırıya geçiliyor, Yafa işgal ediliyor, Hantke kabul ediliyor, Mann bir okuma saatinde büyük başarı kazanıyor, Essig'in okuması tümüyle uzak kalıyor başarıdan, Lenin'in gerçek ismi Zaderblum değil Ulyanov'dur), *(72)* yazmak için kullanılmak istenmiyor, isteksizlikle birlikte karanlık çökmüştür, dışarıdaki havuzda belli belirsiz kazlar seçilmekte. Bu kazlar (çok şey anlatabilirdim kazlara ilişkin) aslında hayli iğrenç olabilirdi, ne var ki daha da iğrenç bir davranışa konu edilmeleri onları kurtarıyor iğrençlikten. (Bugün besiye çekilmiş bir kaz havuzun dışında bir leğen içinde duruyor, ölmüş bir teyzeye ya da bir halaya benziyordu.)

Yani zaman yok, kanıtlandı bu, kanıtlanacak bir şey kaldıysa, bunun olması gerektiği gibi olduğu. Doğrudur, her zaman gördüğüm bir şey değilse bu benim hatamdır, bu hataya düşmeden de bilirim böyle olduğunu. Eski prensiplerime uyup, benim zamanın akşam ve gece olduğuna bağlı kalsaydım, her şeyden önce aydınlatma konusundaki güçlüklerden dolayı kötü olurdu bu. Ama hayli zamandır böyle bir durum yok ortada, tek satır yazdığım yok; faresiz aydınlık akşam ve gecelerden korkmayıp, ama onlara da kavuşmayı amaçlamadığım için, boş zaman bana kala kala sabahları yataktayken kalıyor. Kediyi sabahleyin odadan henüz uzaklaştırmışımdır, giysi dolabının arkasında bir yerden bir çıtırtı sesi işitiyorum. Kulağım eskisinden bin kat daha duyarlı duruma geldi. Çarşaf üzerinde parmağımı şöyle bir gezdirme-

ye göreyim, bir fare sesi işitip işitmediğimi bilemez oluyorum. Ama fareler hayal ürünü değil, akşamları cılız durumda odadan içeri giren kediyi sabahleyin semizlemiş olarak dışarı çıkarıyorum. Birkaç dakika kitap okuma (şu sıra Kierkegaard), *(73)* akşamüzeri şosede gezinti yalnızlığım için yetiyor bana, yalnızlığımın içi doluyor, bir yakınma gereksiz, yeter ki bir başkası tarafından beslenip bakılsın insan, bir başkasının çalışmasıyla kuşatılıp, hastalığının gözle görülür belirtilerinin yokluğuna karşın dışarıda önemli bir çalışmaya gücü yetmezliğinin o alçaltıcılığını yaşamasın kendisi. Geçen gün şöyle birazcık sebze bahçesinde çalışayım dedim, sonradan hayli acısını çektim.

Ottla Prag'da, belki Viyana'daki akşama ilişkin daha ayrıntılı haberler getirir. Gençlerden daha iyi dinleyiciler bulamazdın salonda. Ben de senin gibi gençliğe güvenle bakıyorum, ne var ki kendi gençliğime bu güveni asla göstermiş değilim, oysa sadece gençlik olarak, geleceği dikkate almaksızın sadece genç olarak onu hak etmiştim. Bu güveni gösterebilmek ne kadar güzel olmalı, sen geçenlerde Komotau'da yaptın bunu. Sözünü ettiğin duyarlığı ben tastamam yaşamıştım.

Franz

Dün akşam her şeyi, diyeceğim kendi durumumu fazlasıyla hafifseme ve umursamazlıkla gördüm.

Beşinci gönderi (*Rundschau*, Hiller, *(74)* Marsyas *(75)*) geldi.

Oskar ne yapıyor? Kendisine yazmıyorum hiç, bana söz verdiği romanı yollamadı. Ama önümüzdeki yıl birkaç günlüğüne buraya gelecek.

Yeni bir haber sana: Bütün bir öğle öncesi kulaklarımı açıp dinledim ve şimdi kapının yanı başında yeni açılmış bir delik gördüm. Anlayacağın burada da fareler var. Kediyse hasta bugün, kusup duruyor.

[*Prag*]

28.11.[*1917*]

Sevgili Franz –

Yirmi dört tarihli fare mektubun içimi kararttı. Kentteki sinirlenmelerinin yerine taşradaki sinirlenmeler dışında geçireceğin bir başka şey yok mu? – Farelerin kafasını un ufak edecek, onları boğacak acıma bilmeyen olağanüstü korkunç kapanlar vardır. Belki kediden aşağı kalmaz bunlar, zorunluluklar bağışlanabildiği gibi o da hiç doymadığı için bağışlanmalıdır.

Bana Blüher konusunda daha çok şey yazacaktın. – Viyana'da Prater'de yaptığımız uzun gezinti sırasında Dr. Bernfeld'den (dıştan sana benziyor, o da senin gibi bir akciğer apeks nezlesi geçirmiş), Blüher ve Wyneken'e *(76)* ilişkin kişisel bazı şeyler duydum.

Bu ara Wyneken'in yaptığı bir konuşma sırasında salonda dinleyicilerden biri kikirdemiş. Bunun üzerine Wyneken, "Ben bu gülüşü dünya tarihine fırlatıp atıyorum!" diyerek konuşmasını sürdürmüş. – Bernfeld, onunla ilgili olarak şöyle dedi: "Ya ona âşık olursunuz ya da onu anlamazsınız." Kendisi ona âşık.

Galiçya'daki gençlik hareketleri konusunda ilginç pek çok şey duydum Bernfeld'den. İki parti var. Birindekiler odada pinekliyor, Siyonizmi Talmud gibi öğreniyorlar. Öbür parti "Schomrim"lerde izci havası var. Her iki taraftakiler de sıkı sıkıya İbraniliğe bağlı. Batıdaki "lavtacılara" vb. "gojische Narrischkaten" olarak yukarıdan bakıyorlar. Ne var ki aynı deliklerde kalan Viyana'dakiler kaynaşıp, yeni ve büyük bir gençlik örgütü oluşturmuş, gelişip nerede soluğu alacakları kestirilecek gibi değil.

Ben de bu gençliğin önüne düşeceğim, öyle mi?! – Ben, yüreği sevgiyle parçalanmış, yalancı, yalanlarında kendini tanımaktan çıkmış ben? – Gençliğin güvenini ödüllendirmem gerek-

tiğini nasıl söyleyebiliyorsun? Kendimi gençlik karşısında öylesine hasta, öylesine suçlu ve çaresiz hissediyorum ki! İsterdim o benim önüme düşsün, bana yol göstersin. Ben kurtuluşu bekliyorum. Şu sıra harıl harıl yazdığım roman benim tek kurtuluşumdur. Ne var ki, her kalem oynatışım, bakışlarımın yöneldiği her yer, şimdikinden bambaşka biri olabileceğim yeri gösteriyor bana. Roman mutsuzluğumdaki devinimdir, roman önüne katmış bir topaç gibi çeviriyor mutsuzluğumu, tüm ağırlığıyla devrilip üzerime yıkılmasını engelliyor.

Janáček'in canlı mektubu önceki zamanların olumsuz izlenimini yumuşatmak amacına yönelik. Yalnızca güçlü insanların varlığı yeterlidir, insanın kendisinin de onların arasında yer alması gerekmez.

Romanı bitirdim mi sana geleceğim, daha önce her türlü zevki yasakladım kendime.

Senin olan Max

[*Kartpostal. Damga: Prag, 3.12.17*]
Bay Dr. Franz Kafka, Zürau, Posta Flöhau
[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

3.12.

Sevgili Franz – Önceki mektuplarını gözden geçirince, sana Werfel'in adresini yollamayı unuttuğumu gördüm. Adres şöyle: Viyana, Graben Hotel. – Werfel'e Viyana'da rastlayamadım, bir tespitte bulunmak üzere Viyana'dan gitmiş olacak. –

Son kez iki matbu paketçik yolladım sana. Birinde ağırlıklı olarak "Die Jüdische Lehrerstimme" (Yahudi Öğretmen Sesi), *(77)* öbüründe "Les Tablettes" *(78)* yer alıyordu. Ne yazık ki numaralamanın olumsuz bir yanı, insanın nerede kaldığını bilemeyişi. – Ayrıca birkaç ilginç kitap da geldi, Prag'a yapacağın bir yolculuğa karşılık ödül olarak buyur edilecek sana.

Roman şu sıra hızla ilerlemeye başladı. – Baum ve Weltsch'le Cumartesi birlikteydik. Weltsch harıl harıl çalışıyor; Baum, anlaşıldığı kadarıyla çalışmaya ara vermiş, Zürau'a geleceğine çok seviniyor. – Peki, senin fareler?

Senin olan Max

[*Damga: Flöhau, 4.12.17*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, P Flöhau

Sevgili Max, sana ancak bugün cevap verebilmem sadece bir rastlantı; ayrıca oda durumundan, aydınlatma ve fare durumundan kaynaklanıyor. Ama sinirlilikle ve kent-köy değişimiyle hiç ilgisi yok. Farelere karşı tepkim düpedüz korku. Bu korkunun nedenini araştırmak psikanalistlerin işi, bense böyle biri değilim. Bu korku da haşarat korkusu gibi kuşkusuz bu hayvanların beklenmedik, davet edilmedik, kaçınılmadık, adeta sessiz sedasız, inatçı ve gizli niyetlerle ortaya çıkışlarıyla, öte yandan çepeçevre duvarları yüzlerce kez oyup bu oyuklarda pusuya yatmalarıyla, gerek kendilerinin olan gecelerde ortaya çıkmaları, gerek minik vücutlarıyla bizim işte öylesine uzağımızda bulunmalarından dolayı pek ele geçirilememeleriyle ilgili. Duyulan korkunun önemli bir bölümü özellikle küçük olmalarından ileri geliyor, örneğin tıpkı domuz görünümünde, insanı onun gibi eğlendiren, ama fare kadar ufak bir hayvanın var olabildiğini ve bunun döşemedeki bir delikten sesli sesli soluyarak çıkıp geldiğini tasarlamak – dehşet verici bir şey.

Birkaç gündür geçici de olsa şimdilik hayli işe yarar bir yola başvuruyorum. Gece oldu mu kediyi bitişikteki boş odaya koyuyor, böylece kaldığım odanın pislenmesini önlüyorum. Bu konuda bir hayvanla anlaşmak kolay değil, sadece yanlış anlamalarla

karşılaşılıyor, çünkü kedi yediği dayaklardan ve değişik zamanlardaki diğer açıklamalardan da biliyor ki, kakasının yapılması sevimsiz bir şeydir, dolayısıyla böyle bir şeye başvurulacak yerin dikkatle seçilmesi gerekmektedir. O da ne yapıyor? Örneğin bana sevgisini belli edeceği, ayrıca kendisinin de kuşkusuz hoşuna gidecek bir yer bulmaya çalışıyor. Bu da insan tarafından bakıldı mı tesadüfen benim terliğin içi oluyor. Aramızda bir başka anlaşmazlık işte; her gece ve her çıkartı gereksinimiyle yeniden kendini açığa vuruyor bu anlaşmazlık ve onun sıçrayıp yatağa çıkma olasılığı. İş kötüye varacak oldu mu, sıçrayıp yatağa çıkmasına izin vererek rahatlıyorum. Son geceler de yine bir hayli rahat geçti, en azından öyle belirgin bir fare sesi duyulmadı. Ama kedinin görevinin bir bölümünü üstlenip kulaklarınızı diker, kor gibi yanan gözlerle yatakta dimdik oturarak ya da ileriye doğru eğilerek çevreyi dinlerseniz, bunun uykunuza bir yararı olmaz elbet. Ne var ki, yalnızca ilk gece böyleydi, giderek de düzeliyor durum.

Hatırladığıma göre sık sık bana özel kapanlardan söz etmiştin. Bunlar sanırım şu sıra ele geçirilecek gibi değil, ele geçirmeyi de istiyor değilim doğrusu. Kapanların kendileri de fareleri çeker yanına, bütün işi onların canını almaktır. Kedilere gelince, sadece varlıklarıyla fareleri uzakta tutar, hatta çıkartılarıyla yaparlar bunu, dolayısıyla bu çıkartılar da pek küçümsenecek gibi değildir. O büyük fareli geceyi izleyen kedili ilk gecede özellikle ilginçti durum. Henüz tastamam bir fare sessizliğinden söz edilemese de, sağda solda dolaşan bir fareye de artık rastlanmıyordu. Kedi mekân değişikliğine zorlandığı için üzgün, köşedeki sobanın yanı başında oturuyordu. Ama yeterliydi bu kadarı. Sanki öğretmen çıkıp gelmişti sınıfa, sadece sağda soldaki deliklerde boşboğazlıklar işitilmekteydi.

Sen kendinden çok az şey yazıyorsun, bense farelerin yaptıklarını yanlarına bırakmamaya çalışıyorum.

"Kurtuluşu bekliyorum" diyorsun. Bilinçli düşünmenle davranışının birbiriyle tastamam bağdaşmaması bir mutluluk senin için. Kim göreviyle boğuşurken kendisini "hasta, suçlu ve çaresiz" hissetmez ya da kendi kendisini çözümlemesi gereken bir sorun olarak duyumsamaz? Kendisi kurtuluşa kavuşmadan bir başkasını nasıl kurtarabilir? Janáček de (bu arada kız kardeşim onun mektubunu rica ediyor senden) konser günü Prag'da sağda solda dolaşıyordu. Hem sen gözü yaşlı biri değilsin, bütün bunlar anlık olumsuzluklardır. Talmud'daki o anlatıyı başka türlü dile getirirdim ben: Adil olanlar arkalarında o kadar çok acı bıraktıklarından ağlarlar. Ve derken kendilerinden önceki acıyla kıyaslandığında bunun hiç kaldığını görürler. Adil olmayanlara gelince – böyleleri var mıdır?

Benim sondan bir önceki mektubumu cevaplamış değilsin, Werfel'in adresini de göndermedin, dolayısıyla benim bu mektubumu Werfel'e sen kendin yollarsın artık. "Anbruch"tan bir davet *(79)* almam sanırım senin işin?

Franz

[*Prag*]

5.12.[*1917*]

Sevgili Franz –

Mektup ve kart için teşekkür. Mektubunu Werfel'e (Viyana, Graben Hotel) ilettim. –

Körner'in adresi şöyle: Viyana IX, Porzellan Cad. 16.

Kız kardeşinin Janáček'in mektubunu iyi saklaması, onun yabancı ellere geçmemesine dikkat etmesi gerekiyor, çünkü çağdaş bazı kişilere ilişkin nazik şeyler bulunuyor içinde. Mektup kuşkusuz kız kardeşinin.

Ben de böyle bir davet aldımsa da senin *Anbruch*'a davetinin benimle ilgisi yok.

Umarım genel prova *(80)* için Dresden'e gidebileceğim. – *Hud. Revue*'de benim Pastorkyňa çevirim *(81)* için hayli övücü bir eleştiri çıktı.

Böylece tüm sorularını cevapladığımı sanıyorum, dolayısıyla kendi sıkıntılarımdan söz edebilirim şimdi. Korkarım uykusuz gecelerle birlikte (ateş gibi yanan gözlerden söz ediyorsun) bu fare belası tedavinin başarılı sonuçlarından edecek seni, faresiz bir sanatoryumu yine arzu edilir kılacak! Şu andaki durumuna, öksürmene ve nefes darlığına ilişkin bir şey de yazdığın yok. Bu sonuncuların mektuplarından olduğu gibi yaşamından da kaybolduğuna inanabilmeyi ne çok isterdim! – Ama şimdilik senden ricam kendine hasta gözüyle bakman; bana olabilirse hani iş hayatında nasıl denir, "boş raporlar" yollaman; ama hastalığını ya da hastalık sonrası durumunu asla sükûtla geçiştirmemeni ısrarla rica ediyorum senden.

Prag'a ne zaman geleceksin? Asıl sorun bu. Çünkü bu kez kesin kararın verilmesi gerekiyor. –

Mektuplarımda kendime ilişkin pek az şey yazdığımı sanmıyorum. – Ama belki bu yanılgı, romanımda kendimle ilgili olarak pek çok yazmamdan kaynaklanıyor. Kendimi birbirine yazıklanan, birbirini gözeten ve birbirine iyilikle davranan üç ayrı kişiye böldüm.

Birbirini gözetme gelince: Şu sıra kaprisli biriyim, hediye kabul etmek istemememe bir hastanın bağışlanacak bir kaprisi gözüyle bakmanı rica ederim.

Gerçekten hastayım, bana her zaman normal ya da normalin üstünde sağlıklı biri gözüyle bakman beni avutabilmekten uzak. Ama senin Prag'da bulunmayışının hayatımda kocaman bir eksi oluşturduğunu hissediyorum. En azından seninle beraber olduğum birkaç gün her şey hayli düzeldiyse de, sonra kötüleşti yeniden. Yazık, sana günlüğümü doğru dürüst okuyamadım. Belki bana bir akıl verebilirdin. – Bugün yalnızca roman sayesinde ya-

şıyorum. Mutlu çözümü kendimden uzaklaştırdım da o üzücü çözümsüzlüğün ileride de var olması için çalıştım mı halim nice olacak, bildiğim yok. Ama ne o zamanı merak ediyor ne de korkuyla bekliyorum, bu arada beni alıp o nazik noktanın dışına çıkaracak bir mucizenin gerçekleşeceğine inanmaktayım. – Geçen gün Rabbi von Brzezany'nin yanındaydım Langer'le birlikte (bu arada: Langer Eğitim Bakanlığı'nda bir iş için başvuruyor). Rabbi benimle o saat, lafı hiç dolaştırmadan *Esther* üzerinde konuşmaya başladı, sonra da Musa'dan söz etti, kralın Esther'e dokunduğu asayla Musa'nın asası arasında ustaca bir ilişki kurdu. – Mucize bu yoldan mı gerçekleşti acaba?

Senin olan Max

[*Kartpostal. Damga: Flöhau, 5.12.17*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.*:] Dr. Kafka, Zürau, P. Flöhau

Sevgili Max – olumlu bir iş, burada işittiğimiz ilk haber oldu bu, yatakta gelip beni buldu, bütün sabah hayallerimi tepetaklak etti. Son olarak iki paket aldım senden, ikincisi bugün geldi (*Jüdische Rundschau*, *Panideal*, *(82)* konudan bağımsız korkunç bir yazı), *Proscenium*, *(83)* *Arthist*'in *(84)* rakibi, Löwit'in *(85)* katalogları (bunları alıkoyabilirim belki), Aktion, *(86)* Tablettes, Alžběta. Janáček'in Leipzig'de bir prömiyerden söz edişi yanılgı olmalı, Leipzig değil de Dresden mi acaba? *Hudebni Revü*'de ne vardı? Hepsi bu kadar. Sen hediyelerde bulunabilecek bir konumdasın, bizse hayır. Tereyağı alışverişi biz buradakileri memnun etmedi, öpmek isteyen açılmış bir ağız bir banknotla yapıştırılamaz birbirine. Şu an mutfaktan berbat bir şarkıya ara verdiren korkuyla karışık bir ses: "Bir fare!" Soğukkanlılığımı yitirmiyorum. Senden bir rica, Max: *Donauland*, Dr. Körner'in bir notuyla beni

dergiye katkıda bulunmaya çağırıyor. *(87)* Ona cevap vermeliyim. Ama özellikle davetteki bir açıklamadan dolayı cevabı yazı işleri müdürlüğüne yollayamam. Ama Bayan Fanta'da K.'nin kişisel adresi vardır kuşkusuz. N'olur, bana onu sağlayıver, ama elden geldiğince çabuk.

Franz

Dresden'deki provalarda hazır bulunmayacak mısın?

[*Damga: Flöhau, 10.12.17*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, P. Flöhau

Bir yanlış anlama, Sevgili Max, o ilk çılgınca gece dışında fareler yüzünden geceleri uykusuz geçiriyor değilim. Genel olarak belki çok iyi uyuduğum söylenemez, ama ortalama Prag'daki en iyi uykular gibi bir uyku uyuyorum. "Kor gibi gözler"le de kendime kedi gözleri yakıştırıp, farelerin karanlığına bakmak istediğimi, ama başaramadığımı anlatmak istemiştim. Oysa şimdi en azından geçici bir süre gereksiz duruma geldi bu, çünkü daha önce kedinin halılara ve kanepelere dağıttığı ne çok şey varsa, şimdi kum dolu bir kutu alıyor içine hepsini. Bir hayvanla anlaşmış olmak harika; iyi terbiye edilmiş bir çocuk gibi akşam sütünü içtikten sonra kutu içine girip kamburunu çıkarıyor, kutu onun için fazla küçük çünkü, sonra da yapması gereken şeyi yapıyor. Diyeceğim şu sıra bu konunun beni tasalandırdığı yok. "Faresiz sanatoryum", aynı zamanda kedisiz anlamına gelen "faresiz" kuşkusuz büyük söz, ama sanatoryum büyük değil, bu yüzden de gitmek istemiyorum oraya. Sağlığım önceki gibi iyi. Görünüşüm memnunluk verici. Öksürüğüme gelince, öksürdüğüm zaman bile Prag'dakinden daha az öksürüyorum. Kuşkusuz kendim dik-

kat ediyor değilim buna, hiç öksürmediğim günler de oluyor. Tıknefesliğime gelince, eskisi gibi sürecek sanıyorum, yani benim işsiz güçsüz yaşamımda genel olarak görüldüğü yok, yaptığım gezintilerde bile söz konusu değil, yeter ki yürürken bir başkasıyla konuşmam gerekmesin, bu kadarı benim için fazla oluyor. Ama genel durumuma eşlik eden bir olay bu. Kendisiyle konuştuğum doktor da, ayrıca Dr. Mühlstein da bunun üzerinde durmadı. Bilmiyorum neden sanatoryum sorununun şimdi kesin bir karara bağlanması gerekiyor; bu değil de kurumla ilgili sorun karara bağlanacak; çünkü şimdi doktora göründüm mü, beni kış için kuruma yollamaya çalışacak, bense gitmek istemeyeceğim ya da işte öylesine duraksayarak gideceğim, bu da müdürün odasından bakıldı mı, çalışmak istemiyormuşum gibi yorumlanacak. Ne var ki, kurumdakiler bana gerçekten dostça davrandıklarından ve bazı şeylerin bazı kişilere, özellikle bazı kişilerce anlatılamayacağından için işin şakaya gelir yanı yok.

İkinci yanlış anlama: Hasta olduğundan kuşku duyarak seni teselli etmeye çalışmam. Neden kuşku duyayım ki, görüyorum çünkü. Senin yerinde senden daha bir kararlılıkla duruyorsam, senin onurunun, senin insan onurunun hastalığından dolayı olumsuz yönde hayli etkilenmesinden. Kuşkusuz rahat bir zamanda durumu böyle değerlendirmek kolaydır; nihayet sen olsan, sen de aynı şekilde davranırdın. Ama benim önceki durumumla senin şimdiki durumun arasında yapılacak karşılaştırma, her ikisinin birbirinden farklı olduğunu ortaya koyacaktır. Benim kapıldığım umutsuzlukta bir sorumluluk söz konusu değildi. Hasta olmam ve bundan acı çekmem aynı şeydi. Bunun dışında bir şey yoktu ortada. Sende durum değişikti, senin önünde şimdi sergilediğin ya da benim inancım böyle (ama bu inanç avutmasın seni, yalnızca benim inancım böyle) sergiler göründüğün öylesine zorlu bir atağın da olmayabileceği değil, olmaması gerektiğidir.

Söylemiş olduğum fazla önem taşımayan böyle şeyler dışında sana daha önemli bir tavsiyede bulunabileceğimi sanmıyorum. Ne var ki, senin büronda seninle saatlerce seve seve oturmak, ayrı bir güzelliği var senin büronun, kulak vermek isterdim; okuduklarının iyi ya da kötü olmasından bağımsız tek başına beni sevindirir bu, ama senin için asla kesin bir tavsiye, belli durumlarda işe yarar bir tavsiye oluşturmazdı. Böyle tavsiyelerde şimdiye kadar asla bulunabilmiş değilim, ama şimdi bulunamayışımın nedenleri başka. Öyle inanıyorum ki, bu tür tavsiyeler, benim bir türlü içinden çıkamadığım kendini denetim pedagojisinin ruhundan kalkılarak verilebilir ancak. Öyle pek açık seçik olmasa da Förster'de *(88)* bir örnek geliyor aklıma. Örnekte nasıl bir çocuğun kafasına sadece odaya giren bir büyüğün değil, bir çocuğun da arkasından kapıyı kapaması gerektiği inandırıcı bir şekilde yerleştirilebileceği anlatılır. Ama benim bir çaresizlikle bakacağım, ancak bu çaresizliği yerinde bulacağım bir görev bu. Elbette bir çocuğun kapıyı arkasından kapama alışkanlığını edinmesi kolay değildir, öte yandan doğru olsa da saçmadır. Bununla yaklaşık söylemek istediğim şu: Belki bir tavsiyede bulunulabilir, ama dikkatin başka yana çevrilmesi doğru değildir. – Max, eksikliğini az hissediyor değilim, ama senin hayatta olman, senin gibi birine sahip olmam, senin bana mektuplar yollaman rahatlatıyor beni. Ayrıca biliyorum ki romanın mutluluğunu yaşıyorsun, bunun için de asla özür dilemen söz konusu değil.

Franz

"Anbruch"un davetiyle ilgili olarak sana yönelttiğim soru, benim Zürau'daki adresimi nereden bildiklerini çıkaramayışımdandı. Demek adresi sen verdin onlara?

Dresden'e ne zaman gideceğini vakit varken bana yazar mısın? Benim Prag'a dönüşüm için gerekli.

[*Prag*]

17.12.[*1917*] Pazartesi

Sevgili Franz –

10 tarihli mektubun için teşekkür. İnsan onuru güzel bir söz. Tam da benim geçen hafta özellikle gereksindiğim gücü sağladı bana. Çünkü genel olarak böyle bir şey varsa ki ben kuşkuluyum bundan, kesin kararların alınması gereken bir haftaydı. *(89)*

Sekiz gün önce, yani Pazartesi günü Bayan St. (benim günlüğün sırlarını biliyorsun) bana yeniden nişanlanacağını açıkladı. İpe sapa gelmez biri nişanlanacağı adam, bir baron. Vaftiz olacak. 8 gün içinde de kesin kararın verilmesi gerekiyor. İlle de hiç sevemeyeceği, kendisinden nefret edeceği biri olsun istiyor evleneceği kişi. – Kararlarındaki bu olağanüstü temizlik. – Aynı akşam (bu nişandan vazgeçirmeye çalışmıştım kendisini) nişanlanmayacağını söyledi. Sözü de söz. Yine de hıçkıra hıçkıra ağlayarak döndüm eve. Chanuka ışıkları hazırlandı. Olmayacak bir şey. Eşimle bu konuyu görüşmeye başladım; görüşme üç gün ve biri kısa, öbürü uzun uykusuz iki gece sürdü. Her şeyi söyledim eşime, hatta St.'nin ismini açıkladım. Son gündeki değilse de bir önceki günlük notlarımı okudum kendisine. Bu evlilik sırasında ve daha önce aramızda bir düşünce birliğinin asla söz konusu olmadığını kanıtlamaya çalıştım; hem kendisinden ayrılmak istiyor, hem istemiyordum. – Sonunda ayrılmaya razı oldu eşim. Kuşkusuz beni düşünerek, yine de. – Her karardan olumlu güçler çıkar, hissettiğime göre kararsızlık kötü bir şeydir. Başka türlü bir karara varmak sanırım kolay olmazdı. – Durumun nasıl gelişeceğini bilmiyorum. Her şeyden önce son kez olmayacaktı eşimle birlikteliğimiz. Yine de sonradan atılacak adımlarla içi kapatılamayacak bir boşluk oluşmuştu aramızda. Her iki tarafın da açıkça gördüğü bir olanaksızlığın başlangıcı söz konusuydu.

Olumsuzluklardan en küçüğü: Roman son sahnede çakılıp kaldı. *(90)* Ne yazdığımı hissetmeden yazmayı sürdüremem, şimdiye kadar başarabilmiş değilim bunu. – Uykuma, bedensel sağlığıma gelince, kendimi eskisinden daha iyi hissediyorum.

Ama ileride durum nasıl olacak bildiğim yok.

Bu konuda söylenecek daha binlerce şey var. – Ancak ben, uzunca süre susmam seni tedirgin etmesin diye olup bitenleri açıklamak istedim sana.

"Anbruch". Adresi ben vermedim. Belki Fuchs vermiştir.

Dresden'deki prömiyer ancak Martta. – Prag'a ne zaman dönüyorsun? – Werfel sana cevap verdi mi? Ben "Esther"i yolladım mektupla birlikte, kendisinden bir cevap çıkmadı. – "Esther" senin eline geçti mi? Kitabı göndermiştim sana.

Max

[*Kartpostal. Damga: Prag, 18.12.17*]
Bay Dr. Franz Kafka, Zürau, Posta Flöhau
[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

18.12

Sevgili Franz –

Dünkü mektubuma ek: Dün Werfel'den *Esther* konusunda ekspres bir mektup geldi, hayli sıcak duygularla yazılmış; bazı çekincelerini içeriyor, ama benimle ilgili değil bunlar. Senin maymun öykünden *(91)* büyük bir hayranlıkla söz ediyor, en büyük Alman yazarı gözüyle bakıyor sana. Biliyorsun, hayli zamandır benim görüşüm de aynı. İri iri tanımlamalara karşı bana duyulması gerektiğini öğrettiğin, içimden çıkmayan biricik kuşkuyla.

Max

[*Zürau, 18./19.12.1917*]

Sevgili Max, *Esther* (92) için sana çoktan teşekkür etmem gerekirdi; ne var ki, tam da ruhsal bakımdan Zürau'da yaşadığım en kötü günlere (böyle günler de var işte) rastladı kitap. Bir huzursuzluk, dalga dalga bir huzursuzluk, oluşum süreci geriye döndürülmedikçe de kaybolmayacak. Ama senin yaşadığın huzursuzluktan biraz değişik. Bir kişi dışında benden başka kimseyi etkilemeyecek bir huzursuzluk, belki ve umarım o kişi de giderek bu huzursuzluğu hissetmez olacaktır.

Demek senin iş, artık fazla bir gelişme beklemediğim bir yönde ilerlemiş. Ancak ben hâlâ öyle inanıyorum ki, bu konuda kesin karar ne sağdan ne soldan gelecek, yani kadınlardan çıkmayacak. Çünkü başka tarafta nasıl olursa olsun, seni ne bu kadını ne öbürsünü kesinlikle seven biri olarak görmüyorum; buradaki olumsuzluk ileri koşturuyor seni, oradaki olumsuzluk seni yine çekip geriye alıyor, belki Ruth'ta karar kılabilirdin, ama sen bu iki kadın arasında böyle bir şeyin üstesinden gelebilirmişsin ya da senden böyle bir şey isteniyormuş ya da bu senin işinmiş gibi davranmıyorsun. Gözyaşı akıtmak için belli bir yer gerekmiyor, burada biri, orada öyle pek belirgin denemese de öbürsü için ağlıyorsun, dolayısıyla hiçbirinde durup dinlendiğin yok. Bu da senin kısaca bu çevreden dışarı atılacağın şeklinde yorumlanamaz mı? Böyle bir yorum kuşkusuz fazlasıyla bana özgü olacaktır.

Kadının yaptığı insanüstü bir şey mi? Kesinlikle. Belki sadece erkeküstü bir şey, ama bu da kuşkusuz aşırı derecede fazla.

"Esther"i bir çırpıda okudum Ottla'ya (yine bir solunum başarısı, öyle değil mi?). Genel olarak Prag'da edindiğim izlenim, yeni diyeceğim proloğun büyük bir bölümüne, nerdeyse Haman'ın doldurduğu bölümün tümüne duyduğum hayranlık doğrulandı.

– gerçekten uzun bir mola, dolayısıyla yazmaya başladığım sayfayı yırtıyorum, başlıca nedeni de bu mola. Bizim yardımcı Froylayn bugün Flöhau'daydı, şimdi akşamüzeri yanında postayla geldi oradan, yoksa posta ancak yarın elime geçecekti: İçinde senin hediyeler başı çekiyor; ayrıca matbu şeyler, senin hiç toz kondurulamayacak kartın (Werfel her zaman böyle patlıyor; sen bunu bana karşı olumlu bir davranış sayıyorsan, bırak kalsın öyle), sonra gazete ve *Selbstwehr*, sonra benim başmüfettişten *(93)* (kendisiyle çok samimi bir ilişki içindeyim, beni ziyaret için buraya da gelmişti) uzun bir mektup, ama nihayet F.'den mola vermeme yol açan bir mektup, Noel'de buraya geleceğini bildiriyor F.; oysa daha önce bunun anlamsızlığı, hatta olumsuzluğu üzerinde kesinlikle anlaşmış görünüyorduk. Her ne kadar Noel'den sonra Prag'a dönmek istiyorsam da, sayıp dökmeye değmeyecek nedenlerden dolayı belki bu Cumartesi akşama doğru orada olacağım.

---

yine biz olduğu kadar *Esther*'e dönelim.

Beni duygulandıran ikinci perdeye ve Yahudilere ilişkin bölüme hayranlık. Küçük ayrıntılara senin bildiğin karşı çıkışlarım belli nedenlerden kaybolmadı.

Öte yandan oyunu Prag'daki o kötü huzursuzluklardakinden bir başka türlü okuyacağımı önceden biliyordum. Ne var ki, bunun sonucu da sanırım onu eskisi gibi iyi anlayamamam, önemini ise eskisinden daha iyi kavrayabilmem oldu. Demek istediğim, daha önce de önemini kavrayamıyor değildim; ama örneğin bir şeyi kulpundan tutar gibi, yani ona bir sanat eseri gözüyle bakıyor, onu tümüyle kucaklayamıyordum, anlayışım buna elverecek gibi değildi. Bu da temel bir güçlükten, ister istemez gerçeğe aykırı bir şeyin oyunda savunulmasından, her üç oyuncu Haman'ın, Kralın ve Esther'in gerçekte tek kişi olmasından, iç içe

girmiş bölümleriyle oyunun tümünde dile getirilse bile ancak biraz gerçek denebilecek, daha doğrusu Ruth'un anlatısı için kesinlikle gerekli koşulların, gerilimlerin, sezgilerin, çıkarımların oluşmasını sağlayan bir birlik, sanatsal olduğu kadar yapay bir üçlü oluşturmasından kaynaklanıyor bu. Bir örnek, pek anlayamadığım için belki yanlış bir örnek: Haman ve Esther aynı akşam aynı zamanda sıçrayıp ayağa kalkar, genel olarak biraz kuklamsı bir şey saklıdır burada, ayrıca oyunun bütününde (örneğin bölümleri sayarken unuttuğum son perdedeki umarsızlıkta). Ayrıca Haman'ın 7 yıl önüne bakarak Kralın masasında oturduğu anlatılan bölüm pek güzelse de, insanlıkla bağdaşacak gibi değildir. Gerçekten Kralın huzuruna ancak o akşam mı çıkıyorlar? Kral, yaşamının önemli bir bölümünü geride bırakmıştır, suç işlemiş, acı çekmiş, kendini denetim altına almaya çalışmış, ama üstesinden gelememiştir. Belki bunların tümü halde yaşananların bir düzlem aşağısında gerçekleşmiş, ama belki de alabildiğine yüksekten bakınca tümüyle aynı düzlemde gerçekleşmektedir. Haman'sız ve Esther'siz bunların olup bitmesi kesinlikle söz konusu değildir; yinelenen mağara ziyaretleri üstü kapalı dile getirir bunu; zaten birinci perdede Kral da sanki daha önce oynanmış bir oyunda geçiyormuş gibi bütün olayların geçtiği mekânı bilir ve son perdedeki veda sahnesinde dışarıdan pek anlaşılamayacak gibi, oyunun bütünündekinden daha çok şey konuşulup yakınma konusu yapılır. Bu sahnelerin oluşumundaki yeterince sözü edilmeyen nedenler ikinci perdedeki binyılların anlatımında dile getirilir. Böylece sanat eserini hatta güçlendiren ve güçlükle izlenebilen aldatıcı yollar oluşur, ben bu yolları yürüyememem ve dikkatle gözden geçirince içimde bir şey, senin sanat uğrunda katlandığın özveriyi dile getiren ve uğradığın kaybı anlatan bu yolları yürümekten beni tutup çeker geriye. Kayıp sözcüğüyle (senin geçenlerde yazdığın gibi) romanında varlığının üç parçaya bölünüşünü ve her parçanın bir ötekisine yazıklanışını,

bir ötekini avutuşunu anlatmak istiyorum. Belki burada sanatla gerçek insanlık arasındaki o olumsuz karşıtlık açığa vurmaktadır kendini. Sanat, belli bir sanatsal adalete uyulmasını istiyor (bu da seni örneğin hakkındaki kararın çoktan verildiği kralın önüne düşüp sonuna kadar ona kılavuzluk etmeye, hatta bu noktada kalmayıp, onu gelecekten içeri uğurlamaya sürüklüyor) ya da gerçekte dünyayı kendisinde taşıyan Esther'in oyundaki yaşamında (olması gerektiği, ama oyunun açısından bakıldı mı bir başka anlam kazanacak şekilde) Haman'ın yanında önemsiz hiçbir şeyden haberi olmayan biri gibi yürüdüğünü, değişmeyen bu kişinin Haman'ın intiharıyla kararlı bir kişiye dönüştüğünü anlatmana yol açıyor.

Fazla geç oldu ve fazlasıyla çok şeyden söz edildi. Nasıl olsa yakında görüşeceğiz. Ne var ki, bu konularda konuşmaktan çok yazabiliyorum.

Franz

Fare kapanı sipariş edilmiş bulunuyor. – Evet, Fuchs'un adresine gelince, Fuchs beni davet ettirdiği *Anbruch*'tan "zavallı Anbruch" diye söz ediyor. Ben oradakilere – anket hoşuma gitti çünkü – tarafımdan bir katkının söz konusu olamayacağını içtenlikle bildirdim.

[*Elsa Brod'a*]
[*Zürau*]

19.XII.17

Sevgili Elsa Brod, anlık mektup *(94)* bu, bir sonraki an yazılmayabilirdi, daha sonraki üçüncü anda yazılsa da yollanmayabilirdi. Bu yüzden de aslında yersiz bir mektup, insanlara ilişkin konularda sizin bol bol sahip olduğunuz bilgiye ters düşmekte.

Sizinle, sevgili Bayan Elsa, Max üzerinde konuşacak olursak, sanırım önce aynı düzeyde olmamız, yani Max'ın dostları olarak konuşmamız, bunu yalnızca onun dostları olarak yapmamız, elimi bir an yanılıp başka bir yere götürmeye kalksanız bile benim el atmayı asla göze alamayacağım başka her şeyi dışarıda bırakmamız gerekecek. Max'ın ne doktorlarıyız ne öğretmenleri ne de yargıçları, sadece dostlarıyız; onun yanında sadece kendisini seven kişiler olarak bulunacağız. Tümüyle yaşamı söz konusu edildiğinde ilgili kişiler olarak onu tavsiyelerle, fısıldamalarla, imalarla değil, doğal yoldan, yani ortadaki durumun gerektirdiği gibi, yani varoluşumuzla, sevgiyle, güzellikle, kendimizi geride tutarak, dostlukla etkilemeye bakacağız. Nitekim siz de böyle yaptınız, duygulanarak izledim bunu. Ama kuşkusuz bundan daha çok, diyeceğim daha az şey yaptınız bütün insanlar gibi, çünkü yukarıda söylediklerimde varılması gereken bir amaç söz konusuydu. Ben de, hatta çok olmadı (sanıyorum bir defa sizin yanınızda) kendisine bir akıl vermeye kalktım. Belki sizin istediğiniz bir şey değildi bu, ama sizin isteğinize de asla aykırı değildi, ama benim kendi isteğime kuşkusuz ters düşmekteydi, Max'ın durumundan zorla çıkarılmış bir davranıştı bu. Max'ın durumu ister istemez kendisiyle hep beraber olan sizi de kıyas kabul etmez derecede, gücünüzün sınırına kadar üzüyordu, bunu iyi anlıyorum. Ve bu anlayışımda hiçbir çekince söz konusu değil. Ama doğruluğunu hiç kaybetmeyecek bir şey varsa, ayağının bir taşa takılıp tökezlediği görülünce kendisi tutulup geriye çekilmesinin, ama genelde hiç olası sayılmayacak bir şeyi yapıp yaptığı şeyin içine yuvarlanmaya çilesi gözüyle bakan birini bundan alıkoymaya kalkılmaması gerektiğidir. Ona bu bakımdan akıl vermek, bana bir dost olarak tüberküloz geçirmemi çoktan salık vermediği için onu suçlamaktan farksız sayılırdı.

Bu inançla mektubunuzdaki yanılgılara bakıyor, onları, bir kez daha söylüyorum, sizin yanılgılarınız saymıyor, dolayısıyla

mektubunuzu yanımda alıkoymayarak size geri yolluyorum. Bu yanılgılar şöyle yaklaşık: Siz sevgiden yakınıyorsunuz, ama sevgi duyacağınız gerçek fırsatlar bulunuyor elinizde. Sizi savunacak birini arıyorsunuz, oysa yargılarında şaşmaz biri olan Max tam da böyle biri. Siz belki ikinci derecede önemli bir şeye asıl önemli şey gözüyle bakıyor (ya da gözlerinizi öyle göreceğiniz yöne çeviriyorsunuz), dolayısıyla bir karmaşa içine yuvarlanıyor, rahatlıkla kendiniz olmayı boşluyorsunuz.

Şimdi mektubunuzdaki havaya uygun olarak belki şöyle düşünebilirsiniz: "Bir başkası çaresiz durumdaysa, ilkelerden söz etmek kolaydır," bunda da haklı olabilirsiniz; her aklıma geldiğinizde içimde uyanan bu duygu utandırıyor beni. Peki ama utanç duyulduğu için susmalı ya da yalan mı söylemeli? Hele Max'a ilgi konusunda sizinle aynı görüşü paylaştığımız sırada.

Franz K.

[*Elsa ve Max Brod'dan*]
[*Prag, 20.12.1917*]

Sevgili Franz Kafka!

Kız Kulübü'nün sizin onaylamadığınız edebiyat gecesi dün akşam gerçekleşti. Ben bu mektubu Max'ın isteği üzerine yazıyorum, kendisi de bir şeyler ekleyecek. – Korner ismindeki bir Froylayn, Fuchs ve Bezruč'tan bir şeyler okudu gecede, eski tiyatro üslubunda, acı, özlem ve benzerinde alışılagelmiş sesler, şaşırtmalardan uzak, her zaman olduğu gibi beklenen; ne yazık ki öteden beri alışılmış ses ve sözler utanç vericiydi. – Daha sonra da ben maymun öyküsünü okudum, okuyacağım duyurulmamıştı önceden, o an okumak geldi içimden. Felix ve Baum, (maymun okuyuş bakımından) tıpatıp size öykündüğümü belirttiler. Max, biraz fazla lirik buldu, yeteri kadar küstahça değilmiş

ona göre. Öyleyken okuyuşum büyük bir hayranlıkla karşılandı, hatta daha kötü bile okunsaydı yine böyle bir hayranlık duyulacaktı kuşkusuz. Ben kendim çok iyi okuduğumu düşünüyorum; bunu da doğrulayan bir şey varsa, okurken kendimi tastamam maymun gibi hissedişim, maymun terinin kokusunu alıp, bu kokuyu kuşkusuz sadece bu okuma sırasında çevreme yayışım. Maymun öyküsü bir şaheser. Okuyuşumun dinleyiciler üzerindeki etkisi olumluydu, işte öylesine olumlu! Belki bunu başkalarından da işitirsiniz. *(95)* Bayan Fanta, maymun öyküsüyle gezilere çıkmamı, onu başka yerlerde de okumamı söyledi. – Sizinle konuşmayı şimdiden özlemeye başladım, bu defa siz bana yarın saatinizi ayıracaksınız.

İçtenlikle sizin olan

Elsa Brod

Sevgili Franz – sana mektubunun fazlasıyla sözel yorumunu borçlu hissediyorum kendimi. Eşimin öykünü okumasına izin verdin, ama gecenin düzenlenmesine karşıydın. Bu yüzden biz de bir kutlama yapmadık. Sadece okunacak şeyleri okuduk. İlanlarda (*Selbstwehr, Prager Tagblatt*) senin adından söz edilmedi. Eleştirmenlerin zaten geceye pek çıkıp geleceği yoktu.

– Gece konusunda şunu da söyleyeyim ki, Feigl hayli yuvarlanan ve çın çın öten şiirler okudu, anladığım kadarıyla şiirler daha önceleri bende var olan güzel şeylerden söz ediyor, duygular uyandırıyordu. Feigl'ın natüralist bir üslupla ıkına sıkına okuduğu *Don Juan* sahnesinde de farklı değildi durum; kürsü baştan çıkarıcı, tuhaftı doğrusu. – Sağlık durumum iyi/kötü. Bunun nasıl olduğunu biliyor musun? Ben de bilmiyorum. –

Max

Bir yığın gönderi, mektup vb.'yle ilgili olarak bana bir cevap borçlusun!

1918

[*Prag, yaklaşık 4.1.1918*] *(1)*

Sevgili Max, eşin için müsveddeler *(2)* (kopyası yok bende) burada, kimseye gösterme. *Kovalı Süvari*'den (Kübelreiter) ve *Eski Bir Yaprak*'tan (Ein alter Blatt) masrafı tarafımdan ödenmek üzere birer kopya çıkartıp gönderir misin bana, Kornfeld'e yollayacağım. *(3)*

Romanların *(4)* müsveddelerini yollamıyorum. Eski çalışmaları ne diye kurcalamalı? Bunun için mi şimdiye kadar yakmadım onları? Tam şu anda bir mektup geldi F.'den, *Esther* için teşekkür ediyor, sana da ayrıca teşekkür etsin mi diye soruyor bana. Yakında sana geldim mi, umarım yapılır bu. Böyle "sanatsal bakımdan" başarısız çalışmalar neden saklanır? Bu fragmanların bir araya gelip tüm sanat çalışmamı, çaresiz kaldım mı kendimi kucağına atacağım bir temyiz mahkemesini oluşturacağı için. Ama böyle bir şeyin gerçekleşmeyeceğini, oradan bana bir yardım gelmeyeceğini biliyorum. Madem öyle, fragmanlar ne işime yarayacak? Bana yardım edemedikleri yetmiyormuş gibi üstelik zararları mı dokunsun? Bunu bildikten sonra da öyle olacak, başka türlü olmayacaktır. Kent yiyip bitiriyor beni, yoksa manüskrileri getireceğimi söylemezdim.

Dünkü akşam konusunda *(5)* kısa bir bilgi: Asıl üzüntüde pay sahibi olmayan ben sorunu yaklaşık şöyle görüyorum. Eşin, başlıca suçlamasıyla belki seninkinden daha önemli bir şeye dokundu.

Hayli geçti vakit, daha büroya gideceğim, çok geçmeden Zürau konusunda yazarım sana, belki özellikle bugün aranıza girmesem belki iyi olur.

Franz

Bir rica daha: Bana askerlikle ilgili bildiri formunu yollar mısın, sanıyorum Ocak ayı içinde bunun doldurulması gerekiyor.

[*Kartpostal. Damga: Flöhau, 10.1.18*]
Bay Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön:*] Dr. Kafka, Zürau, P. Flöhau

Sevgili Max, bugün sadece Oskar'ın sekreteri olarak, *(6)* mutlu bir sorumsuzluk içinde yazıyorum sana.

"Romanın sonunu bana ve Felix'e okumak istediğin günü diyeceğim şimdiden belirleyebilirsin. Franz'ın söylediğine bakılırsa *(7)* bu vaatkâr güzel sonu eskisinden daha büyük bir arzuyla senden duymaya can atıyorum. Pazar günü geleceğim, dolayısıyla Pazartesinden başlayarak her akşam hazırım ben. Felix'le sözleştikten sonra bana bir kart yazarsın sanırım. Benim senin oraya gelemeyeceğim gibi senin de buraya, Zürau'a gelemeyebileceğini düşünerek, buranın ne kadar güzel, ne kadar sakin bir yer olduğunu hiç anlatmayacağım." Bana (bu benim şimdi, yani bir dahaki sefer sana daha çok şey yazacak olan Franz) geçende Tröltsch'ün yazısını *(8)* yüksek sesle okurken aklıma geldi, romanın olumlu sonucu aslında benim ilk düşündüğümden daha sade, daha yakın bir şeyi; diyeceğim bir kilisenin, bir sağlık yurdunun,

yani bir şeyin kurulup çatılmasını ve daha şimdiden çevremizde bizim kırılıp dökülmemizle aynı tempoda inşa edilecek bir şeyi istiyor. –

Oskar'la çok güzel vakit geçiriyoruz.

Franz

[*Zürau, 13.1.1918*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, P. Flöhau

Pazar

Sevgili Max, Oskar buradayken sana yazmadım, biraz yalnızlığa alıştığımdan (sessizliğe değil, yalnızlığa), biraz da nasıl olsa Oskar'ın kendisinin yakında sana Zürau'dan anlatacağı için bunu yapamadım. Oskar, bazı konularda büyük bir açıklıkla davrandı bana; ne yazık ki bu açıklığın karşısına her zaman sürekli açık bir yüzle çıkacak gücü gösteremiyor insan. Sen onu genelde kuşkusuz benden daha doğru değerlendirdin, ama ayrıntılarda öyle görülüyor ki yanılıyorsun. – Romandaki *(9)* birçok bölüm şaşırtıcı, şimdiye kadar Oskar'ın yeni çalışma üslubunda fazlasıyla bir yüzeysellik görmüştüm. Ne var ki doğru değil bu, tersine gerçeği içeriyor buradaki yüzeysellikler, ama son derece gerilimli, öyleyken dar, fazlasıyla dar sınırlar içinde açığa vuruyor kendini, bu da yorgunluğa, yanılgıya, güçsüzlüğe, haykırışa yol açıyor. Zürau kendisine biraz yardım etmiş olursa, ama kuşkuluyum bundan, sevinirdim, hem onun hem benim için sevindirici bir şey olurdu. Bana bu konuda yazarsın belki.

Tablettes, (10) Aktion ve bildiri formu için teşekkür; *Tablettes*'i bu kez Felice'ye hediye edebilir miyim?

Seninle birlikte son akşamımız iyi geçmedi, o günden bu yana senden bir haber almayı çok isterdim. İyi geçmedi akşam,

çünkü (doğal olarak çaresizlik içindeydim, ama bu beni hiç etkilemiyordu) seni çaresiz durumda görmüştüm, bu benim adeta katlanabileceğim bir şey değildi; oysa sendeki çaresizliği eski boyunduruğu bir yol sarsıp anlaşılan yerinden oynattıktan sonra yürürken adımların başlangıçta doğru dürüst atılamayacak olmasıyla açıklamaya çalışmıştım. Ağzından çıkan kararsız sözler gibi odadaki gidip gelmelerin de bir kararsızlığı içeriyordu. Bu arada bana öyle geldi ki, eşin senden bir kat daha haklıydı, zaten genelde kendilerine yapılan haksızlıkları gidermek için kadınlara çok daha fazla hak verilmişti. Senin evliliğe yaramadığın suçlaması en azından eşinin ağzında haklı bir anlam kazanmaktaydı. Sen buna bu benim işte çilem diye karşı çıkmaya kalktın mı, eşine ama bunu çilen yapmaman gerekirdi diye cevaplamak kalacak, ben bunu başardım diyecekti. Bu durumda sana yalnızca kendisinin bir kadın, bunun da bir kadının işi olduğunu söylemek kalacaktı. Böylece iş yine yüksek mahkeme önüne çıkacak, o da bir türlü karar veremediğinden dava yeniden başlayacak.

Evliliğe yaramaz biri olduğunu görüyor eşin, ben de onunla birlikte, ama hayır, eşinle aynı görüşü paylaşmak istemem doğrusu, o kuşkusuz başka türlü bakıyor duruma. Senin evliliğe gereksinim duyuyorsan da hayatının bir bölümüyle bunu yaptığını görüyor, hayatının öbür bölümüyse seni evlilikten yine çekip götürüyor, dolayısıyla "kocalık"ta da çekip çekiştiriyor seni, bu durum böyle bir şeyi amaçlamasa bile evliliğin temelini sarsıyor. Elbette yaşamının tümüyle yaptın bu evliliği, ama yaşamındaki bölünmeye uygun olarak ileriye baktın, her ne kadar fazla sürmese de başlangıçta şaşı bakmaya zorladın kendini. Bu durumda da örneğin eşinle evlendin, eşinle ve eşinin üstünde edebiyatla; eşinle evlendiğin gibi örneğin şimdi de bir başkasıyla öyle evlenebilirdin, bir başkasıyla ve onun üstünde İsrail'le. Ne var ki, belki gerek duyulsa da olmayacak şeylerdir bunlar – evlilik kuramı bunu böyle dile getirecektir – gerçek bir koca karısıyla bir-

likte dünyayla evlenirse de evlendiği dünyayı görmez, karısını görür. Bunun dışında her şey kadın için bir azaptır, ama belki koca için de ideal evliliklerin hepsindekinden daha az bir kurtuluş ya da kurtuluş olanağı içermeyecektir evlilik.

Franz

[*Prag*]

16.1.[*1918*]

Sevgili Franz –

Oskar'la ancak yarın buluşacağız. Oskar'la ilgili olarak bana ayrıntılı yazman çok ilginç olacaktı benim için. Kendisini bakalım nerelerde doğru anlamışım, nerelerde senin de ima ettiğin gibi yanlış? – Evliliği mi yanlış anladım acaba? –

Sağlık durumun nasıl? Son olarak Prag'da hiç de iyi görünmemişti bana. Çok kötü öksürmüştün. Şimdi nasıl? Kilon, uykun, nefes alıp vermen?

Tablettes'i elbette Felice'ye yollayabilirsin.

Üzerlerindeki tozu toprağı (kalıntıları) silkip, her iki romanı geri yollarım sana. Yanlarına senden (*İmparator'un Haberi*'ne yönelik bu sesleniş) özellikle rica ettiğim bir öyküyü de *(11)* ekleseydin, güzel olurdu. Ayrıca "Dava"yı birlikte yollamadığına çok kızdım, oysa bu romanın elime geçeceğine öyle seviniyordum ki! – Sağlık durumum hayli kötü, dolayısıyla dostlarım rica ettiğim bir şeyi benden esirgemek hakkını kendilerinde göremiyor. Evet, işte, alabildiğine ciddilikle "bu adli muzaheret hakkından" yararlanmaya bakıyorum. Sana karşı da, herkesten çok sana karşı!

Böylece son mektubundaki konuya gelmiş bulunuyoruz.

Sevgili Franz, benim durumumu doğru olarak gördüğünü sanmıyorum. Ona nerdeyse fazlasıyla "ideolojik açıdan", temelde fazlasıyla komplike açıdan bakıyorsun. Oysa kompleks oluşu

özellikle temeldeki görece basitliğinden ve bunu izleyen karmaşadan kaynaklanıyor – her ikisi de çözülmez bir bütün oluşturmakta.

Benim sorunum, edebiyatı düşünerek bu kadını seçmiş olmam, şimdi de Filistin'i düşünerek bir başka kadına ihtiyaç duymam değildir! Kuşkusuz pek çok yapılabilecek sadeleştirmelerden birine başvurarak şöyle söyleyebiliriz: Karım, erotik bakımdan benim tipim değil. Ruhsal bakımdan da öyle; o peşinden gideceği, yaslanacağı birini arayan bir kadın, ne var ki bana bir kılavuz gerekiyor. Hele fizik bakımdan hiç tipim sayılmaz. Kaldı ki fizik bakımdan fazlasıyla narin, fazlasıyla çıtkırıldım, bu da bir şekilde ruhsal durumla ilişkili. – Ben bu kadını seçtim, çünkü o zamanlar

1) Hangi tipin benim erotik tip sayıldığı henüz açıklığa kavuşmamıştı, bir seçim yapmak benim için söz konusu değildi henüz.

2) Bile bile yalana başvurduğumdan, kibrimden yapmıştım.

3) Aslında çok yüce, öyleyken ikinci derece özelliklerin beni sımsıkı kendisine bağladığından, bugün de yine işitilmedik ölçüde bağlamakta olduğundan, dolayısıyla kendimi bu bağdan asla kurtaramadığımdan seçmiştim evlendiğim kadını. Bunun da sonucu, bana azap veren, beni huzursuz kılan, benim bugün erişilmiş düzeyin üstüne çıkmama izin vermeyen aşırı derecede bir cinsel yaşam oldu. Artık biliyorum ki, cinsellikte rahata, nihayet katıksız bir huzura kavuşmadan, çocuklar da bunun içinde, ileri gidemem, – ve yine biliyorum ki, ötekinde benim bunun için gereksindiğim her şey var, hatta bir bölümüyle (Olga), *(12)* "Esther"i tanımadan dilediğim gibi kafamda yarattığım kişilerde şekillendirdiğim her şey var. Öncelere dönersek işte bu yaşantıdaki zorlu gerçeklik.

Gördüğün gibi Filistin ikinci derecede önem taşıyordu benim için. İlerlemek, yükselmek her şeydi, – bu arada şimdiki kör ba-

kışımla görebildiğim kadarıyla Filistin'in de bu konuda bir rol oynamış olması gerekiyor – nasıl bir rol, henüz belli değil. Kendimi ciddi olarak sorgulamadan geçirdim; dolayısıyla şuna inanıyorum ki, bugünkü gibi erotik küçük zevklerde ayak diredikçe, Tanrıya yaklaşabilmem düşünülemez. Öte yandan, cinsellikten tümüyle el çekmek de bana izleyebileceğim bir yol gibi görünmüyor.

Ama karımdan da ayrılabilmem söz konusu değil. – Beni anlayamayacağın bir nokta bu. Benim (üstün bir özellik denemez) seninkinden daha yufka bir yüreğim var. En ufak bir acımasızlığa başvuramıyorum, oysa benim durumumda belki en uygun davranış sayılırdı bu. Karımdan bir adım uzaklaşsam, gerisin geri bir adım atıp ona yaklaşmadan edemiyorum. – Bakıyorum karım işte öylesine çaresiz durumda; öte yandan biraz ustaca davranıp bana güveninden yararlanarak, benimle anlaşmasını sağlamak öylesine kolay! – dürüstçe davranıp ona doğruyu söylüyorum, – ancak ne yazık ki benim gözümde bu dürüstlük bir insanın yapacağı akla gelebilen en büyük bayağılıktır.

Pazar günü İsviçre'ye giderken yolda bana uğrayan Werfel'le konuştum. O da benimkine çok benzeyen bir konumda. İşi ne kadar kolayından alıyor, şaşılacak şey! Şiirlerindeki *conscientia scrupulosa** nerede? – Örneğin şöyle dedi bana: "Bütün sevgilerin bir sonu vardır, biliyorum. Sevgide çürüyüp kokuşma başladı mı, durmadan çekip gitmek gerekir. Kolay değildir. Ama yapılacak en iyi şey budur. Sonra şükürler olsun, biri daha vardır. Çürüme başladığını onun da fark etmesi gerekir. Fark etmemesi, beni kışkırtıp kızmama yol açar, ben de o kadar daha kolay kararımı veririm. Zaten hayat böyledir, belli bir sevinç kalır geride. Ancak boşluk içinde geçecek günlere katlanmak zordur vb. vb."

---

* Kendi kendinden kuşku duyabilme ve sorgulayabilme yeteneği anlamında Latince sözcük. (ç.n.)

Ama Werfel'in söyledikleri olgunluktan uzak şeylerdi, – ne var ki göz açıp kapamadan geçen yarım saatten fazla bir zamanımız olsaydı, kuşkusuz daha derinlikli şeyler çıkabilirdi ortaya.

Şu sıra Gerhard Hauptmann'ın "Versunkene Glocke" (Suya Gömülen Çan) isimli oyununu okuyorum. Her zaman benim en sevdiğim oyunlardan biri oldu. Bugüne kadar neden hiç bundan söz etmedik, tuhaf doğrusu. Hauptmann konusunda ne düşünüyorsun, hiç bildiğim yok! – Diyeceğim, kendi yazgımı bugün bu oyunda eksiksiz yansıtılmış görüyorum. – Ovada kadın ve görev, dağlarda erotik bir tip (geniş omuzlu Hauptmann kuşkusuz benim yaklaşık karşıtım bir tip olarak canlandırılmış), çocuksu, gelişmemiş, tuhaf, kısacası Hauptmann'da olmayan özellikler; ne var ki ovadaki karısını eğiterek adeta yaptığı çanlardan birine dönüştürmüş. Sonra iki kadın arasında kalmış, her ikisini de mahvedip kendisi de mahvolan Heinrich Usta. Bir mucize gerçekleşmedi mi, benim de sonum öyle olacak.

Ne var ki, böyle bir mucizenin gerçekleşmesi adeta olmayacak belli koşullara bakıyor. Bunun için karımın ikinci derecedeki ruhsal ilişkilerini benden çözüp alarak, bir başka sevgide mutluluğunu araması gerek. – Böyle bir şeyin gerçekleşmesi de düşünülemez. Dolayısıyla, benim de doğrusu bu yönde bir beklentim yok.

Şimdilik romanın arkasından çok yönlü bir derleyip toparlamayla dolduruyorum günleri. Bu arada roman üzerine bana bir şeyler yazarsan sevinirim. Sona doğru bir hayli değişiklik yaptım ve bu değişikliklerle mutlu bir gün geçirdim.

Pazar gazetesi *(13)* (12 Ocak) şahaneydi. – Troçki'nin Pichou tarafından alıntılanan, Fransa'nın sahte sosyalistlerine karşı bir cephe oluşturmayı amaçlayan mektubu ("Woche"nin yazdığına göre domuz yüzlü General Hoffmann'la savaşan Troçki). O incelikli söz: "İçişlerine karışmama konusundaki karşılıklı görüş-

Olumsuzluklardan en küçüğü: Roman son sahnede çakılıp kaldı. *(90)* Ne yazdığımı hissetmeden yazmayı sürdüremem, şimdiye kadar başarabilmiş değilim bunu. – Uykuma, bedensel sağlığıma gelince, kendimi eskisinden daha iyi hissediyorum.

Ama ileride durum nasıl olacak bildiğim yok.

Bu konuda söylenecek daha binlerce şey var. – Ancak ben, uzunca süre susmam seni tedirgin etmesin diye olup bitenleri açıklamak istedim sana.

"Anbruch". Adresi ben vermedim. Belki Fuchs vermiştir.

Dresden'deki prömiyer ancak Martta. – Prag'a ne zaman dönüyorsun? – Werfel sana cevap verdi mi? Ben "Esther"i yolladım mektupla birlikte, kendisinden bir cevap çıkmadı. – "Esther" senin eline geçti mi? Kitabı göndermiştim sana.

Max

[*Kartpostal. Damga: Prag, 18.12.17*]
Bay Dr. Franz Kafka, Zürau, Posta Flöhau
[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag Posta İdaresi

18.12

Sevgili Franz –

Dünkü mektubuma ek: Dün Werfel'den *Esther* konusunda ekspres bir mektup geldi, hayli sıcak duygularla yazılmış; bazı çekincelerini içeriyor, ama benimle ilgili değil bunlar. Senin maymun öykünden *(91)* büyük bir hayranlıkla söz ediyor, en büyük Alman yazarı gözüyle bakıyor sana. Biliyorsun, hayli zamandır benim görüşüm de aynı. İri iri tanımlamalara karşı bana duyulması gerektiğini öğrettiğin, içimden çıkmayan biricik kuşkuyla.

Max

[*Zürau, 18./19.12.1917*]

Sevgili Max, *Esther* (92) için sana çoktan teşekkür etmem gerekirdi; ne var ki, tam da ruhsal bakımdan Zürau'da yaşadığım en kötü günlere (böyle günler de var işte) rastladı kitap. Bir huzursuzluk, dalga dalga bir huzursuzluk, oluşum süreci geriye döndürülmedikçe de kaybolmayacak. Ama senin yaşadığın huzursuzluktan biraz değişik. Bir kişi dışında benden başka kimseyi etkilemeyecek bir huzursuzluk, belki ve umarım o kişi de giderek bu huzursuzluğu hissetmez olacaktır.

Demek senin iş, artık fazla bir gelişme beklemediğim bir yönde ilerlemiş. Ancak ben hâlâ öyle inanıyorum ki, bu konuda kesin karar ne sağdan ne soldan gelecek, yani kadınlardan çıkmayacak. Çünkü başka tarafta nasıl olursa olsun, seni ne bu kadını ne öbürsünü kesinlikle seven biri olarak görmüyorum; buradaki olumsuzluk ileri koşturuyor seni, oradaki olumsuzluk seni yine çekip geriye alıyor, belki Ruth'ta karar kılabilirdin, ama sen bu iki kadın arasında böyle bir şeyin üstesinden gelebilirmişsin ya da senden böyle bir şey isteniyormuş ya da bu senin işinmiş gibi davranmıyorsun. Gözyaşı akıtmak için belli bir yer gerekmiyor, burada biri, orada öyle pek belirgin denemese de öbürsü için ağlıyorsun, dolayısıyla hiçbirinde durup dinlendiğin yok. Bu da senin kısaca bu çevreden dışarı atılacağın şeklinde yorumlanamaz mı? Böyle bir yorum kuşkusuz fazlasıyla bana özgü olacaktır.

Kadının yaptığı insanüstü bir şey mi? Kesinlikle. Belki sadece erkeküstü bir şey, ama bu da kuşkusuz aşırı derecede fazla.

"Esther"i bir çırpıda okudum Ottla'ya (yine bir solunum başarısı, öyle değil mi?). Genel olarak Prag'da edindiğim izlenim, yeni diyeceğim proloğun büyük bir bölümüne, nerdeyse Haman'ın doldurduğu bölümün tümüne duyduğum hayranlık doğrulandı.

– gerçekten uzun bir mola, dolayısıyla yazmaya başladığım sayfayı yırtıyorum, başlıca nedeni de bu mola. Bizim yardımcı Froylayn bugün Flöhau'daydı, şimdi akşamüzeri yanında postayla geldi oradan, yoksa posta ancak yarın elime geçecekti: İçinde senin hediyeler başı çekiyor; ayrıca matbu şeyler, senin hiç toz kondurulamayacak kartın (Werfel her zaman böyle patlıyor; sen bunu bana karşı olumlu bir davranış sayıyorsan, bırak kalsın öyle), sonra gazete ve *Selbstwehr*, sonra benim başmüfettiştен *(93)* (kendisiyle çok samimi bir ilişki içindeyim, beni ziyaret için buraya da gelmişti) uzun bir mektup, ama nihayet F.'den mola vermeme yol açan bir mektup, Noel'de buraya geleceğini bildiriyor F.; oysa daha önce bunun anlamsızlığı, hatta olumsuzluğu üzerinde kesinlikle anlaşmış görünüyorduk. Her ne kadar Noel'den sonra Prag'a dönmek istiyorsam da, sayıp dökmeye değmeyecek nedenlerden dolayı belki bu Cumartesi akşama doğru orada olacağım.

---

yine biz olduğu kadar *Esther*'e dönelim.

Beni duygulandıran ikinci perdeye ve Yahudilere ilişkin bölüme hayranlık. Küçük ayrıntılara senin bildiğin karşı çıkışlarım belli nedenlerden kaybolmadı.

Öte yandan oyunu Prag'daki o kötü huzursuzluklardakinden bir başka türlü okuyacağımı önceden biliyordum. Ne var ki, bunun sonucu da sanırım onu eskisi gibi iyi anlayamamam, önemini ise eskisinden daha iyi kavrayabilmem oldu. Demek istediğim, daha önce de önemini kavrayamıyor değildim; ama örneğin bir şeyi kulpundan tutar gibi, yani ona bir sanat eseri gözüyle bakıyor, onu tümüyle kucaklayamıyordum, anlayışım buna elverecek gibi değildi. Bu da temel bir güçlükten, ister istemez gerçeğe aykırı bir şeyin oyunda savunulmasından, her üç oyuncu Haman'ın, Kralın ve Esther'in gerçekte tek kişi olmasından, iç içe

girmiş bölümleriyle oyunun tümünde dile getirilse bile ancak biraz gerçek denebilecek, daha doğrusu Ruth'un anlatısı için kesinlikle gerekli koşulların, gerilimlerin, sezgilerin, çıkarımların oluşmasını sağlayan bir birlik, sanatsal olduğu kadar yapay bir üçlü oluşturmasından kaynaklanıyor bu. Bir örnek, pek anlayamadığım için belki yanlış bir örnek: Haman ve Esther aynı akşam aynı zamanda sıçrayıp ayağa kalkar, genel olarak biraz kuklamsı bir şey saklıdır burada, ayrıca oyunun bütününde (örneğin bölümleri sayarken unuttuğum son perdedeki umarsızlıkta). Ayrıca Haman'ın 7 yıl önüne bakarak Kralın masasında oturduğu anlatılan bölüm pek güzelse de, insanlıkla bağdaşacak gibi değildir. Gerçekten Kralın huzuruna ancak o akşam mı çıkıyorlar? Kral, yaşamının önemli bir bölümünü geride bırakmıştır, suç işlemiş, acı çekmiş, kendini denetim altına almaya çalışmış, ama üstesinden gelememiştir. Belki bunların tümü halde yaşananların bir düzlem aşağısında gerçekleşmiş, ama belki de alabildiğine yüksekten bakınca tümüyle aynı düzlemde gerçekleşmektedir. Haman'sız ve Esther'siz bunların olup bitmesi kesinlikle söz konusu değildir; yinelenen mağara ziyaretleri üstü kapalı dile getirir bunu; zaten birinci perdede Kral da sanki daha önce oynanmış bir oyunda geçiyormuş gibi bütün olayların geçtiği mekânı bilir ve son perdedeki veda sahnesinde dışarıdan pek anlaşılamayacak gibi, oyunun bütünündekinden daha çok şey konuşulup yakınma konusu yapılır. Bu sahnelerin oluşumundaki yeterince sözü edilmeyen nedenler ikinci perdedeki binyılların anlatımında dile getirilir. Böylece sanat eserini hatta güçlendiren ve güçlükle izlenebilen aldatıcı yollar oluşur, ben bu yolları yürüyemem ve dikkatle gözden geçirince içimde bir şey, senin sanat uğrunda katlandığın özveriyi dile getiren ve uğradığın kaybı anlatan bu yolları yürümekten beni tutup çeker geriye. Kayıp sözcüğüyle (senin geçenlerde yazdığın gibi) romanında varlığının üç parçaya bölünüşünü ve her parçanın bir ötekisine yazıklanışını,

bir ötekini avutuşunu anlatmak istiyorum. Belki burada sanatla gerçek insanlık arasındaki o olumsuz karşıtlık açığa vurmaktadır kendini. Sanat, belli bir sanatsal adalete uyulmasını istiyor (bu da seni örneğin hakkındaki kararın çoktan verildiği kralın önüne düşüp sonuna kadar ona kılavuzluk etmeye, hatta bu noktada kalmayıp, onu gelecekten içeri uğurlamaya sürüklüyor) ya da gerçekte dünyayı kendisinde taşıyan Esther'in oyundaki yaşamında (olması gerektiği, ama oyunun açısından bakıldı mı bir başka anlam kazanacak şekilde) Haman'ın yanında önemsiz hiçbir şeyden haberi olmayan biri gibi yürüdüğünü, değişmeyen bu kişinin Haman'ın intiharıyla kararlı bir kişiye dönüştüğünü anlatmana yol açıyor.

Fazla geç oldu ve fazlasıyla çok şeyden söz edildi. Nasıl olsa yakında görüşeceğiz. Ne var ki, bu konularda konuşmaktan çok yazabiliyorum.

Franz

Fare kapanı sipariş edilmiş bulunuyor. – Evet, Fuchs'un adresine gelince, Fuchs beni davet ettirdiği *Anbruch*'tan "zavallı Anbruch" diye söz ediyor. Ben oradakilere – anket hoşuma gitti çünkü – tarafımdan bir katkının söz konusu olamayacağını içtenlikle bildirdim.

[*Elsa Brod'a*]
[*Zürau*]

19.XII.17

Sevgili Elsa Brod, anlık mektup *(94)* bu, bir sonraki an yazılmayabilirdi, daha sonraki üçüncü anda yazılsa da yollanmayabilirdi. Bu yüzden de aslında yersiz bir mektup, insanlara ilişkin konularda sizin bol bol sahip olduğunuz bilgiye ters düşmekte.

Sizinle, sevgili Bayan Elsa, Max üzerinde konuşacak olursak, sanırım önce aynı düzeyde olmamız, yani Max'ın dostları olarak konuşmamız, bunu yalnızca onun dostları olarak yapmamız, elimi bir an yanılıp başka bir yere götürmeye kalksanız bile benim el atmayı asla göze alamayacağım başka her şeyi dışarıda bırakmamız gerekecek. Max'ın ne doktorlarıyız ne öğretmenleri ne de yargıçları, sadece dostlarıyız; onun yanında sadece kendisini seven kişiler olarak bulunacağız. Tümüyle yaşamı söz konusu edildiğinde ilgili kişiler olarak onu tavsiyelerle, fısıldamalarla, imalarla değil, doğal yoldan, yani ortadaki durumun gerektirdiği gibi, yani varoluşumuzla, sevgiyle, güzellikle, kendimizi geride tutarak, dostlukla etkilemeye bakacağız. Nitekim siz de böyle yaptınız, duygulanarak izledim bunu. Ama kuşkusuz bundan daha çok, diyeceğim daha az şey yaptınız bütün insanlar gibi, çünkü yukarıda söylediklerimde varılması gereken bir amaç söz konusuydu. Ben de, hatta çok olmadı (sanıyorum bir defa sizin yanınızda) kendisine bir akıl vermeye kalktım. Belki sizin istediğiniz bir şey değildi bu, ama sizin isteğinize de asla aykırı değildi, ama benim kendi isteğime kuşkusuz ters düşmekteydi, Max'ın durumundan zorla çıkarılmış bir davranıştı bu. Max'ın durumu ister istemez kendisiyle hep beraber olan sizi de kıyas kabul etmez derecede, gücünüzün sınırına kadar üzüyordu, bunu iyi anlıyorum. Ve bu anlayışımda hiçbir çekince söz konusu değil. Ama doğruluğunu hiç kaybetmeyecek bir şey varsa, ayağının bir taşa takılıp tökezlediği görülünce kendisi tutulup geriye çekilmesinin, ama genelde hiç olası sayılmayacak bir şeyi yapıp yaptığı şeyin içine yuvarlanmaya çilesi gözüyle bakan birini bundan alıkoymaya kalkılmaması gerektiğidir. Ona bu bakımdan akıl vermek, bana bir dost olarak tüberküloz geçirmemi çoktan salık vermediği için onu suçlamaktan farksız sayılırdı.

Bu inançla mektubunuzdaki yanılgılara bakıyor, onları, bir kez daha söylüyorum, sizin yanılgılarınız saymıyor, dolayısıyla

mektubunuzu yanımda alıkoymayarak size geri yolluyorum. Bu yanılgılar şöyle yaklaşık: Siz sevgiden yakınıyorsunuz, ama sevgi duyacağınız gerçek fırsatlar bulunuyor elinizde. Sizi savunacak birini arıyorsunuz, oysa yargılarında şaşmaz biri olan Max tam da böyle biri. Siz belki ikinci derecede önemli bir şeye asıl önemli şey gözüyle bakıyor (ya da gözlerinizi öyle göreceğiniz yöne çeviriyorsunuz), dolayısıyla bir karmaşa içine yuvarlanıyor, rahatlıkla kendiniz olmayı boşluyorsunuz.

Şimdi mektubunuzdaki havaya uygun olarak belki şöyle düşünebilirsiniz: "Bir başkası çaresiz durumdaysa, ilkelerden söz etmek kolaydır," bunda da haklı olabilirsiniz; her aklıma geldiğinizde içimde uyanan bu duygu utandırıyor beni. Peki ama utanç duyulduğu için susmalı ya da yalan mı söylemeli? Hele Max'a ilgi konusunda sizinle aynı görüşü paylaştığımız sırada.

Franz K.

[*Elsa ve Max Brod'dan*]
[*Prag, 20.12.1917*]

Sevgili Franz Kafka!

Kız Kulübü'nün sizin onaylamadığınız edebiyat gecesi dün akşam gerçekleşti. Ben bu mektubu Max'ın isteği üzerine yazıyorum, kendisi de bir şeyler ekleyecek. – Korner ismindeki bir Froylayn, Fuchs ve Bezruč'tan bir şeyler okudu gecede, eski tiyatro üslubunda, acı, özlem ve benzerinde alışılagelmiş sesler, şaşırtmalardan uzak, her zaman olduğu gibi beklenen; ne yazık ki öteden beri alışılmış ses ve sözler utanç vericiydi. – Daha sonra da ben maymun öyküsünü okudum, okuyacağım duyurulmamıştı önceden, o an okumak geldi içimden. Felix ve Baum, (maymun okuyuş bakımından) tıpatıp size öykündüğümü belirttiler. Max, biraz fazla lirik buldu, yeteri kadar küstahça değilmiş

ona göre. Öyleyken okuyuşum büyük bir hayranlıkla karşılandı, hatta daha kötü bile okunsaydı yine böyle bir hayranlık duyulacaktı kuşkusuz. Ben kendim çok iyi okuduğumu düşünüyorum; bunu da doğrulayan bir şey varsa, okurken kendimi tastamam maymun gibi hissedişim, maymun terinin kokusunu alıp, bu kokuyu kuşkusuz sadece bu okuma sırasında çevreme yayışım. Maymun öyküsü bir şaheser. Okuyuşumun dinleyiciler üzerindeki etkisi olumluydu, işte öylesine olumlu! Belki bunu başkalarından da işitirsiniz. *(95)* Bayan Fanta, maymun öyküsüyle gezilere çıkmamı, onu başka yerlerde de okumamı söyledi. – Sizinle konuşmayı şimdiden özlemeye başladım, bu defa siz bana yarım saatinizi ayıracaksınız.

İçtenlikle sizin olan

Elsa Brod

Sevgili Franz – sana mektubunun fazlasıyla sözel yorumunu borçlu hissediyorum kendimi. Eşimin öykünü okumasına izin verdin, ama gecenin düzenlenmesine karşıydın. Bu yüzden biz de bir kutlama yapmadık. Sadece okunacak şeyleri okuduk. İlanlarda (*Selbstwehr, Prager Tagblatt*) senin adından söz edilmedi. Eleştirmenlerin zaten geceye pek çıkıp geleceği yoktu.

– Gece konusunda şunu da söyleyeyim ki, Feigl hayli yuvarlanan ve çın çın öten şiirler okudu, anladığım kadarıyla şiirler daha önceleri bende var olan güzel şeylerden söz ediyor, duygular uyandırıyordu. Feigl'ın natüralist bir üslupla ıkına sıkına okuduğu *Don Juan* sahnesinde de farklı değildi durum; kürsü baştan çıkarıcı, tuhaftı doğrusu. – Sağlık durumum iyi/kötü. Bunun nasıl olduğunu biliyor musun? Ben de bilmiyorum. –

Max

Bir yığın gönderi, mektup vb.'yle ilgili olarak bana bir cevap borçlusun!

1918

[*Prag, yaklaşık 4.1.1918*] *(1)*

Sevgili Max, eşin için müsveddeler *(2)* (kopyası yok bende) burada, kimseye gösterme. *Kovalı Süvari*'den (Kübelreiter) ve *Eski Bir Yaprak*'tan (Ein alter Blatt) masrafı tarafımdan ödenmek üzere birer kopya çıkartıp gönderir misin bana, Kornfeld'e yollayacağım. *(3)*

Romanların *(4)* müsveddelerini yollamıyorum. Eski çalışmaları ne diye kurcalamalı? Bunun için mi şimdiye kadar yakmadım onları? Tam şu anda bir mektup geldi F.'den, *Esther* için teşekkür ediyor, sana da ayrıca teşekkür etsin mi diye soruyor bana. Yakında sana geldim mi, umarım yapılır bu. Böyle "sanatsal bakımdan" başarısız çalışmalar neden saklanır? Bu fragmanların bir araya gelip tüm sanat çalışmamı, çaresiz kaldım mı kendimi kucağına atacağım bir temyiz mahkemesini oluşturacağı için. Ama böyle bir şeyin gerçekleşmeyeceğini, oradan bana bir yardım gelmeyeceğini biliyorum. Madem öyle, fragmanlar ne işime yarayacak? Bana yardım edemedikleri yetmiyormuş gibi üstelik zararları mı dokunsun? Bunu bildikten sonra da öyle olacak, başka türlü olmayacaktır. Kent yiyip bitiriyor beni, yoksa manüskrileri getireceğimi söylemezdim.

Dünkü akşam konusunda *(5)* kısa bir bilgi: Asıl üzüntüde pay sahibi olmayan ben sorunu yaklaşık şöyle görüyorum. Eşin, başlıca suçlamasıyla belki seninkinden daha önemli bir şeye dokundu.

Hayli geçti vakit, daha büroya gideceğim, çok geçmeden Zürau konusunda yazarım sana, belki özellikle bugün aranıza girmesem belki iyi olur.

Franz

Bir rica daha: Bana askerlikle ilgili bildiri formunu yollar mısın, sanıyorum Ocak ayı içinde bunun doldurulması gerekiyor.

[*Kartpostal. Damga: Flöhau, 10.1.18*]
Bay Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön:*] Dr. Kafka, Zürau, P. Flöhau

Sevgili Max, bugün sadece Oskar'ın sekreteri olarak, *(6)* mutlu bir sorumsuzluk içinde yazıyorum sana.

"Romanın sonunu bana ve Felix'e okumak istediğin günü diyeceğim şimdiden belirleyebilirsin. Franz'ın söylediğine bakılırsa *(7)* bu vaatkâr güzel sonu eskisinden daha büyük bir arzuyla senden duymaya can atıyorum. Pazar günü geleceğim, dolayısıyla Pazartesinden başlayarak her akşam hazırım ben. Felix'le sözleştikten sonra bana bir kart yazarsın sanırım. Benim senin oraya gelemeyeceğim gibi senin de buraya, Zürau'a gelemeyebileceğini düşünerek, buranın ne kadar güzel, ne kadar sakin bir yer olduğunu hiç anlatmayacağım." Bana (bu benim şimdi, yani bir dahaki sefer sana daha çok şey yazacak olan Franz) geçende Tröltsch'ün yazısını *(8)* yüksek sesle okurken aklıma geldi, romanın olumlu sonucu aslında benim ilk düşündüğümden daha sade, daha yakın bir şeyi; diyeceğim bir kilisenin, bir sağlık yurdunun,

yani bir şeyin kurulup çatılmasını ve daha şimdiden çevremizde bizim kırılıp dökülmemizle aynı tempoda inşa edilecek bir şeyi istiyor. –

Oskar'la çok güzel vakit geçiriyoruz.

Franz

[*Zürau, 13.1.1918*]
Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, P. Flöhau

Pazar

Sevgili Max, Oskar buradayken sana yazmadım, biraz yalnızlığa alıştığımdan (sessizliğe değil, yalnızlığa), biraz da nasıl olsa Oskar'ın kendisinin yakında sana Zürau'dan anlatacağı için bunu yapamadım. Oskar, bazı konularda büyük bir açıklıkla davrandı bana; ne yazık ki bu açıklığın karşısına her zaman sürekli açık bir yüzle çıkacak gücü gösteremiyor insan. Sen onu genelde kuşkusuz benden daha doğru değerlendirdin, ama ayrıntılarda öyle görülüyor ki yanılıyorsun. – Romandaki *(9)* birçok bölüm şaşırtıcı, şimdiye kadar Oskar'ın yeni çalışma üslubunda fazlasıyla bir yüzeysellik görmüştüm. Ne var ki doğru değil bu, tersine gerçeği içeriyor buradaki yüzeysellikler, ama son derece gerilimli, öyleyken dar, fazlasıyla dar sınırlar içinde açığa vuruyor kendini, bu da yorgunluğa, yanılgıya, güçsüzlüğe, haykırışa yol açıyor. Zürau kendisine biraz yardım etmiş olursa, ama kuşkuluyum bundan, sevinirdim, hem onun hem benim için sevindirici bir şey olurdu. Bana bu konuda yazarsın belki.

Tablettes, (10) Aktion ve bildiri formu için teşekkür; *Tablettes*'i bu kez Felice'ye hediye edebilir miyim?

Seninle birlikte son akşamımız iyi geçmedi, o günden bu yana senden bir haber almayı çok isterdim. İyi geçmedi akşam,

çünkü (doğal olarak çaresizlik içindeydim, ama bu beni hiç etkilemiyordu) seni çaresiz durumda görmüştüm, bu benim adeta katlanabileceğim bir şey değildi; oysa sendeki çaresizliği eski boyunduruğu bir yol sarsıp anlaşılan yerinden oynattıktan sonra yürürken adımların başlangıçta doğru dürüst atılamayacak olmasıyla açıklamaya çalışmıştım. Ağzından çıkan kararsız sözler gibi odadaki gidip gelmelerin de bir kararsızlığı içeriyordu. Bu arada bana öyle geldi ki, eşin senden bir kat daha haklıydı, zaten genelde kendilerine yapılan haksızlıkları gidermek için kadınlara çok daha fazla hak verilmişti. Senin evliliğe yaramadığın suçlaması en azından eşinin ağzında haklı bir anlam kazanmaktaydı. Sen buna bu benim işte çilem diye karşı çıkmaya kalktın mı, eşine ama bunu çilen yapmaman gerekirdi diye cevaplamak kalacak, ben bunu başardım diyecekti. Bu durumda sana yalnızca kendisinin bir kadın, bunun da bir kadının işi olduğunu söylemek kalacaktı. Böylece iş yine yüksek mahkeme önüne çıkacak, o da bir türlü karar veremediğinden dava yeniden başlayacak.

Evliliğe yaramaz biri olduğunu görüyor eşin, ben de onunla birlikte, ama hayır, eşinle aynı görüşü paylaşmak istemem doğrusu, o kuşkusuz başka türlü bakıyor duruma. Senin evliliğe gereksinim duyuyorsan da hayatının bir bölümüyle bunu yaptığını görüyor, hayatının öbür bölümüyse seni evlilikten yine çekip götürüyor, dolayısıyla "kocalık"ta da çekip çekiştiriyor seni, bu durum böyle bir şeyi amaçlamasa bile evliliğin temelini sarsıyor. Elbette yaşamının tümüyle yaptın bu evliliği, ama yaşamındaki bölünmeye uygun olarak ileriye baktın, her ne kadar fazla sürmese de başlangıçta şaşı bakmaya zorladın kendini. Bu durumda da örneğin eşinle evlendin, eşinle ve eşinin üstünde edebiyatla; eşinle evlendiğin gibi örneğin şimdi de bir başkasıyla öyle evlenebilirdin, bir başkasıyla ve onun üstünde İsrail'le. Ne var ki, belki gerek duyulsa da olmayacak şeylerdir bunlar – evlilik kuramı bunu böyle dile getirecektir – gerçek bir koca karısıyla bir-

likte dünyayla evlenirse de evlendiği dünyayı görmez, karısını görür. Bunun dışında her şey kadın için bir azaptır, ama belki koca için de ideal evliliklerin hepsindekinden daha az bir kurtuluş ya da kurtuluş olanağı içermeyecektir evlilik.

Franz

[*Prag*]

16.1.[*1918*]

Sevgili Franz –

Oskar'la ancak yarın buluşacağız. Oskar'la ilgili olarak bana ayrıntılı yazman çok ilginç olacaktı benim için. Kendisini bakalım nerelerde doğru anlamışım, nerelerde senin de ima ettiğin gibi yanlış? – Evliliği mi yanlış anladım acaba? –

Sağlık durumun nasıl? Son olarak Prag'da hiç de iyi görünmemişti bana. Çok kötü öksürmüştün. Şimdi nasıl? Kilon, uykun, nefes alıp vermen?

Tablettes'i elbette Felice'ye yollayabilirsin.

Üzerlerindeki tozu toprağı (kalıntıları) silkip, her iki romanı geri yollarım sana. Yanlarına senden (*İmparator'un Haberi*'ne yönelik bu sesleniş) özellikle rica ettiğim bir öyküyü de *(11)* ekleseydin, güzel olurdu. Ayrıca "Dava"yı birlikte yollamadığına çok kızdım, oysa bu romanın elime geçeceğine öyle seviniyordum ki! – Sağlık durumum hayli kötü, dolayısıyla dostlarım rica ettiğim bir şeyi benden esirgemek hakkını kendilerinde göremiyor. Evet, işte, alabildiğine ciddilikle "bu adli muzaheret hakkından" yararlanmaya bakıyorum. Sana karşı da, herkesten çok sana karşı!

Böylece son mektubundaki konuya gelmiş bulunuyoruz.

Sevgili Franz, benim durumumu doğru olarak gördüğünü sanmıyorum. Ona nerdeyse fazlasıyla "ideolojik açıdan", temelde fazlasıyla komplike açıdan bakıyorsun. Oysa kompleks oluşu

özellikle temeldeki görece basitliğinden ve bunu izleyen karmaşadan kaynaklanıyor – her ikisi de çözülmez bir bütün oluşturmakta.

Benim sorunum, edebiyatı düşünerek bu kadını seçmiş olmam, şimdi de Filistin'i düşünerek bir başka kadına ihtiyaç duymam değildir! Kuşkusuz pek çok yapılabilecek sadeleştirmelerden birine başvurarak şöyle söyleyebiliriz: Karım, erotik bakımdan benim tipim değil. Ruhsal bakımdan da öyle; o peşinden gideceği, yaslanacağı birini arayan bir kadın, ne var ki bana bir kılavuz gerekiyor. Hele fizik bakımdan hiç tipim sayılmaz. Kaldı ki fizik bakımdan fazlasıyla narin, fazlasıyla çıtkırıldım, bu da bir şekilde ruhsal durumla ilişkili. – Ben bu kadını seçtim, çünkü o zamanlar

1) Hangi tipin benim erotik tip sayıldığı henüz açıklığa kavuşmamıştı, bir seçim yapmak benim için söz konusu değildi henüz.

2) Bile bile yalana başvurduğumdan, kibrimden yapmıştım.

3) Aslında çok yüce, öyleyken ikinci derece özelliklerin beni sımsıkı kendisine bağladığından, bugün de yine işitilmedik ölçüde bağlamakta olduğundan, dolayısıyla kendimi bu bağdan asla kurtaramadığımdan seçmiştim evlendiğim kadını. Bunun da sonucu, bana azap veren, beni huzursuz kılan, benim bugün erişilmiş düzeyin üstüne çıkmama izin vermeyen aşırı derecede bir cinsel yaşam oldu. Artık biliyorum ki, cinsellikte rahata, nihayet katıksız bir huzura kavuşmadan, çocuklar da bunun içinde, ileri gidemem, – ve yine biliyorum ki, ötekinde benim bunun için gereksindiğim her şey var, hatta bir bölümüyle (Olga), *(12)* "Esther"i tanımadan dilediğim gibi kafamda yarattığım kişilerde şekillendirdiğim her şey var. Öncelere dönersek işte bu yaşantıdaki zorlu gerçeklik.

Gördüğün gibi Filistin ikinci derecede önem taşıyordu benim için. İlerlemek, yükselmek her şeydi, – bu arada şimdiki kör ba-

kışımla görebildiğim kadarıyla Filistin'in de bu konuda bir rol oynamış olması gerekiyor – nasıl bir rol, henüz belli değil. Kendimi ciddi olarak sorgulamadan geçirdim; dolayısıyla şuna inanıyorum ki, bugünkü gibi erotik küçük zevklerde ayak diredikçe, Tanrıya yaklaşabilmem düşünülemez. Öte yandan, cinsellikten tümüyle el çekmek de bana izleyebileceğim bir yol gibi görünmüyor.

Ama karımdan da ayrılabilmem söz konusu değil. – Beni anlayamayacağın bir nokta bu. Benim (üstün bir özellik denemez) seninkinden daha yufka bir yüreğim var. En ufak bir acımasızlığa başvuramıyorum, oysa benim durumumda belki en uygun davranış sayılırdı bu. Karımdan bir adım uzaklaşsam, gerisin geri bir adım atıp ona yaklaşmadan edemiyorum. – Bakıyorum karım işte öylesine çaresiz durumda; öte yandan biraz ustaca davranıp bana güveninden yararlanarak, benimle anlaşmasını sağlamak öylesine kolay! – dürüstçe davranıp ona doğruyu söylüyorum, – ancak ne yazık ki benim gözümde bu dürüstlük bir insanın yapacağı akla gelebilen en büyük bayağılıktır.

Pazar günü İsviçre'ye giderken yolda bana uğrayan Werfel'le konuştum. O da benimkine çok benzeyen bir konumda. İşi ne kadar kolayından alıyor, şaşılacak şey! Şiirlerindeki *conscientia scrupulosa** nerede? – Örneğin şöyle dedi bana: "Bütün sevgilerin bir sonu vardır, biliyorum. Sevgide çürüyüp kokuşma başladı mı, durmadan çekip gitmek gerekir. Kolay değildir. Ama yapılacak en iyi şey budur. Sonra şükürler olsun, biri daha vardır. Çürüme başladığını onun da fark etmesi gerekir. Fark etmemesi, beni kışkırtıp kızmama yol açar, ben de o kadar daha kolay kararımı veririm. Zaten hayat böyledir, belli bir sevinç kalır geride. Ancak boşluk içinde geçecek günlere katlanmak zordur vb. vb."

---

* Kendi kendinden kuşku duyabilme ve sorgulayabilme yeteneği anlamında Latince sözcük. (ç.n.)

Ama Werfel'in söyledikleri olgunluktan uzak şeylerdi, – ne var ki göz açıp kapamadan geçen yarım saatten fazla bir zamanımız olsaydı, kuşkusuz daha derinlikli şeyler çıkabilirdi ortaya.

Şu sıra Gerhard Hauptmann'ın "Versunkene Glocke" (Suya Gömülen Çan) isimli oyununu okuyorum. Her zaman benim en sevdiğim oyunlardan biri oldu. Bugüne kadar neden hiç bundan söz etmedik, tuhaf doğrusu. Hauptmann konusunda ne düşünüyorsun, hiç bildiğim yok! – Diyeceğim, kendi yazgımı bugün bu oyunda eksiksiz yansıtılmış görüyorum. – Ovada kadın ve görev, dağlarda erotik bir tip (geniş omuzlu Hauptmann kuşkusuz benim yaklaşık karşıtım bir tip olarak canlandırılmış), çocuksu, gelişmemiş, tuhaf, kısacası Hauptmann'da olmayan özellikler; ne var ki ovadaki karısını eğiterek adeta yaptığı çanlardan birine dönüştürmüş. Sonra iki kadın arasında kalmış, her ikisini de mahvedip kendisi de mahvolan Heinrich Usta. Bir mucize gerçekleşmedi mi, benim de sonum öyle olacak.

Ne var ki, böyle bir mucizenin gerçekleşmesi adeta olmayacak belli koşullara bakıyor. Bunun için karımın ikinci derecedeki ruhsal ilişkilerini benden çözüp alarak, bir başka sevgide mutluluğunu araması gerek. – Böyle bir şeyin gerçekleşmesi de düşünülemez. Dolayısıyla, benim de doğrusu bu yönde bir beklentim yok.

Şimdilik romanın arkasından çok yönlü bir derleyip toparlamayla dolduruyorum günleri. Bu arada roman üzerine bana bir şeyler yazarsan sevinirim. Sona doğru bir hayli değişiklik yaptım ve bu değişikliklerle mutlu bir gün geçirdim.

Pazar gazetesi *(13)* (12 Ocak) şahaneydi. – Troçki'nin Pichou tarafından alıntılanan, Fransa'nın sahte sosyalistlerine karşı bir cephe oluşturmayı amaçlayan mektubu ("Woche"nin yazdığına göre domuz yüzlü General Hoffmann'la savaşan Troçki). O incelikli söz: "İçişlerine karışmama konusundaki karşılıklı görüş-

rum, bunun doğru anlaşılması gerek. Bu bakımdan sağa sola dümen kırılamayan hava gemisini olağanüstü bir ustalıkla yöneten, mutlu – mutsuz elinden tutulup götürülen, oysa kendisi için bunun hiç önemli olmaması bir yana onun gibi asla bunun üstesinden gelinemeyen Kierkegaard'dan ayrılıyorum. Ben durumumu sözlü olarak dile getirebiliyorum, yazılı hayır, ancak mutlu zamanlarda yazılı olarak iletilebilirim, o zaman da sözle bunları dile getiremem bunları. Ayrıca susmak buraya, taşraya uygun düşüyor, Prag'dan dönünce uygun düşüyor buraya (Prag'a son gidişimden sanki Zürau'da ayılmayı amaçlamış gibi bayağı içkili döndüm buraya, baktım ki ayılmak üzereyim, vakit geçirmeden içip sarhoş olmak için yine Prag'ın yolunu tuttum), ama uzun süre burada kalınca da uygun düşüyor yine. Kendiliğinden oluyor, sessizlik giderek yoksullaştırıyor dünyamı; her zaman (simgelerin maddeleşmesi!) dünyaya benim çeşitlilik üfleyecek kadar ciğerlerimin asla güçlü olmayışını tümüyle benim özel mutsuzluğum olarak duyumsayışımdır, gözlerden anlaşıldığı kadarıyla bu çeşitliliği içermekte dünya. Böyle bir zahmete bundan böyle girdiğim yok, benim günlük programdan çıkarılmış durumda, bu yüzden günler de eskisinden karanlık değil. Ama eskisinden daha az konuşuyorum, konuştuklarım da adeta isteğime aykırı.

Kierkegaard'da belki gerçekten yolumu şaşırdım, senin ona ilişkin satırlarını okuduktan sonra hayretle farkına vardım bunun. Gerçekten söylediğin gibi: Bir evliliği gerçekleştirmek onun baş sorunu, sürekli yukarıya, bilince taşınan ana sorunu, *Entweder – Oder*'de (Ya – Ya), – "Furcht und Zittern"de (Korku ve Titreme), "Wiederholung"da (Tekrar) gördüm bunu. Sonuncuları bu son 14 günde okudum, "Stadien"i de (Duraklar) sipariş ettim. *(41)* K. artık bir şekilde hep aklımdaysa da doğrusu gerçekten unutmuştum bunu, ilişkiyi tümüyle yitirmesem de sürekli başka alanlarda dolanıp durduğumdan kaynaklandı. "Kierkegaard'ın nişanlısıyla ilişkisi" *(42)* isimli o küçük kitabı okuduktan

sonra (Insel Yayınevi, sana yollayacağım, ama önemli bir şey değil, ancak sonradan doğrulama amacıyla başvurulabilir kitaba) onunla aramda gördüğüm fiziksel benzerlik tümüyle kayboldu; oda komşum gerek ona hayranlığım, gerek ona duyduğum sempati bakımından rastgele bir yıldıza dönüştü. Ayrıca belli bir şey söylemeyi göze alamıyorum, isimlerini verdiğim kitaplar dışında yalnızca son kitap "Der Augenblick"i (An) *(43)* biliyorum çünkü, doğrusu birbirinden düpedüz değişik bu iki mercekle (*Ya – Ya* [Entweder – Oder] ve *An* [Der Augenblick]) bu hayat aynı zamanda ileri ya da geri doğrultuda, kuşkusuz aynı zamanda her iki doğrultuda birden gözden geçirilebilir. Ama ne berikinde ne ötekinde olumsuz bir yargıya varılamaz, örneğin (şu sıra okuman gereken) "Korku ve Titreme"de pozitifliği korkunç boyutlara ulaşıyor Kierkegaard'ın ve ancak sıradan bir vergi memuruna *(44)* rastladı mı duruyor yükselmesi. Bana kalırsa böyle fazlasıyla yükseklere çıkması olumluluğunda görülecek bir kusurdur; ne ilginçse kendisiyle o kadar iyi sohbet edebildiği normal bir insanı görmeyecek, o koca İbrahim'i bulutlara resmedecektedir. Ama bu yüzden onun negatif olduğu söylenemez, olsa olsa ilk kitaplarının terminolojisiyle yapılabilir bu; ve bütün bunların onun melankolisinden kaynaklandığını kim söyleyebilir.

Kusursuz bir sevgi ve evliliğe gelince "Ya – Ya" temelinde sanırım birleşiyorsunuz; ne var ki, kusursuz bir sevginin eksikliği B.'ye karşı kusursuz bir evliliği gerçekleştirmeye yetmiyor. Ama "Ya – Ya"nın ilk kitabını hâlâ istemeye istemeye okumaktan uzak tutamıyorum kendimi.

Oskar'ı anlıyorum (hoş olmayan bir şeyle – öbürü kendisine baştan beri böyle görünmüştü – bir araya getirilmemesi gereği dışarıda tutulursa) sadece kendi kendisini üzmeyip seni de biraz üzüp durduğu için bu duyarlılığını anlamıyor değilim. Dolayısıyla onu anlıyorum ve böyle şeyleri de önemsiz görmem söz konusu değil.

Allah'tan ki Pick'ten *(45)* henüz bir istek gelmedi, gelse belki nazikçe geri çevirecektim, beni yanlış bir yola sürüklemeyecek olsa da gerçekte büyük bir ayartıydı bu. Ama senin için söz konusu değildi böyle bir şey. (Reiss Yayınevi'nden *(46)* içtenlikli bir davet aldım, Wolff'tan ise ilk provaların yollanmasından sonra hiç ses çıkmadı.)

Liebstöckl'ün seninle ilgili notu iğrenç bir nefretin dışavurumuydu, üslup bakımından da *Jenufa*'ya ilişkin diğer eleştirilerden farklıydı. Ben öyle seziyorum ki, kendisine verilen cevap da okuyuculara böyle bayağı şeyler üzerinde de konuşulabileceğini göstermesi bakımından onu biraz destekledi. –

Almanya'da bol şans ve pek çok neşe!

Senin olan Franz

Felix ve Oskar'ı da selamlar mısın tarafımdan, bilmiyorum yeterince yakın zamanda kendilerine yazabilecek miyim?

Pfemfert'e lütfen Tolstoy'un Rubin baskısı günlüğünü sordun mu? – Hangi koşturmalardan, eziyetlerden söz ediyorsun?

Kurumla ilişki beni hâlâ sıkıntıya sokmakta. Elden geldiği kadar burada kalacağım.

Gönderiler için çok teşekkür, ne kadar da iyisin. Ancak "değişiklikten, ilişkimizdeki zayıflamadan" söz etmen doğru değil.

[*Prag*]

19.3.1918

Sevgili Franz –

Dresden'e ilişkin *(47)* anlatacağım çok şey var. Öyle çok ki sana yazacağım mektubu da ileri bir tarihe erteledim (yazılı ilişkideki olanaksızlık!), sonunda bugün senin çok geçmeden Prag'a gelişine sakladım. Dresden'de yalnız başıma üç mutlu gün yaşa-

dım, bu arada üzüntünün yer almadığı tam bir ayrılık olarak anlaşılması gerekiyor. Böyle günlerde o mutlu sevgi duygusundan biraz bir şey yine canlanıyor içimde, dolayısıyla bu duygunun "yüceliği" karşısında "boynu bükük" durmam gerekmiyor. – Ne var ki önemli olan, küçük bir çember içinde, sınırlı bir amaçla kendini çok iyi korumuş eski enerjime ve aklıbaşındalığıma yeniden kavuşmamdı. Gençliğimi hatırlamadan duramıyordum, gerçekten o zamanlar olmayacak şeyleri gerçekleştirmesini bilmiştim ve pek çok bakımdan cesaret sahibiydim. Şimdiyse öyle bir duruma sürüklendim ki, cesaretten yoksun olmak belki daha da büyük bir cesarete bakıyordu ve yine öyle bir durum ki dışımdaki bir düşmana değil de, kendime karşı savaşmak zorundaydım ve yine öyle bir durum ki her şey belirsizdi, dolayısıyla cesaretin nereye yöneleceği bir soruydu, bu da işte benim sıkıntım ve mutsuzluğumu oluşturmaktaydı. – Ne var ki, Dresden'de oyunun natüralist açıdan sahnelenmesini geçersiz kılan müziğimi kabul ettirdim (az kaldı genel provaya yetişemiyordum), bütün bunları da gerçek bir başarı ve sanatsal bir gerçeklikle yapıp çıkardım. Diyeceğim görüldüğü gibi sahne konusunda iyi bir uzmanım. – Oyunun sahnelenmesi olağanüstü denecek kadar iyiydi, inceden inceye düşünülmüştü üzerinde. Yukarıdan aşağıya "Kreuzzeitung"a kadar tüm gazeteler oyuna hayran kalmıştı, ama hayır, iki üç homurtulu ses çıkmıyor değildi. Oyunun öylesine dramatik bir etki yapması ilginçti. Genel provada kimse böyle bir şey beklememişti. – Daha öncelerde kalan o kadar çok talihsizliği gidermek ister gibi talihimin bir kez daha yaver gitmesi çocuksu bir sevince boğmuştu beni. Olumlu, diyeceğim aşılmaz derecede üstün oyunculuk ve sonunda işitilen o ıslıklar ve ardından çılgınca alkış (tek başına ıslık, oyuncuların birbiri ardından sekiz defa sahnede görünmesiyle sonuçlanmıştı), ayrıca *Deniz Savaşı* *(48)* vb. – hepsi de başarılıydı. Bu da Tanrının bir lütfu gibi göründü bana, oyun metnindeki üstün özellikler vb.den

daha çok beni sevindirdi; ne var ki, bunlar da aslında bir lütfuydu Tanrının.

Annemle babam Dresden'e gelmişti. Böylece adeta lise dönemimdeki benim başarıyla sahneye konan bir oyunumu görme arzuları gerçekleşmiş oldu.

Yayınevinden sadece bir temsilci hazır bulundu oyunda. Kendisinden diğer bazı şeyler arasında provaların kalan bölümünü de yollamasını rica ettim. Bunun üzerine Wolff'tan bugün şöyle bir mektup geldi: "Köy Hekimi'nin (Landzart) provalarını görmek istediğinizi öğrendim, önümüzdeki günler size yollamalarına çalışacağım." – Ben hemen düzelttim yanlışı.

Tam yola çıkıyordum ki mektubunu aldım. İyi de oldu, çoktan beri bekliyordum zaten. Böylece Dresden'deki mutlu olaylar dizisi başladı.

Sana cevap: Pfemfert'e sormadım, tam da şu sıra kavgalıydım kendisiyle ("das Junge Deutschland"dan dolayı).

Şimdi aklıma geldi, edebiyattan söz ettiğime göre, Hallerau'a gittiğimi ve Paul Adler'le *(49)* güzel bir akşam geçirdiğimi de söylemeliyim. Birbirimize daha çok yaklaştık. Yahudiliğin irade özgürlüğüyle özdeşliğine ilişkin katı tezimi bu olaydan sonra terk etmek gereğini duymam şaşılacak şey değildi. Öte yandan Adler de pozitif Hıristiyanlıktan, "hristus" kavramında yalnızca yukarıdan insana kadar alçalan tanrılığa (kuşkusuz kendisi için gerekli) bir simge olarak bakacak kadar uzaklaşmıştı. Ne var ki simge dendi mi, simgelikten çıkmıştı artık ve onun için aslında kala kala sonluluğun umarsızlığı kalıyordu, bunu da her zamankinden daha iyi anlamaktayım.

Evvelki gün Baum'la uzun bir gezinti. Birbirimizi anlıyor, birbirimize el uzatamıyoruz.

Kierkegaard beni bırakmıyor bir türlü. "Yaşam Yolunda Üç Durak" – ("Suçlu mu? Suçsuz mu?" bölümü) son derece etkile-

yici ve belki de sevgisinin ve ben'inin kapısını açacak eksiksiz bir anahtar. Eksiksiz diyorum, ilgili bölüme daha bir derinliğine girebileceğimi, kendisinin söylediği gibi daha güçlü bir düşünselliğin üstesinden gelebileceğimi asla sanmıyorum. Yolladığın, dolayısıyla sana teşekkür borçlu olduğum küçük kitap da bu görüşümü pekiştirmekte. Yazarın özyaşamına ilişkin bilgiler dışında yeni bir şey içermiyor kitap.

Ne var ki, tüm hayranlığı bir yana bırakıp, kitapta gördüğüm birkaç kusurdan söz etmek isterim. Bunlardan birincisi doğal olarak çevirmenle ilgili. İşte öylesine beceriksizin biri çevirmen! *Duraklar* için yazdığı sonsöz rezalet. *(50)* Tümüyle Diederich Yayınevi'ni rezil ediyor. Hatta yayınevine de bunu söylemeyi düşünüyorum. Birincisi bir örneğinin sunulduğu "düzeltilmiş" çeviri. Anlayacağın gerçekten yanlışlardan geçilmiyor; doğal olarak sahtecilik ve banalleştirme. – İkincisi çevirmenin kuramları. – Sözde K.'nın nişanlısından ayrılmasının nedeni, daha önceki cinsel yaşamında yaptığı bir hatayı ona itiraf edememesiymiş. Bunu da kitabın içerisine serpilmiş anlatıdan çıkarıyor, oysa anlatı kuşkusuz sadece bir üçüncül bir kıyaslama olarak bulunuyor ilgili bölümde: "Belki ben bir insan hayatını, nişanlımın hayatını o tuhaf adamın kendi varsayımsal çocuğun hayatını mahvetmesi gibi mahvetmiş bulunuyorum." – Sen de bu görüşte değil misin? Benim için şüpheye yer yok.

Gelelim K.'nın kendisine. – Bir çelişki var ortada, bir türlü içinden çıkamıyorum, kitapta açığa vurulan ne varsa yıkıp atma tehlikesini içeriyor. K.'nın gerçek nedenlerini "nişanlısından" nasıl bir titizlik ve kuşkuyla gizlediği anlatılıyor kitapta. – En yakın kitabevinden K.'nın tümüyle etik anlayışının temelini oluşturan kitap satın alınabilir ve "Korku ve Titreme"de kurup çattığı ne varsa (bu kitap yardımıyla) paramparça edilebilirdi.

Anlaşılır gibi değil, kesinlikle anlaşılır gibi değil. – Küçük kitapla ilgili olarak Bayan Schlegel'in K.'nın ölümüne kadar onun

gerçek nedenleri konusunda bir açıklığa varamayışı da buna uymuyor.

K.'nın davranışındaki bir diğer yanlış da nişanı bozmasına yol açan nedenle ilgili. K., bu nedeni "Duraklar"da düpedüz mantıksal yoldan açıklayarak, kendisinin "ketum" biri olması, nişanlısının da onu anlamamasıyla açıklıyor ve bu yüzden bir evliliğin gerçekleşmediğini ileri sürüyor, ama aynı zamanda bu dışa kapalılığından her türlü anlayışın, her türlü güvenin uzak kalması gerektiğini ima ediyor; çünkü bu dışa kapalılık çilesidir onun, ancak bu çile içinden geçerek Tanrıya varabilecektir. – İşte bu noktada da negatiflik açığa vuruyor kendini. Onun Tanrısı bir çile Tanrısı, bir korku ve dehşet Tanrısıdır. İlginç şekilde "Yahudileştirdiği" bu Tanrının insanlara sadece iyilik yapmak istediği görüşünü savunuyor. Ne var ki, genel olarak Yahudilerin Tanrısının özellikle korkunç bir Tanrı (İntikam Tanrısı) olmasını eleştiri konusu yapar. Bu da her yazarın hoşuna gitmeyen şeyi "Yahudi" diye damgaladığına ilişkin eski tezimin doğruluğunu gösteren güzel bir kanıt. – Konumuza dönersek: K. acı çekerek Tanrıya ulaşacağından emindir. Bu da işte negatifliktir. Bu durumda Tanrısının yaşamasını ve yeni yaşamlar yaratmasını istediği insanın işi ne kadar da çetindir. Çünkü bu insan bir Tanrısı olduğundan bazen kuşkuya düşecektir, çünkü Tanrısı her zaman değilse de kimi vakit hiçbir sevincin, hiçbir cinselliğin söz konusu olmadığı bir yönden gösterecektedir kendini. Bu pozitif Tanrının bazen cinsellikle paralel bir yürüyüşü vardır ve kendisine inananlardan söz konusu iplikçikleri ötekilerden ayırabilmesini ister. Ve Tanrının, insanlardaki görev ve cinselliğin (Scihechina, Thora ve Kabbalaya göre üçlü birliktelik oluşturur) bir arada yürümesi Tanrının özel bir lütfudur. – Bende Tanrı ve doğa (cinsellik) bir tarafta, insanların görevi bir başka taraftadır. – Kierkegaard'da ise Tanrı bir tarafta, insanların görevi ve cinselliği bir başka tarafta. – K. için seçim yapmak kolay değil, ama kaçınılmaz-

dır. Yeter ki prensip olarak insanın kendi kendisine acı çektirmesini isteyen bir tanrısı olsun.

Ve belki – bu da üçüncü kusur – Prof. Freud'un burada kendine acı çektirme üzerine söyleyecek bir sözü olabilirdi. Babası üzerine K.'nın söylediklerinin tümü ilginç şeylerdir. Nişanlanmadan önce babasının çocukluk ve gençliğini geçirdiği yere gider. "Duraklar"da anlatılan bir olay (Periandros) *(51)* babayla oğul arasındaki o giderilemez kin ve nefreti ele alır. Sanki babası senin "Yargı"daki yanlış nişanlıyla ilgili olarak doğru hatırlıyorsam, "onu şöyle bir üfüreyim gider" diyen baba rolünü oynar. Kuşkusuz bu K.'nin son kararı değilse de, onun dayandığı "mutlak düşünselliğin" sorgulanmasına yol açacaktır. Yalnızca düşünsel kişidir ki, etik tutarlılık bakımından saf birine benzer. Yalnızca böyle biri bir insan yaşamını feda edebilir. Kierkegaard'a gelince, bu hakka zorla sahip çıkar, kuşkusuz öznel bakımdan vicdanı rahattır, ama nesnel bakımdan suçlu durumdadır. Dolayısıyla bir örnek oluşturamaz. – Bütün bunlar ve daha başka kimi şeyler üzerine çok geçmeden sana yazacağım.

Senin olan Max

Not: Oyunculardan biri hastalandığı için Königsberg'deki oyunun sahnelenmesi ertelenmiş bulunuyor.

[*Zürau, 1918 Mart sonu*]

Sevgili Max, Dresden'de işlerin böyle yolunda gitmesi şaşılacak şey! Nasıl oradakiler, oyuncular, tiyatro çalışanları demek istiyorum işi öyle kavrayabildi. Şaşılacak şey ve güzel. Annenle babanın da orada bulunmasının mutluluğunu çok iyi anlıyorum. Peki, eşin gelmedi mi onlarla? Diyeceğim kuşkusuz güzel günlerdi, güzelliği irade özgürlüğünün kaybını zaman zaman gidere-

bilir. Bunu pek önemsemeksizin söylüyorsam, benim sonunda tam bir boşluk oluşana kadar basitleştiren gözlerimle irade özgürlüğü kavramını asla ufkun tastamam belirli bir noktasına senin gibi öyle kolaycacık yerleştiremeyeceğimdendir. Ayrıca burada da sen, Tanrının bir lütfu gözüyle bakmayarak ya da bu gözle bakıp hiç değer vermeyerek irade özgürlüğünü yitirmeyebilirsin. Ve uzun yıllar içinde alabildiğine dürüst bir çalışma sonucu ışınsal devinime geçirdiğin şeyin ne olduğunu da biliyor musun? Bunu senin için söylüyorum, kendim için değil.

Wolff'taki aracılığın için teşekkür. Kitabı babama adamayı kararlaştırdıktan sonra, onun bir an önce yayımlanması benim için hayli önem kazandı. Bu yoldan sanki babamla barışacağımı düşünüyorum da onun için değil, babamla aramızdaki karşıtlığın kökleri yerinden sökülüp atılacak gibi değil çünkü, ama böylelikle Filistin'e taşınmış olmasam da en azından parmağımla harita üzerinde oraya gitmiş sayılacaktım. Onun için de beni yanına yaklaştırmayan Wolff'a cevap vermedim, bir şey yollamadım kendisine, oysa benim belki de son kitabımdı, manüskrileri *(52)* benim nazikçe yardımıma koşan Reiss'e vermek istedim. Wolff'a ültimatom niteliğinde bir mektup yazdım, ama şimdiye kadar yine cevap vermedi. Ne var ki, bu arada yaklaşık 10 gün önce yeni bir prova gönderisi aldım, bunun üzerine Reiss'tan planıma geçersiz gözüyle bakmasını istedim. Bu arada Paul Cassirer'den *(53)* de bir davet geldi. Unutmadan, benim Zürau adresini nereden biliyor?

Adler'le belki Kierkegaard üzerinde de konuşmuşsundur. Artık o kadar aklımda değildi Kierkegaard, eski kitaplarını hanidir okuduğum yoktu (güzel havalarda bahçede çalıştım hep), "Duraklar" da henüz gelmedi. – Sen "tümüyle düşünsellik"ten söz ediyorsun; öyle görülüyor ki sen de benim gibi kendini onun terminolojisinden, onun icat ettiği kavramlardan uzak tutamıyorsun. Örneğin ondaki "Diyalektik" kavramı da bunlardan biri, on-

daki ya "sonsuzluğun şövalyesi" ya da "inancın şövalyesi" ayrımı ya da hatta "devinim kavramı" yine bunlar arasında. Bu son kavram tarafından doğrulanabilmenin mutluluğuna ve ondan bir kanat vuruşu kadar daha ileriye taşınabilir bir insan. Bu, tümüyle onun kendine özgü müdür acaba? Arkasında bir şekilde Schelling ve Hegel yok mu? Karşı görüşü savunan Kierkegaard her ikisiyle de uzun zaman ilgilenmiştir.

Çevirmene gelince, yaptığı iş rezalet. Ben bu kişinin gençliğini dikkate alarak sadece "Ya – Ya"da değiştirmelere başvurduğunu düşünürdüm, acaba "Duraklar"da da yaptı mı aynı şeyi? Özellikle buna karşı elimizden bir şey gelmeyeceği için yaptığı iğrenç bir şey. Ama çevirideki Almanca pek de fena değil. Sonsözde yer yer işe yarar bir düşünceye rastlanabiliyor. Bunun da nedeni, Kierkegaard'dan pek fazla ışığın kaynaklanması ve bu ışıktan birazının bütün derinliklere ulaşması. Ne var ki, Kierkegaard'ı çevrilebilmesi için yayınevinin bu derinlikleri ortaya çıkarması gereksizdi.

Kierkegaard'ın yayınlanan kitaplarında ("Duraklar"ı bilmiyorum, ama nihayet bütün kitapları bir uzlaşma ürünü) temeldeki amaçla bir çelişki görmüyorum. Kitaplar anlaşılır gibi değil, sonraları bir çeşit anlaşılabilirliğe evriliyorsa da bu da sadece zekâ, yas ve inanç karmaşasının bir parçası. Kierkegaard'ın çağdaşları bunu bizden daha iyi hissetmiş olmalılar. Öte yandan bu yazarın uzlaşma ürünü denebilecek bütün kitapları takma adı taşır, hem de takma adlığın özüne kadar iner; bütünüyle ele alındı mı, içindeki itiraf bolluğuna karşın kitaplara pekâlâ bir baştan çıkarıcının bulutlar gerisinden yazılmış şaşırtıcı mektupları diye bakılabilir. Bütün bunlar söz konusu olmasa bile, mektuplar zamanın yumuşatıcı etkisi altında boşa dönmeye başlayan ya da sadece gölgesiyle ilgilenen bu işkence makinesinden kendini kurtarmış olduğu için nişanlısının rahat bir nefes almasını sağlamış, bu duruma ulaşabilmek için de onun kitapların hemen her yıl ya-

yınlanmasındaki yavanlığa sabırla katlanması gerekmiştir. Ve sonunda nişanlı Kierkegaard'ın yönteminin (işitilmemek için bağırmak ve işitilebilecek olması istendiği için de bağırmamak) doğruluğuna hepsinden güzel bir kanıt olarak adeta bir kuzucuk kadar masum biri kalmıştır. Ve belki bu noktada Kierkegaard istemine aykırı olarak ya da onun yanı sıra bir başka yöne yönelmiş yolu üzerinde ele geçirdiği bir şey vardır.

Kierkegaard'ın dinsel durumunu ben senin kadar o olağanüstülüğü ve çekici açıklığı içinde göremiyorum. Bir kez Kierkegaard'ın konumu – onun bir şey söylemesine gerek bırakmaksızın – senin görüşünü çürütüyor. Bir kez Kierkegaard'ın tanrısalla ilişkisi dışarıdan her türlü değerlendirmeden kaçırır kendini; bu kaçırış belki o boyuttadır ki, İsa bile peşinden gelen kişinin nereye kadar ilerlediğine karar veremez. Öyle görülüyor ki bu, Kierkegaard için Kıyamet Günü'nde sorulacak bir sorudur. Yani – bir cevap gerekiyorsa – bu dünyanın sonlanmasından sonra verilebilir ancak. Bu yüzden de dinsel ilişkinin dışarıdan görünümü önem taşımaz. Ne var ki, dinsel ilişki kendini açığa vurmadan duramaz, böyle bir şeyin de bu dünyada üstesinden gelemez, dolayısıyla çaba harcayan kişinin bu dünyaya cephe alması gerekir, bu da içindeki Tanrısal'ın kendini kurtarması için onu dünyaya cephe alacak konuma sürükler. Dolayısıyla dünyanın Kierkegaard tarafından olduğu gibi senin tarafından da dize getirilmesi gerekmektedir; dünya bir yerde daha çok senin, bir yerde daha çok onun tarafından dize getirilecek, aradaki ayrımlar yalnızca dize getirilmiş dünya tarafında yer alacaktır. Şu cümle *(54)* Talmud'dan alınmış değildir: "Kendisiyle birlikte ilkel bir şeyi taşıyıp getiren, dolayısıyla dünya nasılsa öyle kalmalıdır demeyip, tersine dünya nasıl olursa olsun, dünyanın durumuna göre değiştirmeyi düşünmediğim orijinalliğini koruyacağım." Bu söz ağızdan çıkar çıkmaz, varlığın tümünde bir değişim gerçekleşir. Masaldaki söz de söylenir söylenmez yüz yıldır büyülenmiş duran

sarayın kapıları açılır ve her şey canlanıp, bütün varlık dikkat kesilir. Burada meleklere iş düşer, merakla bu işin nasıl sonuçlanacağına bakarlar, çünkü bu onları ilgilendirmektedir. Öte yandan hanidir orada öylece oturup, tırnaklarını kemiren cinler sıçrayıp ayağa kalkar, uzun zamandan beri bu anı beklemişlerdir, burada bizim için ekmek var vb. der gibi kollarını ve bacaklarını oynatır, gerinirler."

Kendine acı çektirme tanrısına: *(55)* "Hıristiyanlığın öne sürdüğü bütün koşulları (genel ölçünün üzerinde acı çekme ve hayli büyük suç üstlenme) yerine getirdim ve Hristiyanlığa sığındım. Ne var ki, kendim otorite sahibi biriymişim gibi davranıp bunları ilan edemem ya da doğrudan başkalarına duyurmanın gereği gibi üstesinden gelemem, çünkü böyle bir şeyin koşullarını oluşturamam."

İsa'nın her zaman sağlıklı olduğu görüşüyle ilgili olarak Freud'a gönderme: *(56)* "Genellikle bedensel ve ruhsal bakımdan tümüyle sağlıklı gerçek bir ruhsal yaşam sürmek – kimsenin harcı değildir."

O bu konuda örnek olamaz dedin mi, temel örnek olamayacağını söylemek istiyorsundur. Kuşkusuz, kimsenin harcı değildir bu.

Franz

[*Prag*]

29.3.[*1918*]

Sevgili Franz –

Dün gelen mektubun seninle ilgili hiçbir şey içermiyordu. Aslında sana sorduğum bazı şeyleri (Kierkegaard konusunda) *(57)* senden bir haber, kişisel bir şey eklemeden çok güzel cevaplandırabilecektin. Mektuplara kusur bulmak doğru değil, bunu çok

iyi hissediyorum, ama zaten benim de bunu yaptığım yok, böyle bir yola başvuruyorsam, yalnızca senden bir ikinci mektup daha koparmak istediğimdendir.

Ve bu arada senden bir rica: Benim olumsuz cevabım üzerine Pick'ten ekteki şaşılacak kadar saygıdeğer mektubu *(58)* aldım. Ben de ekteki mektubu yazdım kendisine, ama yollamadan senin bir bakmanı istedim.

Dolayısıyla çok geçmeden benim mektubu geri yollamanı ve ne düşündüğünü bana yazmanı rica edeceğim. –

Öksürüğün nasıl oldu?

Wolff'tan ayrılmanı salık vermem. Kitabevi sahiplerinin dediklerine bakılırsa, genel olarak bütün yayınevlerinde bir düzensizlik var. Insel Yayınevi bile kâğıt sıkıntısından klasik eserlerini yayınlayamıyor. Staackmann bile o çok aranan Bartsche'nin *(59)* yeni baskılarını yapacak durumda değil. Yaşlı gözlerle André söyledi bunu.

Sana hep sıkıcı ve üzücü haberler vermiş olmayayım diye mektubun içine ölümsüz Paris'le ilgili bir not (lütfen geri yolla bana) ekliyorum, "Morgenpost" gazetesinde yer aldı not, ama *Tagblatt*'a sanırım hayır.

Ne zaman dönüyorsun Prag'a?

Esther 20 Nisanda Königsberg'de sahneye konuyor. Diyeceğim 15 – 25 arasında burada olmayacağım.

Kendine iyi bak ve bir ara öbür dostlara da yazmayı unutma!

Senin olan Max

Not: Provaları içeren matbu yazılarla bir dosyayı evvelki gün yolladım sana.

[*Taahhütlü mektup, Zürau. Nisan başı 1918*]
Bay Dr. Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Zürau, P. Flöhau

Sevgili Max, mektubum şahsıma özgü olmaktan o kadar da uzak mıydı? Kierkegaard bakımından anlaşılması zor, benimle ilgili olarak kolay anlaşılır bir mektup değil miydi? Şu sıra köye veda vakti olduğunu da unutma, Prag'da yeter ki benim alıkonulmam istensin, yapılacak siyasetin en iyisi yapılır: ses çıkarılmaz, sabredilir, maaş ödenir. Katlanılacak kolay bir şey değildir bu, ben de belki önümüzdeki ay Prag'da yine memurluk hayatına başlayacağım.

Ekte yolladığın mektuplar için teşekkür. Pick'in mektubu, benim görmediğim önceki mektubun onu elinden tutup kendisine yol göstermiş de olsa, ayrıca özellikle en büyük kaygıları açık seçikliğini aslında yitirmemesi gerekirken yitirmiş de bulunsa savaşın kötü sonuçlarından etkilenmiş değil. Bu bir yana, benim için aynı şeyin yinelendiğini görüyorum: Bir yazar ortaya koyduğu eserle sınanır. Doğruysa bu, iyi; arada güzel ya da melodik bir uyumsuzluk söz konusuysa yine iyi; ikisi arasında sürtüşmeli bir uyumsuzluk bulunuyorsa kötü. Bilmiyorum genel olarak böyle prensipler uygulanabilir mi? Bana kalırsa, hayır demek isterim. Ne var ki, diri bir düşünce tarafından düzenlenen, sanata yaraşan, kendi deneyimlerinde söz konusu olmayan bir yeri elinde bulunduracağı bir dünya tasarlanamayacak gibi değil benim için. (Bu arada kısrakla Schaab isimli köydeki bir aygırın yanındaydım; şu sıra oda iyice soğudu, ama bahçedeki yarı hazır salatalık tarhı hayli sıcak. Tam da şu an Ottla'nın yanında getirdiği keçi pisliği burnumda fena halde karıncalanmaya yol açtı.) Demek istediğim söz konusu ilkelerin uygulanma koşulu olan bir analize bizim üzerimizde başvurulamaz, biz her zaman bütünlüğü koruruz (bu anlamda). Biz bir şey yazdık mı, üzerinde nere-

den geldiği konusunda araştırmalar yapılacak bir ayı öksürüp ortaya koymaz, her şeyimizle göçüp aya gideriz, bizde değişen bir şey olmaz, burada nasıl idiysek ayda da öyleyizdir, aya yolculuğun hızında binlerce değişim söz konusudur, ama değişen bir şey yoktur aslında, ayı silkip üzerinden attı atalı dünya daha bir sağlam durmaktadır boşlukta, ama bizler ayda bir yurt edinelim diye kendimizi kaybetmişizdir; kesin olarak değil, kesin diye bir şey yoktur çünkü, ama kaybetmişizdir. Dolayısıyla bir eserle ilgili olarak senin irade ve duygu arasında bir ayrım yapmanı da paylaşamayacağım (ya da belki sadece isimlendirme bakımından yapabileceğim bunu), ayrıca bir sınırlandırmaya giderek kendim için yapacağım, aslında yalnızca kendimi için konuşacak, sözü çok uzaklardan alıp getireceğim, başka türlü de yapmam söz konusu değil, bir başka görüş alanım yok çünkü. İrade ve duygu her zaman ve gerçekten canlı olarak vardır, birbirinden ayrılacak bir şey yoktur burada (şaşılacak şey, fark etmeden senin vardığın sonuca varıyorum ben de) gerçekleştirilebilecek tek ayrılık, vatandan ayrılık daha önce gerçekleştirilmiştir, eleştirmen tarafından gözü kapalı gerçekleştirilebilir, ama sonsuzluk bakımından içerdiği pek önemsiz farklar asla değerlendirilemez. Dolayısıyla otantik olan ve otantik olmayan kavramlarıyla çalışıp, ortada var olmayan yazarın eserinde irade ve duyguyu arayan her eleştiri bana anlamsız, ancak onun da vatanını kaybetmesiyle ve bütün bunların aynı dizi içinde yer almasıyla açıklanabilir görünüyor. Vatanını kaybetmekle demek istediğim kuşkusuz bilinçli vatanıdır.

Königsberg'de tiyatro ve seyirciler daha büyük bir sınavdan geçirilecektir. Bütün iyi niyetlerimi edinmiş olarak git Königsberg'e, Max.

Franz

Ehrenfels'ten söz etmen hayli etkiledi beni. Sendeki kitabı *(60)* bana ödünç verebilir misin? Sipariş edilen kitaplardan gelmiyor hiçbiri, kimse kitap yollayayım demiyor.

Felix'e selam.

[*Manzara kartı ("Skalni Mesto" v Ceskem raji). Damga: Turnau, 21.9.18*]

Bay Max Brod, posta danışmanı, Prag posta İdaresi

Sevgili Max, mektubun ve gösterdiğin özen için teşekkür. İbranicen fena sayılmaz, başlangıçta birkaç hata, ama iş biraz yoluna girsin, hata söz konusu olmaktan çıkacaktır. Benim yeni bir şey öğrendiğim söylenemez, sadece var olanı korumaya bakıyorum, başka da bir şey istediğim yok, bütün gün bahçedeyim. Romanla ilgili söylediklerini Dr. W. *(61)* için mektuptan çıkarıp yazdım, kendisini (pek tam bir sevinç olmasa da) biraz sevindirmek istiyorum. Senin yargına çok önem verir çünkü.

Bir sonraki değil de ondan sonraki Pazartesi görüşmek üzere. Felix ve Oskar'a selam.

Senin olan Franz

[*Prag, Ekim ortası 1918*]

Sevgili Max, geleyim deme sakın! Biraz ateşim var, yatakta yatıyorum. Dr. Thieberger'e *(62)* haber vermedim. Gerekli görüyorsan, sen yapamaz mısın bunu? Sana Česká Stráž'dan iki, Česká Svoboda'dan *(63)* bir sayı yolluyorum. Svoboda isim sorunuyla ilgili olarak bir başka görüşte, hatta iki denebilir (not ve şiir).

Candan selamlar.

Senin olan Franz

[*Prag, 29.11.18*]
[*Posta tarafından adrese iletilmemiştir*]
Bay Dr. Max Brod

Sevgili Max

Daha son Pazar ayrılmak istiyordum buradan, ne var ki Cumartesi ateşlenip yatağa yatmak zorunda kaldım, bütün haftayı da yarı yatıp, yarı oturarak geçirdim. Yarın yola çıkacağım. *(64)* Lütfen Max, bir rica! Ekteki mektuptan göreceğin gibi, manüskri Wolff'a ulaşmamış. Ben de aynı gün – ekteki makbuzlar kanıtı bunun – bir kartpostal yazıp, bir mektupla da manüskriyi Wolff'a yolladım. *(65)* Kartpostal (Wolff mektup diyor buna) yerine varmış, manüskriyse hayır. Oysa ikisi de ekspres-taahhütlü yollanmıştı. Postanede şikâyette bulunur musun? Postanede bu iş nasıl yapılır, bildiğim bir şey değildi şimdiye kadar, hele yeni kurulan devlet postasında *(66)* hiç bilmiyorum. Çok teşekkürler, hoşça kal. Belki Schelesen'den İbranice sorular içeren bir liste yollayabilirim sana. Senin için fazla bir çalışmaya bakmayacak, tek bir sözcükle ya da bir baş sallayışla cevaplandırılacak sorular; böylece aramızda İbranice üzerinden bir trafik gerçekleşecek.

Senin olan Franz

[*Schelesen, 1918 Aralık başı. Damga: Liboch, tarih okunamıyor, Avusturya pulları*]
Dr. Max Brod, poštavní koncipista, Praha Poštovní ředitelsví
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Liboch yakınında Schelesen Stüdl pansiyonu

Sevgili Max, yazık ki geçen gün seni evde bulamadım, ama çok yakında döneceğim, belki daha Noel'de, olmazsa Ocak başında kesin. Kuşkusuz asla kötü denemese de, Zürau'daki kadar

iyi ve başka her yerde olduğu kadar öğretici değil burası. Ayrıca şaşılacak kadar da ucuz, günlük 6 frank (Viyana'daki gazetelere göre şu sıra geçerli kur üzerinden hesaplandı mı 1 Kron 10 cm). Soru listesini ekte yolluyorum. Benim hemen hiçbir şey öğrendiğim yok. Gün kısa, gazyağı fazla değil, gündüz pek çok saat açık havada yatıyorum. Kendi kitaplarımı bile okuduğum yok, okuduğum tek kitap sadece pansiyon kitaplığından aldığım (senin "Tycho Brahe" de var kitaplıkta) Meissner'in *(67)* "Hayatımın Hikâyesi". Canlı ve içtenlikli bir kitap, önceki yüzyılın ortasındaki bütün Bohemya – Almanya – Fransa – İngiltere siyasal ve yazınsal dünyasının karakter ve anekdotlarını göz kamaştırıcı bir güncellikle yansıtmakta.

Hoşça kal, eşine ve Felix'le Oskar'a selam. Postanede şikâyette bulundun mu?

Franz

[*Ek: İbranice gramer sorunlarını içeren iki mektup sayfası; İbranice pek çok yazı.*]

[*Kartpostal. Damga: Liboch, 17.12.18*]
Bay Dr. Max Brod
Prag V Břehová ulice č.8
Gön.: Dr. Kafka, Stüdl pansiyonu, Liboch yakınında, Schelesen

Sevgili Max, seni, sen sarsılmaz insanı, seni de hastalık yatağa düşürdü demek. *(68)* Ama şimdi yataktan çıktın artık. Hiç haberim olmadı, annem yazmadı, kimse de yazmadı bana. Sağlık durumun konusunda ilgili birkaç satır bir şey yaz bana. Ateşlendiğimde adeta hayatın bir garantisiydin benim için. Allah vere de gribin ardından benim geçirdiğim o ufak tefek rahatsızlıkları sen geçirmezsin. Ne de olsa bir haftadan çok yatmış görünüyorsun

yatakta. Eşine geçmedi mi hastalık? Taşrada bir yere gidip dinlensen? Yazık ki kimi nedenlerden seni buraya davet edemeyeceğim; ama darda kalınca niçin olmasın, sana fena bakmam doğrusu, bakılma işini kendi üzerimde yaşadım çünkü. Annemi sana yollasam, seni rahatsız eder mi acaba, sen çoktan Yahudi Milli Konseyi'nde *(69)* bulunacağın için seni evde bulamıyor olabilir mi diye düşünüyorum. Belki yalnızca bizim Froylayn'ı *(70)* yollarım.

Hoşça kal, çok geçmeden yaz bana. Felix ve Oskar'a selam.

Franz

[*Prag*]

20.12.[*1918*]

Sevgili Franz,

Benimle ilgili kaygıların yersiz. Bu hafta başından beri sapasağlamım, görev başındayım vb. Ne var ki, sanırım bugünkü gazeteden senin de öğrenmiş olabileceğin gibi, Bayan Fanta'nın ani ölümü *(71)* bir darbe oldu benim için. Gerçekten çok sevdiğim bir kadındı. Pek temiz bir insandı, ufak tefek hatalarından kurtulmak için amansız bir savaş veriyordu. Her zaman hayata işte öylesine bağlı yaşamış, ölümden korkmuş, ölümsüzlük üzerine felsefi konuşmalar yapmıştı. Tesadüfen Felix Weltsch, Bayan Fanta'nın da hazır bulunduğu son üç Pazar konuşmasında ölümsüzlük üzerine kendine özgü bir kavram ortaya koymuş, Felix'in bana söylediğine göre, Bayan Fanta ona bu kavramla yetinemeyeceğini açıklamıştı. Bugün biliyor gerçeği.

Son ana kadar kafası çalışmaktaydı. Daha Salı öğle sonrasıyla akşamı birer konferansta bulunmuştu. Çarşamba öğle vakti Simmel'in *(72)* bir kitabını okumuş, mutfakta iş yapmıştı. Derken ansızın bir felç; bir daha da kendine gelememiş, akşam 7'de ölmüştü. Bundan güzel bir ölüm istenemezdi doğrusu; oysa 52 yaşındaydı henüz, otuz yıl daha yaşayabilirdi. Son zamanda İbranice öğreniyor, Bergmann'la *(73)* Filistin'e gitmek için gerekli tüm

hazırlıkları yapmaya uğraşıyordu. – Kuşkusuz ölümü nefrosiroz-dan olmuştu. Schnitzer, böyle bir böbreğe karşın Bayan Fanta'nın ömrünü üç yıl uzatabilmiş, Dr. Kral da *(74)* bunun bir mucize olduğunu açıklamıştı. Son zamanlar Bayan Fanta o bir hayli külfetli kaplıcaları savsaklamaya başlamıştı.

Ölümü bir yıkım oluşturmuştu ailede, başta da oğlu için. "Annesinin yanaklarından etrafa yayılan o taptaze kokudan" söz etti bana oğlu – şiir değildi, bu bir başka şeydi.

Bir günlük kaldı kendisinden, edebiyatla ilgili yazılar kaldı. Bir yas töreni yapmak istiyoruz onun için. – Sıra dışı bu kadından saatlerce çok şey yazabilirdim, sana o kadar yakın biri değildi kuşkusuz, ama benim için ölümü gerçek bir kayıp oluşturdu. Öyleyken üzerimdeki o korkunç çalışma yükünden dolayı son aylar onu adeta kendimden uzak tutmuştum. Son zamanda ancak şöylece gördüğüm olmuştu kendisini. – bu da bütün insanlara karşı işlediğimiz bir suçtu. Üstelik şimdi çok vakit benimle konuşmayı pek arzuladığını sağdan soldan işitmekteyim.

Demek Schelesen'de de pek iyi değilsin? Beni hayli tasalandırdı bu. Mektubunda sözünü ettiğin, gribin ardından başgösterecek bu rahatsızlıklar nasıl şeylerdir? – Benim yalnızca 8 gün kadar normalin altında bir ateşim vardı ve korkunç da bir depresyon geçirdim; daha önce de 8 gün yatakta yatmıştım, ama kendi yöntemime göre iyileştirmiştim rahatsızlığımı.

Şimdi işten yine göz açamıyorum. Ocak sonunda bütün milli konseylerin katılacağı bir kongre *(75)* için İsviçre'ye gitmem gerekiyor; bakarsın Paris'teki barış konferansına da *(76)* giderim.

Senin olan Max

Çok geçmeden nasıl olduğunu yaz bana.

Şikâyet konusunda *(77)* yarın yazarım sana. Merkez postanesine gittimse de doyurucu bir cevap alamadım.

[*Prag, 21.12.1918*]

Cumartesi

Sevgili Franz –

Dün bir şeyi söylemeyi unuttum, şimdi sana bunu yazılı olarak bildirmem belki komik kaçacak, ama çok ciddi bir şey. Bir yolculuktan önce insanın aklına gelen düşünceler. Ama yalnızca bu yolculuk için değil, genel olarak senden önce ölüp, onlara aykırı bir vasiyet bırakmadığım her durum için geçerliliğini koruyacak düşüncelerdir.

Ölümle demek istediğim, yolculuk sırasında geçirilecek bir kazadır ve bunu fazlasıyla önemsiyorum. Çoktandır derli toplu söylemek istediğim bir şeydi, ama unuttum hep.

Diyeceğim senden ricam, ölecek oldum mu doğru benim büroya gitmen. Kapının hemen yanı başındaki masanın orta gözünde, o gözün de sol köşesinde beyaz kâğıda sarılmış, üzerinde "Franz Kafka için", yanı başında da senin açık adresin yazılı iki paket bulunmaktadır. Göz kilitlenmiş değildir. Pencere kenarındaki masada değil, benim normalde oturmadığım masada bulunmaktadır. – Bu iki paketi hemen alacak, vakit geçirmeden götürüp yakacaksın. – Baktın ki tarifime karşın ilgili gözü bulamadın, çalışma arkadaşlarım sana gösterecektir.

Ayrıca gözde başka ne varsa yine alacak, bunları sen nasıl uygun görürsen ya yok edecek ya da saklayacaksın. Bu fazla önemli değil.

Ve yine senin evde bulunan, daha önceden sana teslim edilmiş kapalı paketi de öldüğümü öğrenir öğrenmez açmadan hemen yok edeceksin. – Bu üç paketin yok edilmesi benim için son derece önemli, benden kalacak bir edebiyat ve bir müzik eserinin yayınlanmasından daha da önemli; beni hepsinden çok ilgi-

lendiren diğer şeylerle birlikte böyle bir eserin yayınlanıp yayınlanmamasını da sana bırakıyorum.

Ne var ki, Pazartesi bu mektubu aldığında ben yine Prag'da olacağım. Salı öğleye kadar hoşça kal!

Eşime yoksul Doğu Yahudileri için senin adına 20 K verdim. Böylece seninkilerin iki katı bağışta bulunarak sana yapılan haksızlığı yavaş yavaş gidermek istiyorum.

Selam! Bu mektup için kızma bana. Çoktandır aklımdaydı yazmak. –

Max

[*Kartpostal. Damga: Prag, 23(?).12.18*]
Bay Max Brod, posta danışmanı, Prag Posta İdaresi

Çok sevgili Max

Yazdığın şeyler yapılmayacak, ama dikkate alınacaktır. Öte yandan benim cüzdanımda da uzun zamandır içinde yazılanların çok kolay yerine getirileceği (ne var ki para konusunda da) bir kartvizit bulunuyor. – Ancak şimdilik yaşıyoruz ve senin "toplumumuz" üzerine kaleme aldığın yazı *(78)* olağanüstü. Okurken sevincimden yüzümü gözümü çarpıttım. Yerinden oynatılmaz, gerçek, saydam, bilgi dolu, incelikli, ayrıca göz kamaştırıcı. – Bireylerin etik bakımdan organik beraberliğine gelince, benim yaşadıklarıma göre daha da kötü; bu beraberlik etik bakımdan büyük ölçüde zihinsel stoklardan beslenir. – Ne var ki, belki kenarda işsiz güçsüz dolaşıp, çok geçmeden toplumdan kopup gidecekler, ayrıca insanüstü bir yaklaşımla bütün insanları kucaklayacaklar dışında herkes sosyaldir. Kalanlar da tümüyle sosyaldir, ne var ki birbirinden değişik güçlerle birbirinden değişik güçlükleri yenmeleri gerekmektedir. Belki bunun da yargıda de-

ğilse de en azından bir yargının dayandığı olayda açığa vurulması gerekirdi. – Ayrıca örneğin (büyük ölçüde örneğin işçiler arasında pek çok olağanüstü sosyal insan bulunmasına karşın), kızlar kulübünde böyle kişilere daha az rastlanmasının yol açacağı yanlış anlamadan pek kaçınılmış değil. – Ama yine de ve her zaman bu yazıyı önemseyeceğim. Keşke senin yeni kitap *(79)* da düpedüz böyle kurulup çatılmış olsa.

Franz

1919

[*Damga: Liboch (Ocak 1919)*]

Bay Pan Dr. Max Brod, posta danışmanı, Praha, Poštovní ředitelsví

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Stüdl Pansiyonu, Liboch yakınında Schelesen

Sevgili Max, geçen gün seni gördüm rüyamda, aslında öyle olağanüstü bir rüya değildi, sık sık görürüm bu rüyayı. Bir sopa alıyor elime, ya da bir dal koparıyor, iyice toprağa saplıyorum, sonra cadıların süpürge üzerine oturdukları gibi ben de oturuyorum üzerine ya da yolda giderken bir bastona yaslanır gibi yaslanıyorum üzerine. – Ve bu da yetiyor, başlıyorum uzun, düz sıçrayışlarla uzak mesafelere uçmaya; canımın istediği gibi dere tepe uçuyorum. Uçacak gücüm kalmadı mı, sopayla yere bir defa dokunmam elveriyor, yeniden uçmaya başlıyorum. Diyeceğim sık sık görüyorum bu rüyayı. Ama bu defa sen de bir şekilde vardın rüyanın içinde. Beni seyrediyor ya da beni bekliyordun. Bazen sanki her şey Rudolphinum binalarında olup bitiyor gibiydi. Derken öyle oldu ki, sanki dönüp dolaşıp sana zarar vermeye bakıyor ya da en azından seni benimle ilgilenmeye zorlamak istiyordum. Gerçi ufak şeylerdi bunlar; bir ara senin demirden küçük bastonunu kaybettim ve ister istemez bunu itiraf ettim sana. Bir başka sefer de uçmam yüzünden uzun zaman beklettim seni. Anlayacağın ufak şeylerdi işte hepsi. Ama senin bütün bunlara

tatlılıkla, sabırla ve sesini çıkarmadan katlanışın olağanüstüydü. Ya – bu düşünceyle de rüya sona eriyordu – her şey benim için kolay görünüyorsa da sen zor olduğuna inanıyordun, ya da benim aslında anlaşılmaz davranışımı açıklayacak tek çare olarak bu inanca sıkı sıkıya bağlı kalıyordun. Dolayısıyla bir defacık olsun bu gece sevincimi en küçük bir eleştiriyle bozmaya kalkmadım.

Genel olarak gündüzleri de fena sayılmam, en azından akciğer konusunda. Ateşim yok, nefes darlığı söz konusu değil, giderek daha az öksürüyorum. Buna karşılık midem bir türlü rahatlık vermiyor bana.

İsviçre'ye ne zaman gidiyorsun?

Candan selamlar.

Franz

Felix ve Oskar'ı tarafımdan selamlar mısın?

[*Prag*]

1.II.1919

Sevgili Franz,

Neden cevap alamıyorum senden? – Benim Ekimden bu yana durup dinlendiğim yok, ama korkarım koşuşturmalarımın giderek boşalacak içi. Doğrusu beni öyle büsbütün kendi başıma bırakmayacak, politik konularda inceliğini yitiren ruhumu düşünecektin. – Örneğin bu Pazartesi İngiliz elçisinin bende çay içmesi olağanüstü bir olay gibi geliyor insana. Oysa bana sorarsan yüzeysel bir ilgiçlikten başka içerdiği bir şey yoktu, bu da beni yeteri kadar derinden etkilemiyordu. Politik başarılara etkisi hemen her zaman düş kırıklığına uğratır insanı. Her şey kesin bir sonuca ulaşmadan sürüp gider. Bu ilişkiden özellikle beklediğim şey olan Yahudi halkının durumunun açıklığa kavuşturulması

gerçekleşecek gibi görünüyor – çünkü parça pörçük başarılar "Selbstwehr"in son sayısında *(1)* kanıtlandığı gibi genel umursamazlıkta bir şey değiştirebilmekten uzak. Dolayısıyla beni ileriye götüren yalnızca bu halkla ilgili korkum. Örneğin bir rüya gördüm bu gece, bir okuldaydım, Doğu Yahudilerinin küçük çocukları, kızlar ve oğlanlar keşiş öğretmenler tarafından eğitiliyordu. Derken boş avluda bir Sukkah *(2)* kurup çattılar. Sonra da bir sınavdan geçiriliyorlarmış gibi birer birer çıkıp, Yahudi halk şarkıları söylediler. Kızın biri muhasebe ödevlerini içeren temiz ve kalın bir defter çıkardı. Ben rahiplere içimden teşekkür ettim, çocukların kendi halklarıyla ilişkilerini yitirmeden böyle pratik hayata hazırlanmaları sevindirmişti beni. Derken siyah bukleli bir oğlana, "Din dersini nerede görüyorsunuz?" diye sordum. Oğlan ilkin, "Din dersi görmüyoruz," dedi – ama ardından, üzerinde altın yaldız baskılı bir haçla kalın bir kitap gösterdi. Okuldaki bütün, ama bütün çocuklar vaftiz edilmişti. Bunun üzerine kendimi yere attım ve öylesine hıçkırarak ağlamaya başladım ki sonunda uyandım.

Bu arada, kız kardeşinin evlenmesi *(3)* aklımdan çıkmıyor. – Ve diğer sıkıntılar: Viyana'da Poale – Zion *(4)* sosyalist – Alman üyesi oldukları ulusal konseye karşı oy kullanıyor. Bundistler Filistin'e karşı. Filistin genellikle belirsiz. Ortodoksların kendileri İsviçre'de bir kongre düzenleyerek Siyonistlere karşı çıkmak istiyor. – Prag'daki ulusal konsey, şimdiye kadar Siyon, Orth ve Poale – Z arasında bir savaşın önlenebildiği tek yer. – Ama ne zahmetle!

Zaman olsa sana anlatacağım daha çok şey vardı. Ama senin? Senin kuşkusuz çok zamanın vardır. Senin uzun süren suskunluğunu bedensel ve ruhsal bakımdan kötü durumda olmandan kaynaklandığına inanmalı mıyım????

Senin olan Max

Selbstwehr'i okuyor musun?

[*Damga: Liboch, 8.2.19*]

Bay Dr. Max Brod, posta danışmanı, Praha Poštovní ředitelsví

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Stüdl Pansiyonu, Liboch yakınında Schelesen

Sevgili Max, yazgın işte öylesine güzel, berrak, hızlı ve yankılanmalı bir dille konuşuyor, yine de sen yazgınla boğuşuyorsun: yazgıları fısıltıyla konuşan ya da hiç sesini çıkarmayan başkaları ne yapsın?

Sen rüyada düşündüğün şeyden bile kendini üzüntüye sokarken ben bir troykaya binmiş, Laponya'da dolaşıyorum. Bu gece böyleydi işte, daha doğrusu troyka henüz yola koyulmamış, üç atlı araba hazırlanmamıştı. Arabanın oku kocaman bir hayvan kemiğinden oluşuyor, arabacı bana bir arabanın koşulmasına ilişkin teknik bakımdan hayli akıllıca ve ilginç açıklamalar yapıyordu. Bunları burada bütün uzunluğunca anlatmak istemem. Derken kuzey tarafından bir ses duyuldu, annemin kendisi ya da yalnızca sesi vardı ortada, arabacının milli kıyafetini değerlendirerek, kâğıttan pantolonunun Bondy firmasından olduğunu açıkladı. Bu da bir önceki günün anılarına bir giriş oluşturdu, çünkü burada Yahudice bir şey vardı, kâğıt dokudan ve Bondy'den de söz açıldı.

Yahudice olan şey genç bir kızdı, (5) umarım fazla hasta değildi. Sıradan ve şaşılacak biriydi. Yahudi değil, Yahudi-değil de değil, özellikle Alman değil, Alman-değil de değil, sinemaya, operetlere ve komedilere, pudraya ve tüle düşkün, kafasında en arsız jargon deyimlerinden tükenmez ve karşı durulmaz bir kalabalık, genelde hayli bilgisiz, üzüntülü olmaktan çok neşeli – yaklaşık işte böyle biri. Hangi sınıftan olduğu tam olarak söylenmek istenirse tezgâhtar sınıfından olduğu söylenebilir. Öte yandan yürekli bir kız, dürüst, dalgın – vücut bakımından güzellikten yoksun denemeyecek, ama örneğin benim lambanın ışığına uçup

gelen bir tatarcık kadar göze görünmez biri. Bu ve diğer özellikler bakımından senin belki nefretle hatırlayacağın Froylayn Bloch'a *(6)* benziyor. Acaba bana onun için "Siyonizmin üçüncü evresi"ni *(7)* ya da senin uygun göreceğin bir başkasını ödünç verebilir misin? Kendisini ilgilendirmeyecektir kitap, onu anlamayacaktır, biliyorum, ben de kendisini buna zorlamak istemem – ama olsun.

Zamanım fazla değil, inan, gün zar zor yetiyor bana, şu an saat 12.15. Açık havada yatmalar zamanın çoğunu alıyor, tek başıma bir balkonda ormanlık tepeler karşısında yatıyorum.

Sağlık durumum fena değil, ancak mide ve bağırsaklarda düzen arama. Sinirler ya da bu isimle anlatılmak istenen şeyler daha dirençli olabilirdi. Rastladığım iki insandan birinde görüyorum bunu. Yeni bir insanı, özellikle onun sıkıntılarını, özellikle sürdürdüğü ve hakkında yabancı birinin kendisinden çok şey bildiği savaşı yaşamak, – bütün bunlar bir doğum eyleminden farksızdır.

Hoşça kal. Felix ve Oskar'a selam.

Franz

Selbstwehr'i alıyorum. "Filistin genel olarak karanlık" sözüyle ne anlatmak istiyorsun acaba?

[*Elsa Brod'a*]

[*Kartpostal. Damga: Liboch, 8 (...), kartvizit üzerine önceden basılmış Avusturya pulu*] *(8)*

Bayan Bayan Elsa Brod, Praha V Břehová 8

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Stüdl Pansiyonu, Liboch yakınında Schelesen.

Sevgili Bayan Elsa, kuşkusuz! Ama bir şekilde gazetede söz konusu edilmesinden kaçınınız. Ne seçerseniz seçiniz, *(9)* nihayet

küçük bir şeydir, fazladan bir sunu olarak uygundur belki, ama normalde bunun dışında sözü edilmemesi gerekir. Metinde uygun olmayan bir yer varsa dokunmayın, kalsın öyle, gerçekten bir temizlik işine giriştiniz mi sonu gelmez bunun. Ve başarılar! Siz bir defa ezgiyi yüce duygulardan kalkarak öyle güzel okudunuz ki! Belki onu okuyan sesiniz müzikle çok güzel bütünlenmekte. Bir defa da tüm isteksizliğinize karşın bir melodramı deneyin. – Bu kez tek başınıza okuyacaksınız?

İçtenlikle selamlar.

Kafka

[*Schelesen*]
2 Mart [*1919*]

Sevgili Max, sana o güzel kitap için teşekkür de etmedim henüz. Kitabın manevi havasında bir süre yaşamak hoş bir şey. Bu arada bütün gençlik anılarımın ve gençlik duygularımın okuduklarım içine karışması bir avantaj ya da dezavantaj benim için.

Bizim froylayn da teşekkür ediyor sana, kitabı içine sindire sindire okudu; genç kızlara özgü anlık anlamalar tarzında olsa da, dikkati çekecek kadar iyi anladı. Kaldı ki siyonizme karşı başlangıçta sandığım gibi öyle ilgisiz değil. Savaşta ölen nişanlısı siyonistti, kız kardeşi Yahudilerin verdiği konferanslara gitmekte, en yakın kız arkadaşı Mavi-Beyaz'da *(10)* ve Max Brod'un konuşmalarından hiçbirini kaçırmıyor.

Bana gelince: zamanımı güle oynaya geçiriyorum (kabaca hesaplarsam, son beş yıl son haftalardaki kadar güldüğüm olmadı), ama aynı zamanda zor bir dönemdi beş yıl, şimdilik katlanıyorum. Öte yandan sağlığımın pek iyi olmaması da nedensiz değildi. Ayrıca bu zaman en azından şimdiki şekliyle önümüzdeki günler sona eriyor; *(11)* kurumun buradaki doktorun raporunu ta-

nıması *(12)* durumunda bir süre daha sanatoryumda kalacağım.

Hayatta yapılan ilk, demek istediğim göze görünür ilk hatalar işte öylesine ilginçtir. Yüce ve geniş bir anlamı içerebileceklerinden, belki tek tek ele alınıp incelenmeleridir, yine de bazen böyle yapmak zorunluluğu doğar. Aklıma bir koşu geliyor, koşanlardan her biri yarışı kendisinin kazanacağından emindir, bu da nedensiz sayılmaz, yaşamın zenginliği düşünülürse olmayacak bir şey değildir. Peki, neden gerçekleşmez böyle bir şey, oysa görünürde koşuculardan her biri buna inanmaktadır. Çünkü inanmamak inanmakta değil, uygulanan koşu yönteminde açığa vurur kendini. Örneğin birinin kazanacağına, ilk engel önünde yarışı bırakıp kaçmak ve bir daha da dönüp gelmemekle kazanacağına kesinlikle inanması gibidir. Hakem için adamın kazanamayacağı, en azından bu düzlemde kazanamayacağı açıktır, adamın en baştan beri bütün hesabının tam bir ciddilikle kaçmak üzerine yaptığını görmek hayli öğretici olsa gerektir. – Kitap konusunda *(13)* bol şans! Ve çok zaman!

Franz

Heringzsdorf, Villa Krüger

1.Ağustos 1919

Sevgili Franz,

Sana şimdiye kadar iyi bir akıl verdiğim olduysa, bu kez de dinle beni ve hiç vakit kaybetmeden kalkıp buraya *(14)* gelmeye bak. Pasaport konusunda Zeltner Sokağı'nda sana yardımcı olacaklar. – Deniz kenarındaki 48 saat içinde insanı yeni bir insan yapan buradaki dinlenmenin yanında tüm diğer dinlenmeler hiç kalır. Olumlu bir içgüdü beni buraya getirdiği için çok mutluyum. Hiçbir yerde ele geçmeyecek hava koşullarından bu bağımsızlık şahane bir şey. Güneşte yanıyorsun; yağmurla, rüzgâr

da kuzey rüzgârı, onun için de denizde banyo öylesine güzel, kaldı ki yağmur hiç durmuyor burada, gökyüzünün uzak noktalarına kadar bulutları görüp değerlendirebiliyorsun, dolayısıyla korkmana hiç gerek yok. Bulutlar gelecek oldu mu, nerede son bulacaklarını da görebilmektesin. – Burada bizim orada hanidir ele geçmeyen tam bir huzur içinde olacağını da ekle buna. Bu, yenilenlerde var olup, yenenlerde rastlanmayan olağanüstü bir avantaj (sanırım bu adil denkleştirmeyi senin "Erkek Biniciler"de [Herrenreitern] *(15)* değerlendirmiş değilsin): yenilgiye uğrayan için savaş gerçek anlamda tümüyle sona ermiştir, ıslak bir mayo gibi onu çıkarıp atar üzerinden ve kurulanmaya başlar, çoktan artık ıslak, soğuk diye bir şey düşünmez olmuştur; oysa yenen şölenlerle vb. vakit geçirir, görünürde neşe ve sevinç içindedir, ama daha önce yaşanmış asabiyetten kurtaramaz kendini, hep daha çok avantaj, hep daha çok doyum sağlamaya bakar vb. – Burada mevsimin en civcivli zamanı. Çatı katındaki bir odada kalacağız, bu odayı da ne maceralar sonunda ele geçirebildik. Yarından başlıyoruz oturmaya, iyi bir oda. 15 Ağustosta pek çok kişi ayrılıyor buradan, o zaman rahat rahat deniz manzaralı bir veranda bulabilirsin kendine ve yalnızca Avrupa'nın kıyı kenar köşelerinde bulunup, ortalarında ise hiçbir yerde rastlanmayan bir havayı soluyabilirsin. Kuşkusuz kendisine danışacağın doktor da buna hayır demeyecektir. Buranın özellikle hangi hastalıklara iyi geldiğini elbette söyleyemem, ama genel hijyenle psikoloji burada hastayı bir an önce sağlığına kavuşturmak amacıyla el ele vermiş durumda. – Wolff'a senden bir hayli söz ettim, kitabının *(16)* basılması nerdeyse sona ermiş durumda. İşi savsaklayan düzeltmen (ama neden yalnızca bu değil) işten çıkarılmış bulunuyor. Baum'un kitabı *(17)* da tamam. Weltsch için de durum fena değil. *(18)* Her ikisine de Leipzig'den yazdım, ama belki bu mektubu da gösterebilirsin kendilerine. – Bir ara Meyer'le *(19)* konuşabilirsen fena olmaz, – bir kez daha senin bir romanını gö-

rülmedik bir başarıya ulaştırmak istediğini söyledi. Ben de senin "Dava"yı kendi başıma uğraşıp, bir hale yola koymaya bakacağım.

Senin olan Max

[*Kartpostal. Damga: Prag, 11.11.19*]

Bay Dr. Franz Kafka, Stüdl Pansiyonu, Liboch yakınında, Schelesen.

[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag, Břehová 8

Sevgili Franz,

Sana yola çıkmadan çok acele bol bol selam ve güzel güzel dinlenmeler sana. Birkaç gazete yolluyorum. Seninle birlikte *(20)* olmak (benim için) şahaneydi.

Max

1920

[*Prag, olasılıkla 1920 Martı*]

Sevgili Max, dün kaynaklandığı düşüncedeki amansızlıktan sersem gibiydim, sana Ottla'nın Köln'deki projesine *(1)* ilişkin görüşümü açıklamayı savsakladım. Benim için çok önemli bu, Slovakya'dan ve Paris'ten daha önemli, projenin başarıya ulaşması durumunda daha bir memnun ayrılabilirim buradan. Acaba sen projenin gerçekleşmesine katkıda bulunmak ister misin ve nasıl bir katkı olabilir bu, sana sormadan duramadım işte. Bakarsın olumlu bir söz ya da buna benzer bir şey Froylayn Löwy üzerinde yeterli olabilir. Ben ulusal fona *(2)* sessiz sedasız 1000 K. vermeyi üstleniyorum, aslında bir rüşvet değil bu, çünkü karşılığında bütün istediğim Ottla için bir uğraş olanağını ele geçirmek. İşin kendisinden çok Ottla için büyük çekiciliği içermesi sevindiriyor beni. Diyeceğim mümkünse –

Franz

[*Max Brod ve Felix Weltsch'e*]

[*Damga: Meran, 10.4.20*]

Bay Dr. Felix Weltsch, Prag Üniversitesi Knihovna Çekoslovakya

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Güney Tirol, Meran – Untermais Ottoburg Pansiyonu

Sevgili Max, yeni odamda ilk akşam, öyle görülüyor ki diyecek yok; arayıp bulma, karar verme, her şeyden önce eski odaya veda etme (ayaklar altındaki bu biricik güvenilir zemini birkaç lira ve ancak güvenilir koşullarda yeniden değer kazanacak birkaç küçük şey için tekmeyi vurup uzaklaştırma), yeni odanın bütün bu eziyetlere değdiği kuşkusuz söylenemez, söylenmesi gerekli de değil böyle bir şeyin, eziyetler geçip gitmiş, çıkıp geldikleri ilk toprak geride kalmıştır, tropikal bölgelerdeki tüm bitkilerden daha tropikal gelişir büyür.

Yazıyı balkonda yazıyorum, akşam saat 7.30 (yaz saati), yine de biraz serin hava, balkon bir bahçe içine biraz fazlaca gömülmüş sanki, yüksek olsa daha da yüksek olsun isterdim (ama yüksek bir balkon nerede, binlerce balkon var böyle, hiçbiri de bundan yüksek değil); ne var ki öyle fazla bir kusur sayılmaz bu, güneş akşam saat 6'ya kadar iyice aydınlatıyor burasını, dört bir yanımdaki yeşilliğe diyecek yok, kuşlar ve kertenkeleler yanı başıma kadar sokuluyor.

Şimdiye kadar birinci sınıf otellerde kaldım, daha doğrusu bir tanesinde, *(3)* aynı kalitedeki diğerleri kapalıydı çünkü. Müşteriler birkaç kibar İtalyandan, ayrıca diğer birkaç zıpçıktıdan, kalan büyük çoğunluğun da bir bölümü vaftizli Yahudilerden oluşuyordu (ne kadar da iğrenç bir güç patlayıp çatlayacak gibi vaftizli bir Yahudide yaşıyor, durum ancak Hıristiyan bir annenin Hı-

ristiyan çocuklarında gereği gibi dengeleniyordu.) Örneğin otelde kendisiyle İbranice birkaç kelime konuştuğum bir halı tüccarı vardı, fizik bakımdan, hareketsizlik ve rahatlık bakımından bir Türktü, İstanbul'daki ne tuhafsa bir Siyonist gözüyle baktığı ve kendisiyle senli benli konuştuğu büyük Rabbinin dostuydu. – Sonra Praglı bir Yahudi vardı otelde, imparatorluğun yıkılışına kadar gerek Mastanská besẽda'nın, gerek Alman Evi'nin *(4)* bir üyesi olmuş, şimdi ise geniş ölçüdeki ilişkileri sayesinde Alman Evi'nden ayrılabilmiş *[nerdeyse hiç okunmayacak gibi silinmiş]* oğlunu hemen Çek ortaokuluna kaydettirmiş: "O ne Almanca ne Çekçe öğrenecek, havlayıp duracak." Kuşkusuz hangi mezheptense ona göre kullanmış oyunu. Ama bütün bunlar onun karakterini oluşturmaktan tümüyle uzak, hiçbir yerde yaşamsal sinirine dokunduğu yok bunların, halim selim, canlı, esprili, coşkulu yaşlı bir bey.

Şimdi kaldığım pansiyondaki topluluk (tesadüfen ele geçirdim pansiyonu, uzun süre boşuna aradıktan sonra tesadüfen bulup çaldım zili, hatırladığıma göre az önce yapılan bir uyarıyı dikkate almamıştım, kendinden geçmiş kilise müdavimlerinden bir kadın, paskalya Pazartesisiydi, yüzüme karşı "Luther bir iblistir!" diye bağırıyordu), anlaşıldığına göre tümüyle Alman Hıristiyanlarından oluşuyordu, birkaç yaşlı hanım göze çarpmaktaydı pansiyondaki toplulukta, sonra emekli ya da görev başında, ikisi de aynı şeydi, bir general, yine böyle bir albay, ikisi de akıllı, hoş insanlar. Ben yemek salonunda benim için ayrı küçük bir masa hazırlanmasını rica etmiştim, salonda başkalarına bu şekilde hizmet verildiğini görmüştüm çünkü; öte yandan benim vejetaryen yemeği de fazla göze çarpmaz, her şeyden önce yemekler ağızda daha iyi çiğnenirdi, kısaca daha güvenliydi böylesi. Ancak salonda ayrı masada yemek yiyen tek kişinin ben olduğum anlaşıldıktan sonra komik de kaçmadı değil bu. Sonradan pansiyon sahibesinin buna dikkatini çektimse de o rahat olmamı söy-

ledi, Fletcher *(5)* konusunda da biraz bir şeyler biliyor, kilo almamı istiyordu. Ne var ki, bugün salona girdiğimde albay (general henüz gelmemişti) içtenlikle hep birlikte yemek yenen masaya davet etti beni, ben de daveti geri çeviremedim. Bunun üzerine bir konuşma başladı aramızda. İlk sözlerden sonra benim Praglı olduğumu anladılar. Karşımda oturan general olsun, albay olsun Prag'ı biliyordu. Çek misiniz? Hayır. Bunun üzerine o sadakat dolu Alman militarist gözlere hangi milletten olduğumu açıkladım. Oradan biri, "Bohemyalı – Alman?" diye sordu. Bir başkası, "Küçük Mahalleli," *(6)* dedi. Derken konuşma sona erdi, ama Avusturya ordusunda filozofça eğitilmiş keskin kulağıyla general için bu kadar söyleşi yeterli değildi, yemekten sonra benim Almancanın akustiğinden kuşkulandı, belki kulaktan çok gözüyle duymuştu bu kuşkuyu. Ben de buna karşı Yahudi olduğumu açıkladım. Açıklama bilimsel açıdan kendisini doyursa da insani açıdan doyurmamıştı. O anda belki tesadüfen, çünkü hepsi de bizim aramızdaki konuşmayı işitebilmiş olamazdı, ama belki işitmişlerdi de, konuşmamızla bir şekilde bağlantılı olarak salondan çıkıp gitmek için ayağa kalkmıştı hepsi (oysa dün uzun zaman oturmuşlardı bir arada, benim odanın kapısı yemek salonuna bitişik olduğundan seslerini duymuştum). General de hayli telaşlıydı, nezaketten aramızdaki küçük çaptaki konuşmayı bir şekilde sona erdirdi, ardından uzun uzun adımlar atarak acele uzaklaştı. İnsani açıdan bu da beni memnun etmemişti, ne diye benden rahatsızlık duyuyorlardı? Normal olarak iyi bir çözüm vardı bunun için. Gülünç şekilde tek başıma salonda oturmaksızın yine yalnız kalabilirdim, yeter ki buna karşı disiplin bakımından bazı önlemlere başvurulmasındı. Diyeceğim şimdi sütümü içecek, gidip yatacağım.

Hoşça kal!

Senin olan Franz

Sevgili Felix, vereceğim küçük haberler senin için de söz konusu. Güneş durumuna gelince, burada hep böyle güneşli aydınlık günler olacağına hiç, aslında hiç inanmış değildim, doğru da değildi bu, şimdiye kadar, bugün Perşembe akşamı, böyle güneşli 1,5 gün geride kaldı, ama bunlarda bile son derece hoş bir serinlik vardı havada, normal olarak hava yağmurlu ve nerdeyse soğuktu. Prag'ın burnunun ucundaki böyle bir yerde başka da ne beklenebilirdi. İnsanı burada yanıltan tek şey varsa bitki dünyasıydı, Prag'da yerdeki su birikintilerinin adeta donduğu bir havada burada benim balkonun önünde yavaş yavaş çiçekler açmaya başladı.

En iyi dileklerle! Kadınlara ve Oskar'a da selamımı ilet lütfen.

Senin olan Franz

Bana *Selbstwehr*'i *(7)* yollayabilir misin acaba? (Senin harika yazını *(8)* içeren sayısını okumuş bulunuyorum.) Adres: Meran – Untermais, Ottoburg Pansiyonu.

[*Taahhütlü mektup*]
[*Meran, 1920 Nisan sonu/Mayıs başı*]
Bay Dr. Max Brod, Prag Břehová ulice 8
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Meran – Untermais, Ottoburg Pansiyonu

Sevgili Max,

uzun zaman var ki, hiç haber alamadım senden, ne var ki suç bende, çünkü kaybolmuşa benzeyen birinci mektubun ardından bir ikinci mektup yollayabilirdim. Ama pek de yapamazdım bunu, çünkü burada çok rahat yaşıyor, kilo alıyorsam da, ancak o her zamanki gündüz ve gece huzursuzluk şeytanlarının eziyeti altında bulunuyorum. Öyle yaşıyorum ki, hayatımla ilgili en

doğru haber yazmamakla iletilebilir. Oysa belki sende hiç de bunun tersi bir durumdan söz edilemez, aşırı iş yükünden dolayı yazmak için gerekli fırsatı bulamıyorsundur. Ama fena görünmüyormuşsun. Annen yazdı bana, böylece seçim dolayısıyla aşırı çalışmalarla ve seçimin uyandırdığı düş kırıklığıyla *(9)* ilgili bazı tatsız düşünceleri silip attı kafamdan.

Öte yandan yine de seninle ilgili biraz bir şey işitmedim değil. Doktor Josef Kohn (Prag'dan, Siyonist) buraya gelirken seni Münih istasyonunda trenden indiğini görmüş, bu bana özellikle seçim zamanı olduğu için hayli şaşırtıcı geldi, ama sonra Münih'teki tiyatro telaşından *(10)* söz edince şaşkınlığım geçti. Orosmin ister istemez neler işitmedi ki!

Dün Janowitz'e yazılmış ekteki taahhütlü mektubu *(11)* aldım. Benim ekteki cevabım sana az buçuk uygun görünüyorsa yolla, yoksa senin istediğin değişiklikleri kuşkusuz yaparım. Ne var ki, bütün bu durum bir sabır oyununa dönüşüyor ya da biz atıp tutmaya başlar başlamaz bir çözüme kavuşuyor. Ne var ki, kabalaşmak istemiyorsak en iyisi durumdan memnunluk duymamız.

Lütfen Felix Oskar'ı ve kadınları, en başta Elsa'yı içtenlikle selamla tarafımdan.

Senin olan Franz

[*Meran, Mayıs 1920*]
Bay Dr. Max Brod, Prag V Břehová ulica č8
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Meran – Untermais, Pansiyon Ottoburg

Sevgili Max, çok teşekkür. Ben de kafamda Münih'i benzer şekilde canlandırmıştım, ayrıntılar ilginç. Bu da anlaşılır bir şey, belki Almanya'nın geleceğini Yahudiler mahvetmeyecektir, ama şu andaki Almanya'yı onların yüzünden mahvolmuş düşünebiliriz. Öteden beri Almanya'yı öyle şeylere zorladılar ki, belki bun-

lara yavaş yavaş•ve kendi bildiği tarzda ulaşabilirdi Almanya, ama söz konusu şeyler yabancılardan geldiği için bunlara karşı cephe aldı. Nankör bir uğraş anti-semitizm ve onunla bağlantılı her şey, bunu da Almanya Yahudilere borçlu.

Benim buradaki küçük çevreme gelince, karşıtlıklar çoktan törpülendi, o zamanlar ayrıntıya kaçtım, ama onlar da benim gibi davranmıştı. Örneğin general başkalarına karşı olduğundan daha dostça davranmıştı bana, bu da benim için şaşılacak bir şey değildi, çünkü başkalarıyla sosyal ilişki bakımından kuşkusuz olumlu bir özelliğim (diğer özellikler pahasına) var, karşımdakini kusursuz şekilde, içtenlik ve mutlulukla dinleyebiliyorum. Aile ortamında yavaş yavaş gelişmiş bir özellik olmalı, yaşlı bir halam vardı örneğin, konuşmalara öyle pek istekli görünmese de olağanüstü bir dinleyici yüzü vardı kendisinde; açık ağız, gülümseyiş, iri iri açılmış gözler, sürekli baş sallayış, sadece tevazuuyla değil, aynı zamanda konuşanın ağzından sözcüklerin çıkıp gelmesini kolaylaştırmak isteyen ve kolaylaştıran boynunu kimsenin öykünemeyeceği gibi ileri uzatış. Sonradan övünmek gibi olmasın ama, ben de kendi davranışlarımı gerçeklik ve canlılıkla donattım, halamın yüzü kocamandı, hâlâ benim yüzümü kuşatıp durmakta. Generale gelince, buna yanlış bir anlam veriyor, dolayısıyla beni bir çocuk yerine koyuyordu. Örneğin geçenlerde bir tahminde bulunarak belki benim güzel bir kitaplığım olduğunu söyledi, ama hemen ardından gençliğimi dikkate alarak düzeltti söylediğini, herhalde benim daha şimdiden kendim için bir kitaplık kurmaya başladığımı belirtti. Her ne kadar benimle ilgili olmasa da, yine de anti-semitizm o tipik masumiyetini açığa vuruyordu. Benimle özel olarak konuşan bir albay, generali (genel olarak sağdan soldan haksız suçlamalara uğramaktaydı) "aptal" bir anti-semitist olmakla suçladı; derken Yahudilerin rezilliğinden, arsızlığından ve ödlekliğinden söz açtı, (cephede geçen olaylar kendisine bunun için hayli malzeme sunuyordu, ayrıca

korkunç şeyler vardı bu konuda anlatılan, örneğin hasta bir Doğu Yahudisinin cepheye gitmeden 12 Yahudinin gözlerine Gomorre zehri enjekte ettiği söyleniyordu, hiç olabilecek şey miydi bu?) bunun üzerine belli bir hayranlıkla güldü oradakiler, sonra da dönüp benden özür dilediler; ne var ki, sosyalist ve komünist Yahudilerin yaptığı hiçbir şey bağışlanmadı, çorba içinde boğuldu Yahudiler, kızartma için parça parça doğrayıp kızarttılar. Ama hepsi değil, örneğin Kempten'den bir fabrikatör kaldı geride (orada da birkaç gün boyunca kuşkusuz kansız ve Yahudilere yer vermeyen bir Sovyet hükümeti vardı), Landauer, Toller ve diğerleri arasında çok iyi ayrım yapabiliyor ve Lewin'e *(12)* ilişkin etkileyici şeyler anlatıyordu.

Yeter ki uyuyabileyim, sağlık bakımından kötü sayılmaz durumum. Kilo almış olsam da özellikle son zamanda uykusuzluk bazen katlanılmaz bir şekilde araya giriyor. Kuşkusuz değişik nedenleri vardı bunun, bir nedeni belki Viyana'yla mektuplaşmamdı. *(13)* Şimdiye kadar hiç yaşamadığım canlı bir ateşti mektuplaşma; öyle bir ateş ki, her şeye karşın yalnızca onun için yanıyordu. Bu arada alabildiğine yumuşak, gözüpek, akıllı, her şeyi kurbanın içine atıyor ya da bir başka türlü deyişle sahip olduğu her şeyi kurbanı sayesinde ele geçiriyordu. O da ne biçim bir adam olmalıydı ki, bu ateşi onun içinde tutuşturabiliyordu.

Uykusuzluk dolayısıyla belki gelmem gereken tarihten daha önce geleceğim. Yayınevi *(14)* ne kadar beni ilgilendirse de Münih'e pek gitmeyeceğim, ona karşı duyduğum pasif bir ilgi olacak sadece.

Sana, eşine ve Oskar başta olmak üzere herkese candan selamlar. Oskar'a yazmadım henüz, ortada bir engel bulunmasa da herkese açık mektuplar yazmaya karar veremiyorum bir türlü.

Senin olan F.

[*Meran, 1920 Mayıs sonu/Haziran başı*]

Sevgili Max, merdivende dile getirdiğin son seyahat arzusuyla – hatırladın mı? – ne demek istedin? Bunu bir sınav olarak düşündünse, korkarım onu başaramayacağım. Sınavlar dayanıklılığımı artırmıyor, darbeler bulunduğum yerde inmiyor üzerime, koşuyor ve onların arasında kayboluyorum: Evlenememiş olmama şükretsem mi? Evlenseydim, şimdi zamanla olacağım biri olup çıkar hemen, çıldırırdım. Birbirini kısaldıkça kısalan zaman aralarıyla izleyen molalarda ben değil, öteki güç kuvvet toplardı.

Sonunda dikkatimi çekebilmiş bir şey varsa, en aşağıdakinden en yukarıdakine kadar herkesin bana akla gelmeyecek kadar iyi davranması, ben isteyeyim yeter ki o saat bana kendilerini feda edercesine davranmasıydı. Buradan insan doğasına ilişkin genel bazı sonuçlara vardım, dolayısıyla kendimi eskisinden daha da ezik hissetmeye başladım. Ama belki doğru değildi bu, kendisine en ufak bir şekilde yardım elini uzatamayacaklarını bildikleri insana karşı böyleydiler genellikle. Özel bir koku alma duygusu kendilerine bu gibi durumları haber veriyordu. Sana da, Max, herkes değilse de pek çok kişi özveriyle, iyi davranıyor, ama sen de dünyaya bunun karşılığını ödüyorsun, bu düzenli bir ticari alışveriştir (dolayısıyla insanlara ilişkin konularda dengeyi sağlayabilmektesin sen, oysa ben bu konuda pek elimi oynatamıyorum), benim bana gösterilen iyi davranışlar karşılığında bir şey ödediğim yok çünkü ya da en azından insanlara ödediğim yok.

Ekte Janowitz Babanın bir mektubu, *(15)* ne de olsa sevimli bir mektup, dostça bir cevabı hak ediyor, mektup Prag'dan benim buradaki adrese geldi. Lütfen Felix ve Oskar'ı selamla tarafımdan. Filistin'de durum nasıl?

Franz

[*Prag*]

9.6.1920

Sevgili Franz –

Önce seni sevindirecek iki haber: 1) Dünya Sahnesi'nde ben değil, Felix, Peter Panther'in (Tucholski?) senin "Ceza Sömürgesi" üzerine Kleist'la karşılaştırmaları vb. içeren çok nefis bir yazı *(16)* okumuş.

2) Eşim, Froylayn Wohryzek'in şapka salonunun hayli moda olduğunu ve Prag'ın sözü geçen kadını Bayan Getreuer'in de burada, şapka atölyesinden ayrı olarak tek başına bir odada çalıştırıldığını söyledi; bu da atölyenin ünü ve işlerine yararlı olacaktır sanırım.

Mektubunda üzüntü var. Ben de sana o kadar uzun zaman cevap vermedimse, seninkinden daha üzüntülü bir mektup yazacağımdan çekindiğimdendi. İçimde yıllar yılı yaşanmadık bir boşluk var. Brünn'lü kadının yol açtığı düş kırıklığı beni düşündüğümden çok daha derinden etkiledi, zaten başından beri hayli ağır gelmişti bana. Beni üzüp duran bilmece bir türlü çıkmıyordu aklımdan. Bu yüzden de her şey bana öylesine bozbulanık, öylesine soğuk görünüyordu! Bizim yaşta birinin kalbini sonuna kadar açmasının cezası bu. – Mutluluk gibi görünebiliyor, nitekim bana da öyle göründü, ama onu izleyen darbe korkunç, adeta ölümcül etkiliyor insanı. Hiçbir şeye el süresim gelmiyor, hem de şu sıra daha önce hiç olmadığı kadar bol zamanım varken. – Kaldı ki krizlerin en büyüğü de belki atlatılmış bulunuyor. Son iki hafta benim kuramsal kitabı *(17)* yeniden elime aldım. Her gün sabırla çalışıyorum üzerinde, zaman zaman bir yer başarıyla yazılıp çıkarılıyor; korkunç derecede hayaller ve düşlerle geçirilmiş Mayıs ikindilerindekinden daha verimli bir çalışma. – Ama seni çok arıyorum. Böyle şeyleri kendisiyle konuşabileceğim

kimse yok burada. Felix mutlu bir baba artık, kuşkusuz tümüyle bizdeki aynı sorun olan para sıkıntısı onun için de söz konusuysa da, sevgi işine bir oyun gibi bakmaya eğilim gösteriyor biraz. Oskar Baum, o demirden mutsuzluğu içinde bir tahtta oturuyor gibi kurulmuş oturuyor, bundan böyle dikkatini dağıtmak pek göze alınacak gibi değil – özellikle onun durumunu bir türlü anlayamıyorum. Elbette bir arada olmamız ve düzenli bir araya gelmemiz tek rahatlatıcı durum bizler için. Oskar, o pek insanca kitabından okuyor izleyiciler önünde (bana öyle geliyor ki, yine de ona yazman gerekiyor), sanırım yalnızca selam yollaman üzüyor kendisini – hiç değilse bir kartpostal yolla kendisine. Ben geçenlerde "Heident.Chr.J."nin adamakıllı değiştirilmiş 1. bölümünü okudum izleyiciler önünde. Şimdi 4. bölümü çoktan temize çekmeye başladım. Prag'a geldin mi, bir bakman için seve seve vereceğim sana. Ne zaman burada olmayı düşünüyorsun?

Ertesi hafta Brünn'deki bizim politik kongremizde olacağımı bilmeseydim sana hiç yazmazdım. Beni biraz olsun cesaretlendiriyor kongre. Belki açıkça bir "evet" ya da "hayır" çıkmasını sağlayacağım, ancak kesin sayılmaz, bunu söylemem gereksiz sana.

Paul Adler buradaydı, Camill Hoffmann'la *(18)* bir ara dolaştık, parlamentoyu gördüm, Hasenclever'le konuştum, Borchardt *(19)* konusunda bir yazı yazdım – hâlâ çalışmakta, ama içte bir mezar açılmış duruyor.

İlginç bir şey oldu, sana hiç değilse üstü kapalı anlatacağım. *Tribuna*'nın *(20)* genç redaktörü (nasıl denir, çok kibar ve doğrusu gencecik bir insan – yirmi yaşında var belki) kendini zehirledi. Sen daha Prag'daydın sanıyorum. Nedeni de anlaşıldı şu sıra: Willy Haas, adamın karısıyla (kızlık soyadı Ambrožová, Hıristiyan, Milena Jesenká'nın bir arkadaşı, ona da benzediği söyleniyor) bir ilişki içindeydi, ama manevi sınırlar içinde kalan bir ilişki. İkisi bir arada yakalanmış ya da buna benzer bir şey olmuş

değildi; ne var ki, kadın evlenmeden önce yıllar yılı tanıdığı kocasına özellikle konuşması, ayrıca davranışlarıyla öylesine acı çektirmişti ki, sonunda adam yazı işleri müdürlüğünde canına kıymıştı. Kadın, neden kocasının gece nöbetinden eve dönmediğini sormak için sabah erkenden yazı işlerine gitmişti. Oradakiler gidip bakmaya kalmadan, çoktan hastanede yatan adam gözlerini hayata yummuştu. – Oğlu okulu bitirmesine son bir sınav kalmışken babasıyla bozuşmuş ve Berlin'e giderek orada bir film gazetesi kurmuştu. Söylendiğine göre durumu iyi değilmiş. Kadın da Berlin'de yaşıyor ve Willy Haas'ın kadınla evleneceğine inanılmakta. Neden sana bu içler acısı olayı yazdım bilmem. Belki bizim de aynı iblisin elinde acı çekiyor olmamız, dolayısıyla biz bu olay için olduğumuz gibi bu olay da bizim içindir. Senin üstü kapalı sözlerinden pek bir şey anlamış değilim. Ancak yalnızca şuna inanıyorum ki, senin sağlığına, senin tastamam zinde bir vücuda kavuşman gerekiyor. O zaman olup bitenlere daha kolay katlanacaksın. Ve kusurun seni sevende olmayıp, yalnızca sende olduğuna inanacaksın – – sevginin gerçekten üzerime çullandığı böyle bir durumda benim için ne kadar iyi olacağını pek tasarlayamıyorum. Çünkü üç gün boyunca böyleydi –

Senin olan Max

Janowitz Babanın mektubu gerçekten duygulandırıyor insanı; mektubu saklayacağım, sonra seninle cevaplandırırız.

[*Meram, 1920 Haziran ortası*]
Bay Dr. Max Brod, Prag V Břehová ul. 8
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Meran-Untermais, Pansiyon Ottoburg

Sevgili Max, mektubun beni çok rahatlattı. Tam zamanında yazdığın olayı da on defa okudum, on defa beni titretti öykü, senin sözlerinle on defa tekrarlandı. *(21)*

Ama aramızdaki ayrım varlığını sürdürüyor. Görüyorsun, Max, apayrı bir şey işte, sen koskoca bir kalesin, mutsuzluk bir burcunu ele geçirdi diyelim, ama sen kalenin en iç bölümünde ya da canının istediği bir başka köşesindesin ve çalışıyorsun, rahatsız ediliyor, huzurun kaçırılıyor, ama çalışıyorsun; bense yanıyorum, ansızın birkaç direkten başka bir şey kalmayacak elimde, başımla desteklemesem onlar da gümleyip gidecek, derken bütün bu yoksulluk yanmaya başlayacak. Yakındım mı? Yakınmıyorum. Dış görünüşüm yakınıyor. Bana neyin layık görüldüğünü bilmiyor değilim.

Verdiğin ikinci haber *(22)* beni sevindiriyor kuşkusuz. Haber bir bölümüyle benim zamanımla ilgili. Bu arada söz konusu insana elimden gelen en büyük kötülüğü yaptım, hem de en çirkin şekilde. Tıpkı ormanda çalışan birinin elindeki baltayı bir ağaca indirmesi gibi. (Ama bunu yapmak için emir almıştır o kişi.) [*Bir cümle okunmaz duruma sokulmuş*] Görüyorsun, Max, utanç duygusunu kaybetmiş değilim henüz.

Mayısta sende olmayı çok isterdim, seni göreceğime işte öylesine seviniyorum!

Mektubunda doğru olmayan bir yer var sadece. Sağlığa kavuşmaktan söz etmen. Hayır, bir aydan bu yana böyle bir şey söz konusu değil. Nitekim sen *Carina Adası*'nı *(23)* kaleme almış bulunuyorsun.

Senin olan Franz

Eşine selam.

Ottla konusunda bir şey biliyor musun acaba? Bana pek bir şey yazmıyor. Temmuz ortasında düğünü var.

Oskar'a yazacağım, ama ne yazayım bildiğim yok, yazacağım tek bir şey var çünkü.

[*Elsa Brod'a*]
[*Pusula, arka sayfada*:] Bayan Elsa
[*Prag, 7.8.1920*]

Sevgili Bayan Elsa, kapıcı ne yazık ki evde bulamamış sizi. Bulsaydı, Otto Abeles'in bir mektubundan anlaşıldığına göre *Yahudi Milli Takvimi*'nin *(24)* bu yıl yayınlanmayacağını, dolayısıyla sizin bir şey kopyalayıp yollamanıza gerek olmadığını söyleyecekti.

Sizin olan F.

[*Damga: Praha, 7.8.20*]
Bay Dr. Max Brod, Johannisbad Schwarzenberg No 12
[Gön.:] Dr. Kafka, Prag, Poric v. v 7

Cuma

Sevgili Max, eğer sen böyle olağanüstü tembelsen, o zaman kesinlikle, yeter ki hava iyi olsun, bir mutluluk bu; bende ise özel bir şey sayılmaz, sürekli tembelim ben, taşrada olsun, Prag'da olsun, sürekli; hatta hepsinden çok çalışırken, çünkü bendeki çalışma bir köpeğin güneşte şükran dolu yatışından farklı değildir.

"Putperestlik"i hemen Pazartesi günü bir çırpıda okudum, ama "Şarkıların Şarkısı"na *(25)* henüz sıra gelmedi, çünkü o günden bu yana yüzme okulu havasıydı. İlgili bölümün doğal olarak kapsamına, öbür yandan dosdoğru ilerleyişine ve tutarlılığına şaşıp durdum; oysa beklememiş değildim bunu, çünkü "Putperestlik" sen her zaman böyle bir şeyi istemesen de biraz senin manevi vatanındır. Şahane doğrusu, ben senin kuşkusuz eleştiriden tümüyle uzak Galiçyalı öğrencindim, *(26)* okurken ikide bir gizlice elini sıktım, ikide bir koluna girdim.

Öte yandan seninle aynı düşüncede olduğumu asla söyleyemem ya da daha doğrusu şöyle: Belki senin "putperestlik"e duyduğun gizli yakınlığı ben açıktan açığa sergilemekteyim. Genel olarak içinden konuştuğun zaman sana çok yaklaşıyorum; polemiğe başvurduğun yerde ise, ben de polemiğe başvurmak hevesine kapılıyorum (elimden geldiğince kuşkusuz).

Demek istediğim, senin düşündüğün gibi bir "putperestlik"e inanmıyorum. Örneğin Yunanlılar belli bir düalizmin çok iyi farkındaydı, böyle olmasa moiralar* ve diğer pek çok şey ne anlam taşırdı? Şu var ki, son derece alçakgönüllüydü Yunanlılar, dinsel bakımdan bir tür Luther mezhebine yakın kişilerdi. Mutlak tanrısal'ı kendilerinden ne çok uzakta tutsalar yine az buluyorlardı; tümüyle Tanrılar dünyası, kesin karar verici gücü insanların fizik varlığından uzak tutmakta, dolayısıyla insanların hava alabilmesini sağlamakta yalnızca bir araçtı. İnsanların bakışlarını yakalayıp bırakmayan büyük ve ulusal bir eğitim aracıydı. Yahudi yasası kadar derin değildi, ama daha demokratikti belki (çünkü önder ve din kurucusu diye bir kişiye yer vermiyordu), belki daha özgürdü (sımsıkı tutuyor, ama bilmem neyle tutuyordu), belki daha mütevazıydı (çünkü Tanrılar dünyası sadece şunu hatırlatıyordu: bir kez Tanrılar bile, Tanrılar bile değiliz bizler, Tanrılar olsaydık ne olurduk?). Senin görüşüne hepsinden çok yaklaşabilmek için belki şöyle demek gerekir: Kuramsal bakımdan *(27)* dünyada tam bir mutluluk olanağı bulunmaktadır, bu da kesin karar verici güç olarak Tanrıya inanmak, ama ona varacağım diye çaba harcamamaktır. Bu mutluluk olanağı (Tanrıya bir saygısızlık, bir küfür olduğu kadar) erişilmez bir şeydir. Ama belki Yunanlılar ona diğer pek çoklarından daha yakındı. Ne var ki, bu da sana göre paganizm değildi henüz. Hem sen Yunan ruhunun umutsuzluğa kapılmış olduğunu değil, Yunanlı olacak olsaydın

* Moiralar: Yunan mitolojisinde Zeus'un ve Themis kızları olan Atropa, Klotha ve Lachesis ismindeki üç doğum ve kader tanrıçası. (Ç. N.)

senin umutsuzluğa kapılmış olacağını kanıtlamıştın. Bu da gerek senin, gerek benim için doğru, ama burada bile tümüyle değil.

İlgili bölümde üç şeyle karşılaşıyor. Burada da sapasağlam kalan, benim buna ilişkin tüm söylediklerimden etkilenmeyen sendeki pozitiflik, sonra senin Yunanlılığa heyecan verici yoğun saldırın ve onun sessiz sedasız kendini savunması ki bunu da yine sen üstleniyorsun.

Eşinle evvelki gün Sophie Adasında, sonra eve dönerken uzun uzun konuştum. Neşeliydi, söylediğine göre özlem dolu ama neşeliydi. Senin eniştenin nişan olayı kendisini biraz telaşlandırmışsa da, bu gibi şeylerde, ben kendimden de biliyorum, hep olduğu gibi, biraz da uyarmıştı.

Abeles'den uzun zaman bir şey gelmedi, bir olumsuzluktan korkmaya başlamıştım ki, dün öğleden sonra hayli dostane bir cevap aldım kendisinden. İş yine yayıncı Löwit'e kaldı, Abeles 2 Ağustosta izne çıkıyor çünkü, işi Löwit Yayınevinde lektör olan Dr. Ornstein adında bir dostuna bıraktı. Bana güvence verdiğine göre "titizlikle yapılıp çıkarılacak her şey". Para konusunda bir şey yazmıyor, sanırım yine Löwit'e başvurulacak bunun için. Ayrıca seni bilgilendirip, yıllığın bu yıl çıkmayacağını haber vermemi rica ediyor. Senin adresini bilmiyormuş, "işi başından aşkın bu kişiyi o sevimli vaadinden azat etmenin" kendisi için çok önemli olduğunu yazıyor. Bakarsın eşin yıllık için bir şey kopya etmesi gerekeceği için, bugün akşama doğru ona gittim, kendisini evde bulamayınca bir not yazıp durumu bildirdim.

Sağlık durumum zararsız. Viyana'ya verilecek cevap bir süre bekleyebilir. Geçen gün Otto Pick bendeydi, bir İngilizin Amerika'daki temsiller için "Halk Kralı"nı *(28)* Almancadan İngilizceye çevirmek istediğinden söz etti. – Hepsi bu kadar; ben şimdi yatmaya gidiyorum. Duyduğuma göre uykuna diyecek yokmuş. Uykuna tüm iyi dilekler.

Franz

[*Damga: Praha, 13.12.20*]

Bay Dr. Max Brod Ewer Kitabevi Berlin W-15 Knesebeck Caddesi 54 eliyle (*Hotel Koschel Berlin W-30 Motz Caddesi adresine iletilecek*)

[*Gön.:*] Dr. Kafka Prag Poric v. v 7

Çok incelikli bir davranıştı, Max. Bunun için vakit geçirmeden teşekkür etmek isterim sana. Yukarı, eşine çıkıp, Grimmenstein oturma iznini *(29)* elimde evirip çevirirken bunun benim için büyük bir armağan olduğunu hissettim. Gr.'ne gitmesem de bunu karşılıksız bırakmak istemem. Gr.'ne gitmiyorum, çünkü kendimi denetim altında tutamam ya da o denetim altına alacak beni. Yolculuğun rotasını değiştirmek hiçbir bakımdan kolay değildi, şimdi geride kaldı. Tatranské Matliary'e (kaplıca müdürlüğü Forberger) gidiyorum, en azından şimdilik; baktım ki iyi değil orası, yaklaşık bir saat ilerideki Szontag sanatoryumu Nový Smokovec'e taşınırım. 18'de yola çıkıyorum, daha önce seni Prag'da görmeyi çok isterdim, ama daha fazla beklemek istemiyorum.

Bazen acılık ve tatlılığı yargılarında kendine özgü ve duygulandırıcı bir şekilde dağıtmaya alışmış eşin, yolculuğa ilişkin acı ve tatlı akıllıca pek çok şey anlattı; eleştirilerden de edindiğim izlenime göre, niyetlerinin gerçekleştiği tam bir başarı. "Esther", böyle başarı için ilginç şekilde önceden hazırlanmışa benziyor.

Tatra'dan sana yazarım. Ottla da birkaç gün için benimle gelecek.

Bütün iyi dileklerle!

Franz

Kız kardeşine, eniştene ve Thea'ya candan selamlar.

[*Prag*]

27/12 [*1920*]

Sevgili Franz –

Öylesine küçük bir kâğıt parçası, öylesine uzun ve büyük bir yolculuk! *(30)* Ama özetleyeceğim: Doğrusu kesinlikle önemli bir şey gerçekleşmiş değil. Berlin'de küçük bir tiyatro ilgileniyorsa da *(31)* bu da henüz kesin değil. *Esther*'deki gibi Königsberg'deki tek oyunla kalacak bakarsın. – Buna karşılık Berlin'deki biri Ewer'de, *(32)* öbürü Rowohlt Yayınevi'nde davetliler önünde olmak üzere her iki okuma saati de pek güzel geçti. Rowohlt, senin Berlin'de kendi yayınevinde bir okuma saati düzenlemeni çok istiyor. Sevimli, sıcak bir salon, yaklaşık 40 koltuk var içinde. Yine yayınevinde senden bir şey yayınlanması da Rowohlt'u çok sevindirecek. Wolff'un senin için hiç de fazla bir şey yapmadığı kanısında. Benden senin sağlık durumunu soran pek çok kişi de aynı görüşte. – Felice'yi görmedim. Kız kardeşim Sophie onun yanındaydı, kendisini mutlu görmüş, yaklaşık Şubatta ikinci bir çocuk bekliyormuş. Büyük bir içtenlikle senin hakkında Sophie'den bilgi edinmek istemiş.

Bugün seninkilerdeydim, şimdiye kadar yazdığın üç kartı gördüm. Zamanının kıtlığına karşın, o bilinmeyen ilginç yerde kendini gerçekten rahat hissedip hissetmediğini bilmek isterdim. Bulunduğun yerin konumunu da biraz açıklar mısın bana. Ama öyle açıkla ki, trenle oradan geçmiş olan ve o koskoca dört dağı hatırlayan biri senin nerede bulunduğunu kestirebilsin. Düzde mi, yoksa tepede mi? Sanatoryumda mı? Köyün birinde mi ya da ıssız bir yerde mi? En yakın kent neresi? Yemek nasıl? Çok süt içiyor musun? Fiyatlar? (Senin ucuzluğuna kanıp oraya gittiğinden kuşkulanıyorum çünkü.) Otelde kaç kişi kalıyor? Yoksa otelde kalmıyor musun? İyi bir doktor var mı kaldığın yerde? – Kısaca, çevrende olup biten ne varsa beni hayli ilgilendirdiğini dü-

şünebilirsin. Bana vereceğin bu güzel haberlere karşılık ben de sana benimle ilgili ayrıntılı bilgi sunacağım.

Çünkü anlatacak öyle çok şey var ki! Bu kez Berlin sınırsız ölçüde etkiledi beni. Ne de olsa orada kalışım ilk defadır iki günle sınırlı değildi. Kısa süreli kalışlar çok yanlış bir resim oluşturuyor insanın kafasında. Berlinlilerin ne kadar çok, yoğun olarak sınırsız ölçüde çok çalıştığı, bu arada hiç zorluk çekmediği, hiç yakınmadığı izlendi mi, işte o zaman gerçekten şaşkınlığa kapılıyor insan. Ancak kendisinin de koşturması ve işten göz açamaması durumunda Berlinlilerle adeta denk duruma gelebiliyor. Ama bu da işte yanlış bir izlenim. Çünkü yalnızca iki günlük Berlinlidir insan. Oysa bir Berlinli hayatı boyunca. Yaşam boyu Berlinli olmak – bir mucize bu! Ve yaratılıyor bu mucize. Çalışmakla geçen birkaç iş gününden, işte şöyle böyle geride bırakılmış zahmetli konferanslardan kendi alışılmış taşralı dinginliğine dönülmeye görsün yaşam üslupları arasındaki fark açığa çıkıyor. Ancak o zaman kendi özel durumunda üstesinden gelinen işleri başkalarının nasıl her Allahın günü hiç zahmet çekmeksizin yapıp çıkardığı görülüyor. Bunu hiçbir değerlendirmeye başvurmaksızın söylüyorum, zaten değer yargılarında bulunmak giderek güçleşmekte benim için. Aslında bütün bu taylorizmden* hiç hoşlanmamak gerekirdi – üstelik bu lüks, bu yumuşak sesli kemanlar, bu Dardanella fokstrotu** – evet, özellikle bu fokstrot için bakarsın bir kadın, bir tanrıça bulunmuştur – bu operetler, Pallenberg, bu ısıtılmış komedi sahneleri, öte yanda varoşlarda edebiyat – halk tiyatrosu Copernicker Caddesi gerekli kömürü sağlayamamakta. Bu tiyatroda Shakespeare'in Pé-e-e-rikles'ini (elden geldiğince uzun bir e ile) gördüm, butikten alınmış kostümlerle zorunluluktan derme çatma bir sahnede sergilenmeye

* İşçi emeğini sömürmek amacıyla üretim zincirinin aşırı akılcı düzenlenişi. (ç.n.)

** Felix Bernard ve J. S. Black tarafından bestelenen bir caz parçası. (ç.n.)

çalışılmakta. Oyundaki kahramanın sırtında şeftali renginde bir giysi, tiyatro geleneğindeki o tiyatrovari erkeksilik, çok tatlı bir tenor, Bayan Kanitz'in sesiyle kadın kahraman, ayağında Pritzel bebeklerinin pek çok volanıyla batikten gri-mavi bir pantolonluk. Tiyatro dışında leopar derisinden bir ceket geçiriyor sırtına. Ceket kendisine çok yakışıyor. Ünlü Kortner (Jessner'de 3. Richard) onunla yaşıyor. Sesi doğrusu olağanüstü hoşuma gitti. Ne var ki, bu yazdıklarım gerçek değil kuşkusuz, bunların hoşuma gitmesinin nedeni orta noktasında bir yaşantının, bir kadının yer alması. Bu konuda susuyorum, çünkü sonradan yine açık seçikliğini yitirdi her şey. Belki bu mutluluk da benim Brünn yaşantısının izleriyle birlikte uzaklaşıp gidecek. Belki de yazgım bu benim, bu yazgıdaki hüznü kuşkusuz sen anlayamazsın. Çünkü sen sıcak bir cehennemin içinde yaşıyorsun, senin sevgini arayanlar var. Bana gelince, buz gibi bir cehennem içindeyim. Dante'nin cehennemin en alttaki bölgesini en kötü bölge olarak belirlemesinden dolayı gururlanmalı mıyım? – Bu bakımdan birbirimize karşıt duygular içinde olmamız tuhaf. Seni doğru anlıyorsam, kadının fizik varlığı senin için korkunç bir şey, oysa benim gerçek vatanım, onda gerçek yaşama açıyorum gözlerimi. Bunu gösteren şaşmaz bir işaret var: Anılarda bile fizik birliktelikler varlığımın dolu dolu geçen biricik saatleridir. İçlerinde en iyilerinden birkaçını hemen her gün özlem ve derin bir şükranlıkla anıyorum. – Bu konular üzerinde bana yazmak istersen, yalnızca altı çizilmiş imzayla bir kartpostal yolla ve yazacağın mektubu "Koschel – Prag 1 postrestant" adresine yolla. Kâğıtta fazla yer kalmadı. Sonuna gelmeden, hepsinden önemli şu haberi de ileteyim: Schreiber şarkılarından bir seçmenin Dünya Yayınevi'nde çıkmasını sağladım. *(33)* Ancak bir koşulla: şarkı notalarının kapladığı sayfa tutarınca bir önsöz yazacağım. Prof. Bie'ye *(34)* şarkıları çalıp dinlettim, hoşuna gitti.

Senin olan Max

Bütün bu yazdıklarım sana söylemek istediklerimin ancak küçük bir parçası.

[*Damga: Tatranské Matliary, 31.12.20*]
Bay Max Brod, Praha V Břehová ulice 8
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Tatranské Matliary Villa Tatra Slovakya

Sevgili Max,

sanıyor musun mektubun beni hiç heyecanlandırmadı? Dünyadaki bütün ülkeleri ve ülkelerdeki tüm görkemi bana buyur etseler de yine almayışım, bu kadarına razı olmayışımdan değil, açgözlülükten bunların içine balıklama atlarken sağa sola çarpıp kafamı kıracak, ölüp gidecek olmamdandır. Berlin'e bir "teklifte" bulunmamı önleyen, ama bir teklife de karşı duramayacağım o zorlu güçsüzlük ve yetersizlik, Berlin'den gelecek bir "öneriyi" benimsemekten alıkoyamaz beni. Yumruk yapılmış her iki elimle durmaz koşardım bu öneriye. Benim açgözlülüğümü bilmiyorsun.

Sende durum başka. Berlin'deki yaşam gücünü gördüğünü ileri sürmene bakılırsa gerçekten ne kadar güçlü olduğunu anlıyorsun, elinde böyle bir fırsat varken alabildiğine inandırıcı bir kesinlikle buna karşı koydun. Bu yöndeki kesin kararlılığın öylesine güvenilir ve inandırıcı ki, bir başka türlü sonuçlansaydı bile ben tıpkı yine öyle benimserdim. Bu arada Berlin'e göç etmekten henüz hiç söz ettiğin yok. Berlin'in senin için çekiciliğinde ilginç bir şey de, oradaki yaşam yoğunluğunun seni cezbetmesi, ama Prag'daki yaşamın Berlin'deki yaşamla bir yoğunluğa kavuşturulmayacağını, çaresiz bu yaşamın tümüyle Berlin'deki yaşama dönüşmesi gerekeceğini seziyor olman. Ama belki Berlin'de hiç de Berlin'e gelmeye değil, sadece Prag'dan uzaklaşmaya yönelik buyruğu işitmişsindir.

Tiyatro konusuna gelince, daha ayrıntılı açıklamalar olmadan bunları anlamam söz konusu değil. Eleştirileri Berlin gibi ben de okudum; sen de söz ettin bunlardan; iyi kötü akla gelebilecek ne varsa sahneye çıkarılıyor, taklitçilerden korkuluyor mu?

Felice senin okuma saatlerinde yok muydu? Durumundan dolayı belki de? Berlin'de bulunup da Felice'yi görmemek bana doğru gelmiyor, ama yerinde olsam ben de kuşkusuz senin gibi davranırdım. Felice'ye karşı talihsiz bir komutanın ele geçiremediği, ama yine de büyüklüğünden bir şey kaybetmeyen – iki çocuğun mutlu annesi – bir kente karşı duyduğu sevgi gibi bir sevgi var içimde. Senin birinci çocuktan haberin yok muydu?

Bana gelince, burada iyi bir yer buldum kendime; bir şey istendi mi, hemen getirilip buyur edilmesi sanatoryumdakine benzeyen, ama sanatoryum olmayan, çünkü turistlere, avcılara, kısaca herkese açık, gereksiz lüksün yer almadığı, gerçekten yenilen yemeğin parasının ödendiği bir yer, yine de bir sanatoryum, bir doktoru var çünkü, yatarak tedavi olanağı bulunuyor, isteğe göre yemek, sonra taze süt ve kaymak. Tatra – Lomnitz'in 2 kilometre arkasında, yani o yüksek Lomnitz tepelerine 2 kilometre daha yakın, kendi yüksekliği 900 metre. İyi bir doktoru var mı? Var kuşkusuz, hem de iyi bir uzman. Ben de bir uzman olayım isterdim. Böyle bir uzman için dünya ne kadar da sade görünür. Midemdeki rahatsızlığım, uykusuzluk ve huzursuzluğum, kısaca nasılsam ve neyim varsa uzman doktora göre hepsi akciğerdeki enfeksiyondan kaynaklanmakta. Hastalık kendini açığa vurmadan önce, midede ve sinirlerin gerisinde gizlemiş kendisini. Bazı akciğer hastalıkları varmış – ben de inanıyorum böyle olduğuna – bu gibi maskelemeler dışına asla çıkmazmış. Doktor dünyadaki rahatsızlıkları o kadar açık seçik gördüğü için, hep küçük bir deri çantada, ulusal bağış kutusundan daha büyük denemeyecek bir kutu içinde bunların şifasını da taşıyor ve isteyenin 12 K.'ya kanına enjekte ediyor. Ve her şeyin birbiriyle uyumlu ol-

ması için al yanaklı, hoş bir adam, yanında da sevdiği genç (belli ki Yahudi) bir kadın ve ufak tefek güzel bir kız. Öylesine ilginç denecek kadar zeki ki, çocuğu olduğu için böbürlenmek istemeyen doktor kendisinden hiç söz etmiyor. Her gün kalkıp bana geliyor doktor. Saçma kuşkusuz. Ama hoşa gitmiyor da değil.

Genel olarak denebilir ki, bu rejime birkaç ay özellikle aynı yerde fiziksel ve ruhsal bakımdan dayanabilirsem, iyileşmeye hayli yaklaşmış olacağım. Ama böyle bir sonuca varmak belki doğru değil, yalnızca şu anlama gelir bu: sağlığıma kavuştum mu, sağlığıma kavuşmuş olacağım. İlk hafta 1,60 kadar kilo aldım, ama bu bir şeyi kanıtlamıyor, çünkü ilk haftalarda zaten hep dev adımlarla ilerler kür.

Otuz kadar sürekli kalan müşterisi var buranın. Çoğu Yahudi değil, tam kan Macar; ne var ki, şef garsondan başlayarak çoğunluğun Yahudi olduğu anlaşıldı sonradan. Fazla konuşmuyor, konuşursam az kişiyle konuşuyorum, özellikle de insanlardan korktuğum için, ama aynı zamanda insanlardan korkan birinin korktuğunu açığa vurmasını doğru gördüğüm için. Yalnızca biri vardı burada, bir Kaschau'lu, *(35)* 25 yaşında, acınacak dişlerle, çokluk kısılmış duran zayıf gözlerle, sürekli berbat bir mideyle asabi bir adam; o da safkan bir Macar, Almancayı burada öğrenmiş, Slovakçaya hiç çalmıyor Almancası – ama öylesine sevimli bir delikanlı, Doğu Yahudileri gözüyle büyüleyici. İroniyle, huzursuzlukla, kaprisle, güvenle, ama aynı zamanda ihtiyaçla dolu. Her şey "ilginç, ilginç" onun için, ama alışılmış bir anlamda değil, aksine bir ateş adeta, ateş. Sosyalist, çocukluk anılarından İbranice pek çok şey çıkarıp söylüyor. Talmud ve Schulchan Aruch *(36)* okumuş. Ama sonradan unutmuş hepsini. Nerede bir toplantı varsa koşuyor, seni dinlemiş, Kaschau'ın senin konuşmana hayran kaldığını anlatıyor, Langer'in Mizrahi topluluğunu *(37)* kurduğuna da tanık olmuş.

Berlin sonradan da olsa tüm iyilikleri sana sunsun isterim, bir ara bu konuda bir söz olsun yaz bana. Yoksa bir ara Slovakya'ya gitmiyor musun? Bir ara sözünü ettiğin roman *(38)* yazılıyor mu?

Eşine ve herkese selam. Grimmenstein'da oturma izninden dolayı sana iletilmek üzere Ewer Kitabevine teşekkürlerimi yolladım. Bu benim için çok özel bir iyilik oldu çünkü, olmayı da sürdürüyor.

Senin olan Franz

[*Pusula, Prag, olasılıkla 1920*]
[*Arka sayfada*:] Max

Sevgili Max, lütfen, bir yanlışlık olmaması için: Sanırın bizim hizmetçinin ancak öğle sonrası tiyatroya gidebileceğini söylemiştim, bu doğru değil, akşam gitmesi için bilet sağlarsan iyi olur, hatta daha iyi olur.

F.

1921

[*Prag*]

6/I 21

Sevgili Franz,

Daha birinci mektubun korkuttu beni. – Ne de olsa Slovakları tanıyorum. Bulunduğun yerde yalnızca birinci sınıf otellerin işe yaradığını bilmiyor değilim, - ikinci sınıf otellere gelince, orta sınıf otellerin epey altındadır. Almanya'da üçüncü sınıf bir otelde bile çok rahat kalınabilir. İstasyon civarındaki dördüncü sınıf oteller bile temizdir, - uygarlığın daha alt düzeyindeki ülkelerde, hatta Bohemya'da temizlik yüksek sınıflara özgü bir lükstür. Trieste'de waterkoloset (sulu tuvalet) ve otel odasında lavabonun adeta milyonerlere özgü bir şey olduğunu hiç unutmayacağım. Trieste'de Volpone Oteli'nde kalmıştım, havada uçan fiyatlara o saat haklı gözüyle bakıyordu insan. Ama ne yazık ki senin şimdi kaldığın sanatoryum öyle ahım şahım bir yer değil. Anladığım kadarıyla daha ikinci sınıf sanatoryumların en iyisi bile bir değerden yoksun. – Meran'dakinden farkı yok. Açıkça söylemek gerekirse, hayat ve ölümün söz konusu olduğu bir yerde senin nasıl paraya kıyamadığına akıl erdiremiyorum. – Fark ettiğime göre, çevrende temizlikten eser yok, bunu nasıl anladığımı açıklayamam. Çünkü senin bu konuya hiç değindiğin yok – öyleyken... [*birkaç sözcük okunmaz duruma sokulmuş*]. *(1)* Sana-

toryumda istediğin yemeğin pişirilip getirildiğini söylüyorsun, bu da işte doğru değil. Çünkü istemediğin yemeklerin de sana yedirilmesi gerek. Franz, bu defa kilo alman gerektiğini kafana sokmalısın. İnsanın dilediği ve hoşuna gittiği gibi değil, yukarıdan gelen emirlere göre yaşadığı üç aylık cephe hizmetine bir bak. – Şimdi senin bu söylediklerime nasıl karşı çıkacağını biliyorum. Sağlığına kavuşmak için başvurduğun özel yöntem senin için her şeyin üstünde. Prensip olarak sana hak vermiyor değilim. Gönül isterdi ki bu yöntemle daha çok başarı kazanasın! Ancak böyle bir şey söz konusu değil, senin yerinde olsam, bir defa da belli bir süre için kendi istediğimi bir kenara bırakıp bir denemede bulunmadan duramaz, başkalarının, ama birinci sınıf doktor ve kurumların tecrübelerine teslim ederdim kendimi. Baktın ki bundan bir sonuç alamadın, yine şimdi kaldığın o kesinlikle cereyanlı, sefil villana dönebilirsin. Ama sanırım bir denemeye değer söylediğim. – Sen daha önce de sanatoryumlarda kötü tecrübeler edindiğini söyleyeceksin. Ama eskiden böyle ciddi olarak hasta değildin, sadece asabi bir durum vardı üzerinde. Ruhsal nedenlere bağlı migrene karşı kuşkusuz sanatoryumların yapacağı bir şey yoktur, hatta sanatoryumlar daha çoğaltır duyulan ağrıyı; gelgelelim fizik rahatsızlıkların tedavisinde. – Ne olur, ne olur, bu sözlerimi nasıl ciddi olarak yazılmışlarsa öyle ciddiye al!

Benim ne kadar ciddi olduğumu ikinci mektubundaki o derinlerde yatan sıkıntı için bugün bir şey söylemeyişimden de anlayabilirsin. Senin kadınlar karşısındaki sıkıntını (utanarak söylüyorum) pek fazla anladığım yok. Benim sıkıntım buna taban tabana zıt. Evet, senin işle ilgili olarak Kurt Wolff'a yazacağım. Ama daha önce kendisine yazılmış 12 sayfalık bir mektup tomarını cevaplandırması gerekiyor. Dolayısıyla bekleyeceğim.

Romanı soruyorsun. – Evet, hâlâ büyük bir sorun olarak duruyor. Bu günlerde Adolf Schreiber'e ilişkin bir yaşamöyküsü

kaleme aldım. Dolayısıyla bütün mektuplarını taradım. – Korkunç bir hüznü barındırıyor mektuplar. – Sonra o akıl almaz güzel şarkılar.

Berlin'deki durum tıpkı Brünn'dekini izliyor. – Bugüne kadar bir mektup gelmeyince (bu da seninkine tümüyle karşıt bir durum – soğuk bir cehennem –) telefon ettim. Eskisi gibi bir cevap yine: "Mektup postaya evvelki gün verildi." Küçük bir fark arada: Brünn ve Prag karşılıklı anlaşıyor birbiriyle. Ancak bugün her ne kadar sesini hemen burnumun ucundaki duvardan ya da duvara karşın gayet net işitiyorsam da, o beni kesinlikle anlamıyor ya da anlamak istemiyordu. İyice kuşkulanmaya başlamıştım, oysa normalde yaptığım şey değildi bu. Karşıdan hep, sizi anlamıyorum, hiç anlamıyorum sözcükleri gelince, suçlamalarda bulunmak ya da sevgiyle ilgili sorular sormak kolay değil. Söz konusu kadının kaldığım oteldeki güzelim oda hizmetçisi olması, beni senin gözünde alçaltmayacaktır. Pek mağrur, tepeden tırnağa bir Alman. Doğrusu pek çok yıldan beri Yahudi olmayan bir kadınla ilk karşılaşışım. Çünkü sevginin yer almadığı bir hayatı ne kadar istesem de pek ciddiye alamıyorum. Ne var ki burada tam anlamıyla bir ciddilik söz konusuydu ve şunu hemen söyleyeyim ki, son yıllarda karşılaştığım Yahudi kadınları benim için bir yüceliği içermekteydi, hayranlık bu kadınların asla uzağında değildi, onun için bu konuda gerçek bir sınavdan geçirildiğim söylenemez – içimden "halkımın kızı" sözcüklerini geçirmeye göreyim, gözlerimden yaşlar boşanmaya başlıyor, bir esrikliğe kapılıp her şeyi temiz ve iyi buluyordum – ama Alman kadınında yabancı ve soğuk bir şey vardı, alabildiğine saygı uyandırıyordu bende. Belki hayatımda ilk kez Almanlığın içyüzünü görüyordum karşımda, bu sadelik ve içtenlik (hemen "27 yaşındayım," demişti), sonra monarşik yönetime duyulan sevgi, antisemitizm ("Yahudilerden nefret ediyorum, çünkü bizim sarışın kızları zehirliyorlar.") ve ardından bu konu üzerinde sürdürü-

len enine boyuna bir tartışma. – Bir defasında yalan söyledi, bakire olduğunu açıkladı, ama çok geçmeden de bir Yahudi tarafından insanın gerçekten ateş püsküreceği bir iğfal olayına konu edildiğini ve sonradan Yahudinin kendisine nasıl davrandığını anlattı. Gerçekten bizler o kadar iğrenç insanlar mıyız? Oysa ben o kadar sadık biriyim ki! Ne var ki, sevgi konusunda bütün yaşadığım, gece vakti otomobil içinde yarın saat yalnızlık içindeki Tiergarten'de yol alırken yaşananlardan fazla değil. Tam öyle değilse de ona komşu bir şey. İleride yine Berlin'e geldim mi, Şubatta da Berlin'e gideceğim sanırım, benim olacağını, ancak bunun için onun çalıştığı otelde değil, bir başka yerde kalmam gerektiğini açıkladı. Benim için uygun bir pansiyon bulacağına söz verdi. – Ve ansızın kesildi ilişkimiz, bugüne kadar, bugün üç hafta oluyor, bir haber alabilmiş değilim kendisinden. – O kadar zayıf biriyim ki – ve derken benim güçlü biri olduğumdan söz eden senin mektubunu aldım. Bana olan bu hayranlığın benim için iyi bir şey değil, çok iyi biliyorum, sadece dostluğunun bir kanıtı gibi bakabilirim buna, o zaman son derece sevimli bir şeye dönüşür gözümde. Öte yandan, talihsizliğimi bir an olsun unutmuyorum. Bugün inanıyorum ki, ancak bir sevgiliyle – özel koşullarda – iyileşebilirim. İki yıldan beri bildiğim bir şey bu, yine de amacıma bir adım yaklaşabilmiş sayılmam. Bakarsın doğru bir amaç değil benimki. Ama en azından inandığım bir şey var: bu yanlış amaca ulaşayım yeter ki, doğrusunun ne olduğunu anlayacağım. Oh, biliyorum bunu. Lütfen cevabını bu defa kesinlikle Prag, "Koschel" merkez postanesi, postrestant adresine yolla. – Tüm iyilikler senin olsun.

Not: Bir kartpostal yazmana gerek yok, çünkü kartpostal olmasa da yine bu şifreyi soracağım postanede.

[*Damga: Tatranské Matliary, 13.1.21; varış damgası: Praha, 17.1.21*]

[*Gideceği yer:*] Koschel, Prag Merkez Postanesi, postrestant
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Tatranské Matliary, Villa Tatra Slovakya

Sevgili Max, son üç gün Matliary'yi savunmaya ya da sana yazmaya pek uygun bir durumda değildim. Küçük bir olay: Bir müşteri, genç bir insan, hasta ama neşesi yerinde, benim balkonun altında şarkı söylüyor ya da üstümdeki balkonda bir dostuyla (Kaschau'lu biri, çocuğu karşısında bir anne gibi gözü üzerimde) sohbet ediyor – diyeceğim böyle küçük bir olay, ama beni şezlongumda adeta kıvrandırıp duruyor, kalbimin dayanacağı bir şey değil, konuşulan her sözcük şakaklarımı burgu gibi oyup giriyor içine, bu sinir törpüsü de geceleyin beni uyutmuyor. Bugün buradan ayrılıp Smokovec'e gidecek oldum, istemeye istemeye kuşkusuz, çünkü burada bana göre her şey, odam da çok rahat, yanı başımda, altımda ve üstümde kalan kimse yok. Tarafsız kişilerden Smokovec konusunda işittiklerim benim oraya gitmekteki isteksizliğimi haklı gösteriyor (çevresinde orman arama, oysa burası çok güzel, 2 yıl kadar önce bir tayfun Smokovec'de ne varsa tepetaklak etmiş hepsini; villalar ve balkonlar tozlu, işlek bir yol kenarında bulunuyor), kuşkusuz yine de Smokovec'e gidecektim ister istemez; ne var ki, şimdi burada bir düzen kurulmuş bulunuyor, bakarsın yarından başlayarak bana huzurlu bir ortam sağlar. İki dost yerine bundan böyle sessiz bir bayan kalacak yukarıda. Baktım ki böyle bir şey olmadı, kesinlikle buradan ayrılacağım. Zaten bir süre sonra kesinlikle yapacağım şey bu, baştaki nedeni de benim o "doğal" huzursuzluğum.

Bütün bunlardan söz ediyorsam, birincisi sanki bütün dünya üstümdeki balkondan ve onun verdiği rahatsızlıktan oluşuyormuş gibi içimin bunlarla dolu olmasından; ikincisi Matliary'ye yönelik eleştirilerinde ne kadar haksız olduğunu göstermek için-

di; çünkü balkonun verdiği rahatsızlık (ağır hastaların öksürmeleri, çalan oda zilleri!) tıklım tıklım sanatoryumlarda çok daha fazladır, üstelik yalnızca yukarıdan değil, dört bir yandan gelir ses. Matliary'ye karşı bir diğer eleştirine gelince, (bu da benim odanın kuşkusuz pek şık olmayışı dışında, eleştiri konusu yapılacak bir şey değil) hiç haklı sayamayacağım; üçüncüsü de balkon rahatsızlığından söz ediyorsam, şu sıra içinde bulunduğum ruhsal durumu sana açıklamak içindir. Biraz eski Avusturya'yı hatırlatıyor durum. Bazen çok iyiydi, güzelce ısıtılmış odada uzanılmış yatılıyor, termometre ağızda, süt kabı yanı başında, rastgele bir huzurun keyfi çıkarılıyordu, ama kendi huzurun değil, rastgele bir huzurdu bu. Ufak bir olay yalnızca, bilmiyorum, Trautenau bölge mahkemesinin *(2)* sorusu gerekliydi ve Viyana'daki taht sallanmaya başlıyordu, bir diş teknisyeni, bu oydu çünkü, üst balkonda biraz yüksek sesle ders çalışıyordu, derken bütün, gerçekten bütün imparatorluk yanmaya başlıyordu.

Ancak bu sonu gelmeyen şeyler konusunda yeter bu kadar.

O temel sorunda senin açıkladığın gibi farklı görüşlerde olduğumuzu sanmıyorum. Ben şöyle söyleyeceğim: Sen olmayacak şeyi istiyorsun, benim içinse olanaklı şey olanaksızdır. Belki ben bir basamak altında bulunuyorum senin, ama seninle aynı merdivendeyim. Senin için olanaklı ele geçirilebilen şeydir; bir evlilik yaptın sen, çocukların olmadı, ama çocuk yapamadığından değil, çocuk istemediğindendi. Çocukların da olacaktır umarım; sen sevdin ve sevildin, yalnızca evlilik yaşamında da değil, ama bu yetmedi sana, çünkü olanaksızı istiyordun sen. Belki de ben aynı nedenden olanaklıya kavuşamadım, bu yıldırım senden bir adım önce, henüz olanaklıya kavuşamadan bana çarptı, kuşkusuz aramızdaki büyük ayrım bu, ama yaklaşımlarımızdan gelen bir ayrım da değil pek.

Örneğin Berlin'de yaşadığın olay benim için kuşkusuz söz

konusu olamaz. Kızın bir oda hizmetçisi olması kesinlikle alçaltmaz seni, tersine senin bu ilişkiyi ne kadar ciddiye aldığını gösterir. Dışarıdan bakıldı mı, bu kız Berlin'de seni büyüleyen kızdan tümüyle uzak biri, senin kendisiyle yaşadığın her şeyin aslında onu alçaltması gerekirdi, ama öyleyken senin bu ilişkiyi ele alışındaki ciddilik sayesinde o kadar ayakta kalabilmişti. Peki ama, – şimdi söyleyeceğimden dolayı darılma bana, belki aptalca ve yanlış bir şeydir, belki mektubundaki bu ilişki bölümünü yanlış anlamışımdır; belki bu arada olanlar benim anlayışımı çürütmüştür – kızla ilişkini ciddiye aldığın gibi kızın kendisini de ciddiye alıyor musun? Peki, tümüyle ciddiye alınamayan bir şeyi tam bir ciddilikle sevmek istemek, bir adım ileriye, bir adım geriye atan, ama gerçekte ne kadar öyle olmadığı kanıtlansa da ileriye doğru iki adım attığı üzerinde direten birinin davranışına benziyor tıpkı. Kızın söyledikleriyle ilgili açıklamanı düşünüyor değilim, belki bu ciddilikle çok iyi bağdaşıyordur bu; peki ama senin kız için ne anlam taşıdığını hiç merak etmeyişine ne demeli? Bir yabancı, bir müşteri, bir Yahudi hatta, güzel kızdan hoşlanan yüzlerce erkekten, bir gecelik ciddiyetin kendisine çok görülemeyeceği, ama bundan bile uzak yüzlerce insandan biri, daha fazla ne olabilir ki? Ülkeler üstü bir sevgi mi? Bir mektuplaşma mı? Efsanevi bir Şubat beklentisi mi? Sonra sen söz konusu ilişkiye duyulan sadakate (bunu çok iyi anlıyorum, gerçekten derin bir sadakat), kıza karşı da beslenen sadakat mi diyorsun? Bunlar üst üste eklenen olanaksızlıklar değil midir? Burada saklı yatan mutsuzluk elbette korkunçtur, uzaktan görebiliyorum bunu. Ne var ki, seni olanaksızdan içeri sürükleyen güçler sadece istekten kaynaklanan güçler de olsa hayli büyüktür, sen yenilgiye uğrayıp geriye çekiliyor bile olsan kaybolmaz bu güçler, seni her yeni gün ayakta tutar.

Benim görüşüme akıl erdiremediğini söylüyorsun. Hiç değilse iyice yakından bakıldığında pek basit. Senin anlamayışının

tek nedeni, davranışında olumlu ve yumuşak bir şeyler araman, bunu da kuşkusuz bulamıyor olmandır. Senin karşında davranışım gimnazyumun birinci sınıfındaki sekiz yıl üst üste çakmış bir öğrencinin, gimnazyumdaki olgunluk sınavının eşiğinde bulunan sekizinci sınıfındaki bir öğrenci karşısındaki davranışına benziyor. Senin nelerle boğuştuğunu biliyorum; ama bana, ben koca insana başını eğmiş ufak bir çarpım ödevini yapmaya çalışan biri gözüyle bakarsan bunu anlayamazsın. "Sekiz yıl," dersin. "Son derece ince eleyip sık dokuyan biri olmalı bu. Baksana, hâlâ bir çarpım ödevi üzerinde çalışıyor. Ama böyle birinin çoktan ödevi çözmesi gerekirdi. Dolayısıyla kendisini anlamıyorum," diye düşünürsün. Ne var ki, bende matematik kafa diye bir şeyin olmayabileceğini ya da aşırı korkudan titrediğim için sonucu kafadan atmadığımı ya da (en olası neden) korkudan kafamın çalışmayabileceğini aklına getirmezsin. Oysa gerçekte korkum en bayağısından, ölüm korkusundan başka şey değildir. Sanki biri var da denizin ayartısına karşı duramayarak suya atlayıp açılıyor, suyun kendisini taşıyor olmasından mutludur, "İşte şimdi büyük bir insan, büyük bir yüzücüsün," diye geçiriyor içinden ve ansızın bunun için fazla bir neden olmaksızın doğruluyor suda, yalnızca gökyüzünü ve denizi ve dalgaları ve kendi küçük başını görüyor, derken müthiş bir korku kaplıyor içini, korkudan başka hiçbir şey kendisini ilgilendirmez oluyor, isterse ciğerleri parçalanacak gibi olsun, bir an önce kıyıya geri dönmeden edemiyor. Onun gibi tıpkı.

Şimdi senin ve benim durumumu – ya da benimkini anlayışla davranarak dışarıda bırak – eski büyük zamanlardakiyle karşılaştır. Bir tek gerçek şanssızlık varsa, kadınların kısırlığıydı. Ama kısır olsalar da, doğurganlık zorla ele geçirilebiliyordu. Bu anlamda bir kısırlığı – zorunlu olarak beni odak noktasına koyarsan – asla gördüğüm yok artık. Rahimlerden her biri doğurgandır ve boş yere dünyaya sırıtıp durur. Ve insan yüzünü gizliyor-

sa, gerçekte bu sırıtıştan kendini korumak için değil, kendi sırıtışını başkalarına göstermemek içindir. Bunun yanında babayla boğuşma fazla bir önem taşımıyor, çünkü baba yalnızca bir ağabeydir, öte yandan hayırsız bir oğuldur kendisi, kıskançlıktan o kesin savaşta kendinden küçük kardeşinin acınacak şekilde aklını karıştırmaya çalışır, bunda da başarılı olur. – Ne var ki, şu an son bir küfürde bulunulmasına fırsat verecek gibi zifiri karanlık ortalık.

Franz

Matliary konusunda yazdıklarını yeniden okuyorum ve görüyorum ki, birer birer cevaplandırmam gerekiyor hepsini.[µ]

Slovakya'yı biliyorsun, ama Tatra'yı hayır! Budapeştelilerin yazlık sayfiyeleri var burada, diyeceğim temiz kişiler Tatralılar ve yemeklerine diyecek yok. Bir Alman ya da Avusturya sanatoryumunun bizim için biraz daha rahat olacağını kabul ediyorum, ama rahatsızlık bu ilk günlere özgü duygudur, çok geçmeden buna alışıyor insan. Ayrıca benim meziyetlerimden biridir bu, sen de işte bu meziyetimi (evdekiler de yapıyor aynı şeyi) yıkıp atmaya çalışıyorsun.

Ben sorunu, Max, senin arzu ettiğin kadar ciddiye almıyor değilim, hatta antitezini daha kötü görüyorum, bunun hayat ve ölüm değil, hayat ve çeyrek-hayat, nefes almak ya da nefes alacağım diye çırpınmak (gerçek bir yaşamın temposundan çok daha hızlı denemeyecek bir tempoyla) ve ateşler içinde usul usul son bulmak. Böyle gördüğümden, durumu yarı buçuk iyileştirebilmek için elimden geleni yapacağıma sanırım inanabilirsin.

µ [*Yazarın sayfa yanına aldığı not:*] Unutmadan benim planlarım (sanatoryumun kulağı duymasın) düşündüğünden çok daha gözü yukarıda: Marta kadar buradayım, Mayısa kadar Smokovec 'te, yaz boyu Grimmenstein 'da, sonbaharda – bilmiyorum.

İyi de neden doktor –? Mektubunda ilgili cümleyi daha ilk okuyuşta korkudan elimdeki kalemle onu okunmaz duruma sokmaya kalktım. Nihayet doktorun söyledikleri için hiç de öyle aptalca şeyler denemez, başkalarının söylediklerinden kuşkusuz daha aptalca sayılmaz bunlar. Kutsal Kitap'ta geçer gibidir söylenenler: hayatın o yaratıcı soluğunu olduğu gibi içine çekip alamayan kimse hiçbir hastalıktan yakayı kurtaramaz.

Et yemeden sağlığıma kavuşabileceğimi, ağzıma et koymadığım Zürau'da kanıtladım, Meram'da ilk iki hafta sonunda öyle iyi görünüyordum ki, buradakiler tanıyamadı beni. Ne var ki, sonradan araya düşman girdi, ne et yemem uzak tutmuştu onu, ne et yememem çekip getirmişti. Nasıl olsa gelecekti.

Burada pek güzel dinlendim, M.'yle *(3)* ilgili bazı şeyler rahatımı kaçırmasaydı, daha da kalırdım.

Anne ve babamın, ayrıca şimdi senin, sonunda da kendi kendimin hesabına (çünkü bu konuda hepimiz aynı görüşteyiz) neden daha hemen Smokovec'e kalkıp gitmediğime yazıklanıyorum. Ama bir defa burada olduğuma göre, ne diye kötü bir değiş tokuşu ciddiye alayım da, geleli henüz dört haftayı bulmamışken, herkesin ihtiyaç duyduğum şeyleri bana sağlamak için doğrusu çırpındığı böyle bir yerden kalkıp gideyim.

Schreiber yazısından bana ödünç verebileceğin kopyalar elinde yok sanırım? Çok geçmeden geri yollardım sana.

Ayrıca şiirlerin *(4)* yeni düzeltileri de elinde olmalı? Belki o kapsamlı kitabın *(5)* düzeltileri de?

Tarafımdan Felix ve Oskar'ı selamlar mısın; biraz rahatlayayım, yazacağım kendilerine.

[*Prag*]

19.1.[*1921*]

Mektubundan gördüğüm kadarıyla Emmy'yle ilişkimi (kızın böyle ismi) sana eksik anlatmış olacağım. O günden bu yana da değişmiş bulunuyor bu ilişki. Çok sevimli iki mektup aldım kendisinden. Ayrıca Şubat hayal değil, 3 Şubatta Münih'te (Ewer'de) okuma saatim var, 4 Şubatta da Berlin'de. *(6)* Kızın kendisini onunla ilişkim kadar ciddiye alıp almadığımı soruyorsun. Kesinlikle alıyorum. O günden sonra teşvikim üzerine (yalnızca teşvik ettim ben, bir hanım da yardımcı oldu) sesini testten geçirtti, şan öğrenecek. En büyük isteği mesleğini değiştirmek, tiyatrocu olmak. Ve haklı da, çünkü müziğe hayli meraklı biri. Ben de bu isteğinin çok yerinde olduğunu belirttim, sık sık Berlin'e gittiğimde kimi bakımdan kendisine yardımcı olacağım; örneğin onu ses testinden geçiren, ona şimdi ders vermeye başlayacak adamı test edeceğim. Ayrıca maddi bakımdan kendisine yardımcı olacağım vb. Belki hayatında kesin önem taşıyan bir şeyi, yani mesleğini olumlu bir yöne yöneltmenin üstesinden gelirim. Otelde keman çalmasına izin vermediklerinden yakınmasına duygulanmamak elde değildi. Çalışmadığı bütün akşamları konserlerde vb. geçiriyor. – Dolayısıyla onun için oteldeki rastgele bir müşteriden fazla bir şey olmadığına ilişkin mektubundaki görüş yanlış. Peki, o benim için? "Bu kız, dış görünüş bakımından seni Berlin'de büyüleyen kızın haydi haydi uzağında, ayrıca diğer yaşantılarındakilerin de bu kızı gölgede bırakacakları vb." diye yazıyorsun. Doğru yanı yok bunun. Senin görüşün benimkinden ne kadar da uzak! Doğrusu şu: Berlin'in beni büyülemesi Emmy'yle bir eğlence merkezinde tek başımıza otururken elini tuttuğum anda başladı. Sonradan itiraf edeyim ki, benim korkunç güçsüzlüğüm bu: Dünya benim için bir anlam taşıyorsa, bir kadın sayesindedir. Kadın olmadı mı, ilginç olmaktan

çıkıyor dünya, can sıkıcı bir şeye, bir engele dönüşüyor. – Kadına ayarlanmış, tümüyle ona bağlı doğam bir yıl boyu hayatın en alt bölgesinde, sadece yiyip içme düzeyinde tuttu beni. Geride bırakılan yılı tüylerim ürpermeden düşünemiyorum. Şimdi başlayan bu durum ileride düzelir mi dersin? Yeterince tehlike var gördüğüm – ama her şey şimdilerde içinden çıktığım çölden daha iyi. – Bu arada E. ile yaşantımıza diyecek yok.

Ve şimdi seninle aramızda bir karşılaştırma yapalım. – Benim olanaksızı elde etmek isteyip olanaklıyı ele geçirdiğime, oysa senin olanaksızı isteyip olanaklıyı bile ele geçiremediğine ilişkin düşüncen. Olanaksızı mı ele geçirmek istiyorum ben? Belki hayatın, saf hayatın olanaksızlığı bakımından belki. Buna hayır diyemeyeceğim. Doğru bu. Ama sen bunu mu demek istiyorsun? Sevgide, bir şu kadar hayatın ister istemez yok edildiği solunumdakinden daha olumsuz bir şey görmüyorum ben. Hayat mucizelerle yaşanır, sevgi de tıpkı öyle. Ne var ki, sevgide mucize kuşkusuz daha olasıdır, çünkü sevgi mucizenin sınırında yer alır – Kierkegaard bir *confinium** derdi buna – Ama neden senin sevgiden ayrı bir korku, yeryüzünde var olmaktan genellikle daha büyük bir korku, hatta yazdığına göre gerçek bir ölüm korkusu hissettiğini, işte bunu biraz olsun anlıyor değilim. – Fizik yaşam biçimlerinin tümünde, meslek hayatında, para işinde, sosyal ilişkilerde söz konusu kirlenmeden korkuyordun, bunu anlayabilirim. Neden peki sevgiden, örneğin bir dostluktakinden daha çok korkuyorsun; değilmi ki dostluk o "olanaksız"ı, iki kişinin birbirine karşı tam bir teslimiyetini, yardıma hazır oluşunu ve birbirini anlayabilmesini gerçekleştirebilmekten uzaktır – öyleyken sen yaşıyorsun bu dostluğu, çünkü bu ideal bölgenin yakınında, onun alanında yaşar dostluk, kimi zaman bir sıçrama yapıp onu yakalar (mucize gücünden yararlanarak) ve böylece arada ilahi bir şeye dönüşür. Ben, hepsinden önce, hepsinden çok sevgide

* Latincede "bitişik, ortak sınır" anlamındaki deyim. (ç.n.)

yaşadım bunu. Neden peki, o varoluşun diğer sorunlarından çok sevgiden senin bu korkun? Ve Dehmel'in o güzelim mektupları *(7)* (*N. Rundschau*'nun son sayısında) okundu mu, insanın içindeki belki bir ara ortanın yukarısına, bir sonraki halkaya çıkılabileceği umudu güçleniyor.

Peki, senin korkun nereden kaynaklanıyor? Neden bu korku? Şuncacık anladığım yok sendeki bu korkuyu. Mükemmel'i ele geçirememek korkusu mu? Hayır, çünkü öyle olsa yemek yiyemez, büroya gidemezdin vb. O zaman neden? Sorumluluklardan, sonuçlardan mı? Ama sende (Milena) söz konusu değil bunlar, en azından senden istenen bir şey yok. Senin üstü kapalı sözlerinden böyle anladım, çünkü bu konuda özellikle son zamanlar bana fazla bir şey söylemiş değilsin. – Bakarsın bir ara öyle şeyler yazarsın ki bana, seni anlarım. Durum bugün nasıl – öyleyse neden öyle? – Ancak o zaman seninle aramızdaki karşılaştırmayı sona erdirebilirim. Bugün bana öyle görünüyor ki, hiç de olanaksız bir işe girişiyor değilim – sana gelince, olanaklıyı hokus pokus olanaksızın içine yolluyorsun – bu arada ortak bir olanaksız bütün insanlarda olduğu gibi bizim için de olanak dışı, ayrıca bizi dört bir yandan, ama arka planda sarıp kuşatıyor! –

Benimle ilgili görüşünde haklı sayılsaydın, benim için pek kötü bir şey olurdu bu. O zaman geçici olarak bir uzlaşmaya gider, olanaklıyla yetineceğimi hayal ederdim – ve şimdi görüyorum ki kendi kendimle alay etmişim – oysa sen bu kendi kendisiyle alayın baştan beri uzağında kalmaya bakıyorsun? – Sen fazlasıyla iyi çalışan mantığından dolayı yaşamaya fırsat bulamayan bir Nornegyppe'ye *(8)* benzemiyor musun? – Bütün bu söylenenlerle (bu görüşümde direniyorum) senin bütün yaşamında değil de özellikle kadınlarla ilişkide neden korkuya kapıldığın açıklanmış olmamaktadır.

Benim senin durumuna ilişkin belki fazla temkinli görüşüme göre, hastalık seni zayıflattığı için tıpkı gürültüye katlanamadı-

ğın gibi ne kadar zayıf olursa olsun, bir kadınla ilişkiye de, istersе bu ilişki kadını da seni de mutlu kılsın, katlanamıyorsun. Çünkü belli bir sürtüşme insanın başkalarıyla ilişkisinde ister istemez yer alır, – sadece başgösterecek bir mucize sonucu çalışmalarına ara veren sürtüşmelere katlanabilmek, dolayısıyla mucizelerden yoksun zamanla başa çıkabilmek fizik bakımdan sağlıklı olmayı gerektirir. Belki o zaman M. ile ilişkiye de bambaşka, daha yumuşak bir ışık altında bakabilirsin – durumu topluca görebildiğim kadarıyla sana tavsiyem, bir süre sanki aranızda böyle bir ilişki hiç yokmuş gibi yaşaman. Ama ilerisi için de kesin bir plan yapmayacaksın, yani belli bir zaman sonra bu ilişkinin yepyeni bir şeymiş gibi seni etkilemesine izin vermen ve bu etkiyi umulur ki bu arada artan direnme gücünle karşılaştırarak testten geçirmen.

Belki seni durumu anlamamdan kaynaklanan kuramlarla doyurmaya çalışmamı bağışla. – Karşılığında sanatoryum konusunda sana tavsiyelerde bulunmaktan vazgeçiyorum. – Bakarsın Şubat sonunda üç gün için kalkar gelirim yanına. Kuşkusuz senin için bir zahmete, bir telaşa vb. yol açmayacaksa? Vakit geçirmeden yaz bana. – Ayrıca para durumuna bakıyor bu. Çünkü daha önce Berlin'de bir hayli masrafa girmiş olacağım.

Hem yazıyla pek anlatılamayacak bir sorun konusunda senin görüşünü almayı çok istiyorum. – Sadece edebiyat önemli değil bende. Berlin'de bütün yazarlar sağlam bir iş peşindeler, devlet hizmetinde bir görev edinmeye bakıyorlar. "Sahtekârlar" Königsberg'e karşın hiçbir yerde işe alınmış değil. Ciddi edebiyatın iflası söz konusu, sadece heyecan verici şeyler, dans gibi şeyler arıyor insanlar (haklı da değiller mi? "Namuslu edebiyat"a 2/3 oranında sıkıcı ya da rezil bir şey gözüyle bakılıyor, dışavurumculukta büyük bir esere ne kadar da az rastlanmakta. Moda – halk göz boyamalara doydu, gerçek değerlere ise şimdiye kadar hiçbir zaman bu gözle bakılmadı, gerçek değerler al-

datmacalar arasında yuvarlanıp gitti. Bu konuyu saatlerce yazsan bitmez.

Sana son zamanlarda edebiyat alanındaki bütün fiyaskoları sayıp dökemem – Benim roman *(9)* yazılıyor, ama korkunç denecek kadar yavaş – Şimdilerde iki günde bir Langer'le kabbalacı eserleri okuyorum. Yazmaya gelince tek satır yazıyor değilim, 6 aylık okumaya hazırladım kendimi.

Durum böyle. – Şimdi bana aynı zamanda iki iş öneriliyor. Her ikisi de büyük avantajları ve dezavantajları içermekte.

1) Yeni *Regierungsblatt* gazetesinin müzik bölümünü üstlenmem isteniyor. – Yani Alman ve Çek sahne eserlerinin prömiyerlerine, operalara ve konserlere ilişkin haberler vereceğim. Her gün yazı işlerinde oturup, dünyada müzik üzerine nelerin yayınlandığını okuyacak, aralarından bazılarını kesip ayıracağım. Öte yandan memurluğum da sürecek, yani izin kullanabileceğim, şimdiye kadarki maaşım yine tarafıma ödenecek. – Dezavantajlar: Gazeteye Alman ve Çek basını tarafından yan gözle bakılıyor. Başredaktör Lavrin. *(10)* – Avantaj: Yazdıklarım tümüyle siyaset dışı, tarafsız olacak, bu beni de sevindiriyor – dezavantaj: Başkalarıyla birlikte ben de yazı işlerinde oturacağım. – Asıl dezavantaj: Gazetenin ayakta kalması ancak bir yıl için garanti. Hatta bu süre bile pek kesin değil. – Ve fazla mesai (??).

2) Sonradan posta idaresindeki görevimi sürdüreceğim yine, ama görev yerim bakanlar kurulunda olacak. – Siyonist politika bakımından akla gelmedik yararlar. Hükümette ilk siyonist. Eğitim Bakanlığı'ndaki bir hayli Çek Yahudisini dengeleyecek bir ağırlık. – İşim mi? Asla kesin bir şey beklendiği yok. Bana gazetede çalışma önerisinde bulunan basın odasının şefi zaten şimdiye kadar yaptığımdan değişik bir iş yapmayacağımı söyledi. Alman gazetelerindeki Çek sanatçılara işaret etmek, çeviriler yapmak vb. Büroda şu kadar saat çalışacaksın diye bir şey yok. Tam bir özgürlük. Tümüyle siyaset dışı bir etkinlik. Almanlarınki de

içinde, kültürel değerleri geliştirmek. – Kısa bir memorandum hazırlayıp, bir başarının elde edilmesi bakımından güvenmediğim noktaları saptayarak sundum. Sınırsız bir sevgiyle olduğu gibi kabullenildi. İşe alınmam, bu memorandumun geri çevrilmediğini gösteriyor olacak. – Ne söylenebilir bu durumda? İşin arkasında Masaryk *(11)* mi var acaba? (?) – Dezavantaj: Yazılanlar için Almanlara karşı basın propagandası denecek ya da buna benzer bir şey söylenecek. – Felix Weltsch, yazdığım her yazının vicdani bir sorumluluğu içereceğini belirtiyor. – Örneğin Bilek, *(12)* Janáček ve Suk üzerine yazacaklarım. – Çek müzisyenlerini ele aldım mı, Almanlar üzerinde de durmadan geçmeyeceğim vb. Buna karşı ne denebilir? Vicdani sorumluluğa gelince: Hükümet niçin mi para verecek bana? Memorandumda buna aynen verdiğim cevap: Yeni işimin özü: - bu doğrultuda hiçbir değişikliğe yer vermeden çalışmayı sürdürmek, bu arada üstleneceğim görev bana böyle bir etkinlik için daha çok zaman ve fırsat sunacak.

Sen de anlıyorsun, benim için uykusuz geceler eksik olmayacak. – Bana bir tavsiyede bulunabilir misin? Bu konuda üstü kapalı açıklayacağın bir şey yok mu? – Sanırım yazımın üslubundan daha çok No. 2'ye meylettiğimi fark ediyorsun.

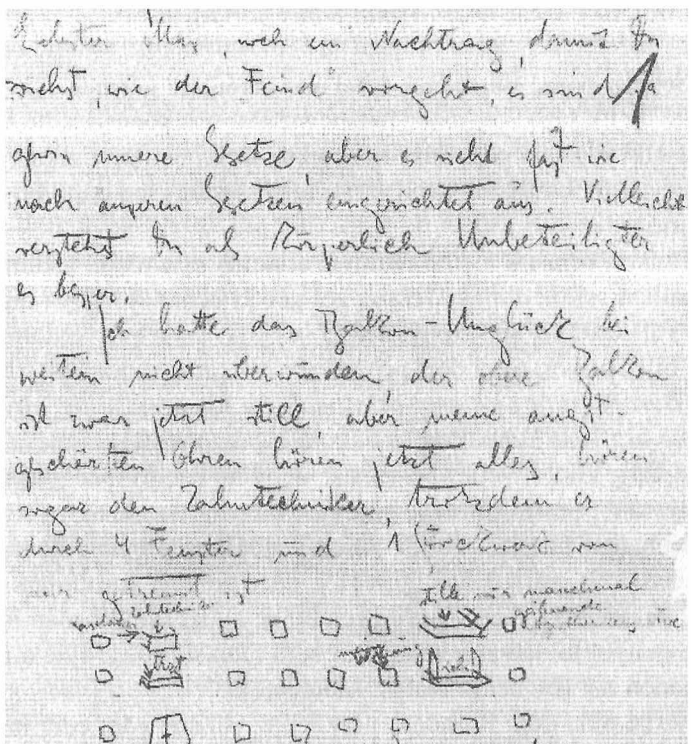
Cevabını "Max Koschel, Prag 1 postrestant" adresine yolla.

Sana çok, ama çok daha fazla şey, örneğin Dr. Klatzkin'in *(13)* dizeleri üstüne yazmak isterdim, ama hemen şimdi ona koşacağım, dolayısıyla burada son veriyorum. – Tashihleri henüz almadım, ama sana ekte bir prova. Geri yollanmak üzere!

Kilondaki artış ne kadar?

Senin olan Max

Not: Bir ara Smokovec'e bir gezinti yapıp, ondan sonra kesin kararını veremez misin?

Kafka'nın Ocak 1921 tarihli mektubu

[*Matliary, 1921 Ocak ayının ikinci yarısı*]

Sevgili Max, düşmanın nasıl davrandığını görmen için bu ikinci bir ek sana, kuşkusuz bazı iç yasalar söz konusu, ama adeta dıştaki yasalara göre düzenlenmekte. Belki bunları fiziksel bakımdan işin içinde olmayan biri olarak düşünürsen daha iyi anlarsın.

Balkon belasını hiç de tümüyle atlatmış sayılmam, üstümdeki balkon sessiz olmaya sessiz, gel gör ki benim korkuya bilenmiş kulaklarımın şu sıra işitmediği ses yok, diş teknisyeninin sesini bile işitiyor, oysa dört pencereyle bir kat ayrı benden,

[*Burada kimi açıklamalarla odaların bir şeması yer alıyor; resme bkz.*] bir Yahudi de olsa, beni alçakgönüllü selamlasa da, bana karşı kötü niyetler beslemese de, yine benim için "yabancı bir şeytan!" Sesini işitmeye göreyim, kalp ağrılarına uğruyorum. Silik, hantal bir ses, aslında yavaş denebilir, öyleyken duvarlar içinden sızıp geliyor. Dediğim gibi, önce bundan kurtulmam gerek. Şu sıra beni rahatsız etmeyen bir şey yok; kimi zaman bana öyle geliyor ki, hayatın kendisidir beni rahatsız eden; öyle olmasa neden her şey beni rahatsız edebilsin ki.

Ve ne oldu dün: Burada benim henüz yüzünü görmediğim bir hastayı saymazsak sadece yatalak biri var, bir Çek, benim balkonun altında kalıyor, akciğer ve gırtlak veremi, "ölüm ve kalım"ın diğer çeşitlerinden biri hastalığı ve kendisi dışında sanatoryumda kalan iki Çek daha bulunuyor, ama onunla hiç ilgilendikleri yok, hastalığından ve öbür Çeklerin ilgisizliğinden dolayı yalnızlık hissetmekte. Ben iki defa koridorda ayaküstü konuştum; bir ara oda hizmetçisini yollayarak kendisini ziyaret etmem ricasında bulundu, elli yaşında var yok, samimi, sessiz bir adam, iki yetişkin oğlu var. Akşam yemeğine az bir şey vardı ki kalkıp gittim, çünkü yanında fazla kalmak istemiyordum, ama o bu ziyaretimi fazlasıyla kısa buldu, yemekten sonra kısa bir süre için yi-

ne gelmemi istedi. Gittiğimde de bana hastalığından söz etti, güneşli havada görebilmek için gırtlağının hayli aşağısındaki apseleri aydınlattığı küçük aynayı, onu gereği gibi ayarlayabilmek için kullandığı büyük aynayı, sonra da üç ay önce ortaya çıkmış apselerin bir şemasını gösterdi. Sonra da şöylece ailesinden söz etti. Bir hafta olmuş, ailesinden haber alamamıştı, merak ediyordu. Ben anlattıklarını dinledim, zaman zaman sorduğum bir şey oldu kendisine. Derken aynayı ve şemayı elime almamı istedi; aynayı kendimden çok uzakta tuttuğumu fark edince, "Daha çok yaklaştırın gözünüze," dedi. Ve sonunda sordum kendi kendime (daha önceleri de böyle nöbetler geçirmiyor değildim, hep bu soruyla başlıyordu): "Ya şu an bayılıyor olsan?" Der demez bayılmanın bir dalga gibi karşıdan üzerime doğru geldiğini gördüm. Son anda tuttum kendimi, en azından öyle sanıyorum. Ama biri yardım etmedi mi odadan nasıl çıkıp gideceğimi bilemiyordum. O, bu arada bir şey söyledi mi farkında değilim, benim için sessizdi ortalık. Nihayet kendimi denetim altına aldım, güzel bir akşam gibi bir şey çıktı ağzımdan. Adeta sendeleye sendeleye odadan çıkarak, balkonda korkuluk üzerine oturup kalmamı açıklamak istemiştim bununla. Derken biraz fenalaştığımı söyleyip, odadan çıkıp gidecek kadar balkonda toparlamıştım kendimi. Koridor duvarlarına tutuna tutuna, ara katta ise bir sandalyenin yardımına sığınarak odama geldim.

Adama bir iyilik yapayım demiş, ama çok kötü bir şey yapmıştım; sabahleyin işittim ki benim yüzümden bütün gece uyuyamamıştı. Yine de kendimi suçlayacak değilim, aksine neden başkaları benim gibi bayılmaz anlamıyorum. Orada yatakta görülen şey nihayet bir idamdan, hatta işkenceden çok daha kötüydü. İşkenceleri biz kendimiz bulmadık, hastalıklara bakıp öğrendik, ama onlar gibi işkence yapmayı hiç kimse göze alamaz. Hastalıkların işkencesi çok hızlı bir seyir izlememesi için arada verilen yapay molalarla yıllar yılı sürer – en ilginci, hastanın

kendi isteğiyle, o zavallı iç beninden gelen dürtüye uyup işkenceyi uzatmak zorunda kalmasıdır. Yatakta geçen bütün bu sefil yaşam, ateşlenmeler, solunumdaki sıkıntı, ilaç almalar, o eziyetli ve tehlikeli ayna tutmalar (ufak bir beceriksizlik kendisini yakmasına yol açabilirdi), sonunda ister istemez kendisini boğacak apselerin gelişmesini, bütün bu sefil yaşamı, ateşlenme vb.ni olabildiğince uzatmaktan başka bir amaca hizmet etmez. Hısım akrabalara, doktorlara ve ziyaretçilere gelince, hastalık kendilerine de bulaşmadan işkence içindeki hastayı ziyaret edebilmek, onu sakinleştirip avutmak, ileride kendisini bekleyen o berbat duruma katlanabilmesi için cesaretlendirebilmek üzere odun yığınları üzerinde bir paravana kurup çatmışlardır. Odalarına döndüklerinde de benim gibi içleri korkuyla dolup taşarak yunup yıkanırlar.

Ne var ki, o gece ben de pek uyuyamamıştım. Ancak beni teselli eden iki şey vardı. Birincisi şiddetli kalp ağrıları, bu da bir başka işkenceyi hatırlatıyordu bana. Ne var ki, bunun eli çok daha çabuktu, dolayısıyla o kadar acı vermiyordu. Derken bir sürü düş, sonunda şöyle biri: solumda gömlekle bir çocuk oturuyordu (bir diğer düş parçasından hatırladığım kadarıyla en azından kendi çocuğum olduğu pek kesin değildi, ama bunun beni hiç rahatsız ettiği yoktu), sağımda Milena oturmaktaydı, her ikisi de bana yaslanmıştı, ben kendilerine benim cüzdanın macerasını anlatıyordum, cüzdanımı kaybetmiş, sonra yeniden bulmuştum, ama açıp henüz bakmamıştım içine, dolayısıyla içindeki para duruyor mu bilmiyordum. Ama durmasa bile önemi yoktu, mademki çocukla Milena yanımdaydı. – Sabaha karşı yaşadığım mutluluğu kuşkusuz artık duyumsamam söz konusu değil.

Böyleydi düş. Gerçeğe gelince, üç hafta önce birbirinin benzeri üç mektubun ardından yazdığım mektup kaçınılmaz bir zorunluluğu açığa vuruyordu, şimdi de vuruyor, ileride de vuracak; aramızdaki ilişkiye son noktayı koydurtan hepsinden kesin bir

kararlılığı içeriyor, bir iyilikte bulunup karşıdan bana artık yazmaması ve bundan böyle birbirimizi görmemizin de önüne geçmesi rica ediliyordu.

Aklıma gelmişken, bu hafta da kilo aldım. Dört haftada toplam 3 kilo 40 gr. Oskar'ı ve Felix'i tarafımdan selamla lütfen. Oskar'ın Sicilya yolculuğundan haber var mı? Sonra ne yapıyor ikisi? Ya Ruth? *(14)*

Akşam pek iyi denemeyecek bir ışıkta, balkonda:

Belki bu yakında olup bitecekleri de eklemek istediğimden olacak, mektup birkaç gün bekledi. Pek de kötü şeyler de değildi olanlar.

Bugünkü mektubun seninle ve kızla ilgili yazdıklarımdan dolayı çok utandırdı beni. Evli olsaydım da karıma böyle şeyler yapsaydım, abartılı (ama daha önce olanlardan daha da abartılı denemeyecek) bir dille söylemek gerekirse, bir köşeye gider kendimi öldürürdüm. Ama sen öyle zengin bir bağışlamayla beni bağışlıyorsun ki, buna hiç değinmiyorsun. Kuşkusuz evvelki mektubunda fazlasıyla genel bir dil kullandın, ama benim genellikleri bu yaptığımdan bir başka türlü dile getirmem gerekirdi. Yine de bu konuya ilişkin içimdeki temel duygu değişmiş değil, ancak aptalca bir kolaylıkla ortaya konulabilmekten çıkmış durumda.

Belki kendimden konuşursam, buna daha çok yaklaşırım: Mektubun elimin altında değil (alıp gelebilmek için de o sıkı ambalajımdan sürüne sürüne dışarı çıkmam gerekecek), ama şuna inanıyorum ki, mükemmele kavuşma çabamın kadına ulaşmamı olanaksız kıldığını söylüyorsun, o zaman aynı çabanın başka her şeyi, yemeği, büroyu vb.ni de olanaksız kılması gerekirdi.

Bu da doğru. Gerçi mükemmellik çabası benim için o güçlü Gordion düğümünün ancak bir parçası; ne var ki burada her par-

ça bir bütündür, dolayısıyla senin söylediğin doğrudur. Böyle bir olanaksızlık da gerçekten söz konusudur; ne var ki, yemek yeme vb. olanaksızlığı, evlenme olanaksızlığı gibi öyle ilk bakışta dikkati çekmiyor.

Her ikimizi bu bakımdan kıyaslarsak: Her ikimizin de bir engeli var, fizik bir engel var, fizik durumun engellemesi. *(15)* Sen olağanüstü bir şekilde yendin bunu. Ben bunu düşünürken kayakçılar karşıdaki yamaçta kayıyordu, burada görülen sıradan kişiler değil, otelde kalan müşteriler ya da yakındaki barakalardan gelen askerler; yoldan o vakur kaygan geçişleri, kayarak yukarıdan aşağı inişleri, aşağıdan yukarı çıkışları yeterince etkileyiciydi. Ama bu kez Lomnitz'den yalnızca üç kişi gelmişti, belki henüz usta kayakçılar değildi bunlar, peki ama neydi ustalıkları! Uzun boyluları önden gidiyor, kısa boylu ikisi onu izliyordu. Onlar için ne bayır, çukurlar, ne de toprak setler söz konusuydu, kâğıt üzerinde senin kalem gibi kayıp gidiyorlardı. Yukarıdan aşağı çok daha hızla iniyorlarsa da, çılgınca bir inişti adeta, yamaçtan yukarı da en azından uçup gidiyorlardı. Yamaçtan aşağı kayarken yaptıkları gerçekten bir Telemark-sıçrayışı mıydı (böyle mi deniyor?), ama bir düş gibiydi, sağlıklı bir insan da uyanıklık durumdan uykudan içeri böyle kayardı ancak. Yaklaşık üç çeyrek saat adeta bir sessizlik içinde geçti (bu da gösterinin kısmen sevdiğim parçasıydı), ardından yine şosede boy gösterdiler ve – başka türlü dile getiremeyeceğim – yukarıdan Lomnitz'e saldırdılar.

Arkalarından baktım ve seni düşündüm, sen de fizik engelin üstesinden böyle gelmiştin.

Bana gelince yazmayı sürdürecektim. Ama derken berbat birkaç gece sökün etmekte gecikmedi, ilk ikisi geceye bağlı, sıradan, kalıcı olmayan nedenlerden; ötekiler böğrümde yuvalanmış, gündüz oturmama, geceleri uyumama izin vermeyen bir

apseden kaynaklanmaktaydı. Küçük şeyler, buna benzer daha başkaları çıkıp gelmedi mi, yol açtıkları hasarı kolaylıkla gidebileceğim. Bundan söz ediyorsam, kilo alıp güçlenmemin önüne geçmek isteyen biri varsa, (şunu da söyleyeyim ki, şimdiye kadar kilo aldım hep, 5 haftada 4 kg 20'yi buldu kilo artışı) buyursun gelsin.

Daha başka karşılaştırmaları, Max, bugün bir kenara bırakıyorum, fazlasıyla yorgunum, öte yandan fazlasıyla zahmetli bir iş, bu konudaki malzeme zaman içinde öylesine bir büyüklüğe ulaştı, öylesine yaygınlık kazandı ki, bu işe yeniden el atmak için çaresiz fazla geveze olmak gerekiyor.

Gelmen gerekiyor mu? Fazla zahmeti gerektirmiyorsa, elbette gelmelisin, ne var ki ben bunun gerçekleşeceğini sanmıyorum, ama bir Slovakya yolculuğu yaparsan başka! Mektubundan görüldüğü kadarıyla bunu Berlin yolculuğuyla birleştirmek istiyorsan sen, örneğin Oderberg *(16)* üzerinden; olmaz, bir hayli zahmete bakar, asla başvurma böyle bir şeye, benim için de olsa yapma, üzerime fazlasıyla sorumluluk yükleyecektir bu. Ya da burada dinlenmen için üç günden fazla bir zaman ayırabilecek misin kendine?

Az kaldı dönüp bıraktığım yerden başlayacaktım konuşmaya, boşboğazlık içimde işte öylesine kabarıyor. Sen altını çizerek, "Neden korkuyorsun?" diye soruyorsun, pek çok şeyden. Ama dünyevi düzlemde özellikle yabancı birinin yükünü sırtımda taşımaya ne bedensel ne de ruhsal gücümün elvermeyeceğinden korkuyorum. Adeta yekvücut olduğumuzdan bu yana hedefini arayan bir korku sadece. "Nasıl? Gerçekten neredeyse yekvücut mu olduk?" Ve bu korku işini yaptıktan sonra, kesinlikle yadsınamayıp katlanılamaz bir korkuya dönüşüyor. Hayır, bugünlük yeter, fazla konuştum.

Dehmel'in mektuplarından söz ediyorsun, ben sadece Aralık sayısındaki yarı insana, evli birine özgü mektuplar.

Buna döneceğim daha. "Neden hayatın diğer şeylerinden çok sevgiden korkmak?" diye yazıyorsun. Hemen öncesinde de şöyle diyorsun: "Sevgide, hepsinden önce, hepsinden çok ilahi dalgaları yaşadım." Bu iki cümle birlikte ele alınırsa, sanki şöyle demek istiyorsun: "Neden yanan bir çalılıktan duyulan korku başka her çalılıkta da yaşanmasın?"

Sanki benim hayattaki görevim bir eve sahip olmaktı. – Bu da sonuçsuz kaldı. Birkaç günlük bir mola, yorgunluk, hafif ateş (apseden belki), dışarıda gemi azıya almış bir kar fırtınası, şu an biraz daha iyi durum, ama bu akşam yeni bir huzursuzluk kaynağı çıktı ortaya, Allah vere de fazla önem taşımaz, sadece not etmekle geçiştirilir. Yeni masa komsum, yaşlıca bir bayan, iğrenç şekilde pudralı ve parfümlü, ağır hasta belki, ayrıca asabi mi asabi, topluluk içinde boşboğaz, Çek olarak biraz bana bağlı, benden yana dönük kulağı fazla duymuyor (şu sıra birkaç Çek daha kalıyor sanatoryumda, ama gidecekler), yanımda bir silah var, umarım korur beni; bugün masa komşum (başkalarıyla konuşurken) *Venkov*'un *(17)* özellikle başyazısından dolayı en sevdiği gazete olduğunu söyledi. Büyülenmiştim, bütün akşam bunu düşündüm. (Aklımdayken Smokovec'ten geliyor, pek çok sanatoryumda kalmış, birini pek seviyor: Grimmenstein sanatoryumu, ama Marttan beri devlete satılmış bulunuyor bu sanatoryum.) En kurnazca yöntem, asla geri alınamayacak bir şey söyleyinceye kadar bekleyip daha sonra açıklamada bulunmak. Grimmenstein'la ilgili olarak şöyle dedi: "má to v̌id, ale výtečně v̌ to vede"*, bu da sanırım yeterli değildi.

Bütün yazdıklarıma bakarak benim takip hezeyanına yakalandığım sonucuna varmamalısın, Max, yazdıklarımdan biliyorum ki, hiçbir yer boş kalmaz, ben yukarıda kendi semerimde

* "Sahibi bir Yahudi, ama sanatoryumu şahane yönetiyor."

oturmuyorsam, ancak o zaman peşimi bırakmayan o kişi oturur orada.

Ama artık mektuba son vereceğim, yoksa yola çıkmandan önce geçmez eline, oysa söylemek istediğimi henüz söylemiş değilim, hele kendi üzerimden geçip dolambaçlı yoldan sana giden, başlangıçta hiç değilse kapalı-açık görebildiğim yolu ele geçirebilmiş değilim. Ne var ki, işte kötü bir yazar örneği, yazacakları ağır bir su yılanı gibi kollarına sarılıyor, sağa sola nereye el atsa sonu gelmiyor yılanın, kucaklayabildiği kadarının bile altından kalkamıyor. Bir de bu kişi insan olup da akşam yemeğinden sessiz odasına dönüyor, sadece bir masa komşuluğunun sürüp giden etkisi altında vücudu adeta titreyip duruyorsa.

Ve bu arada mektubu yazmakta olduğum bütün zaman her şeyden önce iki olasılığı düşünüyorum. Biri bana olmayacak bir şey gibi geliyor, *Ardennler Gazetesi*'nde*(18)* başyazarlık olmayacak bir şey, iş yükü (her ne kadar müzik eleştirmeni tek kişi sen değilsen de), politik tutum (böyle bir gazetede çalışan herkes böyle politik bir tutum takınmıştır) fazlasıyla ağır, sert, kısaca tümüyle bu iş sana göre gelmiyor bana. Bir tek olumlu yanı varsa, sanırım alacağın yüksek ücret.

Bu işin niçin olmayacağını gösteren ikinci neden: Hükümet ne için para ödeyecek sana? Hükümetle ilgili söylenenler öylesine uydurma, öylesine güvenilemez şeyler ki. Yer yer pek güzel bir davranışta bulunup, yaptığın işler ve belki (bu bakımdan bürokratik bir zorlama var mıdır? Yıllar var ki, hiçbir şey seni böyle bir davranışta bulunmaya zorlayamadı) yapacağın şeyler için bir teşekkürle yetinilecektir. Hem bu gibi şeyler yalnızca Çekoslovakya'da oluyor değildir, savaş basınının uydurmalarından miras kalmıştır. *(19)*

Tuhaf doğrusu – bunu da söylemem gerekiyor, senin her ne kadar insanı hemen inandıramasa da Berlin konusundaki kara-

rındaki kesinlikten kaynaklanıyor biraz – bütün mesleki gücünü, buraya yatırmak istediğin gücü siyonizmden uzak tutman tuhaf doğrusu.

Yazıyı *(20)* ekte yolluyorum, hemen bir solukta, peş peşe birkaç defa hızlı hızlı okudum, ticari kâğıtlarla ilgili olarak gözden kaçmış birkaç küçük yer dışında işte öylesine göz kamaştırıcı bir yazı. Ama bir suçlama mı, sanırım hayır? Yalnızca Berlin'i mi hedef almakta? Büyük kentlerden her birinde, zorunlu olarak yaşamı kolaylaştırıcı âdetlerin daha güçlü ve boğucu olduğu batıda böyle değil mi?

Romanından Kabbala konusundaki çalışmalarınla ilgili olarak söz ediyorsun, arada bir bağlantı var mı?

Şiirleri dün aldım, beni düşünüyorsun.

Felix ve Oskar'a selamlarımı ilet lütfen, kendilerine yazmıyor olsam da beni unutmasınlar.

Aklıma gelmişken, bir hafta önce M.'den bir mektup daha geldi, son bir mektup. Güçlü ve değişmeyen biri. Biraz sana benziyor bu bakımdan. Sen de hiç değişmeyen birisin, ama hayır, kadınlar böyle söz etmiyor senden, hayır, hayır, sendeki değişmezlik fazla değil, bu da çok değerli benim için, hatta kadınlara karşı da değişmez birisin.

[*Matliary, 1921 Şubat başı*]

Sevgili Max, senin için Koschel adresine uzun mu uzun bir mektup yolladım, ama ancak 1 Şubatta alabilirsin. Belki bu mektup geçer eline. Geçmedi mi, bir şey kaybedilmiş sayılmaz, sonu

gibi ortası da olmayan bir mektup, bir tek başı var: Ben hemen oturup yeni bir başlangıç kaleme alabilirim. Ama Berlin ne yapacak bu başlangıcı?

İçinde sayılan çeşitli engeller dolayısıyla gecikti mektup, engellerin içinde en yenisi de yer almadı, bunun ancak mektubu yolladıktan sonra farkına vardım. Diyeceğim üşütmüşüm, daha doğrusu üşütmedim, üşütmemenin yol açtığını kötü hava yaptı, daha 14 gün öncesinden başlayan kötü hava ve aralıksız süren fırtına kısaca yatağa attı beni. Dört gündür yatıyordum, bugün de yine yataktaydım, ancak akşamüzeri biraz kalktım ayağa, durumumda bir kötüleşme söz konusu değildi, yatakta yatmam daha çok ihtiyatlı davranmak istememdendi. Öksürdüm, tükürdüm, o kadar. Öyle anormal bir ateşim yoktu, bugün ciğerlerimi dikkatle dinleyen doktor yeni bir durumla karşılaşmadığını söyledi, hatta açıkladığına göre üç gün öncesinden daha iyiymiş. Yine de yorgun hissediyorum kendimi, daha beş hafta sonunda 4,20 kg artış gösteren kilom yarın en iyi durumda kuşkusuz aynı kalmış olacak. Öyleyken bütün o yeterince büyük yorgunluktan ve rahatsız edilmelerden şimdilik yakınmak istemiyorum. Bu güne kadar altı hafta içinde olup bitenler topluca alındı da sımsıkı yoğrulup birbirine tutturuldu mu, Meran'daki 3 gündüz ve gecenin ortalama gücüne pek erişemez, ama belki o zamanlar direncim de şimdikinden daha fazlaydı.

Çarşamba

Dün akşam rahatsız edildim, ama hoş bir rahatsızlık, sanatoryumda 21 yaşında bir tıp öğrencisi *(21)* kalıyor, Budapeşteli bir Yahudi, çok hırslı, zeki, ayrıca edebiyata meraklı, o kaba görünüşüne karşın dışarıdan bakınca Werfel'e benziyor, doğuştan bir doktor gibi insanlar olmadan yapamıyor, antisiyonist, İsa ve Dostoyevski'yi önder edinmiş kendine – saat dokuzu geçmişti ki, ana binadan kalkıp (pek gereği olmayan) bir kompres uygulamak için bana geldi. Gösterdiği özel yakınlık belli ki senin is-

minden kaynaklanıyor, hiç yabancısı değil bu ismin. Buraya gelebilecek olman gerek tıp öğrencisinde, gerekse Kaschau'luda heyecan yarattı.

Prag'a yolladığım bir mektupta bu olasılık konusunda, gelirsen beni çok sevindireceğini, ama bunun için ayrıca bir Slovakya yolculuğu yapmanı, ya da dinlenmek için burada uzun süre kalmanı koşul olarak ileri sürmüştüm. Bunun dışında özel olarak Prag'dan ya da Brünn'den, olmadı (bu yolculuğu Berlin'e gidişinle birleştirebileceğini üstü kapalı belirtmiştin adeta) diyelim Oderberg'den ya da başka uzak bir yerden geleyim deme buraya n'olur, çünkü böyle bir şey bana fazlasıyla sorumluluk yükleyecektir.

Ve Berlin'de mutluluklar ve şenlikli zamanlar sana! Dehmel'in mektuplarıyla ilgili kötü bir şey yazdımsa, bunun kesinlikle ilgisi yok seninle. Bir kadını sevmek ve korkudan uzak olmak ya da en azından korkuyla başa çıkabilmek ve bu yetmedi o kadının kocası olmak, benim için öylesine akıl almaz bir mutluluk ki – sınıf çatışmalarındakine özgü bir davranışla – nefret uyandırıyor bende. Ayrıca yalnız Aralık sayısındaki mektupları biliyorum.

Hem yaşamın o zenginliğine karşı yarı buçuk korkuların sözü mü olur; senin kitabında bu zenginlik, zamanın ve kadınların birbirine bağlı olarak değişimlerinde, ama hepsinden çok ilk şiirlerde yer alıyor, "Öpücük"teki kadar güçlü bir şekilde şimdiye kadar hiç söz etmedin bundan; kitabı doğrusu haftalardan sonra ilk güzel bir günde ve yatak dışındaki ilk günde daha aydınlık gözlerle okumaya başlıyorum.

Gelecek olursan, bir kabalist kitabı getiremez misin yanında. Sanıyorum İbranicedir.

Senin olan F

[*Prag*]

21.II.21

Çok sevgili Franz –

sana anlatacağım o kadar çok şey var ki, bırak günleri haftalar boyu sürebilir. Böyle bir şey de söz konusu olamayacağından, bu mektubu yazmakta her zamankinden çok duraksadım. Üstelik üç günden beri Prag'dayım, diğer şeyler arasında bütün o kuramsal kitabın *(22)* provalarını buldum geldiğimde. Mektubunu ilkin Berlin'de, döndükten sonra da Prag'da gidip aldım postaneden. – Önce seni hepsinden çok ilgilendiren konu: Geçenlerde Bay Rosenfeld'le *(23)* konuştum, Viyana'ya gelmiş ve Bay Polak'ın *(24)* yanında kalmıştı – evli çiftin nasıl olduğunu dikkatle sordum kendisine – iyi dedi – özellikle sorduğum kadının da iyiydi durumu. Bütün bunları da hiç dikkati çekmeden ve bilerek uzatılmış bir konuşma sırasında sorup öğrendim kuşkusuz.

İçerdiği sorular açısından bir kez daha baştan sona yeniden okuyorum mektubunu, yoksa o başı sonu görülemeyen sorular yığınına ilişkin cevaplar verilirken kolayca unutulur bunlar. – 1) Döndükten sonra Oskar'ı görmedim henüz. Ama bugün Felix'i gördüm. Oskar'la ilgili olumlu şeyler söyledi, şu sıra Weininger'le ilgili çok başarılı konuşmalar *(25)* yapıyor kendisi. – Unutmadan: *Selbstwehr* yollanıyor mu sana? – Felix, evliliğinden dolayı sessiz sedasız üzülüp duruyor, bir başka deyişle bu kesinlikle yenilgiye uğratılamayacak kadına karşı zaman zaman yöneltiği saldırılar bile fazlasıyla suskun; ne yaparsın ki olup bitenlerden dolayı kadın da büsbütün suçlu sayılmaz, – çünkü onun için Felix her bakımdan fazla suskun. Bir mutsuzluk işte. Her ne kadar Felix boynunu bükerek duruma katlanmakta çok güçlü biri sayılsa da (bu da işte kadının katlanmak istemediği bir şey!), olan verimliliğine oluyor. Dün de kadınla çocuğun yazın kalacakları bir ev tuttu. Bu kuşkusuz kendisine biraz nefes aldırta-

caktır, hatta belki bir düzelme sağlayacaktır içinde, nitekim bunu gösteren bazı önkoşullar da yok değil. – Söylediklerimin hepsini Felix sana doğrudan anlatacaktır, dolayısıyla bütün bunlardan söz açmakta hiç olumsuz bir taraf görmüyorum. Çekilen ıstırabın nasıl başkalarının öğrenmesinden kaçırılacak bir şey olduğunu kuşkusuz biliyorsundur. Ne var ki, bir ara bir mektup yazarsan, bunun onu (ayrıca Baum'u) çok rahatlatacağı kuşkusuzdur. – O zaman, ne olur benim sana yazdığımdan ve senin kendilerine yazmanı istediğimden söz etme. –

2) Apse. – Senin ilaç kullanmaya karşı olduğunu biliyorum, yine de Zwickau'da içindeki iltihabı çekip alarak bütün apseleri çok çabuk iyileştiren bir ilaç bulduklarını duydum. Özelliği, spesifik olarak bakteri kökenli sayılmayan bütün yaraları, enfeksiyonları vb. iyileştirmesi. Kız kardeşim ve eniştem bu ilaçla bir iki günde kan çıbanından kurtardılar kendilerini (bir nüksetme olayı da yaşanmadı). Bir Doğu Yahudisi tarafından bulunan ilaç, Schocken *(26)* firmasınca finanse edildi ve ediliyor. Bu pek zeki ve soğukkanlı adamın dediğine göre bütün dünyayı fethedecek. Daha bugünden bazı Alman kliniğine yerleşti. İsmi de "Locopan merhemi". Sana şu kişi bu konuda bilgi verecek: Max Friedmann, Saksonya'da Zwickau, Elsasser Caddesi 57. – Belki doktoruna da sorar, bir denersin ilacı. Bütün bir akşam bu ilacın tedavideki olağanüstü başarılı sonuçlarından konuşuldu, başka şeyden konuşulmadı. –

3) Roman ve Kabbala – evet, birbiriyle ilişkili. Salomo Molcho *(27)* bir kabalistti, bütün o dönem mistisizmle dolup taşıyordu. – Sanırım daha uzun bir zaman çalışmaya başlayamayacağım.

4) Tatra'ya gitmekten şimdilik vazgeçmem gerekiyor, 1 Martta yeni işime başlıyorum çünkü, sonra seçim işini de senin tavsiyene uyarak kesinlikle sonlandırdım, gazetede değil, tiskový odbor'da* çalışacağım. Yine de gereği gibi bir seçim yapa-

* Basın dairesi.

madığım duygusu var içimde. Ama artık böyle işsiz güçsüz yaşayabilmem olacak gibi değil; dolayısıyla işimi öyle düzenlemeliyim ki, sonradan içimdeki o duygunun yersizliğini göstersin. Böylesi duygular kolaylıkla yanıltır insanı çünkü. Ayrıca o hoş olmayan duygunun gerisinde az denemeyecek kadar bir tembellik de var, bunu hissetmiyor değilim. – Sana gelip mektupta asla söz konusu edilemeyecek ne varsa baştan sona seninle konuşmayı o kadar çok istiyorum ki anlatamam. – Örneğin, şu an aklıma geliyor, [*Bundan sonra el yazısı 4 sayfayla bir yaprak eksik*]

oldu bu – ve öylesine iğrençti ki Yahudilikteki en kötü özellikler bayram ediyordu onun (ve belli ki benim de) içinde – sevginin kirletilmesiydi bu, korkunç bir düşünceydi; sanki öyleydi ki varlığımın tüm iyi tarafını yok etmek için elden gelen hiçbir şey geride bırakılmak istenmiyordu. Ne var ki, sonra yeniden döndüm Emmy'ye, kendisi asla bunu bilmeyecek – öylesine de muhteşem ve tatlı bir şeydi ki –nankör biri olduğumdan değil de daha sonra içimde hissettiğim nankörlükten dolayı kendi kendimi tokatlamak isterdim. – Her zaman kendisine şükran duygumu göstermeye çalışacağım, Berlin'deki gibi yine içimde hissedeceğim bu duyguyu – ama korkuyorum: en derinlerdeki duygu çıkıp gelmiyor yukarı. Neden peki? "Şarkıların Şarkısı"nı onunla ilişkilendirmediğimden, bunu vicdanım rahat kendisine okuyamayacağımdan, milliyetimin dar sınırları içinde hapsolduğumdan.

Ne anlatayım? – Öğretmenine gittim, ona ders vermesini sağladım, kalacağı bir yer buldum kendisine, oysa daha önce yazın sıcakta yanan ya da kışın ısıtılmayan bir odayı başka iki kızla paylaşıyordu. – İşyerinde çok çalıştırılıyordu ki, aklı almıyor insanın. Öte yandan hayli acı çekmiş biri, en çok da insanlardan, özellikle Yahudilerden. Dolayısıyla Yahudilere karşı kin ve nefreti hiç bitmiyor. Kendisine siyonizmin ne olduğunu açıklamam üzerine, "Sen asla Yahudi olamazsın!" dedi bana alabildiğine bir

övgü olarak. – Hatırlandıkça büyük boyutlar kazanıyor bu övgü. Berlin'de birlikte yaptığımız pek çok alışverişin ve Potsdam'a yaptığımız bir gezinin altında gizliydi bu övgü. Sonradan bu geziyi "Düğün Gecesi" diye nitelendirdi. Yine bu gezide çok güçlü sinirleri gerektiren pek çok şey yaşandı. – Şu an tutarsız şeyler yazdığımın farkına vardım. Öte yandan bir iç tutarlılıktan yoksun şeyler. Hâlâ sersem gibiyim. Bakarsın bir sonraki mektuba kadar düzelir. Arayı çok açmadan yine yaz bana senin çok yalancı –

Max Koschel

Dört ek.

Not: Öğretmenine bakılırsa hayli yetenekli, iki üç yılda çok büyük bir şantöz olacak.

[*Matliary, 1921 Mart başı*]

Çok sevgili Max,

gördüğüm kadarıyla bir mektup gereksiz, nasıl olsa iki hafta içinde geliyorum. Belki o zaman mektubunu sözlü cevaplayabilirim.

Bazı bakımdan beni çok duygulandıran mektubunu alınca, kafamda bir çırpıda bir cevap hazırlandı, ama yazıya geçmedi, cevaplandırılması gereken birkaç mektup bekliyordu (bugün hâlâ cevaplandırılmış değiller), sana geçenlerdeki bir mektupta sözünü ettiğim Budapeşteli hemen tümüyle vaktimi aldı bir süre, her şeyden önce yorgunluğum arttı, çocukken babaannemle dedemde şaşkın şaşkın izlediğim gibi saatlerce şezlongda uyur uyanık yatıyorum. İyi değilim, her ne kadar doktor akciğerdeki yaranın yarı yarıya iyileştiğini ileri sürüyorsa da, bana göre eski-

sinin bir katından çok kötüleşmiş durumda, şimdiye kadar hiç böyle öksürmedim, böyle nefes darlığı çekmedim, asla böyle güçsüz hissetmedim kendimi. Prag'da durumun daha da kötüleşeceğini yadsımıyorum; ne var ki, dış koşulların kimi aralar dışında bu kez yeterince iyi olduğunu düşündüm mü, neden durumun bir şekilde daha iyiye gitmediğine bir türlü akıl erdiremiyorum.

Ama böyle konuşmak ve durumu bu kadar ciddiye almak aptallıktan ve kendini beğenmişlikten başka şey değil. Küçük bir öksürük nöbeti sırasında onu son derece ciddiye almaktan başka şey gelmiyor elden, ama nöbet hafifledi mi, başka türlü düşünülebiliyor insan ve düşünülmemesi de elden gelmiyor. Hava kararınca bir mum yakılır, mum sonuna kadar yandı mı, sessiz sedasız karanlıkta oturulur. Baba evindeki o bir sürü odada kalanlar olduğu için gürültü yapmamak gerekiyor.

Buradan ayrılacağıma şimdiden seviniyorum, belki daha bir hafta öncesinden bunu yapmam gerekiyordu; gel gör ki, yerimden öyle kolay kımıldayamıyorum, burada birbirinden değişik insanlardan öylesine yakınlık gördüm ki, iznim daha uzun olsaydı, daha çok kalırdım burada, hele şu sıra hava nihayet güzelleşmeye yüz tutmuşken. Orman içindeki pavyonda şimdiye kadar, belimden yukarısını soyunup birkaç defa yatmış bulunuyorum. Benim balkonda ise bir defasında çırılçıplak yaptım aynı şeyi.

Yukarıda yazdıklarıma bakarak tedaviyi ciddiye almadığımı sanacaksın. Oysa tersi bunun, ölesiye ciddiye alıyor, hatta başka yiyeceklere karşı duyduğumdan daha çok tiksinerek de olsa et bile yiyorum, bugüne kadar tüberküloz hastaları arasında yaşamamış ve hastalığın henüz gözlerinin içine bakmamış olmam doğrusu bir hataydı, ancak burada yaptım onu. Ne var ki, az buçuk sağlığıma kavuşma fırsatı belki son kez Meran'da geçmişti elime. – Ama artık kesinlikle yeter bu kadar, bütün bunları sana yazıyorsam, Prag'da bir daha söz etmenin gerekmemesi içindir.

Mektubunda Salomo Molcho'dan öyle bahsediyorsun ki, sanki ona ilişkin daha önce bir şey işitmişim. Üç ay gibi bir zaman içinde kaçırdığım öyle çok şey var ki!

Hoşça kal!

Franz

Wickersdorf anketi *(28)* bu konuya uygun düşüyor. Essig mektubunu daha önce tesadüfen bir gazetede okumuş ve alabildiğine bir iğrençlik örneği olarak sana yollamak istemiştim, "İnsanın kalbini gıdıklayan o küçük sevimli sözleri". Kuşkusuz doğrusu şu sıra, yazarını mezarında kurtlar çoktan yiyip bitirmişken mektubun yayınlanması dışında iğrenç hiçbir şey yok ortada.

[*Matliary, 1921 Mart başı*]

Çok sevgili Max,

umarım bu mektubum dünkü mektupla aynı zamanda geçer eline. Dünkü mektup yitirdi gerçekliğini, onun hangi koşullarda yazıldığından sana söz etmedim. Yemek yerken harcadığım çabayla bitkin düşmüş, kanepeye uzanmıştım; yemek dolu tabağı önümde görmenin dehşeti yüzümden ter boşanmasına yol açmıştı. Bu arada 14 günden beri fazla et yiyorum, her zaman yemekleri yapan kadın aşçının yerini onun kadar usta sayılmayan bir erkek aşçı aldı çünkü, yediğim etse basurları azdırdı, gece gündüz şiddetli acılar içinde bıraktı beni – işte böyle bir durumda yazdım sana o mektubu. Ama bunu yapmam doğru değildi. Öyle ya, öksürüğüm şiddetlense, nefes darlığım bazen kötüleşse de, değil mi ki bunların dışında olumlu bir şey var: Doktorun bulgusu: Şu sıra kuşkusuz durmuş kilo artışı ve ateşte düzelme. Ancak nasıl olsa çok geçmeden görüşeceğiz. Böyle abartılardan söz etmek! Kim yönetiyor yazarken elimi?

Senin olan F

[*Prag*]

9/3[1921]

Sevgili Franz –

Mektubun beni hayli telaşlandırdı, onun için de hemen cevaplandırıyorum. Ama buradan senin de bana hiç beklemeden cevap vermen gerektiği sonucunu çıkarmamalısın. Tersine, senden beklediğim yazılı değil, sözlü bir cevap.

Not: 19 ve 23 tarihleri arasında Prag'da değilim, dolayısıyla 24'ünde seninle görüşeceğiz demektir, öyle değil mi?

Durumu öylesine karamsar bir açıdan anlatman beni çok telaşlandırıyor. Yorgunluğunun kuşkusuz hastalığının olduğu kadar geçirmekte olduğun bir nekahet döneminin belirtisi olacağını, öznel bulgunun nesnel bulgu gibi önemli sayılamayacağını kendi kendime söylemeden edemedim. Mektubunu kendisine gösterdiğim Dr. Kral da bu son söylediklerim konusunda benimle aynı görüşte. – Dr. Kral'ın açıkladığına göre, genellikle Matliary senin için uygun bir yer değilmiş ve sana özellikle tüberkülozluların kalacağı bir sanatoryum tavsiye edip durmuş. Bu gibi sanatoryumlardan Viyana'da, Berlin'de, ayrıca Schlesen'de varmış birer tane ve Bohemya'da Pleš ismiyle yine bir tane bulunuyormuş. Özellikle Bohemya'dakinde uygulanan tedaviden hayli başarılı birkaç sonuç elde edildiğini biliyor. Ancak ara vermeden uygulanacak bir tüberkülin tedavisinin senin için yararlı olacağına inanmakta. Kendi çalışmalarında tüberkülin enjeksiyonlarının kesin bir iyileşme sağladığı birkaç vakaya tanık olmuş. Başkalarının derdine çare olduğu kanıtlanmış bir yöntemin sana yardım etmek şöyle dursun, hatta zarar vereceği görüşüne bilmem nereden, nasıl varıyorsun? Ayrıca Dr. Kral, Matliary'deki doktorun raporuna karşı çıkmakta, bu raporda ateş grafiğine yer verilmediğini, balgamın da (sen de buna ilişkin bir şey söylemiş değilsin) incelenmediğini vb. söylüyor.

Dr. Kral, senin sadece birkaç gün Prag'da kalıp, ardından bir sanatoryuma, en iyi sanatoryum olarak da ikide bir övmeden duramadığı Plešˇ sanatoryumuna gitmen gerektiği görüşünde. Bu sanatoryum Prag'dan uzak değil, Tabor yolu üzerinde bir yerde. Her olasılığa karşı önceden bir yol gidip sanatoryumu görebilirsin. Senin planlar nasıldır bilmiyorum. Umarım büroyu düşündüğün yoktur henüz? Evde, tedaviye M.'de olmasa bile başka yerde sürdüreceğinden söz ettiğin bir mektubunu okudum. Bu da işte doktorun görüşüyle bağdaşıyor.

Kuşkusuz seni tekrar göreceğime son derece seviniyorum. Kilo almak, tarafsız bir gözle bakıldığında iyileşme işaretidir (kilo almak da bilindiği üzere yorar insanı), umarım son iki haftadan ve şahane havadan da yararlanırsın. – Buraya geldin mi kimse tarafından rahatsız edilmeksizin (bir gezinti, banliyöde bir kahve?) adamakıllı konuşmalıyız seninle. Senin öylesine iğrenç bulduğun Essig'in mektubunu çok hoşuma gittiği için sana yolladım. Öyle görülüyor ki, bizi birbirimizden ayıran oldukça uzun bir yol var aramızda. Şimdilik işimden öyle memnunum ki, bunun altından nasılsa çıkacak "çapanoğlunu" bekliyorum hep. Ansızın (geçici bir süre felaket bir şey gibi geldi bana) yerini Leipzig'e bırakan Berlin'de de şimdiye kadar fena değildi durum. Şeytan kulağına kurşun! – Hoşça kal şimdi!

Senin olan Max

[*Kartpostal. Damga: Praha, 11.3.21*]
Bay Dr. Kafka, Tatranské Matliary, Villa Tatra Slovakya
[*Gön.:*] Dr. Brod, Praha, ředitelsví pošt

11/III

Sevgili Franz,

10 Mart tarihli "Vossische Zeitung" gazetesinde az önce okuduğum bir yazı: "Burada son akşamındaki okuma saatinde öyle-

sine zengin bir programla (Börne, Walser, Heym, Liliencron'un masal güzelliğindeki "Büyükanne, yılan aşçı" vb.) dinleyici önüne çıkan Ludwig Hardt'a teşekkür etmek gerekiyor. Genç Franz Kafka gibi büyük bir yazarın kaleminden çıkmış üç kısa öykü okudu. İçlerinde o akşam dinleyiciyi en çok etkileyen bana göre üç öyküden 'On Bir Oğul' oldu. Hardt'ın okuyuş üslubu üzerinde kuşkusuz söylenecek bir şey varsa vb. vb. vb. ... H. St." Beni çok sevindiren söz konusu haber dışında bu konuyla ilgili olarak benim bildiğim bir şey yok.

Senin olan Max

[*Matliary, yaklaşık 11.3.1921*]

Çok sevgili Max, bir rica senden, bana çok büyük bir yardımda bulunacaksın, bu yardımın da hemen yapılması gerekiyor. Bir süre daha burada kalmak istiyorum, doğrudan burada değil, ama Tatra'da, Polianka'daki Dr. Guhr sanatoryumunda belki; bana övdüler orasını, ne var ki Matliary'dekinden çok daha pahalı.

Burada kalmak isteyişimin nedenleri şunlar:

1) Bir kez doktor şimdi kalkıp Prag'a döndüm mü, bunun benim için tam bir yıkılış olabileceğini söyleyerek gözümü korkutup duruyor; ama sonbahara kadar burada kalırsam az çok sağlığıma kavuşacağımı belirtiyor, ondan sonra da yılda 6 hafta deniz kenarında ya da dağda kalmam yetecek, kendimi ayakta tutabileceğim. İkincisi birincisinden daha çok olmak üzere iki kehanet de abartılı; ama öyle de olsa her sabah bu sözlerle bir baba, bir dost tavrıyla ve her şekilde eziyet ve başka her yoldan işkence edip duruyor bana. Benim Polianka'ya taşınacağımı bilse, o kadar şahane kehanetlerde bulunmayacak olsa da, yine bu durumuyla üzerimde etkisiz kalmadığı kuşkusuz.

2) Evdekilerin hepsi burada kalmamı rica ediyor benden, kendi bildiklerinden de daha çok neden var bunun için. Burada tüberküloz hastaları arasında yaşadığımdan beri şuna kesinlikle inanıyorum ki, sağlıklı insanlar için bir bulaşma tehlikesi konusu değil; ne var ki, bunlar ormandaki odun yarıcılarla buranın mutfağında çalışıp, çıplak elleriyle tüberkülozluların tabaklarındaki yemek artıklarını alıp yiyen ve karşılarında benim bile oturmaktan çekindiğim kızlardır. Ama kentteki çevrelerden hiç kimseye hastalığın bulaşma tehlikesi söz konusu değil. Örneğin bir gırtlak tüberkülozlunun, bir akciğer tüberkülozlunun (bu daha acınacak durumdaki kan kardeşinin) karşında oturması, akciğer tüberkülozlunun da o akciğer tüberkülozluların parıltılı gözleriyle masum masum sana bakması ve öksürdükçe ciğerindeki yaradan yumurta parçacıklarını açılmış parmakları arasından seni yüzüne fırlatması ne iğrenç bir şeydir. Ben de tastamam böyle değilse bile buna benzer şekilde evde "iyi dayı" olarak çocukların arasında oturacağım.

3) Belki ilkbahar ve yazı Prag'da bir aksilik yaşamadan atlatabileceğim. En azından Dr. Kral yazdığı mektupta sanatoryuma dönmemi tavsiye etmişti, şimdi anne ve babamla görüştükten sonra bu tavsiyesini geri almışa benziyor (bu bocalamalar, benim yazımdaki bocalamalardan kaynaklanıyor), ne var ki bu doktorun ileri sürdüğü gibi durumda gerçekten bir düzelme olacaksa, yarı buçuk bir kesinlik de taşısa o şeyi yapmak belki daha doğru olacaktır. Hem sıcak bir mevsimde yüksek bir dağdakinden daha iyi kalacağım neresi vardır (Polianka'nın yüksekliği 1000 metrenin üzerinde). Hafif bir işle uğraşacağım bir köyden daha rahat barınabileceğim bir yer bilmiyorum.

4) Ancak kesin karar vermemi sağlayacak olan benim öznel durumumdur, o da – kuşkusuz henüz sonu gelmeyen kötüleşme olasılıkları söz konusu – iyi sayılmaz. Şimdiye kadar hiç böyle öksürmemiş, nefes darlığı çekmemiştim, kış ortasındaki sert so-

ğuğu demiyorum, ama o gemi azıya almış kar fırtınalarının arkası bir türlü kesilmemişti – nefes darlığım bazen insanı adeta umutsuzluğa düşürecek kadar kötü durumdaydı, şimdi güzel havada elbette daha iyi. Şimdi şöyle diyorum kendi kendime: ya durumumla ilgili benim öznel değerlendirmem doğrudur, o zaman işim şöyle olmuş, böyle olmuş, umursanacak bir şey değildir – ama hayır, asıl o zaman umursamak gerekir, asıl o zaman işim gerekir bana, ama biraz sağlığıma kavuştum mu işim eskisi kadar gerekli olmaktan çıkar.

İznim 20 Martta bitiyor, ne yapmam gerektiğini uzun uzun düşündüm, sırf çekinip duraksadığımdan iznimin uzatılmasını istememin bir sıkboğaz etme anlamına geleceği şimdiki bu son günlere kadar bekledim. Çünkü izlenecek doğru yol önce müdürün bu konuda ne diyeceğini öğrenmek, vereceği cevaba göre bir başvuru metni hazırlayıp yönetim kurulunun önüne koymak vb. olacaktı. Bütün bunlar için çok geç artık, yazılı olarak bir başvuru artık yapılacak gibi değil, yazılı bir başvurudaki sıkboğazlık izlenimi ancak sözlü bir başvuruyla yumuşatılabilirdi, bu yüzden kalkıp Prag'a gelmem düşünülebilirdi, peki ama zamanı böyle yolculukla mı geçirecektim? Bu durumda Ottla'ya rica ederim, o gider. İyi ama, onun durumunda *(29)* kendisinden böyle bir şey istemem doğru mu? Kaldı ki her şeyi Ottla'ya sana açıklayabileceğim kadar ayrıntılı açıklayabilmem söz konusu değil. Dolayısıyla, Max, bu yükü sırtına yükleyebileceğim bir sen kalıyorsun.

Ricam şu: Bir an önce, benim doktor raporunu alıp (raporu ancak öğleden sonra alacağım, umarım seninle konuştuğumuz gibi hazırlanır), en iyisi kuşluk vakti 11'e doğru müdüre gitmen; müdürle neler konuşulacağını kuşkusuz benden daha iyi biliyorsun, ben sadece kendim gitseydim nasıl konuşurdum onu söyleyeceğim sana. Yaklaşık şöyle:

Kuşkusuz büroya gidebilirim (öylesine konuşarak: bürodaki

işleri de görebilirim), buraya gelmeden şundan da yine emindim ki, sonbaharda tekrar sanatoryuma yatmak zorunda kalacağım, üstelik geçen sonbahardakinden daha kötü durumda. Doktor burada 4 – 6 ay daha kaldıktan sonra sürekli çalışabileceğimi belirtiyor. Ben de ilkin yaklaşık 2 ay izinli sayılmamı rica ediyorum. 2 ayın sonunda yine ayrıntılı bir doktor raporu yollayacağım. Bu iznin verilmesini rica ediyorum, bunun için gerekirse maaşımdan 1/4'i, hatta yarısı kesilebilir, ancak tümüyle de maaşsız bırakılmamalıyım, emekliliğime de henüz başvurulmamalı. Ayrıca bu 1/2 aylık maaş terfi ve emekliliğimden de kesilebilir. Böyle sınırlı bir izin beni rahatlatacaktır, çünkü bugüne kadar kurumdan ne çok izin aldığımın fazlasıyla farkındayım. Bu izni ancak şimdi istiyor olmam yersiz, ancak bunu belki bağışlatabilecek bir şey varsa şimdiye kadar duraksayıp bir türlü karar veremeyişim, doktorla da ancak şimdi daha ayrıntılı konuşabilmem. Biliyorum, önce başvurunun yapılması gerekir, ama belki başvuruyu sonradan yapmamın da bir sakıncası olmaz ve izin verilmesinin kesinlikle beklenebilmesi durumunda burada kalabilirim, 20'sinde büroda işe başlamam gerekmez. Ama bu olmadı mı, bir süre için yine Prag'a gelebilirim.

Söyleyeceklerim yaklaşık bu kadar. Artık senin "orada kal" ya da "buraya gel" diyeceğin telgrafını bekliyorum.

Şimdi de müdürle ilgili birkaç şey: Çok iyi, güleryüzlü biri, özellikle bana karşı her zaman yakınlık gösterdi, bunda kuşkusuz politik nedenler de rol oynamıştı, çünkü Almanlara kendilerinden birine çok iyi davrandığını söyleyebilecekti o zaman, ama aslında bir Yahudiydi, o kadar.

Maaş sorunu üzerinde konuşurken öyle gevşek davranma lütfen, babamın zenginliğinden de hiç söz etme, birincisi belki söz konusu değildir böyle bir zenginlik, ikincisi olsa da benimle kuşkusuz ilgisi yoktur.

Başvurduğum davranışın doğru sayılamayacağını vurgula,

çünkü doğruluğa ve otoritesine aykırı davranılmamasına hayli önem veren biridir.

Konuşmanın genel konulara kayacağı kesindir, hem de kendisi önayak olacaktır buna, hele karşısındaki senin gibi biriyse kesinlikle böyle olacaktır. Belki, diyeceğim bir rüşvet olarak değil de – çünkü benimle bir ilgisi yok bunun –, gönlünü etmek için, çünkü gerçekten kendisine çok teşekkür borçluyum, benim konuşmasındaki yaratıcı üsluptan sık sık söz ettiğimi ve konuşulan Çekçedeki o canlılığa onun sayesinde hayranlık duymaya başladığımı şöylece dile getirirsin. Belki sen böyle bir canlılıktan bir şey fark etmeyeceksin, konuşmasındaki canlılık müdür oldu olalı adeta kaybolmuş durumda. Bürokrasi bu canlılığın kendini açığa vurmasına izin vermiyor, fazlasıyla çok şey konuşması gerekiyor çünkü. Öte yandan bir sosyoloji profesörü kendisi, bu alanda yazılar kaleme alıyor, ama bilmesen de olur bunu. – Elbette Almanca ya da Çekçe, dilediğin gibi konuşabilirsin.

İşte görev bu. Senin o bir sürü işine bir de bunu eklediğimi düşündüm mü, inan buna, Max, kendim kendi gözümden düşüyorum; ne yaparsam ki; tereddütlerle kuşatılmış durumdayım, bunları bir yerinde yarıp geçmek gerekiyor, ve sen de, Max, ezilen oluyorsun arada. Bağışla.

Senin

Bir şey daha: belki Ottla da kendi başına benzer bir girişimde bulunmuş olabilir, dolayısıyla işe koyulmadan bizimkilere bir sorsan iyi edersin.

Belki bürodakiler karşısında fazlasıyla çekingen davrandığımı sanıyorsun. Ama hayır. Unutma ki bürodakilerin benim hastalanmamda hiç suçu yok, ayrıca onları üzen benim hastalanmam değil, hastalığın beş yılda geçirdiği gelişim; hatta bürodakiler aklım başımda olmaksızın sersem sersem ortada dolaştığım zamanlar beni ayakta tutmuştur.

Burada kalmam durumunda belki seni burada görebileceğim. Bu da güzel bir şey olur.

Sana ve eşine, Felix'le eşine, ayrıca Oskar'la eşine çok selam.

[*Prag*]

Pazartesi [*14.3.1921*]

Sevgili Franz

Daha Cumartesi günü senin o muhteşem kız kardeşin Ottla kendisine yolladığın mektup üzerine müdüre gitmeye karar verdi. Pazar günü senin ekspres mektubunu aldığımda her şey en olumlu şekilde çözümlenmiş durumdaydı. Bu arada kız kardeşinden telgraf ve mektup almış olmalısın. – İznini bu kez kendin uzatmak istediğini, doktorun da buna olumlu baktığını söylediğimde annenin yüzünün daha hiç böyle mutlulukla parıldadığını görmemiştim. O an gözlerinin çevresinde bir genç kız görünümü açığa vurmuştu kendini, adeta kabına sığamıyordu.

İzinli sayılıyorsun artık – bir yıla kadar tam maaşlı, sonraki iki ya da üç yıl (hiç gerekmeyecek belki bu) duruma göre maaşsız. Kendi sağlığına da diyecek olmayan Ottla'nın bana söylediğine göre, müdür son derece nazik ve sevecen davranmış kendisine.

Gelgelelim bütün bu olumlu şeylere karşı işin bir de "ama" tarafı var: Benim Matliary'ye güvenim sarsılmış durumda, daha önce de sana yazdığım gibi, ben resmi doktor denetimi altında sıkı şekilde yönetilen bir sanatoryum taraftarıyım. Senin anlaşılan kendi reçetene uyup, çırılçıplak soyunarak güneş altında uzanıp yatman hoşuma gitmiyor. Yazdığın gibi tedaviyi ciddiye almıyor değilsin. Ama yalnızca senin tarafından ciddiye alınması benim için yeterli bir güvence değil. Doktorun da, personelin de, bütün

kurumun da, yukarıdan belli etkinliklere ayrılmış günün tamamının da bunu ciddiye alması gerekiyor. Keşke yapabilsen de bir, iki ay uzmanlar denetiminden geçip bir baksan duruma.

Benden yapmamı istediğin şeyi yapamadığım gibi, üstelik şimdi seni biraz kızdırmış oldum. Bağışla! Benden yeni bir şey yok, yazacağım. Üç gün için 19'unda Berlin'e ve Leipzig'e gidiyorum. Nisanda belki ziyaret edebilirim seni, hâlâ ziyaretçilere katlanabiliyorsan kuşkusuz.

Bütün kalbimle

Max

Mektubunu uzatma!

[*Kartpostal. Damga: Tatranské Matliary, 31.3.21; varış damgası: Prag, 1.4.21*]

Bay Max Koschel, Praha postrestant

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Tatranské Matliary Slovakya

Sevgili Max, pek iyi değildim, hâlâ da değilim, sindirim sorunu, nedeni ya et yemem ya da kendimi yemeye zorlamam ya da bir başka şey, ancak birkaç güne kadar belli olacak, o zaman ayrıntılı yazarım sana. Sen bana yazmadın değil, ama benden söz ettin hep, kendinden, işinden, yaptığın yolculuklardan, Leipzig'den, Felix'ten ve Oskar'dan hiç haber yok. Dediğim gibi birkaç gün içinde yazarım sana. Hoşça kal.

Senin olan Franz

Eşini tarafımdan selamla lütfen. Prag'dan ayrılalı ne çok zaman olduğu aklıma geldi şu an.

[*Prag*]

Pazar 3/4[*1921*]

Sevgili Franz,

dün en sonunda aldım kartını. Mademki istiyorsun, kendimle ilgili bilgi vereyim sana.

Bugün dördüncü defadır ki, temelinde yatan düşünceden bir ara sana söz ettiğim "Kitabı"-romanı *(30)* yazmaya başladım. Belki bugün iyi bir yola girdim diyebilirim. Ama 14 gündür uğraşmaktan kuşkusuz canım çıktı. Pek çok yıl oluyor (1917'den beri), anlatı konusunda bir şey kaleme almadım, bunu adeta yeni baştan öğrenmem gerekiyor. Eh, nasıl olsa fazla mal göz çıkarmaz. Sonsuz derecede eksikliğini çekiyorum senin, hele yazmaya başladığım ve yarı bitmiş bölümleri bir an önce sana okumak istediğim şimdilerde (biliyorsun, zorla alıkoyuyorum kendimi bundan). Diyeceğim korkunç işte. Seni gerçekten öyle özlüyorum ki!

Leipzig'deki işin en azından şimdilik (bunu yazmaktan çekiniyorum) yıllardır boşuna uğraştığım bir şekle kavuşmuş görünmesi büyük bir rahatlık benim için. Leipzig'deki bir buçuk gün nerdeyse tümüyle mutlu geçti, mutluluk ne kadar hissedilebilirse artık. Bu arada Halle'ye bir gezi yaptık, Emmy'nin Leipzig'de akrabaları var çünkü ve orada korkuyor Emmy. Bahar öncesi baharı hatırlatan bir gün Saale kıyısında bir kuşluk gezisi – bundan ötesi can sağlığı diye düşündüm hep. Bir öğle öncesinde yaptığım gevezeliğin çokluğuna kendim bile akıl erdiremedim. Otelde ikindi, yanında o bulanık yüküyle çıkıp geldi; ne var ki, öğle sonrasından öğle öncesine esip gelen o sıcak hava olmasaydı, öğle öncesi benim için o kadar güzel geçmezdi. Sınırlarımı biliyorum, onlara ateş püskürmüyorum artık. – Ve Leipzig'e dönüş. Şöyle bir olay yaşandı bu sırada: bizden bir saat sonraki tren Halle'den Leipzig'e giderken yolda komünistler tarafından kun-

daklandı. Kazazedeler arasında bir de Praglı bayan var. Kaza mahalli benim kızın doğduğu yer. – Bu ilginç, belki tüyler ürpertici olaydan ancak Prag'da haberim oldu. Ne de olsa olaya Tanrı'nın bir lütfu olarak bize duyulup bazı imaları içeren özel bir yakınlık gözüyle bakılabilir sanırım. – O gün bugün çok iyiyim. Belki hayatımda hiç şimdiki gibi mutlu ve rahat hissetmedim kendimi. İri bir söz bu, yazıya geçirmeye çekiniyorum, batıl inançlı biriyim çünkü, hemen peşinden bu söylediğimi yalanlayacak bir şey gelir (Not: Şu an fark ettiğime göre yalnızca ruhları çağırmakta kullanılan sözler bunlar.), ama yapacak bir şey yok. – Bir de şu romanı yazıp bitirebilsem. – İşim şahane. Her öğle sonrası ötekiler çıkıp gitmeye hazırlanırken, ben yazı işleri müdürlüğünde boy gösteriyorum. Akşam diyelim 5'le 7:45 arasında gazeteleri okuyor, arada bir sevinç ve teşekkürle karşılanıp, oradakileri şaşırtan (şef) bir şey kaleme alıyorum. Her şey tıpatıp sana yazdığım gibi. Aklım almıyor doğrusu, bu iş bana tekin görünmüyor, sonunda bakalım içinden nasıl bir "çapanoğlu" çıkacak diye bekliyorum, bir şey çıktığı da yok. Haftada yaklaşık iki defa tiyatroya gidiyor, "Prager Abendblatt" (Prag Akşam Gazetesi) *(31)* için bir eleştiri kaleme alıyorum, – yabancı gazeteler için Mart ayı içinde iki defa bir eleştiri yazdım, hayran kaldılar. Böyle gitse, başka bir şey istemem. – Öğle önceleri tümüyle benim! – Oskar'ın kitabı "Die neue Wriklichkeit" (Yeni Gerçek) Otto Pick'in yayınevinde çıktı (yayınevinin ismi Heris Verlag). "Prager Abendblatt" gazetesi için kitabı tanıtan bir yazı kaleme aldım. Bunun Çek dostu bir propaganda sayılacağı söylenebilir, öyle değil mi? Ve her şey de bunun gibi. Hilar'ın Coriloanus'a ilişkin notlarını geçen gün kızıp (haklı olarak) yırtıp attım. *(32)* Bu konuda kesinlikle özgür bırakıyorlar beni. Şimdiye kadar da kimseden bana karşı bir eleştiri gelmedi. Gelseydi de bunu hak etmiş olmayacaktım. – Bu da işin insanı en çok mutlu edecek yanı. – Sanıyorum, bugüne kadar sana hiç böyle bir mektup yazmış

değilim. Ancak Brünn'den döndüğümde böyle konuşmuşumdur. O zamanlar kısa süreli bir görüntüydü. Ya şimdi? – Umuyor ve inanıyorum!

Oskar, belki bu yakında Münih ve Berlin'e gidecek. (Ewer okuması!) Felix aracılığıyla *Voss*'a *(33)* bir magazin yazısı yolladım. Kitabının hâlâ hiç yankı yapmamış olması rezalet. Karısıyla bir süredir araları iyiydi. Kendisine güzel bir tavsiyede bulunmuş olmakla övünebilirim. Ancak tavsiyelerim bu son günlerde üzerindeki etkisini yitirdi. – Sana haber vereceğim bir şey daha varsa, eşimle aram her zamankinden iyi ve Emmy Leipzig'de müzik dersi almaya yeniden başladı, bu işi başarıyla yürütüyor (şu sıra bir yerde çalıştığı yok, aldığı derslerin parasını ben karşılıyorum, kız kardeşinin yanında kalıyor – ancak biraz hasta gibi, ne tuhafsa otelde çalışırken o berbat beslenme ve barınma koşullarında bir şeyi yoktu), dolayısıyla hayatımdaki tek karanlık noktayı senin hastalığının oluşturduğunu anlayacaksın. Bilerek ayrıntılı sorular sormuyorum; ama umuyorum ki, sen de bu susmamı ödüllendirmek üzere yönelttiğim soruları eksiksiz cevaplarsın. –

Senin olan Max

Oskar Baum'un eserlerinin ikinci baskılarını Pr. A.'da çıkmasına çalışıyorum. Belki orada müzik eleştirmeni olarak çalışabilir. Hatta nerdeyse kuşkusuz senin için de orada bir iş bulunabilir.

Not: Aldığım aylık fazla değil, posta idaresinde çalışırken aldığım kadar, böyle olması da iyi. –

[*Matliary, 1921 Nisan başı*]

Çok sevgili Max, gerilime, gerilim ve huzura katlanabilmek için gerekli rahata kavuştuğum şu sıra hayatın güzel bir çocuğu olarak gözlerini açacak romanı nasıl yazıp bitiremeyesin. Sonra çalıştığın işte de nasıl da her şey düzenli yürüyor elinin altında. Oysa önceki işinde tembel bir memurdun, iş dışındaki çalışman bir değerden yoksundu, olsa olsa katlanabilir ve bağışlanabilirdi, ama şimdi asıl sorun oldu bu senin için, işteki çalışmalara başka hiçbir kişinin erişemeyeceği gerçek değeri kazandırdı; dolayısıyla, orada eli boş otursan da her zaman memurluk bakımından çok çalışkan sayılırsın. Nihayet ve her şeyden önce evliliği, yanı sıra Leipzig'i ve her ikisinde kendini akıl almasa da gerçeğin gücüyle donatılmış olarak yönettin. O ağır, yüce ve mağrur yolunda tüm iyilikler senin olsun.

Ben mi? Kendine, Felix'e ve Oskar'a ilişkin verdiğin haberler birbirine eklendi de bunlarla karşılaştırıldım mı, bana öyle geliyor ki, olgunluk çağının ormanlarında yolunu şaşırmış bir çocuk gibi dolanıp duruyorum.

Yine günler geçti yorgunluklarla, eli boş oturmalarla, bulutlara bakmalarla, eskisinden kötü durumlarla. Gerçekten öyledir, hepiniz yükselip erkeklik konumuna ayak attınız. Farkına varılmaksızın, evlenme bile bu konuda kesin rolü oynamadı, belki hayatta tarihsel bir gelişimi içeren ve içermeyen yazgılar vardır. Kimi vakit oyun olsun diye Troya'ya gelen Yunanlılardan rastgele birini hayal ediyorum. Daha sağına soluna bakınmaya fırsat bulamadan kendini savaşın göbeğinde buluyor, Tanrıların bile haberi olmuyor olup bitenden, ama bir Troyalının savaş arabasından Yunanlı sarkmakta, kentin çevresinde döndürülmektedir. Homeros henüz başlamamıştır ezgilerini söylemeye, ama Yunan-

lı Troya'nın tozu toprağı içinde olmasa da bir şezlongun yumuşak minderleri üzerinde camsı gözlerle yatmaktadır? Peki neden? Hekuba bir değer taşımaz onun için, Helene de kesin bir önem içermez; Tanrılar tarafından çağrılan öbür Yunanlılar evlerinden çıkmış, Tanrıların koruması altında savaşırken, o bir baba tekmesiyle evden dışarı atılmış, bir baba laneti altında savaşmıştır; ne bahtiyarlık ki ondan başka Yunanlılar da vardır, yoksa dünya tarihi ana baba evindeki iki oda ve aralarındaki eşikle sınırlı kalırdı.

Sana yazdığım hastalık bağırsak nezlesiydi; öyle şiddetliydi ki, bugüne kadar hiç böylesini yaşamamıştım, bunun bir bağırsak tüberkülozu olduğuna kesinlikle inanmıştım (bağırsak tüberkülozunun ne olduğunu biliyordum, Felix'in kuzininin nasıl bu hastalıktan ölüp gittiğini görmüştüm), bir gün ateşim 40 dereceye çıktı, ama sanıyorum herhangi bir olumsuzluğa yol açmadan düzeldi yine, kilo kaybına gelince, o da zamanla giderilebilir. Unutmadan: bir ara sana sözünü ettiğim işkence görmüş adam son verdi yaşamına, yarı bilerek, yarı kazara, seyir durumundaki bir ekspreste iki vagonu birbirinden ayıran tamponlar arasına yuvarlandı. Daha sabahleyin erkenden adeta kendinde olmaksızın kısa bir yürüyüş yapmak ister gibi yanına saat, cüzdan ve bagaj gibi bir şey almaksızın çıktı sanatoryumdan, derken kısa yürüyüşü ilkin tramvaya, sonra Poprad'a, oradan da ekspres trene kadar uzattı ve Prag yönünde gerçekleştirdi bütün bunları, ailesine Paskalya ziyaretinde bulunacaktı, ama sonradan değiştirdi yönünü ve trenden aşağı atladı. Hepimiz de suçluyuz, onun intiharından değil, ama onun son zamandaki umarsızlığından; sanatoryumda herkes bu hoşsohbet adamla bir araya gelmekten kaçındı, üstelik ona en saygısızca, tıpkı bir gemi batarken birbirine kenetlenen yolcular gibi davrandılar tıpkı. Doktoru, hemşireyi ve oda hizmetçisini saymıyorum, bu bakımdan onlara büyük saygım var.

Daha sonra yine ona benzer bir hasta geldi sanatoryuma, ama çok geçmeden yine gitti.

Tesadüfen elime geçen bir *Prager Tagblatt*'da (Moravya Ostrau'dan bir turist birkaç gün kaldı bizim burada, doğrusu birbirimizle pek bir konuşmuşluğumuz olmamışken alabildiğine bir yakınlıkla tomar tomar gazeteler tutuşturdu elime; bana anlatıldığına göre buradaki bir okuma saatinde "Yahudilik uğrunda savaş"ı okumuş) okuduğuma göre Haas Jarmila'yla evlenmiş, *(34)* benim için sürpriz olmadı, ben her zaman Haas'ın büyük işler yapacağına güvendim, ama dünya için sürpriz olacak bu haber. Senin bu konuda bildiğin daha fazla bir şey var mı?

Sen belki benim için ele geçirilemeyecek küçük bir işten söz ediyorsun, hoş bir şey bu, ayrıca bunu okumak insanı rahatlatıyor, ama bana göre değil. Üç dilek dile deselerdi, karanlık hırsları bir yana itip şunları dilerdim: az buçuk sağlığıma kavuşmak (doktorlar bunun gerçekleşeceği konusunda söz vermiyor değiller; ama ben, son yıllar ikide bir gidip tedavi oldumsa da iyileştiğimi hiç fark etmedim, her zaman şimdiki üç aylık tedaviden sonrakinden daha iyiydi durumum, üç aylık tedavi sonunda iyileşen bir şey olduysa kesinlikle akciğerden çok havaydı bu. Ne var ki, unutulmaması gereken bir şey de, daha önceleri bütün vücuda yönelik hipokondri şimdi yalnızca akciğer üzerinde); ikinci dileğim güneyde bilmediğim sıcak bir ülke (Filistin olması şart değil, burada kaldığım ilk ay Tevrat'ı çok okudum, bu da bitti) ve üçüncüsü ufak bir iş.

Sanırım çok bir şey istemiş değilim, kaldı ki bir kadın ve çocuklar da yok istekler içinde.

[*Matliary, olasılıkla 13/14.4.1921*]
Bay Dr. Max Brod, Berlin merkez postanesi, postrestant
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Tatranské Matliary, Villa Tatra, Çekoslovakya

Sevgili Max, kitabı *(35)* alır almaz aynı gün iki, nerdeyse üç defa okudum, hemen ardından bir an önce başkalarının da okuması için ödünç verdim. Geri aldıktan sonra da dördüncü defa okudum, ardından yine ödünç verdim. İşte öylesine aceleyle davrandım. Ama yaptığım anlaşılamayacak bir şey değildi; çünkü işte öylesine canlı bir kitaptı ve bir süre koyu bir gölgede dikilip, ardından böyle bir canlılık görmesin, bu canlılıktan içeri çekilip götürülüyor insan. Senden sonra seni hatırlatmak için dikilmiş bir abide değil, kitapla senin arasında gerçekleşen bir düğündü bu, tıpkı evlenenler arasındaki bir düğün gibi canlı, üzücü ve karamsarlığa sürükleyici, uzaktan bakanlar içinse mutlu, gözlerin açılmasına ve yürek çarpıntılarına yol açacak bir kitap ve kim uzaktan bakabilir de isterse yapayalnız bir odada yatıyor olsun bu arada evlenmez. Söz konusu canlılık senin, sen roman kahramanı öldükten sonra yaşamını sürdüren güçlü kişinin bundan bize söz etmen ve bunu sesinle ölünün sesini bastırmayıp, onun da tonsuz sesiyle kendisini duyurmasına, hatta gerekli gördü mü senin sesini kısmak için elini ağzına bastırmasına izin vermen de yine kitaptaki canlılığı güçlendiriyor. Olağanüstü bir şey bu. Öyleyken kitap okuyucunun istemine kendini teslim ediyor, bütün içsel gücüne karşın okuyucuya bir istem özgürlüğü bırakıyor – ama derken yaşayan kişi, bu konuşmacı ölüme karşı yaşayanlar için hayatı içeren devcilliğiyle ortaya çıkıyor. Bir anıtkabir, aynı zamanda bir yaşam abidesi gibi duruyor kitap. Beni kitapta doğrudan etkileyen, belki senin için önemli sayılmayacak yerler oldu. Örneğin şöyle bir yer: "Acaba ben mi aklımı kaçırmıştım, yoksa o mu?" Karşımızda o sadık, o değişmeyen kişiyi,

hep açık duran o gözü, hiç kurumayan o pınarı – çelişik, ama sade bir dille açıklamak istersem, anlaşılabiliri anlayamayan erkeği karşımızda buluyoruz.

Dündü bu anlattığım, ama bugün M.'den bir mektup geldi. Sana kendisiyle ilgili bir şey söylemememi istiyor, çünkü bana yazmayacağı konusunda sana söz vermiş. Bunu önceden haber vereyim, böylece M.'yle ilgili olarak sana hiçbir şey söylemedim sanki, bunu biliyorum. Ne büyük bir mutluluk Max, senin gibi birine sahip olmak.

Ne var ki, çaresiz sana mektuptan söz edeceğim. Nedeni de şu: M.'nin yazdığına göre hasta kendisi, akciğer tüberkülozu, daha önce de, biz bir araya gelmeden kısa zaman önce de hastaydı, ama o zaman hafifti hastalığı, hiç önemsenecek gibi değildi, bazen hastalık ürkek adımlarla yaklaşır ya, öyleydi. Şimdiyse ağırlaşmış durumda, evet, güçlü kuvvetli biri M., diri, canlı, hasta olarak kendisini kafamda bir türlü canlandıramıyorum. Nitekim senin de ona ilişkin verdiğin haberler birbirinden farklıydı. Hatta babasına yazmış durumu M., babası iyi bir insan, Prag'a geliyor M., babasının yanında kalacak, sonra da İtalya'ya gidecek (babasının Tatra'ya gitmesi için yaptığı öneriyi geri çevirdi, gelgelelim şu sıra ilkbahar ortasında İtalya?), Prag'da babasının yanında kalacak olması çok ilginç, araları böyle düzeldiğine göre, kocası nerede kalacak peki?

Ama sana yazmam bütün bunlarla ilgili değil, söz konusu olan yalnızca benim durumum, M.'nin Prag'a geldiğini (nasıl olsa bunu öğreneceksin) ve orada ne kadar kalacağını bana haber verirsen, ben bu sırada Prag'a gelmem; ayrıca M.'nin yine de Tatra'ya gitmesi durumunda bunu bileyim ki zamanında buradan ayrılabileyim. Çünkü onunla bir araya gelmek, umarsızlıktan saçını başını yolmasının ötesinde insanın kafasını ve beynini tırmıklayıp oluk oluk kanlar akıtması demek olacaktır.

Ne var ki, bu ricamı yerine getirirken beni yine anlamadığını söylemeyeceksin. Daha uzunca bir zaman önce sana bu konuda yazmak istiyordum, ama çok yorgundum, kuşkusuz daha önceleri de sana üstü kapalı sık sık söz ettim bundan, senin için yeni bir şey sayılmayacaktır, ama şimdiki gibi böyle açıkça da söylemiş değildim. Doğrusu fazla bir önemi de yoktu, senin ilk kitaplarından birinde bu konu kuşkusuz dost bir yaklaşımla ele alınıyor, içgüdüde başgösteren bir hastalık bu, dönemin açan çiçeklerinden biridir, yaşam gücüne göre bununla bir şekilde uzlaşmanın yolları vardır, oysa ben kendi yaşam gücüme göre bir yol görmüyorum, ya da varsa böyle bir yol, kuşkusuz bu da dışarıdan biri için (ama daha çok benim için) bu kaçışta kurtarılması gerekenin ne olduğunu anlaşılmaz kılan bir yoldur; ne var ki, her zaman da kendini kurtarmak için kaçılmaz, rüzgârın yangın yerinden kaldırdığı kül de canını kurtarmak için uçup gitmez. Mutlu, bu bakımdan mutlu çocukluk günlerinden söz etmiyorum: henüz kapalı kapı arkasında mahkeme durumu görüşmektedir, jüri üyelerinin kapılara sığmayan başkanı da çoktan ortada görünmüştür. Ama daha sonra şöyleydi; her iki kızdan birinin vücudu beni kendisine çekiyordu, umut bağladığım (bu yüzden mi?) kızın vücuduysa asla bunu yapmıyordu. Kendisini benden kaçırdığı süre (F), kendisiyle tek vücut olduğumuz süre (M) uzaktan bir tehdit oluşturuyordu adeta, rastgele küçük bir olayda her şey gümbürdeyip gidiyordu. Açıkçası ben vakarım dolayısıyla, (her ne kadar mütevazı bir görünümü içerse de) gururum dolayısıyla (dürüstlükten uzak Batı Yahudisi) ancak benim üstümde kendisine ulaşamayacağım bir yere konuşlandırabileceğim şeyi sevebilirim.

Bu, kuşkusuz bütündeki, "ölüm korkusunu" içerecek gibi korkunç derecede büyümüş bütündeki çekirdektir. Yalnızca bu çekirdeğin üstyapısından oluşmamakta, altyapısı da onun içinde yer almaktadır.

Ne var ki, ilgili yıkılış korkunçtu, ne kadar korkunç olduğu-

nu anlatamam, ancak şunu söyleyebilirim: Hotel Imperial *(36)* konusunda yanılıyorsun; sende hayranlık uyandıran dişlerin takırdamasıydı. Mutlu geçen dört gün içinde gecelerden koparılmış parçalardı. Bunlar da yanına yaklaşılmaz şekilde çoktan dolaba kapatılmıştı. Mutluluk da böyle bir çalışmayı izleyen iniltiydi.

Ve şimdi burada yine mektubun duruyor, son bir defa olmak üzere durumumla ilgili haberler bekleniyor benden, şakakların zonkladığı geride bırakılmış bir öğle sonrası, önümde de bir gece, hepsi bu kadar. O, benim için erişilebilecek gibi değil, buna alışmam gerekiyor ve içimdeki güçler öyle bir durumda ki böyle bir şeye dünden hazırlar. Çekilen acıya üstelik bir utanç ekleniyor. Adeta öyle ki Napoleon kendisini Rusya'ya çağıran cine, "Şimdi gelemem, daha akşam sütümü içmedim," demiş de, bunun üstüne cin, "Çok sürecek mi sütünü içmen?" diye sorunca da, "Evet, onu fletschern yapmam* gerekiyor," diye cevaplamıştır.

Ve her şey, ıstırap ve utanç, açıkçası sana bu mektubu yazan kendi ellerimle hazırlanmış bulunuyor.

Şimdi anladın mı durumu?

F

[*Prag*]

27.4.[*1921*]

Çok sevgili Franz – Anlaşılan senin mektupla benimkisi çakışmış. Mektubumda sana sormuş, senden tümüyle fizik durumun konusunda bana daha ayrıntılı bilgi vermeni rica etmiştim, ama sen hiç buna değinmiyorsun mektubunda, dolayısıyla benim mektubu seninkini yollandıktan sonra aldığını ya da bu mektubun eline hiç geçmediğini düşünmem gerekiyor. Mektuba birkaç

* Yiyecekleri uzun uzun çiğnemeye dayanan beslenme yöntemi. (ç.n.)

matbu şey de eklemiştim. Yine matbu başka şeyleri de ayrıca yollamıştım.

Mektubundaki temel konuya gelince: Bayan M. Prag'a gelince, elbette sana bildireceğim. Bana yazdığına göre, gelince beni ziyaret edecek. Bir süredir mektuplaşıyoruz kendisiyle. Senin sağlık durumun konusunda benden üç, dört defa bilgi istemiş, ben de kendisine mektup yazıp istediği bilgileri iletmiştim. – Onunla ve verdiği sözü yerine getirmeyişiyle ilgili olarak senin mektuptan kuşkusuz hiç söz etmiyorum. – Kendisine yazdığım mektuplar, şimdilik sana yazmaması gerektiği, senin sağlık durumun iyileşmeye görsün, her şeyin yine düzene gireceği düşünceleri etrafında dönüp durmakta.

Ancak son mektubundan anlaşıldığına göre, sağlık durumunda kuşkusuz pek de bir iyileşme yok. Her ne kadar mektupta durumunu anlaşılmaz bulmamı istemiyorsan da, kendini gizlemek için kullandığın güç böyle bir şeye elverecek gibi değil. Bu gizli dünyadan bana bir şey çıtlatmak istedin mi, korkunç engellerle savaşman gerekeceğini pekâlâ hissediyorum. Kaldı ki ben de bu konuda meraklı biriymişim gibi görünmek istemem, böyle biri de değilim doğrusu. Hatta bana yapacağın bu gibi açıklamaları sürdürmenin gerekliliğine kuşkuyla bakıyorum – demek istediğim şu: Ancak sen bundan bir şifa, hastalığında bir hafifleme bekliyorsan, daha fazla şey açıkla bana, hatta ne varsa hepsini söyle, – ama senin için bunun iyi olmayacağına inanıyorsan, bırak kalsın en iyisi, belki ileride sağlığına kavuştun mu bunu sözlü olarak dile getirirsin, sağlığına kavuşacağından da sendeki evhama, senin doğal tedavi yöntemlerine, sendeki üşütmelere karşın hiç kuşkum yok. Sadece bir soru: Benim anlamam gereken açıklamalarında ilk öykülerimden birine gönderme yapıyorsun. Hangi öykü bu? –

Umarım M.'nin mektubunun etkisinden kurtarmışsındır kendini ve şimdi biraz düzelmiş havada dinleniyorsundur. Güneş ne

zaman biraz daha güzel parıldayacak olsa, hemen sen geliyorsun aklıma. Bir ara bana ayrıntılı bir şey yazamaz mısın, hâlâ ateşin sürüyor mu, öksürüğün hafifledi mi, doktor ne diyor? Bir defalığına lütfen.

Benden yeni bir haber: Romanın *(37)* sesi biraz kısıldı. Bir mucize gibi o fırtınalı başını düşünüyorum. Baum, "Prager Presse"nin (Prag Basını) *(38)* müzik eleştirmeni, işten göz açamıyor. Felix'e gelince – sana çok sıkı saklanması gereken bir sır olarak söyleyeyim, karısıyla hatta saç saça baş başa geldiler, durumu iyi değil.

Max

Tıp öğrencisi *(39)* için sordum soruşturdum. Dışarıdan gelen Yahudileri himayesine alacak biri gerekiyor. Ama sen bu öğrenciyi tavsiye ediyorsan, onun için kuşkusuz elimden geleni yaparım.

[*Matliary, 1921 Nisan sonu*]

Sevgili Max, Schreiber ve M.'yle ilgili olarak yazdığım son mektubu almamış olabilir misin? Belki yanlış adrese yollanmıştır. Yabancı birinin eline geçtiyse üzülürüm.

Magazin yazısı ve senin Paris günlüğünden bir yaprak için çok teşekkür, beni ne kadar çok sevindirdiğini bilemezsin. Ayrıca senden ne yayınlanıyorsa bana yollar mısın? *Selbstwehr*'de çıkan yazıları bile tümüyle bildiğim yok. Kuh üzerine kaleme aldığın yazının *(40)* bile (biraz çılgınca, biraz yüksek sesli, biraz acele kaleme alınmışsa da okumaya doyulamıyor) ancak ikinci bölümünü biliyorum. Peki, Racine'e ilişkin *(41)* eleştiri gibi şeyleri sıklıkla kaleme alıyor musun? (Hem birinci sütunda uykuya dalmam, son sütunda uyanıp da ortada fazla kimse kalmadığını

görünce kızman da hoş doğrusu.) Ayrıca bir umarsızlıkla, ama bu eski mezarın üzerinde yaşamakta olduğundan mutlu, Racine'i yazmandaki amacı araman ilginç. Bu amacı ele geçirmek olacak gibi değildir, esen rüzgârın önünden bir kenara çekilmedi mi, dört bir yana savrulur insan ve senin gibi güzel güzel hayaller kurar.

Tıp öğrencisine ilişkin söylediklerin için de teşekkür, buna layık biri kendisi, ama daha uzunca süre, sonbahara kadar kent dışında kalması gerek, hem hasta olduğu hiç fark edilmiyor, boylu boslu, güçlü kuvvetli, toplu, al yanaklı sarışın biri, üzerinde giysiyle adeta fazlasıyla kilolu, ama hiçbir şikâyeti yok, öksürmüyor, zaman zaman ateşi yükseliyor sadece. Dışarıdan görünüşüyle kendisini biraz tanıdıktan sonra (yatakta, sırtında gömlek, darmadağınık saçlarla, Hoffmann'ın *(42)* çocuk öykülerini içeren gravürlerinden çıkıp gelmiş bir delikanlı yüzüyle, öte yandan ciddi ve gergin, öyleyken düşlere dalmış – bu haliyle gerçekten yakışıklı) iki şey rica edeceğim kendisi için. Birincisini sanırım kendi yaşantılarına dayanarak, hiç zahmet çekmeden yerine getirebilirsin. Dışarıdan desteklenmesi ve yaşamında kolaylık sağlanması bakımından Prag'da ne umabilir? İki tavsiye mektubu var yanında. Biri Budapeşte'deki Rabbi tarafından Rabbi Schwarz'a yazılmış, kapalı zarf içinde bir tavsiye mektubu; öbürü Budapeşte'deki kültür kurumu tarafından Prag'daki kültür kurumuna yazılmış; bunlara ek olarak öğrencisi olduğu Rabbi Edelstein'ın hayli içtenlikli bir yazısı bulunuyor yanında. Ancak korktuğum şey, Prag'a gelen her yabancıda vardır tavsiye mektupları. Acaba Çekoslovakya vatandaşlığına geçecek olursa, üniversiteye girebilmesinde ve normal yaşamında kendisine bir kolaylık sağlar mı? Çekoslovakya vatandaşlığına geçmesinde de bir engel çıkmaz sanırım, sakıncalı olmaktan uzak bir ismi var: Klopstock, öleli hayli zaman olmuş babası da Slovakyalı. İkinci ricaya gelince, ancak bu kadarı da fazla oluyor, bu da sanırım er-

kek kardeşinin hayatıyla ilgili. Bu kardeş 28 yaşında, mühendis galiba, beş yıldır Rusya'da, ilkin savaş tutsağı olarak bulunuyormuş orada, Sovyetlerin iktidarı ele geçirmesinden sonra da zorla Rusya'da alıkonulmuş, Sovyet hükümetinin hizmetinde mühendis olarak bir fabrikada çalışıyormuş, tutsaklığı sırasında siyonizmi benimsemiş, Krasnoyarsk'ta bir derneğin kurucusu. Şimdiye kadar kardeşinden seyrek, ama düzenli mektup alırken, iki yıldır nedense arkası kesilmiş mektupların. Bu konuda Pick'ten ricada bulundum, belki Hillersohn'un aracılığıyla kardeşine bir mektup ulaştırabileceğini belirttim, o da bunu yapacağına genel ifadelerle söz verdi; ne yazık ki o zaman bir cevap vermedim kendisine, o da o gün bugün bana yazmadı. Ne var ki işin bir an önce çözümlenmesi gerekiyor. Rusya'dan dönüp gelen birinin anlattığına bakılırsa, kardeşinin bazen evine, yani Budapeşte'ye dönmek istediği oluyormuş. Ama tıp öğrencisi, Rusya'daki katı rejim dolayısıyla böyle bir şeyin hayli riskli olduğu kanısında. Bu konuda casusluk Macaristan'da almış yürümüş; pek çok Macar, öğrencinin kardeşini Moskova'da görmüş, Sovyetlerin bir memuru olarak çalışıyormuş, belki kardeşin organize olmuş, o kadar uzun zamandır Rusya'da kalması da kuşkuya yol açmakta. Tıp öğrencisi, kardeşi döndü mü, en azından soruşturmalara, takibata uğrayacağından, hatta başına daha kötü şeyler geleceğinden korkmakta. Kardeşini bütün bunlardan esirgemek istiyor, dolayısıyla ekteki mektubu yazmış ona. Mektubun nasıl yerine ulaştırılabileceği konusunda bir çare biliyor musun, Max? Moskova'da bir Çekoslovak misyonu var, acaba onun yardımıyla bir şey yapılabilir mi?

Sağlığımı soruyorsun. Dereceler olumlu. Ateş son derece seyrek, hatta 36,9'la bile her gün karşılaşıldığı yok, hem bütün ölçümler de ağızdan, ağız da koltuk altından 2-3/10 daha sıcaktır, fazla oynamalar içermese böyle bir ateşe adeta normal denebilir-

di, ancak çok vakit yataktan çıkmadığımı da söylemeliyim. Öksürük, balgam çıkarma ve nefes darlığı da eskisinden daha iyi; ne var ki havanın düzelmesinden beri böyle, dolayısıyla akciğerdeki bir iyileşmeden çok havadaki bir iyileşmeden kaynaklanan bir durum. Yaklaşık 6 1/2 kg kadar kilo aldım. Can sıkıcı olan, akciğeri ve benim hastalık hastalığını saymasak bile kendimi tastamam sağlıklı hissettiğim yok. Senin tavsiyelerini hiç de küçümsüyor değilim. Ancak burada locopan merhemini bilen yok, Lomnitz'deki sevimli, narin, uzun boylu, sarışın ve mavi gözlü eczacı hanım bile acaba kendisiyle eğleniyor muyum diye dikkatle yüzüme baktı. Çünkü her önüne gelen eğlenmek için böyle bir isim uydurur, o isimde merhem ister eczacıdan. Enjeksiyonlara gelince – Dr. Kral lehinde, dayım aleyhinde, buradaki doktor lehinde, Smokovec'deki Doktor Szontagh aleyhinde; bana gelince, bu heyet içinde ötekilerden ayrılıyorum, herhalde bunu eleştiremezsin Max, sen de nitekim kitabında uyarıyorsun enjeksiyonlara karşı. Aşılamalara karşı yazıyı daha önce okudum, *Ostrauer Morgenzeitung* hemen her gün elime geçen tek gazete, ayrıca bir bölümü bir mizah yazarının kaleminden çıktığı açıkça belli olan tıp ekini de okuyorum (buradaki benim çok sevdiğim doktorun da okuduğu tek bilimsel ek olabilir). Yazıda alışılagelmiş yapay istatistikler yer alıyor, bunlar doğal tedavi yönteminin itirazları karşısında ("Aşılanan hiç kimse ölüm karşısında daha şanslı değildir") bir önem taşımaz tıp, doğal tedavinin çok sınırlı bir zaman içindeki zararlı sonuçlarını araştırıyor. Doğal tedavi bilimi bunu yalnızca küçümseyişle karşılar. Tüberkülozun sınırlandırılabileceği de inanılmayacak bir şey değildir, her hastalık nihayet sınırlandırılabilir. Savaşlardakine benzer, her savaş sonlandırılabilir, ama savaş son bulmaz. Nasıl Cihan Harbinin çıkış nedeni nasıl verilen nota değilse, tüberkülozun çıktığı yer de akciğer değildir. Ortada bir hastalık vardır yalnızca o kadar ve bu hastalık tıp tarafından bir hayvan gibi sonu gelmeyen ormanlar

içinden ordan oraya körü körüne kovalanır. – Ne var ki, senin tavsiyelerini dikkate almamış değilim. Nasıl düşünebildin bunu?

Franz

[*Kartpostal. Damga: Praha, 7.5.21*]

Bay Dr. Franz Kafka, Tatranské Matliary, Villa Tatra, Slovakya

[*Gön.:*] Max Brod, Prag V Břehová 8

Sevgili Franz –

Bu Cumartesi akşamı mektubunu aldım postaneden ve hemen merkez postanesinde cevaplıyorum (bir, iki güne kadar ayrıntılı yazarım sana) – 1.) Tıp öğrencisiyle ilgili olarak sorup soruşturmaktayım. Daha sonra ayrıntılı bilgi vereceğim sana.

2.) Schreiber ve M.'yle ilgili son mektubunu kuşkusuz aldım. Şimdi benim mektubun eline geçmediğine daha çok inanabilirim! Yanılmıyorsam, benim son mektubun senin son mektubunla çakıştığı tahminiyle başlıyordu mektup. İçinde ilk romanlarımdan senin şimdiki durumunun açıklandığını söylediğin romanın hangisi olduğunu bana yazmanı rica etmiştim senden. Ayrıca M., Prag'a gelir gelmez sana bildireceğime söz vermiştim (şimdiye kadar gelen olmadı). Demek eline geçmedi bu mektup?

Max

Ben iyiyim. Roman da iyi.

[*Matliary, 1921 Mayıs başı*]

Sevgili Max, hâlâ anlaşılmadı mı? İlginç, ama o kadar da daha iyi, çünkü bunun hayatın tümü üzerine yayılmayıp, tek vaka olarak ele alınması doğru değil (yayılma mı? Yani belirsiz kılın-

ması mı? Bilmem). M. ile konuşacaksın sen, ben böyle bir mutluluğu asla bir daha yaşayamayacağım. Ona benden söz edersen, ölmüş birinden söz eder gibi konuş; diyeceğim dış görünüşüm, "dışarıdanlığım" bakımından. Geçenlerde Ehrenstein yanımdaydı, M. de hayatın bana el uzattığı, dolayısıyla benim hayatla ölüm arasında bir seçim yapmam gerektiği gibi bir şey söyledi; bu M.'nin değilse de benim açımdan fazlasıyla yukarıdan bir sözdü; ne var ki doğruydu, ancak Ehrenstein'ın benim için bir seçimin söz konusu olduğuna inanıyor görünmesi de aptalcaydı. Bir Delphi kehaneti bulunsaydı ondan sorardım, o da şöyle diyebilirdi: "Hayatla ölüm arasında seçim mi? Daha ne duruyorsun?" *(43)*

Hep bana iyileşeceğimi yazıyorsun. Benim için olanaksız bu (sadece akciğer değil, başka her bakımdan; örneğin son zamanda üzerimde yine bir huzursuzluk dalgası, bir uykusuzluk var, en ufak seslerden rahatsızlık duyuyorum, üstelik bu sesler boş havada oluşuyor, bu konuda anlatacağım öyle çok şey var ki! Bütün gündüz ve gece olabilecekler olup bitti mi, bu gün olduğu gibi şeytanlardan oluşan küçük bir topluluk gece yarısı evin önünde şen şakrak sohbete başlıyor. Sabahleyin de akşam Hıristiyan sosyalistlerin bir toplantısından eve dönen büro memurları geçiyor evin önünden, hepsi de iyi, masum insanlar. Şeytan gibi de kimse kendini öyle maskeleyemez, dolayısıyla böyle bir şey benim için olanaksız. Şu istemeye istemeye yaşamayı sürdüren vücuda bak, beyin onu yine hayatta kalmaya zorlamak istiyor, ama yaptığından da korkuya kapılıyor sonradan. İstemeye istemeye yaşayan bu vücut yemek yiyemiyor; ayrıca bir apse, dün alındı üzerindeki bandaj, duraksayarak iyileşene kadar bir ay boyunca büyük bandajlar gerektiriyor; ama şen doktorun yardımına başvuracağı bir şey var elinin altında, arsenik enjeksiyonları. Teşek-

kür ederim. Diyeceğim olmayacak bir şey bu, öte yandan pek arzu edilecek bir şey de değil.

Kızlardan söz ediyorsun, beni burada tutan bir kız yok (özellikle resimdeki kızlar, hem aylar öncesi ayrılıp gitti buradan), kadınlar keskin bakışlara sahip olmaktan ne kadar uzak. Yalnızca hoşa gidip gitmediklerinin farkına varıyorlar, sonra kendilerine acınıp acınmadığını ve nihayet kendilerinden acıma beklenip beklenmediğini, hepsi bu kadar, bu kadarı da genel olarak yeterli.

Aslında tıp öğrencisinden başka kimseyle görüşüp konuştuğum yok, başkalarıyla şöylece ancak; biri benden bir şey isteyecek oldu mu tıp öğrencisine söylüyorum, ben birinden bir şey istedim mi yine ona söylüyorum. Öyleyken yalnızlık sayılmaz bu, hiç sayılmaz, yarı rahat bir yaşamdır bu, son derece dost insanların değişken çevresinde dıştan bakılınca yarı rahat bir yaşam; kuşkusuz, bütün gözler önünde boğuluyor değilim, kimsenin de beni kurtarması gerekmiyor, sonra onlar da benimle boğulmayacak kadar dost insanlar, kimi dostlukların da açık seçik nedenleri var, örneğin bol bahşiş veriyorum (nispeten bol, her şey yeterince ucuz), bu da gerekiyor, çünkü şef garson bu yakında Budapeşte'deki karısına yazdığı ve nasılsa herkesin öğrendiği mektupta verdikleri bahşiş bakımından müşterileri sınıflara ayırarak şöyle diyor: "Müşterilerden on ikisi kalabilir, ötekilerin şeytan görsün yüzünü!", sonra da yanlarına nakarat tarzında notlar koyarak açıklamaya koyuluyor: "Sayın Bayan G (Zips bölgesinden gerçekten sevimli, genç ve çocuksu bir köylü kızı) şeytan görsün yüzünü vb. Ben sayılanlar arasında yer almadım, yüzümü şeytan görecekse fazlasıyla az bahşiş vermemden olmayacaktır kesinlikle.

Demek *Abendblatt* gazetesinde değil Oskar, *Presse*'de? Kendisine bunu tavsiye edebildiğine göre *Blatt*'ın kalitesi kötü mü o kadar? Piyano dersi vermeyi bıraktı mı? Bana bir ara gazetenin Oskar'ın yazısını içeren sayısını yollar mısın? *Blatt*'ı daha görmedim, Paul Adler de var mı gazetede? Ya Felix? Böyle şeyler eskiden de vardı bir şekilde. Şimdi fazlalaşıyor mu? Temelden sarsıyor mu bu onu? Şimdiye kadar böyle bir şey söz konusu değildi; ne de olsa daha Roma'da yaşıyor kendisi, savaş sadece Asya sınırlarında barbarca sürüyordu. Durumda bir kötüleşme mi gerçekleşti? Çocuk? Şu sıra yazlıkta olmalı sanırım? Hoşça kal.

Franz

[*Prag*]

14.Mayıs [*1921*]

Sevgili Franz,

Postayla ilgili nedenine akıl erdiremedimse de, hemen art arda iki mektup aldım senden. Bunu ancak mektuplarımdan birinin sana hayli geç ulaşmasıyla açıklayabilirim.

Ekte sana birkaç eleştiri yazım. Ne de olsa benim biricik gazete okuyucumsun (demek istediğim, tepkisini öğrenebildiğim tek okuyucu). Ayrıca istediğin gibi Oskar'ın bir eleştiri yazısı da yer alıyor ekte. Pr. Pr.'yle *(44)* ilişkisi henüz tam bir kesinlik kazanmış değil. Ne var ki, hayli uzun konuşmalardan sonra bizim açıkça görebildiğimiz kadarıyla sanat sayfasında mesai ortaklığına karşı bir itiraz söz konusu değil. Ben de henüz buna karşı çıkan bir ses işitmedim. Yazı işleri kuruluna Paul Adler de katılmış durumda, şimdi burada yaşıyor kendisi. Zaman zaman Hesse'nin, Hofmannsthal'in, Werfel'in, Salus'un ve daha başkalarının yazıları da gazetede yer almakta. Yanılmıyorsam, "Köy Hekimi" kitabından *(45)* bir şey de kitaba dikkat çekilerek yer alıyor.

– Anlaşıldığına göre gazete politik bir etki göstermekten uzak. Bu durumuyla da kurucuların isteğine hayli aykırı olarak Alman ve Yahudi yazarları destekliyor, Alman tiyatro ve müziği vb. için yeni bir ses oluşturuyor sadece. Gülünç değil mi? – Böyle bir destekleme tam da gerektiği anda Baum'un işine yaradı. O gün bugün de rahatladı iyice. – Piyano dersi vermeyi sürdürüyorsa da hiç de buradan fazla bir şey geçtiği yok eline.

Felix'in de durumu yine daha rahat şimdi. Bunda her şeyden önce bir hizmetçi "inci"sinin etkisi oldu. – Ne var ki, durum kökten değişmedi mi, onun bundan böyle yazık ki felsefi bir eser yaratamayacağını açıkça görüyorum. Ayrıca onun için az çok bir rahatlık söz konusu. Öte yandan kendini şu sıra tümüyle politik çalışmalara vermiş durumda; oysa ben yedek siperlere çekilmiş bulunuyorum. Sonbahar gelene kadar. – Sık sık Berlin'deki Siyonistlerden bizi ziyarete gelenler oluyor, genç kızlar da var aralarında, güçlü kuvvetli olağanüstü yaratıklar. Bu dengeli kızlardan biri Felix'in yanında olsa, Felix ne büyük eserler yaratırdı artık. – Unutmadan, Felice'nin bir kızı oldu – bunu sadece daha öncesiyle (Berlin'le) yerel bir bağlantı olsun diye söylüyorum. –

Sağlığınla ilgili olarak söylediklerin hayli sevindirici. Gerçek bir hastalık hastası gibi havadan biliyorsun hastalığını. Sanki hava iyileşmene karşı duran bir neden. Hava sendeki hastalık odağını kireçlendirmişse, tedavi edici bir etken olarak üzerine düşeni yapmış demektir. Ne ondan fazla ne ondan eksik. – Locopan merhemi Zwickau'dan sana yollanabilir sanıyorum, yeter ki dışarıya satışı serbest olsun. – O sinir bozucu sesleri çok iyi biliyorum. Elbette kulağın sevdiği sesler değil bunlar. Yazgısıyla kalbimin yine uzlaştığı şu sıra, piyano eşliğinde yazıyorum bu mektubu – ve karşımdaki her gün bana büyük gürültülerden yeni örnekler icat eden, daha önce olsa kısaca sağlığıma ve aklıma el koyacak olan karşımdaki bina şimdi benim için bir zevk kaynağı. Örneğin kalaslar kesilirken çıkan sesi ormandan gelen bıçkı

sesine benzetiyor, dolayısıyla orada bedava bir gezintiye çıkıyorum. Gerçekte bu yaz henüz orman yüzü görmedim, işte öylesine yoğun bir çalışmanın içindeydim. Roman, ayrıca bir çeviri (Janáček: Ezgiler *(46)* – yeni bitti); akşamları da tiyatro ve eleştiri. – Ne yazık ki sen burada değilsin. Yoksa birlikte Sophie Adasına ya da Koruna kaplıcasına gider, sana seve seve yazdıklarımdan okurdum, – bunu başkalarıyla yapmak pek hoş bir şey değil. Elsa içlerinde yine en iyisi. Baum, beni rahatsız eden aptalca şeyler söylüyor, sonra da hepsini geri alıyor, söyledikleri yalnızca iyi dile getirilmemiş oluyor, yoksa hiç de boş şeyler değil, hatta çok vakit yararlı şeyler. Felix'e gelince, mantık dışı yazılardan uzak duruyor ya da okunan bir bölümün sonunda tramvaya yetişeceğim diyerek kaçıp gidiyor. – İşte böyle, dostları çekiştirdim bir güzel. Kuşkusuz pek ciddi olarak da söylemiş değilim bunları. Sonra hepsinin bana hayli yardımı dokunuyor. Ancak seninle kıyaslandı mı – fazla da sayılmaz.

Tıp öğrencisine gelince, Pick dün bana (Urgenz'de) söz verdi, mektubun güvenilir bir aracıyla Reval üzerinden kesinlikle yollanmasını sağlayacak. – Senin sözünü ettiğin resmi yol izlenecek gibi değil. – Prag kültür işleri kurumuna yazılmış tavsiye mektubu kuşku yok önemsiz. Prag'daki Baş Rabbi Dr. Brody'ye yazılan bir tavsiye mektubu önem taşıyabilirdi, çünkü bu Rabbi aktif olarak çalışan biri. Başlıca kolaylık bakımından bizim Yahudi *mensa academica** söz konusu olabilir. Ayrıca Joint *(47)* (Froylayn Gellner), ne var ki, ikide bir bu firmanın işi tatil ettiği söylenmekte. Ama o zamana kadar bakarsın onun yerine bir başkası kurulabilir.

– Fazla gecikmeden yaz – senin olan Max

* Akil kişiler ya da üstün zekâlılar tarafından kurulan akademik kurum. (ç.n.)

[*Kartpostal. Damga: Praha, 20.5.21*]

Bay Dr. Franz Kafka, Tatranské Matliary, Villa Tatra, Slovakya

[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag V, Břehová 8

20.5

Sevgili Franz,

M. Prag'da; bana uğramış, beni bulamayınca haber bırakmış, Salı günü yine gelecekmiş. Gelince sana hemen bildiririm.

Şimdiye kadar senden bir cevap gelmedi mektubuma. Nasılsın?

Bu mektupla birlikte sana bazı matbu şeyler de yolluyorum.

Senin olan Max

[*Ek:*]

Candan selamlar Felix

G. Langer

[*Prag*]

24.5.[*1921*]

Salı

Çok sevgili Franz, –

Söz verdiğim gibi, her ne kadar sürüp giden suskunluğun dolayısıyla hâlâ buna önem verip vermediğini bilmiyorsam da – (ne var ki, sondan bir önceki mektubunda benden istemiştin bunu) – bugün M.'nin bana geldiğini sana haber vereyim dedim. Babasıyla barışmış, hemen hiç anlaşmazlık konusu kalmamış aralarında. Kesin bir şey varsa, babasının yanında kalıyor, babası da konuşuyor kendisiyle. Bir Çek sanatoryumuna gitmesini istiyor M.'nin, başkasına izin vermiyor. (Görünüşe bakılırsa halinde bir kötüleme yok.) Bana söylediğine göre, Tatra'ya gitme ta-

raflısı değil, Strba söz konusu olabilir diyor. Tatra'ya gitmek istemeyişiyle ilgili ortaya doğru dürüst nedenler koyamıyorsa da gitmeye yanaşmıyor asla, Bohemya'da Spicák'a *(48)* gitmeyi düşünüyor. Abbazia ve güney için mevsim kaçırılmış durumda. Bir hafta daha kalacak burada. Kendisiyle sözleştim, Cumartesi öğleden sonra Café "Goldene Gans"ta buluşacağız. Sonucu orada öğrenecek. – Kendimi bir gözlemci rolünde doğrusu biraz rahatsız hissediyorum. Ama sana sevgimden neler yapmam ki? Hem bu görüşmeden kötü bir şeyler çıkacağını gördüğümü düşünmemelisin. Çünkü birincisi bana söylediğine göre (belki, her ne kadar böyle bir şey söz konusu olmamışsa da söylediklerini doğrudan sana yazmamı istiyordu), son zamanda kendini mutlu hissediyormuş, çünkü benden hiç saklamadığı son mektubunu ateş durumunu vb. şeyler yazacağına, "gereksiz şeyler" yazarak cevaplamışsın, işte öylesine kaba bir mektupmuş (onun sözlerini tekrarlıyorum) – o zaman kendini gerçekten berbat hissetmiş, ama gereksiz birkaç şey bu işin artık böyle yürümeyeceğini kendisine göstermiş adeta. İkincisi: söylediklerinden hiçbirini bir sır, yani başkalarından gizlenmesi gereken bir şey gibi dile getirmemişti, kendisine Elsa'nın üzerinde konuşulan konuyla ilgili hiçbir şey bilmediğini açıklamasaydım, karımın önünde seninle ilgili olarak konuşmasını sürdürecekti.

Diyeceğim Cumartesi gecesi (o akşam tiyatroya gitmiş olacağım çünkü) sana telgraf çekeceğim. Bir telgrafın gelmesi korkutmasın seni. Telgraf çekip M.'nin gittiği yeri sana bildireceğim, o zamana kadar senden farklı bir istek gelmezse kuşkusuz.

Bana yazacağın mektupları önümüzdeki 14 gün boyunca (bu süre içinde karım burada olmayacak, yarın Franzen kaplıcasına gidiyor) aşağıdaki adrese yollayabilirsin.

Dr. Max Brod
Praha – Hrad
Tiskový Odbor presidia minist. rady

Ayrıca ben de postaneye uğrar bakarım. Senden gelecek birkaç satırı çoktan özlemeye başladım.

M. genel olarak (belki kafamla kalbim bambaşka bir tiple, yumuşak bir kadın tipiyle dolu olduğundan) olumlu bir izlenim bırakmadı üzerimde. Doğrudan yüze karşı açığa vurulan bu yargıların hepsi işte öylesine gerçek, öyleyken bir yanlışlık kokusu alıyor insan. – Ayrıca M., karıma işte öylesine düşman biri. Bundan bana sanırım hiç söz etmedin. Lisl Beer'le *(49)* aralarında bir şey geçmiş, ama M.'nin dediğine göre karımın bir rolü yokmuş bunda. Ondan içgüdüsel olarak nefret ediyormuş. İçgüdü konusundaki bu gurur da kendini tümüyle edebiyata aykırı biçimde açığa vurduğundan işte öylesine edebi geliyor bana. – Belki ona haksızlık ediyorum. Nihayet onunla fazla konuşmuş değilim. Ancak Cumartesi onunla ilgili bir fotoğraf oluşacak bende. Onun Stacha'dan *(50)* öylesine hayranlıkla söz edişi, oysa senin Stacha'yı soğuk biri diye tanımlaman tuhafıma gitti. – Ayrıca onun bütün Yahudi kadınlarına "mutsuz, insana mutsuzluk getiren, ölüme adanmış" gözüyle bakması güzel değil. Ve benzer büyüklenme içeren pek çok şey...

Mektup yazarsan, fizik durumundan da söz etmeyi unutma lütfen.

Senin olan Max

Dün sana "Prager Presse"nin Pazar sayısını ve Oskar'ın bana verdiği kesitleri yolladım.

[*Damga: Tatranské Matliary (1921 Mayıs sonu)*]
Bay Dr. Max Brod, Praha – Hrad, Tiskový Odbor presidia ministerské rady
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Tatranské Matliary Slovakya

Çok sevgili Max – sana borcum o kadar çoğalmış bulunuyor, senden o kadar çok şey aldım, benim için o kadar şey yaptın ki. Bense kaskatı ve sessiz, bitişik odalara sobaları yerleştiren adamın ruhumun en iç köşelerine kadar eziyeti altında kaskatı ve çaresiz yatıyorum. Adam her gün, tatil günlerinde bile sabah daha saat 5'te çekiç sallayıp şarkı söylemeye ve ıslık çalmaya başlıyor, akşam saat 7'ye kadar ara vermeden sürdürüyor bunu, sonra biraz çıkıp gidiyor evden, 9'dan önce de yatıyor. Her ne kadar ben de onun gibi yapıyorsam da beni bir türlü uyku tutmuyor, başkalarının değişik bir programları var çünkü, bense sanki Matliary'nin babasıyım, ancak cıvıl cıvıl son oda hizmetçisi de yatağa yattıktan sonra uyku giriyor gözüme. Ve kuşkusuz tek bu adam değil beni rahatsız eden (oda hizmetçisi, bugün öğleyin kendisini zorla tutup geriye çektimse de şezlongda tembel tembel yatan ben ne diye öyle kusursuz bir şekilde işini gören birini alıkoyayım çalışmasından?) – yasakladı adamın ıslık çalmasını; şimdi adam yasağı unutup da çaldıkları dışında ıslık çalmaksızın sürdürüyor çekiç sallamalarını, bakarsın bana da lanet okuyordur, ne var ki, doğruyu söylemek gerekirse ıslıklı durumdan daha çok memnunum, adam ıslık çalmayı bırakmaya görsün, burada herkes onun yerini almaya hazır, alacak yetenekte ve alıyor da. Ama önemli olan buradaki ses değil, dünyanın sesi, hatta bu da değil, bendeki sessizlik.

Ama uzun zamandır sürüp gelen uykusuzluğu bir yana bırakalım, M. ile karşılaşmandan önce sana yazmak istemedim, ne zaman ona ilişkin bir şey yazacak olsam, yalanlara başvurmaktan bir türlü alamıyorum kendimi, dolayısıyla seni (pek seni de-

ğil kendimi düşünerek) daha çok etki altında bırakmak istemedim. Şimdi sen de gördün onu. Babasıyla ne şekilde barıştığını bilmiyorum. Sanırım sen de bilmiyorsundur. Dış görünüşünün kötü olmadığını sanırım biliyordum. Strba, Tatra'nın karşı ucunda bulunuyor. Tatra'daki en yüksek yer, ama doğru dürüst bir sanatoryum yok orada. Sana verdiğim zahmetten dolayı bağışla, onun mektubundan dolayı kapıldığım telaştan ne yaptığımın farkında değildim; doğru, düşünüp taşındıktan sonra senden böyle bir şey rica edebilirdim. Sana hemen bana yazdığı mektuptan söz edeceğinden kuşkum yoktu, ama benden mektup konusunda susmamı istemek hakkıydı. Bana "gereksiz mektup, ayrıca işin bu şekilde yürümeyeceği" konusunda yazdıklarına bakılırsa, bundan böyle benimle ilgili bir şey bilmek istemiyor. (Dediğim gibi yalanlardan kurtaramıyorum kendimi.) "Yargıların doğrudan açığa vurulması", evet önemli olan bu, dışarıdan biri olarak kuşkusuz, onun gibi bir kıza karşı böyle bir şeye başvurmadan iyice düşünüp taşınmak gerekiyor. Sen neyin gerçek olmadığını seziyorsun, ama ne kadar dikkat etsem de benim elimden gelmiyor bu. Öte yandan, bu gibi yargılardaki doğruluk payını abartıyor değilim, yerlerinden oynatılamaz değiller çünkü, bir söz sertliklerini yumuşatabilir, dümen başında böyle bir dümenciyle gemici olmak istemem, ama cesur yargılardır bunlar, büyük yargılardır ve tanrılara çıkar yolu, en azından Olympos tanrılarına.

Ayrıca M.'nin karınla ilişkisi konusunda sana kesin bir şey söylemiş değilim. Öte yandan M. de yargısını ikide bir sınırlandırmış, nerdeyse sonradan değiştirmiştir. Lisl Beer'le arada bir ilişkiyi değilse de M.'nin bir sözünü hatırlıyorum, buna göre M. bir ara Haas'la ve karınla oturuyormuş, karın senden söz etmiş, onun sana duyduğu o kesin, alçakgönüllü hayranlık M.'ye işte öylesine iğrenç gelmiş. Bu yüzden M.'ye karşı fazla sert davranman gereksiz, Max. Burada benim ikide bir üzerinde enine boyuna düşündüğüm zor bir durum söz konusu. Eşinin dostlarını,

senin dostluklarından hiç kuşku duymadıklarını bir say şöyle, belki içlerinde eşini aslında küçümseyenlerden başka birini bulamayacaksın. Bu konuda bir başkasından daha açık konuşabilirim seninle. Belli bir toplumsal anlamda (özellikle eşinin yalnızlaşmasında kesin rolü oynayan anlamda) eşine son derece benzer biriyim (ama yakınlık değil bu); öylesine benzer biri ki, üstünkörü bakan biri ikimizin de aynı kişi olduğunu söyleyecektir. Ve bu benzerlik de öyle sanıyorum ki yalnız bugünkü sonuçla sınırlı değil, doğuştan bizde var olan bir özelliktir bu kuşkusuz, gayretli, ama bir şekilde harcanmış iyi çocukların özelliği. Öte yandan sadece ben bilimsel gözle göremiyor olsam da gerçekten var bir fark var bulunuyor arada, küçük bir ayrıntı, hiç denecek kadar bir şey, bu da beni bir başka sosyal özelliğe gerek kalmadan, M.'ye, eşinin iğrenç biri olduğunu ileri süren bir kimseye sevimli göstermeye yetiyor. Ne var ki, senin eşin evlilik dolayısıyla hayatın benim uzanamadığım noktalarına kadar gidebilmeyi göze alabildi, benim değerimi hayat karşısındaki tutumuma dayanarak ölçmek kimsenin aklına gelmeyecek, gelse bile çıkan sonuca inanmayacaktır.

Staša'yla yine barışmış olabilir M. Aynı durum, yarıyıl içinde bir ya da iki defa tekrarlanmış bulunuyor. Staša keskin bakışlarıyla süzdü beni, ilk karşılaşmada güvenilir biri olmadığımı anladı. Ancak kadınlar arasındaki bu tür olaylar beni asla büyük ya da fazlasıyla büyük bir ölçüde etkilemedi. Kadın şahane biri, erkek öyle değil, erkek kadını seviyor, kadın erkeği seviyor, kadın kocasına sadık değil, erkeğin kendisini zehirlemesi beklenebilir – bütün bunların tutarlı, derin bir inanç ve ateşli bir edayla söylendiğini işitmeye göreyim, içimde ister istemez tehlikeli, sadece görünürde çocuksu, gerçekte hayatı yok edici bir duygu boy verir.

Demek istediğim bütün bunlar bana

Sanırım 14 günlük bir işkence döneminden sonra ilk rahat günüm. Burada dünyadan kopuk sürdürdüğüm hayat aslında bir başkasından kötü değil, yakınmak için neden yok. Ne var ki, dünyadan kopuk bu hayatın içine dünya mezar soyguncuları gibi girmeye görsün, kendimden geçiyor, alnımla cinnetin zaten her zaman aralık duran kapısını dövmeye başlıyorum. Beni bu duruma sürüklemek için küçük bir şey yetiyor, benim balkonun altında bana dönük yüzüyle yarı dindar bir Macar Yahudisinin şezlonga rahatçacık uzanmış, bir eli başında, öbür eli pantolonunun yan çizgisinde yatması, bütün gün şen şakrak havra ezgileri söylemesi yetiyor. (Nasıl bir halk!) Böyle rastgele bir şey yetiyor, vakit geçirmeden başka şeyler gelip katılıyor buna, ben de alttan yukarıdan, ayrıca dört yandan üzerine tokmakların indiği bir davul içinde yatar gibi balkonumda yatıyorum, yeryüzünde hâlâ huzurlu bir köşenin olabileceğine inancım kayboluyor, uyanık kalamadığım gibi uyuyamıyorum da, bir ara tesadüfen ortalık sessiz olsa bile uyuyamıyorum artık, fazlasıyla yıkılmış durumdayım. Öte yandan bir şey de yazdığım yok, sen bana sitemlerde bulunuyorsun, ama ben yazmayı bırak hiçbir şey okuyamıyorum. Derken üç gün önce tıp öğrencisinin yardımıyla pek uzak sayılmayan ormanın içinde çayır çimenlik bir yer buldum, iki çay arasında bir adacık aslında, sessiz bir yer, burada geçirdiğim üç öğle sonu (öğle öncesi askerler oluyor) sağlık durumum öyle düzeldi ki! Hatta bugün orada şöylece uyuyabildim; bunu şimdi sana yazarak da bugün kutlamak istiyorum.

Baltık Denizine gideceksin, peki neresine? Geçen gün Baltık kıyısında bir sürü güzel ve ucuz kaplıca bulunduğunu okudum, Thiessow, Scharbeutz, Nest, Haffenkrug, Timmendorf sahili, Niendorf tavsiye edilmekte ve hiçbiri de günlük 30 – 40 M'dan pahalı değil. Kiminle gidiyorsun? Eşinle mi, yalnız mı, yoksa baş-

kalarıyla mı? Benim bazen Baltık Denizini düşündüğüm oluyor, ama düşünmekten çok hayal etmek bu.

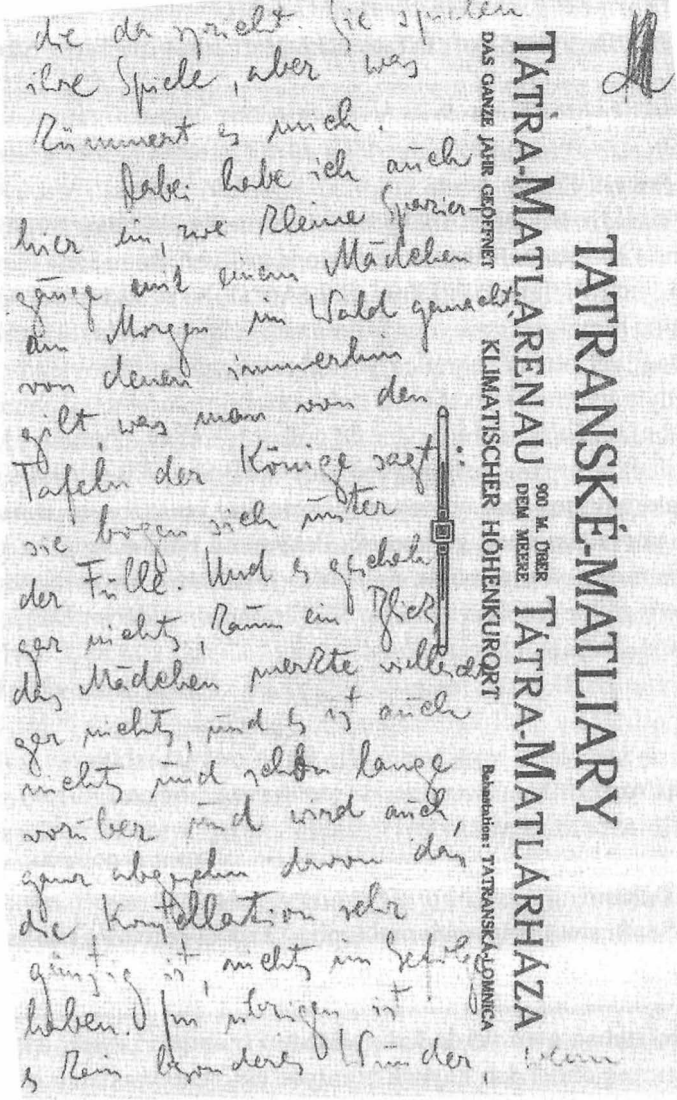
Kız kardeşin nazik bir mektup yazdı bana ve yolladığı merhemi aldım. Merhemin elime geçmiş olmasına çok seviniyorum. Kışın hayli kötüydü durum (şimdi hava banyoları koruyor beni), ama merhem gerçekten öylesine bir etki gücünü içeriyor ve ülserleri iyileştiriyorsa, kolayca insanlığın kamçısı denen şey olabilir, çünkü merhemler sayesinde cehennem köpeği için söz konusu olacak kişilerin sayısında bir azalma değil, çoğalma görülecektir.

Öncekilere ek olarak şunu da söyleyeyim ki, kadınlar arasında bu olup bitenler, bu büyüklük taslamalar, kendine aşırı değer vermeler bana komik geliyor, içerdikleri acınacak fiziksellikle karşılaştırıldıklarında acınacak kadar gülünç görünüyor. Kadınlar kendi oyunlarını oynuyor. İyi de bana ne bundan.

Burada da bir kızla sabah ormanda bir, iki kısa gezinti yaptım. Yürüyüşler, kralların sofralarıyla ilgili olarak söylenir ya, zenginlikten bel veriyor diye, onun gibiydi. Ve hiçbir şey geçmedi aramızda, pek bir bakış bile söz konusu değildi, belki hiçbir şeyin farkına varmadı kız, hiçbir şey de olmadı ve üzerinden de çok geçti ve koşulların pek olumluluğu bir yana bırakılırsa, ileride de sonuçsuz kalacak. Öte yandan pek şaşılacak bir şey de olmayacak bu, yeter ki ben

İşte öylesine birbirinden kopuk şeyler yazıyorum sana. Uykusuzluk – güncel bir nedene dayanmıyor, geçmiş zamanlardan kalmış bir miras – başka türlü davranmama izin vermiyor. Telgraf için teşekkür.

Şimdilik bu kadar, arkası yarın.

Kafka'nın Mayıs 1921 tarihli mektubu

[*Kartpostal. Damga: Praha, 31.5.21*]

Bay Dr. Franz Kafka, Tatranské Matliary, Villa Tatra, Slovakya

[*Gön.:*] Dr. Brod, Prag V, Břehová 8

Sevgili Franz,

Hanidir beklenen mektubunun birinci bölümünü bugün aldım. – M., yarın Bohemya ormanına gidiyor. Bunu sana Cumartesi gecesi telgrafla bildirmiştim. Ancak bana Tatranské Matliary'de bir telgraf istasyonu bulunmadığı, dolayısıyla telgrafın gideceği yer olarak Lomnica'yı bildirmek gerektiği söylendi. Ben de öyle yaptım; telgraf eline geçti mi, bilmiyorum. – Telgraf dışında sana bazı matbu şeyler de yollamıştım, ama bunları aldığına ilişkin bir şey yazmıyorsun mektupta. Seninkilerden 8 kg kilo aldığını duydum. Öyleyken üzerindeki bu asabiyet. Belki biraz yer değiştirmen gerekecek. Peki senin planlar nasıl? – Ama boşuna soruyorum bunu, nasıl olsa 3 haftadan önce senden bir cevap gelmeyecektir. Sanırım 15 Temmuzda giderim Baltık Denizine. Sağlığım yerinde.

Senin olan Max

[*Prag*]

12/6 [*1921*] Pazartesi

Dostum,

Senin sonu gelmeyen mektuplar yazma yöntemin, bunları cevaplayacak tembel alıcılar için ayartıcı doğrusu.

Uykusuzluk şikâyetlerine gelince – acaba bunlar fazlasıyla uzun zaman aynı yerde kalıp, kendini buradaki sesleri işitmeye alıştırmış olmandan kaynaklanmıyor mu? Öte yandan o balkonlarıyla oturduğun ev sessizlik arayanlar için pek ideal bir yer de-

ğil. – Baltık Denizine gelmeyi, denizin hışırtılarıyla küçük sesleri bastıracağı bir yere gitmeyi düşünmen harika doğrusu. Nitekim ben de bu ilkeye göre davranıp, eskiden trende her yerdekinden daha iyi uyudum. Baltık Denizinde seninle buluşmamız şahane olur. Senin o küçük küçük kaplıcalar çoktandır benim programda yer almakta. Niendorf'la ilgili olarak elimde şimdiden reklam kitapçıkları var; ne var ki, resimlere bakıldı mı, sanki burada ancak dar bir sahil şeridinin bulunduğu ya da böyle bir şeyin hiç söz konusu olmadığı kuşkusuna kapılmamak elde değil. Reklamda şöyle deniyor örneğin: "Buhneler uzatılarak şahane bir banyo zemini oluşturulmuştur." Nasıl şeydir bu "Buhneler" ve neden uzatılmaları gerekiyor? – Ben şimdi Timmendof sahili için reklam kitapçığı rica ettim. Niyetim 16 Temmuzda buradan yola çıkmak; iki, üç hafta kalacağım gittiğim yerde. Benim sevgili arkadaşım Emmy ile gidiyorum. Emmy çok önceden seninle ilgili ayrıntılı bilgi edinmiş, ama senin ismini aklında tutamıyor. Bir ara bana yolladığı öylesine duygulandırıcı bir mektupta benim ve sen dostumun sağlığı için her akşam dua ettiğini yazdı. Her üçümüz bir araya gelirsek harika olur doğrusu. Emmy'nin bizi rahatsız edeceğini sanmamalısın. Hatta tersine, bir üçüncü kişinin yanımızda bulunması bizi Prag ve Berlin'deki olası tanıdıklardan koruyucu etki yapacaktır. Kuşkusuz en iyisi bizim birbirine komşu yerlerde konaklamamız, dolayısıyla öğle sonraları bir araya gelip, öğle önceleri yalnız kalmamız. Bana öyle görünüyor ki, genel olarak tatil sorununun en ideal çözümü sayılır bu. Böyle bir şeyin hoşuna gidip gitmeyeceğini senin kendine sorman gerekiyor. Çok geçmeden açıkça yaz bana. Ben, kalacağımız yer olarak örneğin Heringsdorf ve Ahlbeck *(51)* gibi birbirine sınır iki köy düşünüyorum. Yanılmıyorsam Lübeck koyundaki küçük banyolar da (haritaya göre) böyle sınır birbirine. – Sanıyorum sen tek başına yola çıkacaksın, kız kardeşinle yola çıkacaksan bana bildirmeni isterim. – Diyeceğim iyice düşün ve

fazla da uzun sürmesin düşünmen. Yine bana önceki adrese yazarsın, olmaz mı: Bay Max Koschel – Prag 1 postrestant. Bay yazmayı unutma ki, yarı şifreli adreslere değil, doğru kutuya atılsın mektup.

Kendimle ilgili olarak hayatımda hiç bilmediğim ölçüsüz bir mutluluk içinde yaşıyor olduğumdan fazla sana yazacak bir şey yok. İlgili mutluluk da, bu yakında Franzen kaplıcasında kendisini gidip gördüğüm karımla aramdaki güzel ilişkide açığa vuruyor kendini. İlk defadır ki görmeye gittim karımı, yeni durumda ikimiz de ne yapacağımızı bilemez durumdaydık. – Öyle sanıyorum ki, son mektubunda dostlarıyla ilgili olarak karıma biraz haksızlık ettin. Hangi kadının gerçek dostları vardır ki? Karımın çevresinde kuşkusuz çok zarif dostları bulunmakta; karşılıklı birbirlerine büyük saygı gösteren Profesör Goll'ün eşi örneğin, Bayan Hodáč, hatta kendisiyle mektuplaştığı bu seçkin kadın ve başkaları. – Sanırım M.'nin eleştirisi Elsa'nın kendisinden çok bana yönelikti, bir zaman Werfel topluluğunda benden hiç hoşlanmamıştı.

Mutluluğum (kabaca söylersem) tatile çılgınca sevinmemden kaynaklanıyor (bazen bu mutluluğa dayanamayacağımdan korkuyorum); kaynaklandığı bir başka şey de tatile önceden sevinmenin ne ilginçse erotik bakımdan bana yeterli gelmesi, dolayısıyla beni rahatsız eden bir şey olmaksızın çalışabilmem ve gerçekten de şimdiye kadar hiç görülmedik bir hevesle çalışmam. – "Franzi" romanının yirmi bölümü (bir sevgi ülkesinden notlar – ya da bir başka alt başlık: ikinci derecede bir sevgi – tamam – dört bölüm kalıyor geriye). Hayatımda ilk kez ara vermeden böyle büyükçe bir eser kaleme alıyorum. – Bayan G.'nin (*Esther*) ayartısından uzaklaşmış olmak kuşkusuz başlıca mutluluğunu oluşturuyor. Gereken güce Emmy sayesinde kavuştum. – Tatilin bu güzel ilişkiye son verip vermeyeceğini bilmiyorum. – Ne var ki şimdilik öylesine arsızca mutluyum ki (dış görünüşümde

de bu mutlu yaşam dilimini vurgulamak için) bıyıkları da kestiriyorum. – Nazik soruları cevaplamadığın için sana ekteki anketi yolluyorum, hiç vakit geçirmeden cevapla soruları ve bana bildir. –

Senin olan Max

[*Matliary, Haziran 1921*]

Sevgili Max, mektubun arkasını yazdığım kâğıdı birkaç gün önce bir kenara kaldırmıştım. Ansızın aklıma geldi, bana kızmış olmayasın dedim. Mektubu yazdığımda hiç mi hiç düşünmemiştim bunu; ayrıca kuramsal olarak benim hayatta gösterebileceğimden çok daha derin bir saygı söz konusuydu eşinin önünde. Ama sonra ne mutlu ki bunun böyle olmayabileceği geldi aklıma, ama şimdi çok şükür böyle bir şeyin söz konusu olmadığı anlaşılıyor. Kuşkusuz benim verdiğim örnek de yanlıştı; M., nihayet bütün Yahudi kadınlarından nefret eder ve bunda edebiyatın da rolü vardır belki. Gelgelelim senin buna karşı başvurduğun örnek için de doğru denemez, bu Hıristiyan kadın dostların "etnografik" çekiciliği bile sonuna kadar duyumsadıkları yok, daha derinlere nasıl inebilsinler. Ama her şeyden önce bir olumsuzluğu, dostların eksikliğini vurgulamak istemiş değilim; dolayısıyla kuram kalıyor, etime çakılmış kazık gibi sapasağlam koruyor yerini.

Demek kitap o kadar ilerledi şimdiden. Ve öylesine başarıyla? Benimse hiç haberim yok, işte öylesine uzaktayım, öylesine uzakta. Ve Baltık Denizi kıyısında bundan hiç haberim olmayacak. Şimdi şunu açıkça söyleyeyim ki, Baltık Denizine seninle gitmekten daha iyi bir şey düşünemezdim, bunu suskunlukla pek geçiştiremez, açıkça da dile getiremezdim, ne de olsa bu bir hastanın bir yerden bir yere taşınması demekti. Bu konuda kendimi

senin yerine koyacak oldum mu, ben sağlıklıysam, yanı başımdaki tüberkülozlu hasta beni hayli rahatsız ederdi, hastalığın bana da bulaşma tehlikesinden değil yalnızca, öncelikle bu müzmin hastalığın pis bir şey olmasından, yüzdeki görünümle akciğer arasındaki çelişkinin, kısaca her şeyin pis bir şey olmasından. Bir başkasının balgam çıkarmasına da tiksintiyle bakabilirdim ancak, üstelik yanımda da gerekli bir tükürük hokkası bulunmamakta. Ama şimdi bütün bu düşündürücü şeyler burada söz konusu değil, doktor bir kuzey denizine gitmemi kesinlikle yasaklıyor, yaz boyunca beni burada tutmaya da çalıştığı yok, tersine buradan ayrılmama, benim istediğim gibi ormanlara gitmeme izin veriyor, ama deniz kenarına hayır, denize de hatta kış mevsiminde gidebilirsem de ancak Nervi'ye. Durum böyle. Şimdiden çok seviniyorum seni göreceğime, bu yolculuğa çıkacağıma, dünyaya ve denizin hışırtısına. Ormanda çayır çimenlerin ortasında çaylara, ağaçlara da sonra, hışırtı ve şırıltı beni rahatlatıyor, ama her zaman güven olmuyor, ormana askerler geliyor çünkü – ve şu sıra hep ormandalar, buradaki çayırlardan bir taverna oluşturdular – şimdi sesleri çay ve ormanın sesine karışıyor, hepsinin de içinde bir cin, bir şeytan. Senin de tavsiye ettiğin gibi buradan gitmeye bakıyorum, ama insanın kendi yüreğinden başka kafasını dinleyeceği bir yer var mıdır? Örneğin dün Taraika'daydım, 1300 metreyi aşkın bir yükseklikte, dağlarda bir otelde, beni alabildiğine koruyup kolluyorlar burada, bir hayli müşterinin gelmesini bekliyorlar, öyleyken benim için elden geleni yapmaktan geri kalmıyorlardı, benim için vejetaryen yemekleri hazırlayacaklardı, buradakinden çok iyi yemekler, yemeği yüksekteki

---

Bütün bunlar geride kaldı artık, turistlerin sesi ve çingene müziğiyle yakarısı buradan daha gürültülüydü. Ben de buraya döndüm yine, buradan bir yere kımıldamıyorum, buraya kök sal-

mıştım sanki, böyle bir şey de söz konusu olmadı kuşkusuz. Genel olarak fazla düşünmesem de sigorta kurumu beni korkutuyordu. Şimdiye kadar çalıştığım yerden Zürau dışında hiç böyle uzak kalmamıştım, Zürau'da başkaydı durum, ben başkaydım orada, ayrıca kurumda önceki başmüfettiş bana biraz arka çıkıyordu – kuruma karşı borcum öylesine büyük, öylesine ödenmez büyüklüğe vardı ki! Hatta daha da büyüyüp çoğalabilir, bir başka yönde değişebilme olasılığı da yok görünürde. Eh, ben de sorunları kendimi onlara yedirterek çözümlemeye alıştım, belki burada da öyle yaparım.

Kesitler için henüz sana teşekkür de etmiş değilim. Tümünde de mutluluk, güven ve bunları yazan elin kazandırdığı akıcılık seziliyor. Oysa Oskar'ın yazıları ne kadar da kasvetli, dolambaçlı, çokluk zahmetli, özellikle belli bir toplumsallık anlamında kusurlu, ama genel olarak o da, o yolundan dönmeyen insan da yazmasını biliyor. Felix'e gelince, beni düşündüğü yok, *Selbstwehr* gazetesinin birkaç sayısını yollamış değil, kendisine yeni bir abone olarak bildirdiğim buradaki Dr. Leopold Strelinger'e de gönderilmemiş.

Uzunca bir zaman önce Kraus'un "Edebiyat" *(52)* yazısını okudum. Biliyor musun bu yazıyı? Bende bıraktığı ve o zamandan sonra kuşkusuz hayli zayıflamış izlenime göre bana olağanüstü yerinde, insanın içine işleyen bir yazı gibi geldi. Alman-Yahudi edebiyatının bu küçük dünyasında gerçekten otorite Kraus, daha doğrusu, kendisi tarafından savunulan ilke; bu ilkeye işte öylesine boyun eğmiş bulunuyor, hatta ilkeyi kendi yerine geçirmiş, kendisiyle birlikte başkalarına da bu değişikliği yaptırmakta. Sanırım kitapta sadece espri, ne var ki şahane bir espri olanla, acınacak zavallılığı ve nihayet gerçek olanla, ama bu yazıyı yazan elim kadar gerçek olanla, öylesine açık seçik ve korkutucu şekilde maddi olanı çok iyi ayırabiliyorum birbirinden. Espri başlıca mauscheln'den *(53)* oluşuyor, bunun da kimse Kra-

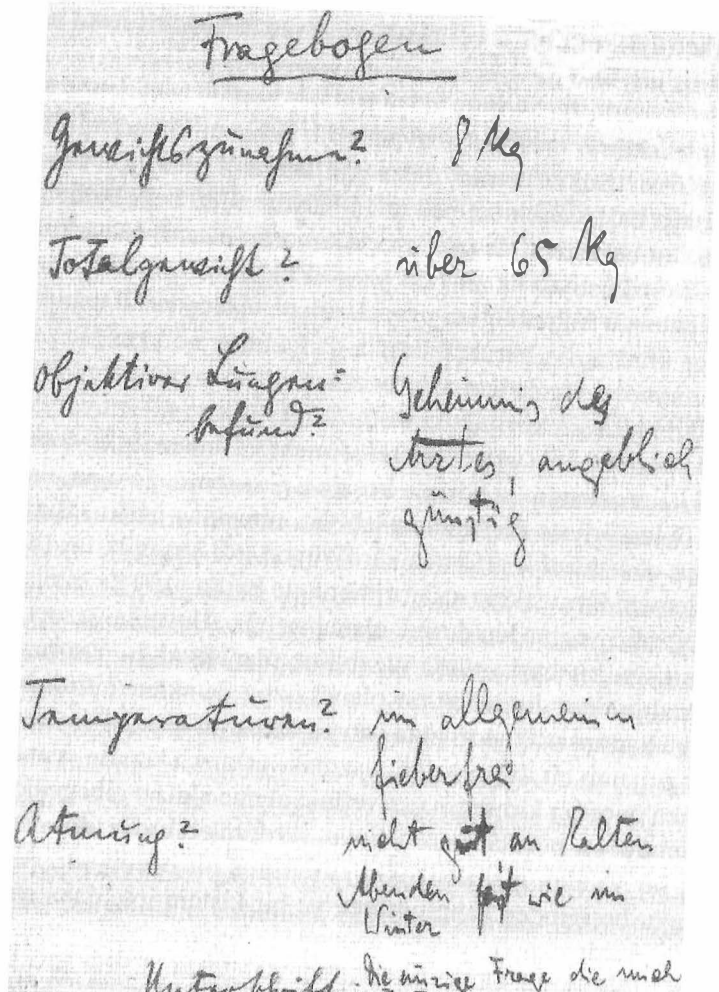
us kadar üstesinden gelemez, oysa Alman-Yahudi dünyasında mauscheln'den başkasını konuşan pek kimse yoktur; en geniş anlamda mauscheln – sadece bu anlamda da ele alınması gerekiyor – bizzat kazanılmayıp şöylece bir el atışla başka yerden çalınmış, başkalarının olan, istenirse içinde tek bir dil yanlışı gösterilemesin, yine de yabancılığını koruyacak bir şeyin ses etmeden ya da ezile büzüle kendine mal edilişidir. Çünkü yapılandan pişmanlık duyulduğu bir saatte vicdanının alabildiğine alçak perdeden sesini duyurmasıyla her şey açığa çıkacaktır. Bunları dile getirmekle Mauscheln'e karşı bir şey söylemek istiyor değilim. Hatta güzeldir Mauscheln, kâğıt Almancasıyla mimik dilinin organik bileşimidir (örneğin ne kadar anlamlıdır şu: Neyin üzerine bunun üzerine yeteneği var? Ya da üst kolu yerinden çıkaran ve çeneyi yukarı çeken şu: İnanıyor musunuz siz? Ya da dizleri birbirine sürten: "Yazıyor. Kimin üzerinde?") Almancada sadece lehçelerin, onların dışında ancak son derece kişisel yüksek Almancanın yaşadığını, geri kalan orta Almancanın külden başka bir şey olmadığını, ancak aşırı canlılıktaki Yahudi ellerinin altından girip üstünden çıkmasıyla sözde bir yaşama kavuşturulabileceğini gören o incelik duygusunun bir sonucu. Bu bir gerçek, hoşa gitsin ya da korkutsun, nasıl isteniyorsa; peki ama neden Yahudileri karşı konulmaz bir şekilde o tarafa çekiyor? Alman edebiyatı Yahudilerin özgürlüğe kavuşmasından önce de yaşadı ve de şahane şekilde, her şeyden önce görebildiğim kadarıyla ortalama olarak hiçbir zaman bugünkünden daha az çeşitlilik içermedi, belki bugünkü çeşitliliğinden kaybettiği bile oldu. Bu ikisinin de Yahudilikle Yahudilik olarak bağlantılı, daha doğrusu genç Yahudilerin Yahudilikle ilişkisiyle bağlantılı, bu son kuşakların o korkunç iç durumlarıyla bağlantılı olduğunu özellikle Kraus sevdi, daha doğrusu onun aracılığıyla görünür duruma geldi bu. Operetin büyükbabası gibidir Kraus, ondan ayrıldığı bir nokta varsa sadece si demiyor, *oi* diyor, ayrıca sıkıcı şiirler de

kaleme alıyor. (Schopenhauer sürekli cehenneme yaklaştığını biliyorken iyi kötü bir neşe içinde yaşamakta kendini nasıl haklı görüyor idiyse o da aynı hakla yapıyor bunu)

Bu konuda bazılarının düşünsel bakımdan beslendiği baba kompleksinin o masum babayla değil, babanın Yahudiliğiyle ilgili olması psikanalizden daha çok hoşuma gidiyor. Almanca yazmaya başlayanlardan pek çoğu babaların da belli belirsiz izniyle (bu belirsizlik de çileden çıkarıyordu insanı) Yahudilikten uzaklaşmak istiyordu, ama bir yandan bunu istiyor, öbür yandan hâlâ babanın Yahudiliğine yapışık arka bacakçıklarını çekip alamıyor oradan, ön bacakçıklarıyla da kendilerine yeni bir zemin bulamıyordu. Bu da işte onların esin kaynağını oluşturmaktaydı.

Öyle bir esin kaynağı ki rastgele bir başkası gibi saygıya değerse de, bazı üzücü özellikleri içermekte. Bir kez ilgili yazarlardaki karamsarlığın kendisine boşalım alanı bulduğu alan, dışarıdan öyle görünse de Alman edebiyatı olmaktan uzaktı. Bu kişiler üç olanaksızlık arasında sürdürüyorlardı yaşamlarını (böyle nitelemem bir rastlantı sadece, tümüyle başka türlü de nitelendirilebilirdi), yazmadan durma olanaksızlığı, Almanca yazma olanaksızlığı, bir başka türlü yazabilme olanaksızlığı. Yazma olanaksızlığı diye dördüncü bir olanaksızlık da eklenebilirdi buna, çünkü karamsarlık yazmakla yatıştırılacak bir şey değil, yaşamın ve yazmanın bir düşmanıydı; yazmak, yalnızca kendini asmadan hemen önce bir kimsenin vasiyetini kaleme alması gibi geçici bir durumdu ve pekâlâ yaşam boyu sürdürülebilirdi); dolayısıyla dört bir yandan olanaksızlıkla kuşatılmış bir edebiyattı, Alman çocuğu beşiğinden çalıp götüren ve bir kişinin ipte dans etmesi gerektiğinden onu büyük bir aceleyle hazırlayan bir çingene edebiyatı. (Ne var ki Alman çocuğu bile değildi bu, hiçbir şey değildi, sadece birinin dans ettiği söyleniyordu.)

[Ekte: Max Brod'un önceki mektubuyla yollanmış anket Kafka tarafından doldurularak geri yollandı.]

Fragebogen

Gewichtszunahme? 8 Kg

Totalgewicht? über 65 Kg

Objektiver Lungenbefund? Geheimnis des Arztes, angeblich günstig

Transpiration? im allgemeinen sehr stark

Atmung? nicht gut an Kalten Abenden gut wie im Winter

Muttersprache? Die einzige Frage die mich in Verlegenheit bringt

Brod'un anketi Kafka tarafından doldurulduu

Sorular:

Kilo artışı?:	8 kg.
Bütün ağırlık?:	65 kg üzerinde
Nesnel akciğer bulgusu?:	Doktor tarafından gizleniyor, sanki olumlu.
Dereceler?:	Genel olarak ateşlenme yok.
Solunum?:	İyi değil, soğuk akşamlar kıştaki gibi.
İmza:	Beni şaşkınlığa sürükleyen tek soru.

[*Prag*]

4. Temmuz [*1921*]

Bugün gelen mektubun için teşekkür. – Bürodan kaçmak istediğine dünden inanıyorum. Yine de sana tavsiyem, Prag'a gelip kuruma görünmen. Evvelki gün Ottla'nın yanındaydım, söylediklerinden şöyle bir sonuç çıkardım: Bir ara yine kurum doktorunca muayeneden geçirilmen buradakilerce iyi karşılanacaktır. İleride kurumdan bir daha izin alabilmen kuşkulu da ondan değil hani. Tersine: sağlık durumunda belli bir iyileşme ne kadar açıkça fark edilirse, kesinlikle iyileşebilmen için güz ve kış aylarında seni o kadar isteyerek izinli sayacaklardır. Ama ben (Ottla'nın söylediklerinden sonra) öyle hissediyorum ki, kurum doktorunun vereceği son rapordan sonra, hele bunun hastalığın iyileşme umudunu içeren bir rapor olması durumunda müdür, üzerindeki sorumluluğun biraz hafiflediğini hissedecektir. Ottla'nın kendisi de bu konuda yazacaktı sana ve kesinlikle yazacaktır. Bunun dışında bir an önce yapılması gereken bir şey yok, olsaydı Ottla çoktan sana yazardı, müdürle son defa gidip konuşmasından böyle bir izlenim edineli ve bu izlenimi önemsemeyeli epey oldu çünkü. – Belki benim kendime özgü olup bir türlü boş-

layamadığım, üstelik şimdiki rahat işimde de meyvesini veren bürokrasi düşkünlüğüm (yani şefi ve ağzından çıkan her sözü önemsemem) sana böyle bir tavsiyede bulunmaya yöneltiyor beni.

Bencillik de (açıkça itiraf ediyorum) bunda rol oynamakta. Seni yeniden görmeyi ve sana (tamamlanmış) romanımı *(54)* okumayı öyle istiyorum ki! Benim için en iyi zaman Ağustos başında ya da ortasında buraya gelmen, o tarihte Baltık Denizinden dönmüş olacağım. – Senin Baltık Denizine gelmenden vazgeçmem söz konusu değil. Peki ama, ya doktorun kesin yasağına uymayarak gelirsen – ! Hem gerçekten doğru mu bu yasak?? Sanıyorum ayın 13'ünde buradan yola çıkacağım.

Nihayet gördüğüm kadarıyla T. Matl.'de biraz nazlanmaya, biraz şımarmaya alışmışsın. Hayli zamandır orada bulunduğundan kulakların adeta oradaki bütün seslere uyarlanmış. Bir yol yine dünyanın bir başka tarafını görmen gerekiyor. Taus'a *(55)* (Ottla) karşı ileri sürdüğün nedenleri pek ciddiye alamayacağım, böyle bir yasak doktordan kaynaklanmasın yeter ki...

Kraus'un "Edebiyat" başlıklı yazısını görmedim. Benimle ilgili olarak da içinde bir şeyler bulunduğu doğru mu? Böyle bir şey kulağıma geldiyse de şimdiye kadar oralı olmadım. Kraus'da kendi zamanındaki bütün yaşayanlara duyulan bu kini, bu azamet taslamadaki yalanı okumaya göreyim, göğsümün sıkıştığını duyuyorum. İki gün boyunca kızgınlığım geçmiyor. Yani üzerimdeki etkisi büyük, kabul. – Polemik konusunda ne varsa, içimde açıyor gözlerini. Derken fark ediyorum bu kör bir hat. Öfkem bir kat daha artıyor. – Ne var ki, bütün bunların (üzerimdeki bu etkinin) ona karşı değil, daha çok benim kendime karşı yöneldiğini itiraf ediyorum.

Senin ve senin doktor için "Selbstwehr" konusunda şikâyette bulundum. Felix Hamburg'da, biraderi Willy evleniyor. Bu arada *Selbstwehr*'in redaksiyonunu yapıyorum. Bayan Irma uslu us-

lu Schelesen'de kaldı. Son zamanda Felix'in kendisinden ne kadar olumlu söz açtığı anlaşılır gibi değil. Bu arada Felix yazlık bir evin ona iyi geleceğini sezmişti önceden. – İnsanları erotik makineler olarak görmeye giderek daha çok yaklaşıyorum. – Baum Býchor Sarayında, Bayan Tauber davet etti kendisini. Kuşkusuz bütün ailesiyle birlikte. Daha sonra Haida yakınındaki Röhrsdorf'a gidecek. Eşim beş haftadır Franzen kaplıcasındaydı, şu sıra döndü. Şimdi benim gitmem gerekiyor. Son on gün içinde Leipzig'den fazla bir şey içermeyen bir telgraf geldi sadece, bu da beni huzursuz ediyor. Ne durumda olduğumu dün 135 K.'na yakın telgraf parası vermemden anlayabilirsin. Bu bir karta fazlasıyla çok şey yatırdım, kuşkusuz hissediyorum bunu. – Bir engelle karşılaşmayıp Leipzig'den doğru Berlin'e gidecek olsa, ben de Prag'dan yola çıksam (Leipzig'de buluşamayacağız, çünkü Emmy buradaki gamalı haçlı tanıdıklarından korkmakta), kısaca uğrunda benim üç ya da dört ay hummalı bir şekilde çalıştığım olmayacak şey olsa bile, öyle hissediyorum oyun fazlasıyla yükseklerde gerçekleşiyor ve benim sinirlerim oldukça yıpranmış durumda. – Ama bu işi o kadar ileriye götürdüm ki, bundan sonra olacakları ister istemez sineye çekmem gerekiyor.

Max

[*Prag*]

19.8.[*1921*]

Sevgili Franz –

Bugün baban bana ateşin olduğunu ve bir süre daha T. Matl.'de kalacağını söyledi. Kuşkusuz çok korktum – ateşi "yolculuk" ateşi olarak yorumlamaya kalktımsa da fazla üstesinden gelemedim. Postaneye koştum, orada da senden gelmiş bir şey bulamadım. Dolayısıyla sana şimdi bu satırları yazıyorum. İçin-

de birazcık istek varsa yaz bana – bir kartpostal da yeterli benim için. Bu arada şifre ve adres de değişti, şimdiki şöyle: nerdeyse Gottfried Keller gibi *(56)*

Bay Martin Salvat
Prag – Hrad
Postrestant
Hrad'ın altı çizilmiş olacak.

Seni yeniden görüp, sana benim oldukça maceralı geçen, ama ilahi bir güzellikle sonlanan yaz mevsiminden anlatmayı öyle özlemiştim ki! Bunun da işte öylesine yakın bir zamanda gerçekleşeceğini düşündüğümden, Dahme'den sana kartpostallardan başka bir şey yollamadım. Ne var ki, durmadan senden anlatıp durdum, bunun üzerine benim sevgili Emmy her mektupta sana selam yollamaya başladı, benim için, ayrıca senin için hep dua ettiğini yazıyor bana. – Harika bir kadın. Kısa, günlük birliktelikler den fazla bu üç hafta içinde çok daha muhteşem biri olduğu anlaşıldı. – Öte yandan senin Karlsbad'daki kongreye geleceğini düşünmüştüm. Emmy de geliyor kongreye, seninle tanışacak olmasına şimdiden seviniyor. Kongreye *(57)* gelmen gerçekleşmeyecek bir şey mi senin için? İki, üç satır yaz bana lütfen.

Max

[Kartpostal. Damga: Tatranska Lomnica, 23.8.21]
Bay Martin Salvat, Prag – Hrad, postrestant
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Tatranské Matliary, Slovakya

Sevgili Max, iki haftadır ateşlenmiş yatakta yatıyordum, ateşim geçmedi, akciğerde olup biten insanın kendisini koruyamayacağı olaylardan biri. Öksürüğe varıncaya kadar geçmiş durumda. Böylelikle son birkaç güneşli gün de kazanmış bulunuyorum. Ayrıca Matliary'den de öyle bir çırpıda kendimi koparıp

almayı düşünmüyor (bu arada hepsinden önemli olan M. değil benim hareket etmem), bunu parça parça yapmak istiyorum. Öyle sanıyorum ki, hafta sonunda Prag'dayım. Geldim mi durmayıp sana uğrayacağım. Umarım daha önce Karlsbad'a gitmiş olmazsın.

Senin

[*Pusula. Olasılıkla sonbahar – kış 1921. Katlanmış ve şu adrese yollanmış:*] Bay Dr. Max Brod Prag V Břehová 8 *(58)*

Çok sevgili Max, senden son ricam: Öldükten sonra benden geride kalan ne varsa (evde ve büroda, kitaplıkta, giysi dolabında, yazı masasında ya da nereye bir şey yerinden alınarak götürülüp konmuşsa ve senin dikkatini çekiyorsa) günlük olsun, müsvedde olsun, mektup olsun ya da başkalarından gelen ve benim başkalarına yolladığım mektuplar, başkalarının bana yollayıp, benim başkalarına yolladığım imzalı şeyler olsun. Ayrıca sana ve başkalarına gönderilmiş mektupları (başkalarından benim adıma bunları rica eder, alırsın, sana vermek istemedikleri mektupları hiç değilse kendilerinin yakacaklarını üstlensinler) hepsini okumadan yakman.

Senin olan
Franz Kafka

[*Prag. Bir olasılıkla sonbahar – kış 1921*]

Sevgili Max, gelemeyeceğim, saat 7'de yemek yemem gerekiyor, yoksa hiç uyumamam. Enfeksiyon tehdidi etkisini gösteriyor. Ayrıca özellikle bugün (her gün olduğu gibi) kolay sayılmayan bir şeyi yapıp çıkarmak zorundayım. Egzersiz yapan bir gladyatör gibi hissediyorum kendimi. Gladyatörün kendisini ne-

rede kullanacaklarından haberi yoktur, ama yapmakla yükümlü kılındığı egzersize bakılırsa belki bütün Roma önünde büyük bir savaş olacaktır bu.

1922

[*Manzara kartı (Riesengebirge). Damga: Spindelmühle, 31.1.22*]
Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant
[*Gön.:*] Hotel Krone, Spindelmühle, Friedrichstal

Sevgili Max, ilk izlenime *(1)* diyecek yoktu, Matliary'dekinden daha iyiydi; ikinci izlenimde yörenin cinleri şeytanları uyanmıştı uykularından. Ama ben çok memnunum, bundan iyisi can sağlığı; böyle kaldı mı, dinlenip kendime geleceğim burada. Şimdiden kızakla kaymış bulunuyorum. Kayak yapmayı da denerim bakarsın. Hoşça kal. Bu son günler bana hayli yardımın dokundu. Schandau'dan haber *(2)* bekliyorum.

Senin olan

[*Kartpostal. Damga: Spindelmühle, 8.2.22*]
Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Spindelmühle-Friedrichstal, Hotel Krone

Çok sevgili Max, birkaç gün için gelemeyecek olman yazık, yazık doğrusu. Seninle şansımız varsa bütün gün dağa tırmanır, kızakla kayar (kayak da yapardık belki? Şimdiye kadar üç adım atmış bulunuyorum kayakla) ve bir şeyler çiziktirir, *(3)* kaldığı-

mız yerden beklemekte olan sona, o huzur dolu sona çağrılar yöneltir, gelişini çabuklaştırırdık, yoksa istemiyor musun bunu? Sanki bir gimnazyumdayım da, öğretmen bir aşağı bir yukarı dolaşıyor sınıfta, okul ödevini bitiren bütün çocuklar çoktan evlerine gitti. Sadece ben matematik konusunda okul ödevimdeki belli başlı hataları uzaklaştırmak için uğraşıp didiniyor, o güzel öğretmenimizi bekletiyorum. Elbet öğretmenlere karşı işlenen diğer kabahatler gibi bu da cezasız kalmayacaktır.

Şimdiye kadar burada rahat beş gece geçirdim, ama hemen ardından gelen altıncı ve yedinci geceler berbattı doğrusu, gerçek kimliğim açığa çıktı.

Senin olan

[*İki kartpostal. Planá. Damga: 26.6.22; varış damgası: Praha – Hrad, 26.2.22*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Planá nad Lužnicí n pí Hniličkové

Sevgili Max, güzelce yerleştim *(4)* buraya, Ottla'nın kendi rahatından yaptığı inanılmaz özverilerle kuşkusuz; ama bunlar olmasaydı da "şimdiye kadar görebildiğim kadarıyla" (kendi kendimle çelişmemek için) burası fena sayılmazdı, bir sayfiye yerinden daha çok sessizlik vardı burada, şimdiye kadar (vb. vb.). Buraya gelirken taşraya karşı bir korku yaşıyordu içimde. Kentte görülecek bir şey yok muymuş Blüher'e göre? Asıl kentte görülecek çok şey var, çünkü trende pencere önünden art arda sıkışmış geçen buradaki yerlerin hepsi ya mezarlık ya da ileride mezarlığa dönüşecek yerler, ölüler üstünde yükselen yapılar hepsi, oysa kent hayli belirgin ve canlı bir şekilde bunlardan ayrılıyor. Ne var ki, geldiğimin bu ikinci günü burası çok iyiydi, taşrayla düşüp kalkmak ilginç doğrusu, gürültü de eksik değil taşrada, ilk

gün değilse de ikinci gün. Buraya ekspresle geldim, ekspres galiba yük katarı takmıştı arkasına. İkindi uykusuna fırsat bulamamış, ben de bu zamanı senin yeni binanın yanında Franzi'ye mektup yazdığını düşünmekle geçirmiştim. Çalışman için bol şanslar. Dokunma ırmağa, böyle akıp gitsin. – Büroda bir buçuk ay önce gelen, hayli dostane, hayli utandırıcı bir mektup *(5)* buldum. Benim kendimi lanetleyişimin iki yönü var, bir yönüyle gerçeğe dayanıyor ve bu yönüyle çekmecesinden o iğrenç öyküyü alarak Wolff'un belleğinden silip atabilsem kendimi mutlu hissedecektim doğrusu, yazdığı mektup benim okuyabileceğim gibi değil. İkincisi kendimi lanetlememin kaçınılmaz şekilde bir yöntem oluşturması ve örneğin Wolff'un bu yöntemi benimsemesini olanaksız kılması ve bunu da bana yaranmak için değil, bana karşı böyle bir şeye başvurmasına ihtiyacı yok çünkü, yöntemin gücünden dolayı yapması. Ben Schreiber'in her iki yönü, hem gerçeği hem yöntemi içeren kendini lanetlemesine hep şaşırmışımdır, yalnızca gerçekle değil (gerçek başarı sağlamaz, gerçek sadece yok edilmişi yok eder) yöntemle de başarı sağlayamamıştı Schreiber. Belki de bunun nedeni, örümcek ağı gibi başarıların gerçekleşmesine izin vermeyen gerçek bir sıkıntının oluşturduğu engeldi.

Nasıl araştırmalar! Öyle şeyler vardır ki, yalnızca sonunda, "Ben ne anlattım?" diyen Müfettiş *(6)* düşünebilir üzerlerinde.

Senin olan

[*Prag*]

Salı [27.6.22]

Sevgili Franz,

R. Kayser'in *(7)* ekteki mektubu seni ilgilendirecektir. Daha sonra mektubu bana geri yollar mısın, – ben daha cevaplandırmadım, ne cevap yazacağımı da henüz bildiğim yok kuşkusuz.

Her gün çalışıyorum – bugün çok iyi çalıştım, dün daha çok şey yazdımsa da o kadar iyi sayılmazdı yazdıklarım. Her gün bir şey girmese araya! Siyaset alanında korkutucu haberler – "Klarissa"yı *(8)* prömiyer için kendisine vermediğim Rosenheim'dan *(9)* (Königsberg) gelen kötü mektup; beni nankörlükle suçluyor – her şey işte öylesine güçlüklerle dolup taşmakta. Geçen yılın üç mutlu ayını (Franzi) hâlâ düşleyip duruyorum, hâlâ bu üç ayı keyfimce yaşadığım biricik zaman diye gösterebilirim. – E.'nin de öyle düzenli mektup yazdığı yok. Diyeceğim engellerin sonu gelmiyor. Ben de katlanıyorum, romanın *(10)* durumu çok iyi çünkü, şu sıra sona doğru çılgınca bir koşu tutturmuş gidiyor. Ama koşunun asıl çılgınlaşacağı zaman gelecek, yeter ki... Kafamda yaşattığım aptalca bir hayal değil bu. Kalemin ucuyla kâğıda ulaşabilmek için aradaki bulutları nasıl sürüp bir kenara itelemem gerektiğini duyumsuyorum.

Yolladığın iki kart daha iyi bir zamanın geleceği umudunu içermekte. – Senin metottan etkilenmemiş Dr. Kayser'in o gerçek hayranlığını nasıl açıklıyorsun, bilmeyi pek isterdim.

Sana, ayrıca Ottla'ya bol bol selam.

Senin olan Max

[*Planá. Varış damgası: Praha – Hrad, 30.6.22*]
Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Planá nad Lužnici n paní Hniličkové

Sevgili Max, mektubundan kasvetli havanın çekirdeği kolay ele geçeceğe benzemiyor, açıkladığın ayrıntılar bunun için yeterli değil. Her şeyden önce roman yaşıyor, senin de yaşadığını kanıtlamaya yetmez mi bu? (Hayır, yetmez bunun için) Peki, roman sayesinde yaşamakta olmana? Bunun için yeterlidir, yeterlidir güle oynaya altı at koşulu arabalar içinde yaşamaya. Öbür

neden E.'nin düzenli mektup yazmıyor olması. Hepsi bu kadarcıksa, yazdıklarının içeriğine kusur bulunamıyorsa? Rosenheim'ın mektubuna gelince, Dreimasken (Üç Maske) Yayınevi'nin diplomatik bir hatası, bu hatanın da yine diplomatik yoldan giderilmesi gerekiyor. Korkutucu haberler mi? Rathenau'nun öldürülmesinden *(11)* bir başka şey değildir sanırım söylemek istediğin? Zaten onun bu kadar zaman sağ bırakılması akıl alacak gibi değildi. Daha iki ay önce Prag'da öldürüleceği haberi dolaşıyordu, Prof. Münzer yaymaktaydı bu haberleri, işte öylesine inanılabilecek, Yahudi ve Alman yazgısıyla öylesine bağdaşan haberlerdi ve senin kitapta da tastamam anlatılmıştı. – Ama yeter, fazla konuştum bu konuda, söz konusu olay benim ufkumun çok ötesine taşıyor, burada penceremin çevresindeki ufuk bile fazlasıyla geniş benim için.

Politikaya ilişkin haberler şu sıra – yeter ki can sıkıcı bir şekilde yine yiyip yutacağım bir başka gazete yollanmasın – o cidden kusursuz *Prager Abendblatt* gazetesiyle ulaşıyor bana. Yalnızca bu gazete okunmaya görsün, örneğin *Neue Freie Presse* (Yeni Özgür Basın) okunduğunda savaş konusunda nasıl biraz bir bilgi edinilebiliyorsa, dünyadaki durum konusunda da öylece bilgi edinilebiliyor. *Abendblatt*'a göre bir zaman savaş nasıl barışçıl bir hava taşıyorsa, bütün dünya da şimdi öyle, daha tasa ve endişeye kapılmaya kalmadan okşayan ellerle bunlar uzaklaştırılıyor insandan. Ancak şimdi bu gazetede senin yazıların gerçek yerini görüyorum. Yeter ki okunsun, bu gazetedekinden daha iyi bir çevre isteyemezsin kendine. Yazdığın sözcüklerin içine sağdan soldan aklını karıştıracak başka sözcükler sızmıyor, çevrende çıt çıktığı yok. Yazdıklarını burada okumak, seninle düşüp kalkmanın işte öylesine güzel bir yolu. Ayrıca bunları senin ruh durumunu izlemek için okuyorum, Smetana ve Strindberg *(12)* kısık sesli geliyor bana, "Felsefe"ninse *(13)* açık seçik ve iyi geliyor sesi. Öte yandan "Felsefe"deki sorunsallık, bana açıkça Yahudi

sorunsallığı gibi, yerlilerin gerçeğin tersine insana fazlasıyla yabancı, Yahudilerin ise gerçeğe karşın fazlasıyla yakın gelmesinin doğurduğu karmaşadan, dolayısıyla ne berikilere ne ötekilere tastamam dengeyi koruyarak davranılmasından kaynaklanıyor. Üstelik bu sorun taşrada bir de ağırlaşıyor ki! Buranın tümüyle yabancıları, onların arasında da pek azı selam veriyor insana; öte yandan omzunda bir baltayla yoldan geçip giden yaşlı, saygıdeğer birinin selamını ne kadar çalışsanız da iade edecek şansı zor ele geçiriyorsunuz.

Sessiz olsa güzel yer burası. Ama sessizlik birkaç saat sürüyor ancak, hiç de yeterli değil. Küçük besteci kulübesi. *(14)* Ne var ki, Ottla olağanüstü ilgi gösteriyor bana (sana selamı var, pek istenildiği olmamış pastadan dolayı üzülüyordu, selamın bir hayli teselli etti kendisini). Örneğin bugün şansım yok. Bir odun kırıcı evin hanımı için bütün gündür odun kırıp duruyor. Onun ne anlaşılmaz şeyse bütün gün kollarının ve beyninin katlandığı şeye ben kulaklarımla bile, içlerine balmumu tıkasam da katlanamıyorum (balmumu pek fena sayılmaz; kulağa tıkıldı mı, yine her zamanki kadar çok şey işitiliyorsa da zamanla başta hafif bir sersemlik oluşuyor, zayıf bir korunmuşluk duygusu beliriyor içte, fazla bir şey değil hani). Ayrıca çocuk gürültüsü ve daha başka sesler. Öte yandan bugün birkaç gün için odayı değiştirmek zorunda kaldım, şimdiye kadar kaldığım oda çok güzeldi, büyük ve aydınlıktı, iki penceresi, geniş bir manzarası vardı, o tümüyle yoksul döşenişinde "kutsal ılımlılık" denilen bir hava esiyordu, bu da oteldeki odalarda rastlanmayan bir şeydi.

Böyle gürültülü bir günde – şu sıra gürültülü birkaç gün daha, birkaç gün olduğu kesin, belki çok daha fazlası önümde beni bekliyor – kendimi dünyadan dışlanmış gibi hissediyorum, ama her zamanki gibi bir adım değil, yüz binlerce adım – Kaiser'in mektubu (cevap vermedim kendisine – Almanya dışındaki fazla bir şey çıkmayacak yayınlar için yazmanın bir önemi yok) elbet-

te çok sevindirdi beni (zorunluluk ve kendini beğenmişlik nasıl da böyle şeyleri yalayıp yutuyor!); ne var ki, benim yöntemden de hiç etkilenmediği söylenemez, ayrıca öykü de o kadar kötü değil, Wolff'a yollanan öyküden *(15)* de söz ettim, bunun karşısında tarafsız birinin kararsızlığa kapılması söz konusu olamaz. – Sana ve iki kadına selam, kendisine ne yazık ki fırsat bulup veda edemediğim Felix'e de selam ayrıca.

Senin

Bayan Preissová *(16)* sözde burada yaşıyor. Bir ara kendisiyle konuşmayı çok isterdim, ne var ki böyle bir girişimden duyacağım korku ve hoşnutsuzluk da yine o kadar büyük. Bakarsın hayli mağrur biridir. Onu da benim gibi türlü rahatsızlık çaresiz bırakmaktadır. Hayır, onunla konuşmayacağım.

Kaiser'e ne cevap vereceksin? Sanırım Hauptmann çok yakın biri sana, onunla ilgili bir şeyler yazmaktan kaçınamayacaksın.

[*Prag*]

3/7 [*1922*]

Dostum,

Politik korkular da bir başka türlü. – Balfour Deklarasyonunu *(17)* bekleyen tehlike, ancak son zamanda yine biraz açıklığa kavuştu durum. Bu yüzden geceler boyu gözüme uyku girmedi, acaba biz başka uluslardan, Sırplardan, Çeklerden vb. çok mu daha kötü, çok mu daha değersiziz ki, devlet kuran bir halk onuruna erişemiyor, her adımda korkunç engellere tosluyoruz. – Şimdiyse öyle görülüyor ki, İngiltere'de Balfour'a karşı olduğunu açıklayan Lordlar Kamarası'nın ne tuhafsa İngiliz anayasası üzerinde bir etki gücü yok. Berger'in bugün gelen ve beni rahatlatan yazısını ekte yolluyorum. – Sanırım bu konuda hiçbir bil-

gin yoktu senin. *Prager Tagblatt* gazetesinde bizi telaşa düşüren küçük bir not bulunuyordu o kadar. Ancak kaleme alınışındaki bir boşluktan (pcto. İngiliz anayasası) öğrendik doğruyu, bütün telaşımız boşunaymış.

Sonra Markın düşüşü – Emmy bakımından beni kaygılandırıyor.

Emmy'nin kendisi de kaygılandırıyor ayrıca – Mektupları hiç de "olması gerektiği" gibi değildi. Sorun da bu işte. – Bir kız kardeşi var, Berlin'den bu şirin kız kardeşi tatil ziyaretine gelmişti kendisini – ve nasıl olduysa, belli değil pek, Emmy öğrenciyle yeniden düşüp kalkmaya başladı. – Derken ben sözleştiğimizden bir gün sonra (gecikme de sadece mektupta nasıl yapıp da bu öğrenciden hiç, ama hiç söz etmesem diye düşünmemden kaynaklanıyordu) bir mektup göndermem üzerine çığlık çığlığa bir mektup geldi kendisinden, hayli yürek sızlatıcı, korku dolu bir mektup – yoksa ben Rathenau gibi vb. (sözcükler böyle değilse de böyleydi içerdikleri anlam) – Ne yazık ki bu güzel mektubun da altında bir ikinci kötü anlam yatıyordu: Vicdan rahatsızlığı.

Ne var ki doğrusunu istersen bütün bu sonu gelmeyen kuruntuları romanımın içine kapadım. – Evvelki gün de yaklaşık bitirdim romanı. Demek istediğim, son sözcükleri kaleme aldım. – Ancak daha bir hayli tashih işi var. – Bu defa tuhaftı: Ne kadar iyi yazarsam sona doğru o kadar kötü engellerle karşılaşıyordum. O felaket sonu yazarken kendisini uzunca bir süre önce çağırdığım, hiç uygun olmayacak bir saatte de eve damlayıp, vakit geçirmeden işe koyulan bir piyano akortçusunun verdiği rahatsızlık karıştı işe. – Ben yine de sürdürdüm yazmamı.

Emmy'yle aramdaki durum şöyle: Şimdi (en azından bugünkü, dünkü vb. ruh durumunda) deli divane olduğum yok kendisi için, – ne var ki böyle bir bulanıklığın ortaya çıkması durumunda bu ilişkideki sonsuz ufuk silinip gidiyor ortadan – aslında

şöyle: benim anladığım cinselliğin bir özelliği sayılan süreklilik kayboluyor. Onunla akşam vakti Tiergarten'den geçerken çok para kazanıp kendisi için Wannsee kenarında bir ev alacağımı – ikimiz ve bir çocuk için bir ev, kaçıp sığınacağımız, günler ve haftalarca bir arada yaşamak için buluşacağımız bir ev diye anlattığım o akşam her zamankinden güzeldi. – Emmy hani bana sadakatten uzaklaştığı bir davranışta bulundu mu (bu da hiçbir zaman inanacağım şey değil) ya da benim karşı çıkacağım bir şey yaptı mı, böyle güzel bir düş yok olup gidiyor ortadan. Onun duyduğu gibi, onunla aynı doğrultuda bir duygu uyanmadı mı içimde, o zaman şöyle düşünüyorum: Neden ille de bu? Bu nasıl bir yanılsama? Örneğin Blanche Desgan'la da vb. – – O zaman böyle düşünmem, gözlerimi bu olasılıklara çevirmem bir teselli oluşturuyor benim için. – Ne var ki, bu teselli içimdeki gerçeği yıkıp atıyor (içimdeki bu gerçeğin ne kadar hayali nitelik taşıdığını, yanına ancak bir Filistin düşünün katılması durumunda ev düşünün bütünleyeceğini bana hatırlatman gereksiz...)

Bana öyle geliyor ki, hâlâ romanı yazmayı sürdürüyorum. – Sana sonunu okumayı çok isterdim. Ne zaman Prag'da olacağını yaz bana. Wolff'a gidecekleri *(18)* sen gelene kadar bekleteyim, kalsın mı? – Bayan Preiss'ı ziyaret etmeni salık vermem, ama Kayser'e (i değil y ile) dışarısı için yazarsan iyi olur. – Orman-da da rahatlık yok mu? Ottla'yı selamla tarafımdan ve bir an önce bana yaz!

Max

Sağlığın nasıl? Roman *(19)* ilerliyor mu?

[*Planá. Damga: 5.(7.22); varış damgası: Praha – Hrad 6.7.22*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant

[*Gön.:*] Dr. Kafka, n pí Hniličkové Planá nad Lužnici

Sevgili Max, Planá'da uykusuz geçen ilk gecenin ardından belki başka bir şeyin altından kalkacak gücüm yoksa da senin mektubunu her zamankinden iyi, belki senden de iyi anlayabilecek durumdayım; ama bakarsın abartıyor, fazlasıyla iyi anlıyorum onu, senin durumun benimkinden farklı çünkü, gerçek bir durum denemese de gerçeğe benimkinden daha yakın. Bak, ne geldi başıma: Sen de biliyorsun, Georgental'e *(20)* gitmem gerekiyordu, asla bir itirazım yoktu buna, bir ara gittiğim yerde pek çok yazar olacak diye düşündümse de, orada karşılaşacaklarıma ilişkin bir önseziydi bu, bir itiraz sayılacak kadar ciddi söylenmiş bir şey değildi, bir nazlanmaydı sadece. Tersine, yakınımdaki her yazar kendisine hayranlık duyacağım biridir, bunun için değil mi Preissová'ya da gidecek olmuş, eşin beni bundan vazgeçirmişti; her insan benim için hayranlık duyulacak biridir, ama yazarlara herkesten çok hayranlık duyarım, hele önceden şahsen tanımadığım bir yazara. Onun nasıl bu koca ve korkunç imparatorlukta öylesine rahatçacık yerleşip, düzen içinde yaşayıp gittiğini aklım almaz bir türlü. Winder *(21)* örneğin. Hatta üç yazarın bir arada olması, hepsinden çok hoşuma gider, o zaman asla bana gerek duyulmaz, ben bir kenara çekilebilirim, korktuğum gibi yalnız da kalmamış olurum. Ve bunun dışında kendisini sevdiğim, bana her zaman yakınlık gösteren Oskar da Georgenthal'de destek olabilirdi bana. Ayrıca yine biraz dünyayı, 8 yıldan sonra da ilk kez Almanya'yı görebilirdim. Ve masraflı da olmazdı bu ve sağlıklı bir şeydi. Burada Ottla'nın yanında, hele eski odama yeniden kavuştuktan sonra güzel güzel yaşayıp gidiyorum; ne var ki, ayın sonuna doğru ve önümüzdeki ay içinde eniş-

temin ailesinden konuklar geliyor, yer sıkışıklığı yaşanacak biraz, buradan kalkıp gidersem çok iyi olacak, nasıl olsa sonra yine dönüp gelebilirim, çünkü Ottla Eylül sonuna kadar kalıyor burada. Dün Oskar'dan pek sevimli ve ayrıntılı bir mektup aldım. Balkonuyla, şezlonguyla, kusursuz yemeğiyle günlük 150 M'ye bir oda bulmuş, benim sadece tamam dememe bakıyor, bunu da yapmıştım zaten, böyle bir oda ele geçsin hemen buradan ayrılacağımı kendisine önceden söylemiştim.

Peki şimdi olan ne? Genel olarak söylersem yola çıkmaktan korku, son günlerde Oskar'ın mektubunun gecikmesine sevinmemden sezmiştim bunu. Ama yolculuğun kendisinden duyulan bir korku değil, buraya da kalkıp gelmiştim nihayet, ama yolda yalnızca iki saat geçirmiştim, Georgenthal'e trenle 12 saat, buraya gelirken yolculuğun kendisi sıktı beni, ama başkaca hiç rahatsızlık vermedi. Örneğin geçenlerde, İtalya'ya gitmek isteyip de daha Benešau'da geri dönmeden yapamamış Myslbek'in *(22)* yolculuk korkusu gibi bir korku değil benimkisi. Yeter ki Georgental'e varayım, kuşkusuz hemen, daha o akşam yerime alışmış olacağım. Aklın her şeyi bir bir hesap ettikten sonra, bu da çokluk olmayacak bir şey, kararı verecek olan iradenin güçsüzlüğünden de değil korkum. Burada aklın gerçekten doğru hesap edip, her seferinde benim gitmemin gerektiği sonucuna varıldığı özel bir durum söz konusu. Değişiklikten korku benimkisi, olanaklarımı zorlayıp büyük bir eyleme kalkışarak Tanrıların dikkatini üzerime çekmekten korku.

Uykusuz geçen bu gece zonklayan şakaklarımın arasından her şeyi ileri geri geçirirken, yeterince rahat yaşadığım son zamanlar nerdeyse aklımdan çıkan bir şey yeniden aklıma geldi: Nasıl da çürük ya da hiç var olmayan bir zemin üzerinde, içinden karanlık bir gücün keyfince çıkıp gelerek kekelememe aldırmaksızın hayatımı mahvedip durduğu bir karanlığın üstünde yaşıyordum. Yazmak ayakta tutuyor beni, ama böyle bir hayatı

ayakta tutuyor demek daha doğru değil mi? Bununla yazmadım mı hayatımın daha iyi olacağını söylemek istiyor değilim. Aksine çok daha kötü olacaktır o zaman, büsbütün çekilmez olacak ve ister istemez cinnetle sonuçlanacaktır. Cinnetin de koşulu, bir şey yazmayıp yazar olarak kalmam ki şu anda gerçekten böyle bir durum söz konusu, yazmayan bir yazarın da cinnete davetiye çıkaran ne idüğü belirsiz bir yaratık olmasıdır. Peki, yazarlığın kendisi nasıl şeydir? Yazmak tatlı, şahane bir ücrettir, ama ne karşılığı? Korkudan uyuyamadığım gece bunun şeytana hizmet karşılığında ödenen bir ücret olduğunu bir çocuğun ders kitabı gibi apaçık anladım. Aşağılardaki bu karanlık güçlere iniş, bu yaradılıştan bağlı şeytansal güçlerin zincirlerinden boşanışı, bu kuşkulu kucaklaşmalar ve yukarıdaki güneş ışığında oturulup öyküler, romanlar kaleme alırken hiç farkına varılamayan daha pek çok şey. Belki bir başka türlü yazmak da vardır, ben yalnızca bunu biliyorum, gece korku uyutmadığında, benim için söz konusu olan bu yazmayı biliyorum ancak. Böyle bir yazmadaki şeytansallıksa açık seçik gözlerimin önünde. Kendini beğenmişlikten ve zevkperestlikten başka şey değil bu, kendi çevresinde ya da bir başkasının çevresinde bir vızıltıyla dönülüp durulur sürekli ve bunun keyfi yaşanır – dönüşteki hız katlana katlana çoğalır derken, bir güneş sistemi oluşur – ve o kişiyi yiyip bitirir. Saf bir insanın bazen arzuladığı, "Ölsem de, bakalım arkamdan nasıl ağlayıp sızlıyor, yasımı tutuyorlar görsem," dediği şeyi söz konusu yazar durmadan yaşar. Ölür (ya da yaşamaz) ve sürekli yasını tutar kendi kendisinin. O korkunç ölüm korkusu da buradan kaynaklanır, ille de ölüm korkusu olarak kendini açığa vurması gerekmez bunun, değişmekten korku, Georgental'e gitmekten korku olarak da görülebilir. Ölümden korkmasının nedenleri başlıca iki grupta toplanabilir. Birincisi, ölmekten müthiş korkmaktadır, çünkü henüz yaşamış değildir. Bununla yaşamak için kadın, çocuk, tarla ve hayvan gerektiğini söylemek istiyor değ-

lim. Yaşamak için gereken sadece kendini beğenmişlikten el çekmek, evi dışarıdan hayran hayran seyretmeyi ve çelenklerle süslemeyi bırakarak içine girip oturmaktır. Buna karşılık denebilir ki, insanın alnına yazılmıştır bu, kimsenin keyfine bırakılmış değildir. İyi ama neden pişmanlık duyulur sonradan, neden pişmanlık son bulmaz bir türlü? Kendini daha güzel, daha leziz bir duruma sokmak için mi? Bu da var içinde. Bunun dışında, böyle gecelerde o hep söylenen son söz: Yaşayabilirdim, yaşamıyorum. İkinci gruptaki nedenlere gelince, – belki de ortada tek bir gruptaki nedenler vardır, şu an nedenler ikiye ayrılamaz gibi geliyor bana – şöyle bir düşünceden oluşmakta: "Şimdiye kadar oyun gözüyle baktığım şey gerçeğe dönüşecek. Yazıp çizmelerle yakamı kurtaramadım bundan. Hayatım boyu ölüp durdum, şimdi de gerçekten öleceğim. Hayatım başkalarınınkinden daha tatlıydı, ölümüm de o kadar kötü olacak başkalarınınkinden. İçimdeki yazar kuşkusuz hemen ölecek, böyle bir kişinin üzerine basacağı bir zemin yoktur ayakları altında, bir varlık sahibi değildir, tozdan bile oluştuğu söylenemez, alabildiğine çılgın o yeryüzü yaşamında ancak birazcık yer tutabilir, zevkperestliğin bir kurgusudur bu yazar. Bana gelince yaşamayı sürdüremem, hiç yaşamadım çünkü, balçık olarak kaldım hep, kıvılcımı ateşe dönüştüremedim, cesedimin aydınlatılmasında kullandım sadece. İlginç bir gömme töreni olacak; yazar, yani var olmayan o kişi eski cesedi, öteden beri ceset olan kendisini mezara koyacak. Bunun tam bir kendini unutmuşluk içinde – gerçeklik değil, kendini unutmuşluk yazar olmanın bir koşuludur – bütün duyularımla keyfini çıkaracak ya da anlatacak kadar yazar sayılırım; ne var ki böyle bir şey olmayacak artık. Ama ne diye gerçek ölümden söz ediyorum. Yaşamak da aynı şey nasıl olsa. Şimdi burada bir yazarın rahatlığıyla tüm güzellikleri kaleme almaya hazır biri (yazmaktan başka şey elimden gelmiyor çünkü) oturuyor, nasıl gerçek ben'imin, bu savunmasız zavallının (yazarın varlığı ru-

hun var olmadığının kanıtıdır, çünkü ruh besbelli gerçek ben'den ayrılıp gitmiş, sadece yazar olmuş, ondan öteye gidememiştir; ben'den ayrılıp gitmesi ruhu o kadar güçsüz düşürebilmiş midir?) rastgele bir nedenden, örneğin Georgental'e kısa bir yolculuktan dolayı [*birkaç sözcük okunmaz duruma sokulmuş*] (bunu bırakmayı göze alamıyorum, bu şekilde doğru da değil) gerçek benimin şeytan tarafından nasıl çimdiklenip dayaktan geçirildiğine ve un ufak edildiğine bakıyorum. Evde bulunmayan ben evin ansızın yıkılmasından ne hakla korkuya kapılıyorum, yıkılmadan önce evde neler olup bittiğini biliyor muyum? Evden çıkıp giderek onu kötü güçlerin eline bırakmadım mı?"

Dün yazdım Oskar'a, korkumdan söz ettimse de geleceğimi de bildirdim, mektup yollanmadı henüz, bu arada gece olmuştu. Belki bir gece daha beklerim, baktım ki bu işin üstesinden gelemeyeceğim, kendisine verdiğim sözü geri alırım. Böylece Bohemya'dan artık dışarı çıkamayacağım kesinlik kazanır, ondan sonra Prag'la sınırlandırırım kendimi, ondan sonra odamla, ondan sonra yatağımla, ondan sonra belli bir vücut konumuyla sınırlandırırım, ondan sonra da bir şey kalmaz kendimi sınırlayacağım. Belki bundan böyle yazmanın mutluluğundan kendi gönlümle – önemli olan gönüllülük ve bundan duyulacak sevinçtir – el çekebilirim.

Bütün bu olayın yazar açısından vurgulanması için – ben değil, olayın kendisi yapacak bunu – şunu da ekleyeyim ki, bir yere yolculuktan korkmamda en azından birkaç gün yazı masasından uzak kalacağım düşüncesi bile rol oynamakta. Bu gülünç düşünce tek haklı düşüncedir aslında, çünkü yazarın var olması gerçekten yazı masasına bağlıdır, cinnetten kurtulmak istiyorsa asla yazı masasından uzak kalmaması, dişleriyle sarılıp ona tutunması gerekir.

Bir yazarın, böyle bir yazarın etkinliğinin, aslında bir etkinlik varsa ortada, açıklanması şöyledir: Yazar, insanlığın günah keçi-

sidir, insanların işlenen bir suçun suçsuz, adeta suçsuz olarak keyfini çıkarmasını sağlar.

Evvelki gün tesadüfen istasyondaydım (eniştem gidecekti, ama vazgeçti sonra), tesadüfen Viyana ekspresi istasyonda durduruldu, Prag'a giden ekspresi beklemesi gerekiyordu, tesadüfen senin eşin de istasyondaydı, hoş bir sürpriz oldu, birkaç dakika konuştuk kendisiyle, senin romanın yazılıp bittiğinden söz etti.

Georgental'e gidersem, on gün sonra Prag'da olur, mutluluk içinde senin kanepene uzanırım, sen de bana romanını okursun. Ama gitmeyecek olursam –

[*Zarfın üzerine yazılmış*:] Oskar'a telgrafla gelemeyeceğimi bildirdim, başka türlü yapamazdım, telaşın başka türlü önüne geçmek söz konusu değildi. Daha dün kendisine yazdığım ilk mektup hiç yabancı gelmedi bana, Felice'ye yazdığım mektuplar böyleydi genellikle.

[*Prag*]

Pazar [*9.7.1922*]

Çok sevgili Franz – durumunu ne kadar istesem de öyle umarsız göremiyorum. – Planá hoşuna gittiği için orada kalıyorsun. Kimse yazın kaldığı yerden öyle seve seve ayrılmak istemez, dinlenmek için aradığı yeri iyi seçemeyebileceğinden korkar doğal olarak. Tutalım ki senin gibi iyi seçti bu yeri, oradan da ayrılmaz. – Seni düşündüren birincisi Baum'a verilmiş söz – ama Baum anlayış gösterecektir. İkincisi, senin Baum'a gidecek olmandan çıkardığın, bu yolculuk dolayısıyla gelecekteki tüm yolculukların söz konusu olmaktan çıkacağına ilişkin keyfi so-

nuç. Bunda da kuşkusuz birazcık cinnet, kendine acı çektirme isteği rol oynamakta. Ne var ki, çok değişik amaçlarla çıkılır bir yolculuğa. Senin şimdikiyse dinlenilebileceğinin kesin olmadığı, ama kesin bir dinlenme işini yerine getirmesi için çıkılacak bir yolculuk; kolay değil. Peki, seni sonbaharda Klarissa'nın prömiyeri için Berlin'de görmek istediğimi söylersem, kesinlikle kalkıp gelirsin değil mi?

Yazarlara ilişkin açıklamalarına gelince – dost kişiler olsak da ikimiz birbirimizden değişik yazarlarız; sen rastgele bir olumsuzluk üzerine, gerçek ya da hayali, ama kuşkusuz hayatın senin tarafından duyumsanmış bir olumsuzluğu üzerine yazmakta teselli buluyorsun. Dolayısıyla, mutsuzlukta en azından biraz yazabiliyorsun sen. Bende ise mutluluk ve yazmak aynı ipliğin ucunda yukarıdan sarkar aşağı; iplik kopmaya görsün (bir de çürüktür ki!), halim haraptır artık. Böyle bir durumda kendimi boğup öldürür, yazı falan yazmazdım. Sen diyeceksin ki yazmak benim yöntemimdir kendimi boğmak için vb. – Ama her ikisi arasında bir paralellik söz konusu değildir. Çünkü özellikle bu kendimi boğma yöntemini o zaman bilmekten çıkarım. Yazmaya gelince, bunu güçlü ruhsal bir denge durumunda başarabilirim ancak. Kuşkusuz bu denge, asla yazmaktan yoksun kalabileceğim kadar güçlü değildir. Bu da ortak bir nokta oluşturuyor aramızda. – Ady *(23)* gibi Yahudi olmayan yazarlar söz konusu durumlarda alkole el atıyor, her biri yazmak için gereksindiği mutluluğu ya da mutsuzluğu orada arıyor. Öyle görülüyor ki, işi yoluna koyacak böyle bir davranış biz Yahudiler için söz konusu değil.

Demin bir Kierkegaard cildi *(24)* geldi, "Yazar Olarak Etkinliğimde Perspektif". – Kierkegaard'ın alkolü yazgıydı, hatta ayaklarındaki pantolonlar bile şık giyinme merakından değil, yazgı tarafından belirlenmişti.

Dünden bu yana biraz daha iyiyim. – Ama öyle bir gece ge-

çirdim ki, aklımı kaçırmaya her zamankinden daha yakındım. Ruhumdaki kramp tarzındaki ağrıları doğrudan hissedebiliyordum. Ağrılar giderek güçlendi, derken durdu güçlenmesi, yavaş yavaş hafifledi. – Buna benzer müstehcen bir şey geliyor aklıma: bir gezmeye çıkılmıştır, karında sancılar başgösteriyor, – arada sancıların görülmediği molalar izliyor bunu – derken yine sancılar; bir yere kadar dayanılıyor, bir yerden sonra dayanılmaktan çıkıyor iş; birincisinde düzelir gibi oluyor her şey, ikincisinde olan oluyor. [*üç sözcük okunamaz duruma sokulmuş*] çıldırmamak elde değildir. Böyle bir durumu çok iyi tasarlayabiliyorum kafamda.

Ertesi sabah mektup, ardından da telgraf geldi, – M. ile bu ilişkiyi bayağılaştırmayı kafama koydum. Tek çare en azından Misdroy'a *(25)* kadar, üç hafta dayanmak. – Örneğin bu ilişkideki sağlamlığın nereden kaynaklandığını kafamda tasarlamaya çalışıyorum, – M.'nin bana ihtiyacı var, özellikle Misdroy'a seviniyor çünkü vb. Bunun dışında başka ne varsa (şimdilik) elden çıkmış görüyorum. Belki bununla haksızlık yapıyorum ona. Ama kendim için bunun dışında bir kurtuluş yolu göremiyorum, en azından şimdilik. – Ayrıntıya gelince, kuşkusuz ardı arkası gelmeyecek kadar çok şey var anlatacağım.

Eski günlükleri okumak biraz yararlı oluyor benim için; günlükleri bürodan getirdim, E. dönünceye kadar evde kalacak. – Alabildiğine kasvetli okumalar. Okuduklarımın içindeki acılar ne kadar da gerçek! İşte öylesine yaşanmış yapmacık, zoraki mutluluklar. – Korkunç savaş, Ada'nın ölümü, *(26)* Froylayn Opp.'un bana çektirdiği ıstıraplar; hepsini okuyor ve şimdi eskisinden daha iyi durumda olduğumu görüyorum. Buradan yola çıkarak vardığım kesin karar: en bayağı çareler de olsa her yola başvurup, tek varlığım Emmy'yi savunacağım. Bunu da kendimi umarsızlık havasına ayarlayarak yapabilirim ancak. – Yoksa ip kopar.

Felix'ten mutsuzluk dolu bir mektup. Onun gibi her birimiz de kendi cehennem köşesinde sızlanıp durmaktayız! – Yeter ki yaz, bu konuda en iyi sensin!

Max

Ottla'ya selam. – Çok geçmeden sesini duyayım lütfen.

Korkunç geçen önceki hafta aradaki biraz iyice anlarda Wagner'in Bayan Wesendonk'a yazdığı mektupları *(27)* okudum. – Olağanüstü bir yardımcı kurgu. Wagner, bu diktatör adam (kendisine ilişkin yazılanların hepsinde böyle tanımlanıyor) Schopenhauer'in dediği, onun "Willensverneinung"unda söylediği gibi Budist azizlerden biri olduğunu geçiriyor kafasından. Onlar gibi kendi acılı yaşamını övüyor vb. (Bunu tastamam anlamamın nedeni, benim de bir ara aynı yolu izlemem.) Wesendonk'tan feragat edişi Wagner için en büyük sınav, feragat en yüce insanlıktır çünkü. Bir Buda dramı tasarlıyor Wagner. Feragat sonucu kendisi de feragate başvurmuş sevgiliyi buluyor. Bunun dışında gerçeğin daha pek çok erotik perdelenmesi yer alıyor mektuplaşmada. "Tristan"la ilgili eleştiri *(28)* yazımda bu konuda birkaç şeye değinmiştim, ama sadece belleğime dayanmıştım o zaman, mektuplaşmayı ise ancak sonradan bir defa daha okumuştum. – İkide bir kendini uyarır Wagner: "Daha çok gerilim, daha çok gerilim!" – Güzel bir nakarat. – Onun için sanat, alabildiğine yüce Nirvana basamağından aşağı inişti. Esinleri acıyla birliktedir. Ama bunlar onu sevgiliye kavuşturduğu için (*Tristan* eserinde), böyle bir düşüşü önlemeye karşı durmaz. Burada da çelişkiler çoğalır. – Gerçek olan şu tek şeydir sadece: sevgi belasıyla bir şekilde başa çıkmak, ama bu arada ondan, yalnızca ondan gelecek selameti kendinden itip uzaklaştırmamak.

Wagner hakkında bunları yazarla ilgili söylediklerine ek olarak sana yolluyorum.

Ben hâlâ yalnızım. Dr. Bleha *(29)* ile konuşacağım birkaç söz bütün bir gün yetiyor bana.

Senden gelecek bir haber beni çok sevindirecek, – romandan vakit buldun mu yaz bana. Romanın kapsamı ne kadar? Sağlık durumun nasıl?

[Damga: Planá nad Lužnici, 12.7.22]
Bay Martin Salvat, Praha – Hrad postrestant
[*Gön.*:] Dr. Kafka, n pí Hnilič̆kové Planá nad Lužnici

Çok sevgili Max, şu an sağa sola koşturuyor ya da umutsuzluğa kapılmış bir hayvanın yuvasında yaptığı gibi taşlaşmış oturuyorum, dört bir yanda düşmanlar, bu odanın önünde çocuklar, ikincisinin önünde de öyle; evden tam çıkıp gidiyordum ki, sessizleşti ortalık, anlık bir sessizlik olmalı, oturup sana yazabilirim. Sanma ki Planá toz kondurulamayacak kadar güzel bir yerdir ya da buna yakın bir güzelliği içermektedir de burada kalışımın başlıca nedenini bu güzellik oluşturmaktadır. Gerçi kaldığımız ev, evdeki o huzur açısından dâhiyane döşenmiş durumda ve bundan yararlanacakları bekliyor. Başlangıç, en azından bütünden habersiz birini yanıltıp oradan oraya dolaştırır, dinlenmek için rahat, ama bütün için zararlı, ikinci derecede buluşları arar sanki, oysa bütün içinde gerçekten uzak kalınmıştır bunlardan. Sona gelince uzun solukludur, oysa bu daha öncesinden hâlâ nefes almaya çalışan okuyucunun kafasını karıştırır, nereye bakacağını şaşırmasına neden olur; Ottla da bekleneni yapıyor, odalarımız sadece bir duvarla birbirinden ayrılıyorsa da, ne onun, ne çocuğun, ne de hizmetçinin gece olsun, gündüz olsun bana en ufak bir rahatsızlık verdiği yok; ama dün öğle sonrası çocuklar, benim pencere önünde oyun oynuyor, hemen altımda haşarı çocuklardan bir grup, ileride, solda da sevimli bir diğer çocuk grubu, her iki taraftan gelen bağırmalar birbirinden aşağı kalmıyordu; yataktan dışarı fırladım ister istemez, çaresizlik içinde ken-

dimi evden dışarı attım, şakaklarım zonklayarak kırda tam bir umutsuzlukla seğirtip durdum, ormanda bir yarasadan farkım yoktu. Derken akşam, içimde huzur ve umut, yatağa bıraktım kendimi, saat 3,5'tu, gürültüye uyandım, sonra da uyuyamadım artık. Aslında fazla gürültülü denemeyecek yakındaki istasyonda durmadan tomruklar yükleniyor, çekiç sesleri duyuluyor arada da hafiften, zaman zaman molalarla; ne var ki bu sabah, bilmiyorum artık böyle mi olacak sabahları hep, daha hayli erken zamanda başladı gürültü, sessiz sabahın ve uykuya aç beynin içinde gündüzkinden apayrı bir yankılanışı vardı. Pek kötü bir durumdu. Derken sabah oldu, kalktım yataktan. Doğrusu şakakların o durumunda kalkmam söz konusu olamazdı. Yine de çok şanslı sayılırdım. Birkaç gün önce Prag'dan yaklaşık 200 ilkokul öğrencisi buraya yerleştirilmiş bulunuyor. Cehennemi aratmayacak bir gürültü, bir insanlık kamçısı. Anlamıyorum köyün bu gürültüden etkilenen bir semtinde – köyün en büyük ve kibar semti üstelik – oturan köylüler nasıl cinnet geçirip evlerinden dışarı atmıyor kendilerini; ormanlara, hem de ormanların en dip köşelerine – çünkü gürültü hastalığı o güzelim ormanların bütün kenar bölgelerine sıçramıştır – kaçıp sığınmıyor. Genel olarak şimdiye kadar henüz bundan etkilenmiş değilim ben. Ama her an sürprizlerle karşılaşılabilir; zaten küçük çapta yok değil sürprizler; bazen bir beklenti içinde, ben zavallı günahkâr, araştırarak penceremden dışarı bakıyordum. Olumlu sesler için de tüm duyarlılığım kayboluyor giderek, örneğin sadece ses için insanların tiyatrolarda nasıl bir araya gelebildiğine çok geçmeden akıl erdiremez olacağım. Ancak eleştirileri, şimdilerde senin kaleme aldığın gibi hayli güzel olanları ya da burada özellikle güzelce okunacakları umarım her zaman anlayacağım. Matbu şeyler dışında bir şey bilinmeseydi, bir kişinin gecenin ve işgününün derin sessizliğinden akşam başını kaldırıp, yanında kimse olmadan, içten içe neşeli, alabildiğine duyarlı gözler ve kulaklarla donatıl-

mış olmaktan mutlu, tiyatrolar içinden, gözleri o hep hayat armağan eden sırda, tek başına yürüyüp gittiğine inanmak gerekirdi. Jirasek üzerine *(30)* güzel bir deneme ya da Pottasch ve Perlmutter *(31)* üzerine başarılı ufak bir yazı (her şey yolunda mıydı o akşam?). Ya da her ne kadar banklara ilişkin kısa paragraf beni öyle yüzeyden değil, temelden rahatsız etmiş olsa da Arena'yı konu alan yazı. Bilmiyorum, ne bakımdan bu noktada seninle ayrılıyoruz? Acaba bende bir bakış eksikliği ya da değerlendirme yeteneğinde bir kusur mu söz konusu?

Benim durumuma ilişkin söylediklerin doğru, dışa karşı öyle görünüyor, bir teselli ve kimi saatler çaresizlik olarak açığa vuruyor kendini, çünkü bu korkulardan hiçbir şey sızmıyor dışarı, her şey olduğu gibi saklanıyor benim için. Yalnızca benim çaresiz gördüğüm karanlığı, her zaman da görüyor değilim, daha ertesi gün görmez oluyorum. Ancak biliyorum, kaybolmamıştır o, evet, benim kendime hoşgörüyle bakmaktan çıkmamı bekliyordur. Ne kadar da doğru, ne kadar da güzel açıklıyorsun her şeyi Max. Beni Berlin'e davet edersen, gelirim kesinlikle, bakarsın Baum'la birlikte geliriz, yeter ki Prag'dan birlikte çıkabilelim dışarı. Benim fizik güçsüzlüğümü de Ottla gibi dikkate almak, ayrıca başka bir nedenden değil, sadece fazla paraya bakmadığı için gezilere çıkan kişinin çirkinliğini ve haksız sayılmayan huzursuzluk korkusunu da düşünmek gerekiyor – pek çok neden var ortada, ama aslında tek neden var, çocukken bir yerde topluiğne büyüklüğünde gördüğümü sanırdım bu nedeni, ama şimdi biliyorum ki ondan başka ortada bir şey yok.

Yazmak mı? (Burada ortanın altında yürüyor, o kadar, sonra gürültü tehlikesiyle hep yüz yüze.) Sana ilişkin açıklamalarım asla yerinde sayılmayabilir ve bunların senin yazma yöntemini elden geldiğince benimkine yaklaştırmak istememden kaynaklanıyor olabilir. Ben yazmanın ve onunla ilgili ne varsa hepsinin dışında bir ara mutlu olabildimse (olabildiğimi de pek bilmiyo-

rum), yazabilme gücünü asla kendimde göremediğim zaman olmuştur, araba bu hedefe doğru ilerlerken yolda devrilmiş, çünkü yazma özlemi nerede olursa olsun ağırlığı elinde bulundurmuştur. Ne var ki, buradan bir temele oturan, doğuştan ve onurlu bir yazarlığın söz konusu edildiği sonucunun çıkarılmaması gerekiyor. Ben evden ayrılmış durumdayım ve hep eve yazma, eve ilişkin her şey çoktan sonsuzluğa sürüklenip gitmiş de olsa yine yazma, Robinson'un adanın en yüksek yerine bayrağı dikmesinden başka şey değildir.

Kendimi yakınmalarla biraz daha rahatlatmak için: Bugün saat 3,5'tan beri yine yükleme rampası, çekiç vuruşları, tomrukların yuvarlanması, yükleyicilerin birbirlerine bağırmaları; dün sabah 8'de son bulmuştu çalışmalar, ama bugün yük treni yeni bir tomruk yükü getirdi, dolayısıyla şimdiye kadar çokluk güzel geçen öğle önceleri de çalışmalar sürecek, arada verilen molayı boş geçirmemek için şu an benden yüz adım ötede bir vinç işe koyuldu. Çokluk öylece duruyordu orada ya da emir almayı gereksinmeyen atlar tarafından çalıştırılıyordu, ama bugün öküzler aldı atların yerini, onlara her adımda ho hüler ve sakramnetská pakáz* seslenişleriyle yapacakları işi açıklamak gerekiyordu. Bu durumda sen gel yaşa.

Wannsee kenarında ev mi, Max? Bana da çatı katında bir oda lütfen (müzik odasından uzakta), odadan asla bir yere kımıldamayayım, kimse benim orada olduğumu bilmesin.

Ama şimdi önemli olan senin bu hastalık, bu ağrılar, durup durup nükseden, neden peki? Düşünülüp ele geçirilecek gibi değil nedeni, ama ele geçirildi mi, bütün teselli olanaklarının ötesinde gerçek bir neden olacaktır bu. İyi ama, bir yandan hastalıkla uğraşıp, bir yandan Kuğu Gölü'ne *(32)* ilişkin hayallere dalmak, nasıl yapabiliyorsun bunların ikisini aynı zamanda, Max?

* Sizi mendeburlar.

(Büyüleyici bir yazı kaleme aldığın – şimdi dönüp yeniden okudum – tümüyle melankoli üzerinden o kayıp gidiş – o hüznün kanepeler üzerine yatırılması – eski Rus sarayı – dansöz – gölde boğulma – her şey) – Son günlerde sağlık durumun yine hayli düzelmiş olmalı. (Yaşasın! diye bağırıyor şu an bir oğlan benim pencerenin altında, istasyonda zincirler şangırdıyor, yalnızca öküzler dinlenmede, sert bir öğle öncesi yaşanacak, hava serin, yoksa güneş çocuklardan korurdu beni – belki bugün Georgental'e gidecek gücü de bulabilirdim.) Ne kadar yadsıyacak olsan da fizik bakımından asla bu defaki kadar acı çekmemişsindir kuşkusuz. Bu acılarda her ne kadar bir suçu olmasa da E.'yi bağışlayamam doğrusu, bir defa senin tarafından kurulan ilişkiden dolayı bunu yapamam.

Felix'ten de dün yakınmalı bir mektup aldım. Hepimizin ona yardım elini uzatması işten değil, ama kimse yapayım demiyor bunu.

Kartımı aldın mı? Romanı Prag'da bırakabilir misin? Hauptmann konusunda bir şey yazabildin mi?

Tüm iyilikler senin olsun, her zamankinden daha çok!

F

Klopstock'tan haber var mı? Bir zamandır bana yazdığı yok, benim cevapların doyurucu olmadığı düşünülürse şaşılacak şey de değil.

Veliler akşamı *(33)* (söz aramızda) nasıl geçti? Kız kardeşimin konuşması nasıldı? Önümüzdeki yıl için öğrenci var mı? – Tam da şu an Ottla (oysa ben böyle bir şey istemiş, hiç de buna dikkatini çekmiş değildim, üstelik aşağıda, bahçedeki mutfakta seslerini de pek işitemezdi) çocukları evin önünden uzaklaştırdığını, onların da – uslu çocuk grubundaydı hepsi – hiç karşı koymadan gittiklerini haber verdi. Geriye yükleme rampası, uykulu bir baş ve gecenin nispeten geç bir saati olması kalıyordu; yitirilmiş

bir gün, Ottla'nın ilgisiyle biraz katlanılır duruma sokulmuş bir gündü. – Olamaz, teyze dedikleri ev sahibinin grubunda yer alan, dolayısıyla afacan, ele avuca sığmaz çocuklar şu an yine penceremin önünde. Ormanı soruyorsun, orman güzel, içinde dinlenebiliyor insan. Ne var ki, "yazı yazacak bir kulübeden yoksun" Çok değişik ağaçların yer aldığı ormanda kuşların sesi (Mahler yerine belki onlar rahatsız etmişti beni) biraz hafifledi de yer yer biraz ürkek bir cıvıltıya dönüştü mü (sanılabilir ki benden ürktüler, ama hayır, akşamdandır ürkmeleri) orman kenarındaki bir bankta geniş bir manzara karşısında (Ne var ki, burada da çokluk Praglı çocukların korkunç sesleri) oturmak güzel mi güzel, yeter ki daha önce sakin bir gece ve sakin bir gündüz geçirilmiş olsun.

[*Damga: Planá nad Lužnici, 20.7.22; varış damgası: Praha – Hrad, 21.7.22*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant

[*Gön.:*] Dr. Kafka, n pí Hniličkové Planá n/Lužnici

Çok sevgili Max, dün öğle öncesi sana gelecek zamanı ele geçiremedim, bir an önce buradan ayrılmam gerekiyordu, *(34)* düzensiz yaşamak yetmişti de artmıştı (düzenli yaşamaya gelince, kuşkusuz Planá daha az elverişli Prag'dan, ama sadece gürültüden dolayı, başka nedeni yok, bunu hep tekrarlamalıyım ki, "yukarıda" tersi ileri sürülmesin), belki öyleyken kalabilirdim burada, yeter ki babamın bir şekilde bana ihtiyaç duyduğunu bilmeyeyim. Ama dün böyle bir şey söz konusu değildi. Bana olan sevgisi günden güne (ama hayır, dün her zamankinden büyüktü) azaldı, dün annemi odada kalmaya zorlarken, beni odadan ne kadar çabuk uzaklaştırsa yine gözüne az görünüyordu. Ayrıca annem için şimdi her şey eskisi gibi güzel güzel olup bitse de, bun-

dan böyle yeni ve yıpratıcı acıların yaşanacağı ayrı bir zaman başlıyor. Bugüne kadar korkunç anıların baskısı altında yatakta yatmayı nimet bilen babam için şimdi yatak büyük bir işkence olmaya başladı (sırtındaki yara öteden beri uzun süre yatakta yatmasını önlemişti, buna şimdi kilolu vücudunun konumunda başvurulacak bir değişikliğin zorluğu, kalpteki tedirginlik, kocaman sargı, öksürdükçe yaralarda kendini hissettiren ağrı, ama hepsinden çok çaresizlik içindeki, koyu karanlıklara gömülmüş tedirgin ruh hali buna eklenmekte); öyle bir eziyet ki, bana kalırsa bütün öncekileri bastırıyor, sağlık durumunun biraz düzeldiği şimdiki durumunda açığa vuruyor kendini. Daha dün o harika hemşire odadan çıkıp gidiyordu ki bir el hareketi yaptı arkasından, bu da babamın dilinde "hayvan"dan başka bir anlama gelemezdi. Ve bütün o apaçık korkunçluğuyla belki ancak benim anlayabileceğim bu durum en iyi olasılıkla 10 gün daha sürecek, içinden anneme aktarılabilecek kadarı kuşkusuz olduğu gibi, hiç eksiksiz aktarılacak. Şimdi gece gündüz uyku yüzü görmeden geçirilecek böyle on gün daha bekliyor annemi!

Bu yüzden sana gelecek zaman bulamadım, bulsaydım da belki yine gelmezdim. Yolladığım defteri *(35)* okumuş olacağını düşünmek fazlasıyla utandıracaktı beni, oysa roman yazılıp bittikten sonra sana vermeyi göze alabileceğim defter okunmak için değil, yazılmak için söz konusu olabilirdi. Öylesine kusursuz, öylesine temiz, öylesine düzgün, öylesine körpe, üzerinden tüten dumanı öylesine hoşa giden bir kurban. Benim için işte öylesine değerli olduğunu dikkate alıp başlangıcını, en başını değil, profesör ailesine kadar olan bölümünü, ardından en sonunu bir kez daha gözden geçirmeni rica edeceğim. Başlangıç yanıltır, en azından bütünü bilmeyen birini sağda solda dolaştırır; böyle birinin sanki dinlenmek için hoş olsa da zararlı görülüp bütünden uzak tutulmuş, ama başta hâlâ göz kırpan ikinci derecedeki buluşları arayıp bulması istenir. Sona gelince uzun solukludur, oy-

sa hâlâ daha öncesinden nefes nefese kalmış okuyucu bu yüzden hangi yöne bakacağını biraz bilemez duruma düşer. Mektup şekline gelince, buna karşı sözüm yok, defterdekiler doğruluğuna beni de inandırmış bulunuyor.

Bu romanın "yazar" anlayışımda nasıl yerini bulacağını hiç bilmiyorum, bunu merak ettiğim de yok, böyle bir romanın *(36)* varlığından mutluluk duyuyorum, o kadar. Ne var ki, dün trenle giderken yolda okuduğum Reklam Yayınevi'nin çıkan "Storm: Anılar" *(37)* isimli kitapta yazar anlayışımı destekleyen güzel bir malzeme ele geçirdim. Bir dostu Mörike'ye ziyarete gelir. İki seçkin Alman Stuttgart'ta bir arada oturup, Alman edebiyatı üzerinde sohbet eder; Mörike "Prag Yolunda Mozart"ı okur, Mörike'nin daha önceden kitabı çok iyi bilen dostu Hartlaub, kitabın okunuşunu karşı duramadığı büyük bir saygı ve hayranlıkla izler. Arada verilen molada arkadaşı için şöyle seslendi bana der Mörike: "Ama rica ederim, nasıl katlanır insan buna?" – Yıl 1855, yaşlanmakta olan kişilerdir ikisi de, Hartlaub rahiptir. Derken Heine üzerinde de konuşulmadan geçilmez. Anılarda belirtildiğine göre, Storm için Goethe'nin *Faust*'u ve Heine'nin *Buch der Lieder*'i (Şarkılar Kitabı), bu iki büyülü kitapla Alman edebiyatının kapalı kapıları havaya uçurulmuştur. Mörike için de Heine büyük önem taşır; çünkü kendisinde bulunup, Storm'a da gösterdiği otogramlar arasında Heine'nin bir şiirinin baştan aşağı tashih görmüş bir manüskrisi de yer almaktadır. Heine'yle ilgili konuşmasını sürdürür Mörike – ve sadece genel bir görüşün tekrarı da olsa, söyledikleri bir bakıma benim yazar konusunda düşündüklerimin hâlâ gizemselliğini koruyan bir özetidir ve benim düşündüklerim de bir başka bakımdan genel görüşü yansıtır: "Heine baştan aşağı bir şairdir," der Mörike, "ama tüm varoluşundaki yalan dolayısıyla bir çeyrek saat bile onunla beraber olmak istemezdim." Bir talmud uzmanı buyursun da yorumlasın bunu!

Senin

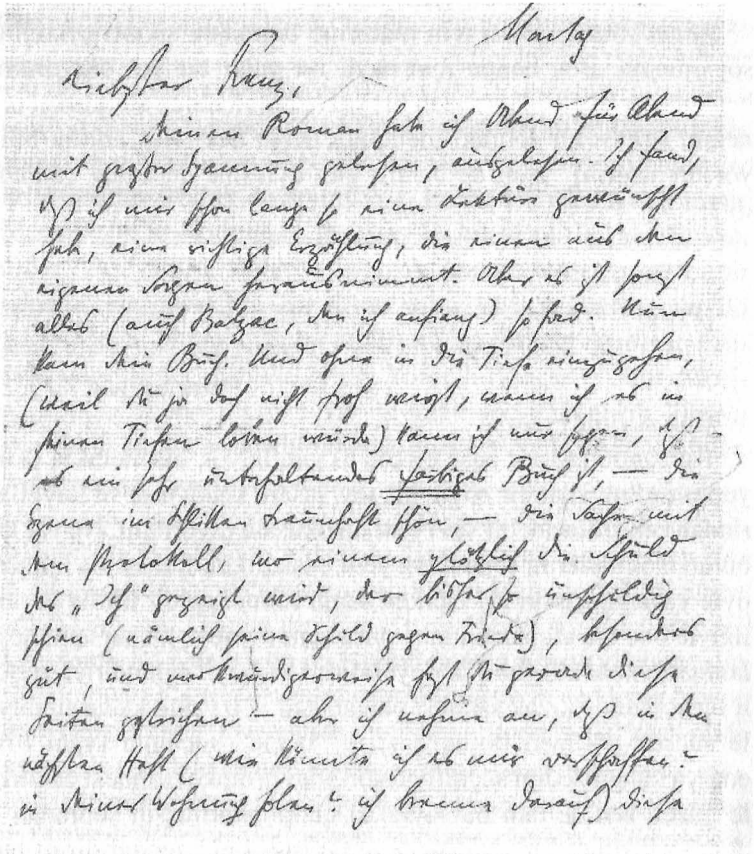
Abendblatt gazetesi için malzeme bulmakta sıkıntı çektiğini söylemiştin. Ben bunun için hayli işe yarar bir yol biliyorum, heykeltıraş Bilek'i konu alan bir yazı dizisi kaleme alabilirsin örneğin. Arkası bir sonraki mektupta. Köln'deki Hus anıtını biliyorsun sanırım? Seni de benim gibi öylesine derinden etkiledi mi?

[*Prag*]

Pazartesi [*24.7.1922*]

Çok sevgili Franz,

Romanını *(38)* peş peşe birkaç akşam büyük bir merakla okuyup bitirdim. Hanidir böyle bir şey, insanı kendi tasa ve kaygılarından çekip alacak bir yazı olsa da okusam diyordum. Ne var ki, bütün okuduklarım (okumaya yeni başladığım Balzac da içinde) öyle yavan şeylerdi ki! Derken senin roman geldi. Bütün derinliğiyle onu ele almadan (daha önce seni övmeye kalkarsam, hoşlanmazsın çünkü) şunu söyleyebilirim ki, hayli eğlendirici, renkli bir roman, – kızak sahnesi olağanüstü, – o vakte kadar tümüyle suçsuz görünen birine ansızın "benin" suçunun (yani Frieda'ya karşı işlediği suçun) gösterildiği protokol sahnesi özellikle güzel, sen de tam bu sayfaları çizip çıkarmışsın sonradan – ama sanıyorum bir sonraki defterde (nasıl ele geçirebilirim bunu? Senin evden mi gelip alsam? Bir an önce okumak için yanıp tutuşuyorum) aynı konu değişik biçimde, ama anlam bakımından bir değişikliğe gidilmeksizin söz konusu edilecektir. – Merakım hayli büyük, ne söylersen söyle, hiçbir şey romanın tümünü isteyip senden almamı önleyemeyecektir.

Brod'un 24 Temmuz 1922 tarihli mektubu

Açıkça itiraf ediyorum, bu son haftayı Emmy'yle mutlu geçirmeseydim, roman öyle kolay kolay içime işlemezdi. Hafta başında başladı! Cumaya kadar! – Dâhiyane bir düşünce, bir defa bunun için övmeliyim kendimi, beni hemen oturup sevimli bir mektup yazmaya yöneltti. Yazıda olduğu gibi tıpkı sevgide de

birden akla gelen düşünceler önemlidir. – Aklıma gelen bu düşünceden duyduğum kadar başka bir şeyden gurur duyduğum seyrek olmuştur. Diyeceğim Emmy'nin o hain kız kardeşini 5 yaşındaki oğluyla Misdroy'a davet ettim. Bunun üzerine az önce davetin kabul edildiğini bildiren incelikli mektup geldi, mektupta Bay W. *(39)* tarafından kaynaklanacak en ufak bir olumsuzluk sezilmiyordu. – Ama Cuma günü değişti hava, bugün de keyfim yok. Emmy'nin ailesinde büyük bir skandal! "Varlıklı bir Yahudinin metresi" olmakla, ondan doğacak bir çocuğu aldırmakla suçlanıyor Emmy. İlginç olan, sadece bu ikinci yalana karşı Emmy'nin ateş püskürmesi; ama kısmen gerçek olan birinci iddia öylece duruyor ve her ne kadar mektup kesinlikle tarafımı tutuyorsa da beni endişelendirmekte, omzuma yaslanıp dünyanın kötülüğünden dolayı ağlıyor Emmy. Gerçek bir aile meclisi toplanıyor. – Şu işe bak sen, ben de o sıra Hauptmann'ın "Anna"sını *(40)* okuyordum, orada da bunun aynısı bir durum (Yahudisiz ne var ki) öylesine feci bir şekilde sonlanıyordu ki, bütün bir gündüz ve akşam üzülüp durdum, ama genel olarak harika bir şiirdi. – Peki bu işin sonu nereye varacak? – Şimdiye kadar böylesi durumlarda kapıldığım korkular boşa çıkmıştı. Ama bu kadar üzülmem korkunç değil mi? –

Az önce eve gidiyordum ki, yolda Felix'in annesiyle babasına rastladım, Franzen kaplıcasından dönüyorlardı. Bana babanın her yerde senden hayranlıkla söz ettiğini anlattılar, Dr. Hermann'ın *(41)* senin işine yaradığına sevindiğini söylediler. "Oğlundan söz ederken gözleri parlıyordu," dedi baba Felix.

Bir de şunu söylemeden de geçmeyeyim, o güzel Berlinli kız kardeş Liesecikten bir mektup geldi. Mektubu cevaplamadı Emmy, kendini mutsuz hissediyordu, canına kıymaya yakın bir hali vardı. Üstü kapalı sözlerden anlaşıldığı kadarıyla o dolandırıcı yazarla eski hikâye. Az kaldı sana bir Alman kızın bu güzel

mektubunu yollayacaktım, yazar hakkında ne düşündüğünü "dünyaya bir çekidüzen verecekmiş vb." görmen için. W. hakkında insanın elini kolunu bağlayan bir masumiyetle "böyle doğru dürüst, gerçek bir adamı tanıdığına" sevindiğini yazıyor.

Mektubu yeniden okuyunca, aile meclisinin toplanmasıyla aşırılığa kaçıldığı sonucuna vardım. İşin kötüsü, bunun son hafta olmasıydı, ama öte yandan da iyi tarafıydı bu. – Ayın 2'si ya da 3'ünde buradan yola çıkıyorum.

Max

[*Planá 30.7.1922. Varış damgası: Praha – Hrad, 31.7.22*]
Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant
[*Gön.:*] Dr. Kafka, n pí Hniličkové, Planá n/Lužnici

Çok sevgili Max, saat onu çeyrek geçeyi buldu, mektup yazmak için fazlasıyla geç bir zaman; ama gün çocuklar yüzünden, ancak onlardan arta kalmış molalardan oluştuğu için, biraz da bendeki güçsüzlük ve savsaklıktan dolayı hayli kısa. Bununla ilgili olarak Ottla benim bir ikinci kez kendimi emekli ettirmem gerekeceğini söylüyor.

Ama tümüyle ayrıntı bunlar. Oysa senin çektiğin eziyet! Yolundan döndürülemeyen, romanla bile yatıştırılamayan o yaman kuruntu sana karşı çalışmakta. Sonradan toplanma çağrısını geriye aldığın aile meclisini pek anlamış değilim. E.'nin seninle ilişkisi sanırım ailede yeni bir şey değil. Üç kız kardeş ve bir kayın kendi gönülleriyle ya da kendi isteklerine karşın ele geçirilmiş durumda, kala kala sadece baba ve bir de sanırım erkek kardeş kalıyor; uzaktan bakınca, yazdıklarından öğrendiğim kadarıyla, olup bitenler Leipzig'deki kız kardeşin pek bir sonuç do-

ğurmayacak küçük entrikası gibi görünüyor, bu konuda o kız kardeşin hayli rolü olduğunu düşünüyorum.

Berlinli kız kardeşin mektubunu okumayı çok isterdim, görüyorsun işte, cevap verdi sana. Yine eskisi gibi boşboğaz, karşısındakine güvenen, onu mektuplaşmayı sürdürmeye ayartan. "Gerçek, doğru dürüst bir insan" bir yandan senin romandan sezgi dolu bir alıntı, öte yandan bu insanı gerçekten görmeye seni davet, bir nebze kendine eziyet, kuşkusuz o anlaşılır korkuyu da bir yana bırakıyorum: – Sen o adamı hayli yükseğe, romandaki dağ adamından da yükseğe konuşlandırdın – bu seni bu davete uymaktan alıkoyar.

Benim son mektubu aldın mı pek bilmiyorum. Romandan hiç söz ettiğin yok – bir parçasını gazetede *(42)* yayınlattığın için çok teşekkür, açıklamalar için de ayrıca. Şu an bunu nasıl yapacağım konusunda bir fikrim yoksa da bir gün roman için bir yorum yazmak ayartısına karşı duramayacağım – Mörike konusunda *(43)* hayır – geçen gün André'deydim, çağdaş edebiyat tarihindeki *(44)* (Diederick Yayınevi, yazan: Otto von der Leyden ya da öyle bir şey) Almanya'ya ayrılan biraz bir yere şöyle bir göz attım, içindeki kibirli hava yazarın görevinden kaynaklanmayıp, onun kişisel bir özelliği gibi görünüyor.

Sabah sekize çeyrek var, çocuklar[μ] şaşılacak kadar güzel geçen dünkü günün ardından çoktan yine çıktılar ortaya, ilkin parmaklıklı bir çocuk arabasıyla iki çocuk, ama yeter bu kadar! Benim "aile meclisi"; baktım ki – odanın ortasından bile görüyorum geldiklerini – oradalar, öyle sanıyorum ki bir taşı kaldırmışım da altında o anlaşılır, o beklenen, öte yandan korkulan varlıklar, tespihböcekleri, bütün o gece yaratıkları çıkmış ortaya, ama açıkçası bir aktarım olayı bu, çocukların kendileri değil ge-

---

μ [*Sonradan eklenmiş*:] ama sonra Ottla tarafından uzaklaştırıldılar.

ce yaratıkları, çocuklar oynarken başımdaki bir taşı kaldırmışlar da taşın altına bir göz atmayı bana da çok görmemişler. Kısaca işin en kötüsü ne çocuklar ne de aile meclisidir, her ikisi de varlık içine koşulmuştur; oluşumunda kendilerinin suçu olmayan, korkulmaktan çok sevilmeleri gereken kötü şey varoluşun son istasyonu olmalarıdır. İster gürültüleriyle sözde korkutuyor, ister sessizlikleriyle sevindiriyor görünsünler, onları peşlerinden Othello'nun davet ettiği kaos *(45)* izleyecektir. Bu noktada bir başka yönden bakınca yazar sorunuyla karşılaşmaktayız. Bilmiyorum, belki kaosa söz geçiren biri çıkar da yazmaya koyulur; yazdıkları da kutsal kitaplar olur; ya da bakarsın kaosu sever, yazdıkları kaostan korku değil, sevgi olur. Liesecik yanılıyor, ama sadece terminoloji bakımından: ancak düzene sokulmuş bir dünyada yazar işe koyulur. (Benim de hanidir ileride okumayı düşünerek sevindiğim "Anna"yı okuman Hauptmann'a ilişkin bir yazı kaleme aldığını mı gösteriyor? – Ama şimdi de "Paskalya Yortusu"nu *(46)* (Osterfeier) okumalısın, yolculukta okursun belki?).

---

gelelim edebiyat tarihine: Sayfalarını karıştıracak hepsi bir dakikalık zamanım vardı, daha bir dikkatle okumak ilginç olurdu doğrusu, *secessio judaica* *(47)* için bestelenmiş bir refakat müziği sanki, ayrıca nasıl bir dakikada kuşkusuz buna hayli hazırlıklı bir okuyucunun gözleri önünde her şeyin bir düzene girdiğine şaşmamak elde değil, örneğin "bizim ülke" başlığı altındaki bir bölümde ele alınan, yarı buçuk bilinen, kesinlikle iyi niyetli ve yaratıcı kişiler ülkelere göre sıralanıyor. "Alman mülkü", Yahudilere kapalı; Wassermann *(48)* her sabah 4'te kalkıp, yaşamı boyunca Nürnberg bölgesini kolaçan etse bile, bir cevap alamayacaktır, cevap olarak sadece havada güzel fısıltılar duyacak, ister istemez bunlarla yetinecektir. Kitapta isimlerden bir fihrist yer almamaktadır; dolayısıyla ben de ancak bir defa, ama olumsuz denemeyecek bir şekilde ismimden söz edildiğini gördüm,

sanırım Löns'ün bir romanıyla *Tycho*'nun bir romanının karşılaştırılması söz konusuydu ve *Thycho* kendisinden takdirle söz edilmesine karşın kuşku götürür şekilde diyalektik bulunmuştu. Hatta benden bile övgüyle söz edilmekteydi, ne var ki güzel bir tiyatro eseri yazdığı söylenen Franz Koffka *(49)* olarak yarım bir övgüydü bu.

Bilek'ten de söz etmiyorsun, oysa isterdim ki kucaklayasın onu. Aklıma geldikçe büyük bir hayranlık duyuyorum kendisine. İtiraf edeyim ki, son olarak Chalupný'nin *Tribuna*'da yayınlanıp başka konuların da ele alındığı bir magazin yazısında *(50)* isminin geçmesi bana yine onu hatırlattı. Mümkün olsa da bu rezaletten, Prag ve Bohemya'nın bu kasten anlamsız yoksullaştırılmasından vazgeçilse, Hus von Saloun'un *(51)* orta düzey çalışmaları ya da Palacký von Sucharda'nın *(52)* berbat yazıları saygıya değer olarak ortaya konmayıp, bunların yerine Zizka ya da Komenský anıtına ilişkin kuşkusuz eşsiz taslakların ele alınmamasının önlenmesiyle çok şey yapılmış olur ve hükümete bağlı bir gazete de söz konusu girişime önayak olabilirdi. Bunun için Yahudi elleri biçilmiş kaftan mıdır bilemem, öte yandan bu konuda başka eller de biliyor değilim kuşkusuz, dolayısıyla tümüyle bu işi senin ellerine bırakıyorum.

Romanla ilgili sözlerin beni hem utandırıyor, hem sevindiriyor, benim de tıpkı Vera'yı sevindirip utandırdığım gibi; Vera sarsak adımlarla yürüyüp de birden o küçük poposu üzerine oturuverince "Je ta Vera ale šikovná"* diyorum. Vera kesinlikle anlıyor ne demek istediğimi, çünkü poposu üzerine nasıl hantalca oturduğunu seziyor; ama benim sözüm kendisini öylesine etkiliyor ki, mutlulukla gülmeye başlıyor, az önce gerektiği gibi oturma becerisini gösterebilmiş olduğundan emin.

* Vera becerikli.

Oysa Bay Weltsch'in söyledikleri pek inandırıcı değil, insanın kendi oğlunu övüp sevebilmek dışında başka türlü davranamayacağını peşinen kabulleniyor. Peki o zaman gözlerdeki parıltıya yol açacak ne gibi nedenler söz konusu olabilir? Evlenme yeterliliğine sahip olmayan, aile ismini taşıyan çocuklar dünyaya getiremeyecek bir oğul; 39'unda emekli; kendi ruh selametinden ya da felaketinden başka bir amaç gütmeyen eksantrik yazıp çizmeler dışında bir şeyle uğraştığı yok; sevgisiz, inanç denen şeye yabancı, ruhun selameti duasını bile söyleyemeyen, akciğer hastası, üstelik hastalığı babasının dışarıdan bakınca pek doğru gördüğü gibi, elinden bir şey gelmeyecek durumda evdeki çocuk odasından bir süre dışarı bırakılınca, Schönborn'da kaldığı o sağlıksız odada *(53)* kapmış. İşte kendisine hayran kalınacak oğul.

F

Felix ne yapıyor? Bana cevap vermiyor artık

[*Prag, 6.8.1922*]

Sevgili Franz –

Mektubun için teşekkür. Bugün, Pazar günü cevaplayacağım – mektup yukarıda, büroda – dolayısıyla içindeki bütün soruları belki cevaplayamayacağım şimdi. Bir deneyeceğim bakalım. Bilek: Ev kapalı. Tatilden sonra yine uğrarım. Benim roman: Bugün gözden geçiriliyor. Liesecik: mektubu da kendisi gibi güzeldi, tam sekiz sayfa, ancak çok kasvetli; oysa daha önceki öyle neşeliydi ki. Kendini öldürmekten bile söz ediyor mektupta. Ancak inancının gücü onu bundan alıkoyuyormuş. Bana daha erken cevap vermemesi de üzüntüsünden kaynaklanmaktaymış. Anlaşılan o gönül hırsızı yazarla eski aşk hikâyesi. — Felix: geçen

gün Prag'a gelmişti, Buber'in ayrılmak istediği (aramızda kalsın!) *Jude* gazetesindeki redaksiyon işini *(54)* üstlenmesinin doğru olup olmadığını benimle görüşmek istiyordu. Ben nesnel ve maddi açıdan ayda 3000 M almasının doğru olamayacağını söyledim. Konuşmada senden de söz açıldı. Belki yazarlıkla ilgili bir uğraş senin için uygun olsa da, sanmıyorum sana göre bir iş olsun – çünkü çok zamana ve zahmete bakıyor. Seninle konuşuruz daha. Bu iş öyle çabuk sonuçlandırılacağa benzememekte. Felix çalışıyor. Eşinin iyileşmesiyle ilgili nedensiz denemeyecek umutlar besliyor, Yahudi evliliklerinde görülen kesinlikle tipik bu vakanın tedavisi konusunda Schelesen'deki bir psikiyatr kendisini umutlandırmış bulunuyor. Dolayısıyla, bir ışık görülüyor ileride. Hauptmann üzerine deneme: Doğru tahmin ettin, H.'nin kadınlarla ilişkisi konu ediliyordu. Başlık da şöyleydi: "G. Hauptmann – Kadınlara Övgü." *(55)* Aslında benim romanın bir uzantısı, – belki şimdiden sonra kaleme alacağım her şey – bağışla, gözlerimden dolayı biraz iri harflerle yazmam gerekiyor – –; insanı yorgun düşüren bir tekrenklilikle gece gündüz aralıksız kafamın içinden geçen ne varsa, daha öncekilerin bir uzantısı olacak. Deneme dün tamamlandı. Çalışma beni serseme çevirdiyse de memnun etmedi. –

İyi değilim çünkü. Gerçi bir sonraki mektupta aşıldı kriz, Miez'le tam bir anlaşmaya varıldı (önceki mektupta: "Miez şeytanın ta kendisi"), o da yaklaşık Ağustos 15'de Misdroy'a gelecek. Ne var ki, aynı mektupta yine Bay W. boy gösterdi. İlgili yer mektupta, ezberden söyleyeceğim, yaklaşık şöyle: "Bütün o rezilce olayları unutmaya çalışıyorum. İyice sayılırım. İki gündür Dürrenberg'teydim. Bu sevimli insanlar olmasaydı hayatta kalamazdım kuşkusuz. O sevgin ve iyiliğin için sana nasıl teşekkür etsem bilmem. Berlin'de o şenlikli yeniden görüşmemiz. Ayrı odalar için sana çok teşekkür borçluyum. O kadın? O doktor? İçimi derinden paralıyor vb."

Bu metin üzerinde günler var ki çalışıp duruyorum. Eskisi gibi ansızın başgösteren bir şey değil – ikinci derecede bir kriz; bir örnek sürüp giden bir melankoli. Üzüntüden gece uyanıp kalkıyorum, bugün ağladım uykumda. – Kafamın içinden bütün geçenlerle seni rahatsız etmek istemem, aralarında olmayacak öyle çok şey var ki – ve en olmayacak şey bile korku ve dehşete yol açıyor ve karşı çıkılmasını gerektiriyor. – Ama kesin gözüyle baktığım bir şey varsa, W.'nin bir gelecekte işin içinden zaferle çıkacak oluşudur, çünkü onun bu uğurda göze alacağı şeyi ben alamıyorum. O evliliği göze alıyor, ben birbirinden ayrı olmayan odaları ve bir ismi, bu isimden de M. soru işaretlerinin bir gümbürtüyle çıkıp geldiğini duyuyor. Kendisiyle uzunca bir zaman beraber olduğumda değil de uzunca zaman ayrı olup, bu süre içinde benim resmimin solarak, genç bir nişanlıyla düşüp kalkmanın ister istemez çok daha ağırlık kazandığında hissediyorum bunları. Bir evliliğin olanaksızlığı karşısında romandaki "ben"le karşılaştırıldı mı, son derece dezavantajlı durumdayım.

Ben Pazar günü bunları yazarken sırada M. bakarsın (?) yine Dürrenberg'dedir (seziyorum bunu), – bir hemşerilik onurunun ve kendi çabalarımın sonucu yüksek düzeyde bir büyüsellikle o "sevimli" insanlar tarafından sarılıp kuşatılmıştır çevresi. Bu "sevimli" insanlar kimlerdir, pek bilmiyorum, besbelli o adamdan, onun anne ve babasından, dostlarından, kardeşlerinden ve belki ayrıca M.'nin ilkbaharda kaldığı evin sahibesinden bir araya geliyordur. Ama onun bu defa yine aynı yerde mi, yoksa benim romandaki gibi anne ve babasının yanında mı kaldığını bildiğim yok. – Benim tarafımda ise: ailede onun bir sevgi ilişkisi içinde bulunduğu "varlıklı Yahudiyi" konu alan bir dedikodu; bu dedikodunun özündeki nedeni de henüz anlayabilmiş değilim. Kendisinden hiç haber alamıyorum. Şimdi sekiz hafta çıldırasıya bir özlemle onsuz yaşamam gerekiyor. Ama öteki her Allah'ın

günü görüyor onu, üniversite tatile girdi mi kendisini ziyaret ediyor. Benşe D.'ye yol masrafını denkleştirebilmek için didinip duruyorum.

Yakındaki değil, uzaktaki gelecek için üzülmekteyim. Bütün bu ilişki benim için öyle hayırlı başladı ki, adeta yeşerip çiçeklendim. Hayatımda mutluluk sözcüğünün gerçek bir ruhsal havanın karşılığı olduğunu duyumsadığım biricik zamanı bu. – Şimdi ise her şey bir daha geri gelmeyecek gibi elimden çıkıp gitmiş görünüyor. – Güzel, karar veriyorum, bundan böyle her türlü çatışmadan uzak kalacağım, oyunun bu bölümünü (Berlin'de ve Misdroy'da) kendimi ancak elden geldiğince tutarak oynayabileceğimi bir an olsun unutmayacağım. Benim için irademi ve düşünsel etkinliğimi alabildiğine zorladığım günler değil, tatil günleri olması gerektiğine bakmayacağım: Güzün nasıl ve kışın nasıl olacak? – [*Sayfanın kenarına yazılmış*: Cevap: Korkuya kapılmamak gerekiyor, hayatın biricik kuralı bu!] Gereksiz bir soru, bilmiyor değilim kuşkusuz, – bugün ve yarın yaşamak elverir. Yeter ki M. ile pek çok yıl, belki ilerideki bütün yıllar bir arada yaşama umudu mutluluğumun bir parçasını oluştursun. – Öğrencinin evlilik adayı olarak asla söz konusu olmayabileceğini dışlamak istemiyorum (M.'den küçük, sanırım 6 yaş), sahne hayatında görüyor geleceğini, – belki Paskalyada ya da önceki yıl Dahme'de olduğu gibi şimdi de kendisini yeniden kazanabilirim. Madem üzülmeme karşı çıkan nedenleri sayıp döküyorum, şu birkaç nedenden de söz etmeden geçmemem gerekiyor: Son mektubunun beni nasıl incittiğini sezdiği yok. Her beraberliğimizden önceki son mektupları da bunun benzeriydi – tek başına bu dedikodu, üzerinde fazlasıyla bir yük oluşturduğundan kalkıp D.'ye gitti – ayrı odalar isteğine gelince, öteden beri belli aralarla olarak tekrarlanıyordu, ama özellikle böyle dedikodulardan sonra anlaşılmaz bir şey de değildi vb.

Ancak bütün bunlar kurmaca şeyler, mutlulukla ilgisi yok. –

Öyle bir izlenim var ki üzerimde, sanki bu ilişkiden var gücümle kendimi sıyırıp almam gerekiyor. Belki biri (bir kız) yardım eder de, beni Froylan O.'dan nasıl kurtardıysa M.'den de öyle kurtarır. – Ne var ki ondan ayrılmam gerektiği düşüncesi beni üzüyor. Tatil olacak diye "korkuyorum"! Bir aksilik başgöstermedi mi, Berlin'den bir kart atarım sana. Perşembe günü yola çıkıyorum. Canın istedi mi yaz bana, Misdroy'a, benim gerçek ismimle, postada beklemek üzere. Herhalde benim mektupları bir yerde güzelce kilitleyip saklıyorsundur. Ya da en iyisi yırtıp atman onları. – Bana mektup yazarsan, M. için de bir sayfa ayır. Kendisine güzel güzel dinlenmesini yazarsın örneğin – bana da ayrıca, düzensiz mektuplarından dolayı çıldıracak gibi acı çektiğimi, bunu hafife almaması gerektiğini, çünkü bunun çalışma gücümü yok ettiğini anlatırsın; ayrıca tatilde bazen sinirleniyor olmamı bağışlamasını rica eder, dışarıdan her ne kadar anlaşılmıyorsa da gerçekte hasta olduğumdan vb. söz edersin. – Bütün bunları da sana öyle yazdım ki, sanki ilahi bir varlıksın da, bana gereken şeyleri bir an önce sağlayabileceksin.

Max

Senin sevimli enişten Dr. Dawid *(56)* geçen gün beni alıp milletvekili Dr. Spacek'e götürdü. Yahudilere ilişkin kendisinden öyle hoş nükteler işittim ki! Öte yandan M. bize karşı ne hakaretler savuruyor diye düşündüm üzülerek. Bu da kötü bir gece geçirmeme yetecek malzeme oluşturdu. – Söz konusu sorunla ilgili olarak milletvekili lütufkâr davrandı, işe el koymasının başarı sağlayacağını düşünüyorum.

Kız kardeşinin çocuğuna ilişkin öyle hoş şeyler yazman, geleceğin konusunda beni cesaretlendiriyor. Bunu üstü kapalı bir şekilde böyle dile getirebilirim ancak.

Bu nasıl bir ironi: Kendi çocuğu olmayan ben Baltık Denizi kıyısında bir antisemitin beş yaşındaki çocuğuyla beraberim.

Mieze, benim kesin davetim üzerine oğlu Hans Joachim'i de yanında getirdi.

Eşim döndü döneli sağlık durumum daha iyi. O kadar sevimli, şirin, neşeli ki, oyalıyor insanı. –

Pazar sabahı yazdım sana bütün bunları. – Şimdi Pazar öğlesi, toz kondurulamayacak bir çalışmanın ardından (H.'a ilişkin denemeyi yeniden gözden geçirdim) o mektubu tekrar okuyunca ağlayıp sızlamaları abartılı buldum. Beni sevmeseydi, W.'yle arasındaki ilişki ciddi olsaydı, benimle kalkıp Berlin'e ve Misdroy'a gelmezdi M.; bu konuda kendisini bildiğim kadarıyla fazlasıyla dürüst olup, içten pazarlıklı değildir.

Diyeceğim, beni merak etme, olmaz mı!

"Gelsin başıma ne gelecekse,
Geçiyor zaman, geçiyor saat
Bozbulanık günler içinde." *(57)*

[*Planá, 7.8.1922*]

Sevgili Max, yola çıkmadan *(58)* acele bir selam sana (aşağıda ev sahibemiz, kuzenler ve kuzin – diyeceğim ev sahibesinin – izin verirse kuşkusuz). Senin mektubundaki sırayı izleyeceğim:

Bilek: Aslında benim sadece hayali bir istek olarak dile getirdiğim bir şeyi (fazlasına yetmedi gücüm) gerçekten yerine getirmeye çalışacak olman beni işte öylesine sevindirdi. Bana göre, Janáček uğrundaki savaşa denk bir savaş olacaktı bu, anladığım kadarıyla (nerdeyse Dreyfus sözcüğü çıkacaktı ağzımdan) Bilek değil, Janáček ya da Dreyfus uğrunda bir savaş (çünkü Bilek'in durumu sanki pek kötü değil, o yazıda iş bulduğundan söz ediliyor, şimdiden bir sipariş almış, "Kör" isimli heykelin yedinci kopyasını yapacak, tanınmayan biri olduğu da söylenemez; ge-

nellikle devletin sanat için yaptığı harcamaları konu alan o yazıda hatta "velikan"* diye söz ediliyor kendisinden). Onun için yapılacak kampanyanın değerini özgünlük oluşturmayacak, söz kampanyanın önemini küçültecektir çünkü, bu önemi plastik sanatın kendisi ve insanın göz zevki oluşturacaktır. Bu arada kuşkusuz hep Kolin'deki Hus'u düşünmüşümdür (aslında Modern Galeri'deki heykeli *(59)* ve Vyšehrad mezarlığındaki anıtı *(60)* değil, hele daha önce onun elinden çıkan, yanlarına zor varılabilen ahşap ve plastik küçük çalışmalardan oluşan, belleğimde birbirine karışan o kalabalığı hiç değil), yan bir sokaktan çıkıp kenarındaki küçük küçük evlerle insanın nasıl büyük bir alan ve alanın ortasında Hus heykeliyle karşılaştığını, kışın karda ve yazda, nefesi kesen, akıl almaz, dolayısıyla bunlardaki keyfi şeylermiş izlenimini bırakan ve her an bu güçlü el tarafından yeniden yaratılan, izleyenleri de kapsamına alan birlik ve bütünlüğü düşünüyorum). Buna biraz yaklaşan bir başka şey varsa, Weimar'daki Goethe evidir ve bunun yaratıcısı için kampanya yapmak kolay değildir, evin kapısı da kapalıdır hep.

Hus heykelinin alana nasıl dikildiğinin hikâyesi ilginçtir; ölen kuzenimin *(61)* anlattıklarından bildiğim kadarıyla, kentin bütün yöneticileri heykelin dikilmesinden çok daha önce alanda hazır bulunmuş, hatta gelenler sonradan gelenlerle daha da kalabalıklaşmış ve bugüne kadar da gelenlerin arkası kuşkusuz hiç kesilmemiştir.

Romana gelince: Yazık ki son şeklini öğrenemeyeceğim. Liesecik, M.'den daha kolay anlaşılan biri. Kızların böyle olduğunu daha ilkokulda öğrendik; ancak sevilip anlaşılmaz duruma sokulacaklarını ise öğrenmiş değiliz.

Felix: Psikiyatrinin olağanüstü bir mucizesi. Ama F. olağanüstü güzel şeye layık biri. Neden Felix *Der Jude* gazetesinin başına geçmesindi, bunun gerçekleşmesi son derece güzel oldu,

* "Büyük adam"

gerçekleşmemesi ise son derece üzücü bir şey olurdu. Başlangıçta eline "Selbstwehr" gazetesinden daha az para geçeceği kuşkusuz, yine de sanırım bu parayla geçimini sağlayabilecektir. (Ayrıca öyle sanıyorum ki, *der Jude* nasıl Heppenheim'da *(62)* yayına hazırlanabiliyorsa, Prag'da da yapılabilir aynı şey); öte yandan itibarlı bir iş olacak Felix için, hem "die Selbstwehr"den daha az bir çalışmaya bakacaktır. Ne var ki güzelim *Selbstwehr* tehlikede, Epstein ara döneminde *(63)* farkına varıldı bunun, ilgili dönemden şu gibi şeyler hatırlanacaktır örneğin: "Rus Chaluz çıkıyor sahneye," *(64)* onun yanında *Selbstwehr* tutunamaz, Felix gibi canını dişine takarak onu yönetecek birini gerektirmekte. – Bana gelince, *Jude*'deki boşlukta *(65)* ismimin akla gelmesi bir şaka ya da yarı uykuda akla gelecek bir düşünceden başka şey değil. Benim böylesi gibi konulara ilişkin sınırsız bilgisizliğim, insanlarla aramda bir ilişkinin hiç olmayışı, ayağımın altında sağlam bir Yahudi zemininin bulunmayışı düşünülürse, böyle bir şey nasıl olabilir? Hayır, hayır.

Hauptmann: *Abendblatt*'taki yazı olağanüstü güzeldi, *Rundschau*'da çıkacak yazıya çok seviniyorum. Ancak sevginin o denetlenemeyecek haklılığı dışında Jorinde ve Anna *(66)* arasında (senin sonradan anlattığına göre) nasıl ilişki kurabildiğini bilmiyorum. Anna'dan bambaşka biri Jorinde, aynı zamanda daha anlaşılır ve gizemsel. Yaptığı hata açıkça ortada. En büyük sırrı kendi kendisini mahkemeden geçirişi ve cezalandırması: Öyle bir sır ki, onu benim için adeta Jorinde'den daha anlaşılır kılmakta, benim yeteneklerimden kaynaklanan bir şey değil bu da, içimden gelen istek böyle. Jorinde'ye gelince, asla kötü bir şey yapmış değil. Yapmış olaydı, karakteri gereği Anna gibi itiraf ederdi bunu. İtiraf edecek bir şeyi olmadığı için de bir itirafta bulunduğu yok. Karakteri düşünülürse – ne var ki, düşüşten önce belki Anna için de söylenebilirdi aynı şey – kendisi hakkında inanarak yanlışlık yaptım demesi olanaksız görünüyor. Jorin-

de'nin bilmecesi de burada yatmakta, ama gelişemiyor bu bilmece, çünkü kötü bir şey yapmış değildir Jorinde. Bu yol izlendi mi aktüel bilmecemsi bir şekilde var olan sevgilisine ulaşılır. Bu sevgili yadsınmayacak gibi var olan, teknisyenle düşüp kalkmaya bir türlü son verememesinden kaynaklanan güçsüzlüğünün bir türlü önüne geçemez. Sadece anlık bir güçsüzlük değildir bu, teknisyenle ilişkisini sonlandırsa bile kendisini aynı şeklide rahatsız edecek bir diğer güçsüzlüğün bunu izleyeceği, dolayısıyla bütün dünya karanlığa gömülünceye kadar bunun sürüp gideceği öngörüsüne dayanır ve yine kendisini Jorinde'nin masumiyeti rahatsız eder ve masumiyet burada yanına varılamazlık anlamını içerir. Sevgili, senin de kuşkusuz söylediğin gibi, Jorinde'de bulunmayan bir şeyin peşindedir, Jorinde daha çok şeye açılan kapının önünde durur. Sevgili, bu kapıyı açmak için sarsıp sallamaya kalktı mı Jorinde'nin hayli canını acıtır, çünkü Jorinde kendisinde olmayan bir şeyi tutup ona veremez; ne var ki, o kapıyı sarsıp silkmekten vazgeçmez bir türlü; çünkü Jorinde'nin önünde kapalı bir kapı oluşturduğu, bundan kendisinin de hiç haberi olmadığı, hiç kimse tarafından, sevgilisi tarafından da bilinmeyen, ne büyük bir çaba harcanırsa harcansın, ne kadar dil dökülürse dökülsün asla öğrenilemeyeceği bir şeyi istemektedir.

Misdroy'a, sana yazacağım, ama Emmy'ye hayır, yoksa bir komedi olur bu, kendisi tarafından da bu gözle görülürdü. Ama yazarsam sana yazarım, sen de mektubu gösterirsin kendisine, o zaman bir komedi sayılmaz bu. Bir şey daha, şu sıra Almanya'ya posta çok yavaş çalışıyor.

Hoşça kal!

F

Bana Berlin'den, ayrıca Misdroy'dan birer kart yaz lütfen.

Bilek'in durumu Janáček'in durumundan daha ilginç. Bir defa Avusturya o zaman vardı hâlâ, bir bulut altında bulunuyordu; ikincisi Janáček gerçekten en azından Bohemya'da hiç tanınmamaktaydı, oysa Bilek hayli tanınıyor ve takdir ediliyordu; yüz binlerce insan onun oturduğu evin tozlu bahçesindeki on ağaç arasında akşamları gezmeye çıktığını görebiliyordu.

[*Prag*]

Salı [*8.8.1922*]

Sevgili Franz – senin mektupla aynı zamanda az önce bir kart geldi M.'den, bütün korkularımı alıp götürdü, mutluluğa boğdu beni. – Bu haber, sana Berlin'den yazacağıma söz verdiğim kartın yerini tutmakta. – 20 Ağustosa doğru birkaç gün için Berlin'e gelmek istemez misin? Bu konuda ne düşünüyorsun, yaz bana. – Bilek işine gelince, seninle birlikte atölyesine gidip, kendisini görebileceğimizi düşündüm. Genel olarak heykeltıraşlık konusunda fazla duyarlı biri sayılmam. – Wassermann'ın "Uzak Olsun Yahudi ve Alman" (Weg als Jude und Deutscher) *(67)* isimli eserini karşı çıkarak, aynı zamanda heyecanla okudum. Kitabı biliyorsun sanırım? – Jorinde'deki gibi aynı kapalı kapı! – Ama bugün güçlendim yine, kapıyı açacağım diye uğraşmayacak, mutlu bir serinkanlılık içinde hayretle ona bakacağım. –

Senin olan Max

Tüm iyilikler senin ve Ottla'nın olsun!

[*Misdroy*]

Pazar [*13.8.1922*]

Sevgili Franz –

Bu kadar zor bir zamanı asla yaşamadım. Umuda yer vermeyecek gibi değil durumum, ama korkunç derecede zor, en azından bir tatille bağdaşacak yanı yok. Jorinde, nasıl her şeye olumlu bir açıdan gibi bakılacağını gösteren ilginç bir kanıt. Anlatı kahramanı yok yere kıskanç biridir. Sonra Gerhard Hauptmann'la ilgili olarak "Kadına Güven" (Vertrauern zum Weib) isimli bir deneme kaleme aldım. Ama karşıma çıkan gerçek durum beklemediğim kadar ilerlemişti. Güvenle bir yere varılacak gibi değil. – Emmy beni sevdiğine bütün içtenliğiyle inanıyor, ama öbürünü de bir yandan seviyor. Genel olarak benimle kalmaya karar vermiş durumda. – Ancak benim kendisini sanatkâr aşamasına ulaştıracağımı biliyor çünkü. Kuşkusuz bu da omuzlarıma son derece ağır yükümlülükler, sorumluluklar yüklüyor. Burada sık sık liedler söyledik kendisiyle. Sesi Schandau'dan bu yana (altı ayda) korkunç gelişme gösterdi. Bu kadarı yeterli mi, henüz emin değilim. Cevabım hayırdan çok evet olacak. – Bay Winkler 22 yaşında (Emmy 29), Emmy'yle evlenmek istiyor. Emmy'nin kendisi söyledi bana yasal bir evliliği, anne olmayı özlediğini, "bazen", "ama geride kaldı bu". Dediklerine bakılırsa, zafer hâlâ benden yana. Ama düşünceler ötekinde. Benim tarafımda başlıca parayla, onda kimi saatler gözlerini açıp, ardından kayıplara karışan cinselliğin yer aldığına ilişkin korkunç bir izlenim var üzerimde (bana ihtiyaç duyduğu o çeyrek saatleri pusuya yatıp kollamaktan başka elimden gelecek bir şey yok). – Oysa Bay W.'nin tarafında son derece masum nedenler katılıyor savaşa. Ama Emmy bir ev kadınının sınırlı yaşamına sık sık karşı çıkıyor. – W. yoksul biri, ancak şu sıra yapmakta doktorasını, anne ve babasına bakmak zorunda, henüz bir işi yok, Emmy,

onunla evleninceye kadar 5 yıl (bazen 10 diyor) nişanlı kalması gerektiğinden söz ediyor. – Bu zaman içinde de kendisi yaşlanacaktır, bakalım o zaman W. onu isteyecek midir? – İşte bana böyle açıklıyor Emmy durumu. – W.'yle senli benliler, bir arada olmadıkları gün yok. Misdroy'a gitmeden 3 gün Dürrenberg'de *(68)* onun yanındaydı Emmy. Hemen öncesinde de 2 gün. Misdroy'da 8 gün kalacak, "temiz hava almak için". – (D., Reichenberg'e pek benzer bir yer), orada W.'nin kendisine gelinleri gözüyle bakıp, hayranlık duyan ailesinin yanında kalacak vb. W.'yle ilişkisi sanırım "teknisyenle" ilişkisinden farklı, öyle değil mi?? – Kendisiyle buluştuğumuzda çok geçmeden Eylül başında Berlin'e taşınmak istediğini açıkladı, W.'yle ilişkisinin "zaman kaybından" başka şey olmadığını, bu ilişkinin onu yukarıya değil de aşağıya doğru çektiğinden söz etti. Elbette mutluluk duydum anlattıklarından. Dr. Kayser'in (*N. Rundschau*) aracılığıyla kalacağımız bir ev konusunda söz almış durumdayız. Öncekinden daha iyi bir şan öğretmeni, sakin bir çevre. – Emmy, W.'yle arasındaki ilişkiden dolayı kız kardeşi Mieze'yi suçluyor. Mieze bir şeytan diyor, Mieze yüzünden çektiklerinin, Mieze yüzünden uğradığı rezaletlerin kendisini "sığınacak bir yer" aramak zorunda bıraktığını, W.'nin de ona el uzattığını söylüyor. – Dürrenberg'deki kalışı da şimdi yeni bir anlam kazanmıştı. Bu zamandan W.'ye elden gelen bir incelikle adieu demek için kullanacaktı, çünkü teşekkürü hak etmişti W. – Benim o kadar dil dökmeme aldırmayarak, Misdroy'da kalışımızın daha birinci günü oturup W.'ye bir mektup yazdı. Ancak dün biraz olsun kendimi toparlayabildim; Emmy'ye göre sonbahar gelsin, yine her şey düzene girecek vb. – Derken cevap geldi Bay Winckler'den. Anlaşılan Emmy açıkça ayrılmaktan söz etmiş olacaktı ki mektubu aldı alalı ağlaması kesilmiyormuş. Bay Winckler, canına kıymakla Emmy'nin gözünü korkutuyordu. Oysa ben, düne kadar kötü bir durumla karşılaşılmayacağına

inanıyordum. Herhangi bir kıskançlık nöbeti nedensizdi bana göre. Hayatımda bu kadar alçaldığımı bilmiyorum. – Nihayet dün Emmy'yi yavaş yavaş teselli edebildim. Benim tavsiyem üzerine W.'ye dostça bir telgraf çekti, sonra da sakinleşti biraz. En azından benim yediğim yemeğin iki katını yiyor. Evet doğru: W.'nin mektubu Goehren'den, yani 5 saat uzaktan geliyor, ama W.'nin kendisinin kalkıp gelebileceğine ise ihtimal vermiyor Emmy. – Sana yarın sabah yazarım. Gece, bugüne kadarkinden daha kötü değildi (şimdiye kadar ancak bir ya da iki gece uyudum). Ayrı ayrı odalar katlanılacak gibi değil. Emmy sımsıkı bağlı bana. Dün de dönüp dolaşıp bunu tekrarladı. Ama ötekinin durumuna da hayli üzülüyor. Madem öyle, W.'yle o kadar zaman flört etmeseydin demem söz konusu değil kendisine. Öte yandan kendisini uyardığımı da söyleyemem. – Ona göre suç Mieze'de ve ne tuhafsa bende; oysa o mektubu yollamaması için ne çok rica ettim kendisine (ne var ki bir başka nedenden). İleri sürdüğüne göre, benim kapıldığım o umarsızlık olmasa, W.'ye daha uygun bir şekilde veda edebilecekti. Her konuda üç, dört değişik görüşü var. – Bana yazacağın mektup nerede kaldı? Küçük de olsa bir yardım bekliyorum bu mektuptan, ama sen yazayım demiyorsun.

Max

Sen nasılsın? Seni öyle çok, öyle çok düşünüyorum ki! Yaz bana!

20.8'e kadar adresim şöyle: Dr. Max Brod – Misdroy/Baltık Denizi, postane beklemeli

[*Damga: Planá (yaklaşık 13.8.1922)*]

Bay Max Brod, Baltık Denizi kıyısında Misdroy, postane beklemeli, Nĕmecko

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Planá nad Lužnici, Çekoslovakya Cumhuriyeti

Çok sevgili Max, hemen 4 gündür Prag'dayım, şimdi biraz huzur içinde yeniden döndüm buraya. Birkaç gün şehirde, birkaç ay taşrada kalmak belki hepsinden uygun benim için. Yazın dört gün kentte geçirmek bile kuşkusuz çok fazla, oradaki yarı çıplak kadınlara uzun bir süre karşı konulabilmesi pek düşünülecek gibi değil. Doğrusu ancak yazın kentte onların ilginç türden etleri öbek öbek görülebiliyor. Hafif, çok sulu, biraz kabarık, ancak birkaç gün tazeliğini koruyan et; gerçekte kuşkusuz tazeliğini daha uzun zaman korur korumaya, birkaç gün sadece insan ömrünün kısalığının bir kanıtıdır. Dayanıksızlığı, sadece bir an için düzenlenmiş, ne var ki, Güliver'in keşfettiği gibi – ancak ben çokluk inanmıyorum doğruluğuna – ter, yağ, gözenek ve kılcıklarla deforme olmuş yuvarlaklığından dolayı dokunulmasının pek göze alınamadığı böyle bir et hayatın büyük bir bölümünden sonra da varlığını koruyorsa, insan ömrü ne kadar kısa olmalı.

Burada, köydeki kadınlar çok değişik, gerçi yaz tatiline gelmiş bir hayli kadın da var burada, örneğin güzel mi güzel, toplu mu toplu o sarışın kadın, diyelim bir erkek yeleğini nasıl çekip çekiştirirse, o da birkaç adımda bir karnına ve göğüslerine çekidüzen vermek için gerinip uzanıyor, zehirli güzelim bir mantar gibi giyinmiş ve kokuyor – insanlar kokudan duramıyor yerlerinde – yenilebilen en iyi mantar nasıl kokuyorsa öyle kokuyor (kendisini kuşkusuz tanımıyorum, hemen kimseyi de tanıdığım yok burada) – ama yaz tatili için gelenlere kimse pek bakmıyor, ya komik oluyor bunlar ya da sıradan kimseler. Ne var ki, buranın yerli kadınlarından pek çoğuna hayranlık duyuyorum, asla

yarı çıplak dolaşmıyor, üzerlerinde tek giysiden fazla bir şey yokken, baştan aşağı giysiler içindeymişler gibi bir izlenim bırakıyor insanın üzerinde, ancak ileri yaşlarda şişmanlıyorlar. Ancak yer yer genç bir kıza rastlandığı oluyor burada (örneğin akşamları sık sık önünden geçtiğim yarı harap bir çiftlik evinde ahırlara bakan kız, bazen ahır kapısının önünde dikilmiş, göğüsleriyle uğraşıyor), ne var ki kadınlar kurudur, öyle bir kuruluk ki, belki ancak uzaktan gönül kaptırılabilir kendilerine; öyle kadınlar ki asla tehlikeli denemese de muhteşem bir görünüşleri vardır. Öte yandan kendine özgü bir kuruluktur bu, rüzgârdan, havadan, işten güçten ve çocuk doğurmaktan kaynaklanıyor, ama hiç de kenttekiler gibi sefil göründükleri yok, rahat, başı dik bir neşeyi sergiliyorlar. Yanı başımızda bir aile oturuyor. Hiç de vesely* denecek bir durumları yok; kadın 31 yaşında, 7 çocuk sahibi, yedisi de oğlan, baba bir değirmende çalışıyor, çokluk gece vardiyasında. Bu çifte büyük saygı duyuyorum. Ottla'nın dediği gibi adam Filistinli bir köylüye benziyor, hani olabilir de: orta boylu, benzi biraz soluk, ama solukluk siyah bıyıktan kaynaklanmakta (senin bir ara enerjiyi emdiğini yazdığın bıyıklardan biri), sessiz, duraksamalı davranışlar; o sakinliği olmasa mahcup biridir denebilirdi. Kadına gelince, o kuru tiplerden biri, hep genç, hep yaşlı, mavi gözlü, şen şakrak, ağızda kırışıklara yol açan gülüşler, anlaşılmaz şekilde o bir yığın çocuğu hayatın içinden omuzlamış götürüyor (oğlanlardan biri Tabor'daki ortaokula gitmekte), hastalıktan baş kaldırdığı yok kuşkusuz; bir ara kadınla konuşuyorduk, sanki kendisiyle evliymişim gibi geldi bana, çünkü pencere önündeki çocuklar bana da rahatsızlık veriyordu, ama şimdi beni kadın da koruyor çocuklardan. Orası öyle, kolay değil, baba çokluk gündüz uyuyacak, çocukların evde bulunmaması gerekiyor, o zaman da çocuklara benim pencere önündeki yerden, ot bürümüş bir parça yoldan, adamın keçileri için satın aldığı çitler-

* Neşeli

le çevrilmiş, içinde birkaç ağaçla çayırlıktan başka yer kalmıyor. Bir gün, bir öğle öncesi bu çayırlığa uzanıp uyumaya çalıştı adam. İlkin kolları başının altında, sırtüstü yattı. Ben masa başında oturmuş, hep ona bakıyor, ondan başka bir yere gözüm pek gitmiyor, başka bir şey yapamıyordum. O da, ben de sessizlik arıyorduk, aramızda ortak noktaydı bu, ama tek ortak nokta. Benim sessizlik payımı ona bağışlayabilsem, seve seve yapardım bunu. Öte yandan yeterince sessiz de değildi ortalık. Adamınkiler değil, yabancı çocuklar gürültü yapmaktaydı. Adam yarı dönüp, yüzü avuçlarında, uyumaya çalıştıysa da uyuyamadı. Bunun üzerine ayağa kalkarak eve doğru yürümeye koyuldu.

Ama, Max, giderek fark ettiğime göre hiç ilgini çekmeyecek şeyler anlatıyorum sana, bunları anlatmamın nedeni de sadece bir şey anlatarak seninle bağlantı içinde olmanı istemem, çünkü çok üzüntülüyüm, Prag'dan neşesiz dönüp döndüm buraya. Aslında sana hiç yazacağım yoktu. Daha önce yaşadığın gürültülü ve mutsuz kent için mektuplar uygun düşerse de, şimdi oradaki deniz sessizliğinde seni rahatsız etmek istememiştim. Prag'dan yolladığın son kart da benim bu niyetimi pekiştirmişti. Ama şimdi hastalığı hep sürüp giden babamdan dolayı biraz keyifsiz (sonu belki iyi olacak, bir haftadan bu yana artık her gün çıkıp yürüyorsa da ağrılar, içindeki hoşnutsuzluk duygusu, huzursuzluk ve korku ortadan kalkmış değil), o hiç yılmayan, manevi bakımdan çok güçlü, ama babama bakmaktan giderek kendisini daha çok harap eden annemden, ayrıca diğer bazı, hiç de pek önemli sayılmayan, ama insanı o kadar daha çok sıkıntıya sokan nedenlerden dolayı biraz üzgün, Prag'dan dönüp geldiğim şu sıra bir yol kendini mahvetmekten söz açan seni de düşünmeden edemiyorum. Bu gece rüyamda gördüm seni, seninle ilgili pek çok şey gördüm, ama aklımda kalan sadece senin bir pencereden dışarı bakman oldu, korkunç denecek kadar zayıftın, tam bir üçgen şeklindeydi yüzün – ve bütün bunlar böyle olduğundan (ben de

son günlerdeki "anormal" yaşayışım dolayısıyla o biraz dengeli durumdan dışarıda soluğu aldığımdan ve hemen izlediğim yol, şimdiye kadar böyle bir yol olduysa eğer, hemen gözlerimin önünde son bulduğundan) dış sıkıntılara ve iç güçlüklere karşın yine de sana yazmadan duramıyorum. Prag'da son zamanı, Leipzig'den gelecek mektupları pusuda bekleyerek (ve kimi vakit gelen bir mektuptan sonra öncekinden daha çok üzülerek) nasıl geçirdiğin düşünülürse, tatilde bütün kalbimle arzuladığım gibi biraz dinlenmemiş olsaydın rüyamdakine benzer bir durumda olacaktın. Aslında mektupların yol açtığı sürekli sıkıntının yerini şimdi canlı bir iletişimin mutluluğu alabilirdi. Froylayn S.'yi *(69)* selamlamayı çok isterdim, ama yapamayacağım. Giderek daha az tanıyorum kendisini. Senin anlattıklarından onu harika bir arkadaş biliyorum. Ayrıca anlaşılmaz olsa da kendisinden yakınılamayacak romanın bir tanrıçası, son olarak da senin mahvına çalışan, ama böyle bir şey yapmak istediğini yadsıyan bir mektup yazarı diye biliyorum. Gereğinden fazla karşıtlık, hepsinin bir kişide bulunması olacak şey değil. Yanındaki kişinin kim olduğunu bildiğim yok, dolayısıyla ona selam yollayamam. Sana gelince hoşça kal ve tatilden dön gel sağlıcakla!

F

[*Damga: Planá nad Lužnici, 16.8.1922*]

Bay Dr. Max Brod, Baltık Denizi kıyısında Misdroy, postane beklemeli, Nemecko Almanya

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Planá nad Lužnici, Çekoslovakya Cumhuriyeti

Sevgili Max, senden daha iyi anladığıma inandıklarımla anlamadıklarımı bir araya toplayacağım, bakarsın o zaman kolayca anlaşılabilecekleri hiç anlamadığım görülecektir, çünkü ortada

öyle çok şey var, hepsi de o kadar geride kaldı ki, bir de buna belki açığa vurduğundan daha kötü durumdaki seni merak etmem eklendi mi, sisli puslu bir manzaradan başka bir şey çıkmayacaktır ortaya.

Bir defa ve hepsinden önce, W.'nin üstün taraflarını o kadar öne çıkarmanı anlıyor değilim, acaba (mektubu rahat rahat yazmam geride kaldı, bir fırtına çıktı dışarıda, kendini biraz yalnız hisseden enişte yanıma geldi, benim masamda oturuyor. Benim masam mı? Onun masası, ayrıca güzelim odanın bana bırakılıp, üç başlı ailenin küçücük bir odada [kuşkusuz o geniş mutfak sayılmazsa] hep birlikte yatması akıl almayacak kadar bir yüce gönüllülük, hele oda paylaşımının farklı olduğu ilk günler eniştemin sabahleyin nasıl keyfi yerinde uzanıp gerinerek yataktan dışarıya bakınca uzaktaki ormana kadar hayli geniş bir manzarayla karşılaşmasının vb. bir sayfiye evinin başlıca güzelliği olduğunu söylemesi; oysa birkaç gündür uyanıldığında manzara olarak komşunun avlusu ve hızarın bacasıyla karşılaşılması düşünüldü mü – bütün bunları anlatmaktan amacım – ama hayır, dillendirilmeden kalsın amaç) – şimdi gelelim sana. Söylediklerinin hepsine bakıldı mı, W. hiç de senden üstün bir konumda değil; ama terazi, en azından şu sıra, herkesin korkunç acı çekmesine yetecek de artacak gibi titizlikle ayarlanmış bulunuyor. W. evlenemez E.'yle, ona bir yardımda bulunamaz, onu anne yapamaz, daha doğrusu elinden geleydi çoktan yapardı bunu ve o zaman sana karşı çok daha güçlü durumda olurdu. Dolayısıyla eli yüzü düzgün nedenler oradadır da kötü nedenler hep senin tarafında diye bir durum yok. O, E.'yi seviyor, sen de seviyorsun E.'yi. E. bile bunu başaramadığına göre kim verecek kesin kararı? W. boylu poslu, gençliğin özellikle bir kadın için çekiciliğini barındırıyor kendisinde. Yahudiliğin senin için bir kusur değilse de W.'yi öne çıkaracak bir şey olduğu düşünüldü mü bu da az şey değildir. Ama sende daha çok, daha kalıcı bir şey var, erkek

sevgisi var bir defa, erkek yardımı var, sanatçılığın bazen düşünü, bazen gerçeğini sunuyor olman var. Dolayısıyla, seni bu bakımdan umutsuzluğa sürükleyecek ne olabilir? Anlaşılan savaşın nasıl sonuçlanacağı değil, savaşın kendisi ve nasıl gelişecek olduğu. Kuşkusuz haklısın; ben hiç üstesinden gelemezdim bunun, hatta zerresinin bile altından kalkamazdım; zaten benim önünden kaçıp gideceğim ya da benim önümden kaçıp gidecek ne çok şeye katlanıyorsun sen. Belki bu da beni sana olduğundan fazla değer vermeye götürmüştür, senin gücüne ilişkin yarı buçuk da olsa akla uygun bir yargı verecek durumda değilim.

İkinci noktaya gelince: E. yalan söylüyor, bitip tükendiği yok yalanlarının, ne var ki, bu yalancı olmasının değil, daha çok içinde bulunduğu sıkıntılı durumun kanıtı. Ve öyle görülüyor ki, sonradan edinilmiş bir yalancılık bu, W.'ye sen demediğini ileri sürüyor ki bu da doğru; ama hemen ardından gerçekten sen diyor ona, biraz önce ileri sürdüğü şeyin çekiciliğine kapıldığı ve bundan geri dönemediği için olacak. Yine de beklediğim bir şey değildi bu, hâlâ da değil; bu arada onun kendini alçaltmaktan söz edebileceğini de anlıyor değilim, çünkü aslında söz konusu olan onun kurup çattığı binanın çöküşüdür ve bir erkek, bir yardımcı olarak senden bu işi düzeltmen rica edilmektedir. Çünkü tümüyle sana kaçıyor E., en azından sen yanındayken bunu yapıyor. Senin ricalarına karşın W.'ye yolladığı mektup da, yanlış anlamıyorsam istemeye istemeye bana yazılan kart gibi tümüyle senin amacına uygun olarak yazılmıştır.

İşi güç duruma sokan ikinci derece önemli olaylar bir yana bırakılırsa, ben temel şemayı şöyle görüyorum: Sen böyle bir şeye ihtiyacın yokken olmayacak bir şeyi istiyorsun, sürekli fazla bir şey değil istediğin, pek çok kişi ister bunu, ama sen benim tanıdıklarımın hepsinden daha ileriye gidiyor, varılmak istenen amacın ucuna kadar yaklaşmana karşılık amaca ulaşamıyorsun, çünkü amaç ulaşılması söz konusu olmayan bir şeydir, burnunun

ucuna kadar sokulup ileriye geçememekten de acı çekip duruyorsun ve ileride de çekeceksin. Bu varılması olanaksız amacın belli aşamaları vardır. Kont von Gleichen *(70)* de olmayacak bir şeye ulaşmayı denemişti – bunu başaran biri var mı, bu soruyu belki mezarlar bile cevaplayamayacaktır – ama kontunki seninki gibi ulaşılamayacak bir amaç değildi. Kont sevdiği kadını Ortadoğu'da bırakmayarak onunla Akdeniz üzerinden döndü ülkesine. İstemeyerek de olsa karısına bağlı sayılmasaydı kadınla evlenecekti. Senin durumundaysa böyle bir şey söz konusu değil; sen kendini umutsuzluğa kaptırmış olmadığın gibi, karın da senin için zor bir hayatı kolaylaştırmakta. Kendi kendini mahvetmekten kurtulmak istiyorsan (eve de durumu yazman gerektiğini düşündüm mü, titremeden duramıyorum) yapacağın tek şey kalıyor geriye, o korkunç (ama son yıllarda çektiklerinle karşılaştırıldı mı sadece öyle görünen) davranışı denemek ve E.'yi gerçekten Prag'a çekip almak, ama bunun çeşitli nedenlerle pek uygun bir şey olmaması durumunda karını alıp Berlin'e götürmek, yani Berlin'e taşınmak, açıkça, en azından üçünüzün açıkça bir arada yaşayıp gitmesi. Böyle bir durumda şimdiye kadar sürüp gelen tüm olumsuzluklar ortadan kalkacaktır (bilinmeyen yeni olumsuzluklar da buyurup gelebilir): W.'den korku, gelecekten korku (W.'nin aradan çıkarılmasından sonra da kendini duyuracaktır bu korku), karınla ilgili tasa, çocuklara ilişkin korku. Hatta ekonomik bakımdan daha da kolaylaşacak hayatın, çünkü tek başına E.'nin Berlin'deki bakımı için gerekli masraf, üzerindeki yükü kuşkusuz on kat daha artıracaktır. Ne var ki, ben seni Prag'da bulamayacağım artık. Peki ama, yanındaki iki kadın için yer bulunduğuna göre, neden benim için de bir köşede bir yer bulunmasındı.

Ama şimdi senin bu tatil cehenneminden yine sağ salim dönüp geldiğini görmeyi öyle istiyorum ki!

F.

Karına gelince: Söz konusu planı kabule onu razı etmek hiç de sanıldığı kadar zor olmayacaktır. Prag'da Felix'le konuştum şimdi, karısının bir şey bilmemesinin, yani oldukça yüzü gülerek duruma katlanabileceğinin düşünülemeyeceğine inanıyor. Karısının bir ara göstermekten keyif aldığı Storm'un mektubu geliyor aklıma.

[*Prag*]

Perşembe [*7.9.1922*]

Sevgili Franz,

İyi olduğumu çoktan yazmalıydım sana. – M., her gün pek sevimli bir mektup yolluyor. W. ile aradaki sorun sanırım gerçekten çözülmüş, hatta fotoğrafların karşılıklı alınıp verilmesinden oluşan, benim anlayamadığım formalite geride bırakılmış. Ve her mektupta kendisini tutup bırakmadığım için bana teşekkür ediyor M.. Kuşkusuz açıklığa kavuşmadık birkaç nokta daha kaldı. Örneğin Leipzig'deki son günlerde kız kardeşiyle W.'nin fazla düşüp kalkması; kız kardeşi W.'yi seviyorsa da (*relata refero*)* konuşmasında, örneğin: "Bak sen, bu sersem oğlan ne sanmış kendini?" sözünden de anlaşılacağı gibi tümüyle Emmy'nin yanında yer alıyor. – Emmy'nin ilgili davranışını anlamak zor, daha doğrusu anlaşılacak gibi değil. – Ya da Emmy'nin mektuplarında W. ile ilgili çok kötü şeyler yazmasını da vb.: "Şimdi açıkça görüyorum ki, her şey onun hayvanlara özgü kıskançlığından başka şey değilmiş." Ve bunu öylesine vicdanı rahat yazıyor ki, ürkmemek elde değil. W.'nin gerçekten kıskançlık duyması için hiçbir neden yokmuş sanki ortada – Emmy, işte öylesine kızıyor W.'ye – Ben de bu arada biraz dinleniyorum. Pascal, kuşkunun sağlam bir kafa için rahat bir baş yastığı

* "Bana ne söylendiğini söyle" anlamında Latince deyim. (ç.n.)

olduğunu söyler, neden bu baş yastığı mantıksızlık olmasın. Mantıksızlık, ne olursa olsun en tatlı şeydir benim için. Önceleri mantık konusunda hayli yetenekli sanırdım kendimi. Ama şimdi giderek anlıyorum ki, bu konuda yeteneklerim hiçbir zaman pek ileri düzeyde değilmiş; aslında bende yapay şekilde oluşturulmuştu bu yetenek, Kant'ı ya da Fichte'yi anlamaya asla yetecek gibi değildi.

M., sanırım dünden beri Berlin'de. Umarım güzelce yerleştirilmiştir orada. – Asıl önemli olan: önümüzdeki haftanın Cuması 2 gün için Berlin'e gidiyorum, kendisine yeni öğrenimi ve yaşamı konusunda gerekli yardımda bulunacağım. – Ne dersin, sen de benimle gelmek istemez miydin? Eylülün 15'i Cuma saat 2'de Wilson istasyonunda? Planá'da kalman için hava pek uygun değil sanırım. Sağlık durumunun kısa bir yolculuğa izin verip vermeyeceğini bir konuş Ottla'yla. Almanya öyle ucuz ki! Hele benimle geldin mi, asla fazla masrafın olmaz. Bundan sonra da ancak Ekimde giderim Berlin'e. Onun için düşün, hemen bana yaz ki, benimle gelmek istersen Berlin'de senin için bir oda ayarlayayım. Ama ne olur yalnızca sen, nedenini biliyorsun. – Berlin'e bu yolculuk için kesinlikle karar vermen beni çok sevindirecektir. Ama her şey senin sağlık durumuna bakıyor. Gelirsen belki Pazartesi benimle dönebilir, Schandau'da birkaç gün kalabilirsin, senin kalabileceğin çok güzel ve rahat bir yer biliyorum orada.

Korkarım bu defa seni Prag'da kendi sorunumla fazla oyaladım, sen nasılsın diye sana sormadım hiç, onun için de sanırım bana mektup yazmıyorsun. Ama yazabilirsin artık, yine kendime geldim biraz. Lese Speyer, *(71)* "Mevsimlerin Melankolisi", olağanüstü bir hayranlıkla. Söyler misin, kitapta nedir aslında hoşlanmadığın? Benim için bir bilmece bu. Belki Monte Carlo ve öğretmenle Christine'nin planlanan izdivacı. Blanche'ın kız kardeşine duyduğu sapık sevgi okul kitaplarından biraz daha canlı

anlatılmış (yanılmıyorsam Speyer'in romanında da çok söz ediliyor bu sevgiden.). – Seninle kitap ve sanatımız üzerinde o kadar az konuşmakla haksızlık ettik. – Çıldırmış gibiydim ben, nitekim aradaki molaları saymazsak şimdi de oldukça aynı durumda sayılırım. – M.'nin W.'ye veda edişini öylesine duygusallıktan uzak, öylesine duygusallık karşıtı bir dille anlattığı mektubu okurken baştan aşağı titreyip durdum. Veit Katedralinin önündeki alçak rampanın üzerinde oturmuştum, doğru dürüst okuyamıyordum, mektubu tutan elim durmadan sağa sola gidip geliyordu. O zamanki gibi Tanrıya şükrettiğimi bilmiyorum (seninle son konuşmamızdan sonraki gün, ikindi vaktiydi).

Baum Prag'da, henüz görmedim kendisini. Ama Winder *(72)* söz etti – yemek kötüymüş – Oskar 3 kilo vermiş – diyeceğim yerinde bir içgüdü bu geziye katılmaktan alıkoydu seni. Umarım, Baum bizim geziye katılmanı salık verir ve doğru da davranmış olur. Oskar bütün tatili romanında yapacağı değişikliklere ayırdı ve Scherl geri çevirdi romanı. Ne rezil herif! – Felix, hizmetçi konusunda dertli. – Bana gelince: Markın değer kaybetmesinden dolayı yoksullaştım. Eleştirileri bir kitapta *(73)* toplamaya çalışıyorum.

Max

[*Planá. Varış damgası: Praha – Hrad, 11.9.22*]
Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Planá nad Lužnici

Sevgili Max – yerinde bir içgüdünün beni örneğin Almanya'ya gelmekten alıkoyduğunu söyleme. Bir başka neden söz konusuydu. Şimdi bir haftadır yine buradayım, bu hafta pek keyifli geçmedi (çünkü *Şato* romanını ister istemez bir kenara kaldırdım, bir daha da ona el sürmeyeceğim, Prag'a dönmeden bir

hafta önce başlayan "krizden" sonra bir daha onunla bağlantı kuramamıştım, oysa Planá'da yazılanlar senin de bildiğin bölüm gibi o kadar kötü sayılmazdı), pek keyifli değilse de hayli sakin geçti, sabahları eniştenin ve konukların yokluğunda Ottla'yla biz bizeyken genellikle her zamankinden sakin durumda olmam adeta kilo aldırdı bana. Dün ikindi yine pek sakin durumda ev sahibesinin mutfağı önünden geçiyordum, kısa bir konuşma oldu aramızda. Ev sahibesi anlaşılması zor bir kadın; o güne kadar bize görünüşte nazik, ama gerçekte soğuk ve içten pazarlıklı davranmasına karşın, son günler asla anlaşılmaz bir şekilde içtenlikli, candan ve nazik davranmaya başlamıştı. Diyeceğim konuşmaya başladık ev sahibesiyle, köpeğinden, havadan, benim dış görünüşümden söz edildi (jak jste prišel, měl jste smrtelnou barvu*), derken şeytana uyup palavra atmaya başladım, kaldığım yerin çok hoşuma gittiğini, hep burada kalmamın beni çok sevindireceğini, ancak yemeği restoranda yememin beni bundan alıkoyacağını söyledim. Ev sahibesinin acaba yalnız kalmaktan korkuyor muyum diye sormasını gülünç bularak geriye çevirdim, derken aramızdaki ilişki dikkate alınınca hiç tahmin edilmeyecek bir şey oldu (ayrıca varlıklı bir kadındı ev sahibesi), yemekleri kendisinin yapıp, dilediğim sürece bana verebileceğini söyledi, hemen ardından ayrıntılara geçti, akşam yemeği vb. Onun bu teklifi son derece sevindirmişti beni, kendisine teşekkür ettim, her şey kesin karara bağlandı; bütün kış burada kalacaktım kuşkusuz, kadına yeniden teşekkür edip yürüdüm. Çok geçmedi, odama çıkmak üzere merdivenleri tırmanıyordum ki yine "kriz"e yakalandım, Planá'da dördüncüsüydü bu. (İlki çocukların gürültülü patırtılı günlerinden birindeydi, ikincisini Oskar'ın mektubunun geldiği, üçüncüsünü Ottla'nın daha 1 Eylülde Prag'a dönüp, benim bir ay daha burada kalmamın ve yemekle-

* "Geldiğinizde ölü gibi sarıydı benziniz."

ri restoranda yememin söz konusu olduğu günde geçirmiştim.) Böyle bir krizin dış görünüşünü anlatmanın gereği yok, sen de bunu biliyorsun, ama senin yaşadığının yüz kat ağırı bu, yükselip yükselip sonra başa dönebilmek için bir yol arayan bir kriz. Her şeyden önce gece uyuyamayacağımı biliyorum, dişler geçirilip kalbi çıkarıldı uyuma gücünün, uykusuzluk daha şimdiden başladı, bayağı önceliyorum uykusuzluğu, dün gece uyku uyuyamamıştım sanki; derken evden çıkıyorum, uykusuzluk dışında başka bir şey düşünebildiğim, uyuyamayacağım korkusundan başka bir şey hissettiğim yok, kafamın biraz çalıştığı anlar buna bir de korkudan duyduğum korku ekleniyor. Bir yol ayrımında Ottla'ya rastlıyorum. Tesadüfen elimde Oskar'a yazdığım cevap mektubuyla kendisine rastladığım yine aynı yer. Bu defa öncekinden daha olumlu geçiyor aramızdaki konuşma. Çünkü Ottla'nın şimdi ne diyeceği benim için çok önemli. Ev sahibesiyle yapılan planı yerinde bulduğuna ilişkin ağzından en küçük bir söz çıkmaya görsün, en azından birkaç gün için işte öylesine mahvoldum demektir. Çünkü bana sorarsan en ufak bir itirazım yok plana karşı, tersine tek başıma kalıp rahat rahat yaşamak ve güzel güzel beslenmek, işte öylesine hoşuma giden bir yerde kış ve sonbaharı fazla para harcamadan geçirmek, büyük bu arzunun gerçekleşmesinden başka şey değil. Böyle bir plana karşı çıkılacak ne olabilir? Bilemedin korku, o da bir itiraz sayılmaz. Dolayısıyla Ottla plana karşı bir itiraz yöneltmedi mi, bu konuda kendi kendimle savaşmam gerekecek, bir ölüm kalım savaşı, üstelik savaşın burada kalacak olmamla sonuçlanacağı kesin değil. Ve derken Ottla çok şükür vakit geçirmeden buradan ayrılmam gerektiğini söylüyor, hava fazlasıyla sertmiş burada, sonra sis vb. Böylece gerilim kalkıyor ortadan, artık itirafta bulunabilirim. Geriye teklifin çevrilmesindeki güçlük kalıyorsa da, Ottla'ya göre fazla büyük değil güçlük, oysa bana korkunç büyük görünüyor, çünkü olaydaki bütün ölçüler korkunç boyutlarda. En azın-

dan şimdilik biraz yatışmış durumdayım, daha doğrusu bu işte rol sahibi akıl yatışmış durumda, ben kendim yatışmış sayılmam; ilgili olay, fazlasıyla çok şeyin gözlerini hayata açmasını sağladı ve bunların hepsi de kendiliklerinden yaşamaya koyuldu çoktan ve öyle tek bir sözle durdurulacak gibi de değiller, bunun için aradan belli bir zamanın geçmesi gerekiyor. Akşamüzeri her akşam olduğu gibi tek başıma ormandan içeri girdim, karanlık ormanda geçen zamanı hepsinden çok seviyorum; ne var ki, bu defa korku dışında hissettiğim bir şey olmadı, bütün akşam da kaybolmadı korku, gece de beni uyutmadı. Ancak sabahleyin bahçede, güneş ışığında Ottla'nın benim yerime ev sahibesiyle söz konusu teklifi üzerinde konuşup, benim de biraz söz alarak (tümüyle akıl hiç işe karışmadan olup bitiyordu hepsi) bir başka yerde dünyayı ayağa kaldıracak bu sorunun ne hikmetse şöylece birkaç cümleyle çözüme kavuşturulması üzerine biraz hafifledi. Adeta dev kadınlar birbirleriyle konuşurken, Güliver gibi ben de oracıkta dikilip durmuştum. Hatta ev sahibesinin yaptığı teklifte öyle fazla ciddi olmadığı da anlaşıldı. Bana gelince, bütün gün çukura kaçmış gözlerle dolaşıp durdum ortalıkta.

Şimdi ne olacak? Üzerinde iyice düşününce yapılacak tek bir şey kalıyor geriye. Benim daha büyük bir sorun üzerinde kendimi testten geçirmem gerektiğini söylüyorsun. Bir bakıma doğru, ama öte yandan sayısal büyüklükler kesin rolü oynamaz bu konuda, fare deliğinde de kendimi testten geçirebilirim. Söz konusu tek şey de büsbütün yalnız kalmaktan duyduğum korkudur. Burada yalnız kalacak oldum mu, hepten yalnızım demektir. Buradaki insanlarla konuşamam, bunu yapmam yalnızlığı çoğaltmak olur. Yalnız kalmanın yalnızlığını pek değilse de, Matliary'de geçirdiğim ilk günler, ayrıca Spindelmühle'de kaldığım birkaç gün insanlar arasındaki yalnızlığın dehşetini şöylece öğrendim, ama bundan söz edecek değilim. Peki, şu yalnızlık nasıl şeydir? Aslında benim tek amacımdır yalnızlık, benim en büyük

baştan çıkarıcımdır, benim olanağımdır; hayatımı bir düzene soktuğumdan söz edilebilirse, yalnızlığın bu düzen içinde kendini rahat hissetmesine hep dikkat etmişimdir. Öyleyken çok sevdiğim bir şeyden bu korku, korkunun kendisi kadar güçlü, çağrılmaya görsün hemen damlayan (örneğin çocuk bağırıp çağırdığında, Oskar'dan mektup geldiğinde başgösteren "kriz") yalnızlığı ayakta tutamama korkusu, kıvrıntılı orta yoldan duyulan korku (oysa bu korku her üçünün en güçsüzü). İlk iki korku arasında öğütülüp duruyorum – üçüncüsü, kaçmaya niyetlendiğim fark edilince bunun önlenmesinde ötekilere yardımcı oluyor sadece – ve en sonunda iri yarı bir değirmenci o kadar zahmete karşılık ortaya pek dişe dokunur bir şey çıkmadığı için atıp tutmaya başlıyor bana. Vaftizli dayım *(74)* gibi yaşamak benim için dehşet verici bir şey olurdu, öyleyken yolumun üzerinde duruyor böyle bir hayat, ne var ki amaç olarak değil, ama dayım için de amaç değildi, ancak düşkünlük döneminin son döneminde böyle bir şey gerçekleşti. Öte yandan ilginç olan bir şey varsa, boş evlerde kendimi çok rahat hissediyor olmam, ancak büsbütün boş da değil, aksine insanlara ilişkin anılarla dolup taşan, bundan böyle içlerinde yaşanmak üzere hazırlanmış, eşler için döşenmiş yatak odalarını, ayrıca çocuk odalarını içeren, yanlışlıkla posta kutularına başkalarına yollanmış sabah postasının atıldığı evlerde. Ama gerçek ev sahiplerinden kimse geçenlerde başıma geldiği gibi ortada görünmemesi gerekiyor, çünkü böyle bir şey hayli rahatsızlık verir bana.

Evet, işte "krizlerin" hikâyesi.

Senden gelen olumlu haberler beni sevindiriyor; önceki değil, ondan önceki gün mektubunu aldığımda hâlâ sevinebilecek durumdaydım, bugün de yavaş yavaş o duruma geliyorum. Seninle Berlin'e gelemeyeceğim. Çünkü Ottla nerdeyse sadece benim için bir ay daha yanımda kalıyor, böyle olunca nasıl ayrılabilirim

buradan. Hem oyunun prömiyerine *(75)* gelmek istiyordum. (Neden 30 Ekim'de gidiyorsun?) İki defa da Berlin'e gelmek benim için çok fazla. E.'ye gelince, o da nefret ediyor benden, onunla karşılaşmaktan adeta korkuyorum. Sana gelince, üzerindeki etkim, bir etkiden söz edilebilirse, gizlendiğim yerden ortada açıkça göründüğümden daha güçlü olacaktır.

Speyer'de neyin hoşuma gitmediğini kendin söylüyorsun. Okul binası, Christine ve Blanche'ın başı olağanüstü güzel, en ağır eleştirilere karşı koyacak güçte, ama sonradan yazarın eli yavaş yavaş iniyor aşağı ve bu iniş pek izlenemeyecek kadar da hızlı. İleride daha başka yeterince doğru dürüst yerler yok değil, ama hepsi o kadar. Sonradan karşılaşılacak iniş ilk yarıda da belli ediyor kendini, örneğin öğrenci arkadaşların karakterlerinin anlatımındaki ucuzluk ya da giriş bölümündeki özensizlik. Kasım gecesi biri Tibet sessizliğiyle Alman sessizliğini *(76)* karşılaştırmak üzere pencereyi açmaya kalksa, pencere bir an önce vurup kapatılmak istenecek. Aşırılığa vardırılmış Storm havaları egemen buralarda.

Öte yandan "Anna" da biraz sıktı beni, en azından bana fazla zevk vermedi. Üstelik iki defa okudum, bir defa kendim için, bir defa da kitaptan 16 kadar kanto Ottla için. O zekice ve hayat dolu konuşmalardaki, ayrıca başka pek çok yerdeki ustalığı takdir etmiyor değilim. Gelgelelim nedir o bütündeki söz kalabalığı! Ve Just dışında karakterlerden hiçbiri de bana göre yaşamıyor. Bu arada o düpedüz gülünçlüğü, o hiçbir değer taşımayan komediyi, örneğin asla yaşamamış, asla ölmemiş, boyuna mezar aldatmacasından çekilip çıkarılan Erwin'i düşündüğüm de yok pek (gülmeden onunla ilgili bir şey okuyamıyoruz), ya da Thea'yı alalım ele ya da anneanneyi. Olmadı ötekileri. Yaşadıkları söylenemeyecek bütün bu kişiler karşısında sadece kendisinin yaşadığından emin oluyor insan. Sen Anna'yı değil E.'yi seviyorsun ve Anna'yı E. yüzünden sevmiyorsun, tersine E.'yi yine yalnızca E.

dolayısıyla seviyorsun ve Anna bile seni bundan alıkoyamıyor. Benim hepsinden çok sevdiğim Hermhuterler oldu. Senin anlattığına bakılırsa bunlara karşı taraf tutulmuş değil: "ve gözlerinde yadsınmayacak garip bir parıltı vardı, derin ve olumlu." *(77)*

Berlin'de bol mutluluklar!

F

Lütfen savun beni Oskar'a karşı! Kendisine yazdığım veda mektubuna şimdiye kadar karşılık vermedi.

E., benim mektubumla ilgili bir şey söyledi mi?

Eleştirileri bir araya toplaman çok iyi, bende de daha önceden küçük bir koleksiyon bulunuyor.

[*Prag*]

Perşembe [*14.9.1922*]

Sevgili Franz,

Sana bu mektubu, Weinberger Tiyatrosu'na *(78)* yakın bir café'de oturmuş yazıyorum. Mektubun yanımda değil, sanırım yine de onu eksiksiz cevaplandırabileceğim.

Ana konu: Korku. İlkin bununla ilgili olarak aklıma kuşkusuz Freud'un kuramı geliyor: Korku = bilinçdışına baskılanmış cinselliktir. Koktuğun şeyin değil, sadece duyduğun korku hissinin bilincinde oluşun da kuramla bağdaşıyor. – Kuşkusuz yalnız Freud'un değil, onun gerçek bir öğrencisinin bile doğru bulmayacağı gibi olayın senin tarafından böyle basitleştirilmesi karşısında korkuya kapılıyor insan. – Ama buna uzun süredir seninle ilgili olarak içimde duyduğum üzüntü gelip katılıyor: Sen insanın doğal gereksinimleri olan şeylerden nefret ediyorsun – o zaman da ister istemez böyle korkular yaşanacak, en ufak bir değişikliğin beklentisi bütün o üstü kapalı keyifsizliği deşip su yüzüne çıka-

racaktır. Örneğin çok yanlış değilse düşündüğüm, kadınlardan kaçıyor, büsbütün onlarsız bağımsız yaşamaya bakıyorsun. Bu da olacak şey değil ve olmayacağı sonradan böyle aşırı hoşnutsuzlarla açığa vuruyor kendini, – bu arada şunu sana açıkça söyleyeyim ki, kadınları ya da içteki kadın düşünü doyuma kavuşturmak hiç de pek hoşnutluk uyandıracak bir şey değildir ve bende görüldüğü gibi cinnetin öbür ucuna yaklaştırır insanı. Dolayısıyla madem dosdoğru gelişim cinnete götürüyor, sonuna kadar düşünmemek, neden ve sonuç ilişkisine aldırmamak, kadınlardan korkuyla kendini tümüyle kadınlara adamak arasında salınmak, yani zamanında kadınlardan el çekmek yaşam bilgeliğini oluşturur denebilir mi? – Kendim için bildiğim bir çare yok. Ama senin için bildiğim bir çare var sanıyorum (doğal olarak): Bu ay geçip de Prag'a döndün mü hemen büyük bir Almanya gezisi yapman, Münih'te Wolff'a gitmen, – ardından Ekim sonunda Berlin'e, bana gelmen (Berlin'de bir konuşma yapacağım, – prömiyer tarihine gelince hiç belli değil henüz, belki ancak 1923 başında.) – Yeni insanlar, yeni ilişkilerle karşılaşmalı, kendin de bu ilişkiler içinde yer almalı, – bu laneti üzerinden sıyırıp atmalısın. Yalnızca ilk adımlar zor gelecektir sana. Dolayısıyla sağlık durumun elversin yeter ki, bu adımları seninle antrenman yapmayı çok isterdim. Öte yandan, ben de sanırım daha Ekim başında Berlin'e gideceğim. Şu sıra Bodenbach'a gidiş geliş yalnızca 52 K ve dönüş 46 K, Bodenbach'la Berlin arası ise – – 6 Kron! Bu durumda iki haftada bir kalkıp E.'ye gitmesem gülünç olur. –

Şu sıra Berlin'le ilgili bir sorun yok. Hatta durum çok iyi. Emmy, Berlin'de olmaktan memnun. Leipzig, kendisine "kötü bir rüya" gibi geliyor. Bana öylesine doğrudan, ateşli, sere serpe ve ayrıntılı mektuplar yazıyor ki, ben böyle mektuplar yazmayı doğrusu göze alamazdım. Her gün de yazıyor! Hatta bazen 8 sayfa. – Ve ben aptal, onun bu olağanüstü tutkuyu 8 hafta boyunca yalnızca benim üzerimde yoğunlaştırabileceğine inandım. Bu

kadar fazla ateş, kendine o sıra çevrede var olan bir nesne aramadan duramayacak ve yazık ki bu nesne de çok geçmeden "pansiyondaki beyler" olacaktı, zaten şimdiden bu beylerin gölgelerinin mektuplarda yer aldığını görüyor; böyle bir durumda karşılaşmayı üzülerek bekliyorum. Değiştirmek pek elimde değil. – My gibi bir zamane yaratığının senden nefret ettiğine nasıl inanabiliyorsun? Çoktandır hayran sana, kendisine yazdığın mektuptan sonra yolladığı her mektupta sana selam gönderiyor; geçen gün de rica etti, prömiyerde seni yanına oturtmamı istedi benden. Ardından yaklaşık şöyle dedi: "Doğrusu bu günü hiç unutmamak için hepimiz bir masada rahat rahat oturup kahve içerken fotoğraf çektirebiliriz." – Tatlım, sevgilim, bir tanem benim! Onu çılgınca seviyorum. Yarın da yanındayım.

Oskar'ın selamı var, kuşkusuz birazcık olsun kızmış değil sana. – Romanı bir kenara bırakacak olmana asılsız, sansasyonel bir haber olarak (Havas) bakabilirim ancak!! – Daha çok şey yaz bana bu konuda, diyeceğim çalışmaların devamından söz et, ama öncelikle sağlık durumunda bir iyileşme hissedip hissetmediğini yaz, – yoksa Ekim başında çekilecek fotoğraf için Berlin'e götürmem seni. – Sevgili Ottla'ya selam! –

Senin olan Max

[*Prag*]
[*Ekteki zarfın üzerinde*:] Max *(79)*

29 Kasım [*1922*]

Sevgili Max, bakarsın bu defa kalkamam ayağa, bir ay süren akciğerdeki ateşten sonra bir zatürreenin başgöstermesi pek olağanüstü bir şey sayılmaz, bunları yazmam onu yolundan alıkoyamayacak; değil mi ki belli bir güç var elinde. Söz konusu durumda bütün yazdıklarımla ilgili olarak senden son arzum şöyle:

Şimdiye kadar yazdıklarımdan sadece şunlar geriye kalabilir: *Yargı, Ateşçi, Değişim, Ceza Kolonisi, Köy Hekimi* ve *Açlık Cambazı* (*Gözlem*'den birkaç nüsha da kalabilir geride, kimseden bunları yok etme zahmetine katlanmasını isteyemem, ama bunlar yeniden de basılmasın). Beş kitabın ve bir öykünün bir değer taşıdığını söylüyorsam, onların yeniden basılıp gelecek kuşaklara ulaştırılmasını değil, aksine gerçekten ortadan kaybolmalarını istediğim içindir. Ancak bir defa var olduklarına göre, istiyorsa kimsenin onları kendisinde alıkoymasını önleyemem.

Buna karşılık benden yazılı olarak ne kaldıysa (dergilerde basılı, manüskri ya da mektup olarak) ele geçirilebildiği ya da bunları kendilerinde bulunduranlardan rica yoluyla alınabildiği kadarıyla (bu kişilerin adreslerinden pek çoğunu nasıl olsa biliyorsun sen, bu kişiler de başlıca Bayan Felice M.'den, *(80)* Bayan Julie'den [kızlık soyadı Wohryzek] ve Bayan Milena Pollak'tan oluşuyor, özellikle Bayan Pollak'taki birkaç defteri unutma), bütün bunları ayrım gözetmeden, en iyisi hiç okunmadan (ama senin içlerine bir göz atmana da karşı değilim, ama böyle bir şeye hiç başvurmazsan beni daha çok sevindirirsin, ancak senden başka kimse de göz atmasın içlerine) – olabildiğince kısa zamanda yakılmasını senden rica ediyorum.

Franz

[*Prag, Aralık 1922*]

Sevgili Max, önceden haberin olması (Werfel sana gelecek nasıl olsa), bu arada düşüncelerle olsa da beni teselli etmen için yazıyorum.

Dün Werfel yanında Pick'le bana geldi. Başka zaman olsa çok sevineceğim ziyaret beni hayli umutsuzluğa sürükledi. W., benim "Schweiger"i *(81)* okuduğumu biliyordu çünkü, dolayısıy-

la bundan söz etmem gerektiğinin önceden farkındaydım. Sıradan bir beğenmezlik söz konusu olaydı, insan bir şekilde değinmeden geçebilirdi buna; ne var ki, benim için oyunun hayli önemi var, çok yakından ilgilendiriyor beni, Werfel'e bu konuda bir şey söylememin gerekeceği doğrusu hiç aklıma gelmezdi, oyunu ne gibi nedenlerden iğrenç bulduğumun bile pek bilincinde değildim, çünkü oyun konusunda içimde bir değerlendirme gerçekleşmemişti, sadece onu üzerimden silkip atma isteğini duymuştum. Hauptmann'ın "Anna"sına duygusuz kalmıştım, bu Anna ve çevresindeki Fareler Kralı'na gelince, kulaklarım en ince ayrıntıları işitmek için sızlayarak da olsa kendini zorlamıştı. Evet, bu işitme olayları sıkıca bağlantılı birbiriyle. Bugün söz konusu oyunu iğrenç bulmamın nedenlerini şöylece özetleyebilirim: Schweiger ve Anna (ayrıca yakın çevresindekiler kuşkusuz: o korkunç Strohschneider, profesör, doçent) insan diye nitelenemez (ancak daha geniş bir çevrede yardımcı operatör ve sosyal demokratta da sözde biraz hayatla karşılaşılır) ve bu durumu katlanılır kılmak için de o cehennemsi psikiyatrik hikâyeye başvurulur. Ama derken doğaları gereği bu kişiler kendileri gibi insanlıktan uzak bir şey bulmaları gerekir, dolayısıyla korkunçluk da bir kat artar. Bu yetmez, korkunçluk bütündeki masumiyetle ve sağa sola sapmadan dosdoğru ileriye yönelik bakışla on kat daha büyür.

Werfel'e ne diyebilirdim, kendisine hayranlık duyduğum biriydi, hatta bu oyuna karşın hayranlığım sürüyor kendisine, ancak Werfel'in 3 perdelik balçık içinden bata çıka yürümesinden kaynaklanıyordu bu. Öte yandan oyuna karşı bendeki duygu öylesine kişisel nitelik taşıyordu ki, belki ancak benim için bir değeri vardı. Ayrıca pırıl pırıl bir dostlukla kalkıp bana gelmişti Werfel, aradan yıllar geçtikten sonra bir ara yine bana gelen birini böyle sindirilmemiş, sindirilemeyen eleştirilerle nasıl karşılardım. Ama başka türlüsü de elimden gelmedi, oyuna duydu-

ğum nefretin bir bölümünü boşboğazlıkla attım içimden. Ama bu da bütün bir akşam ve bütün bir gece üzülüp durmama yol açtı. Üstelik Pick'i de gücendirmiştim belki, heyecanımdan gözüm onu pek görmemişti (kaldı ki oyun üzerinde ancak Pick'in gitmesinden sonra konuşmuştum).

Sağlık durumuma gelince daha iyi.

Sahnede ve sahne dışında tüm iyilikler senin olsun.

F

[*Prag, olasılıkla Aralık 1922*]
[*Mektup kâğıdının arka sayfasında*:]
Max için

Çok sevgili Max, gelemeyeceğim, son iki akşam biraz ateşim vardı (37,7), gündüzün çok daha azdı ya da hiç yoktu, yine de evden dışarı çıkmayı göze alamıyorum. Berlin'de söz konusu olacak tartışmalar ve diğer şeyler için bol şanslar. Ezberden okumalarını hâlâ işitemediğim yolculara candan selamlar.

1923

[*Kartpostal. Damga: Praha, 24.4.23*]
Bay Dr. Franz Kafka, Prag I, Staroměstské nám. 6
Gön.: Dr. Brod, Prag V Břehová 8

Sevgili Franz –
Perşembe saat 4'de Baum'da.
Selam!

Max

[*Kartpostal. Damga: Baltık Denizi, Müritz kaplıcası, 10.7.23, varış damgası: Praha, 12.7.23*]
Bay Martin Salvat, Prag, postrestant Çekoslovakya
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Baltık Denizi, Müritz Kaplıcası, Glückhauf Pansiyonu

Çekici bir kız. Ve bütün dikkati aklı senin üzerinde bütün dikkati. Hiçbir şey yok ki seninle arasında bir ilişki kurulamasın. Baltık Denizine giden bir tren, sen de içindesin belki. Orada burada hep seninle oldu. Neden onun benden Hradschin'i betimlememi istediğini ancak bir süre sonra anlayabildim. "Sevilen bir kişinin düşünceleri insanın kendi düşüncelerine aykırı da olsa yine de ilginç" gibi açıklamalar sık sık tekrarlanıyor. Gerçekten

güçlü bir orijinallik, doğruluk, ciddilik, çocuklara özgü sevimli bir ciddilik. Kendisiyle Puah'a, *(1)* Ebenswalde'deki *(2)* Yahudi çocuk kampına gidiyordum, ama Emmy'nin ev tanrısı üstün geldi, Bernau'dan ileriye geçemedik. Burada akıl almayacak kadar kısa zamanda keşfettiği bir leylek yuvası son derece hoşuna gitti. Bana karşı çok iyiydi. – Her zaman ilk günlerdeki gibi burada oldukça rahat sayılırım. Yahudi halkevi *(3)* tarafından düzenlenen çocuk kampındaki ışıl ışıl gözleriyle sağlıklı neşeli çocuklar sevindiriyor beni.

Sana ve eşine candan selamlar.

Franz

[*Damga: Berlin W, 8.8.23, varış damgası: Praha – Hrad, 10.8.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant
Çekoslovakya

Sevgili Max, uzun zaman var ki senden doğrusu önemli bir haber almış değilim. Şimdi yeniden görüşmemizden önce Berlin'deki bir tavernanın bahçesinden sana yazmaya başladım ve şimdi otelde sürdürüyorum yazmayı, birkaç gün sonra sana elimi uzatmadan seninle fizik bir bağlantıyı sağlamak istedim. Baltık Denizi kıyısındayken pek içe kapalıydın. Şimdi nasılsın acaba? Bana gelince, nasıl olduğumu bildiğim yok. Kesin olan bir şey varsa, ilk bir günlük yalnızlığın kötü etkisini geçen her saat içimde daha çok hissediyorum. Oysa hiç de yalnız sayılmam. Örneğin dün akşam Doğu Yahudilerinden üç kızla *(4)* "Haydutlar" oyunundaydım, doğrusu oyundan çok aklım aşırı yorgunluğumdaydı. Emmy'ye pek gidemeyeceğim, fazlasıyla güçsüzüm; ayrıca Emmy'nin benim hakkında ne düşündüğünü pek bilmiyorum, böyle durumlarda korkulmayacak bir şey yoktur. Ayrıca bu

sürekli gözümü korkutan Berlin. Yarın değil öbür gün belki uğrarım sana. Eşine, Felix'e ve Oskar'a selam, hiç haber almadım kendilerinden. Şimdi aklıma geldi: belki kongredesin, *(5)* dolayısıyla hiç buluşamıyoruz. Senin için iyi, benim için üzücü bir şey.

F

[*Kartpostal. Damga: Děčín – Praha, 29.8.23, varış damgası: Praha – Hrad, 30.8.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant

[*Gön.:*] Dr. Kafka, tüccar Schöbl'ün evinde, Schewalesen *(6)* P. Liboch, Elbe kıyısında

Sevgili Max, nasıl yaşıyor, nasıl çalışıyorsun, bu konuda senden birkaç şey duymayı çok isterdim. Dönüşüne ilişkin üzücü notu *(7)* okudum. Umarın genel bir anlam taşımıyordur. Benimle ilgili söylenecek bir şey yok, biraz kilo almaya çalışıyorum – buraya geldiğimde 54 kiloydum, şimdiye kadar kilom hiç bu kadar az olmamıştı – ama elde değil, karşımdaki güçler hayli fazla, bir savaş söz konusu. Çevre benim için pek güzel, hava da şimdiye kadar fena değildi, ama kendim karşımdaki güçler için paha biçilmez bir av olmalıyım, şeytanlar gibi savaşıyorlar, hatta şeytanların ta kendileri. Hoşça kal, Felix'e ve Oskar'a selam.

F

[*Kartpostal, Schelesen. Damga: Děčín – Praha, 6.9.23; varış damgası: Praha – Hrad, 7.9.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad postrestant

Sevgili Max, yıkıntıya inanmıyorum. Ne yazık ki kimi zaman sen de benim açıdan bakıyorsun olanlara, ama Allah'tan ki karar-

lılığını hiçbir zaman elden bırakmıyorsun. Neden acaba? İnsanlar arasındaki son derece güçlü ilişkiler bu kadar çok dış nedene mi bağlıdır? E.'nin şimdi alabildiğine kötü bu günlerde bir çocuğa dadılık yapmayı üstlenmek istemesi üzücü bir şeyse de yıkıntı mıdır? "Kudurmuşluktan" söz etmen ne sana, ne senin konumuna yaraşan bir konuşma tarzı. Benden daha çok bilgi sahibi olduğun şeyler üzerinde konuşmaya kalkmam aptalca bir davranış olur, gerçekten de aptal biriyim, kafamın içi kesinlikten uzak şeylerle dolu, dolayısıyla biraz kesin bir şey söylemek, şöyle demek örneğin, sevindiriyor beni: "Bir büyük kişi masayı oynattı da üzerindeki kartlardan kurulup çatılan ev yıkıldı mı öfkesinden kudurur bir çocuk. Ne var ki kartlardan ev masa oynatıldığı için yıkılmıştır. Masa baltayla parçalanıp, yakılacak oduna dönüştürülse bile gerçek bir ev yıkılmaz, dışarıdan bir desteği gerektirmez asla." Bunlar işte öylesine açık, uzak ve şahane şeylerdir. – E.'ye iki kart yazdım, gelecek Cuma öğle öncesi de senin yanındayım. Ne zaman Berlin'e gidiyorsun? Berlin'e bilet ne kadar şu an? Felix ve Oskar'a selam lütfen.

[*Kartpostal, Schelesen. Damga: Dečin – Praha, 1.9.23; varış damgası: Praha – Hrad, 13.9.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad postrestant

Sevgili Max, sanırım Cuma gelemeyeceğim, babamın doğum günü *(8)* için gelmek istiyordum, ama işte öylesine güzel ki, hava demek istiyorum, benim ateşin yükselmeleri değil; dolayısıyla gelemeyeceğim. Ne yazık ki "Abendblatt"ı doğrudan buraya getirtemiyorum, onun için de çok geç ve eksik geçiyor elime. Borchardt'ın *(9)* senin himayen altında bulunduğunu görmek ve bu himayenin ne kadar güçlü olduğunu bilmek çok güzel. Hoşça kal.

F.

Klopstock şöyle yazıyor: Artık *Abendblatt* yeniden geçiyor elime – dolayısıyla gazeteyi, Max'ın uzun zamandır görmediğim yazılarını pek sevdiğim güzel bir dostu bekler gibi bekliyorum.

[*Kartpostal, Schelesen. Damga: Děčín – Praha, 15.9.23; varış damgası: Praha – Hrad, 15.9.23*]
Bay Martin Salvat, Praha- Hrad, postrestant

Sevgili Max, öyle iri iri laflar edip, dış nedenlerin insan ilişkilerini etkilemediğini gerçekten söylemek istemiş değilim; oysa kendi kendimle düştüğüm çelişkiyi görmek her zaman beni sevindirir. Ama bu defa sadece insanlar arasındaki ilişkilerden değil, alabildiğine güçlü ilişkilerden ve yine örneğin acı ve eziyet gibi alabildiğine güçlü dış etkenlerden değil, yalnızca Markın değer kaybından, ayrıca rastgele bir insandan değil, senden ve etkilenmelerden değil, "yıkıntı"nın kapı dışına bırakılmasından söz ettim. Bütün bunları da, Max, ileride yine değerlendir ve kızma buna ne olur. Kendime gelince, dışarıdan pek fark edilemese de ufak bir kilo artışı söz konusu. Ama buna karşılık her Allah'ın günü bir yerde bir arıza, Kraus'un dediği gibi *(10)* duvarlar içinde pıtır pıtır dökülen bir şey var. Daha dün yaşlı bir adam önümde durup, "Pek iyi değilsiniz galiba?" dedi. Daha sonra da doğal olarak Yahudilerden söz ettik; adam bir Yahudi evinde bahçıvanlık yapıyor, olabildiğince iyi bir insan, ama bütün Yahudiler gibi ürkek. Ürkeklik Yahudilerin doğasıdır. Derken sırtındaki sepeti kuru odunla doldurmak için tekrar ormandan içeri girdi, ben de nabzımı saymaya koyuldum, 110'un hayli üzerinde.

Çalışmalarında bol şans.

F

[*Kartpostal. Damga: Berlin – Steglitz, 28.9.23; varış damgası: Praha – Hrad, 1.9 (yanlışlıkla). 23*]

Bay Martin Salvat, Prag – Hrad, postrestant

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Moritz Hermann'ın evinde, Berlin – Steglitz, Miquel Caddesi 8

Sevgili Max, dün, Perşembe günü bana geldi Emmy, yeni eve yerleşmem dolayısıyla benim ilk sosyal toplantımdı, dolayısıyla benim kuşkusuz sonradan da bazılarını gideremeyeceğim yanlışlar yapıldı. Ne var ki bunları sevimli ve nazik bir davranışla görmezden geldi Emmy, ama belki sen de bir fırsatla bana bu konuda yardımcı olabilirdin. İlkin onu kısa yoldan telefonla saat 5'te gelmeye davet ettim, kabalık işte, ama telefonda gülmesinden başka bir şeyi anlamayışım kabalığı daha da güçlendirdi. Kaldığı pansiyona gitmemde bir sakınca olmadığını bilseydim, güçsüzlüğüme aldırmayarak kalkıp gitmem belki daha iyi olurdu, ama bunun pek arzu edilmediğini sanıyordum, çünkü Temmuzda kesinlikle böyle görünüyordu. Bana gelirken birkaç çiçek de getirdi yanında, bende çiçek yoktu. Ayrıca, ama belki bu bir hata sayılmazdı, Dora da davet edilmişti, toplantı için vazgeçilmez biriydi. İşin en kötüsü Emmy geldiğinde uyuyordum ben, hiç görülmemiş şekilde uyuyordum. Ama bunun dışında toplantı fena geçmedi, Emmy biraz huzursuz, sinirli, nerdeyse çalışmaktan bitkin düşmüş, ama cesur ve korkunç derecede özlem yüklü görünüyordu. Pazar günü için Yahudi ekin şenliğine gidebileceğimiz konuşuldu, onun değilse de benim açımdan riskli bir girişimdi. Bakarsın gitmem şenliğe.

Tüm iyilikler senin olsun.

F

[*Kartpostal. Damga: Berlin – Steglitz; varış tarihi: Praha – Hrad, 4.10.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant Çekoslovakya

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Moritz Hermann'ın evinde, Berlin – Steglitz, Miquel Caddesi 8

Sevgili Max, şu anda Emmy'yi bekliyorum. Bu güzel yerde öğle öncesi kısa bir yürüyüş yapacağız. Pazar öğle sonrası yanındaydım, yine hoş olmayan birkaç yanlış yaptım, hep aynı hatayı tekrarlamaktan utanç duyuyorum. Kuşkusuz başlıca neden, yaklaşık Tiergarten durağında tramvaydan inmeye göreyim, nefes alma gücümün büyük bir bölümünün elimden çıkıp gitmesi, derken öksürmeye başlıyorum, her zamankinden çok bir korku çullanıyor üzerime, bu kentteki tüm kötülükler bana karşı birleşiyor sanki. Ayrıca sokakta fiyatların o korkunç işkencesine karşı kendimi savunmaya çalışıyorum, kaldığım yerde bu bakımdan bana çok yardımcı oluyorlar, ama kentte sona eriyor yardım. Örneğin dün sayı cinnetinin ağır bir nöbetini yaşadım, senin kaygılarını çok daha iyi anlıyorum benim zavallı, sevgili, yorulmak nedir bilmeyen sarsılmaz başım. Aylığı 28 K.'a kiralanan odam Eylülde 70 K.'nun üstüne çıktı, Ekimde en azından 180 K.'u bulur. Öte yandan E.'nin teselliye ihtiyacı olduğunu iyi biliyorum. Ama odasında daha cesur, daha güçlü göründü bana, senden gelen "son gül"ün üzerine eğilmiş durumda mutlu bir görünümü vardı. – Ancak bugün gelmedi, telefon etti, bildirdi gelmeyeceğini, yarın gelecek, çok nazik. – Bu arada şimdiye kadar günlerdir kaçındığım bir şeyi yaptım, *Steglitz Anzeiger* gazetesini baştan sona okudum. Kötü, kötü! Ama seninle benim gibi Almanya'nın yazgısına bağlı olmak adaletin bir gereğidir.

F

Unutmadan: Ne yazık ki annem üzerinde yatıştırıcı bir etki yapabilmiş değilsin.

[*Kartpostal. Damga: Berlin – Steglitz, 8.10.23; varış damgası: Praha – Hrad, 9.10.23*]

Bay Martin Salvat, Prag – Hrad, postrestant Çekoslovakya

Sevgili Max, birkaç gündür görmedim Emmy'yi. Bir gün kendisiyle Botanik Bahçesi'ne gitmiş, çok sıcak bir dostluk havası içinde bir arada vakit geçirmiştik. Yine cesaret izlenimi huzursuzluk izlenimini bastırmıştı. O günden beri de berbat hava. Steglitz, artık bende yürüyüşe çıkma isteği uyandırmıyor. Kentten korkmaya başladım yine. Dün telefon ettiler, E. rahatsızlanmış biraz. Belki birkaç gün önce bana yakalanacağından korkuyla söz ettiği rahatsızlık olacak. Öte yandan ben de pek iyi sayılmam, kalite bakımından zararsız, ama miktar bakımından can sıkıcı bir öksürük bütün bir geceden etti beni. Pazar günü yataktan çıkmadım. Derken geçti öksürük. Bakarsın E. konusunda bir şey öğrenebilirim bugün. – Benim zaman planlamasıyla ilgili olarak bir şey söylenecek gibi değil henüz. Farkına varılmaksızın, bir işe el sürülmeden geçip gidiyor günler. İlk defa dün kendisiyle konuştuğum Dr. W. *(11)* böyle değil. Dün beni görmeye gelmişti. Dinamik, asabi, güçlü kişilerin asabiyeti, işte öylesine şen, hatta başarılı (Tanja rolünde Bergner'li *(12)* aktörler tiyatrosunun oyunuyla tiyatronun açılışı); ayrıca Nahar'ın *(13)* da belki senin Prag eleştirileri dizisinde yer alabileceği konusunda onu düşünmeden umutlandırdımsa da buna inanmadı. Klopstock sanırım çok kötü durumda, kendisine "işi bitik" gözüyle bakıyor, bu yüzden gelemiyor sana; ne var ki, yazdığı makaleler hep yeni sevinçlerle içimi doldurmayı sürdürmekte, yazdıklarını okurken duyduğum giderek artan saygım, artık azalmaya yüz tutmuş kendi saygınlığımın da bir bölümünü bana yeniden kazandırıyor. Bütün kalbimle.

F

Felix ve Oskar'a selam.

[*Kartpostal. Damga: Berlin – Steglitz, varış damgası: Praha – Hrad, 15.10.23*]

Bay Martin Salvat, Prag – Hrad, postrestant Çekoslovakya

Sevgili Max, Emmy belki söylemiştir sana, Prag'a dönmek istemiyorum, şimdi hayır, belki iki ay sonra dönerim. Korkuların nedensiz, gazeteleri okumuyorum. Zamanın berbat sonuçlarını şimdiye kadar kendi vücudumda duyumsamış değilim; yemek yememe gelince hiç şaşma yok, diyeceğim Prag'dakinden yok; hava bozuksa güzel odamda kalıyorum, ancak daha önce şöylece değindiğim öksürük nöbetleri nüksetmiş değil burada. Ancak bu son zamanda gece hayaletlerinin beni yakalayıp işkenceden geçirmeleri öncekinden daha da kötüleşti. Ne var ki Prag'a dönmem için bir neden değil bu, onların elinde ölüp gideceksem Prag'da değil, burada ölürüm daha iyi; ama henüz o noktaya gelmiş değil durum. Hem çok geçmeden nasıl olsa göreceğim seni. Rica etsem, kışlık giysilerle bir el çantası da taşıyıp getirebilir misin yanında. Bagaj yerinde el çantan olarak kayda geçirtebilir, makbuzunu da sonradan buradaki bagaj teslim bürosuna gösterip çantayı geri alabilirsin. Ancak Bodenbach'ta *(14)* çanta biraz sıkıntıya sokabilir seni. Bu ricamı yerine getirmek ister misin? E.'yle birkaç defa beraberdim. Bana öncekinden daha neşeli ve kendinden emin göründü, hele Prag'a telefon ettiği zaman böyleydi.

Senin olan F

E.'nin verdiği üç yazı beni pek çok sevindirdi.

[*Berlin – Steglitz, 22'den 24.10.23'e kadar. Varış damgası: 25.10.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant Çekoslovakya

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Moritz Hermann'ın evinde, Berlin – Steglitz, Miquel Caddesi 8

Sevgili Max, doğru, yazmıyorum sana, ama gizlemek istediğim bir şey var da onun için değil (böyle bir şeyi hayatımda zaten kendime iş edinmiş değilim), hele seninle teklifsiz bir saat geçirmek istediğimden hiç değil; öyle bir saat ki, bazen öyle geliyor bana, İtalya'nın yukarısındaki göllerden bu yana seninle böyle bir saat geçirmiş değiliz. Bunu söylememin belli bir anlamı var, çünkü o zaman özlenmeye belki de hiç değmeyen, ama gerçek bir masumiyetin sahipleriydik ve olumlu ya da olumsuz bir görev üstlenmiş, bir gün dalıp içeri girecek olmalarına şimdiden katlanılmaz derece sevinen şer güçleri şimdilik kapıları hafifçe yoklamaktaydı. Yani sana yazmayışım, hepsinden önce bu son yıllarda bende hastalığa dönüşen "stratejik" nedenlere dayanıyordu, sözlere ve mektuplara inanmıyor, kendi sözlerime ve mektuplarıma inanmıyordum, bunları sözlerle oynayan ve mektupları aşağı sarkmış dilleriyle okuyan hayaletlerle değil, insanlarla paylaşmak istiyordum. Özellikle mektuplara inandığım yok. Mektubun adreslendiği yere ulaşması için zarfı yapıştırmanın kesinlikle yetecek olması tuhaf bir inanç. Ayrıca savaş sırasında mektupların sansür edilmesi, hayaletlerin özel bir cüret ve ironiyle karışık bir açıklık sergilediği dönem bu konuda öğretici olmuştu.

Ama fazla mektup yazmamamın yine bir başka nedeni (ama önceki konuda bir şey daha vardı söylemek istediğim, unuttum: Bazen bana öyle geliyor ki, sanatın özü, sanatın var olması, insandan insana gerçek bir sözün duyurulabilmesi böyle "stratejik" nedenlerle açıklanabilir), doğal olduğu üzere, Prag'daki yaşamımı, hakkında fazla bir şey söylenemeyecek Prag'daki çalışmamı

sürdürmem. Öte yandan benim burada gerçek Berlin'in ne o acımasız ne de pedagojik baskısı altında yaşamadığımı, yarı taşra hayatı sürdürdüğümü de düşünmelisin. Bu da şımartıyor insanı. Seninle bir ara Josty'ye, bir ara Emmy'ye, bir ara Pua'ya, bir ara Wertheim'a gitmiş, *(15)* bir ara resim çektirmek, bir ara para almak, bir ara da kalacağım bir eve bakmak istemiştim – bütün bu Berlin'e gidişlerim bu dört hafta içinde gerçekleşmiş, her gidişimden de acınacak bir durumda dönmüş, Steglitz'de kaldığıma şükretmiştim. Benim "Potsdam Meydanı" Steglitz belediyesinin önündeki meydandır, orada iki ya da üç elektrikli tramvay çalışır, küçük çapta bir trafik vardır orada, Ullstein'ın, Mosse ve Scherl'in *(16)* şubeleri orada bulunur, orada dışarıya asılmış gazete sayfalarından dayanabileceğim en son noktaya kadar zehir yutarım, ama bazen de (şu sıra sokak çatışmalarından söz ediliyor bekleme odasında) zehir katlanamayacağım kadar çok olur, o zaman buradan ayrılırım, buna yetecek gücüm kalmışsa iki yanında ağaçlarla güz havasına bürünmüş o sessiz bulvara dalıp kaybolurum. Benimkisi yaklaşık kentin en son caddesi, ondan sonra her şey bahçe ve evlerin sessizliğine dönüşür, her cadde bahçeler içinde yapılan huzur dolu bir gezintiye benzer ya da böyle bir gezinti olabilir.

Benim gündüzler de çok kısa, sabah 9'da kalkıyorsam da uzun zaman yataktan çıkmıyorum, özellikle öğle sonraları, buna da çok ihtiyacım var. Biraz İbranice bir şey okuyorum, en başta Brenner'in bir romanı *(17)* oluyor bu, ama hayli güç benim için, ama ne kadar güç olsa da, şimdiye kadar ancak 30 sayfanın okunmuş olması bu arada geçen 4 haftanın hesabını vermek gerekirse bir başarı sayılmaz. Salı. Ayrıca kitabın roman olarak hoşuma gittiğini de söyleyemem. Öteden beri saygım vardır Brenner'e, nedendir pek bilmem. Hakkında işitilmiş ve hayalde tasarlanmış şeyler karışıyor işin içine. Brenner'in hüznünden söz edildi ve "Filistin'deki hüzün"den söz edildi hep.

En iyisi Berlin hüznünden konuşalım biz, bize daha yakın çünkü, tam da şu an telefon kesiyor sözümü, telefonda Emmy. Pazar günü gelmesi gerekiyordu, ne yazık ki gelmedi, oysa kendisini oyalayacak konuklar da vardı evde, Müritz'den tanıdık, *(18)* ufak tefek bir kız, Berlin'den genç bir ressam, çekicilikleriyle insanı büyüleyen yakışıklı iki genç; günlük işlerin telaşı ve sevginin heyecanına gömülmüş Emmy için çok şey ummuştum bu konuklardan (öte yandan bir parti de veriyorum sanma, tesadüfen ve bir defaya özgü olarak gelmişti iki genç, tıpkı Prag'daki gibi insanlardan korkuyordum). Ne var ki gelmedi Emmy, üşütmüştü. Dün de telefonda konuştuk kendisiyle, telaşlıydı, Berlin telaşları (genel grevden korku, para bozdurmanın güçlükleri; ama bu güçlükler sadece dün, sadece Zoo civarında söz konusuymuşa benziyordu, bugün örneğin Friedrich Caddesinde, istasyon civarında bir sıkışıklık olmadan para bozdurulabilmekte), Berlin telaşları Prag üzüntülerine karışıyordu (ben yalnızca Max ayın dokuzundan söz ediyor diyebildim) ve Berlin telaşları gerçekten bulaşıcı. Telefon konuşmasından sonra gece hâlâ onlarla boğuşup durdum. Ama bu akşam ne olursa olsun geleceğine söz vermişti Emmy, ben de bu arada onu teselli edecek kadar güç toparladığımı umuyordum, ama şimdi gelemeyeceğini bildiriyordu telefonda, telaşlanmasına yol açan nedenleri sayıp döküyordu, ama tek bir nedeni var besbelli, ötekiler bunun, yani senin yola çıkış tarihinin çevresinde sadece bir süs oluşturuyor. Düğün *(19)* bunu engelleyici bir neden gibi görülmüyor, "değişiklik olması için bir yol da o başkalarının kalbini kırsın." Benzer söylemleri daha önce Prag'da da kendisinden işittiğimi sanıyorum. Benim zavallı sevgili Maxım! Mutlulukta mutsuz! E.'ye yardımcı olabilmem için bana bir yol gösterebileceğine inanabiliyorsan, bu yolu hemen izlemeye hazırım – benim şu an bildiğim bir şey yok. Yarın kendisine gidebilir miyim diye sordum, nazikçe ve iç-

tenlikle konuşarak yarın ne zaman evde olacağını bilmediğini açıkladı, yarın erken bir saatte şan dersi vardı, öğleden sonra da "aklından zoru olan" bir kadın dostuna gidecekti (bu dostundan daha önce de söz etmişti bana), sonunda yarın yine telefonlaşmaya karar verdik. İşte hepsi bu kadar, az ve çok.

Çarşamba. Az önce saat 9'da tekrar E. ile konuştum. Durum öncekinden çok daha iyi. Seninle akşamki telefon konuşması şimdiden gösteriyor avutucu gücünü. Bakarsın bu akşam gelir. (Derken yeni bir telefon konuşması, yeni bir değişiklik; E., daha öğleyin geleceğini bildiriyor.) Sevgi ve müziğin E.'yi ne kadar yücelttiğini, ama aynı zamanda gevşettiğini, dolayısıyla daha önce çetin bir hayatın içinde çok büyük bir cesaretle yaşayan onun şimdi dışarıdan bakıldığında bütün Berlin korkularına karşın hayli daha kolay hayatın içinde çok acı çekmekte olduğunu düşünüyorum hep. Ben bu ikinci durumu çok iyi, onun kendisinden daha iyi anlamaktayım, ama onun daha önce yaşadığı hayata da katlanamazdım doğrusu.

Gelelim senin sorularına: Biraz İbranice çalıştığımdan söz etmiştim daha önce. Ayrıca Dahlem'deki bir çeyrek saat uzaklıkta sayılmayan o tanınmış bahçecilik okuluna gidecektim; bir dinleyici, bir Filistinli, D.'nin bir tanıdığı (Diamant ismi) sözde cesaretlendirmek için verdiği bilgilerle ürküttü beni. Pratik dersler için fazla güçlü sayılmam, kuramsal dersler içinse fazla huzursuzum, ayrıca günler öyle kısa ki, bozuk havadaysa evden çıkamam, dolayısıyla vazgeçtim.

Masrafa ve zahmete aldırmayıp sadece seninle birlikte olmak, nihayet Felix ve Oskar'ı da bir ara görmek için Prag'a gelmeyi isterdim kesinlikle (E.'ye yazılan bir mektupta Oskar'la ilgili olarak korkunç bir cümle yer alıyor, yalnızca o andaki ruh durumundan kaynaklanan bir şey mi bu, yoksa gerçek mi?), ama

Ottla, sonunda da annem beni bundan vazgeçirdi. Böylesi de daha iyi oldu. Gelsem bir misafir sayılmazdım orada, bir misafir sayılına kadar da Prag'dan uzak kalacağım.

Senin olan F

Biraderinin düğünü için bana bir akıl ver. Kız kardeşine ve eniştene selam.

Kışlık giysiler için Kasıma kadar bekleyebilirim.

Senin çalışmalar ne durumda? Roman *(20)* bekliyor mu?

[*Berlin – Steglitz, varış damgası: Praha – Hrad, 27.10.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant Çekoslovakya

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Moritz Hermann'ın evinde, Berlin – Steglitz, Miquel Caddesi 8

Sevgili Max, senin karta karşılık bir, iki söz sadece. Mektubumu bu arada almışsındır. Diyeceğim E. Çarşamba öğlesi bendeydi. Bir ekmeğin büyüsüyle onu çekip getirdim yanıma. Ekmek Steglitz'de kolay ele geçiyorsa da Berlin'de Salı günü, gerçek ekmek sıkıntısından değil, anlaşılamayan, buradaki koşullarda her gün değişen nedenlerden ele geçmesi güçtü. E. de sonradan ekmeği kendisi için alıkoymayıp, kız kardeşine hediye etti. Evet, telaşlıydı E. ama bu zaman zaman neşelenip gülmesini engellemedi. Ne var ki, Emmy'nin telaşını sadece Berlin'deki koşullara bağlamak doğru değil. Telaşla Berlin'deki koşullar birbirine öyle bağlı ki, bir günlük ekmek sıkıntısı, para değiştirmede bir günlük güçlük bütün öbür güçlük ve sıkıntıların kapısını aralamaya yetiyor. Birincisine değil de bu ikinci sıkıntıya karşı koymak kolay değil. Ayrıca bütün sıkıntıları bağışlatacak zayıf da olsa bahaneler bulabiliyorsam da bir sıkıntı vardı ki, onda bunu başaramıyordum: Emmy'nin aslında her şeyden vazgeçebilece-

ği, yeter ki 4 haftada bir, iki gün için kalkıp kendisine gel, başka şey istemeyeceği. Ne diyebilirsin buna? Hele Winkler *(21)* varken gerekli ya da yararlı ya da yalnızca hoş bir şey görülmesi durumunda hemen bir ricası ya da bir sözü, bir iması üzerine senin bütün düğün dernekleri bir yana bırakıp kendisine geldiğinden söz etti de, bundan başka da bir şey istemediğini sözlerine ekledi mi? Eh, buna da iyi bir cevap verilebilirdi ama ilgili durumda uygun düşmezdi.

Ne var ki, bütün bunlar şu an güncelliğini yitirmiş bulunuyor. Seninle telefon konuşmamızdan sonra Emmy telefonla aradı beni, şen bir hali vardı, mutluluktan uçuyordu adeta, her şeyin yolunda olduğunu açıkladı, sanki kendisini "dünyaya yeni gelmiş gibi" hissettiğinden söz etti, ama daha güzel, daha güçlü bir ifadeyle yaptı bunu. Ben, ondaki bu değişikliği aktör tiyatrosu tarafından işe alındığına yordum daha çok – insanı kısaca gerçekten şahane, insanı doğrudan doğruya rahatlatan bir durum – ama senin kartından sonra anlıyorum ki, çektiği sıkıntıyı senden bilmesi "dünyaya yeniden gelmesine" yol açmış. Prag ya da Aussig planı *(22)* bana doğru gelmiyor ve çok da tehlikeli, kurtuluş sadece çalışmakta ve müzikte, dış koşullar hiç de senin sandığın kadar kötü değil, genelde belki, özelde kesinlikle hayır. Benim yemek konusuna gelince burada da tıpkı Prag'daki gibi besleniyorum, tereyağı evden yollanmakta bana, ama burada da bulunabiliyor. Fiyatlar konusunda sana bir fikir verecek olursam: seninle telefonda konuştuğumuz gün öğle yemeğini Friedrich Caddesindeki bir vejetaryen restoranında D. ile birlikte yedim (buraya geldiğimden beri yemeği evde yiyorum hep, restoranda bu ikinci yemek yiyişimdi). İlkin yağda yumurtayla ıspanak ve patates geldi (halis tereyağıyla yapılmış şahane bir yemek, insanı doyuracak kadar da bol), ardından sebze pirzolası, onun ardından elma marmeladı ve erik kompostosuyla makarna (bunlar da ıspanak gibi pek nefisti), yine ardından ekstradan bir erik komposto-

su, ardından bir domates salatası ve bir çörek. Bütün bunlar için bol bahşiş de içinde yaklaşık 8 K ödedim hepsi. Fena sayılmaz sanırım. Kur durumundaki oynaklıkların yol açtığı bir istisna söz konusuydu belki, pahalılık gerçekten çok büyük, yemeği bırakalım, herhangi bir şey satın almak olacak gibi değil, ama dediğim gibi hâlâ yemek yenebiliyor Berlin'de, hem de en âlâsından. Bu konuyu dert etme kendine.

Felix ve Oskar'a selam. Benim tarafımdan tatlı bir söz söylersin kendilerine.

Bakarsın bu akşam E.'yle tiyatroya, Klöpfer'in oynadığı "Halk Düşmanı"nı (Volkfeind) *(23)* görmeye giderim. Şimdiye kadar akşamları hiç evden çıkmadım.

[*Kartpostal. Damga: Berlin – Steglitz, 31.10.23; varış damgası: Praha – Hrad, 2.11.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant Çekoslovakya

[*Gön.:*] Dr. Kafka, Berlin – Steglitz, Miquel Caddesi 8

Sevgili Max, sana ancak yarın, E.'nin ne yapacağını öğrendikten sonra yazacağım. Elbette güç, şaşırtacak kadar güç bir durum, oysa iki taraf da son derece istekli davrandığına göre güçlük çekilmeden bir çıkar yolun bulunabileceği sanılabilir. Bazı şeyleri ben de pek anlıyor değilim: dört haftada bir buraya gelmek fazla masraflı olacak. Ama Bodenbach'ta 14 gün, El.'in Berlin'e gelmesi durumunda 14 gün Prag'da geçirmek herhalde çok daha masrafı gerektirecektir. Ben özellikle Bodenbach'ın sinirleri yatıştırıcı etki yapacağını da şimdilik anlıyor değilim: güz sonu taşrada yabancı, küçük bir kent ve bu kentte bir iş yapmadan eş dosttan ayrı tek başına yaşamak, Prag'dan kaçamak gelecek dostları gözlemek ve en sonunda bunu tüm sıkıntıların nedeni olarak benimseyerek, Berlin'e ister istemez dönüp gelmek.

Diyeceğim, henüz kesin bir karar verilmiş değil, yarın yazacağım sana.

Senin olan F

Klopstock'tan öğrendiğime göre Klarissa'nın *(24)* yeni (!) bir çevirisini yapmış ve bunları dört ajansa da yollayacakmış.

[*Berlin – Steglitz. Varış damgası: Praha – Hrad, 2.11.23*]
Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, 2.11.13, postrestant Çekoslovakya
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Berlin – Steglitz, Miquel Caddesi 8

Çok sevgili Max, E.'den işittiğime göre Berlin'e geliyorsun demek. Daha önce ikinci mektubumda ve gönderdiğim kartta dediğim gibi bunu da yerinde bir davranış olarak görüyorum. O zaman bu konuyla ilgili bütün diğer şeyler üzerinde de fazla bir şey yazmam gereksiz, nasıl olsa çok geçmeden görüşeceğiz. Bugün manevi güçlerin tümüne sahip değilim, korkunç bir olay dolayısıyla bir bölümü ister istemez çıkıp gitti elimden: 15 Kasımda buradan taşınacağım. *(25)* Bana öyle geliyor ki, çok avantajlı bir taşınma olacak. Ev sahibemin ancak 15 Kasımda öğreneceği durumu, onun omuzlarım üzerinden yazdıklarımı okuyan mobilyaları arasında yazmaktan adeta korkuyorum, ama mobilyalar, en azından bazıları biraz benim tarafımı da tutmuyor değiller.

Miras *(26)* konusuna gelince, gerçekten herkesin ağzında, anlaşıldığına göre yaygın bir dedikodu, Else Bergmann da bununla ilgili olarak yazdı bana. Gerçek olan, mirasın brüt 600 000 K civarında olduğu. Bu mirasta annemin dışında üç dayımın da *(27)* hakkı var. Böyle olsa da yine güzel, ama ne yazık ki mirası paylaşacaklar Fransa ve İspanya hükümetiyle Paris ve Madrid'deki noterler ve avukatlardır.

Emmy'nin kız arkadaşı konusunda haklı olabilirsin, konuşmanın bu gibi yerlerinde bir, iki defa arkadaşının hemen söze karıştığı oldu. Öte yandan E. söz konusu arkadaşını sevdiği kadar ondan nefret de ediyor, bu davranışını da desteklemek gerek aslında.

Geleceğe ilişkin kuşkulara gelince, şu sıra Wolff'tan değer kaybına uğramayacak döviz cinsinden para almam gerektiğini unutmamalısın, öte yandan kendisinin de doğrusu korkunç para kazanmış olması gerekiyor.

E.'yle tiyatroya gitme tasarımız şimdilik sonuçsuz kaldı, pahalılık gerçekten korkunç, benim için iki tiyatro söz konusu, Lessing Tiyatrosu (Rausch, *(28)* Kortner, Gerda Müller) ve Schiller Tiyatrosu (Klöpfer'le *Halk Düşmanı*); ne var ki birincisi için biletler ateş pahasına, ikincisine gelince birkaç gün için biletler önceden satılmış bulunuyor, her türlü havada da tiyatroya gidemem kuşkusuz.

Hoşça kal, dilerim Lugano güneşi *(29)* ister masum olalım, ister suçlu – bir kez daha aydınlatır sizi.

F.

[*Berlin – Steglitz, varış damgası: Praha – Hrad, 5.11.23*]
Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant, Çekoslovakya
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Berlin – Steglitz, Miquel Caddesi 8

Sevgili Max, durumun bugün kuşkusuz çeşitli nedenlerden biraz hırpalanmış kafanın içinde nasıl göründüğünü kısaca anlatayım: bu konudaki malzeme başlıca E.'yle Perşembe günü *(30)* yaptığımız konuşmaya dayanıyor; E., tam da senin mektubun geldiği an bende bulunuyordu, yaklaşık 7'den 8'e kadar bende kaldı, ama onun önünde açmak istemedim mektubu.

Bu konuda kesinlikle haklısın: Berlin'deki koşullar yaklaşık

geçen yılki gibi olaydı, o zamanki gibi hayat kolay, olanaklar zengin, oyalanıp neşelenilecek şeyler vb., büyük bir olasılıkla böyle bir lav püskürmesi görülmeyecekti, ama yanardağın içinde ateş kalmadı da ondan değil, ne var ki lavını püskürtmek için aranan başka koşullar vardır, bu da bazen huzurlu günlerin yaşanmasını sağlar, ne var ki bu günler de sürekli değildir kuşkusuz. Çünkü orta nokta sıkıntısı varlığını korur hep, içerisine bazı şeyler karışır ve bunlar değişik zamanlarda, hatta senin de varlığının o alabildiğine güçlü etkisi altında çok farklı görünümler sunabilir, ama hiçbir zaman eksiklikleri görülmez. Böyle bir durumda dışarıdan bakılınca gerçekten bir huzurla yetiniliyormuş gibi davranılabilir. Bu da doğrusu az şey sayılmaz, çünkü beklenen ve beklenmeyen şeylerin yer alacağı bu geçici huzurun arkasından da gerçek huzur çıkıp gelebilir. Ama sen ne kadar insanüstü bir çaba gösterirsen göster, ne yazık ki gerçekten de böyle davranıyorsun, bugünkü Berlin bu geçici huzuru sağlayamaz. Tek başına Berlin bunun üstesinden gelemeyeceğine göre, ona yardım etmek gerekir; bu yardım da her dört haftada bir senin kalkıp buraya gelmenden oluşacaktır. Böyle bir şey, en şahane yiyecek paketlerinden daha iyi doyurur insanı. Doğrudan son lav püskürmesine yol açan başka nedenler aramamalısın. Daha 14 gün önce Emmy'nin isteği yalnızca senin gelmenle sınırlıydı, şimdiyse işte öylesine korkunç bir boyuta ulaştı. Dolayısıyla senin kişisel etkinle bunun yine sınırlanabileceğine inanıyorum ve sadece bu umutla size belki senin için korkunç, ama bana ortadaki sorunu çözümleyecek gibi görünen bir öneride bulundum, gidip gelen mektupları ve telefon konuşmalarını bırakıp göz göze gelmenizi istedim, belki bu "geçici huzura" yeniden kavuşabilme umudunu verecektir size.

E.'nin şimdiki temel isteği korkunç büyüklükte, bunu seninle, Max, derinden hissetmiyor değilim. Kıskançlıktan değil sadece, ama öyle de olsa bu senin yazdığın gibi "saçma bir şey" sa-

yılmazdı. Kıskançlıktan değil sadece – hani kendin bilmiyorsun diye bunu söylemiyorum sana, söylememin nedeni bu tuhaf, bu herkesten gizli ve bilmecemsi sıkıntıda sana yakın olmayı istememdir – ayrıca Emmy tarafında bir anlamanın, senin tarafında ise bir açıklamanın olanaksızlığıdır. Seni evlilikte sımsıkı tutan şeyin yalnızca görev duygusu olduğunu söyledim mi, E.'nin buna karşı çıkacağına inanmazsın sanırım. Karşı çıkılabilecek ne söyleyebilir ki buna E.? Kendiliğinden anlaşılabilecek ne söylenebilir. Doğru, yalnızca bir görev duygusu söz konusu değil. Ama şu anda durumun bir başka türlü dile getirilmesi de düşünülecek gibi değil. Ne var ki, bununla bir şeye karşı çıktığını da ummamalısın.

Şunu da unutmadan söyleyeyim ki, E. dediği gibi hâlâ kendisini mutlu kılan ve söylediği (sonradan yazdığın mektupta geçersiz kılınmış olması gereken) telefon konuşmasının etkisi altında çok iyi görünüyordu, provada başarılı olmuştu, ayrıca bir kilisede verilecek konserde koroda yer alacağı umudundaydı, dolayısıyla insanın üzerinde tümüyle bıraktığı izlenim hiç de kötü sayılmazdı, sadece bir çaresizlik açığa vuruyordu kendini, bu da ya o "görev duygusuyla" ilgili sorunlardan ya da buraya geldiğinde senin kendisini etkilemenden, dolayısıyla bu işin uyuklayacak olmasından duyulan korkuyla ilgiliydi.

Ne var ki anneme bir süre önce Berlin'e geleceğini yazdım. Şimdi bunu geriye alacağım, ama almasam da önemi yok, yanılmış olabilirim. İstediğin şeyleri yanına alabilirsen – nasıl yerleştirilirse yerleştirilsin yine de bir yük oluşturacaktır senin için – getir bana olmaz mı; ama ille de gerekli değil, başka zaman da onları buraya getirtmek için bir fırsat çıkacaktır sanırım. Sen yanında getirirsen, bagaj makbuzunu benim şimdiki adresimle birlikte istasyondaki bagaj yollama bürosuna verirsin. Ama bakarsın benim yeni (15 Kasımdan sonrası için geçerli) adresimi za-

manında yollarım sana, bavul adresteki sadelik dolayısıyla hemen getirilir. Ancak hepsinden daha önemlisi, bizim çok yakında görüşecek olmamız.

F

[*Kartpostal. Damga: Berlin – Steglitz, 25.11.23; varış damgası: Praha – Hrad, 27.11.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant Çekoslovakya

Sevgili Max, son günlerde hayli vaktimi aldın, annem *Abendblatt*'ta çıkan eleştirileri yolladı, ne kadar güzel, taze, canlı şeyler, durduğun yok hiç. – Ottla geldi bugün, sanırım burada karşılaştığı her şeyden memnun. Sana gelince, korkma. – Şu sıra para var bende, hafta içinde E.'ye 400 K vereceğim. Para transferindeki yeni yöntemin nasıl, çalışıyor mu? – Hasta değildim. Şu sıra benim lambacık biraz titrek yanıyor sadece, yoksa şimdiye kadar fena sayılmaz durum. Ancak beni E.'nin tiyatrosuna gitmekten alıkoydu. Aksi gibi o gün D. de pek iyi değildi. Ama bakarsın oyun Noel'de yeniden sahneye konur. – Berlin'de fazla bir araya gelmemize ilişkin engelle ilgili söylediklerin doğru. Ne var ki, Berlin'den çok benim kendimden kaynaklanan bir engel bu. Ama durumun ileride düzeleceği umudunu yitirmeyelim biz. Öte yandan senin şimdi – kahramanlığının sadeleştirdiği sendeki o karmaşık yaşamın kaçınılmaz rahatsızlıkları sayılmazsa, pek eskiden olmadığı kadar özgür ve emin yaşamakta olduğun duygusu var içimde, yazılar da bunu kanıtlamakta. – Felix ve Oskar'ı tarafımdan okşa biraz. – Bütün iyilikler üzerine olsun!

F

Dora içtenlikle selamlıyor sizi.

[*Kartpostal, Steglitz: Berlin NW, 17.12.23; varış damgası: Praha – Hrad, 18.12.23*]

Bay Martin Salvat, Praha – Hrad, postrestant Çekoslovakya

Çok sevgili Max, sana yazmayalı hayli zaman oldu, birbirinden değişik sıkıntılar, birbirinden değişik yorgunluklar çıktı ortaya, vahşi, yabancı bir ülkede, daha da kötüsü vahşi bir dünyada (emekli bir memur olarak) bunlarla boğuşup durdum. Bir ara mutsuz elimi senin magazin yazında testten geçirirken duyduğum telaş sanırım geçmişe karıştı, zaten o zamanlar da karışmıştı, çünkü E.'nin söylediğine göre, ertesi gün senden özür dileyen güzel bir kart geçmiş eline, ben de bunun üzerine kendimi kötü hissetmez oldum. Para sıkıntısını şimdi çok iyi anlıyorum; ne var ki, senin benden çok daha iyi anlayıp yorumladığın Kasım krizini yaşayıp yanlış anladıktan sonra anlamadığım bir şey varsa, neden senin çalışarak öylesine güzel, ilerisi için her zaman öylesine örnek olacak gibi atlatılmış Kasım krizinden özü bakımından farklı sayılmayan Aralık krizinden bu kadar sarsılmandır (kıskançlık, telefon güçlükleri vb.). Ama ne olursa olsun, yapman gereken bir şey varsa, benim de bir aptallıkta bulunacağımdan pek korkmuyorsan, beni akıldan çıkarmaman. – Oyunla *(31)* ilgili açıklaman da ne oluyor? – Oyun sahnelendi mi? Pahalılık dolayısıyla gazete alıp okumuyorum artık, Pazar gazetesini de bıraktım (ev sahibemin yeni vergiler konusunda insanı bilgilendirmekte hiç geç kaldığı yok), dolayısıyla dünyada olup bitenler konusunda Prag'dakinden çok daha az bilgi ediniyorum. Örneğin Musil'in "Vincenz" *(32)* oyununa ilişkin bir şeyler bilmeyi çok isterdim, oysa prömiyerden çok sonra üniversiteye giderken (benim dünya serüvenim) bir tiyatro ilanında okumuştum ismi. Ne var ki, aslında üzülecek önemli bir şey değil. Unutmadan: Senin oyun için Viertel *(33)* ve Blei ile ilişki kuramaz mısın? Dost kişiler nasıl olsa. – *Rundschau*'daki öyküsü

(34) için Oskar'a çoktan yazmış olmam gerekirdi, ama her şey bitmiş değil.

Dora'dan selam, senin Kr[v.v]icka yazısına *(35)* bayılmış.

1924

[*Berlin – Steglitz, varış damgası: Praha – Hrad, 14.1.24*]
[*Dora Diamant'tan*] Martin Salvat'a, Prag – Hrad postrestant, Çekoslovakya

Sevgili Max, ilkin sana yazmamamın nedeni biraz hasta olmamdı (yüksek ateş, titreme ve ardından bir defalık doktora görünmenin ücreti 160 K. Sonradan D. pazarlık edip yarıya indirdi bunu. Kesin olan bir şey varsa, o günden beri hasta olmaktan eskisinden on kat daha çok korkmaya başladım. Yahudi hastanesinde ikinci sınıf bir günlük yerin ücreti 64 K., bu da yalnızca yatak ve yemek parası, yani ne personel ne de doktor ücreti bunun içinde değil sanırım). Sana yazmayışımın bir nedeni de kuşkusuz Königsberg'e *(1)* giderken Berlin üzerinden geçeceğini sanmamdı. Ayrıca E. de yetenek sınavında hazır bulunmak üzere senin üç hafta içinde geleceğini söylemişti; bu düşüncesi yanlış çıkıp, (Königsberg'de nasıldı sonuç? Artık sonunda okumayı çok istediğim Bunterbart'a karşı yadsıyıcı bir tutum takınılması kötü bir şey sayılmamalı, *Klarissa*'da *(2)* da nihayet başlangıçta farklı değildi durum, elbette *Kl.*'nın ikinci oyuna yolu açması gerekirdi.) senin Berlin'e gelişin hayli ileri bir tarihe ertelenerek, – onun bu kez nasıl davranacağını bildiğim yok – E.'yle bize iç geçirmekten başka bir şey kalmayınca sindirim bozukluğundan kaynaklanan hafif bir zihinsel bulanıklıktan dolayı sana yazamadım. Ama şimdi yolladığın kart ayıktırdı beni. Elbette E.'de güçlerimi ve

becerikliliğimi son sınırına kadar zorlayıp elimden geleni yapmayı deneyeceğim. Kafasında entrikaları da eksik etmeyen o yaşlı, belli ki inatçı olduğu kadar kaprisli kadının karşı çıkmasının bir ağırlığı yok değilse de yine bunu yapmaktan geri kalmayacağım. Bu konuda yardımıma koşan, aynı zamanda bana engel olan bir şey varsa, o da E.'nin ve sorununun hançere – göğüs – dil – burun – ve alın gizleri gibi bana pek de kapalı sayılmayan oyunculuk alanında bulunmasıdır, ama dolayısıyla benim tavsiyeler normalde bir değer taşıyacaksa da yitiriyor bu değerini. Ama başlıca engel sağlık durumum, örneğin bugün için E.'yle bir telefon görüşmesi yapmayı kararlaştırmıştık, ne var ki ben soğuk odaya pek gidecek durumda değilim, 37,7 ateşim var, yatakta yatıyorum. Öyle olağanüstü bir şey değil, sık sık yaşıyorum bunu, pek bir iz bırakmadan da geçip gidiyor, havadaki değişikliğin de rolü olmalı, yarın bakarsın geçer, ne de olsa hareket özgürlüğümü önemli ölçüde kısıtlıyor; öte yandan doktor ücreti ateşten rakamlar olarak süzülüyor yatağımın üstünde. Ama belki yarın sabah yine de tramvayla akademiye *(3)* giderim, E.'ye uğrarım biraz, kendisini bu havada durmadan evden dışarı sürüklemek – o da biraz üşütmüş görünüyor – doğru değil. Daha sonraki planım, belki E.'yi sana bir ara sözünü ettiğim sunumcu Bayan Midia Pinez'le *(4)* buluşturmak. Bir, iki gün için Berlin'e geliyor kendisi. Neumann'ın grafik galerisinde bir sunumda bulunacak (*Karamazov Kardeşler*'den keşişin yaşamını okuyacak ezbere), beni de bu arada sanırım görmeye gelecek. Belki E. için güzel bir örnek olacak bu, Pinez dil öğretmeni ayrıca, genç bir kız. E.'nin bana bir sunumda bulunmasını çok isterdim, bunu da büyük bir içtenlikle hayli önce rica ettim kendisinden (uzun bir aradan sonra Goethe'nin şiirlerini yeniden duymak isterdim), yalnızca dış koşullar engelledi bunu. Koşullardan biri de bizim o şahane evimizden ödeme güçlüğü çeken yoksul yabancılar olarak 1 Şubat'ta kapı dışarı edilecek olmamız. O "sıcak, gözü gön-

lü tok Bohemya'yı" hatırlatmakta haklısın, ama durum iyi değil, biraz çamura saplanmış durumdayız. Schelesen dışında bunun, Schelesen Prag'dır, ayrıca 40 yıl ısıttı, doyurdu beni, bundan sonraki denemeler için çekici yanı kalmadı. Sonra Schelesen küçük benim için, sanıyorum bizim için de öyle, hem "öğrenmeye" de alışmış değilim örneğin, kaldı ki asla bir öğrenme sayılmaz bu, sadece bir temele dayanmayan sözde bir sevinç. Ne var ki, olup bitenlerden biraz anlayan bir birinin yakıncağızımda bulunması benim için belli bir teşvik oluşturur, beni olaylardan çok o insanın kendisi ilgilendirirdi. Kesin olan bir şey varsa, Schelesen'de söz konusu değil böyle bir şey, ama belki – senin söylediklerinden sonra aklıma geldi – Bohemya'da ya da Moravya'daki bir taşrada söz konusu olabilirdi, bunun üzerinde düşüneceğim. Keşke o yaratık öyle harap durumda olmasaydı! Nasıl göründüğü şöyle anlatılabilir: Solda D. tarafından destekleniyor, sağda o insan tarafından; ayaklarının altındaki zemin sağlam olaydı belki bir çiziktirme *(5)* ensesinde "bir kasıntı"ya yol açabilirdi, önündeki uçurum doldurulup kapatılmış, başının çevresindeki akbabalar uzaklaştırılmış, üstündeki fırtına biraz yatıştırılmış, bütün bunlar gerçekleşseydi, o zaman biraz düzelebilirdi durum. Viyana'yı da kafamdan geçirmedim değil, ama oraya gidiş en azından 1000 K.'a bakıyordu (zaten şimdiki durumda hayranlık uyandıracak gibi davranan anne ve babamı, öte yandan son zamanda kız kardeşlerimi hortumlayıp duruyorum), üstelik Prag'dan ayrılıp, bir belirsizlikten içeri yol almak fazlasıyla sakıncalı bir şey olacaktı. Dolayısıyla birazcık daha burada kalmak akla en uygun yol göründü, hele Berlin'in dezavantajları sevindirici ve eğitici bir yönde beni etkilediğinden böyle davranmak gerekiyordu. Bakarsın ileride bir gün E. ile buradan uzaklaşabilirdik. – Tüm iyilikler senin ve işittiğime göre en sonunda kendisine dönmek istediğin romanın *(6)* olsun.

Senin olan F.

Sevimli hediye paketi *(7)* için teşekkür. Böyle bir paket almak biraz utandırdı bizi, her türlü övgüye değer de olsa içeriği öyle pek iç açıcı değildi. D., kocaman bir pasta yaptırıp, Yahudi çocuklarının kaldığı yetimevine götürdü, burada sıkıntılı, neşesiz bir hayat yaşayan çocuklar için büyük bir olay oluşturmuştur. Seni böyle şeylerle daha fazla rahatsız etmemek için söyleyeyim, kız kardeşim Elli'ye birkaç adres yolladım. Bu adrestekilerin hepsi de paket bekliyor.

Geçen gün Kaznelson eşiyle *(8)* bana geldi. Bayan Lise, annesi seni Noel'de Bodenbach'ta görmüş, acaba orada mıydınız diye sordu. Hayır, dedim ben de. Oradan Kaznelson, hemen hazırcevap, sanki sen kulağına fısıldıyormuşsun gibi: "Belki Zürau'a gitmişti," dedi. O anda işin içinde kuşkulu bir şey varmış gibi geldi bana.

Dora, Manfred Georg'u *(9)* Breslau'dan (şimdi Berlin'de kendisi) iyi tanıyor. Onun hakkında merakla birkaç söz işitmeyi bekliyor senden. Yanılmıyorsam tanıyorsun kendisini ve yine yanılmıyorsam seninle ilgili bir deneme antolojide yer almakta.

Werfel'le ilgili *(10)* yazdıkların çok güzel, çok cesaretlendirici, güç veriyor insana ve birçok defa okunmaya değer. Peki ama neden kahramanca? Daha çok yiyip içmelere düşkün, ama hayır, kahramanca, kahramanca yiyip içmelere düşkün biri. Keşke asıl yiyip içip tüm elmalardaki kurt olmasa!

Nefis, nefis bir yazı Poiret Tiyatrosu. *(11)* Yalnızca bu yazıları ele alırsak, nasıl bir yazarsın sen! Mussgorski'ye ilişkin yazıyı dönüp dönüp kaç defa okudum (ve ismi hâlâ yazamıyorum), adeta salon kapısının direklerine sıkıca tutunmuş, içerideki o büyük yabancı şenliğe bakan bir çocuk gibi hissettim kendimi.

Weiß'ın *Ateşle Sınav*'ını *(12)* biliyor musun, haftalardır kitap bende, onu birkaç defa okudum, şahane doğrusu ve Weiß'ın diğer eserlerinden daha zor bir kitap, oysa pek kişisel olmayı amaçlıyor, ama dönüp dolaşıp yine kişisel olmak istemediği görülüyor. Henüz kendisine teşekkür etmiş değilim, bu gibi borçlardan birkaçı daha var aklımda. Bunları biraz üzerimden atmak için soruyorum şimdi: Nahar üzerine bir şey yazdın mı daha önce?

Felix ve Oskar'a tarafımdan bol bol selam. (Kayser'den sonradan hiç haber almadım, sanırım artık hiç haber de almayacağım.)

Klopstock'la ilgili bir bilgin var mı? *Abendblatt*'a bir şey yayınlandı mı ondan?

[*Ek:*] Ben de bir defa Max Brod'a yazayım istedim. Bakarsın o da beni çok sevindirecek birkaç söz yazar bana dedim. Ne var ki, çok aptal biriyim, üstelik hayli de yorgunum, böyle olunca bana büsbütün yabancı Almanca sözümü dinlemeyecektir. Ancak yine de içtenlikle ve bol bol selam yollamak isterim kendisine ve Bohemya'daki küçük bir kentte nasıl yaşanabilir, bu konuda bize bir akıl vermesini rica ederim. Franz, Brünn'den ya da Leitmeritz'den söz etti, buralarda yaşamayı çok istiyor. Ama bilmem gidebilir miyiz buralara? Gidebilmemiz için ne yapmalıyız? Bu kadar çok soru sormak ya da sadece soru sormak yoksa çok mu kötü? Bilmiyorum, belki de hiç yapmamalıydım bunu. Ama karşıda Max, Franz'ın dostu olunca?

Yorgunum, dolayısıyla saçma. Hoşça kal (sen desem?) candan selam.

Dora

[*Kartpostal. Damga: Ortmann, 9.4.24*]
Bay Max Brod, Prag V Břehová 8
[*Gön.:*] Dr. Kafka, Wienerwald Sanatoryumu, Ortmann, Aşağı Avusturya

Sevgili Max, paraya, kesinlikle korkunç derecede çok paraya bakıyor. *(13)* Josefine'nin *(14)* biraz yardım elini uzatması gerekiyor, başka türlü olacak gibi değil. Otto Pick'e *(15)* ver bir baksın ("Gözlem"den istediği şeyi basabilir); onu daha sonra lütfen "Schmiede"ye *(16)* yollasın, beğenmezse hiç vakit geçirmeden bir başka yere. Bana gelince, besbelli gırtlakta sorun. Dora yanımda, eşine, Felix ve Oskar'a selam.

F

[*Ek:*] Franz çok yorgun, kart onun için böyle kısa. Çok aptalım ben, dolduramıyorum kartı. Dünden beri buradayım, yanından ayrılmıyorum Franz'ın. Bir şekilde gerçekleştirilebilirse Viyana'da değil, burada kalacağım. Görüşeceğiz. Candan selam.

Dora

Lütfen Max, satılabilecek ne varsa sat. Ne pahasına olursa olsun, burada kalmam gerekiyor. İnanılmayacak kadar az şeye ihtiyacım var, dolayısıyla bir sakıncası yok. Durum çok, ama çok ciddi.

[*Damga: Kierling, 20.4.24*]

[*Dora Diamant tarafından*] Dr. Max Brod'a, Prag II Panska 12. *Prager Tageblatt* redaktörüne

[*Gönderici bildirimi: Dora Diamant tarafından kaleme alınmıştır*] Klosterneuburg – Kierling Sanatoryumu, Dr. Hoffmann, Aşağı Avusturya

Çok sevgili Max, beni sonsuz derecede sevindiren mektubunu şimdi aldım. *(17)* Senden bir sözcük görmeyeli çok uzun zaman olmuş gibi geldi bana. Her şeyden önce benim yüzümden mektup ve telgrafla çevreni kuşatan gürültü patırtıdan dolayı özür dilerim. Büyük ölçüde gereksizdi, sinirleri zayıf insanların işiydi (ne kadar da büyük konuşuyorum, bugün de birkaç defa boş yere ağladım, yataktaki komşum gece öldü), ağlamam ayrıca Viyana ormanlarının içindeki o berbat, o iç karartıcı sanatoryumdan kaynaklandı kuşkusuz. Bir defa gırtlak tüberkülozu gerçeğiyle uzlaşıldı mı durum katlanılmaz olmaktan çıkıyor. Şimdilik yine yutkunabiliyorum. Yattığım hastane de senin kafanda tasarlıyor göründüğün kadar kötü değildi, tersine kimi bakımdan bir armağandı insana. Senin mektubun üzerine Werfel'den birbirinden değişik pek sevimli haberler aldım: Tanıdığı bir doktor hanım beni görmeye geldi, benim buradaki doktorla da konuştu, ayrıca dostu olan Prof. Tandler'in *(18)* adresini verdi, sonra bana romanı (benim için söz konusu olacak bir kitabın korkunç eksikliğini çekiyorum) ve romanla *(19)* birlikte gülleri yolladı, kendisinden gelmemesini rica ettirmeme aldırmayarak (çünkü hasta için burası şahane, ziyaretçiler, dolayısıyla da hastalar için iğrenç bir yer) bir kart yazıp, yine de gelmek istediğini bildirdi, akşam da Venedik'e gidiyor. Ben de şimdi Dora ile Kierling'e döneceğim.

Ayrıca benim için öylesine şahane bir şekilde yapıp çıkardığın yazıp çizmelerle ilgili bütün zahmetli işler için çok teşekkür.

Tüm iyilikler senin ve senin hayatının içinde yer alan herkesin olsun.

F

Belki Dora tarafından annemlere pek açıkça bildirilmiş adresim:
Dr. Hoffmann Sanatoryumu,
Kierling – Klosterneuburg
Aşağı Avusturya

[*Ek:*] Parayı lütfen sanatoryum adresine yolla. Candan teşekkür. D.

[*Kartpostal. Damga: Kierling, 28.4.24*]
[*Dora Diamant'tan Max Brod'a*:] "Prager Tageblatt" gazetesi redaktörüne, Prag II Panska 12

Çok sevgili Max, ne kadar iyisin bana karşı ve bu son haftalarda sana ne kadar çok şey borçluyum. Tıbbi konularda Ottla seni bilgilendirecek. Çok zayıf düştüm, ama burada iyi bakılıyorum. Şimdiye kadar Tandler'e başvurmadık, belki onun aracılığıyla o çok güzel yer Grimmenstein'da boş ya da ucuz bir yatak ele geçirebilirdi, ancak şu sıra bir yerden bir yere gidebilecek durumda değilim, bakarsın başka sakıncaları da vardır bunun. Tavsiye mektubu için fazla vakit geçirmeden Dr. Blau'a teşekkür etmeliyim, değil mi? Gazetenin parasız nüshalarını çok isterim kuşkusuz, ama elime geçtiği yok, şimdiye kadar sadece Perşembe ve Cuma sayıları geldi, o kadar, Paskalya sayısı da gelmedi, adres açık değil, bir defasında Kieburg diye yazıyordu adreste, ne olur sen işe bir el at, belki Paskalya sayısını da *[sonradan eklenmiş:* şimdi aldım Paskalya sayısını, evden yollamışlar. Yol-

lanma işi düzene giriyora benziyor]. Yolladığın iki paket, özellikle ikincisi işte öylesine sevindirdi beni. Reclam'da çıkan kitaplar sanki benim için kaleme alınmış. Hani gerçekten okuyormuşum diye bir şey söz konusu değil (ama Werfel'in romanını son derece yavaş da olsa düzenli olarak okuyorum), bunu yapamayacak kadar yorgunum. Kapalı kalması gözlerimin doğal durumu, ama kitap ve dergilerle oynamak mutluluk veriyor bana.

F

[*Ek:*] Çok teşekkür sana, sevgili dost Max. Dora.

[*Kartpostal. Damga: Kierling, 20.5.24*]

[*Kısmen Dora Diamant'tan Dr. Max Brod'a*:] Prag II, Panska 12, *Prager Tagblatt*

Çok sevgili Max, kitap da geldi böylece, şahane görünüyor, acı bir sarı ve siyahla karışık kırmızı, çekici bir görünümü var, hem de bedava, besbelli F. Taube'nin bir armağanı – bir alkol sarhoşluğundan artakalan bir havada yapılmış olacak – bana da her gün bir, iki enjeksiyon yapıldığı için, sarhoşluklar çakışıyor birbiriyle – her zaman sarhoşluktan biraz kalıyor geride. Dora'nın masumiyetinin zoruyla kalkıp, doğrudan ve arsızca senden kitabın bana sağlanmasını rica etmiştim. Aslında güçlü bir enjeksiyon yardımıyla beni çok sevindiren, ama işte öylesine kasvetli geçen senin ziyaretin sonrasında az buçuk insana benzer bir görünüme kavuşmak isterdim. Kuşkusuz istisna denecek kötü bir gün sayılmazdı, böyle olduğuna inanmalısın, ne var ki önceki günden daha kötüydü, ama iste böylece geçiyor zaman, ateş sürüyor. (Şu sıra Robert şimdi Pyramidon deniyor) Bu ve diğer şikâyet konularının dışında bazı minicik neşeli şeyler de var kuşkusuz, ama bunlar karşı tarafa bildirilecek gibi değil ya da tara-

fımdan acınacak şekilde berbat edilmiş ziyaret gibi bir başka ziyarete saklanmıştır. Hoşça kal, her şey için teşekkür.

Felix ve Oskar'a selam.

F

[*Ek:*] Benden de candan, candan selam. Kitap için çok, ama çok teşekkür. Kitapla birlikte Pr. kitabevinden hesabın ödendiğine ilişkin bir pusula da geldi, Franz kitabın parasını senin ödemiş olacağına inanıyor.

AÇIKLAMALAR

1904

1) *P.*: Ewald Přibram; lise öğreniminin sonundan başlayarak üniversite yılları boyunca Kafka'nın yakın bir dostu. Babası Otto Přibram 1995'ten 1917'ye kadar Prag kentinde İşçi – Kaza Sigortası'nın müdürlüğünü yaptı. Kafka, 1908'de burada çalışmaya başladı.

2) *Yeşillikler içinde ikindi kahvaltısı yapıyorum*: Bu cümle hemen aynı sözcüklerle Kafka'nın "Bir Savaşın Tasviri" kitabında bulunmaktadır.

3) *Byron'un günlükleri*: *Byrons Tagebücher und Briefe* (Byron'un Günlükleri ve Mektupları), yayınlayan Hans Landsberg, c. 1 (4. Basım Berlin: Simion Yayınevi 1904), ölümünden sonra Kafka'dan kalan kitaplıkta bulunan kitaplardan biri.

4) *Tonio Kröger*: Thomas Mann'ın bu noveli ilk kez *Neue Rundschau*'da (Şubat 1903 sayısı), daha sonra altı novelin yer aldığı *Tristan* cildinde yayınlandı (Berlin: S. Fischer, 1903).

5) *"Ausflug ins Dunkelrothe" (Koyu Kırmızı Gezinti)*: Dostu Kafka üzerine Oskar Baum şöyle yazar: "Kafka'yla ilk karşılaşmamız hâlâ dün gibi hatırımda. Max Brod sağlamıştı bu karşılaşmayı; Franz Kafka'yı alıp bana getirmiş ve bize 1904 yılının o sonbahar öğle sonrası henüz tamamlanmış 'Koyu Kırınızıdan İçeri Gezintiler' novelini okumuştu." Novel ancak 1909'da "Ausflug ins Dunkelrothe" ismiyle Berlin'deki Juncker Yayınevi'nde çıktı.

1905

1) *Etik*: Konuşmalarında Kafka'nın da hazır bulunduğu felsefecilerin buluşma yeri Café Louvre'da Max Brod'un "Evidenz in der Ethik" (Etikte Açıklık) konulu konuşmasıyla ilgili olabilir.

2) *"Kügelgen"*: Wilhelm von Kügelgen (1802 – 1867), *Yaşlı Bir Adamın Gençlik Anıları* (Jügenderinnerungen eines alten Mannes [1870]) kitabı o tarihte çok popülerdi. Ölümünden sonra Kafka'nın kitaplığında bulunan kitaplardan biri.

3) *Stephan George'u okuyarak*: Brod 1905'de George'nin "annen seni emzirirken" şiirini besteledi. Kafka, Stefan George'nin şiirlerine en azından 1904 – 1910 yılları arasında anlaşılan çok değer vermişti.
4) *Sanatoryum*: Bunun için bkz. Klaus Wagenbach, *Drei Sanatorien Kafkas* (Kafka'nın Üç Sanatoryumu).

1906

1) *Sergi*: Olasılıkla "Güzel Prag" ismiyle Rudolphinum'da Şubat başından sonra görülebilen ve 18 Şubat tarihli bir gazete haberine göre hayli ilgi gören sanat sergisi.
2) *Amethyst*: Aboneler için basılan bir gazete. Ocak 1905 ve 1906 arasında Franz Blei tarafından Münih'te yayınlanan edebiyat ve sanat gazetesi. Şubat 1906 sayısında Max Brod'un üç şiiri yayınlandı. Kafka ve Brod, gazeteye ortaklaşa abone olmuştu.
3) *Sınav sırasında*: Rigorosum III denilen, genel ve Avusturya devlet hukuku, milletler hukuku ve ekonomi politik derslerinden 13 Mart'ta yapılan sınav.
4) *W.* 1904'de Almanya'dan Prag'a davet edilen Profesör Alfred Weber (1868 – 1958). Max Brod'u derinden etkiledi. İleri yıllardaki yazıları, örneğin *Neue Rundschau*'ın 1910 Ekim sayısında çıkan "Memur" başlıklı yazısı öyle görülüyor ki Kafka'nın düşünü ve yazıları üzerinde etkili olmuştur.
5) *P.* : Ewald Přibram.
6) *Taşıyoruz*: Kafka'nın babasına ait işyerinin Zeltner Sokağı 12 numaradan Eski Şehir Meydanı 16'daki Kinsky Palais'e taşınmasıdır.
7) *Sınav tarihini*: Roma, Alman ve Kilise hukukundan yapılacak kapanış sınavı "Rigorosum I".
8) *Krasnopolski–Bogen notları*: Hukuk profesörü Horaz Krasnopolski'nin öğrenciler arasında dolaşan ders notları.
9) İmzanın bir olasılıkla Ritschi Grader olduğunu söyler Brod.
10) *Kuzen*: Olasılıkla Kafka'nın amcası Otto Kafka'nın (1879 – 1939) oğlu Kolinli Filip.
11) *Hintli dansöz*: 17 Ocak 1906'da "Théâtre Variété"de "ünlü Hintli dansöz Miss Ruth St. Denis'in" konuk sanatçı olarak sunduğu gösteri başladı (*Prager Tagblatt*, 18.12.1906). krş. Hugo von Hofmannsthal'in yazısı, "Eşsiz Dansöz" (1906).

1907

1) *"Gegenwart"*: Berlin'de yayınlanan haftalık *Die Gegenwart* dergisinde (Cilt 71, s. 93: 9 Şubat 1907) Brod, Franz Blei'ın *Der dunkle Weg* (Karanlık Yol) isimli çalışmasına ilişkin eleştirisinde, henüz bir şey yayınlamamış dostunu Heinrich Mann, Wedekind ve Meyrink'le karşılaştırmıştı.

2) *Wladislaw Sokağı*: Kafka'nın gençlik dostu Oskar Pollak (1883 – 1915) bu sokakta oturmaktaydı.

3) *"Louvre"*: Ferdinand Caddesi'nde bulunan seçkin "Café Louvre".

4) *Triesch*: Moravya'da Iglau yakınında küçük bir kent. Kafka buradaki dayısı Doktor Siegfried Löwy'nin (1867 – 1942) yanında kalmıştı.

5) *Komotau*: Erzgebirge'nin eteğindeki bu kentte Brod bölge maliye müdürlüğünde geçici olarak çalışmıştı.

6) *Adli yıl*: İleride devlet hizmetinde çalışacak bütün hukukçular için öngörülen bir yıllık hukuk stajı. Kafka bu süreyi 1 Ekim 1906'dan başlayarak ilkin asliye mahkemesinde, daha sonra Prag ceza mahkemesinde çalışarak tamamladı.

7) *Dayım*: Kafka'nın "Madrid'deki Amcası" Alfred Löwy (1852 – 1923), o zamanlar İspanya'da bir şimendifer işletmesinde müdürdü.

8) *Hedwig*: O zamanlar 19 yaşındaki, Viyana Üniversitesi'nde dilbilim okuyan Hedwig Weiler (1887 – 1953) Triesch'e annesine ziyarete gelmişti. Kafka'yla aralarında 1908'e kadar süren ilişki konusunda Kafka'nın ona yazdığı mektuplar bize bilgi vermektedir. Hedwig Weiler, daha sonraları Dr. Hedwig Herzka olarak her şeyden önce kendisini Avusturya'daki Siyonist gençliğin hizmetine adadı.

9) *"Denemeler"*: Max Brod'un *Denemeler*'i.

10) *Stendhal*: Olasılıkla Stendhal'in *Günlük*'ü 1801 – 1814, Paris: Charpantier 1899. Kafka'nın ölümünden sonra kitaplığında bulunan kitaplardan biri.

11) *Opale*: 1907'de Franz Blei tarafından kişisel baskı olarak çıkarılan gazete *Die Opale*, sanat ve edebiyat gazetesi. Daha ilk sayısında Brod'un "Eros'un Kaprisleri, bir roman eskizi" çıktı. Burada Brod'un dört şiirinin yayınlandığı gazetenin ikinci sayısı söz konusudur.

12) *Amethyste... şiirler*: Anlaşıldığına göre Brod hazırlamakta olduğu bir şiir kitabı için Kafka'dan 1906'da *Amethyste*'te çıkan şiirlerini kendisi için kopya etmesini istemişti. Kafka bu şiirlerin çıktığı cildi yanına almadığından yine Brod'un kendisinden rica ettiği *Opale*'de çıkmış şiirleri kopya etmişti.

13) *Bir iş*: Sigorta kurumu Assicurazioni Generali'de. Trieste'de yerleşik bu sigortanın Prag'daki şubesi Wenzel Meydanı'nda bulunmaktaydı.

14) *Opaleler... Blei'ı ve bizi*: Olasılıkla *Opale*'nin abonelerine gazetenin 3. sayısının geç çıkacağı bildirilmişti. Gerçekten de Franz Blei'ın Alfred Walter Heymel'e yazdığı 2 Aralık 1907 tarihli mektuptan anlaşıldığına göre 3. ve 4. sayısı ancak yılsonunda çıkabilmiştir.

15) *Paula R.*: Olasılıkla Paula Riedl.

16) *İtalyanca dersi*: Sigorta kurumu Assicurazioni Generali Kafka'yı işe alırken onun dış ülkelerdeki işlerde de kullanmayı amaçladıklarını açıklamıştı.

17) *Lukianos*: Olasılıkla Lukianos'un *Cariye Konuşmaları*. Kitabın yayınlanacağı *Opale*'nin birinci sayısında ilan edilmiş ve Brod tarafından *Gegenwart*'ın 72. sayısında (1907) tanıtılmıştır.

18) *Vücudumu... gözden geçirecekler*: Assicurazioni Generali'de işe alınırken yapılan ayrıntılı doktor muayenesi (1 Ekim 1907). Muayene sonucunda Kafka sağlıklı, ama zayıf bulunmuş, anlaşılan ikinci bir muayenesi gerekli görülmüştür.

19) *"Korso"*: Brod ve Kafka'nın sık sık gittiği Café Corso: baleden, Variété Chantant'tan güzellerin ve Prag'daki büyük sermayedarların buluşma yeri (*Prager Tagblatt*, 31 Mart 1907).

20) *Weißberger*: Prag'daki "Union Bank" üzerinden Kafka'nın babasıyla ilişki içinde olan ve oğlu Assicurazioni Generali'nin Madrid'deki şubesini yöneten Arnold Weißberger.

21) *Bäuml*: Brod'un 1907 Nisanında ölen bir gençlik dostu.

1908

1) *Trokadero ... Eldorado*: Obstmarkt semtinde Brod ve Kafka'nın sık sık gittikleri şarapevleri. *Kuchelbad*: Prag'daki at koşularının yapıldığı yer burada bulunmaktaydı.

2) *"Vice admiral"e*: *Der Vice-Admiral*, Karl Millöcker'in 1886'da sahnelenen opereti.

3) *Büyükbabamın yanında*: Anne tarafından Kafka'nın büyükbabası Jakob Löwy (1824 – 1910); o zamanlar Prag'ın Eski Şehir semtinde Kafka'lara çok yakın bir yerde oturmaktaydı.

4) *Sevgili H.'nin*: Garson kız Hansi Julie Szokoll.

5) *Sergiyi*: Prag'daki büyük jübile sergisi. Sergiyi aralarında Arşidük Franz

Ferdinand da olmak üzere 300 000 kişi gezmiş, akşam parkta konserler verilmiş, kent bayramlara özgü bir şekilde aydınlatılmıştı.
6) *Senin kitabı*: Max Brod'un 1903 – 1908 yılları arasında yazılan *Nornepygge Şatosu. Vurdumduymaz Birinin Romanı* adlı kitabı.
7) *Doğum günü*: Kafka'nın 3 Temmuz 1908'e rastlayan 25. doğum günü.
8) *İki bölümle*: Olasılıkla Max Brod'un tamamlanamadan kalmış *Die Glücklichen* (Mutlular) romanı.
9) *Tetschen*: Sigortada görevli Kafka'nın sık sık iş ziyaretinde bulunduğu, Kuzey Bohemya'nın endüstri bölgesinde bir kent.
10) *Sizi*: Max Brod'un kardeşi Otto da Brod'la birlikte Garda Gölü kıyısındaki Riva'ya gitmişti.
11) *Spitzberg*: Böhmerwald'ın (Bohemya ormanı) güneyinde dağlık bir ilçe.
12) *Senin kitap*: *Nornepygge Şatosu.*
13) *Bu izdivaç*: Olasılıkla Kafka'nın *Taşrada Düğün Hazırlıkları*'yla (Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lamde) ilgili çalışması.
14) *"sorciére"*: Victorien Sardou'nun Sarah Bernhard tarafından oynanmak üzere yazdığı oyun.
15) *Hizmetçi*: Brod'un "Çek hizmetçi. Bir Hikâye" isimli bu eseri *Die Opale* gazetesinde yayınlandı. Kitap olarak *Bir Çek Hizmetçi. Küçük Roman* ismiyle 1909'da Juncker Yayınevi'nde çıktı.
16) *"Diderot"*: Rudolf Kassner'in *Denis Diderot – Yeni Roman* isimli, ilk kez 1805'de Goethe tarafından Almancaya çevrilen kitabı.
17) *Orient*: 1907'de Prag'ın merkezinde, Café Orient'te açılmış sinema.
18) *Galante Gardist durstige Gendarm*: O dönemde izlenen güldürü filmleri.

1909

1) *Arco'ya*: Savaş öncesi yıllarda edebiyatla ilgilenen genç kuşağın buluşma yeri Hyberner Sokağı'ndaki ünlü Café Arco.
2) *P.* : Anlaşıldığına göre Ewald Přibram.
3) *İş dolayısıyla*: Brod bununla ilgili olarak şöyle der: "Söz konusu olan, kurumda bana gelecek bir işti."
4) *Bohemia'dan*: Anlaşıldığına göre Kafka Prag'da çıkan günlük gazete *Bohemia*'da yayınlatmayı umduğu olasılıkla Franz Blei'ın *Puderquaste* (Pudra Ponponu) yazısına gönderme yapmakta.
5) *Postanedeki*: Brod'un Prag'daki postane idaresinde çalışmaya başlaması.

6) *Büyükbabam*: Jacob Löwy.

7) *"İnsanlar değil taşlar"*: Brod'un "insanlar değil, taşlar" şiiri 11 Nisan 1907'de *Bohemia*'nın Paskalya eki olarak yayınlandı.

8) *Hamsun'un bir romanı*: Hamsun'un *Sonbahar Yıldızları Altında* isimli romanı. Hamsun, Kafka'nın "hayranlıkla okuduğu" yazarlar arasındaydı.

9) *Tepeden aşağı iniş*: Yazı şekline bakınca bunu mecazi değil, gerçek anlamda almak gerek.

10) *Ameliyat*: Kafka'nın annesinin geçirdiği ameliyat.

11) *Kalandra*: Bu mektupla ilgili olarak şunu söyler Max Brod: "Benden istenen ek bir çalışma dolayısıyla o zamanki şefim postane müdürü Kalandra'nın teselli mektubu."

12) *Senin Dobřichowitz*: Brod'un "Taşrada Sirk" isimli, 1 Temmuz 1909'da *Schaubühne* dergisinde çıkan bir yazısı. Bu yazıda Brod, Prag'ın güneybatısında Beraun'ın yakınındaki Dobřichowitz'e Kafka ve Felix Weltsch'le yapılan bir geziyi anlatır.

13) *Roman*: Büyük bir olasılıkla "Taşrada Düğün Hazırlıkları".

14) *Mnichovic ve Stranschitz*: Prag'ın güneydoğusunda Sazawa ovasında bulunan ilçeler. "Kafka, Weltsch, Werfel ile birlikte Senohrab'a (Sazawa) gezi," diye yazar Brod 18 Temmuz 1910 tarihli *Günlük* notunda.

15) *Romanı*: Olasılıkla Brod'un "Mutlular" romanı.

16) *Romanı*: Oskar Baum'un o zamanlar henüz yayınlanmamış romanı *Karanlıkta Hayat*; Berlin'de Juncker Yayınevi'nde 1909'da çıktı.

17) *Bölgemde*: Sigortada memur olarak Kafka'nın görev alanı içinde bulunan Friedland, Rumburg, Reichenberg ve Gablonz bölgeleri.

18) Novak: Bohemya'da yaşayan Alman ressam ve grafikçi Willi Novak (1886 – 1977).

19) *Bayan Weltsch*: Lise Weltsch (1889 – 1974) (sonradan Lise Kaznelson), Robert Weltsch'in kız kardeşi ya da Betty Weltsch, Kafka'nın yakın dostu Felix'in kız kardeşi.

20) *Şekil*: Aslında mektupta yer alması gereken resim, mektup yaprağından tümüyle uzaklaştırılmıştı.

21) *Riva'ya*: Max ve Otto Brod'la Garda Gölü kenarındaki Riva'ya planlanmış tatil gezisi.

22) *Salı günü*: Kafka'nın anlaşıldığına göre Riva'ya geziyi 7 Eylül'e erteleme önerisinden caydırıldığı anlaşılmaktadır. "4 Eylül. Kafka'yla Riva'ya yolculuk. Otto sonradan geldi." diye not düşer Brod *Günlük*'üne.

23) *Ziyaret yazısını*: "Prag'da Bir Konuk", *Bohemia* 1909, No 278 (8 Ekim 1909). Bu yazıda Brod, Flaubert'in kuzini Caroline Franklin-Grout'la buluşmasını anlatır.
24) *Bouilhet*: Flaubert'in dostu Louis Bouilhet.
25) *Kestranek davası*: O zamanlar Prag'da sansasyon yaratmış bir dolandırıcılık davası.
26) *Dr. F.* : Dr. Siegmund Fleischmann, sigorta kurumunda Kafka'nın çalışma arkadaşı.
27) *Aziz Antonius'u*: 17 Kasım 1909'da Max Brod şu notu düşer *Günlük*'üne: "Kafka'yla bizi Aziz Antonius hayranlığa sürüklüyor."
28) *Rauchberg*: Heinrich Rauchberg, Prag'da milletler hukuku ve istatistik profesörü, üniversite yıllarında Kafka'nın hocalarından ve onun sınavını yapanlardan biri.
29) *Birkaç günü*: Kafka'nın sigorta amacıyla işletmeleri tehlike sınıflarına göre ayırmak için Bohemya'nın kuzeyine yapması gereken iş gezilerinden biri söz konusu.

1910

1) *Senin romanını:* Burada bir kez daha tamamlanamadan kalmış "Mutlular" (die Glücklichen) ya da "Bin Eğlence" (die tausend Vergnügungen) romanı söz konusu edilmekte. 26 Ocak 1909'da Brod *Günlük*'üne şu notu düşer: "31. Bölüm bitirildi, Kafka'ya okundu, Kafka hayran kaldı."
2) *Milada:* Yukarıda ismi geçen romandaki kadın kahraman.
3) *Kız kardeşin:* Sophie Brod, sonradan Sophie Friedmann.
4) *Lucerna:* Wenzel Meydanı'ndaki metropol revü tiyatrosu.
5) *Yazıyorum:* Bir olasılıkla "Bir Savaşın Tasviri"nin ikinci versiyonu üzerinde çalışıyordu.
6) *Müller egzersizleri*: Danimarkalı J. P. Müller yöntemine göre jimnastik egzersizleri.
7) *Realistler:* Tomáš Masaryk'in Çek "Realist Partisi"nin bir halk toplantısı.
8) *Dr. Herben:* Masaryk'in dostu ve Jan Herben'in çalışma arkadaşı.
9) *Čas:* Günlük gazete *Čas* (Zaman), editörlüğünü Jan Herben'in yaptığı, "Realist Partisi"nin yayın organı.
10) *Smolová*: Brod'un yazdığına göre hem onun hem Kafka'nın "çok büyük bir yetenek" gözüyle baktığı tiyatro oyuncusu Bayan Sybil Smolová.

11) *Tarnowska:* Kont Komarowsky'nin öldürülmesi dolayısıyla açılan ve katil zanlılarının başında Kontes Tamowska'nın bulunduğu sansasyonel dava.
12) *Maaş artışı*: Kafka kurumun danışmanlığına getirildikten sonra aldığı asıl maaşa 1 Mart 1910'dan başlamak üzere 1800 Kron zam yapıldı.
13) *Roman*: "Bir Savaşın Tasviri" isimli roman (Beschreibung eines Kampfes).
14) *Bohemia*: Kafka'nın gazetenin magazin sayfasının redaksiyonunu yapan Paul Wiegler'e (1878 – 1949) verdiği ve 27 Mart 1910'da *Bohemia*'nın Paskalya ekinde yayınlanan beş düzyazısı.
15) *Marschner' i kuşkusuz hayli sevindirecektir*: Kafka'nın amiri durumundaki Dr. Robert Marschner'in (1908'den beri sigorta kurumunun müdürü) "Sigortacılık Bilimi Açısından Annelik Sigortası" isimli bir yazısının eleştirisi söz konusu edilmekte. Eleştiri Bohemya'daki Almanlarda manevi yaşama yönelik yazıların yer aldığı *Deutsche Arbeit* isimli aylık dergide çıktı. Ferdinand Matras, Brod'un çalıştığı bu gazetede yazardı.
16) *Roman*: Olasılıkla Brod'un 1911 Mayıs başında Juncker Yayınevi'nde çıkan "Yahudi Kadınları" (Jüdinnen) romanı.
17) *İki kitap ve bir çakıl taşı*: Brod 27 Mayıs 1910'da *Günlük*'üne şu notu düşer: "Kafka'dan güzel mektup: Çakıl taşı, Walser, George." Çakıl taşı bugüne kadar kaybolmamıştır.
18) *Walser'in kitabı*: Robert Walser'in romanı *Jacob von Gunten* (1909).
19) *Çizimler:* Kafka'nın çizimleri.
20) *Rudolphinum:* Veliaht Prens Rudolf Rıhtımı'nda konser ve sergi salonlarıyla donatılmış sanatçılar evi.
21) *birkaç şiir:* 1910 başında Brod şiirlerini *Dizelerle Günlük* (Tagebuch in Versen) isimli şiir kitabında bir araya toplamaya çalışıyordu. Kitap, aynı yılın Ocak ayında Juncker Yayınevi'nde basıldı. 4 Temmuz tarihinde *Günlük*'üne şu notu düşer Brod: "Kitap için şiirler", 6 Temmuzda da bunu şu not izler: "60'ın üstünde şiiri uzaklaştıran benim iyi dostum Kafka benim kitabı kurtuluşa kavuşturdu."
22) *Wran Davle Stechowitz*: Prag'ın güneyinde Moldau kıyısında yerleşim yerleri.
23) *Sönnecken*: O zamanlar Bonn'daki Sönnecker firması tarafından üretilen çelik yaylar çok ünlüydü.
24) *Fransızca*: Brod ve Kafka, daha Temmuz ayından başlayarak Ekim ayı için planlanmış Paris gezisine hazırlanmıştı.

25) *Benim Gablonz'daki iş*: İşletmelerinin yeniden sınıflandırılmasından tedirgin olan bölgenin girişimci topluluğunda Kaza – Sigorta Kurumu'nun pozisyonunu açıklamak üzere Kafka'nın yapacağı konuşma.
26) *Büyükanne:* Max Brod, Kafka'nın söylediklerinin arka planıyla ilgili olarak şöyle der: "Sözü edilen nine, annenin annesi, nerdeyse 100 yaşında birden parlama huyundan dolayı bütün aile üyeleri tarafından korkulan bir kadındı. Kimse yanında kalacak gücü gösteremediği için, tek başına Gablonz'da yaşıyordu."
27) *Geldim:* Kafka Max ve Otto Brod'la yapılan Paris gezisinden kartlarda sözü edilen çıban dolayısıyla erkenden döndü.
28) *Oda tiyatrosu*: O gün oda tiyatrolarında Moliére'in "Zoraki Nikâh" ve Shakespeare'in "Yanlışlıklar Komedisi" oyunları sergilenmişti.
29) *Anatol*: Arthur Schnitzler'in Lessing Tiyatrosu'nda sahnelenen bir perdelik oyunu.
30) *Simon ekmeği*: Bir çeşit tam buğday ekmeği.
31) *Bassermann*: Tiyatro oyuncusu Albert Bassermann (1867 – 1952) Kafka'yı hayli derinden etkilemişti.
32) *Sekiz serbest gün*: Berlin'den döndüğü 10 Ocak'tan, büroda yeniden işe başladığı 19 Ocak'a kadar.
33) *Düğün*: 27 Kasım'da Kafka'nın en büyük kız kardeşi Elli (Gabrielle) (1859 – 1941) Zürau'dan işadamı Karl Hermann'la (1890 – 1942) evlenmişti. Bir yıl sonra da evlendiği kişi Prag Hermann & Co. Asbest fabrikasını kurdu, Kafka da fabrikaya – "ne var ki babamın parasıyla" – ortak olmuştu.
34) *Romanın ekteki fragmanı*: Olasılıkla "Bir Savaşın Tasviri" romanından, daha sonraları "Şosede Çocuklar" adıyla yayınlanan parça.
35) *Kutlamış değilim*: Sophie Brod, 4 Ocak'ta işadamı Max Friedmann'la evlenmişti.

1911

1) *Friedland'a*: Kafka'nın Friedland'a gezisi 30 Ocak'tan 7 Şubat'a kadar sürdü.
2) *Kleist*: 4 Ocak 1911'de şu notu düştü Brod: "Kız kardeşlerine Kleist'ı okuyor Kafka. Kız kardeşleri ağlıyor."
3) *İmparator panoraması*: Stereoskop resimlerin görülmesini sağlayan aygıt (doğal olarak Prag'da da bunlardan vardı).

4) *Grottau*: Kafka'nın Kuzey Bohemya'ya yaptığı uzunca bir denetleme gezisinin istasyonlarından biri. Bu istasyondan sonra Kafka Kratzau'a, Friedland'a ve Reichenberg'e de gitti.

5) *"Beyaz Köle Kadın"*: Kafka'nın kendi zamanında sinemalarda oynayan filmlerin hangisinden söz ettiğini anlamak için bkz. Hanns Zischler, "Ölçüsüz Eğlence, Kafka Sinemaya Gidiyor".

6) *Evde kurulan yeni kitaplık*: Sophie Brod 5 Haziran 1911'de evlendi.

7) *Hyperion:* İki ayda bir yayınlanan gazete *Hyperion*, çıkaran Franz Blei; Kafka'nın 1908 ve 1909 yıllarındaki eserleri de bu gazetede yayınlanmıştı.

8) *Eisner:* Daha önceki sigorta kurumu "Assicurazioni Generali"de çalışan Kafka'nın müdürü Ernst Eisner hayli kültürlü, edebiyat bakımından ilginç bir adamdı, "genç memur Kafka'ya özel bir sevgisi vardı."

9) *Rundschau fasikülleri:* Kafka'nın sürekli okuduğu *Neue Rundschau* (Yeni Rundschau) gazetesi.

10) *Bendeki nüsha:* Olasılıkla Kafka'nın düzyazısı "Mutsuz Olmak". Kafka, bunu (Brod'un *Günlük*'üne bakılırsa) Mart 1911 tarihinde Brod'a okumuştu.

11) *Oybin Dağı:* Zürau yakınında, Kuzey Bohemya'ya uzak olmayan bir noktada gezi yeri. Kafka'nın da Warnsdorf'a gidecek olduğu bir iş gezisi çıkmıştı.

12) *O yazıyı:* Olasılıkla Kafka'nın o sırada bitirmeye çalıştığı, Brod'un *Jüdinnen* (Yahudi Kadınlar) romanına ilişkin eleştirisi.

13) Kafka bu karttaki yazıyı nerdeyse olduğu gibi *Günlük*'üne geçirmiştir.

14) *Erlenbach Sanatoryumu*: Brod'la Paris'te bir hafta kaldıktan sonra Kafka 13 Eylül 1911'de bir hafta için bu Doğal Sağlık Yurdu'na gitti.

15) *Öyküye*: Olasılıkla Brod ve Kafka tarafından gezi günlerine ilişkin ortak bir eser olarak planlanarak, Prag'a döndükten sonra yazılmaya başlanıp, "Richard ve Samuel" ismini taşıyan roman.

16) *Senin savaşa ilişkin magazin yazın*: Max Brod, "Savaş İçinde Paris" (das Kriegerische Paris, 1911)

17) *Goldfaden'in Sulamit'i*: Abraham Goldfaden'in *Sulamit* opereti, o tarihte Prag'da konuk topluluk olarak bulunan Lamberg'den "Orijinal-Yahudi Topluluğu"nun repertuarı içindeki oyunu Kafka'yı derinden etkilemişti.

1912

1) *Geceyi:* Kafka tiyatro oyuncusu Jizchak Löwy yararına oyun Yahudi Belediye binasının salonunda sergileyeceği bir gösteri için bir akşam organize etmiş, akşam 18 Şubat 1912'de yapılmış, kendisi de "Yiddiş dili üzerine" yaptığı konuşmayla akşamı açmıştır. *Amcanın parayı... Anne ve babana*: Brod'un ailesi ilgili akşam için bilet satarak Kafka'yı desteklemişti.
2) *İşe yarar:* Brod'un kompozisyonlarının çalındığı 17 Mart 1912 tarihli konserle ilgili olarak Brod, *Bohemia* gazetesinin yazarlarından biriyle kavgaya tutuştu. Daha sonra da aynı yazara isimsiz bir hakaret mektubu yollamakla suçlandı (anlaşıldığına göre, mektubu Brod'un babası yollamıştı).
3) *Kitabını:* Max Brod, *Arnold Beer. Bir Yahudinin Yazgısı* (Arnold Beer. Das Schicksal eines Juden, 1912), Berlin: Juncker Yayınevi [1912].
4) *Halberstadt:* Kafka, Brod'la birlikte kaldığı Weimar'dan Harz'daki sağlık yurdu "Jungborn"a gitmekteydi.
5) *Gleim'da:* Gerçekte "Baba Gleim" bekâr kalmıştı.
6) *Günlüğüm:* Kafka'nın Weimar gezi günlüğü.
7) *O kıza:* Weimar'da Goethe Evi'ndeki yöneticinin kızı Margarethe Kirchner'e.
8) *Şiirin:* "Lugano Gölü" (Luganosee).
9) *Rowohlt:* Kafka, ilk kitabı "Gözlem"i basan Rowohlt'la kısa süre önce Leipzig'de Brod vasıtasıyla tanışmıştı.
10) *Juncker:* Yayıncı Axel Juncker.
11) *Kleist'ın anekdotları*: Heinrich von Kleist'ın Kafka tarafından eleştirisi yapılan *Anekdotlar*'ı.
12) *Yıllık: Arkadia. Bir edebiyat yıllığı*, çıkaran: Max Brod. Dünya Savaşının patlak vermesi başka ciltlerinin çıkmasını önledi.
13) *Billig:* Kafka ve Brod'un birlikte kaleme aldıkları yeni tarz bir rehber olması planlanan kitap.
14) *"Kavram"*: Max Brod ve Felix Weltsch'in birlikte kaleme aldıkları *Meditasyon ve Kavram. Bir kavramı oluşturma sisteminin ana hatları.*
15) *Benim kitabı:* Kafka'nın ancak 14 Ağustos 1912'de Rowohlt'a yollayabildiği "kısa düzyazılar". Kitap olarak "Gözlem" (Betrachtung) ismiyle yılsonundan önce yayınlandı.
16) *Roman*: Kafka'nın tamamlanamadan kalmış "Kayıp" romanının ilk versiyonu.
17) *Nuh'un Gemisi*: Brod'un *Duygunun Yüceliği* kitabına aldığı dramatik bir sahne.

18) *Lissauer*: Yazar Ernst Lissauer (1882 – 1937).
19) *İlk versiyon*: "Kayıp" romanının ilk versiyonu.
20) *Bayan T.* : Brod'un sonraki eşi Elsa Taussig (1883 – 1942).
21) *Birlikte kaleme aldığımız romanda*: "Richard ve Samuel".
22) *Ulysses*: Olasılıkla "Circe ve domuzları, müzikli bir söylence" oyununun planlanmış gösterisi. Franz Blei ve Max Brod tarafından kaleme alınan oyun "Tombeau dressé á Jules Laforgue" başlığıyla Jules Laforgue ismiyle ortak yazılan kitapta *Şaklaban Pierrot* (Pierrot der Spaßvogel) olarak yer aldı ve kitap 1909'da Juncker Yayınevi'nde çıktı.
23) *Kısa bir mektup*: Margerethe Kirchner'den gelen bir mektup.
24) *Ezgi*: "Uzakta"; Kontu Albert Schlippenbach'ın (1800 – 1886) bir liedi.
25) *Kalan parçalar*: *Gözlem* kitabı için.
26) *İki konuşma*: "Tapınanla Söyleşi" ve "Sarhoşla Söyleşi".
27) *Froylayn'ın*: Kafka'nın önceki akşam Brod'larda tanıdığı Felice Bauer (1887 – 1960).
28) *Çocuk öyküsü*: "Şosede Çocuklar".
29) *Bu günlüğü*: 19 Eylülle 29 Eylül arasında Felix Weltsch ile birlikte, Trieste ve Venedik'e bir tatil gezisine çıkan Brod, nişanlısına o sırada yazmakta olduğu *Gezi Günlüğü*'nden sayfalar yollamıştı.
30) *Yaşlı amcayı*: Olasılıkla Weiß amca (geçmiş yıllarda Brod'la Kafka'nın sık sık birlikte olduğu Brod'un uzak bir akrabası, İngilizce öğretmeni Emil Weiß).
31) *Bay Süssland'a*: Felix Weltsch'in bir dostu.
32) *Nişanlandı*: Kafka'nın ortanca kız kardeşi Valli (Valerie) (1890 – 1942) Josef Pollak'la 15 Eylül 1912'de nişanlandı ve 12 Ocak 1913'de evlendi.
33) *Fabrika*: Kafka'nın eniştesi Karl Hermann'ın asbest fabrikası.
34) *Epeyce yazı*: "Kayıp" romanından yazılan parçalar.
35) *Dünkü on sayfa*: "Yavaş yavaş bir ilerlemeydi... onun yerini buz gibi soğuk bir korkuluk aldı" pasajından söz edilmekte.
36) *En küçük kız kardeşim*: Ottla (Ottilie) Kafka (1892 – 1943), evlendikten sonra Davidová soyadını aldı.
37) *İkinci bölümü ... yolluyorum*: Anlaşıldığına göre Kafka "Kayıp" romanının bir *Günlük* defterinde başlanmış yazımı için kullandığı üç defterden birincisini Brod'a yolladı.
38) *Şiirlerin... yerini bulmuş*: "Nefasti". Max Brod'dan üç şiir ("Tövbe Şarkısı", "Düşmanlarıma", "Aynı Kişilere"). Willy Haas, Norbert Eisler ve

Otto Pick tarafından Prag'da çıkarılan bu gazetede daha önceleri de Brod ve Kafka'nın yazıları yayınlanmıştı.
39) *Berlin'den*: Felice Bauer'den.
40) *Her şeyi söyledin*: Brod, Felice ve Kafka arasındaki ilgili krizde arabuluculuk yapmak için kısa süre önce Berlin'e gitmişti.
41) *Yolculuğa çıkacağın...* Kafka, olasılıkla Brod'un Felice'yle konuşmak için Berlin'e gitmesine gönderme yapmakta.
42) *Paul Ernst*: (1866 – 1933). Brod ve Kafka, yazar Paul Ernst'i Weimar'da kaldığı sırada Temmuz başında ziyaret etti.

1913

1) *Monte Carlo*: Kısa süre önce evlenen Max'la Elsa Brod balayı gezisine çıkmıştı.
2) *Gece bekçisi*: Kartpostalın manzaralı yüzünde bir gece bekçisi görülmekteydi.
3) *Önemli bir itiraf*: Felice Bauer'e yollanmış 1 Nisan 1913 tarihli mektuba gönderme.
4) *Nusle*: Prag'ın güneyinde bir banliyö.
5) *Aussig'e*: Kuzey Bohemya'daki bu sanayi kentine yapılan bir iş yolculuğu.
6) *Berlin'de*: Kafka Paskalyada (11 – 12 Mayıs) Berlin'de Felice Bauer'i ziyaret etmiş, anne ve babasıyla tanışmıştı.
7) *Yazı*: Olasılıkla Kafka'nın tiyatro oyuncusu Jizchak Löwy için 2 Temmuz'da Hotel Bristol'de yapılacak gösteri gecesinin ilanı.
8) *Podbaba*: Prag'ın bu sayfiye semtinde oturan Hugo Bergmann'ı ziyaret söz konusu olabilir. Brod'un 1913 sonbaharına ilişkin bir *Günlük* notunda şöyle denir: "Podbaba'da Bergmann'da. Siyonizm."
9) *"Ateşçi"nin satışı*: Kafka'nın kitap olarak yayınlanmış ikinci eseri – *Ateşçi. Bir Fragman* – Mayıs sonunda *Kıyamet Günü* isimli kitaplığın üçüncü kitabı olarak Leipzig'de Kurt Wolff Yayınevi'nde çıktı.
10) *Kongre*: Kafka 6 Eylül 1913'de en yakın şefi Eugen Pfohl ve müdürü Robert Marschner'le 9 – 13 Eylül arasında parlamento binasında yapılacak Kurtarma ve Kazayı Önleme Kongresi'nde bulunmak üzere Viyana'ya gitti. Bu arada – 8 Eylül'de – fırsattan yararlanıp, 2 Eylül'den beri yine Viyana'da yapılmakta olan, XI. Siyonizm Kongresi'ne katıldı. Burada da ilgili kongre kastedilmekte.
11) *Böyle bir kongre*: "Kurtarma ve Kazayı Önleme Kongresi".

12) *Galerideki kız*: Lise Weltsch.
13) *Edebiyatçılar*: O sıralar Karl Kraus'la Max Brod arasında kalem tartışmaları almış yürümüştü. Bu konuda ve o zamanlar Viyana'daki edebiyat sahnesinin diğer yönleriyle ilgili olarak bkz. Hannelore Rodlauer, "Kafka ve Viyana" isimli eseri.
14) *Stößinger*: Praglı yazar Felix Stößinger (1889 – 1954).
15) *E. Weiß*: Roman yazarı Ernst Weiß'la (1882 – 1940) bu tarihten başlayıp, giderek gelişen dostluğu Kafka için gerek edebiyat, gerek kişisel açıdan (Weiß her zaman Kafka'ya Felice'yle evlenmemesini tavsiye etmişti) büyük önem taşımaktaydı.
16) *Tycho'ya özgü düşünceler*: Özellikle Tycho Brahe'nin "çevresinin düpedüz düşmanla sarılı olduğu" tasarımı (Max Brod, *Tycho Brahe'nin Tanrıya Uzanan Yolu* [Tycho Brahes Weg zu Gott], Münih, Kurt Wolff 1915, s. 80).
17) *P.'yi*: Viyana'ya giderken Kafka'ya eşlik eden Otto Pick.
18) *Dr. von Hartungen Sanatoryumu*: 1888'de Dr. Cristoph Hartung von Hartungen tarafından kurulan, 1913'den sonra oğlu Dr. Erhard Hartung von Hartungen tarafından yönetilen reform sanatoryumunda tedavi ekolojik tıbba dayanılarak yürütülmekte, bunun dışında sağlık eğitimi hastanın bilincinde yapılacak etik bir değişimle etki altına alınmakta. İlgili yüzyıl sonunda sanatoryum uluslararası üne kavuşmuş, aralarında Morgenstein, Freud, Rudolf Steiner, Thomas Mann ve Heinrich Mann'ın da bulunduğu çok sayıda yazar ve sanatçının buluşma yeri olmuştur.
19) *İsviçreli kadın*: 29 Aralık 1913 tarihli bir mektupta şöyle yazar Kafka: "Sanatoryumda bir kız sevdim, bir çocuk, yaklaşık 18 yaşında, bir İsviçreli, ama İtalya'da Cenova dolayında yaşıyor..." Kafka, kızdan isminin baş harfi W. ya da baş harfleri G. W.'yle söz etmiştir.
20) *Malcesine'de*: Harap bir şatonun resmini yaparken Goethe'nin casuslukla suçlandığı yeri arayıp bulmuştu. Bkz. aynı gün Ottla'ya (O 20) yazdığı kart; kartta Ottla'yı Goethe'nin *İtalya Seyahati*'nde 14 Eylül 1786 tarihini taşıyan bu macerayla ilgili olağanüstü güzel anlatımını okumaya teşvik etmişti.
21) *Her şey ... bir sona kavuşmuş*: Kafka 16 Eylül 1913'de Venedik'ten Felice Bauer'e şöyle yazdı: "Birbirimize veda etmemiz gerekiyor."
22) *Reinhardt'ın "veda"yı düşünmesi:* Brod'un 1912'de Juncker Yayınevi'nde çıkan *Gençliğe Veda* (Abschied von der Jugend) isimli üç perdelik romantik komedisinden söz edilmekte.

23) *Ehrenfels'te*: Felsefe hocası Christian Ehrenfels'in semineri. Kafka ve Brod bu seminere katılmıştı.
24) *Concordia Salonu*: Yazarların Alman Yazarlar Birliği Concordia tarafından düzenlenen okuma saatleri "Alman Evi" de denilen mekânda düzenleniyordu.
25) *"Galeere"*: Ernst Weiß'ın kısa süre önce yayınlanan, anlaşılan Kafka'nın hemen okuduğu romanı.

1914

1) *Tycho'yu bana adamak istemen*: İthaf şöyle: "Dostum Franz Kafka'ya".
2) *Haas'ın çalışması*: Willy Haas'ın (1891 – 1973) yazısı "Bildirim ve Paul Claudel" (Die Verkündigung und Paul Claudel) Katolikliğe yönelik yarım aylık *Der Brenner* gazetesinde.
3) *Fikher*: Ludiw von Ficker, *Brenner* gazetesinin kurucusu ve yazı işleri müdürü.
4) *Musil*: Robert Musil (1880 – 1942); *Öğrenci Törless* (Der Zögling Törless – 1906) ve *Özelliksiz Adam* (Der Mann ohne Eigenschaften – 1931) romanlarının yazarı. Dünya harbinin başlamasından önce birkaç ay için *Neue Rundschau* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü yaptı. Bu görevdeyken Kafka'ya da bir mektup yazıp, gazeteye katkısını beklediğini bildirdi (bkz. Kafka'nın 23 Şubat 1914 tarihli *Günlük* notu: "Musil'in mektubu. Sevindiriyor beni, aynı zamanda üzüyor, çünkü hiçbir şey değilim ben.") Gazetenin Ağustos sayısında Kafka'nın *Gözlem* (Betrachtung) ve *Ateşçi* (Der Heizer) eserleri üzerine Musil'in bir eleştirisi çıktı.
5) *Fanta'ya*: Yıllardan beri çevresinde entelektüellerden bir çevre oluşturmuş bulunan Bayan Fanta'nın (1865 – 1918) evinde düzenlenen akşamlara Brod'un yanı sıra zaman zaman Felix Weltsch, Kafka ve Bayan Fanta'nın kayınbiraderi Hugo Bergmann, fizikçi Albert Einstein ve Philipp Frank, matematikçi Gerhard Kowalewski, ayrıca filozof Christian von Ehrenfels katılmaktaydı.
6) *Gleschendorf*: Pönitzer Gölü'nün kıyısındaki Lübeck kentinin kuzeyinde bir köy.

1915

1) *Manuskri... Weißen Blättern...* Kafka'nın 1915 Ekiminde aylık dergi *die weißen Blätter*'de çıkan *Değişim* (Die Verwandlung) öyküsünden söz edilmekte. Kafka'nın ilgili dergiyi yayınlayan René Schickele'ye yazdığı 7

Nisan 1915 tarihli mektup: "Bu öykünün ille de bir an önce yayınlanmasını istiyor değilim, ama onu yayınlayıp yayınlamayacağınızı olabildiğince kısa zamanda bana bildirmenizi rica ederim."
2) *Fontane*: Olasılıkla ölümünden sonra Kafka'nın kitaplığındaki kitaplar arasında bulunan Fontane'nin 1910 ve 1911 tarihlerinde çıkan mektuplarının birinci cildi.
3) *Yeni Hıristiyanlar*: Brod'un tamamlanamadan kalmış romanı içinden bir bölüm. Kafka'nın Mayıs 1915 tarihli *Günlük* notu: "Akşam *Yeni Hıristiyanlar* romanından bir bölüm okudum."

1916

1) *Marienbad*: 1 Temmuz'la 12 Temmuz arasında Kafka'yla Felice Bauer Marienbad'daydı.
2) *Enişte nin*: Olasılıkla Paul Hermann.
3) N*e kadar ... Israel*: Havrada okunan bir dua.
4) *Tepl*: Marienbad'ın yakınındaki bu tarihi kentte Kafka işle ilgili bir randevu belirlemişti.
5) *Otto'nun*: Max Brod'un erkek kardeşi Otto.
6) *Zuckmantel'de*: 1905 ve 1906 yazında.
7) *Üç öyküden oluşan bir koleksiyon*: Kafka'yla Kurt Wolff Yayınevi arasında üç ceza öyküsünün (*Yargı – Değişim – Cezalılar Kolonisi*) bir kitapta toplanması üzerinde konuşulmuştu.
8) *Tagblatt'taki saray meclis üyesi kaleme alınmış*: *Prager Tagblatt*'taki 7 Temmuz 1916 tarihli yazıya göre (saray nazırı Prof. Dr. Ritter von Jaksch tarafından) Prag'da düzenlenip, cepheden dönen tüberkülozlu hastaların bakım sorununu ele alan görüşme.
9) *"Egerländer"*: Marienbad'ın kuzeyinde Franz Joseph meydanında bir lokal.
10) *Koleksiyon*: Brod, Kafka'nın çizimlerinden bir koleksiyon oluşturmuştu.
11) *9 – 14 bin*: *Tycho Brahe'nin Tanrıya Uzanan Yolu*'nun üçüncü baskısı (aslında 15 bin).
12) *Rundschau'daki eleştiri*: Otto Pick'in (1887 – 1940) *Neue Rundschau*'da çıkan eleştirisi.
13) *Yahudi halkevinin*: Kısa süre önce Berlin'de Siegfried Lehmann tarafından kurulan "Yahudi Halkevi", öncelikle Doğu Yahudi çocuklarının bakım ve eğitimini, dolayısıyla Yahudi halkçılığının yenilenmesini amaçlı-

yordu. Kafka, Felice Bauer'i ikna edip, burada yardımcı bir eleman olarak çalışmasını sağlamaya çalışmıştı.

14) *Verdiğin haber*: Kafka'nın yazdığına göre hasidizmin başkişisi Belz Rabbisinin Marienbad'da bulunmakta olduğu haberi. (Galiçya'daki küçük Belz kenti hemen yüz yıldan beri bir hasid Tsaddikim kuşağının merkeziydi.)

15) *Langer*: Georg (Jiří) Langer (1894 – 1943), asimile olmuş Çekçe konuşan bir Praglı ailenin üyelerinden; 1913'de Belz'e gelerek Rabbi'nin maiyetine katıldı. Hasidizmi özümseyen bu Batı Yahudisini Kafka 1915 yılında tanıdı ve aralarındaki dostluk yıllarca sürdü.

16) *Dorée – Münchhausen*: Gustave Doré, Münchhausen serüvenlerini resimlemişti (1862).

17) *Gabim*: Aslında gabbaim (sinagogların yönetim kurulunda çalışan kişiler).

18) *Zander Enstitüsü*: İsveçli Dr. Gustaf Zander tarafından 1865'de Stockholm'de kurulan, mekanik bir kol yardımıyla jimnastik eksersizlerinin ve masajların gerçekleştirildiği bir sağlık yurdu.

1917

1) *Ottla'nın bildiği manzara*: Kafka'nın akciğer tüberkülozunun ilk açık belirtileri.

2) *Gerçekleşmeyecekti bu*: 4 Eylül'de *Günlük*'üne şöyle yazar Brod: "Öğleden sonra Kafka'yla Prof. Friedl Pick'te. Kafka'yı buna razı etmek hayli zaman aldı. Profesörün teşhisi: Akciğer apeks nezlesi. Üç ay izin. Tüberküloz tehlikesi. Tanrım! Umarım korkunç bir şey olmaz."

3) *"Köy Hekimi"*: olasılıkla 1917'de yazılan öykü; 1918 başında Kurt Wolff Yayınevi'nce hazırlanan *Çağdaş Edebiyat* isimli almanakta çıktı.

4) *Zürau*: Hastalığı dolayısıyla çalıştığı yerden aldığı izin üzerine Kafka, Zürau'da bulunan (Kuzeybatı Bohemya'da, Saaz yakınında) kız kardeşi Ottla'nın yanına gitti, burada 1917 Nisanından başlayarak kayınbiraderinin tarım yapılan çiftliğini yönetti.

5) *Roman büyük bir eser olmaya aday*: Sonradan geliştirilip "Büyük Tehlikeli Girişim"e (Das Große Wagnis), Leipzig ve Viyana, Kurt Wolff 1918, dönüşecek çalışma.

6) *Benim sekreter*: İşçi Kaza sigortasında Kafka'nın sekreteri Froylayn Kaiser.

7) *Kartpostalda ... daire içine aldım*: Bkz. sayfa 155'deki resim.

8) *Rudolf Fuchs*: (1890 – 1942) O zamanlar Otto Pick'in, Franz Werfel'in ve Max Brod'un yanı sıra Alman ve Çek kültürü arasında aracı rolünü oynayan yazarlar arasında özellikle Çek şiirinden yaptığı çevirilerle önemli bir yer tutmaktaydı.

9) *Scnitzer*: Kafka, doğal tedavi biliminin bu havarisini 1911'de Warnsdorf'ta tanıdı. Brod bu kişiyle ilgili olarak şu notu düşer *Günlük*'üne: "Kafka bahçe şehri Warnsdorf'ta, burada kendisini muayene eden bir sihirbaz, bir doğal tedavi insanı, zengin bir fabrikatörle ilgili olarak pek hoş şeyler anlatmakta... İlaç olarak bu kişi pencereleri açık uyumayı, güneş banyosunu, bahçede çalışmayı ... tavsiye eder. Doktorlara, ilaçlara, aşılara karşı biri..."

10) *Éducation*: Falubert'in *L'Éducation Sentimenatale* (Gönül Eğitimi) isimli romanı.

11) *Stendhal'den bir anekdot*: İlgili yer Stendhal'in otobiyografik eseri *Vie de Henry Brulard*'da (Henry Brulard'ın Hayatı) yer almaktadır.

12) *Felix*: Felix Weltsch.

13) *Judische Echo'da yayınlanan Hasid öyküleri*: *Das Jüdische Echo* gazetesi 11 Mayıs ve 21 Eylül arasındaki değişik sayılarında "Hasidizm dünyasından" başlığı altında Chaim Bloch tarafından toplanıp Almancaya çevrilen bir dizi öykü, özdeyiş vb. yayınlanmıştı.

14) *Yahudi Yayınevi'nin*: Berlin'de 1902'de Martin Buber tarafından kurulup, 20 yıl onun tarafından yönetilen yayınevi.

15) *Bir antoloji*: Bir olasılıkla Yahudi Yayınevi (das Jüdische Verlag) Brod'dan Yahudi sorunlarına ilişkin olarak kaleme aldığı yazılardan bir koleksiyon yapmasını rica etmişti.

16) *Esther*: Sonradan *Kraliçe Esther* ismiyle 1918'de Kurt Wolff Yayınevi'nde çıkan bir ön oyunla üç perdelik bir oyun.

17) *Löwy "Jude" ... gönderiyor*: Kafka, 1917'de Felice Bauer'le yaptığı bir Macaristan gezisinde dostu Jizchak Löwy'yi ziyaret etmiş, anlaşılan onu otobiyografik bir yazı kaleme almaya teşvik etmişti; yazıyı Yüksek Almancaya çevirdikten sonra *Jude* dergisinde yayınlatmak istiyordu. Kafka tarafından gözden geçirilen "Yahudi Tiyatrosundan" başlıklı metin "Taşrada Düğün Hazırlıkları" cildinde basıldı.

18) *Wagner*: Rolf Wagner, Prag'daki kabare Lucerna'nın müdürü.

19) *Metnin*: Janáček'in operası *Její Pastokyňa*'nın (Besleme Kız) librettosunun Almanca metni. Operanın 1916'da Prag'da başarılı bir şekilde sahneye konmasının ardından besteci Brod'dan oyunun librettosunun Alman-

caya çevirmesini rica etmişti. Almanca libretto operanın 16 Şubat 1918'de Viyana'daki prömiyeri dolayısıyla *Jenufa* (Besleme Kızınız) başlığıyla çıktı. Metnin başında da Brod'un "Janáček'te söz melodisi" üzerine bir denemesi yer aldı.

20) *Grünberg*: Rus Polonyasında Siedlce kentinden Yahudi yazar Abraham Grünberg. Kafka 1915 Kasımda şu notu düştü *Günlük*'üne: "Çok önemli bir insan. Genel olarak anlayamadığım nedenlerden adeta genel olarak küçümsenmekte." En azından burada sözü geçen biyografik eserin 1906 yılında Siedlce'de gerçekleştirilen Yahudi kıyımının (pogrom) anlatıldığı bölümüyle ilgili olarak Kafka bilgi sahibiydi. Grünberg 1916 Ekim sonunda "Bir Yahudi, Polonya ve Rus Yıldönümü" ismindeki broşürü kendisi bastırmış ve bundan bir nüsha da Kafka'ya yollamıştı:

21) *Adolf Schreiber*: (1883 – 1920), Brod'un gençlik yıllarından beri kendisine yakınlık duyduğu bir yazar.

22) *"Lucerna"*: Brod ve Kafka, Prag'daki bu kabarenin oyunlarını sık sık gidip görmüştü.

23) *Dr. Mühlstein*: Kafka'nın 1916 yılında kendisine gidip göründüğü Praglı dâhiliyeci. 1917 Kasım sonlarında muayenesinde Kafka'nın emekli edilmesini istemekte "etik bakımından" hakkı olduğunu açıklamıştı.

24) *"Selbstwehr"*: 1907'den beri Prag'da yayınlanan haftalık bağımsız Siyonist Yahudi dergisi. *Selbstwehr*'i Kafka savaş sırasında ve savaştan sonra düzenli olarak okumuştu.

25) *Romandan*: "Büyük Tehlikeli Girişim" (Das Große Wagnis).

26) *Scheler'in kitabı*: Olasılıkla Max Scheler'in "Alman Kininin Nedenleri" (die Ursachen des Deutschenhasses) isimli kitabı.

27) *Romanın*: "Büyük Tehlikeli Girişim" (Das Große Wagnis).

28) *F.'ye yazdığım bir mektup*: Felice Bauer'e yazılan 1 Ekim 1917 tarihli mektup.

29) *Reichenberger*: Hugo Reichenberger, Viyana saray operasının orkestra şefi.

30) *"Kayyum"*: Bu figürün önemiyle ilgili olarak Max Brod'un anılarında geniş bilgi vardır.

31) *Groß ... dergi*: Brod, bunlarla ilgili olarak şunları yazar: "23 Temmuz 1917'de Kafka'dan başka müzisyen Adolf Schreiber'in, Werfel'in, Otto Groß'un eşinin de içinde yer aldığı büyük bir kalabalık bende toplandı. Psikanalist Otto Groß (1877 – 1920), dergiyle ilgili olarak Kafka'nın hayli ilgilendiği bir planı geliştirdi."

32) *Ottla'nın resmi*: Bulunamadığı anlaşılıyor.
33) *Mutsuzluğun içinde mutlusun sen*: Kafka, bu yeri kopya ederek bir yorumla birlikte yazdığı bir mektupta Felice'ye yollamıştı.
34) *Komotau'da konuşacağım*: İlerideki mektuplaşmadan anlaşıldığına göre, Brod ancak 27 Ekim'de Zürau'ya uzak sayılmayan Komotau'a gitmiş ve buradaki Theodore Herzl derneğinde Yahudi sanatı üzerine bir konuşma yapmıştı.
35) *Başlıca numarası... Alechem*: Elsa Brod birçok defa ezberden okuyucu olarak dinleyici karşısına çıkmıştı. O akşam Scholem Alechem'in "Bir Öğüt" isimli mizahi öyküsünü, yine aynı akşam Brod'un "Dönek Bir Yahudi için Eleji" şiirini ve J. L. Perez'in bir öyküsünü okumuştu.
36) *Roman*: "Büyük Tehlikeli Girişim" (Das Große Wagnis).
37) *Hayvan öyküleri*: "Çakallar ve Araplar" öyküsüyle "Akademi İçin Bir Rapor" öyküsü. Her ikisi de Martin Buber tarafından çıkarılan *Der Jude* dergisinin Ekim-Kasım sayısında yayınlandı.
38) *Benim Radetzky Marşı*: Max Brod, Johann Straus'un *Radetzky Marşı*, *Aktion* dergisi 7.
39) *Teweles'in magazin yazısı*: Heinrich Teweles'in "Madam von Stein" isimli, 14.10.1917 tarihli *Prager Tagblatt* gazetesinde çıkan yazısı.
40) *Aktion için*: 1915'de *Aktion* gazetesinin yayıncısı Franz Pfemfert her iki gazetenin çizgisini dünyanın görebilmesi için saklanmak üzere *die Zeit* gazetesindeki yazıları kesip saklamaktaydı.
41) *Palestrina yazısı*: Thomas Mann'ın "Palestrina'da" *isimli yazısı.*
42) *Salus ... saç bukleleri*: Kafka, Praglı yazar Hugo Salus'u (1866 – 1929) ima etmekte.
43) *Roman*: "Büyük Tehlikeli Girişim" (Das Große Wagnis).
44) *Kuh*: Viyanalı yazar Anton Kuh (1891 – 1941), 10 Ekim 1917 tarihli *Prager Tagblatt*'ın magazin sayfasında Viyana'da "Werfel Matinesi" başlığıyla düzenlenen, Werfel'in de katılıp, eskiden kaleme alınmış bir perdelik "Cennetten Gelen Ziyaretçi" (Der Besuch aus dem Elyseum) oyununun da izleyicilere sunulduğu okuma saatini eleştirmişti.
45) *O yaşlı hanımefendinin*: *Charlotte von Stein'ın Çilekeşliği* (Das Martyrium der Charlotte von Stein), Stuttgart, Cotta 1916 kitabını Teweles'in eleştirdiği Ida Boy-Ed (1852 – 1928).
46) *Hellmann*: Albrecht Hellmann, *die Selbstwehr* gazetesini 1913'den 1917'ye kadar kısa aralarla fahri olarak yöneten Siegmund Kaznelson'un

(1893 – 1959) takma adı. İlgili yazı da "Yahudi Barışı" (Der Judenfriede) başlığıyla aynı gazetenin 12 Ekim 1917 sayısında çıktı.
47) *İki taslağı*: Bir okuma akşamına ilişkin yazıların taslakları.
48) *Bürodaki froylayn*: Froylayn Kaiser.
49) *Kadın oyuncu*: Leontine Sagan.
50) *Steckel*: Psikanalist Wilhelm Stekel (1868 – 1940).
51) *Roman*: "Büyük Tehlikeli Girişim" (Das Große Wagnis).
52) *Rulet oyunu*: Romanın rulet başlıklı 8. bölümü söz konusu edilmekte.
53) *Hemşirelik gözetimiyle*: "Büyük Tehlikeli Girişim" (Das Große Wagnis) romanının kadın kahramanı Ruth.
54) *"Gözlem"*: Kafka'nın ilk kitabı "Gözlem"in (Betrachtung) 1915 sonunda ikinci baskısı yapıldı.
55) *Köy Hekimi*: Kısa öyküleri içeren *Bir Köy Hekimi* (Ein Landarzt) kitabı gerçekten de çok daha sonraları, ancak 1920 başında yayınlandı.
56) *"die Judische Rundschau"*: Bu genel Yahudi gazetesi Almanya Siyonist Derneği'nin Almanya için resmi yayın organıydı. Edebiyat bölümünde İbraniceden ve Yiddiş dilinden çevirilere yer verilmekteydi. 1919'dan 1938'e kadar gazetede Robert Weltsch redaksiyon heyetinin başında yer aldı.
57) *Franz Amca ... yazı*: Gençlik yazarı Franz Robert Hannessen'in takma adı. Yazarın resimli gençlik gazetesi *Onkel Franz* (Franz Amca) 1917'den beri *Prager Tagblatt*'ın Pazar eki olarak yayınlanmaktaydı. Gazetede Elsa Brod imzası ve "Franz Amca ve Gençliğimiz" başlığıyla bir yazı *Selbstwehr*'in Kasım 1917 tarihli sayısında çıktı.
58) *Maymun öykünü*: *Akademi İçin Bir Rapor* (Ein Bericht für eine Akademie).
59) *Kız Kulübü*: Prag'da Yahudi kadın ve kızlar için Nelly Thieberger ve Lise Weltsch'in yanı sıra Elsa Brod'un başta gelen üyelerini oluşturduğu Siyonist kulüp. Okuma saati 19 Aralık 1917'de düzenlendi.
60) *Fuchs*: Rudolf Fuchs.
61) *Feigl*: Ernst Feigl, Kafka'nın resmini yapan ("Kafka 'Kovalı Süvari' [Kübelreiter] isimli öyküsünü okuyor") Friedrich Feigl'ın biraderi. Kafka, Ernst Feigl'ın birkaç şiirini yayınlaması için Kurt Wolff Yayınevi'ne tavsiyede bulunmuştu.
62) *Chewra Salonu*: 6 Kasım 1917'de Josefstädter Sokağı'ndaki Chewra Kadischa Salonu'nda, Prag'daki Yahudi veliler gecelerinden ilki düzenlendi.

63) *"Ölümden sonra ilk saat"*: Max Brod, "Ölümden Sonra İlk Saat. Bir hayalet öyküsü".
64) *Selbstwehr'in özel baskısı*: Balfour Deklarasyonu dolayısıyla Kasım 1917'de çıkmış özel sayı.
65) *Franz Amca'ya selam*: Kafka, Elsa Brod'un *Selbstwehr* gazetesindeki yazısına atıfta bulunmakta. Elsa Brod bu yazısında çocukların eğitimine ilişkin nedenlerden o zamanlar popüler olan Franz Amca'daki sunumlara tepki göstermişti.
66) *Öykümü*: *Akademi İçin Bir Rapor* (Ein Bericht für eine Akademie).
67) *"Daimon"*: 1918 Şubatından başlayarak Viyana'da yayınlanan *Daimon* dergisinde (daha sonra *Yeni Daimon* [Der neue Daimon] olarak çıkmaya başladı, nihayet *Yoldaşlar* [Die Gefährten] ismiyle yayınını sürdürdü) çalışanlar arasında Franz Blei, Max Brod, Martin Buber, Albert Ehrenstein, Ernst Weiß ve Franz Werfel de bulunmaktaydı.
68) *Yazı işleri müdürü*: Emil Alphons Rheinhardt.
69) *"Donauland"*: Bu resimli aylık dergi 1917 Martında Paul Siebertz ve Alois Veltzé tarafından Viyana'daki Savaş Arşivi'nin "gayriresmi" yayın organı olarak kuruldu. Dergideki edebiyata ayrılacak bölümde yer alacak yazıların redaksiyonunda çalışan edebiyat tarihçisi Josef Körner (1888 – 1950), 1917 Eylül sayısında "Prag'da çıkan Alman dilli yazarlar ve edebiyat yazı" isimli denemesinde Kafka'yla ilgili olarak şöyle der: *"Değişim ...* çağdaş öyküleme sanatının başta gelen yaratılarından biridir." Körner, Kafka'yı hastalanmadan önce Prag'dayken *Donauland*'a katkıda bulunmaya çağırmış, Kafka içinde yaşadığı koşulları öne sürerek bu çağrıyı kesinlikle geri çevirmişti.
70) *Blüher'in kitabının orta yerinde*: Brod'un 4 Ekim 1917 tarihli mektubunda yorumladığını söylediği iki kitabından biri: "Erkek toplumunda erotiğin (şehvetin) rolü" (Die Rolle der Erotik in der männlichen Gesellschaft) cilt 1: İçedönük Tip (Der Typus inversus) ya da Gençlik Hareketinde Önder ve Halk (Führer und Volk in der Jugendbewegung), Jena, Diederichs, 1917.
71) *Tycho fragmancığı*: 18 Ekim 1917'de Brod, Viyana oda tiyatrolarının okuma salonunda henüz basılmamış oyunu "Bir Kraliçe Esther"den bir perde, "Dönek Bir Yahudi için Eleji" (Elegie an die agbefallenen Juden) ve "Benim Bir İbranice Dersim" (Meine erste hebräische Lektion) şiirlerini, "Tycho Brahe'nin Tanrıya Uzanan Yolu"ndan (Tycho Brahes Weg zu Gott) bazı parçalar, sonunda yayınlanmamış romanı *Doktor Askonas'ın Cumhu-*

riyeti'nden, bir başka isimle "Büyük Tehlikeli Girişim"den (Das Große Wagnis) kimi özetler sundu izleyicilere.

72) *Temizliyorlar Ulyanov*: İlgili gazete haberlerinde diğer şeylerin yanı sıra 17 Kasım 1917'de gerçekleşen iki olayın sözü edilmekteydi: Yafa'nın İngilizler tarafından işgali ve Berlin Siyonist aksiyon komitesi başkanı Dr. Arthur Handtke'nin Viyana'da Dışişleri Bakanı Kont Czernin tarafından kabulü. Essig: Yazar Hermann Essig (1878 – 1918).

73) *Şu sıra Kierkegaard*: Kafka, Zürau'da kaldığı süre, yoğun bir dikkatle Kierkegaard'la ilgilenmiştir. Burada büyük olasılıkla "Korku ve Titreme"ye gönderme yapılmakta. Kısa süre önce Oskar Baum'a şöyle yazmıştı: "Ben sadece *Korku ve Titreme*'yi biliyorum."

74) *Hiller*: Olasılıkla Kurt Hiller tarafından "Hedef" (Das Ziel) ismiyle 1916'da çıkarılan yıllık söz konusu edilmekte. Yıllığı hazırlayanlar arasında Heinrich Mann, Hans Blüher, Max Brod, Franz Werfel, Gustav Wyneken ve Walter Benjamin gibi yazarlar yer almaktaydı.

75) *Marsyas*: Theodor Tagger tarafından iki ayda bir çıkarılan bu gazetenin 1917 Temmuz/Ağustos sayısında Kafka'nın *Eski Bir Yaprak* (Ein altes Blatt), *Yeni Avukat* (Der neue Advokat), *Bir Kardeş Cinayeti* (Ein Brudermord) isimli öyküleri yayınlandı.

76) *Wyneken*: Gustav Wyneken (1875 – 1904). Wickersdorf'da kendisinin de kuruluşunda çalıştığı bölge eğitim yurdunda gençlik kültürüyle ilgili düşüncelerini gerçekleştirmeye çalışan pedagog.

77) *"Yahudi Öğretmen Sesi"*: *Özgür Yahudi Öğretmen Sesi*, evde ve okulda Yahudiliğin çıkarlarını korumayı amaçlayan aylık dergi. Viyana'da yayınlanan, Avusturya – İsrail din öğretmeni derneğinin yayın organı olan bu dergide geniş çapta kitap eleştirileri yer aldı.

78) *"Les Tablettes"*: Claude Le Maguet tarafından çıkarılan uluslararası pasifist yönelimli aylık dergi *les Tablettes*, Genf, 1916 – 1919.

79) *Anbruch'tan bir davet*: *Der Anbruch.* Başlangıçta Felix Grafe'nin redaksiyonunu yaptığı, dışavurumcu grafik sanatına ve edebiyata yer veren, 1918'de Viyana'da, 1919 – 1920 arasında Berlin'de yayınlanan dergi.

80) *Genel prova*: Max Brod'un 1918 Martında Dresden'de prömiyeri yapılan "Duygunun Yüceliği" (Die Höhe des Gefühls) oyununun provası.

81) *Hud. Revue ... Pastorkyna çevirisi*: Bkz. not 20. *Hudebni Revue* (Müzik Dergisi) Karel Stecker ve Karel Hoffmeister tarafından çıkarılan aylık dergi.

82) *Panideal*: Düşüncelerini gerçekleştirmek üzere Avusturyalı Rudolf Holzapfel tarafından Bern kentinde kurulan bir dergi.
83) *Proscenium*: Tiyatro haberlerini duyurmak üzere Drei Masken Yayınevi tarafından 1909'dan beri çıkarılan dergi.
84) *"Artist"*: Sirklerin, varyete sahnelerinin, gezgin müzik topluluklarının ve gezgin tiyatroların 1883'ten beri yayınlanan merkezi yayın organı.
85) *Löwit*: Aylık dergi "Der Jude"nin yayınlandığı, Berlin ve Viyana'da yerleşik yayınevi R. Löwit.
86) *Aktion*: Franz Pfemfert tarafından çıkarılan siyaset, edebiyat ve sanat dergisi.
87) *Donauland Körner*: Bkz. Kafka'nın Körner'e yazdığı 17 Aralık 1917 tarihli mektup.
88) *Förster*: 1916'da Kafka, Friedrich Wilhelm Förster'in anne-babalar, öğretmenler, din adamları için yazdığı ve 1904'de Berlin'de Georg Reiner Yayınevi'nde çıkan *Gençlik Öğretisi* (Jugendlehre) kitabıyla yoğun olarak ilgilenmişti.
89) *Kesin kararların haftaydı*: Bu mektuptan anlaşıldığına göre, Max Brod "Büyük Tehlikeli Girişim" (Das Große Wagnis) romanındaki hemşire Ruth'un yazılmasında kendisine modellik yapan "St." (Steffi) ile ilişkisi konusunda karısını aydınlatmıştı.
90) *Son sahnede çakılıp kaldı*: 25 Aralık 1917'de *Günlük*'üne şu notu düşer Brod: "Roman "Büyük Tehlikeli Girişim" (Das Große Wagnis) bitirildi."
91) *Maymun öyküden*: *Akademi İçin Bir Rapor* (Ein Bericht für eine Akademie).
92) *Esther*: Brod'un *Bir Kraliçe Esther* (Eine Königen Esther) oyunu.
93) *Başmüfettiş*: Kafka'nın 1911'de kendisini bir oğul gibi sevdiğinden söz ettiği baş denetleyici Eugen Pfohl.
94) *Anlık mektup*: Bunun için bkz. Brod'un 17 Aralık mektubu.
95) *Başkalarından işitirsiniz*: Eleştirilerden biri 4 Ocak 1918 tarihli *Selbstwehr*'de çıktı.

1918

1) *Bu mektubun tarihi konusunda*: Kafka 30 Ocak 1917'de 23 Ocak'tan beri kalmakta olduğu Prag'dan Zürau'daki kız kardeşine şöyle yazar: "Sigorta dolayısıyla birkaç gün daha burada kalmam gerekiyor, çünkü müdürle ancak Salı günü, yani 1 Ocak'ta görüşüp konuşabileceğim."

2) *Eşin için müsveddeler*: Kafka, 19 Aralık 1917'deki okuma saatinde "Akademi için Bir Rapor"u okuyan Elsa Brod'a ileride yine düzenlenebilecek okuma saatinde okuması için daha başka düzyazı parçalarını da kendisine bırakmaya hazır olduğunu anlaşılan Brod'a açıklamıştı.

3) *Kovalı Süvari ... Kornfeld*: "Kovalı Süvari" ve "Eski Bir Yaprak", "Bir Köy Hekimi" başlığıyla Kurt Wolff Yayınevi'nde çıkacak düzyazılar arasında yer almaktaydı ve mizanpaj sırasında Kafka'nın aradan çıkardığı "Kovalı Süvari" dışındakiler daha sonraları gerçekten de yayınlanmıştı.

4) *Romanlar*: "Kayıp" ve "Dava".

5) *Dün akşam konusunda*: Bu konuda bkz. Kafka'nın 13 Ocak 1918 tarihli mektubu.

6) *Oskar'ın sekreteri olarak*: Erken zamanda gözleri görmez olan dostu Oskar Baum 13 Aralık'a kadar Kafka'nın misafiri olarak Zürau'da kaldı.

7) *Franz'ın söylediğine bakılırsa*: Söz konusu olan "Büyük Cesaret" isimli romandır. "Kafka'ya romanı okudum. Bayıldı. Senin elinden çıkan en özgür, en dürüst çalışma olarak niteledi" diye not düşer Brod 31 Aralık 1917'de *Günlük*'üne.

8) *Tröltsch'ün yazısı*: Ernst Troeltsch, "Luther ve Protestanlık", *die Neue Rundschau*, 1917 Ekim sayısı.

9) *Roman*: Brod'un 1920'de Kurt Wolff Yayınevi'nde çıkan "Olanaksıza Açılan Kapı" (Die Tür ins Unmögliche).

10) *"Tablettes"*: Bu mektupta dergideki içinde diğer yazılar dışında Romain Rolland'ın Andréas Latzkos'un kitabı "Savaşta İnsanlar"a ilişkin (Zürih 1917) bir yazısının ve Walt Whitman'ın Amerika İç Savaşıyla ilgili bir mektubunun da yer aldığı Aralık 1917 tarihli 5. sayısı söz konusu edilmekte.

11) *Bir öyküyü de*: "İmparatorun Haberi".

12) *Olga*: Max Brod'un *Yahudi Kadınlar* (Jüdinnen) romanındaki bir kahraman.

13) *Pazar gazetesi ... Troçki'nin mektubu*: Fransa Dışişleri Bakanına göre Rusya'da uluslararası bir işçi konferansı düzenlemek isteyen Troçki'nin bu mektubu Fransız Sosyalist Partisi'nin seçkin üyelerine karşı hakaretlerle, Kerenski grubundaki sosyalistler için hakaret ve küçümsemelerle doluydu (*Bohemia*, Pazar 13.1.1918, Pazar sayısı, s. 3).

14) *Dr. Askonas*: Brod'un *Büyük Cesaret* (das Große Wagnis) romanındaki baş kahraman.

15) *Tolstoy*: Leo Tolstoy, *Günlük*, birinci cilt 1895 – 1899, Münih, Georg Müller 1917. Kafka 17 Kasım 1917'de doğum günü armağanı olarak bu kitaptan bir tane Felice Bauer'e yollamıştı.
16) *Senin romanından*: "Büyük Cesaret".
17) *Buber'in son eserleri*: Martin Buber'den 1917 sonbaharında denemelerden oluşan biri *Olaylar ve Karşılaşma* (Ereignisse und Begegnung), öbürü *Konuşma, Öğreti ve Şarkı* (Die Rede die Lehre und das Lied) olmak üzere iki deneme kitabı çıktı.
18) *Kassner*: Kafka'nın özellikle *Melancholia* kitabına gönderme yaptığı Kassner, 1906'da Kierkegaard üzerine *die Neue Rundschau*'nun Mayıs sayısına bir yazı yazmıştı.
19) *Olga ... Irene*: Brod'un *Yahudi Kadınlar* romanındaki iki kahraman.
20) *"Haber"*: "İmparatorun Bir Haberi".
21) *Formun*: Bkz. Kafka'nın 28 Ocak tarihli mektubu.
22) *Kitabın tashih provaları*: *Bir Köy Hekimi*'nin tashihi.
23) *"Bir Akademi için Rapor"un yayınlanmasına*: Öykü 25 Aralık 1917'de basıldı. Aynı gazetede ayrıca "Çakallar ve Araplar" da çıkmıştı.
24) *Frankenstein sanatoryumu*: Kafka'nın 1915 Temmuzunda kaldığı Kuzey Bohemya'da Rumburg dolayındaki bu sanatoryumun yerinde 1917'de muharipler ve halk için nöroloji kliniği açılmış, Bohemya'daki savaş özürlülerinin bakımından sorumlu İşçi-Kaza Sigortası'nın memuru olarak Kafka bu kliniğe bir hayli hizmette bulunmuştur.
25) *İlk yönetim kurulu*: Bohemya'nın Almanca konuşulan bölgesinde ulusal bir nöroloji hastanesini kurulması ve yaşatılması amacını güden bir derneğin yönetim kurulu. Bu hastaneye bağışta bulunulmasına ilişkin Kafka tarafından kaleme alınan çağrı 16 Aralık 1916'da *Prager Tagblatt* gazetesinde çıkmıştı.
26) *Pfempfert*: Franz Pfempfert (1879 – 1950), bu sıra Kafka tarafından düzenli okunan haftalık *Die Aktion* dergisinin yayınlayıcısı.
27) *Rubin baskısı*: Leo Tolstoy, *Günlük*, 1895 – 1899.
28) *Bu yazarlar birliği*: Bkz. Kafka'nın 26 ve 28 Ocak tarihli mektupları.
29) *Jenufa yorumu*: 29 Ocak 1918'de radikal Alman milletvekilleri, saray opera sahnesinde yabancı müzisyenlere öncelik tanınmasından şikâyetçi olmuşlar, *Jenufa*'nın prömiyerini "Alman Viyanası'na yönelik bir provokasyon" olarak göstermişlerdir.
30) *Paul Kisch ... Jenufa saldırmış*: Söz konusu "siyasal müzik" yazısı 1 Şubat 1918'de *Bohemia*'da yayınlandı. Egon Erwin Kisch'in (1883 –

1944) erkek kardeşi Paul Kisch Kafka'nın sınıf arkadaşı ve gençlik dostuydu.

31) *Salda "Tycho üzerine"*: F. X. Salda (1867 – 1937), o tarihte Çek edebiyatının önde gelen eleştirmeniydi. Max Brod'un *Tychona Brahe cesta k bohu* romanı 1917'de Prag'da yayınlandı. Ulusal Çek diliyle çıkan gazete *Venkov* (Ülke) ancak daha sonraları aşırılığa kaçan antisemitist bir çizgi izlemişti, Kafka da Matliary'den yazdığı bir mektupta buna değinmiştir.

32) *Vrchlicky mektubu Dante*: Jaroslav Vrchlický (1853 – 1912) diğer şeyler arasında lirik şair olarak ve Latin dillerinden, özellikle Dante'nin eserlerinden yaptığı çevirilerle tanınan Çek edebiyatının önde gelen bir siması.

33) *Königsberg ... kabul etmesi*: *Bir Kraliçe Esther*'in kabulü. Prömiyeri Yeni Tiyatro'da 20 Nisan'da yapıldı.

34) *"Yaşam Yolunda Duraklar"*: Sören Kierkegaard, Hermann Gottsced ve Christoph Schrempf tarafından yayınlanıp, Christoph Schrempf ve Wolfgang Pfleiderer tarafından Almancaya çevrilmiş 12 ciltlik toplu eserin 4. cildi. Brod bu ciltteki "Suçlu mu?/Suçsuz mu? Bir çile öyküsü. Frater Taciturnus'un psikolojik deneyi" yazısına gönderme yapmakta.

35) *O tatsız edebiyat akşamı*: Brod 13 Şubat 1918'de *Günlük*'üne şu notu düşer: "Baum'un konuşması. Kafka çıkıp geldi ansızın [Zürau'dan]." Buradan anlaşıldığına göre 19 Şubat'ta Prag'dan yine ayrılan Kafka'nın bu tatsız akşamla ilgili bilgi sahibi olduğu anlaşılıyor.

36) *Arnold Beer*: Brod'un aynı isimli romanının kahramanı.

37) *Wolfenstein*: Lirik şair ve oyun yazarı Alfred Wolfenstein (1883 – 1945). Brod'un tavsiyesi üzerine *Jude* dergisinin Ağustos 1917 sayısında bazı şiirleri yayınlanmıştı.

38) *Pick, Prag'daki edebiyat*: Selbstwehr Yayınevi'nce *Yahudi Prag* ismiyle 1917'de yayınlanan toplu eserde Otto Pick, yazarlardan Oskar Baum, Franz Kafka, Franz Werfel ve Rudolf Fuchs'tan söz etmişti. Ne var ki, sonradan "Prag Edebiyat Antolojisi" isminden vazgeçilmiş, kitap "Praglı Alman Yazarlar" ismiyle çıkmıştır. 1918 sonbahar tarihli önsözünde – Friedrich Adler'in, Oskar Baum'un, Max Brod'un, Rudolf Fuchs'un, Auguste Hauschner'in, Camill Hofmann'ın, Egon Erwin Kisch'in, Paul Kornfeld'in, Paul Leppin'in, Gustav Meyrink'in, Otto Pick'in, Rainer Maria Rilke'nin, Hugo Salus'un, Johannes Urzidil'in, Franz Werfel'in, Ludwig Winder'in ve daha başkalarının çalışmalarını içeren kitap Friedrich Feigl'in çizimleriyle donatılmıştı – şöyle deniyordu: "Birbirine hayli karşıt

inanç ve yönelimleri bir çatı altında toplamak kolay değildi. Yalnız Prag'da doğup, gençliklerini orada geçirenleri değil, bir rastlantı sonucu yolları buraya düşüp birkaç yıl burada kalmış, ama o Moldau dolayındaki ilginç kentin etki ve izlenimlerinden kendilerini kurtaramamış olanlar da yine bizim yazarlarımızdı."

39) *Liebstöckl ... cevap*: *Edebiyat ve Oyun.* Hans Liebstöckl (1872 – 1934) Viyana'dan gönderdiği ve "Janáček'in Jenufası İsmiyle Viyana Saray Operasında" başlığıyla 17 Şubat 1918'de *Prager Tagblatt*'ta yayınlanan yazısında şu sözler de yer almaktaydı: "Bestecinin ne yazık ki ciddiye aldığı konuşulan sözlerdeki melodi ilkesi oyun için fazla yarar sağlamadı, çeviriyle aynı değerde değildi ve onu güçleştirdi..." Brod'un buna ilişkin cevabı "Jenufa Konusunda Bir Söz Daha" başlığıyla Viyana'da çıkan haftalık dergi *der Friede* (Barış) dergisinde yayınlandı.

40) *Romanın*: "Dava".

41) *Sipariş ettim*: Kierkegaard'ın biri "Korku ve Titreme. Johannes de Silentio'nun diyalektik şiiri", öbürü "Tekrar. Constantin Constantius'un eksperimentel psikolojiyle bir deneme" isimli iki kitabı Jena'da Diederich Yayınevi'nce toplu eserlerin 3. Cildi olarak çıkarıldı.

42) *"Kierkegaard'ın nişanlısıyla ilişkisi"*: "Sören Kierkegaard ve onunla ilişkisi". Ölüm sonrası kâğıtlardan. Bayan Regine Schlegel'in direktifi ve Raphael Meyer'in çevirisiyle Stuttgart'ta Juncker Yayınevi'nce 1905'te basıldı.

43) *"An"* Kierkegaard'ın Toplu eserlerinin 12. Cildi. *An*'dan Kierkegaard zaman ve sonsuzluğun kavuştuğu noktayı anlamaktaydı.

44) *Sıradan bir vergi memuruna*: Kafka öyle görülüyor ki *Korku ve Titreme*'nin sonundaki yere gönderme yapmakta: "Ben sistematik olarak gözü insanın cebinde olan her memurun (gümrük memurunun) alabildiğine bir küçülüşle ayaklarına kapanıyorum: Bir sistem değil bu, bir sistemle uzaktan yakından bir ilgisi yok."

45) *Pick'ten*: Kafka Pick'in davetini daha sonradan almış ve – Brod gibi – geri çevirmiş olmalı.

46) *Reiss Yayınevi'nden*: Berlin'den yayıncı, Kafka'ya 26 Şubat 1918'de şöyle yazmıştı: "Çalışmalarımızla özellikle ilgileniyorum, bunları yayınlayabilmek sevindirecek beni."

47) *Dresden'e ilişkin*: Brod 7 Mart'ta *Duygunun Yüceliği* oyununun prömiyeri için Dresden'e gitmişti.

48) *Deniz Savaşı:* Reinhard Goering'in oyunu *Deniz Savaşı* Dresden'deki

tartışmalı prömiyerinden sonra Max Reinhardt tarafından Berlin'de sahneye konmasıyla büyük başarıya kavuşmuştu.

49) *Hellerau Paul Adler*: Hellerau'da yaşayan Praglı yazar (1878 – 1946).

50) *Çevirmen ... sonsöz*: Kierkegaard'ın önsözü ve "Vino Veritas"taki yazı dışında sonsözü Christoph Schrempf kaleme aldı.

51) *Periander*: *Küçük "Periander" Hikâyesi. Hayat Yolu Üzerindeki Basamaklar* cildindeki "Suçlu mu?"/"Suçsuz mu?" yazısı içinde yer almaktadır.

52) *Manüskriler*: *Bir Köy Hekimi* kitabına girecek düzyazı parçaları.

53) *Paul Cassirer*: *Pan* dergisini kuran ve daha sonraları *Beyaz Yaprak-lar*'ın çıkarılmasına katkı yapan Berlinli yayıncı (1871 – 1926).

54) *Şu cümle*: Sören Kierkegaard'ın *Yargıcın Kitabı.*

55) *Kendine acı çektirme tanrısı*: Sören Kierkegaard, *Yargıcın Kitabı*, s. 114.

56) *Freud'a gönderme*: Sören Kierkegaard, *Yargıcın kitabı*, s. 114.

57) *Kierkeggard konusunda*: Brod'un bu konudaki düşünceleri onun *Kierkegaard* başlıklı yazısında özetlenir.

58) *Otto Pick'in ... mektubu*: Brod'a yazılan bu mektup, mektuplaşma içinde ele geçmemiştir. Ne var ki, Otto Pick'in cepheden Kafka'ya yazdığı bir mektup bu konuyla ilgili kimi şeylere ışık tutmaktadır.

59) *Staackmann Bartsche*: Leipzig'deki L. Staackmann Yayınevi'nin ilanlarında Rudolf Hans Bartsch'ın (1873 – 1952) romanları baş köşede yer almaktaydı.

60) *Sendeki kitabı*: Christian Ehrenfels, "Kosmogonie" kitabı.

61) *Romanla ... Dr. W.* : Olasılıkla Ernst Weiß'ın "Zincire Vurulmuş Hayvanlar" romanı, Berlin, S. Fischer 1918.

62) *Dr. Thieberger*: O sıra Kafka'nın kendisinden İbranice dersi aldığı yazar Friedrich Thieberger (1888 – 1958).

63) *Ceská straz Ceská Svoboda*: Aylık olarak yayınlanan iki dergi.

64) *Yarın yola çıkacağım:* Annesi 30 Kasım'da Kafka'yı trenle Schelesen'e götürmüş, o da Schelesen'de üç hafta "Pansiyon Stüdl"da kalmıştı.

65) *Makbuzlar kartpostal mektup*: Makbuzlar Kafka'nın 11 Kasım 1918'de "Cezalılar Kolonisi"nin manüskrisini Prag'dan Kurt Wolff'a yolladığını kanıtlıyordu. Ve yine Kurt Wolff Yayınevi'ne postalanmış bir kartta ilgili manüskrinin yollandığı bildirildi. Bunun dışında ne olur ne olmaz, aynı gün Kurt Wolff'a kişisel bir mektup yazdı.

66) *Yeni kurulan devlet postasında*: 14 Kasım'da Habsburg hanedanı tahttan indirilmiş, Çekoslovak devletinin cumhuriyet olduğu ilan edilmişti.

67) *Meisnerr*: Alfred Meisnerr (1822 – 1885). Bu yazarın *Hayatımın Romanı* kitabından bir anekdotu Kafka anlatı konusu yapmıştı.
68) *Seni de yatağa düşürdü demek*: O sıralar ortalığı kasıp kavuran ve Kafka'nın da yakalandığı İspanyol gribi.
69) *Yahudi Milli Konseyi*: Prag'da Viyana'daki gibi Doğu Avrupa azınlıkları örnek alınarak bir Yahudi Milli Konseyi kurulmuştu.
70) *Froylayn*: Froylayn Marie Werner. Brod şunları yazıyor bununla ilgili olarak: "Kafka'nın baba evinde dört çocuğun da eğitimine aileyle birlikte katılan, daha sonra da aileden biri olarak evden ayrılmayan ve çocuklara her zaman gerçek bir ilgi gösteren bir mürebbiye vardı. Bir Çek-Yahudi aileden geliyordu, Çekçeden ayrı bir dille konuştuğunu hiç görmemiştim. Evde hep 'Froylayn' diye çağrılmıştı."
71) *Bertha Fanta*: 18 Aralık 1918'de öldü.
72) *Simmel*: Kültür filozofu Georg Simmel (1858 – 1818).
73) *Bergmann'la*: Bayan Fanta'nın damadı filozof Hugo Samuel Bergmann (1883 – 1975).
74) *Dr. Kral*: Dr. Heinrich Kral, Kafka ailesinin ev doktoruydu.
75) *Bütün milli konseylerin katılacağı bir kongre*: Bu konuda Hugo Bergmann 1918'de Martin Buber'e şöyle yazar: "Önceki hafta Leo (Herrmann) buradaydı, beni İsviçre'de kurulacak milli parlamentolar bürosunda çalışmak üzere görevlendirdi, ama bu büro da yine Berlin tarafından finanse edilmekte."
76) *Barış Konferansı*: Brod, Versailles'a gitmedi. Konferansa katılan Martin Buber burada Mart 1919 ortasında "kesin karar öncesi" başlıklı o önemli yazıyı kaleme aldı ve yazı daha sonradan *der Jude* dergisinde çıktı.
77) *Şikâyet konusunda*: Bkz. Kafka'nın 29 Kasım tarihli mektubu.
78) *Toplumumuz üzerine kaleme aldığın yazı*: Anlaşılan Brod'un 11 Ekim 1918'de *Selbstwhehr*'de çıkan yazısı: "Siyonizmde İlgisizlik".
79) *Senin yeni kitap*: olasılıkla *Yahudilik Uğrunda Sürdürülen Savaşta*, Berlin, Löwit 1920.

1919

1) *"Selbstwehr" in son sayısında*: 31 Ocak 1919 tarihli "Selbstwehr"de Masaryk ve diğer bakanların Siyonizm ve milliyetçi Yahudilere karşı sempati açıklamaları yer almıştı.
2) *Sukkah*: Yahudilerde kamış bayramı (sukka bayramı boyunca içinde oturulması emredilmiş, dal ve yapraklardan kulübenin ismi).

3) *Kız kardeşinin evlenmesi*: Ottla Kafka Katolik milliyetçi Dr. Josef David'le (1891 – 1962) evlenmek istiyor, Brod – ayrıca Ottla'nın ailesi – buna sakıncalı gözüyle bakıyordu. Evlenme ancak 15 Temmuz 1920'de gerçekleşti.

4) *Poale – Zion*: "Zion Emekçileri", 1900'de kurulmuş Siyonist-Sosyalist İşçi Partisi.

5) *Genç bir kızdı*: Sonradan Kafka'nın kendisiyle nişanlandığı Julie Wohryzek (1891 – 1939). Bkz. Klaus Wagenbach, *Julie Wohryzek, Kafka'nın İkinci Nişanlısı*, s. 39 – 53.

6) *Froylayn Bloch*: Kafka'nın Felice Bauer'le ilk nişanının bozulmasında rol oynayan Grete Bloch.

7) *"Siyonizmin Üçüncü Evresi"*: Max Brod, *Siyonizmin Üçüncü Evresi*, Die Zukunft Yayınevi'nce 20 Ocak 1917'de çıkarılan özel baskı, Berlin, Zukunft Yayınevi, 1917.

8) *Bu kartpostalın tarihiyle ilgili olarak*: Kafka 30 Kasım'dan yaklaşık 23 Aralık 1918'e, ardından 22 Ocak'tan Mart 1919 sonuna kadar Schelesen'de kaldı. Bu bakımdan postane damgasındaki gün tarihi olarak 8 rakamının bulunması 8 Şubat'ı ya da 8 Mart'ı gösterebilir (ön yüzünde Avusturya puluyla benzer kartpostalları Kafka, Marta kadar kız kardeşi Ottla'ya göndermişti). Burada önerilen tarih 8 Şubat 1919 tarihi, başka ipuçlarının bulunmadığı düşünülürse sadece bir tahmindir.

9) *Ne seçerseniz seçiniz*: Olasılıkla Kafka'nın Elsa Brod'a bıraktığı düzyazılar konu edilmekte.

10) *Mavi-Beyaz*: Alman gençlik hareketi örnek alınarak kurulmuş Siyonist gençlik örgütü.

11) *Önümüzdeki günler sona eriyor*: Julie Wohryzek'in Prag'a dönmesi gerekiyordu.

12) *Kurum ... tanıması*: 22 Ocak 1919'da Kafka Schelesen'de 3 haftalık iznini geçirmeye başlamıştı; izninin 3 hafta daha uzatılması kurum tarafından uygun görülmüştü. Şimdi 1 Mart tarihli bir mektupla kuruma izninin Mart sonuna kadar uzatılması için başvurmakta, kurum tarafından bu izin kendisine verilmekte.

13) *Kitap konusunda*: Brod, bunun dört perdelik oyun "Kalpazanlar" (Die Fälscher) olabileceğini belirtir. Ne var ki, *Putperestlik, Hıristiyanlık ve Yahudilik* de söz konusu olabilir.

14) *Buraya*: Usedom Adasının Baltık Denizi kıyısında, Stettin'in kuzeyinde bulunan deniz kaplıcası.

15) *"Erkek Biniciler"*: "Erkek Biniciler Üzerinde Düşünme" (Zum Nachdenken für Herrenreiter).

16) *Kitabının*: Ya "Cezalılar Kolonisi" (Strafkolonie) ya da "Bir Köy Hekimi" (Ein Landzart).

17) *Baum'un kitabı*: "Olanaksıza Açılan Kapı" (Die Tür ins Unmögliche).

18) *Weltsch ... fena değil*: Felix Weltsch'in *Hidayet ve Özgürlük* (Gnade und Freiheit) isimli din ve ahlak sorununa ilişkin denmeleri içeren kitabı.

19) *Meyer*: Kurt Wolff Yayınevi'nden Georg Heinrich Meyer.

20) *Seninle birlikte*: Brod 4 Kasım 1919'da Kafka'yla Schelesen'e gidip birkaç gün orada kalmıştı, daha sonra şu notu düşmüştü *Günlük*'üne: "Orada rahat rahat yazıyordum yazılarımı, bir arada güzel vakit geçiriyorduk."

1920

1) *Ottla'nın Köln'deki projesi*: Ottla, Köln dolayındaki Opladen'de açılan Filistin için bir tarım hazırlık kursuna katılmak istiyordu.

2) *Ulusal Fon*: "Yahudi Milli Fonu" (yapılan bağışlar öncelikle Filistin'de toprak alımında kullanılmaktaydı).

3) *Bir tanesinde*: Otel Emma'da.

4) *Alman Evi'nin*: Kafka, Graben'deki geniş kulüp odalarıyla Alman Evi'ni herkese açık olsa da, buradaki üst sınıftan Almanların bir araya geldikleri yer olarak nitelemişti (F 313). Prag'daki Çek topluluğu için Městanská da aynı rolü oynamaktaydı.

5) *"Fletcher"*: Aslında "fletschern" (iyice çiğnemek). Amerikalı sağlık vaizi Horace Fletcher'den yola koyularak oluşturulmuş bir sözcük.

6) *"Küçük Mahalle"*: Prag'da Moldau'nun sol kıyısındaki bir mahalle.

7) *Selbstwehr*: Felix Weltsch, 1919 sonbaharında *Selbstwehr* gazetesinin yönetimini üstlenmişti.

8) *Harika yazını*: Weitsch'in 2 Nisan 1920'de *Selbstwehr*'de Oskar Baum'un *Mucize* (Das Wunder) oyunu üzerine bir eleştirisi çıkmıştı.

9) *Seçimin uyandırdığı düş kırıklığı*: 18 Nisan 1920'de yapılan ilk parlamento seçimlerinde Brod Yahudi partisinden Karpatlardaki seçim bölgesi Eperies'den aday gösterilmiş ama seçilememişti.

10) *Tiyatro telaşından*: Brod'un daha önce Dresden ve Berlin'de başarıyla oynanmış tek perdelik "Duygunun Yücelişi" (Die Höhe des Gefühls) oyunu Münih'teki oda tiyatrolarında seyircilerin ıslıklarına konu olmuştu.

11) *Janowitz'e yazılmış ... mektubu*: Kafka, Hans Janowitz'e (1890 – 1954) aşağıdaki konuda bir mektup yazmıştı: Janowitz'in erkek kardeşi Franz Janowitz (1892 – 1917) için yapılan bir anma konuşmasında Karl Kraus 1913 yılında istemeye istemeye bir antolojide yer verdirdiği (Max Brod'un yıllığı *Arkadia*) bu lirik şairin birkaç şiirinden söz etti. Franz Janowitz'i ilişkin Karl Kraus'un suçlamasının nedensiz olduğunu açıklayan bir mektubu bulunan Brod, durumun nasıl düzeltilebileceğini Kafka'yla görüşmüş, Kafka da bunun üzerine Franz Janowitz'den gelen mektubu kopya ederek, ilgili konuda Brod'la aynı görüşü paylaştıkları konusunda bir mektupla birlikte Hans Janowitz'e yolladı. Kafka Brod'un ağzından kendisi için bir polemiğin ya da resmi bir düzeltmenin önem taşımadığını, ne var ki Bay Hans Janowitz'den bu mektubun kişisel olarak bilgi edinmesi için Bay Kraus'a iletilmesini rica ediyordu. Uzun bir suskunluğun ardından Hans Janowitz mektubu cevaplayarak şunları yazdı: "Çok sayın Bay Kafka! Mektubunuzu Bay Kraus'a iletemeyeceğim. O da zaten Bay Brod'un açıklamasını kabullenmeyecektir."

12) Lewin: Olasılıkla Münih'teki Sovyet cumhuriyetinin kurulmasında rol oynamış, 1919'da vurularak öldürülmüş Eugen Leviné (1883 – 1919).

13) *Viyana'yla mektuplaşma*: Kafka'nın 1919 sonbaharında Viyana'da tanıdığı kızlık soyadı Jesenská olan Milena Pollak'la (1896 – 1944) mektuplaşması. Mektuplaşma ancak Mayıs 1920 sonuna doğru yoğunluk kazanmıştı.

14) *Yayınevi*: 1919 sonunda Münih'e taşınan Kurt Wolff Yayınevi. Kafka'nın bu yayınevinden ayrılması konusunda bkz. Joachim Unseld, *Franz Kafka. Bir Yazarın Hayatı*, Münih/Viyana, Hanser Yayınevi, 1982.

15) *Janowitz babanın bir mektubu*: Anlaşıldığına göre Janowitz baba, taraflar arasında bir uzlaşma sağlamak istemişti (Piyanist ve besteci üçüncü oğlu Kraus'un yakın bir mesai arkadaşıydı).

16) *Yazı*: Peter Panter'in (Kurt Tucholsky) "Cezalılar Kolonisinde" başlıklı yazısı 3 Haziran 1920'de Berlin'de *Weltbühne*'de çıktı.

17) *Benim kuramsal kitabı: Putperestlik, Hıristiyanlık, Yahudilik. Bir İnanç Kitabı*, 2 cilt, Münih, Kurt Wolff Yayınevi 1921.

18) *Camill Hoffmann*: Çok yönlü bir yazar (1878 – 1944).

19) *Borchardt*: Şair ve kültür tarihçisi Rudolf Borchardt (1877 – 1945).

20) *Tribuna*: 1919 yılında kurulmuş Çek-Yahudi gazetesi.

21) *On defa tekrarlandı*: Milena'ya yazdığı 12 Haziran 1920 tarihli mektupta.

22) *İkinci haber*: Julie Wohryzek'le ilgili haber (Bkz. Brod'un önceki mektubu). Ayrıca krş. Kafka'nın vasiyet olarak 29 Kasım 1922 tarihinde Brod'a yolladığı mektup. Buradan Kafka'nın ikinci nişanlısı Wohryzek'in sonradan evlendiği anlaşılmakta.
23) *Carina Adası*: Brod'un hikâyesi *Carina Adası* daha 1907'de yayınlanmıştı. Kısa süre önce de Max Brod'un *Yalnızlar* (Die Einsamen) kitabında yeniden basıldı.
24) *Otto Abeles Yahudi milli takvimi*: *Yahudi Milli Takvimi*, çıkaran Otto Abeles ve Ludwig Bató, Viyana: "Yahudi gazetesi". Almanağın 2. yılında Brod'un *Messias* şiiri David Frischmann tarafından yeni İbraniceye çevrilerek yayınlanmıştı.
25) *Putperestlik Şarkıların Şarkısı*: Brod'un henüz oluşum sürecindeki *Putperestlik, Hıristiyanlık, Yahudilik* (Heidentum, Christentum, Judentum) kitabının iki bölümü (bkz. Brod'un Kafka'ya 9 Haziran 1920 tarihli mektubu). Kafka'nın "Putperestlik" başlığı altında okuyup eleştirdiği bölüm, ilgili kitabın ikinci cildinde yer almıştır.
26) *Galiçyalı öğrenci*: Brod, bununla ilgili olarak bir mektubunda şunları yazar: "Dünya Savaşından kaçan ailelerin çocuklarına yaptığım öğretmenliğe ilişkin anılarım. Kafka da fırsat buldukça dinleyici olarak bu kurslara katılmıştı."
27) *Kuramsal bakımdan*: Kafka o sırada 1917 sonunda başlanıp 1918 başında yazılması bitirilmiş *Özdeyişler* (Aphorismen) üzerinde çalışmaktaydı.
28) *"Halk Kralı"*: Amo Dvořák'ın (1881 – 1933) Çekçeden Max Brod tarafından 1914'de çevrilip, Kurt Wolff Yayınevi'nde çıkan bir oyunu.
29) *Grimmenstein oturma izni*: Kafka birkaç zamandan beri Viyana'nın güneyindeki Grimmenstein sanatoryumuna gitmeyi düşünmekteydi.
30) *Yolculuk*: Brod'un oyunu *Kalpazanlar* (Die Fälscher) 1 Ocak 1920'de Yeni Tiyatro'da (das Neue Schauspielhaus) büyük bir başarıyla sahnelendiği Königsberg'e yolculuk.
31) *İlgileniyorsa da*: Brod'un *Kalpazanlar* (Die Fälscher) oyunu için.
32) *Ewer*: 1920'de Berlin'de kurulan ve sonradan Kafka'nın sık sık kitap sipariş ettiği yayınevi.
33) Nota metninde ne kadar sayfa varsa, bir o uzunlukta giriş yazma koşuluyla Schreiber'in ezgilerinden bir seçme yapmaya razı edebildim yayınevini: *Bir Müzisyen Yazgısı* kitabında (Berlin, Welt Yayınevi, 1921) bestecinin 12 ezgisi yayınlandı.

34) *Prof. Bie*: Oskar Bie (1964 – 1918), 1894'den beri başlangıçta modem yaşam için özgür sahne ismini taşıyan *Die Neue Rundschau* dergisinin yazı işleri müdürü. 1922 başında bu görevi Rudolf Kayser'e bıraktı.
35) *Bir Kaschau'lu*: Kafka'nın Robert Klopstock'a yazdığı mektuplarda sık sık ismi geçen Arthur Szinay. Kaschau (Košice), Slovakya'nın doğu ucundaki bir kent.
36) *Talmud ve Sculhan Aruch*: Yahudilikte tapınma koşullarının ve Josef Karo'nun (1488 – 1575) Yahudi hukukunun içinde toplandığı el kitabı.
37) *Mizrahi topluluğu:* Mizrahi (Manevi Merkez), Siyonizmin dinsel-ortodoks kanadına verilen İbranice ismin kısaltılmış şekli.
38) *Roman*: Olasılıkla *Rëubeni, Yahudiler Prensi. Bir Rönesans romanı*, Münih, Kurt Wolff Yayınevi'nde 1925'te yayınlandı.

1921

1) *Okunmaz duruma sokulmuş*: Kafka tarafından; bkz. 13 Ocak 1921 tarihli mektup.
2) *Trautenau Bölge Mahkemesi*: 1891'de Bohemya'nın kuzeydoğusundaki Trautenau (Trutnov) kentinde Alman diliyle etkinliğini sürdüren bir eyalet malıkemesinin kurulması üzerine Prag'daki Çek nüfusta yer yer ayaklanmalar başladı, bunlara karşı Viyana'daki imparatorluk hükümeti tarafından sert önlemlere başvuruldu.
3) *M.* : Bu mektubu izleyen mektuplaşmada ismi çokluk bu baş harfiyle belirtilen Milena.
4) *Şiirlerin*: Brod'dan seçilmiş şiirler topluluğu: *Sevgi Kitabı* (Das Buch der Liebe), Şiirler, Münih, Kurt Wolff Yayınevi, 1921.
5) *Kapsamlı kitabın*: *Putperestlik, Hıristiyanlık, Yahudilik.*
6) *Ewer*: Berlin'deki firmanın bir şubesi olup, 1920 Aralıkta özellikle Yahudiler için kurulan kitap ve sanat eserleri mağazası. Mağazayı zaman zaman Siegmund Kaznelson yönetmişti.
7) *Dehmel'in ... mektupları*: "Dehmel'in Alplere Yolculukları" ismiyle yayınlandı, *Die Neue Rundschau* 1920 (Aralık sayısı, s. 1376 – 1389).
8) *Nornepygge*: Brod'un erken dönemde yazdığı *Nornepygge Şatosu* romanının kahramanı.
9) *Benim roman*: "Rëubeni".
10) *Resmi Gazete*: Hükümetin 1921'de kurulan yarı resmi, Almanca yayın yapan basın organı *Die Prager Presse* (Prag Basını. *Laurin*: Ame Laurin

(aslında Arnold Lustig, 1891 – 1945) Milena'nın bir tanıdığı, o sırada Çekçe-Almanca yayın yapan *Tribuna*'nın başyazarı.

11) *Masaryk*: Brod otobiyografik kitabında yeni kurulan Çekoslovakya devletinin ilk başkanıyla bir yıl süren ilişkilerinden söz etmekte.

12) *Bilek*: Heykeltıraş František Bilek (1872 – 1941) için bkz. Kafka'nın 1922 Temmuz sonuna doğru yazdığı mektuplar.

13) *Dr. Klatzkin*: Jakob Klatzkin (1882 – 1948), İbrani felsefesi yazarı ve *Yahudi Ansiklopedisi*'nin (Encyclopaedia Judaica) kurucusu; kesin bir Yahudi milliyetçiliğini temsil etmekteydi. Brod daha önce, Martin Buber'e yolladığı 10 Ocak 1917 tarihli bir mektupta (BB 1458) kendisini suçlayarak şöyle yazmıştı: "Benim hiç sempatik bulmadığım Klatzkin'in söylediği gibi bizi ne dil, ne devlet vs. Yahudi yapmakta."

14) *Ruth*: Felix ve Irma Weltsch'in kızı.

15) *Fizik durumun engellemesi*: Brod, belkemiğindeki bir deformasyondan rahatsızdı.

16) *Oderberg*: Ostrau yakınında Slovakya sınır istasyonu.

17) *Venkov*: Büyük ölçüde antisemitik eğitimli tarım gazetesi.

18) *Ardennler Gazetesi*: Tastamam bir yerli gazete şeklinde 1914 Kasımında Rethel'de (Ardennes) Fransız halkını etkilemek amacıyla kurulan, kötü isim yapmış Almanca propaganda gazetesi.

19) *Savaş basının uydurmaları*: Öyle anlaşılıyor ki, Kafka basın savaş muhabirleri karargâhında Egon Erwin Kisch, Robert Musil ve Franz Werfel gibi yazarların propaganda işiyle görevlendirildiklerini düşünmekteydi.

20) *Yazıyı*: Max Brod, "Berlin ve İnsan", *Prager Tagblatt*, 11 Ocak 1921. Bu yazı Brod'un Schreiber monografisinden bir bölümün kitaptan önceki baskısını oluşturmakta.

21) *Tıp öğrencisi*: Kafka'yla arasında kısa sürede oluşan sıkı dostluğun Kafka'nın ölümüne kadar sürdüğü Robert Klopstock (1899 – 1972).

22) *Kuramsal kitabın*: *Putperestlik, Hıristiyanlık, Yahudilik.*

23) *Rosenfeld*: Otto Rosenfeld, Prag'dan Ernst Pollak'ın bir dostu.

24) *Polak*: Ernst Pollak (Çekçe yazılışı: Polak, 1886 – 1947), Milena'nın kocası, 1917 Martında Viyana'ya taşınmasına kadar Prag'ın edebiyat hayatında önde gelen entelektüel biri rolünü oynadı.

25) *Başarılı konuşmalar*: Oskar Baum'un o zamanlar konuştuğu çağdaş yazarlar üzerine denemelerin bulunduğu *Alman Edebiyatında Yahudiler* (Juden in der Deutschen Literatur) isimli toplu eserde yer aldı.

26) *Schoken*: Salman Schoken (1877 – 1959), 1931 yılında Schoken Yayınevi'ni kuran bilgin ve sanatçıların dostu Siyonist.
27) *Salomo Molcho*: Anlaşıldığına göre kendi romanı *Rëubeni, Yahudilerin Hükümdarı* için David Rëubenis'in karşıtı Salomo Molcho'ya ilişkin tarihi kaynakları iyice incelemiş bulunmakta.
28) *Wickersdorf anketi*: Thüringen'de Wickersdorf eyalet eğitim yurdu için yapılan çalışma.
29) *Onun durumunda*: 27 Mart 1921'de Ottla Davidová'nın ilk çocuğu Věra dünyaya gelmişti.
30) *Kitabı – roman*: Olasılıkla *Franzi ya da İkinci Derecede Bir Sevgi* ismiyle 1922'de Kurt Wolff Yayınevi'nde çıkan kitap.
31) *"Prager Abendblatt"*: *Prager Tagblatt*'la *Bohemia*'nın (1914'den sonraki ismiyle *die Deutsche Zeitung*) birleşmesinden oluşan her iki Alman ulusal gazetesinin ortaklaşa çıkardığı Prag'daki akşam gazetesi.
32) *"Yeni Gerçek"*: Oskar Baum, *Yeni Gerçek* (Die Neue Wirklichkeit), Reichenberg, 1921. *Hilar:* Karel Hugo Hilar (1885 – 1935), Prag Ulusal Tiyatrosu'nun (Prager Nationaltheater) 1921'den ölümüne kadar yönetmenliğini yaptı.
33) *Voss*: Berlin'de çıkan saygın *Vossische Zeitung* gazetesi.
34) *Haas ... evlenmiş*: Willy Haas ve Jarmila Reiner 29 Mart 1921'de evlendi.
35) *Kitabı*: *Adolf Schreiber*.
36) *Hotel Imperial*: Kafka'nın 8 Temmuz 1921'de Prag'da Café Imperial'de yaptığı bir konuşma söz konusu. Bu konuşmada Kafka Brod'a Milena'yla Viyana'da dört gün kalışından söz etmiştir.
37) *Roman*: *Franzi*.
38) *"Prag Basını"*: Magazin bölümünde Oskar Baum'un yanı sıra Otto Pick, Rudolf Fuchs, daha sonraları Kafka da çalıştı. Krş. Brod'un 14 Mayıs 1921 tarihli mektubu.
39) *Tıp öğrencisi*: Robert Klopstock.
40) *Kuh ... yazısı*: Brod'un "Liberal Nietzsche, Anton Kuh'un 'Yahudiler ve Almanlar' kitabı üzerine görüşler" yazısı *Selbstwehr*'de 1 Nisan'la 8 Nisan arasında yayınlandı.
41) *Racine'e ilişkin:* Max Brod, *Racine'nin Bayezid'i*, Prager Abenblatt, 15 Nisan 1921.
42) *Hoffmann*: Heinrich Hoffmann (1809 – 1894), yazar ve aralarında *Struwwelpeter*'in bulunduğu çok okunan çocuk kitaplarının resimleyicisi.

43) *Daha ne duruyorsun*: Kafka, Albert Ehrenstein'ın 10 yıl önce 18 Mayıs 1911'de *Die Fackel* dergisinin 321. Sayısında çıkan "Bir Dokunulmazın Görüşleri" yazısına gönderme yapmakta.
44) *Pr. Pr. : Prag Basını.*
45) *Köy Hekimi kitabından*: Kafka'nın *Bir Köy Hekimi* kitabından "Galeride" hikâyesi 13 Nisan 1921'de *Prager Presse*'nin (Prag Basını) Pazar ekinde yeniden basıldı.
46) *Janáček: Ezgiler*: Janáček'in 1886'da Brünn'de çıkan *Dört Erkek Korosu*'ndan söz edilmekte. Prag'da 1924'de çıkan ikinci baskıda liedlerin Çekçe metinlerinin yanı sıra Brod tarafından yapılan Almanca çevirileri de yer almakta ("Tehdit", "Ah, sevgi", "Yine bu savaş" ve "Senin o güzel gözlerin").
47) *Joint*: "American Jewish Joint Distribution Committee", 1914'de New York'ta Amerika dışındaki yoksul Yahudilere yardım için kurulmuş olup, bugün de hâlâ etkinliğini sürdüren yardım örgütü.
48) *Spičak*: Spitzberg. Kafka, daha sonra Milena'dan söz etmeksizin şöyle yazar Ottla'ya: "Biri benim yanımda bulunmak istemeyerek Tetra yerine Spicak'a gitti..."
49) *Lisl Beer*: Ernst Pollak'ın tanıdığı bir kadın.
50) *Stascha*: Milena'nın bu hanım dostu Staša Jílovska.
51) *Herringdorf ve Ahlbeck*: Usedom adasında iki Baltık Denizi kaplıcası.
52) *"Edebiyat" :* Karl Kraus, *Edebiyat ya da İnsan'ın orada gördüğü. Büyülü Operet*, 2 Bölüm, Viyana, Fackel Yayınevi, 1921. Ne var ki Kafka'nın "uzunca zaman önce" sözü abartılı görünmekte, çünkü bu broşür *Fackel*'in 1921 Mayıs sayısında "yeni çıktı" diye duyurulmuştu.
53) Mauscheln: Donau (Tuna) monarşilerinde ticaretle uğraşanların konuştuğu Almanca ve Yiddişçeden oluşan dil, ayrıca mimik diline verilen isim.
54) *Roman: Franzi.*
55) *Taus*: Domažlice (Bohemya ormanı). Ottla, ağabeyine kendisiyle bir süre burada kalmasını önermişti.
56) *Gottfried Keller gibi*: Gottfried Keller'in romanı *Martin Salander*'e gönderme.
57) *Kongre'ye*: 1 Eylül'le 11 Eylül arasında Karlsbad'da yapılan XII. Siyonist Kongresi. Günlük'üne düştüğü nota göre Max Brod 31 Ağustos – 5 Eylül arasında oradaydı.
58) Bu mektubu Brod Kafka'dan kalan kâğıtlar arasında buldu.

1922

1) *İlk izlenim*: Kafka, 27 Ocak 1922'de dinlenmek için, Riesengebirge (Dev Dağlar) bölgesindeki Spindelmühle'ye gitmişti.
2) *Schandau'dan haber*: Brod, Saksonya İsviçresinde Kuzey Bohemya sınıra yakın bir yerdeki Schandau kaplıcasına gitmişti.
3) *Bir şeyler çiziktirir*: Kafka, Spindelmühle'de "Şato" (Das Schloss) romanını yazmaya başlamıştı.
4) *Güzelce yerleştim*: Luschnitz dolayında, Tábor'un güneyinde bir sayfiye evi kiralamış kız kardeşi Ottla'nın yanına.
5) *Mektup*: Kurt Wolff'un 10 Mayıs 1922 tarihli mektubu. Bu mektupta çalışma arkadaşı Hans Mardersteig'a yolladığı "İlk Acı" (Erster Leid) için Kafka'ya teşekkür ediyordu.
6) *Müfettiş*: Kafka, Nikolay Gogol'un tiyatroya uyarlanan *Müfettiş* isimli eserini kısa süre önce Prag'da görmüştü. Brod, oyunun sahnelenişini *Prager Abendblatt* gazetesinde eleştirdi (14 Haziran 1922).
7) *R. Kayser*: Rudolf Kayser (1889 – 1964).
8) *"Klarissa"*: Max Brod'un *Klarissa'nın Yarım Kalbi* (Klarissas Halbes Herz) isimli üç perdelik, Königsberg'deki tiyatronun müdürü Richard Rosenheim'a ithaf edilmiş oyunu.
9) *Rosenheim*: Richard Rosenheim, Königsberg'deki Yeni Tiyatro'nun müdürü; Brod'un *Kalpazanlar* (die Falscher) oyununun prömiyerini kendisi yönetmişti.
10) *Roman*: Günlüğüne düştüğü nota bakılırsa Brod'un 1922 Mayıs ortasında başlayıp, 27 Temmuz 1922'de bitirdiği *Bir Tanrıçayla Yaşamak* (Leben mit einer Göttin) isimli romanı.
11) *Rathenau'nun öldürülmesi*: Almanya Başbakanı Rathenau, 24 Haziran 1922'de öldürüldü.
12) *Smetana ve Strindberg*: Brod'un Smetana'nın *Sır* (Tajemství) operasıyla Strindberg'in *Kraliçe Christine* isimli oyunlarına ilişkin eleştirileri 23 Haziran ve 27 Haziran tarihli *Prager Abendblatt* gazetesinde yayınlanmıştı.
13) *Felsefe*: Max Brod'un 26 Haziran 1922 tarihli *Prager Abendblatt* gazetesinde çıkan *Selamlamanın Felsefesi* (Philosophie des Grüßens) isimli yazısı.
14) *Besteci Kulübesi*: Kafka, Gustav Mahler'in yazın çalışmak için çekilip, eserlerini yarattığı Wörther Gölü'nün çevreleyen ormanlardaki kulübeye gönderme yapmakta.

15) *Wolff'a yollanan öykü*: "İlk Acı" (Erster Leid).
16) *Bayan Preissová*: Gabriele Preissová, Janáček'in *Její pastorkyňa* (Almanca ismi *Jenufa*) metnini hazırlarken temel aldığı oyunun yazarı.
17) *Balfour Deklarasyonu*: Dışişleri Bakanı Lord Balfour'un 1917 Kasımında yaptığı açıklama. Bu açıklama, Filistin'de kendilerine yurt edinmeleri için İngiltere hükümetinin Yahudileri desteklemesini garanti ediyordu.
18) *Wolff'a gidecekler*: Olasılıkla "Bir Açlık Şampiyonu" (Ein Hungerkünstler). Bilindiği üzere o sıra Kafka'nın elinde bunun dışında hazır bir başka şey bulunmuyordu. Dolayısıyla buradan Kafka'nın ilgili hikâyeyi kesinlikle onu geri çevirmeyecek Kurt Wolff'a ya da kendini bu konuda bağlamak istemeyen Rudolf Kayser'e yollamaktan oluşan iki seçenek vardı ve bunlardan birinde karar kılamıyordu.
19) *Roman*: "Şato".
20) *Georgental*: Thüringen Ormanı'nın kenarında, Gotha çevresinde küçük bir yer.
21) *Winder*: Brod, şunları yazıyor bu konuda: "Prag'daki o dar çevre konusunda dört dost yazarın birlikteliğini gösterebilirim. Daha sonra da bunlara bir beşincisi gelip katılmıştı. Dört yazara gelince şunlar: Franz Kafka, Felix Weltsch, Oskar Baum ve ben. Kafka'nın ölümünden sonra pek çok yıl *Bohemia*'nın tiyatro eleştirmenliğini yapmış Ludwig Winder aramıza katıldı."
22) *Myslbek*: Çek heykeltıraş Josef Václav Myslbek (1848 – 1922).
23) *Ady*: Endre (Andreas) Ady (1887 – 1919). Çağdaş Macar yazarlarının öncüsü sayılmakta. Kafka, Klopstock yoluyla bu yazarla ilgilenmeye başladı; bu mektupta ölümünden sonra kitaplığında bulunan kitaplar arasında yer aldığı görülen *Yeni Sularda* isimli Ady'nin Almancaya çevrilmiş eserlerinden bir seçkiye gönderme yapılmakta.
24) *Kierkegaard cildi*: *Yazarlık Etkinliğimde Bakış Açısı* 1914'de Diederich Yayınevi'nde çıkan *Toplu Eserler*'in 10. Cildi olarak yayınlanmıştı.
25) *Misdroy*: Baltık Denizi'ndeki Wollin Adası'nda Brod'un gençlik yıllarından beri bildiği bir kaplıca.
26) *Ada'nın ölümü*: Elsa Brod'un kız kardeşi Ada 24 Kasım 1914'de öldü.
27) *Wagner'in mektupları*: *Richard Wagner'in Mathilde Wesendonk'a Yazdığı Mektuplar*, 1853 – 1871, Berlin, Duncker Yayınevi, 1904.
28) *Tristan'la ilgili eleştiri*: "Tristan ve Isolde. Yeni Alman tiyatrosunda Wagner dönemi", *Prager Abendblatt*, 4 Temmuz 1922.
29) *Dr. Bleha*: *Prager Abendblatt* gazetesinden.

30) *Jirásek üzerine*: Alois Jirásek'in *Hus* isimli tarihi oyununa ilişkin Brod'un eleştirisi 7 Temmuz 1922'de Prager Abednblatt'ta "Sanat Eseri ve Tarih" başlığıyla yayınlanmıştı.
31) *Pottasch ve Perlmutter*: *Pottasch ve Perlmutter* oyununu Brod *Prager Abendblatt*'ta eleştirdi; "Smichower Arena"yla (Moldau kıyısında bir yazlık tiyatro) ilgili yazısı 6 Temmuz 1922'de aynı yerde çıktı. *Banklarla ilgili paragraf*: Brod, tiyatro önündeki parkta bulunan banklarda arkalıkların bulunmadığından şikâyet etmekte: "Dinlenilecek arkalıksız banklar. Bizim bitmemiş, yarım kalmış dünyamızın üzücü simgesi."
32) *Kuğu Gölü*: Brod'un, Çek Milli Tiyatrosu'nda Çaykovski bale topluluğunun gösterisi üzerine bir eleştirisi (*Prager Abendblatt*, 11 Temmuz 1922).
33) *Veliler akşamı*: Brod bu konuda şunları yazmakta: "Prag'da Siyonistler tarafından yeni kurulmuş 'Yahudi Okulu"yla ilgili bir uygulama. Kafka'nın ortanca kız kardeşi Valli söz konusu veliler gecesinde tümüyle Kafka'nın görüşlerine uygun önemli bir konuşma yapmıştı."
34) *Ayrılmam gerekiyordu*: Babası ameliyat olacağından Kafka Prag'a dönüp 14'le 19 Temmuz arasında burada kaldı.
35) *Defteri*: *Şato* romanının yazılı olduğu ikinci defter.
36) *Böyle bir romanın*: "Bir Tanrıçayla Yaşamak".
37) *Anılar*: Theodor Storm'un "Eduard Mörike'yle İlgili Anılarım" isimli eseri.
38) *Romanını*: "Şato".
39) *Bay W.*: Bkz. Brod'un 13 Ağustos 1922 tarihli mektubu.
40) *Hauptmann'ın "Anna"sı*: "Anna", Bir taşra aşk şiiri, Berlin, S. Fischer Yayınevi, 1921.
41) *Dr. Hermann*: Brod, olasılıkla Dr. Hermann'ın 21 Haziran 1922 tarihli raporuna gönderme yapmakta. Raporda yeniden dört aylık bir kürden sonra Kafka'nın iyileşme ve işine dönme umudunun bulunduğundan söz edilmekteydi.
42) *Gazetede*: Brod, "Bir Tanrıçayla Yaşamak" romanından yaptığı kısa bir özetle "Gerhard Hauptmann'da Kadın Tipi" yazısına başlamış, yazı 27 Temmuz 1922'de *Prager Abendblatt*'ta yayınlanmış, Brod'un "Sternenhimmel" (Yıldızlı Sema) isimli müzik ve tiyatro yaşantılarını içeren kitapta yeniden basılmıştı.
43) *Mörike konusu*: Kafka'nın 20 Temmuz 1922 tarihli mektubundaki Mörike'nin anılarında yer alan bir anekdota gönderme yapılmakta.

44) *Edebiyat tarihi*: Freidrich von der Leyen, *Yeni Çağda Alman Edebiyatı*, Jena, Diederich, 1922.
45) *Kaos*: Kafka, besbelli Brod'un *Othello*'nun Kraliyet Weinberge Şehir Tiyatrosunda sahnelenişi dolayısıyla kaleme aldığı "Kıskançlık Üzerine Meditasyon" yazısına (*Prager Abendblatt*, 22 Temmuz 1922) gönderme yapmakta. İlgili yazıda Brod, şu sözleri alıntılar *Othello*'dan: "Ve ben seni sevemedim mi – yine dönüp gelir kaos" (*Othello*, perde III, sahne 3).
46) *"Paskalya Yortusu"*: Max Mell, *Paskalya Yortusu*. Dizelerle bir anlatı, Münih, Musarion, 1921.
47) *Secessio Judaica*: Hans Blüher, *Secessio Judaica, Yahudiliğin ve Antisemitizm Akımının Tarihsel Konumunun Temeli*, Berlin, Der Weise Ritter-Verlag (Beyaz Şövalye Yayınevi), 1922.
48) *Wassermann*: Jacob Wassermann (1873 – 1914).
49) *Friedrich Koffka*: Oyun yazarı (1888 – 1951). Sahneye konan *Kain* (Kabil) oyunu, Brod'un aynı akşam sahnelenen *Die Höhe des Gefühls* (Duygunun Yüceliği) oyununun başarısızlığa uğramasında rol oynamıştı.
50) *Chalupný ... yazısında*: E. Chalupný, "Stát a literatura" [Staat und Literatur], *Tribuna*, IV. Yıl, no. 147 (22 Haziran 1922) ve no. 158 (9 Temmuz 1922). Yazının ikinci bölümünde heykeltıraş Bilek'ten söz edilmekte.
51) *Šaloun*: Ladislav Šaloun (1870 – 1946); 1915'de Eski Şehir Meydanı'ndaki Hus anıtını yaptı.
52) *Sucharda*: Heykeltıraş Stanislav Sucharda (1886 – 1916).
53) *Schönborn'daki ... odada*: Schönbom Palas'taki oda, Hradschin'in altında, Pazar Meydanı 15'de. İlk kez burada, 1917'de Kafka'da tüberküloz hastalığının belirtisiyle karşılaşıldı.
54) *"Jude" ... redaksiyon işini*: Martin Buber 1922 Ekiminde *Jude*'yi yayınlama görevini bırakacağını açıkladıktan sonra çeşitli iş önerileri aldı. 3 Temmuz 1922 tarihli bir mektupta Emst Simon şöyle yazdı kendisine: "Umarım yerinize geçecek birini bulmuşsunuz ve umarım bu kişi Siyonist ideolojisi, Yahudi yaşamının kapsamını ve Yahudi sorununun o dipsiz derinliğini görebilecek gücü barındırır kendisinde. Dün bana Rosenweig'ın verdiği [Amold] Zweig ve Brod'un her ikisi de bu koşulları biraz yerine getirecek kişilerdir."
55) *"G. Hauptmann – Kadınlara Övgü"*: Brod'un *Neue Rundschau*'nun 1922 Kasım sayısında "Gerhard Hauptmann'ın Kadın Kahramanları" başlığıyla çıkan yazısından söz edilmekte.
56) *Dr. Dawid*: Kafka'nın eniştesi Josef David.

57) *"Alıntı"*: Shakespeare'in *Macbeth* oyunu, perde I, sahne 3.
58) *Yola çıkmadan*: Brod'un Berlin ve Misdroy'a gidişi.
59) *Heykel*: Olasılıkla "Golgatha" heykeli.
60) *Anıt*: Yazar Václav Beneš Třebízský (1849 – 1884).
61) *Kuzen*: Dr. Robert Kafka (1881 – 1922), Kafka'nın amcası Filip'in oğlu.
62) *Heppenheim*: *Der Jude* dergisinin yayınlayıcısı Martin Buber, Heppenheim'da Berg Sokağı'nda oturmaktaydı.
63) *Epstein ara dönemi*: *Selbstwehr* dergisinin yazı işleri müdürü Felix Weltsch yerini geçici bir süre Oskar Epstein'a (1888 – 1940) bırakmıştı.
64) *Rus Chaluz* : 21 Temmuz 1922'de *Selbstwehr* dergisinde bir muhabirin haberi üstündeki başlık. Kafka bununla Epstein'ın pek ciddi bir çalışma ortaya koyamadığını belirtmek istemekte.
65) *Jude'deki boşluk*: Bkz. Brod'un 6 Ağustos 1922 tarihli mektubu.
66) *Jorinde ve Anna*: Brod'un *Bir Tanrıçayla Yaşamak*'la Hauptmann'ın *Anna* kitabındaki başkahramanlar.
67) *"Uzak Olsun Yahudi Ve Alman"*: Jakob Wassermann, *Yahudi Ve Alman Olarak İzleyeceğim Yol* (Mein Weg als Deutscher und Jude), Berlin, S. Fischer, 1921.
68) *Dürrenberg*: Merseburg (Halle) dolayındaki Dürrenberg kaplıcası.
69) *Froylayn S.* : Emmy Salveter, Brod'un sevgilisi için kullandığı takma isim.
70) *Kont von Gleichen*: İki kadın arasında kalan bir şövalyeyle ilgili bu ortaçağ efsanesinin bir uyarlaması – Wilhelm Schmidtbonn'un (1876 – 1952) kaleme aldığı *Kont von Gleichen* – Kafka 1912 yılında bu oyunu sahnede görmüştü.
71) *Speyer*: Wilhelm Speyer'in (1887 – 1952) *Mevsimlerin Hüznü* (Schwermut der Jahreszeiten) 1922'de Berlin'de Ernst Rowohlt Yayınevi'nde çıkmıştı.
72) *Winder*: Oskar Baum'un pek yakın dostu Ludwig Winder (1889 – 1946).
73) *Eleştirileri bir kitapta*: Max Brod, *Yıldızlı Sema* (Sternenhimmel) Müzik ve tiyatro yaşantıları, Prag Orbis Yayınevi / Münih Kurt Wolff, 1923.
74) *Vaftizli dayım*: Rudolf Löwy (1861 – 1921).
75) *Prömiyer*: *Klarissa'nın Yarım Kalbi* (Klarissas halbes Herz) oyununun ilk gösterimi.

76) *Tibet ... sessizliği*: Speyer'de şu cümleler: "Bir an pencereyi açıp eğildim dışarı. Bir Alman toprağının gece sessizliği! Benim bir yıl yaşadığım Tibet yaylasındaki sessizlik bundan ne kadar değişikti. Nasıl da sessizlik sessizlikten ayrılıyor!"
77) *"Alıntı"*: Gerhart Hauptmann, *Anna*, Kanto 19.
78) *Weinberger Tiyatrosu*: Prag'ın bir zamanki varoşunda Kraliyet Weinberger Tiyatrosu (Královské Vinohrady).
79) Brod, bu mektubu Kafka'nın ölümünden sonra ondan kalan kâğıtlar arasında buldu.
80) *Felice M.* Felice Marasse, kızlık soyadı: Bauer.
81) *"Schweiger"*: Franz Werfel, *Schweiger*, üç perdelik bir trajedi, Münih, Kurt Wolff Yayınevi, kış 1922.

1923

1) *Puah*: Puah Bentovim, 1922-23 kış yarıyılında öğrenim için Filistin'den Prag'a gelmişti. 1923'ün ilk yarıyılında Kafka'ya çok iyi bildiği anadili İbranice ders vermişti. Haziran ayında pedagoji okumak için Berlin'e gitmiş, burada bir taraftan okurken bir taraftan sığınmacı Yahudilerin çocuklarının kaldığı bir yurtta çalışmıştı.
2) *Eberswalde*: Berlin'in yaklaşık 40 km kuzeydoğusunda (Bernau, buraya giden yolun yarısında bulunmakta).
3) *Yahudi halkevinin*: Kafka, Müritz'teki tatil kolonisinde Dora Diamant'ı tanıdı (bkz. Tile Rössler'e yazdığı 3 Ağustos 1923 tarihli mektup).
4) *3 kızla*: Aralarında Dora Diamant ve Tile Rössler de bulunmuş olabilir.
5) *Kongrede*: Karlsbad'da 6 – 15 Ağustos arasında yapılan XIII. Siyonist Kongresi.
6) *Schelesen*: Kafka, Ağustos ortasından 21 Eylül 1923'e kadar kız kardeşi Ottla ve onun çocuklarıyla burada kaldı.
7) *Üzücü not*: Brod, "Kolay değil..." diye başlayan yazısında deniz kenarında geçirdiği izinden dönüşünün kendisi için oluşturduğu şoktan söz etmişti (*Prager Abendblatt*, 25.8.1923).
8) *Babamın doğum günü*: 14 Eylül.
9) *Borchardt*: Max Brod, "Yaşantı – Edebiyat. Rudolf Borchardt'ın politikayla ilgili anlatılarına ilişkin düşünceler", *Prager Abendblatt*, 28 Ağustos 1923.
10) *Kraus'un dediği gibi*: Bu ünlü "Duvarda Sızıntı" başlığını taşıyan ya-

zısında Karl Kraus, savaşın kazanılamayacağının artık belli olduğu bir sırada *Neue Freie Presse*'de (Yeni Özgür Basın) çıkan bir başyazıyı.

11) *Dr. W.* : Ernst Weiß.

12) *Tanja rolünde Bergner*: Ernst Weiß'ın oyunu *Tanja*'yı Kafka, Gustav Janouch'un aktardığına göre (*Kafka'yla Konuşmalar*, Frankfurt am Main, S. Ficher, 1951, s. 37 vd.) 1919'da Prag'daki Rahel Sanzara'nın başrolü oynadığı prömiyerinde görmüştü. Bu defa aynı rolü hayli ün sahibi Elisabeth Bergner oynamaktaydı.

13) *Nahar*: Ernst Weiß, *Nahar*, roman, Münih, Kurt Wolff Yayınevi, 1922.

14) *Bodenbach*: Berlin – Prag, Tetschen – Bodenbach tren hattı üzerindeki sınır istasyonu. Bir ara Franz Werfel'in sözde söylemiş olduğu gibi, bir başka doğrultunun yazarı olan Kafka bu istasyonun ötesine asla geçemeyecekti.

15) *Josty Wertheim*: Berlin'deki tanınmış bir café ve yine tanınmış bir mağaza.

16) *Ullstein, Mosse ve Scherl*: O zamanlarda en büyük gazete ve dergi satış merkezleri.

17) *Brenner'in bir romanı*: Josef Chajim Brenner, *Schechól uchischalón* (Kısırlık ve Yıkılış ya da Boğuşmanın Kitabı [Unfruchtbarkeit und Scheitern oder Buch des Ringens]), Tel Aviv, 1920. Bkz. Kafka'nın Klopstock'a 25 Ekim 1923 tarihli mektubu.

18) *Müritz'den tanıdık*: Tile Rössler.

19) *Düğün*: 1 Kasım 1923'de Max Brod'un kardeşi Otto evlendi.

20) *Roman*: "Rëubeni".

21) *Winkler*: Bkz. Brod'un 13.8.1922 tarihli mektubu.

22) *Prag ya da Aussig planı*: Brod, "Emmy Salveter"i Çekoslovakya'ya götürmeyi düşünmekteydi.

23) *Klöpfer'in oynadığı Halk Düşmanı*: Eugen Klöpfer (1886 – 1950) Ibsen'in *Halk Düşmanı*'ndaki Dr. Stockmann gibi karakter rollerinde büyük bir başarıyla oynuyordu.

24) *Klarissa*: Brod'un komedisi *Klarissa'nın Yarım Kalbi*.

25) *Taşınacağım*: Miquel Sokağı'ndan yine Steglitz'de bulunan Grunewald Caddesi no. 13'e taşınma.

26) *Miras*: Fransız vatandaşı olan, Madrid'deki ölmüş dayı Alfred Löwy.

27) *Üç dayımın*: Richard Löwy (1857 – 1938), Joseph Löwy (1858 – 1932) ve Siegfried Löwy.

28) *Rausch*: Strindberg'in oyunu. *Ekmek, Ah Ekmek* oyununun Almanca ismi (1899).
29) *Lugano güneşi*: Kafka, 1911 yılında Brod'la yaptığı o pek mutlu geçen tatil gezisini hatırlamakta.
30) *Perşembe günü*: 1 Kasım.
31) *Oyun*: Max Brod'un üç perdelik *Bunterbart Davası* isimli oyunu. Münh, Kurt Wolff Yayınevi, 1924. (Bu oyunda *Klarissa'nın Yarım Kalbi* komedisindeki kahramanlar sahnede yer alıyordu).
32) *"Vincenz"*: Robert Musil'in üç perdelik *Vincenz ve Önemli Kişilerin Sevgilisi* isimli farsının 4 Aralık 1923'de Berlin'de prömiyeri yapıldı.
33) *Viertel*: Berthold Viertel (1885 – 1953). Franz Blei gibi daha 1912 yılında *Herderblätter* gazetesinde çalıştı, bu arada sözü dinlenen bir tiyatro adamı oldu.
34) *Rundschau'daki öyküsü*: Brod bununla ilgili olarak, Kafka'nın *Neue Rundschau*'da basılmak için aracılık yapmak istediği Oskar Baum'un *Canavar* (Das Ungetüm) hikâyesi olduğunu söyler (Br 516).
35) *Kr̆ĭcka yazısı*: Brod *Prager Abendblatt*'a 29 Kasım 1923'de Praglı öğretmenler şan topluluğunun bir konserini eleştirmiş, bu arada Çek besteci Jaroslav Kr̆ĭcka'yı (1882 – 1969) özellikle övmüştü.

1924

1) *Königsberg'e*: Brod'un *Bunterbart Davası*'nın 10 Ocak 1924'de Yeni Tiyatro'da yapılacak prömiyeri için Königsberg'e gidişi.
2) *Klarissa'da*: Bkz. Brod'un 27 Haziran 1922 tarihli mektubu.
3) *Akademi*: Yahudilik Bilimi Yüksek Okulu. Bundan birkaç hafta sonra Kafka şöyle yazar Felix Weltsch'e: "Haftada iki defa ve sadece iyi havada biraz Yahudilik Bilimi Yüksek Okulu'na gidiyorum." Brod şu düzeltmeyi yapar açıklamada: "Hazırlık bölümünde Profesör (Harry) Torchyner ve Profesör (Julius) Gutmann'ın Talmud üzerine verdiği dersleri dinliyor, İbranice biraz kolay metinleri anlıyordu."
4) *Midia Pinez*: Adı geçen kişi Kafka'yı Matliary'den tanıyan Irene Bugsch'un dostuydu; ikisi birlikte gidip Kafka'yı Berlin'de ziyaret ettiler.
5) *"Çiziktirme"*: Kafka kendi kitabını sık sık bu sözcükle nitelendirmekte.
6) *Romanın*: "Rëubeni".
7) *Sevimli hediye paketi*: Kafka, 1923 Ocak sonunda kız kardeşi Elli Hermann'a şöyle yazmıştı: Seni doğru anladımsa, eski ya da yeni bir kadın derneğine üye olmuşsun. Bu ya da başka bir Yahudi kadın derneği Alman-

ya'daki Yahudilere, yoksullara, öncelikle sanıyorum doğuştan, ama en çok zamanın koşullarında yoksul düşenlere sevgi hediye paketleri yollamakta." Ardından aynı mektupta Kafka, Almanya'da yiyecek sıkıntısı çeken bir dizi Yahudinin isim ve adresini vermekte.

8) *Kaznelson eşiyle*: Siegmund Kaznelson 1920 sonunda Bayan Lise'yle (kızlık soyadı Weltsch) *Der Jude*'nin yazı işleri müdürlüğünü üstlenmek üzere Berlin'e gitmişti. Kısa zaman sonra da Yahudi Yayınevi'nin (Jüdischer Verlag) yönetimine getirildi.

9) *Manfred George*: Anlatı yazarı; Berlin'deki gazetelerde tiyatro eleştirmenliği yapan Manfred Georg. 1939 yılında New York'ta sığınmacılar dergisi çıkardı. Max Brod üzerine kaleme aldığı deneme, 1922'de *Alman Edebiyatında Yahudiler* isimli toplu eserde yer aldı.

10) *Werfel'le ilgili*: Werfel'in *Schweiger* isimli, başrolde Ernst Deutsch'un oynadığı oyununun bir sahnelenişine ilişkin Brod'un eleştirisi ("Misafir Oyuncu Ernst Deutsch", *Prager Abendblatt*, 10 Ocak 1924).

11) *Poiret Tiyatrosu*: Max Brod, "Theater Poiret", *Prager Abendblatt*, 7 Ocak 1923.

12) *Ateşle Sınav*: Ernst Weiß, *Ateşle Sınav* (Feuerprobe), roman, Berlin, Die Schmiede Yayınevi, 1923.

13) *Çok paraya bakıyor*: O sıra gerekli duruma gelmiş, Wiener Wald'daki sanatoryumunda, ayrıca Viyana'da Prof. Markus Hajek'in çalıştırdığı Larynkoloji kliniğinde, ayrıca Dr. Hoffmann'ın Kierling'teki özel kliniğinde tıbbi bakım için.

14) *Josefine*: "Şarkıcı Josefine" 20 Nisan 1924'de *Prag Basını* (Prager Presse) dergisinin "Edebiyat ve Dünya" (Dichtung und Welt" ekinde yayınlandı.

15) Otto Pick: Prager Presse'nin başyazarı Arne Laurin'e yakın bulunan bir kişiydi.

16) *"Schmiede"*: 7 Mart 1924'de Kafka'yla Schmiede Yayınevi arasında bir sözleşme imzalanmıştı, buna göre yayınevi "Açlık Şampiyonu/İlk Acı/Küçük Bir Kadın"dan oluşan üç hikâye cildinin yayın hakkına kesinlikle sahip oluyordu. Bu cilde sonradan eklenmiş "Josefine" hikâyesi ancak Kierling'de *Josefine ya da Fare Ulusu* adını almıştı.

17) *Şimdi aldım*: Viyana'daki larengoloji kliniğinde. Kafka Brod'a mektubu burada yazmış, mektup ancak Kierling'den yollanmıştı.

18) *Doktor ... Prof. Tandler*: Brod tarafından uyarılan Werfel, dostu Julius Tandler'e (Viyana Sağlık İşleri Müdürlüğü'nde belediye meclis üyesi) ve

onun hayat arkadaşı Dr. Bien hanıma rica etmiş, Kafka'yla ilgilenmelerini ve çok yataklı bir koğuşta yatan onun için daha uygun koşulların sağlanmasını istemişti. Prof. Hajek'in tepkisi konusunda Brod şu açıklamayı yapar: "Werfel diye biri benim Kafka diye biri için bir şey yapmamı istiyor. Kafka kimdir biliyorum. 12 numaralı yataktaki hasta. Ama bu Werfel kim?"

19) *Roman*: Franz Werfel, *Verdi*. Operanın Romanı (Roman der Oper), Berlin, Paul Zsolnay Yayınevi, 1924. Werfel'in ithaf yazısı şöyle: "İçten saygı duyduğum yazar ve dostum Kafka'ya bir an önce sağlığına kavuşması için binlerce dileklerle – Werfel"

F. Kafka

BİR DOSTLUK

KAFKA- MAX BROD MEKTUPLAŞMALARI

Max Brod, kuşku yok ki, Franz Kafka'nın en yakın arkadaşıydı. 1902'de tanıştılar, Kafka'nın Kierling Sanatoryumundaki son günlerine dek dostlukları devam etti. Yıllar boyunca yazdıklarını, okuduklarını, aşklarını ve hastalıklarını mektuplar yoluyla paylaştılar. Söz konusu mektuplaşmanın gerçek hacmi, bu kitabın boyutlarının katbekat üzerindedir. Bir Dostluk'ta, bu yoğun mektuplaşmadan Max Brod'un seçip düzenlediklerini bulacaksınız. Okuyacağınız mektuplar Kafka'nın pek görmediğiniz taraflarının yanı sıra, onun vasiyetine ihaneti dışında ülkemizde pek az tanınan Max Brod üzerine de bilgilenmemizi sağlayacaktır. Bir Dostluk, Kafka çevirileriyle özdeşleşmiş değerli çevirmenimiz Kâmuran Şipal'in tamamladığı son Kafka çevirisidir.

cemyayinevi
cemyayinevi
cemyayinevi

9 786057 995766